

ADY ENDRE
ÖSSZES PRÓZAI MŰVEI

VI

ADY ENDRE
ÖSSZES PRÓZAI MŰVEI VI.

ADY ENDRE ÖSSZES MŰVEI

FŐSZERKESZTŐ

FÖLDESSY GYULA
ÉS
KIRÁLY ISTVÁN

ADY ENDRE

ÖSSZES PRÓZAI MŰVEI

ÚJSÁGCIKKEK, TANULMÁNYOK

VI.

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

VARGA JÓZSEF

1966

Lektorálta

**BÓKA LÁSZLÓ
VEZÉR ERZSÉBET**

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1966

AK 795 k 6669

Printed in Hungary

CIKKEK, TANULMÁNYOK

1905 január — szeptember

I. A VÖRÖS SZŰZ

— Emlékezés Michel Lujzára —

Selypítő, nyögő, szomorú és fiatal beszédét most is hallom a jó Lujzának. Valahol túl a Szajrán. . . Levegőtlen, emberpárás, zsi-bongó teremben, júliusi estén sokan voltunk együtt. Furcsa lelkű, izzó fejű, nyugtalan emberek mind. Most is látom: csókolják a kezét, ruhája szegélyét régi vad társai a kommün torlaszain, hisztériás muszka nődiákok, vén világcsavargók, ifjú bolondok, de kik mind szentek az ő hitükben. Nagyon szerették, sokan szerették ezt a csúnya, vén „vörös szűzet” . . .

Akkor Marseille-ből jött és a sír széléről. Két héttel előbb már elszíratta a világ. Azért sem halt meg. Zokon is vették ezt akkoriban tőle bizonyára a francia lapok. De ő nem akart meghalni. Hogyisne! Mi lesz akkor a londoni népgyűlésekkel? Ki járja be Algériát? Ki gyűjtja föl a gyúlékony Barcelónát? Nem lehet meghalni. Messze Keleten vér patakok folynak. Nem lehet meghalni! Föl kell előbb lázítani a világot a háború ellen. Ő megy. Harcba áll a háborúval. Meg fogja állítani a zuhogó vért. Meg, ő meg fogja. . . Csodálatos szűz volt, csodálatos gyermek volt ez a vén néMBER.

Akkor estén is a békeséget hirdette. Néhány garast akart összeszedni a londoni útra. Kettlen támogatták, mikor a tribünre kapaszkodott. Selypítő, nyögő, szomorú és fiatal beszédét most is hallom. Szegény jó Lujza! . . . Sírva ment Londonba. A különös, bolond, anarchista gyülekezet iszonyú skandalumba fulladt. Már Lujzát, a sír széléről visszatértet sem hallgatták meg. Az őrült kavarodásban még egy rikácsoló hangra emlékszem legjobban. Aki beszélt, egy nyurga legény, a charentoni bolondokházának volt egy szökevénye. Szegény jó Lujza! Ez volt az ő sorsa .

*

Aztán újra láttam rövid hetek múlva. Kis szobájában, az ötödik emeleten, közel a nagy bulvárhoz, arról mesélt nekem, hogy megy a vadak közé. Valami afrikai fajtáról hallott, mely az ő álmai szerint él, háború nélkül és — vadon. Primitív való formájában az ő lázálmanak.

Vajon járt-e a vadak között? Szeretném, ha nem ért volna el oda. Könnyebben halt így meg. Mert vannak valahol Afrikában boldog emberek. Vadak, de boldogok.

*

— Miért nem ír?

Csúnya, vén, aszott arcát derű folyta be. Óriási papírhalmot mutatott. Regények, készülõ színdarabok.

Ez az apostol mûvész is volt. És talán alapjában nem is volt más, mint egy félrezuhant mûvészlélek. Az álmaít vitte csak rossz helyekre. Nála rosszul sikerült az elkrisztusiasodás. Szeretõ és öröklázadó lelke kiragadta az utcára, vitte, hurcolta torlaszokra, számúzetésbe, börtönbe, bolondokházába, talán éppen oda Charentonba, honnan megszökött az a nyurga legény, aki az õ utolsó párizsi apostolkodását is megcsúfolta. Pedig éppen ez estén is milyen gyönyörúséges, naiv igékben hirdette a forradalmat:

— Nem lesz nehéz az embert boldoggá tenni. Hiszen olyan kevés kell ehhez. Csak az, hogy minden ember jónak tartsa a másik embert.

Ugy-e, hogy milyen egyszerű ez? Lujza, a jó Lujza hitte, hirdette, zokogta, várta

*

Vad, csapzott, ritkás, kemény hajával, múmia-arcával látom a vörös szûzet. Mikor elköszöntem tõle, Barcelónába készült s az õ boldog vadai közé, akikrõl hallott csak, bent élnek valahol Afrikában, boldogan, szeretetben. És hogy emlékezem reá, a nagyra, jóra, gyászosan bolondra, mert gyászosan messiásira, erősítgetem, hogy most, mikor csakugyan meghalt, úgy halt meg, hogy nem látta még az õ afrikai vadjait. Mosolygott a vörös szûz s mosolyogva halt meg. Mert boldog lesz ám az emberiség. Lám, már Afrikában, valahol, szeretetben, vadon élnek az õ álma szerint boldog emberek

BN 1905. január 11.

A. E.

2. SZOKNYÁS KORTESEK

Belekapaszzkodni országok sorsába, ehhez kék vér sem kell. Ehhez egyszerűen csak vér kell. Hideg vér vagy meleg vér. A Kleopátrák már nem egyszer dobták kezgyszekendőiket a História vágató kocsija elé s az illatos, finom kis kendők meg tudták mindig fordítani ezt a hatalmas, robogó kocsit.

Ennyi talán nagyon is elég bevezetésnek. Nem azt jelenti, hogy az emberiség lobogója tehát a szoknya. De annyit igen, hogy volt és lesz még egy kicsi szerepe nagy eseményekkor a szoknyának, s még csak a magyar választások sem mindig ridegen — férfineműek.

Beszélhetnénk a privigyei vagy a zilahi vagy a nem is tudjuk melyik kerületről. Akadnak bárhol szoknyás kortesek. Mert hát magyar lesz az eset. Aktuális. És mindenki sejti ugy-e, hogy választási? Beszéljünk hát, mondjuk, a belvárosi kerületről.

Suttogják, panaszozzák, sőt írják is amúgy óvatosan, hogy a Belvárosban olyan nagy megtiszteltetés érte, sőt éri egyre a kortes-ipart, mely megtiszteltetés már szinte túlságos is. Imitt-amott, bájos és nem bájos asszonyfejekben egyébként is túlságos a politikai gond mostanában. A női caprice-oknak, kis indulatoknak, ideges akaratoskodásoknak illatfelhőit vélik némelyek látni a mai magyar politikai marakodások fölött. Ez ugy-e nem is lehet gaz? De az ám igaz, azt ám sokan mondják, hogy a Belvárosra fura világot hoztak a budoár-összeesküvések.

A választási Hamlet-kérdést előkelő női ajkak e szerint a Belvárosban így formuláznák:

— A mi jelöltünkre kell szavazni, vagy pedig megbánja az üzlet.

Az üzlet . . . Bizony az üzletnek vigyáznia kell nagyon e szép hazában. Eleget árt neki állandóan a politika. Aztán kevés ebben az országban a pénzes ember s a — kuncsaft. Ha az előkelő összeesküvők, a finom női kortesek összefognak, bizony megjed ám az üzletet a zsebek tartott finom, kis revolvertől. Nem is csoda. És azt mondják, így van ez a Belvárosban. Az asszonyok históriát akarnak csinálni s ez a história részben a Belvárosban készülne.

Vajon így cselekednek szerte a hazában a szoknyás kortesek? Nem, nem, bizonyosan nem. Az asszony fórumi szereplésének egész evolúciója meg volna evvel csúfolva. A világ és minden korok históriát, sőt egyszerű politikát csináló hölgyei is olyan bőséges hadi szertárral tudtak kirukkolni mindig a harcra, női voltuknak örök erejében, hogy *kuncsaft-voltukra* nem volt szükségük, sem — büszkeség hiányuk.

A nagy francia dámák, híres modelljei a nagy politikai csel-szölvényeknek, fel tudták esetleg rúgni kis lábaikkal trónokat is, de nem kértek segítséget a — zsebek ijedségétől.

Talán nem is így van a Belvárosban sem. Bántó és bús dolog volna, ha így volna. Azt juttatná az eszünkbe, hogy politikus — avagy „politica” dámáinkkal még messzebb vagyunk Nyugattól, mint sok más egyébbel, hajh, talán mindennel, ami helyes, szép, nemes és emberi . . .

BN 1905. január 12.

A. E.

3. A MAGYAR BOSHIDO

— Levél a külföldre —

. A kaszinók, a mi kaszinóink? Erről is sokat beszélgettünk, ugy-e, kedves barátom? Csöndes, szép napokon, ott a tenger mellett, míg a szezon nem uszította rá szépséges Nizzánkra az előkelő világcsavargók raját.

Ugy-e tudja, hogy mi a Boshido? A japáni gavallér-morál kódexe. Híres ópus, híres mű, nagy könyv.

Van nekünk is ilyen Boshidónk. Magyar Boshidó. Kodifikálva nincs még. Majd arra is rákerül a sor. De vannak kúriái. A magyar Boshidó kúriái. Ime ezek a kaszinók, a mi kaszinóink, kedves barátom, provánszi poétám.

Tudja: mi most az új magyar föllendülés korában élünk itt, Hunniában. Csupa nemes csapongás a nemzeti lélek. Ma már a rokonainkat is megválogatjuk. Még nemrégén megtette a török. Sőt halászgató, jégtörő osztyák atyafiainkat sem vetettük meg. Ma már ez nem így van. Az elmosott nációk közül nem vállaljuk csak a dicsőséges szumírt. Az élők közül, néhány hónap óta, kegyesen akceptáljuk a japánit. Pláne mióta híre jött, hogy a fölséges mikádó máról-holnapra, egy kicsi tollvonással eltörülte az egész japáni társadalmi evolúciót, a szocialista pártot, a sajtót. Na, ezek okvetlenül rokonaink! . . . Igaz, hogy Japán harminc év alatt eltanulta a nyugati kultúra minden technikáját. Hogy ott már magas kultúrélet ébred. Na, de mi csak azt követjük, ami nekünk tetszik . . .

A magyar kaszinók . . . Oh, azok nagyszerű institúciók. És nagyszerű elme gondolta ki őket. Olyan elme, melyre büszke volna az önök nagy nációja is, kedves barátom.

Összeseregeltetni a magyar társadalom-embrió erőit. Nemzeti intelligenciát teremteni. Módot adni az előretörtetésre ez eszmékkel nehezen barátkozó nemzetnek. Kigyógyítani, ha lehet, örökölt, keleti ideafóbiájából a magyar embert. Vérbe vinni a könyv, a

nyomatott betű imádását. Istápolni a művészetet, lelkesedésre, magas repülésre szoktatni a lelkeket. Ellátni eszmékkel az egész nemzeti életet. Nemes szórakozást adni. És nem is lehet mindezt elsorolni. Fölséges célok egyig.

És most ön azt gondolja, hogy ezek a nemzetvezető, nemes szervek ilyen ragyogó program-piedesztálon sokat, nagyon sokat beszélhetnek magukról? . . . Úgy van: sokat. Ime tegnap is iszonyú drámában, vérben kipusztult egy család. Férj és feleség. A magyar Boshidó rájuk parancsolta a harakirit, miként a japáni Boshidó szokta. Eddig éltek messze a városi zajtól, munkában, értelemben, becsületben, komolyságban és szeretetben. Egy kis pénzük is volt, följöttek a magyar élet fókuszába, Budapestre. A férfi szerepre vágyott, tágasabb életre, több élettartalomra. Hol és miként keresse ezt, ha nem ott, hol az erők és eszmék iskolája van, s honnan az erők és az eszmék áradnak a nemzeti társadalomba: a kaszinóban. És otthagyta a becsületet, munkát, értelmes múlt minden gyümölcsét. Ott, a kaszinóban. Elvesztette a pénzét, a hitét, az ambícióját, a családi főzhelyét, a felesége életét, az idegrendszerét. Végül megcsinálta a harakirit, miként a magyar Boshidó kívánja. Havas Agostonnak hívták a szegényt.

És most, kedves barátom, újra beszélnek a kaszinóról, a mi kaszinóinkról. Ilyenkor mindig sokat beszélnek. Ilyenek a mi kaszinóink társadalmi chef d'oeuvre-jei az örökös nagy munkán kívül, mellyel az újabb és újabb társadalmi kasztokat fabrikálják. A többi, a színházi heccek, a lovagias komédiák, a politikai katilináriák s egyébek: már ráadások csak.

Mindezt nem beszéltem el akkoriban mind, a Palais-Jetée-vel szemben, a parton, a padon, a ragyogó nap alatt, a derűs csöndességben, mikor beszéltem önnel, kedves barátom, a mi életünkről, a mi magyar életünkről, mely az ön provánszi lelkét érthetetlen módon, nagyon érdekelte.

Most itt választások vannak. És százsorozottan fakad fel mindaz a mérges genny, melynek íme szomorú csúnyaságát keserves szívvvel megmutattam egy olyan kaszinói esettel, mely olyan gyakori itt, mint a véres, de hősi önfeláldozás egyoldalú, új rokonnainknál a fölkelő nap országában.

A magyar Boshidó szelleme lebeg most a mi országunk fölött. A magyar Boshidóé, mely nincs kodifikálva, de kötelező. Senki se csinálja azt, amihez ért. Ne legyen az a társadalmi értékmérő, ami kipróbált erejű, biztos kultúrájú országokban szokott lenni. Arra bízzuk a cselekvést, aki legjobban tud kiabálni. Az legyen magyar gavallér, akinek — mi sűrű eset — menekülve idegen egek alá, a konyhalegénységig is sokat kell majd tanulnia. Próbáljuk megcsalni

a munkát lázas semmittevással, szemfényvesztéssel és üres pöfékeléssel. A pénzt ne úgy tekintsük, mint becsületes kamatát az egyéni verejtékezésnek, de valaminek, amit ravaszul ki kell húzni a más zsebéből s ami esetleg bálvány, különösen a címes úragnál, de egyébként is az, mert lehet vele címeket venni, mely egyébként legszomorúbb cégére egy rettenetesen antidemokratikus nyavalyának. Az érdektelenséget ki kell csúfolni. Játszani kell a siralmas nemzeti hiúság s még siralmasabb nemzeti instruálatlanság hangszereire. Üvöltve üdvözölni a sikert, ha gonosz, észre sem venni, ha igaz .

Ime néhány princípiuma a magyar Boshidónak. És még van egy sereg . .

A siker, a siker . Hát választanak itt most, kedves barátom. A kártyaasztalok génuszai kiröppentek egy nagy, országos makaótúrra. A magyar Boshidó erkölcsi ficánkoló erőben tombolnak. S a kaszinókban, a magyar társadalom e nemzetvezető, nemes szerveiben ideges nyugtalanság honol. Milyen lesz a kaszinók Magyarországa, elsülnek-e a Boshidó-puskák, fognak-e aratni a pompás ármányok . . .

És mindezek alatt, ott lent, hova a kaszinók ablakaiból nem lehet látni s nem szokás, legfeljebb voks-horgászás céljából, nézni: ott vergődnek a milliók tömegei.

Lesz-e erejük ezeknek a páriáknak valamikor fölemelkedni? És a fehér holló számú becsületes törekvések ki tudják-e végre kezdeni a magyar Boshidót? Ne kérdezze, kedves barátom, mert nagyon szomorú volna a válasz . És ki tudja, mit akarnak a magyar Boshidó kúriáin?

BN 1905. január 13.

4. A SZAHARAI KONZUL.

— *A Vígyszínház bemutató előadása* —

Aggodalmas gonddal csinálta meg a tegnapi esti darabját *dr. Guthi Soma*. A verejtékezésnek illatát éreztük egy kicsit egész estén, de ez nem rontotta el kacagásunkat. Ne is emlegesse senki csettintő nyelvvel a franciákat. Nem igen van itt név-differencia. A franciák is, a legügyesebb franciák is, csak azt csinálják, amit nekünk *dr. Guthi Soma* nyújtott. Talán ügyesebb kézzel, talán raffináltabban néha. De végre is a Vígyszínház tudja, hogy mit

akar s Guthi Somának is véleménye lehet a maga közönségéről. Nem volt semmi más baj, csak: a nagy iparkodás. Mindent s mindenünnen összeszedett dr. Guthi Soma. Halálra akart pukkasztani bennünket. Ez örvényes vállalkozás, mert egy színpadi csütörtökmondás sok perces depressziót csinál a publikumban, s ezekben a rossz pauzákban aztán még a jó ötleteknek sincs biztos sorsa.

A közönség sokat kacagott. Sok volt a taps. Ez mindent expiál. És még az is büszkesége lehet dr. Guthi Somának, hogy a siker ő mellé nem okvetetlenül kívánt társszerzőket.

A bohó darab históriája pedig természetesen a fajta, melynek a kedves Paul Ádám szerint nincs több variációja hatvanháromnál, ha az ég-föld összeszakad. És hiszik-e, hogy a magyar szerző édesen filozofált is tegnap este? Bizony melankólikusabb derűvel még finom franciákat sem láttunk karrikírozni a férj-sorsot, azaz bocsánat: a bohózati férj-sorsot.

Két férj, két feleség s egy szerető. A Don Juan: tíz aranyérmes labdarúgó. Ugrás erkélyről erkélyre, asszonykarokból asszonykarokba. És mindez a cocu-férjeknek a segedelmével. Ez a morális mese, s az ismeretes, mesés morál pedig az, hogy a végén nincs semmi baj. Csak ne akarta volna olyan nagyon-nagyon buzgósággal biztosítani ezt a véget az író. Olyan nagy volt ez a buzgóság, hogy már szinte az értelmetlenségig vitte.

Írjuk ide a részben mese-támogató, részben mese-zavaró figurákat. A szaharai konzul: bolondosan budapesti alak. A szerelmes és selyp fogtechnikus. És az örök gyilkosbácsi, ki ezúttal nevető-görcsös csirkefogó.

Lapidárisan pedig talán így lehetne summázni a dolgot, ha szabad a francia recipe disznó- és libazsíros magyar átírását, éppúgy, mint a franciát summázni: két férj szövetséget köt asszonyaik hűségére kölcsönösen figyelni, s ez a véd- és dacsövetség szarvakat hoz annak is a homlokára, akinek eddig nem volt. S ez a darabnak ama bizonyos melankólikus derűje.

Egy kicsi helyes törlés, különösen a darab végén és sok ház fog mulatni dr. Guthi darabján. Végre is pártoljuk a hazai malac-ságot, ha van olyan, s ráadásul még a hazai ínyre valóbb, mint az idegen.

A mindig kijáró s mindig megérdemelt dicséret a színészeknek. Kedvesek, bájosak s szellemesek voltak a hölgyek: Sz. Varsányi Irén és Gazsi Mariska. Vendrei, Tapolczai pompásak a férj-szerepekben. No és Hegedüs meg Tanai. Milyen pazarul groteszk két figura! A csirkefogó és a fogtechnikus. A nyílt tapsoknak ők voltak a legtöbbször a fölviharoztatói. Fenyvesi, a Don Juan s a többi szereplők is mindent jól végeztek.

A közönség kedves volt a magyar szerzőhöz, régi szerzőjéhez, s erre ő tegnap este különösen rászolgált. Volt kihívás, taps szerző és színészek számára is egyformán.

BN 1905. január 13.

(Dyb.)

5. AZ Ő ÉLETÜK

Hogy élnek Budapest és Magyarország nagypénzű urai? Mint tudják az életüket művészivé, harmónikusá, széppé tenni? Ugye ehhez mai és nagyon kiművelt teóriák szerint nincs a nagy publicitásnak semmi köze? Ugy-e?

Amerikában nem félnek az emberek a sajtótól. Azaz, hogy ott mindenki készen áll a publicitásra. Ha Smith Elly kisasszony fess és csinos, talán tíz újság is számontartja róla, hogy időnként kivel-kivel flörtel. És Elly kisasszony bátyja nem rohan párbajsegédekért. Viszont Smith papának is érdekében áll például, hogy az újságok hírül adják, mivel és mennyivel kell a másik pártra rálicitálni. Hadd tudják meg a demokraták, mivel és mennyivel kell a másik pártra rálicitálni. E két példából méltóztatnak látni, hogy Amerikában ideális a nyilvánosság. Az amerikai ember fórumibb és athé-
nibb életet él, mint a régi athéni, aki pedig szintén a publicitásnak és a publicitásba élt. Ilyen bolond ország ez az Amerika. Nem hiába, hogy a magyar képviselő urak fölfedezték a nyáron, s úgy beszéltek róla, mintha nem is az *újvilágot*, hanem a *másvilágot* látták volna ott.

És ebben a bolond országban — tetszik tudni — iszonyú sok a milliomos. Az újságoknak sok dolguk van velük. Hjah, a pénz nagyon érdekes dolog. Amerikai újságokban fognak önök olvasni milliomos urak bogarairól, mániáiról. Sok-sok intimitást. Milliomosok fekete miséiről azonban nem fognak olvasni. Morgan megőrül a műremekekért. Ha nem tud egyet alkuval, pénzzel megszerezni, talán el is lopja. Örjögve licitálnak néha egymásra az amerikai milliomosok, hogy kinek az estélyén énekeljen egy divatos opera sztár. Vagyont költenek egy-egy komponista kedvéért. Színházat építenek D'Annunzio-nak. Megtanulják a provánszi idiomát Mistral kedvéért, s múzeumot alapítanak Arles-ban. Higyjék el, egy kicsi sajtó-barátsággal Amerikában egy szükséges, nagy nemes magyar célra sokkal hamarabb lehetne pénzt kapni, mint Magyarországon. És szívesen tárják ki palota-ajtaikat a világnak az amerikai milliomosok. A klubjaikba is be szabad látni. A pénzüik árán repülni szeretnének ezek az emberek, szegények. A pocsolyát csak azok

kedvelik meg, kik némely nációjú európai kollégákkal ismerkednek össze.

Mert bizony isten szomorú dolog legtöbbször milliomosnak lenni. Ami minálunk, koldusoknál, kisebb-nagyobb részben az élet ösztönzője, náluk az abszolút illúzió-haramia. Övék a pénz. Pénzzel le lehet vetkeztetni mindent. Le lehet szedni minden fátylat a világról. Fátyol nélkül, illúzió nélkül pedig igen-igen keserves élni. Tessék elhinni.

Ezek az emberek, ezek a bolond amerikai milliomosok s némely kollegáik tőlünk egy kicsit nyugatabbra, éppen ezt a fátylat, az illúziót akarják súlyos millióikkal, minden áron megvásárolni. Ezért keresik a magas régiókat. Mert tessék elhinni, akármennyi könny és nyomorúság van a szép földgolyón, mégis bölcs törvényei vannak e földi életnek, s akik fölfelé, a tiszta levegő felé, nem csapdosnak, megfúlnak itt lent a saját piszkukban.

Az ördög gondol most azokra a mende-mondákra, amelyek a mi kaszinói nagyurainkról s nagypénzű polgártársainkról folyton-folyton szólnak. Nem gondolunk semmi *esetre*. Kétségbeesve ő helyettük, nemes és bús egyszerűséggel csak konstatáljuk, hogy sire triste-ek, szomorú urak, nagyon-nagyon înséges emberek. Mert nem tudják, mit műveljenek sem az életükkel, sem a pénzüikkel.

Utaznak? Milyen ürességgel végzik ezt is. Puha fészke másnak is van. Artisztikusabb, sokkal több, mint nekik. Szeretőt tartanak? Tarthat a diákgyerek is. Tízet tartanak? A Robellyk esetleg húszat is tarthatnak. Kártyaizgalmat a fiakkeres kocsisok is találnak. Futtatnak? Úgyesen gazdálkodó, szegény katonatiszt is megteheti . . . Mit csinálnak még?

Semmit sem úgy, hogy megelégtülhessenek, hogy várt, szép, illúziókkal telt magasságokba jussanak. Ők prostituálnak minden földi illúziót.

Mennyit tehetnének, mennyit tehetnének éppen itt nálunk, éppen ők, a mieink. És ők legfőljebb, ha disznólkodnak, mikor nagyon is szerencsétlenek már. Mert ők nagyon szegények. És adakozási fölhívással zárjuk e kis írást:

— Hölgyeim és uraim, adakozzanak a mi szegény, magyar milliomosaink számára egy-két filléryi — szájalmat . .

BN 1905. január 14.

a.

6. CHAVANNE LÚJZA NAPLÓJÁBÓL

Meg fogja-e írni valamikor a naplóját Tihanyi Irma? Ügyes dolog volna, ha megírná. A győri tömlőcben vagy majdan a gödöllői villában, ha kiszabadul. Ilyen dokumentumokra volna annak szüksége, aki egyszer a mai, kalandorlelkű, furcsa, magyar társadalmunk erkölcsrajzát megcsinálja. De féltő, hogy Tihanyi Irma nem fog írni. Végre is ő alapjában előkelő magyar dáma. De az ő Lujzája francia, s az ilyen francia lujzák hamar memoároznak. Szinte másolni tudunk a Chavanne Lujza naplójából. .

*

„Gödöllő. . Azt kezdem hinni, hogy a magyar galantéria mesebeszéd. Akárhogyan is forgatom a dolgot, velünk rettenetes méltatlanság történik. Proskribálnak bennünket. Most már Budapestre be sem lehet kukkantanunk. Ez csúnyaság. Vagyunk-e valakik, vagy nem vagyunk? Sajnos, hogy ezt annyi szomorú viszontagság után kell kérdezni. Az én Irmám áldozat. Ő, szegény, hivatást akart betölteni. Ő a magyar Liane de Pougy akart lenni. Nem ő a hibás, hanem a magyar gavallérok. Miért akarják már harminc-negyven év óta elhíttetni nagy stílusú életre termelt, szép, szellemes leányokkal, hogy ebben az országban olyan magas kultúr-állapot van már, mint, ah, Párizsban. . . Olyan kultúr-állapot, mely valósággal megköveteli azt a társadalmi kiválást, mely szép, szellemes, vidám leányokat ad a nagyvárosoknak, hogy hadd fogyjon a csipke, a prém, a gyémánt. . . Hát nem rettenetes csalás ez? Az én Irmámnak nem lett volna szabad semmi gondjának lenni az életben, csak az, hogy szép legyen. És szegénykének olyan sors jutott, mint egy Panninak, de mint egy börtönszagú Panninak. Nem ég ki a szemük azoknak az uraknak, akik annyi illúziót köszönhettek valamikor Tihanyi Irmának? Hát ilyen sors illeti meg a magyar Liane de Pougyt? Mért nem mondják meg ezek a gavallérok becsületesen, hogy az ő fantáziájuknak elég egy női akárki? És hogy vagy záros vagy üres a zsebük. . . Előre sajnálom szegény bécsi balekokat. De élni kell, ugy-e? . . . Indítsanak majd kártérítési keresetet a magyar gavallérok ellen”

*

„Veszprém. . Ah, beszélnek, hogy szebb volt ezen a földön a világ, mikor még betyárok termelt a Bakony. Jogászok, kanászok, betyárok, huszárok, mágnások. . . Ah, másként álmodoztam én

Hongrie-ról a régi, párizsi Maxim-estéken. Szeretném én látni az igazi Liane de Pougyt is, hogy mit tudna csinálni — Veszprém-ben? . . . Még a bécsi ügyeket sem lehet itt elvégezni. Győrbe megyünk talán át. Rendőrségi jóváhagyással. Pfuj! . . . A magyar grande-cocotte-ok élete is siralom. De hát még milyen bajos Magyarországól szélhámoskodni — nemzetközileg. Még Bécsben talán akadnak jámborok. Hű és naiv város ez a Bécs, akárhogy szidják is a magyarok. De már másutt mindenütt gyanús a budapesti vignetta. Oh, erről szomorú leckéket vettünk Irmával. Magyar emberek úgy sem fogják olvasni ezt a naplót. Ide lehet írni: szegény ez az ország s olyan rohamosan nő itt a kalandorok száma, hogy nem lehet bírni a konkurenciát . . . Nekünk összegyűjtött, csinos kis summákon illenék most csücsülnünk, nem pedig kínlódni e versenyben. Eszembe jutnak a mi szép francia szokásaink. Ha Irma franciának születik! . . . Először is: ma még fiatal. Másodszor: sohse kellett volna piszkoskodnia. A francia gavallérok megfizetik ám az illúziót. És egy szép, szellemes, nagy stílusban élő hölgy, mint az Irma, most azzal foglalkoznék, hogy közeleg az ősz, vegyünk egy kis vidéki kastélyt, segítsük pénzzel az irgalmas nővéreket, járjunk templomba s gyakorta gyónjunk Nekünk pedig Győrbe kell menni — bécsi ügyeket bonyolítani "

*

„Győr . . . Megérkeztek! Csak baj ne legyen . . . Megint lesz egy kicsi pénz. Tehetünk mi róla, hogy a bőrünk a jóléthez szokott. Alapjában én most kezdek egy kicsit magyar szemmel látni. Ennek az Irmának, az ő lelkével, szívével, eszével férfinak kellett volna születnie. Nyakam teszem rá, hogy itt karriert csinált volna! A férfi ebben az országban ügyességgel, ravaszsággal sok mindent elérhet. Az asszony fejlődését elhanyagolták, elhárították. Mit csináljon egy szegény nő, mint az Irma? Bittmann úréktól paplanokat csal ki. Hát nem szívesebben szidná ő inkább Bécset most valamelyik magyar vidéken, minthogy paplanokat csaljon ki Bécstől? Ha már a magyar Liane de Pougyknak még nem jött el az idejük, legalább volna joguk — mandátumot keresni. Ez nem ütközik a magyar törvénykönyvbe Félek, hogy baj lesz

*

Ime egy-két oldal a Chavanne Lujza naplójából. Ne tessék ő reá esetleg haragudni. Szegény. Irmájával együtt lépre került

újra. Börtönben ül, Győrben. Elég baj az neki. Aztán hátha nem is hiteles ez a napló! . . . És ha hiteles volna: sok mindent össze tud írni egy memoározó csacska francia nő

BN 1905. január 15.

A. E.

7. VADHÁZASSÁG A VIGADÓBAN

Brávó, Polónyi. Termeljünk valamit mi is néha-néha a világcivilizáció számára. Kialakulóban van a speciális magyar demokrácia. Vasárnap szent napján a Vigadóban trónoló Hungária megajándékozta a nemzetközi cím-frazeológiát egy új címmel: *nagyméltóságú polgártárs*. És *nagyméltóságú polgártársnők* is bizonyára. Ugy-e, Polónyi?

Élt egykoron egy sváb nevű derék francia. *Schoelcher*-nek hívták. Polónyi biztosan lenézné. *Schoelcher* nem nemzett Sasokat. A legcímtelebber emberek közül való volt a jámbor. Csak a rab-szolgakereskedést irtotta ki e szép földi élet töméntelen bűnei közül. És csak a nagyon alpári francia demokráciát szolgálta.

— Citoyens, citoyennes! .

Így kezdte egy népgyűlési beszédét ez a *Schoelcher*: „Polgártársak, polgártársnők”

Még élt volt a francia Jupiter, Hugo Viktor, akinek minden szabad volt. Ott volt a népgyűlésen.

— Hohó! — kiáltotta. — Ez nem jól van, *Schoelcher* polgártárs. Én jó republikánus és igazi demokrata vagyok, de francia férfi nem nevezi a nőt *citoyenne*-nek, hanem *ma reine*-nek, *ma souveraine*-nek.

Királynőm-nek, *úrnőm*-nek . Amiben van igazság. Oh, de azóta más a divat Franciaországban is.

A magyar *Schoelcher*, Polónyi, nem volt egészen bátor vasárnap. A magyar *dictionnaire*-ből összekomponálta a *nagyméltóságú polgártárs* címet, de elfelejtkezett a nőkről. A nők nélkül pedig nem lehet megcsinálni az új magyar demokráciát. És nem is volt igazságos a Polónyi bátortalansága. Valóság-e, hogy a Belvárosnak megvannak a maga modern, előkelő, választóharci Dobó Katicái? Ugy-e valóság? Mindegy-e azoknak a hölgyeknek, akik a Vigadóban szórták a virágot s árasztották a parfümöt, ha akár Duci gróf, akár Pista gróf lesz a követ? No, ugy-e, hogy nem?

Énnélfogva mégis csak így kellett volna Polónyinak szólni:

— Nagyméltóságú polgártárs és nagyméltóságú polgártársnők . .

Nyugodt lehetett volna. Először is nekünk nincsen Hugo Viktorunk. Azután pedig a mi politikától hevült bájos és előkelő hölgyeink úgy benne vannak már a demokráciában, hogy szó nélkül elfogadták volna a *nagyméltóságú polgártársnők* címet. Miért ne? Valamit csak tenni kell a népért s valamit csak dobni kell a bugrisoknak is.

No de a Polónyi csonka címe is valami. Pláne, ha olyan bizonyossággal ki lehet egészíteni, mint mi tettük, s mint bárki tehetne. Úttörés volt ez s egy új világ hajnalának trombita-jele. Oh, demokrata egek, nem csinál és nem mond valamit soha csakúgy ingyenben, puffra, Polónyi. A Belvárosban, a Vigadóban kompromisszumot jelentett a *nagyméltóságú* és a *polgártárs* címek összeülekezése. Sok volt ott a polgár, a *polgártárs*-ra nagy volt a szükség. De a méltóság is sok volt s a *nagyméltóságúnak* még kevésbé volt volna szabad elmaradnia. És a címek vadházassága megtörtént. A *nagyméltóságú* és a *polgártárs* összeillenek annyira, mint a nagyméltóságú urak s úrnők és a fölhajszolt polgártársak.

Bolondos jókedvvel tölt el bennünket ez a kicsi eset, nagyméltóságú, méltóságos, nagyfőnök, tekintetes, tisztelt című s minden című polgártársak és polgártársnők.

Mostanában különös jelek láthatók a magyar égboltozaton. Folyvólal szólván: valami óriási sajt-érés illata terjeng országszerte. A nagyméltóságú urak már cirógatják a Kohn Izsákokat és a Kisgyörgy Pétereket régibb idő óta. De most már jönnek a magyar Martell grófnők is. Itt bajtól tartanak. Nem a polgári erőttől és a polgári önértettől. Oh nálunk még gyöngye a polgári erő, s egy nagyúri nyújas szótól megrendül a polgári önértet. Hanem a mob — piha! a mob nyugtalankodik. Először a munkás polgárookra fog támadni,

vélik nagyméltóságú polgártársnőink és polgártársaink — de mi jövünk aztán a sorra, s mi többet veszíthetünk. Nyergeljék hát meg, cirógassuk meg a Kisgyörgy Pétereket és a Kohn Izsákokat. Ők, szegények, nem tudnak csinálni demokráciát. Csináljunk mi hát nekik egyet:

— Ézezzel nagyméltóságú polgártársaitok és polgártársnőitek leszünk

És ne tessék hinni, hogy ez csak a választás idején lesz így. Ezután már ilyen idők következnek.

A jövőendő szólott a Vigadóban Polónyi gyöngéd ajkai által. Mazoniú demokratikus világ fenyeget bennünket. Majd meg tetszik látni. Ezután szemtől-szembe ereszkednek le hozzánk nagyméltóságú polgártársnőink és polgártársaink. A magyar Boni-Castellane

grófok, Syvetonok és Martell grófnők készülnek hozzánk vizitbe jönni. Nyilván a Kárpátoktól az Adriáig reszketni fog az örömtől a polgári lélek. . . Komolyan mondjuk. Oh, sajnós, komolyan.

Egyelőre azonban köszönjük Polónyinak a bejelentést is. Az európai cím-frazeológia bizonyára szintén hálás lesz a *nagyméltóságú polgártársért és polgártársnőért*. Tud ám a magyar géniusz termelni, ha akar.

BN 1905. január 17.

A. E.

8. VIRIBUS UNITIS

Viribus unitis. Ezt Kossuth Ferenc mondotta a hatvani állomáson. Apponyit kíséerte a jászok földjére, ahol még nem ismerik — a negyvennyolcas Apponyit. Ki hitte volna, így gúnyolódott Kossuth, hogy ők valamikor az uralkodó jelszavával indulnak a harcba? Aztán mentek tovább, s a jász lakomán már fordult a téma. Apponyi ott már másképpen beszélt. Tósztyában azt mondta, ő olyan negyvennyolcas, aki a királyt a legelső magyar embernek tartja. Szépséghiba az egész. Csak majd nagyobb szépséghiba ne támadjon a koalíció arculatán. Mindenesetre meg van az új koalíciós íge: viribus unitis. . .

*

Viribus unitis. . . Kezd fogyni a latin műveltség ebben az országban, koalíciós urak. Nem érti ezt a magyar ember, s ha megérti, nagyon furcsákat fog ráfelelni. Vagy tán felesel is már. A hajdúdorogi magyarokat, akik nem *ellenzéki*, hanem *negyvennyolcas* jelöltet szerettek volna, nem igen tudta a minap megnyugtatni gróf Zichy Jenő. És a hajdúdorogiaiak nemcsak a saját lelkük nevében nyugtalankodtak. A magyar ember, minden magyar ember, lelke nyugtalankodott az ő beszédjünkben. Emlékezzenek csak a liberális negyvennyolcasok. Nem régen történt: néhány esztendeje. Iszonyú nehéz problémát kellett elhelyezni s megoldani a magyar ember becsületének. Azt kellett megértetni a magyar emberrel, hogy van rosszabb a bűnnél is, és van veszedelmesebb párt a koránypártnál is. Tetszik emlékezni ugyebár? Históriai, nagy veszedelmet éreztek ekkor a mi igaz, liberális politikusaink. A magyar fajta nagy dicsősége, hogy a magyar ember, a magyar választó,

megtanulta a leckét. Megértette, hogy neki rettegnie kell a néppárttól. És tartózkodnia kell Ugronéktól. És tartózkodnia kell Apponyiéktól. Tartózkodnia kell mindentől, aki és ami klerikális. Azt hiszik a koalíciós urak, hogy ebben az országban mindenki olyan hamar felejt, mint ők? Majd megmondja, ha megérti, a magyar ember, hogy mi ez a — viribus unitis.

Viribus unitis. Lásd: Gönc, Tapolca, Csorna, Karcag. És jönni fog a többi. Az ország nem érti, s nem fogja megérteni a vezérlő urak dolgát. A magyar ember logikája a legegyszerűbb logika a világon:

— Hát most már Apponyi vezessen minket, akinek olyan nehéz feje volt, hogy csak ennyi idő után tanulta meg a mi hitünket? Aztán kóbor ebnek nincs szállása! Nem tiszta dolog ez! . . .

Paraszi, durva beszéd ez, de magyar beszéd. És logikus beszéd. Soha politikai szövetkezésért nem fizettek még olyan árt, mint a negyvennyolcas párt, az igazi negyvennyolcas párt fog ezért a frigyért fizetni.

No de beszélni fog a másik magyar ember is, a harmadik is, a negyedik is:

— Hát most már Rakovszky az igaz magyar ember s a kormánypárti jelölt árul egyedül bennünket Bécsnek? De hiszen a mi kormánypárti jelöltünk németül sem beszél tán. Rakovszky pedig már elfelejtett volna németül? Nemrégén még szavában törte és lelkében utálta a magyar beszédet. És a császárt is elfelejtette vajon?

Így és ilyeneket fog gondolni és mondani a magyar ember. Vezérlő urak, ha megfeszülnek is, a választásokat nem fogja sokáig túlélni ez a szent szövetkezés. A vezérlő uraknak e balga mámorából a nép csakhamar ki fog ábrándulni. S Kossuth Ferenc ha száz évig él, akkor is röstelkedve fog visszagondolni arra a pár sor írásra, amellyel Csornán lefújta a negyvennyolcas jelöltet, hibeit pedig odaparancsolta Rakovszky István mellé. E pár sor írásában azt találta mondani Kossuth, hogy Rakovszky az ellenzék *igazi* bajnoka, s aki ellene fellép, az csak *ál*-függetlenségi lehet. Micsoda megfoghatatlan, feneketlen eltévelyedés Kossuth Lajos fiának! Az ultramontán pártvezér egész politikai hitvallása nem egyszerű megtagadása, hanem valóságos arculcsapása a Kossuth Lajos eszméinek. És pedig nem egyedül, nem is elsősorban azért, mert Rakovszky a 67-es alapon áll, nem a 48-ason. Hanem azért, mert Rakovszky a mulikus ember, a *jövendő* udvar embere, s mint ilyen a hatvanbetet is sokallja. Neki nem a népszabadság a vezércsillaga, hanem a klerikális befolyásnak az udvari hatalom erősbödése útján való mulomrajutása. Kossuth Lajos a lelkiismeret szabadságáért rajon-

gott, Rakovszky a lelki bilincsek rajongója. Kossuth Lajos a népfelség hatalmát ki akarta terjeszteni az egymás közt egyenlő feleketekre is; Rakovszky egyetlen vallás hatalmi eszközeinek gyarapításáért cserébe odaadná szívesen az egész népuralmat is. Kossuth Lajos az állam urává a népet akarta tenni, s a népállam legdrágább kincsének a lélek korlátlan szabadságát hirdette; Rakovszky a nép urává akarja az államot tenni, s emettől a lelki rabság elrendelését követeli. És mégis Rakovszky az *igazi* ellenzéki, aki pedig a negyvennyolcas polgárokat a Kossuth Lajos ösvényén vezeti, azt *ál*-függetlenségivé bélyegzi Kossuth Ferenc!

*

Viribus unitis. Negyvennyolcasok, vigyázzatok a Rakovszky István s a Darányi Ignác mandátumára. Egyáltalában vigyázzatok, nehogy káruk éssék azoknak, akik a negyvennyolcas párttal szövetkeztek. Mert ez nem volna gavalléros dolog. Elvek? Ki beszél itt elvekről. Nézzetek a negyvennyolcas pártot megnemesítő Apponyira. Ő díszes, tisztelt, nagy férfiú. Kellettek ehhez elvek? Ő bármely pártot megnemesít, s talán még meg fog nemesíteni néhányat. Nem kell az ügybe idegen dolgokat zavarni. Itt most másról van szó. Vendégeink vannak. És mindenek fölött: a koalíció. Önmagáért. Ezért érdemes küzdeni — viribus unitis.

*

Viribus unitis. . . Apropó! Bizonyos benne Kossuth Ferenc, hogy ez a magyar király jelszava? Mintha nem így volna. *Ausztria császáráé ez a jelszó.* Kossuth Ferenc bizonyára a Rakovszky érzékenységét akarta kimélni. Apró szolgálatok elősegítik a barátságot. A magyar királynak *Bizalmam az ősi erényben* a magyar jelszava, s könnyen megesisik, úgy is fog történni, ez lesz a választók jelszava is. De nem úgy, miként a vezérlő urak magyaráznak. Másképpen. Az országot nem lehet becsapni — viribus unitis.

BN 1905. január 18.

(-y.)

9. MADAME KAUFMANN PÖRE

Párizsból az a hír jön, hogy a bíróság fölmentette Madame Kaufmannt. Nem valami szenzációs hír. Aligha fog tíz magyar olvasó akadni, aki emlékében megtartotta azt a kázust, mely mada-

me Kaufmant a bíróság elé juttatta. Ellenben fog az esetre emlékezni Nagy Ferenc volt államtitkár, aki néhány héttel ezelőtt a magyar kormányt képviselte egy igen jeles párizsi ünnepen.

A százéves „Code-Napoléon”-t, a francia polgári törvénykönyvet ünnepelték a franciák s velük csaknem egész Európa jogásza. Gyönyörű gyülekezetben éppen a francia igazságügyminiszter szónokolt. Egyszerre csak óriási láрма támadt.

— Le a Code-Napoléonnal! Rabszolgákká tette a nőket. Nem illik ünnepelni! . . .

Fölindult, magukból kikelt, elegáns hölgyek igyekeztek a díszes terembe jutni. Apró ballonok repültek be az ajtón, haragos fölírású zászlócskákkal. Alig tudták a teremőrök lecsendesíteni vagy eltávolítani a lázban lángoló hölgyeket, kiknek a vezére madame Kaufmann volt, a harcos feminista nők egyik legharcosabb vezére. Ugyanez időben Párizs utcáin itt is, ott is tüntető hölgycsoportok jártak. Egy téren elégették a „Code-Napoléon”-t, No, volt témájuk a francia lapoknak!

Az ünnepet megtartották mégis. Voltak ékes éloge-ok. A külföld képviselőit és tudósait nagyban vendégelték. Eközben pedig már kész volt a bizottság a „Code-Napoléon” revíziójára.

Most pedig, íme, a bíróság fölmentette a csendháborítás, izgatás és egyéb nagy bűnök miatt vádlottat: madame Kaufmant.

Ez igen érdekes ítélet ám, mert a bíróság szinte azt mondja ítélete indoklásában, majdnem szóról-szóra, hogy a nőknek, de a férfiak nagy részének is, van okuk elragadtatva nem lenni a napoleoni eszméktől s a „Code-Napoléon”-tól.

A „Code-Napoléon” többé-kevésbé minden mai polgári társadalomnak kódexe.;

Egy belga tudós azt írja nagyon szellemesen róla, hogy ez a mai jogéletnek a polgári epepeája.

És ez a polgári hősköltemény — a madame Kaufmann esete is azt mutatja — nemsokára a múlt dala lesz. Egyenlőre félenken, de kezd felvonulni a tételes jog terén is a teljes jogot követelő nő. Ezt a szép kilátást a kevés számú magyar feministáknak is el kell könyvelniök.

A polgári társadalmat kezdi áthatni egy nagy igazság. Ez az igazság pedig olyan, hogy a szocialistáknak van okuk rettegniük tőle. Az élethez, az érvényesüléshez jogot nyert nő teljesen a polgári társadalom híve lesz. Nemcsak hálából, de természeti törvényekből is. A szocialisták a tulajdont és a házasságot ostromolják legjobban. A nők pedig mihelyst fölszabadulásuk reménye bizonys, a legkérlelhetőbb védelmezői lesznek a mai társadalom e két alapjának.

Ezt lassan-lassan saját érdekükben át kell látniok a mai társadalom érdekelt híveinek. A francia bíró, szellemesen ezt mutatta, jelezte meg a madame Kaufmann pörében.

BN 1905. január 18.

10. COMBES BUKÁSA

Franciaországban csakugyan kitört a válság. A Combes-kormány benyújtotta a lemondását Loubet úrnak, a köztársaság elnökének. Majd elvállik. *Qui vivra, verra*. Vajon csupán Combes bukott-e meg, vagy vele bukott a Combes-politika is, — mely egyébként nem is Combès-politika? Bajos belelátni teljesen ezekbe a dolgokba. Egy bizonyos: a híres, az erős, az elszánt *bloc-nak* vége, és utána mégis csak ilyen *bloc* jöhet.

A francia publicisták legújabb időben kezdenek a magyar viszonyokkal példálózni. Ne röstelljük hát a francia parallelát mi sem. A harc Tisza ellen, a harc módja, a taktika, szinte megdöbbentő kópiája annak a harcnak, amely Combes ellen folyt. Ezt a parallel gondolatot persze nálunk sietni fognak sokan egészen végiggondolni. Hanem itt már nagyon tévednek. Combes-nak nem *kell* volna most lemondania. Combes lemondott, mert utána csak egy ultra-Combes jöhet, s Combes azt akarja, hogy jöjjön. A magyar koalíciónak pedig még csak ilyen pyrrhusi győzelemre se lehet kilátása. Nem hogy másra.

Franciaország nem szereti a hosszú kormányokat. Ime az első ok. A radikális *disszidensek* már nem ismertek határt. A többséget, a *bloc*-ot, a legravaszabb lövegek robbantgatták. Combes feláldozta magát, hogy győzzön a program, a híres, nagy *leszámoló program*. Csak éppen a taktikára, a harc módjára illik a magyar példa, íme. Miként nálunk, ott is a legerkölcstelenebb koalíciót tudta összehozni egy *fejvételnek* a célja. Millerand, Clemenceau, Doumer álltak össze notórius reakcionáriusokkal s a lelehetetlenebb elvű, meg a legelvetlenebb emberekkel. Egyszerre jó francia s jó republikánus lett mindenki. Még a jelszó is hasonlított a mi disszidens-nacionalistaklerikális koalíciónk jelszávához:

— Most nem az a kérdés, hogy liberális-e valaki, hanem hogy ellenzéki-e vagy sem.

De ez a harc nem ártott Combes-nak. A koalíciónak Franciaországban sem ült fel egy józan ember sem. A kémkedés-affér s minden fia-lánya sem tudták volna Combes-ot megbuktatni. Hogy

Brisson helyébe egy ügyes összeesküvés Doumert emelte a kamarai elnöki székbe, ez sem hozza meg okvetlenül a Combes-kormány lemondását. De most már megérett a *régi* lemondó terve Combesnak. Ezt az embert okvetlenül nagynak fogja elismerni a francia história. Visszavonulásának módjában is ott a *nagyság* kritériuma. Elmegy, mikor nem tudja, hogy a veszedelem nagyrésze elmúlt. Elmegy, mikor már nem jöhet senki, aki *visszacsindlja* azt, amit ő csinált.

A francia válság titka: először is a Combes-nál is radikálisabbak elégedetlensége, másodsor pedig némely radikálisok Jaurès-gyűlölete. A szélső szocialisták és szélső radikálisok egy csoportja nem tartotta elég bátornak Combes-ot a Róma ellen folyó harcban, s elég gyorsnak és erősnek a régóta vajúdo nagy szociális reformoknak keresztülhajtásában. A radikálisoknak egy másik része pedig olyan féltékeny volt a kormánypárti szocialistáknak a befolyására, hogy ezek ellen még egy olyan republikánus többség alakításába is belemennének, melybe igen sokan kerülnének fölöttébb gyanús urak. No és titokban a kormány két tagja, Rouvier pénzügyminiszter és Delcassé külügyminiszter is megcselekedtek suttymban mindent, hogy a Combes helyzetét megnehezítsék.

Szóval, sok ellensége és sokféle ellensége volt a Combes-kormánynak, mely igazi hadakozó kormány volt: két és féléves élete alatt harcolt a nacionalista guerilla-csapatok, a kongregációk, a konkordátum ellen, s harcba fogott az állam és az egyház teljes szeparációjáért is.

Ez a harc sok szükséges munkától vonta el a Combes-kormányt. De erre a harcra mindenekfölött szükség volt. A republika ellenségeivel le kellett számolnia a Combes-kormánynak, a nagy, messze terv, a gyönyörű terv érdekében, hogy Franciaország csakugyan a világosság ország legyen, s példát adjon a világnak az új társadalmi berendezkedésre.

Hogy *egyelőre* mi lesz, ki jön? Ezt bajos megjósolni egyszerű prognózissal. Mert a dolog komplikált. Nem hiába menekült el a válság elől Bourgeois, s nem hiába remeghet most Rouvier is, akinek kormányalakításáról sok szó esik. Lehet, hogy egyelőre olyan kormány következik, mely pacifikálni s alkudni fog, a többségből kizárja Jaurès-ékat s a nagyon radikálisokat, a nacionalistákat meghájazva a száműzött Déroulède visszahívásával s néhány radikális terv elodázásával. De ez is csak *egyelőre* lehet. Mert Combes — és ez az ő dicsősége — olyan helyzetet teremtett, hogy az ő politikáját *folytatni kell*. Hiszen lehet, hogy csak a szóbeszéd mondja, de érdekes: maga Combes sem akart kormányzása elején olyan hajtathatatlanná lenni, mint amilyenné válni kényszerítette a viszonyok

ereje. Ha ez nem is egészen igaz Combes-ról, de az utódjára rá fog illeni.

Nem hiszünk — legfeljebb csak ideiglenes — rendszerváltozásban, akár Brisson, akár Clemenceau, akár Rouvier, akárki más kap megbízást kormány- és többség-alakításra. Ott csak még radikálisabb politika következhetik. Ha nem így volna, nem mondott volna le semmi áron a Combes-kormány. Csinált volna házszabály-módosítást — mint ahogy volt is róla szó — új választást, de nem mondott volna le.

Franciaország, a legújabb, fölfrissült Franciaország haladni akar föltartózatlanul a hatalmas célok felé, melyeknek útját a megerősített harmadik republika Waldeck-Rousseau-ja s Combes-ja egyengették meg.

BN 1905. január 19.

(y.)

II. A RETTENETES ANGOL MESÉJE

A rettenetes angolt Munsch-nak hívják. Doktor. A mese Monte Carlóból érkezik. Folytatásos mese. Az egész Riviéra lázban van. Érkezett Nizzába egy rettenetes angol, aki naponkint átzónázik a monacói fejedelem kis országába, és reszket tőle Monte Carlo híres palotája. Munschnak egy gépe van ugyanis, és a rulett-asztal úgy igazodik, ahogy a rettenetes angol nyerőgépe akarja. Amennyit akar, annyit nyer az angol doktor. A bank iszonyú summákat ajánlott már neki, hogy ne játsszék. Albert fejedelem vele dinézik. Minden percben jöhet a távirati hír, hogy a monte carloi bankot véglegesen sprengolta az angol, a rettenetes angol. Ez a mese.

És Monte-Carlóban sok a magyar. Ijesztően sok. Koldusok és kalandorok vagyunk egy kicsit mindannyian ez országban. Szinte három hónapon át kóborogtam a minap a rulattasztalok környékén. Nem éppen az arany szagáért. És tarka fölvételeim között a magyar tárgyú gyorsfotográfiák a legszomorúbbak. Úgy gondolom Krausz Emilt is láttam ott. És másokat is. Bele-belenéztem e híres pokol fűtőműhelyébe is.

És nem hiszem, hogy a nyerőgép hírére már is nem utaztak el Monte-Carlóba magyar emberek. Pedig a rettenetes angol meséje — mese. I,elketlen mese. Az angol doktor vagy a bank strómannja, vagy olyan olcsó svihák, amilyen Cannes és Menton között százával akad. Emlékezem egy különös férfiarcú nőre, aki magát moralista írónak nevezte. A kíváncsiság elvitt hozzá. Mindezek a rulett-ből-

csek azokra a morzsákra pályáznak, mik a monte-carlói asztalok-ról lehullnak. És nincs semmi rendszer — a rulett ellen. A leg-bölcsebb szisztéma sem ér többet, mint a Jean Lorraine hőségé, kiről Szent-Rulett címmel különben elég rossz darabot írt nemrégiben ez az elegáns párizsi ponyva-író.

Tessék beletörődni. Monte-Carlóban vajmi keveset lehet nyerni. Hadjáratot vezetni azonban abszolúte nem lehet.

Egy meggazdagodott moszkvai fűszerest figyeltem egyszer három napig. Elég bolond szerencsével játszott. Nem nyert száz-ezreket. Ilyen nyereségeket csak a bankkal barátságos francia, angol, amerikai újságok krónikáiban szoktak bezsebelni az érdekes játékosok. De nyert húsz-harmincezer frankot a moszkvai pasas. Ez négy napig tartott. Ötödik napon kezdett veszíteni, és veszített nagyon. Szerencséjére. Mert ha még az ötödik napon is nyer, más-nap elszedik a belépőjegyét a bank emberei. Így szokott ez történni. A monte-carlói mesék semmivel sem igazabbak, mint a lourdes-iak. Aki Lourdes-ban visszakapja a leoperált lábát, bátran elmehet Monte-Carlóba bankot sprengolni, nyerőgéppel vagy nyerőgép nélkül. Azok a híres *zászlós* esetek is svihákságok. Ha valakivel megtörténik a nagy *esetleg*, hogy nyer, tisztességes summát nyer, a bank siet ezt fülébe kürtölni minden hívő léleknek, hogy — úgy-e lehet nyerni.

A rettenetes angol folytatásos meséje szerint a bank külön-termet rendezett be Munsch doktornak. Legalább ne játsszanak ördöngös gépszámaival mások.

Nagyszerű. . Ha csakugyan nyerőgépe volna a rettenetes angol-nak, ha csakugyan olyan veszedelmesen tudna nyerni, legfőlebb a Café de Paris tornácáról, a Radics Béla bús muzsikája mellől bámulhatna siránkozva a cifra kaszinóra. Oda ugyan be nem tehetné többet a lábát. A bank akkor szedheti el a belépőjegyeket, mikor akarja. Magyarázattal nem tartozik. Ez a regula. És lelketlen mese a rettenetes angol meséje.

BN 1905. január 19.

a.

12. RODIN, PITROU ÉS A SZOBROK

Párizsból az a hír jön, hogy Rodin nevezetes új szobrának a vázát, melynek olyan óriási sikere volt a múlt tavaszi párizsi Szalónban, s melyet Párizs népének ajándékoztak adakozó mecénások, egy őrvjögő, állítólag Pitrou nevű, facér soffőr szétrombolta.

Rodin, a nagy Rodin faragott egy szobrot, Pitrou, a nagy Pitrou összetörte. Csak a vázát a szobornak, mely ott állott a párizsi Pantheon előtt. A szobrot azért meg fogják csinálni. A váz csak mutatónak állott eddig ott.

Ordított Pitrou, a nagy Pitrou, mikor a husángjával csapkodott a szoborra.

— Én is nagy ember vagyok. Hát én nekem miért nem állítanak szobrot?

Pitrou, a nagy Pitrou egy megbolondult soffőr. A szobornak a címe: „Le Penseur”. „A Gondolkozó”. És Rodin, ez a nagy filozófus faragó, fájdalmas gondolatokat szülhet az ő lelkében az emberi boldonságokról.

Íme: így érti meg a világ az apostolokat. Pitrou, a nagy Pitrou összetöri a „Le Penseur”-t, mert mégsem járja, hogy mindenkinek csinálnak szobrokat, csak neki nem. És Rodin pedig éppen azért faragta a „Le Penseur”-t, hogy legyen *minden embernek* szobra, *mindenki* kapjon monumentumot ebben a monumentumos világban. A „Le Penseur” azért érkezett, hogy összetörje az ósdi faragott figurákat, melyek nem méltók a néhai nagyokhoz, kiket ábrázolnak, s melyek elégtelenítik Európa metropoliszainak tereit, útjait. A „Le Penseur” egy szobor-ellenes szobor. Hadüzenet a monumentum-mániának. És jön Pitrou, a nagy Pitrou: összetöri.

Mi is a „Le Penseur?” A *mi szobrunk*, a Smitheké, a Durandoké, a Fischereké. A Szabóké, Kiseké, Kohnoké. Mindannyiunké, akik élünk, akik az életet néha nagyon nehéznek érezzük, akik futunk, izzadunk, s búsan valljuk, hogy nem könnyű dolog embernek lenni. A „Le Penseur” az *élet szobra*, a mai, modern élet testes fölsóhajtsága. Meztelen, hatalmas férfiú, aki leült egy pillanatra, fejét kezére hajtja, gondolkozik. Arcán a kín, a keresés. Miért? Mert szövevényes, nehéz, útvesztős ez a mai élet: kicsi benne a pihenés, a pihenés alatt is töprengeni kell s mindjárt szaladni tovább kenyérért, munkáért, pénzért, hírért, asszonyért, orfeumért, cipőért, mandátumért, kórházért, mindenért.

Ez az igazi szobor. Szobra Pitrou-nak is, a nagy Pitrou-nak, a bolondnak, kit tán éppen ennek a komplikált, mai, nehéz élet-

nek a lázas lótás-futása bolondított meg. És Pitrou, a nagy Pitrou ösztörtö a szobrot.

Ennek a bolondnak a cselekedete szimbolizálja az önmagához is kegyetlen tömeget. Rodin a jövőendő apostola, ki ha beszélne, így beszélne:

— Óh emberek, hagyjátok már el a monumentumokat. Nincs egy ember. Minden ember több ember. Az emberiség harcosa. Miért állítottok Musset-nek szobrot? Musset elvégezte az életet, s szoborral nem engeszteltek ki az ő fájdalmait. Az elmúlt nagy emberek *személyét* ábrázolni: önzés, a túlélők önzése. Olvassátok inkább Musset-t, s ha szobrot csináltattok, ne a halott Musset arcát faragassátok ki, hanem a mindig élő *Musset-két*.

.. Le seul bien, qui me reste au monde
Est d'avoir quelquefois pleuré. "

A könnyű volt, a Musset-é s ti követ adtok neki vagy hideg bronzot. Minden: az élet, a folyó élet. Ezt gyógyítsátok, emberek, mert ezt tették azok a nagyok is, akiknek ti egyik olyan, mint a másik szobrokat állítottok.

Így beszélne Rodin, s így beszél a „Le Penseur.” És ezt a beszédet még mindig nem akarják érteni az emberek. Még a legkülömbek sem. A szobrász-vandálok éktelenítik, pusztítják a tereknek, az utcáknak a kevés ízlését is, gyártják az egyforma hideg, lelketlen figurákat. Párizsban is majdnem úgy van ez, mint Budapesten. Hiszen még a Párizs népének ajándékozott „Le Penseur”-rel is mi történt? Odaállítják ezt a szobrot, ezt a szinte vérzően eleven, modern szobrot a klasszikus, nyugalmas Panthéon elé, ahelyett, hogy a legnyüzsgőbb életáradatba, a nagy bulvár szívébe, az Opera elé helyeznék például.

Az új, az igaz nehezen hódít. Pitrou, a nagy Pitrou hány más szobrot találhatott volna Párizsban husángja elé. Vagy jött volna ide Budapestre. Bolond lelkében ébred egy csodálatosan egészséges érzés; a tucat monumemtumok gyűlölete. És íme, a *saját* szobrát, a mindnyájunk szobrát, az élet szobrát találja a husáng. Vajon Pitrou, a nagy Pitrou, nem valamelyik párizsi akadémikus műkritikusnak az álneve? Vajon csakugyan megtörtént a párizsi eset, vagy csak a szimbóluma a művészlelkek sorsának, a tömeg, az élet igazságosságának?

BN 1905. január 22.

A. E.

13. TALÁLKOZÁS — RAKOVSKYNÁL

Kossuth és Apponyi kezdik teljesen elveszíteni önmagukat. amióta megtalálták egymást. Azaz amióta meg akarják találni minden áron egymást. Ha nem keverjük is a dologba a matematikát, a $+$ -okkal és $-$ okkal dolgozó számtani műveletek törvényét, akkor is világos ez, és bizonyos volt már jóelőre.

Apponyit lázban tartja az adeptusok fanatizmusa. Új neki ez a világ, mint az istállóba kötött tüzes csikónak az első, tavaszi, szabad mező. Érthető ez. Patay Están, Csatár Zsiga, Csanády bátyánk, nyugodjatok békében. Álmaidokat *mi* nem zavarjuk. Nem történt semmi csoda. Egészen természetes a dolgok rendje, hogy a ti beszédeiteket harsogja most szerte a néhai Sennyey-fi. Ő friss negyvennyolcas, és nemcsak előlről, de lefelől kezd a dolgot. Már ott tart, ahol a kedves, néhai, derék Orbán Balázs tartott. Az első székely faluban évenként száz milliót rabolt el tőlünk Bécs. A tizedik faluban már kétezer millióval sem elégedett meg.

„... A miniszter urak s akik velük az államot szolgálják igen nagy urak, nagyon pöffeszkedő hatalmasságok velünk szemben, szegény magyar állampolgárokkal szemben, de görnyed a derekuk s alázatos szolgák Bécs mindenható akaratával szemben...”

Ezt például Cegléden mondotta — Apponyi. Méltóztatnak látni, hogy az „európeárság” úgy elröpül, mint a pinty, ha az ember friss negyvennyolcas. Akkor néhai való Csanády bátyánknak egy jöttát sem szabad engednünk. Apponyi most már népies, és reszkess „Bécs és átkos közöség”

Az embernek a szíve megesik a „szegény állampolgár”-on, akit az itthon „nagyon pöffeszkedő” s Bécsben alázatosan szolgai miniszterek olyan nagyon sanyargatnak. De ez nem minden. Apponyi úgy belejött az új szerepébe, hogy ha akarja, teljesen kitépi a szívének.

„... Minket (Apponyit és Kossuthot) többé el nem választ egymástól, csak a halál, sőt a halál sem, mert amelyikünk túléli a világon a másikat, ugyanazoknak az eszméknek a zászlaját fogja lengetni továbbra is...”

Az embernek meg kell vidítania magát egy régi anekdotával, hogy a szíve a helyén maradjon, s az egyszeri emberre kell gondolnia, ki azt mondotta testi-lelki barátjának, hogy „ha valamelyikünk meg fog halni, én Bécsbe megyek lakni...”

Mindegy. Apponyi elszánta magát, hogy hatvanhéttről rohan a negyvennyolc felé. Nem is lehetne, s nem is kell megállítani. A neofiták buzgalmát mindenki ismeri. Ő találkozni akar Kossuthtal.

És Kossuth nemcsak *comme-il-faut* ember, de jó ember is. Látja Apponyi lángoló buzgalmát. Látja, miként rohan ő felé. Itt már az udvariasság is parancsokat ró, s Kossuth megindul — Apponyi elébe. Tegnap vagy tegnapelőtt a negyvennyolcas Kossuth már az a Kossuth volt, aki könnyíteni akar a volt hatvanhetes Apponyi esetleges gène-jén. Azt hirdette Kossuth, hogy az új gyarapodás új éra hajnalát hozta a negyvennyolcas pártra. Talán valahol Erdélyben vagy Kőbányán, vagy talán másutt, valamelyik kortes-táción, azt hirdette Kossuth, hogy most már a kormány-képesség következik, *kormányképes lesz a negyvennyolcas-párt.*

Vajon az új bajtársaktól várja Kossuth a kormány-képesség csoda-írját, a „szegény állampolgár”-októl, a sanyargatott Apponyi-aktól s Károlyi Istvánoktól? Dehogy. Negyvennyolc indul hatvanhét felé. Sőt igen kell sietni a negyvennyolcnak, mert az újak nagyon tüzesek. Sietni kell kijelenteni, hogy aminek valamikor a nevét se merte kimondani orthodox negyvennyolcas, abba az új vegyületű negyvennyolcas bele is fog menni. A delegációba tudniillik. Mert hát vagy leszünk kormányképesek, vagy nem leszünk.

„Én nem tudom, majd a jövő fogja megmutatni, hogy mennyi erőt nyert a függetlenségi zászló az én csatlakozásommal.” Ezt is Apponyi mondta. Mi se tudjuk. Legföljebb csak sejtjük.

A népies, a Bécs ellen dörgő és olyannyira sanyargatott Apponyi s a most még jobban higgadó Kossuth körül lessük az apróbb atomok elhelyezkedését.

Az újlelkű Apponyi már Barabásnak ad találkozót a vértanúk szobránál, s ha már eddig meg tudta tanulni a Patay Están, Csatár Zsiga s Csanády bátyánk retorikáját, már meg sem áll a Barabás Béláéig. És talán nemsokára halljuk a büszke programot Barabás után szabadon: „én vagyok Apponyi Albert” (a legutóbbi Apponyi Albert tudniillik) avagy szintén Barabás után a másik híres ígét, hogy „most jövök a vértanúk szobrától és saruimon még rajta van a vértanúk pora. .” Vagy ki tudja, mit tanulhat az ember Barabástól, ha már egyszer tud és akar Barabástól tanulni.

És ha Apponyi így rohan, Kossuth sem fog csiga-tempóban ballagni elébe.

A népies Apponyit ez idő szerint nem lehet megállítani rohanó útjában, s a kormányképes Kossuth sem maradhat buzgóságban Apponyi mögött.

Mit lehet várni, mikor a negyvennyolc ennyire beleszeret a hatvanhétbe, s a hatvanhét a negyvennyolcba, és mikor a két szerelmes feltartóztatthatatlanul rohan egymáshoz ölelkezni? Hol fognak ezek egymással találkozni?

Újra kénytelenek vagyunk kacérkodni a matematikával. Mert

az igazságunk is szomorúan matematikai. Félő és gyászos sejtésünk, hogy a perverz vonzástól egymás elébe rohanó 48 és 67 ott fognak találkozni, ahol — Rakovszky óhajtja.

BN 1905. január 25.

A. E.

14. TURGENYEV LEÁNYAI

Ebből az üvöltő magyar világból, hol a holnapi pokoli napon Gabányi Miklós alakjának beállításáról lesz szó a világhistoria egyik várakozó boltzatába, elkívánkozik a mi lelkünk és száll a Turgenyev fehér leányaihoz.

Aki az asszony-ideálját nem a Hyde-parkban, a nagy bulváron avagy a Kossuth Lajos-utcában keresi, nagyon eleven testek között, az szerelmes valakibe, akit sohse látott és sohse fog látni, aki ott él valahol abban a rejtelmes, gyászos, óriás országban, honnan Baskircsev Mária kiszárnyalt, s akinek a fehér homlokára talán e pillanatban odafröccsen egy csöpp vér a Gapon páter csapatainak omló, párás vérpocsolyájából.

Nem a nihilista leányok, nem a kósza vándormadarak, nem a Fedorák, nem az orosz Michel Lujzák az igaziak. Nem ők az orosz ég honi krizantémjai. Hanem azok az árnyyszerű, ragyogó, fehér, szomorú szláv szüzek, akikről nekünk a Puskinok és Turgenyevék zengtek dalt.

Miért nem kérdi senki, hogy mit csinálnak ők? Olyan vak és szívtelen az újságíró. Hírt ír mindenről. Tudja a világ, mit mível a bősz Vladimir, a kapisztráni Gapon, a Mirabeau-szerepre szánt Witte, a viharzó Gorkij, s mind-mind a többiek. És nem szól nekünk a mi leányainkról, akiket olyan ragyogókká s ragyogásukban is rejtelmessékké, áhitottakká tettek a nagy szláv poéták.

Hát ők nem élnek, nem éreznek most semmit? Mikor rettentes omlásra készül egy óriási világ, melynek mintha ők lettek volna a testet öltött mártír-géniuszaik, nekik ne volnának sóhajtásaik vagy sikolyaik most?

Óh, szerencse, hogy a holnapi magyar fölfordulásban csak véletlenül és kevesek meg kíméletesek fogják olvasni ezt a kis frást, mert kicsúfolnának minket. A leányok. Hiszen azok nálunk nem választanak és nem korteskednek, Oroszországban pedig nem fognak kiállni a barrikádokra! . . . A leányok. . . Még ha asszonyokról volna szó, akik például a szentpétervári Belvárosban, a boltok során, házalhatnának a forradalom ellen, vagy a forradalom mellett. De a leányok . . . És a mi lelkünk hozzájuk kívánkozik most. Ha a Gorkijok

hűtlenek is lettek a Turgenyevék leányaihoz s már csak az utcák árva némbereihez van szavuk — ők azért a régiék, szomorúak, fehérek, még mindig élnek. Élniök kell nekik, s élnek is. Mi van velük a pokoliasodó napokban? Olyan távol vannak-e szomorú lelkeikkel a világrengető indulatoktól, mint velük rokon, finomabb lelkű magyar testvérkéik a Gabányi Miklós paizsra emelésének örömlázától?

Őket kereső lelkeinkhez íme beszélgetnek az ő lelkeik:

„A mi szomorúságunk Oroszországnak a szomorúsága volt. Hosszú századok óta nem voltunk mi soha az életnek a menyaszonnyai. Ha asszonyokká váltunk, akkor is vergődve, mindig messze, kóborolt a lelkünk. Ha leányaink születtek, ő bennük tovább élt a mi szomorúságunk, ha fiaknak adtunk életet, azok sem éltek igazán, csüggedten álmodták végig az életet, s ha tette riadtak egy percig, bombákat hajigáltak. Fél-meddők voltunk mi mindig, fél-halottak . . . Omolj vér, gyújtsatok tüzet mindenütt, pusztítsátok el ezt a bűnös, rohadt világot! Adjatok új világot nekünk, szabad, ragyogó világot, hogy örömmel keressük a férfiakat, s hogy asszonyokká válva igazi nőket, igazi férfiakat teremjen a mi termékenységünk, akik szeretik az életet, akiknek szabad élniök, akik bátran alkothatnak, szerethetnek. Óh csináljátok meg forradalommal ezt az új világot, adjatok életet nekünk, Turgenyev leányainak! . . .”

Így beszélnek az ő lelkeik a mi lelkeinkhez. Turgenyev leányai, a mi szomorú asszony-ideáljaink, föltámadás előtt állnak, s az orosz forradalomnak legelső sorban a leányok lelkeit kell felgyújtani. A leányok . . . Hát nem ők a legelsőek? Nem ők lesznek-e az anyák? Nem ő értük van-e hát minden forradalom? Még a mi kicsiny, üvvöltő, választási forradalmunk is?

Turgenyev leányaira gondolatok, ha jönnek a vér hírei a lánogni kezdő, szent Oroszországból. Ő értük van e forradalom. A mi asszony-ideáljainkért, kikhez most elkívánkozik a mi lelkünk.

BN 1905. január 26.

a.

15. A PARADICSOM

— *A Vigszínház bemutató előadása* —

A paradicsom — nem is paradicsom, de a legkedvesebb, a legeslegutolsó francia malacságok között. Voltaképpen a paradicsom (vagy: Paradicsom?) veszedelmes bestia-torok, mely fölfalja

a szép, kacér asszonykákat, kik boldogok, hogy — fölfalatnak. Hogy is ne lennének boldogok. Így van ez a bibliai paradicsom óta, s Hennequin és Bilhaud darabja, melyet Monár Ferenc pompásan írt meg magyarul, a *paradicsomi témájú* vidám, francia színpadi bolondságoknak abból a fajtájából való, mely — furcsa — csupa filozófia a mellett, hogy kellő módon — szemtelenség. Nem receptes francia bohózat. Van kifogástalan, csak gondolatban bukó asszonya, s csalnak benne (sőt ők csalnak csak igazán) a férjek is. Egyáltalában sok új, finom és brutális támadás intéztetik nevetőidegeink ellen, míg a hagyományos, bölcs megoldás elkövetkezik a harmadik felvonás végén. Ezt a legpárizsibb darabot a legpárizsibb jókedvvel, ügyességgel és esprit-vel játszották a Vígszínház színészei. És ha a budapesti közönség nem is mindig azoknál a passzusoknál mulat e darabnál (a többi francia darabnál is rendszerint), mint a párizsi, de a mi színészeink párizsiak, ha kell nagy-szerűek, különbek. (Szubjektív reminiscenciák mellett is, melyekkel e sorok írója a darab párizsi előadása iránt és felé volt, ők magasan álltak a párizsi név fölött.) A hölgyek közül a leghálásabb szerepűt G. Kertész Ella asszony hozta elénk, s az ő kedvessége, szellemessége mellett nem is kellett volna e szerepnek hálásnak lenni. Nagy sikere volt a művésznőnek, s éppen ilyen nagy sikere Sz. Varsányi Irénnek a másik nagyobb nőszerepben. Az urak közt is aligha lehetne megkülönböztetést tenni. Vendrey és Balassa a legmulatságosabb férjek. Góth elegáns, falánk, világhi. Hegedüs egy inasszerepben páratlanul mulatságos. És a kisebb szerepűek is valamennyien ügyesek. Hennequin és Bilhaud-nak illenék megjutalmazni az ő magyar kalauzukat, a munkás és bűvészen ügyes Molnár Ferencet. A Vígszínház ezt bizonyára megteszi.

BN 1905. január 28.

(Dyb.)

16. A MI KACAGÁSUNK

A Színház rovatba örömezt tennők ezt az írást, de nem lehet. Nem színházi írás ez, ha a kacagásról szól is, a színházi kacagásról pláne. Arról, amin *mi* kacagunk.

A Vígszínházban jutott eszünkbe tegnap este ismét ez a dolog. Vásott, huncut francia darabot hallgattunk, amilyenekhez már rettenetesen hozzászoktunk. És akinek mód adatott arra, hogy otthon, Párizsban, találkozzék e darabbal, s Budapestre rándult

társaival, álmélkodva veszi észre, hogy micsoda más és különös a budapesti kacagás.

Az őse a kacagásnak ugyanaz, ami a párizsié: a szerelmi röhej. A gall-latin fajtánál ebből mesésen kifinomodott és összetett kedélyhullámzás lett, mely már alighogy kacagás. Ezt a kedélyhullámzást ma már nem egészen könnyű megindítani. Akik a megkacagtatással foglalkoznak, azoknak végig kell játszaniok a víg szerelmi téma minden skáláját, s még így is unalmasak ma már. Apró aktuális célzások, örült-különös ötletek mentik meg ma már az unott ágy-turkálást. Holott ennél a fajtánál raffináltabban erőtikus nincs. Komoly tudósokat hívhatnánk bizonyító segítségül, hogy egész Franciaország, ez ország minden intézménye, szerelmi lobogó alatt áll, s hogy még az óriási francia nemzet-vagyon is csak azért gyűlt össze, mert a nagy nő-kultusz miatt a szerelem nem olcsó mulatság. Egészen törvényes tehát, hogy a francia, vidám, szerelmi bohózat ma: az, ami. A francia fajta Délről táplálkozik, többet olvaszt magába a latin rokonokból, mint az északibb germán népekből. Ebben is sokan a dekadenciát látják, mi csak azt akarjuk vele bizonyítani, hogy a franciának több joga van meridionális mértékű szenvedélylobogásra és léhaságra. És el is tekintünk attól, hogy ez a nép egy túlcivilizált nép.

De *mi*? Mit akarunk mi a francia bohózatokkal? Mi, a jóval hidegebb vérűek, túl nem civilizáltak, kik az életet nem igen szoktuk fölfogni esztétikailag, (sőt életfelfogásunk nagyon is bús), pénzünk nincsen, a szerelmet sem tehattük századokon át állami intézménnyé, céllá, művészetté?

Még tovább megyünk. Mit akarunk mi a francia bohózatokkal, amikor ezek úgysem azokkal a fogásokkal fognak meg bennünket, mint a franciákat? Át kell *magyarítani* a francia bohózatot mindig. A dolgokat közelebb kell vinni nálunk mindig, reális, primitívebb, sőt primordiális érzés-anyagainkhoz képest: a *lényeg*-hez, ez esetben, sajnos a *szerelmi lényeghez*, mely csúnya. És ez csak nem való színpadra!

Ez valami, ami hazug, ferde, rossz. Ez tartós nem lehet. Ha a szerelmi élet sok mással együtt nem magyarosan evolválódott a magyarok fővárosában, azért nem kell az országot is megmételyezni, főképpen nem kell magunkkal elhíttetni, hogy ott vagyunk, ahol a franciák. Dehogy vagyunk. Nem is lehetünk. Brutális és szomorú dokumentuma ennek, hogy mi a franciás dolgokat is magyarosan élvezzük. Aminek aztán a vége az, hogy kacagásunk kotyvasztott. Csúnya és hazug. Tegnap este például egy igen szellemes francia cochonnerie-ban nekünk az volt a legkacagatóbb, mikor a szoknya lecsett.

Égészségesek vagyunk, hölgyeim és uraim, ha egy kicsit tévedzünk is itt Budapesten a szerelem rengetegében, s ha egyenként talán oda is hagytuk már ezt a rengeteget. És ismerünk a Vénuszcsillagon kívül még egy pár érdemes égitestet. Ideje volna már, hogy a kacagásunk a *saját* becses kacagásunk legyen.

BN 1904. január 29.

a.

17. BARNUM ÉS ANDREJEVA LOVAGJA

Nagy eset történt . Gorkij Maximot csakugyan letartóztatták. A Terézvárosban is volt egy kis micsoda. Bagatell! De hogy kellett a mezítlásas Olümposz Jupiterjének dolgozni! Az volt a valami. Elbújhat Vázsonyi Vilmos. Hieronymi? Ez is ellenjelölt? Tolsztoj!!! Meg az a veszett pópa, az a Gapon. Ezeket kellett legyűrni.

Sikerült. A kozákoknak megesett a szívük. Ők is csak emberek. S a Költő, a Nagy, az Egyetlen, a Mártír, a Világosság győzött. Végre is bejuthatott a börtönbe Gorkij Maxim.

Az érzékeny, budapesti, irodalmi asszonyok és feleségek megrendülve gondolnak mindjárt az asszonyra, a feleségre, a Gorkij asszonyára, feleségére. Tévedés és hiba. A vad kozákok már nem törtek össze hitvesi szívet. Madame Gorkij, Gorkijné öngagsága (Gorkijevszkának mondja az orosz?) már régen lemondott a költőről. Átengedte a világnak. Egy Messiáshoz celibátusz illik.

Úgy írják különben, hogy Gorkij rúgta el az ágyat és asztalt. És ment a világot megváltani. Erről bőséges táviratokat helyeztetett el a külföldi lapokban (ma már sajtó nélkül a Golgotháig sem lehet eljutni). Közben hátra-hátranézetett, hogy jönnek-e már azok a ny?valyás kozákok.

És így ért el Rigáig a Költő. Kortesei szerte Európában mozogtak, lármáztak:

— Győzni fog! Ott megy! Reszket a cár. Tartóztasd le, zsarnok! Tartóztasd le már. Dobd a börtönbe. Hah, te csak Gaponról félsz . .

Végre Rigában sikerült is. Behatoltak a durva kozákok Andrejeva színésznő-kisasszony öngagságának a hálószobájába, s kivonszolták onnan a Költőt. Mert, óh világ, te azt hiszed, hogy a Költő csak azért izgatott Rigában, mert végre is Rigát is izgatni kell. Te kissé csalódsz, óh világ. A Költő nem válogathatott Riga és Odessza között például. Neki Rigába kellett menni, mert barátnője,

az aranyos Andrejeva a rigai Erkel-színkörben vagy Szigligeti-színházban vendégszerepelt hatalmas íróbarátja jóvoltából (tetszik talán önöknek ismerni ezt a szokást). Nos, Andrejeva kisasszonynak megártott a vendégszereplés, beteg lett. Sürgönyözött a Messiásnak Pétervárra, hogy hagyja abba a forradalmat, s utazzék. A Messiás, a Költő egy kicsit bosszankodott (már szinte bizonyos volt a letartóztatás), de szaladt, mert az Andrejeva szava isten szava. Aztán, hogy ugyanis lenn volt Rigában, hátha itt könnyebben menne. Csakugyan. Elfogták a Költőt.

És most Németország nagynevű írói gyűjtik az aláírást a cárhoz. Olyan bizonyos volt a dolog, hogy talán már előre történt néhány aláírás. Azóta már az öreg Anatole France is biztosan ívet köröztet. Sír a „művelt világ” Sírátja a Költőt.

Szeretnők a magyar publikum érzékenyeinek a könnyét letörölni. Van — és óh jaj talán lesz is — nekünk most magunknak szükségünk a magunk könnyére. Vigasztalódjanak kérem. Gorkij Maximnak a hajaszála sem fog meggörbülni. Csak híresebb, dicsőségesebb s gazdagabb lesz egy kicsit. Ezt ő maga is előre tudta a maga divinusz lelkével. (És most alázatosan bocsánatot kérünk ezért a frivolnak tetsző hangért.) Legalább százhusz millió pária jaja csap az Égre az országában. Mintha az egész emberiség kínja odagyűlt volna. Ömlik, patakzik a vér. A zsarnok szívében nincs irgalom. Hiában annak a szent, igaz pátriárkának az élete, kit Tolsztojnak hívnak, hiába a szenvedő milliók kiváltott emberének, Gaponnak isteni örülete és bátorsága, hiába minden. Jaj, mi lesz ott? Rakódik-e a bűnnek, butaságnak, nyomornak és szolgaságnak e világra egy hajnalos jobb világ. A világ nagy írónak, gondolkozóinak, jóembereinek össze kellene fogni. Próbálni valamit kéréssel, könyörgéssel. Oroszország népéért. . . És Dante e földszíni óriás poklának tetején megjelen a jeles író, akárcsak a Cook embere a pihenő Etnánál vendégeivel, s mintha ezt kérdezné:

— Láttok? Én vagyok itt I. Gorkij Maxim. Én vagyok a Messiás. Nem Tolsztoj, nem Gapon. Mert a francia—orosz barátkozás óta ma már még a franciáknak is én vagyok a Költő, az Egy. Nekem vannak nemzetközi kritikus barátaim. Én tudom csinálni a legszédítőbb önéletrajzot. Az én mezítlábasságom bámulja Berlin, Bécs, Róma, London, Madrid és Bukarest, azaz hogy Budapest. Bámuljatok is, mert megérdemlem.

Ha tízszer annyi ember volna ez a reklám Jupiter, mint amennyi, pedig valóban érdekes, súlyos s bizonyos tekintetben fenomenális lény, akkor is meg kellene vetni minden igaz embernek, mert nincs rettenetesebb bűn, mint az ál-messiáskodás. És éppen most, mikor olyan iszonyú sebhelye vérzik az emberiségnek, amilyen

talán még soha. Gorkij Maxim   Messiás ez az ember? Ez egy vad erejű, háborodott önimádó, s emellett Barnum és Andrejeva lovagja.

BN 1905. január 30.

A. E.

18. „A BÉKA KURUTTYOL.

Berczik Árpád híradással volt a múlt napokban egy kedves, német úriléányról, aki merő szimpátiából nekifogott otthon, nagy Germániában, a magyar grammatikának, s megtanult magyarul.

Örültünk az esetnek, ha tudtuk is, hogy nem páratlan. Húsz—harminc év múlva talán már, ha valami nagy bolondot nem csinálunk; meglássa, aki élni fog, micsoda divatos náció lesz mibelőlünk. Arról jutott ez az eszünkbe, hogy egy krisztániiai tudós egyetemi professzor, a tiszteletreméltó dánus dr. Nielsen Konrád, kincses Kolozsvárott szombat délután a legirodalmibb magyar nyelven fölolvasást tartott: A lappokról beszélt, de ez egészen mellékes. Az a fő, hogy sokasodnak az ilyen esetek, s az a fő, hogy a rokontalan, árva, elmaradt magyarnak ékes, de különös és súlyos nyelvét mindsűrűbben rakja magára idegen agyak memóriája.

Angol fürdőhelyen történt. A table d'hôte-nál két magyar gavallér helyezkedik el azzal az idegenkedéssel, mely a legvilágcsavargóbb magyarokat is állandóan fogva tartja távol Hunniától. Szemben velük nagyon elegáns lady ebédel. Mindenki angolul beszél. Itt-ott franciául. Nyilvánvaló volt, hogy a társaságnak egy tagja se akadna itt, akinek talán sejtelve is volna, hogy él egy nép a Tisza hátán, melynek saját beszédje van. Az egyik gavallér kezdi mustrálni a nagyon elegáns, bár nem egészen fiatal dámát, ki velük szemben ül, s ki egy másik hölgygel, láthatóan társalkodónőjével, angolul diskurál. Mond valamit róla a társának, s aztán kíméletlenül, egy kicsit nagyon is magyaros szellemességgel kezdik szólni a ladyt. A hölgy persze oda se figyel. A gavallérok egyre jobban mulatnak. Tetszik nekik ez a nagy biztonság. Egy percre elhallgatnak. Ekkor feléjük fordítja nagyon okos, finom, race-ra valló arcát a lady, s a világ legkomolyabb, legfenyegetőbb, leghatározottabb hangján kezdi:

— A béka kuruttyol. A béka kuruttyól. Répa, retek, mogyoró, ritkán rikkant korán reggel a rigó . . .

A híres, nyelv-edző, grammatikai igék, melyek a magyarul tanuló idegenek erőpróbái . . . Hogy párolgott el a mi két gavallérunk! A hölgy valóban igen előkelő angol hölgy, kivel társasá-

gokban gyakran találkozhattak Nyugaton járó magyar diplomatáink, s aki nem az egyetlen angol hölgy, aki szimpátiából magyarul tanul.

És van, akad ilyen bájos eset, tömérdek. Egy kis vizsgáztatására az idegenben bolyongó szegény magyarnak. És lehetetlen is, hogy mi divatba ne jöjjünk. Az a csoda, hogy eddig nem igen kellettünk.

Mert nem tréfa dolog az, ha itt és így, kurtán-furcsán írunk is róla. Európa szívében egy alighanem mongol fajú nemzet, mely ezer év után — s milyen ezer év után! — ott tud lenni, ahol van. Ez nem lehet ám véletlen, s ha akármelyik gógös, nagy kultúrájú nép igaztudo fia, akár egy percig is, töpreng miattunk, meg kell látnia itt-létünkben a nagyszerűt.

Pláne a gyönyörű apoteózis után, melyet Japán szerzett a mongol fajú népeknek. Ki tudja, mit akar velünk Sors ő felsége? Vénülnek a nagy kultúrájú népek. Hátha Ázsiának egy örök-ifjú faja készül új kultúrával rövid századokon belül a világ s a népek élére állani? Hátha mi itt, idegen népek rengetegében a Jövendő bevert cölöpje vagyunk, a História útjelzője s előrekiáltása? Véletlenül, ok nélkül nem lehetünk itt. Hátha az a szerepünk, hogy a régi világ, a régi kultúra, s a jövendő úr-fajta s jövendő kultúra kiengesztelői, összeegyeztetői legyünk?

Becsüljük meg magunkat. Újra mondjuk: nem leszünk mi utolsók.

Csakhogy. De sok „csakhogy” szorongatja a torkunkat. A többek között: barátokozunk egy kicsit az ideákkal. Milyen szép úton voltunk már. Kezdünk gondolkozni és dolgozni. Kezdünk kultúrnépekhez illően elszánni magunkat intenzív, intellektuális életre. A honhazaffyaskodás mellett kezdett lábraállni egy kis tudomány, művészet; irodalom. Kultúrtársadalom formájára, módjára kezdünk már élni. Mert hát kell a politika, nekünk különösen kell, de a politika mégis csak igen alsórendű munka, s mindenütt a világon többet rombol a kultúrán, mint épít.

És mikor ez mind szépen megindul, jön az ár, és elborít mindent. Ma már újból nem kapható ebben az országban senki másra, mint politikára.

Bocsánat, hogy kicsi, vidám dolgokból idejutottunk. Gondolkozzék csak mindenki, aki tud, vajon például a Tisza Istvánoknak Makkai Zsigákra váltása — szintén történelmi szerepünkhöz illik? Akkor, mikor kezdenek számbavenni, értékelni bennünket, nekünk az európai szalónok hangjára csakugyan hejretyutyuval kötelességünk felelni?

A béka kuruttyol, — fognak bizonyára gúnyolódni ez íráson. És mégis a Berczik német lánya nem fogja-e vajon eldobni a magyar grammatikát? És a tiszteletreméltó dánus dr. Nielsen Konrád fog-e

még magyarul olvasni föl Hunniában? Mert kinek kell itt ~~idea~~, tudomány, művészet, gondolat? Ki légyen a követ, ki légyen az „éljen!” ez nálunk minden probléma. A tiszteletreméltó dánus professzor megtanul — mondjuk — csehül (a csehek nem éppen csak politikával foglalkoznak), s tart majd felolvasást két Európába tévedt kis furcsa fajról, a lappról és a magyarról,

BN 1905. január 31.

A. E.

19. A FARKAS NYILATKOZATA

A következő, nagyon sajátságos nyilatkozatot kaptuk:

Hosszú évezredek bárány-, sőt birkatürelme után végre is kénytelen vagyok megszólalni, mélyen tisztelt publikum. Én egy monstrosuózus ferdítésnek az áldozata vagyok. Mióta élő lények laknak a földön, senkivel olyan szörnyű igazságtalanság még nem történt, mint velem. Mindenek előtt bocsánatot kérek. Be kell mutatnom magam. Én vagyok az a bizonyos Farkas, kinek amaz ismeretes afférja volt a Báránnyal.

Kezdjük előlről a dolgot. Először is az én afféromat nem Aiszoposz írta meg, azaz hamisította meg először, hanem Pilpai hindu úr. Méltóztatik látni, hogy ez az ügy egy valóságos Dreyfus-ügy. Ezer ágú-bogú falzifikáció. Aiszóposz úr csak kiszínezte a dolgot. Ezt átollózta Phaedrus úr s azóta minden mesefró úr, egészen Fáy Andrásig, sőt Heltai Jenőig egyebet sem tett, mint ezt az én szomorú dolgomat ferdítette, fújta.

Azt hiszem, elég ideig türtem és hallgattam. Most már vége a türelmemnek és a némaságomnak. Az ügy eddig különben is állandó lovagias eljárás kényes leple alatt állott. A lovagiaskodásnak vége. Beszélhetek.

Ott állottunk a patak mellett. Én inni akartam. Nagyon szomjúhoztam. Nem volt sok víz a patakban, de pompás, tiszta víz volt. Feljebb állott a Bárány. Virágos jókedvvel, csúfondárosan ugrándozott a parton. Belehajolok a vízbe, ebben a pillanatban ő — beleugrik.

— Hagyj innom, Bárány!

Szellőden kérleltem. Láttam, hogy ő nem szomjas és tudtam, hogy mikor szomjas, akkor sem patakvizet iszik. Gúnyosan rám bégett:

— Nem fogsz inni! Megmutatom, hogy nem fogsz inni!

— Hát talán te akarsz inni? Hát igyál, én nem zavarlak.

— Én nem iszom. Csak azt akarom, hogy te se igyál.

Kezdttem méregbe jönni.

— Vigyázz, mert meg találom cirógatni a kis bundádat!

— Hadd lássam, hadd lássam! . . .

És bepiszkolta a vizet. Nem tagadom, egy kicsit bizony én megcibáltam. Bár ne tettem volna. Vesztemre tettem. Az egész bárány-világ összeállott. A papirusz-rovók, legelső sorban Pilpai úr, utána a többiek, semmivel sem voltak irgalmasabbak, mint mai író unokáik. El se tudták képzelni, hogy a Farkas és a Bárány úgy is összetűzhessenek, hogy a Farkasnak legyen igaza. Meg se kérdezték. Elftéltek, s veszett hírem költötték. Csupán csak azért, mert én — Farkas vagyok. De ez nem minden. Az egész állatvilágot ellenem bősztítették. Azóta a Farkasnak nincs nyugodalma. A Bárány akármit tehet, mert ő Bárány. A Farkas semmit sem tehet, mert ő Farkas. Amely Bárány gyöngé, izgága és ambiciózus, annak egyebet sem kell tenni, mint nekirontani a Farkasnak. Hiába lehet a Farkas erős, komoly, becsületes. El kell veszni annak, akinek egyszer veszett hírét költötték.

Sőt tovább megyek. Önöknek fogalmuk sincs, hogy Pilpai óta a Bárány állandóan felfalja a Farkast. És ilyenkor még rendesen ő síránkozik. Bármire tanítsa önöket Darwin, higyjék el nekem, az a szomorú valóság, hogy az állatvilágban az boldogul, aki rakoncátlanokodni, lármázni tud s erőszakoskodni tud, de a gyöngeség leple alatt.

Családom a teljes kiveszés előtt áll. A világ *bárányizálódik* egészen. Nem akarok úgy meghalni, hogy a pár évezredes hazugság egy tiltó hang nélkül fusson tovább az időbe.

Ezen nyilatkozatomat minden nemzet sajtójában meg fogom tenni. Mindenütt fogok szolgálni speciális, nemzeti esetekkel. Távoll ál tőlem, hogy az aranybulla kivívására csak némi célzással is legyek. Eltekintek attól, hogy hányszor jutott Magyarországnak a kiállítottan véres fogú Farkas sorsa Bécs-Bárány ellen. Ilyen nagy dolgokat nem is illik talán egy szerény hangú nyilatkozatba bevenni.

Utalok egyszerűen a magyar választásokra. Kérem: tessék például megkérdezni — mondjuk — gróf Tisza István és báró Vojnics urakat, kik a többek között igen keserves adatokkal szolgálhatnak a Farkas és Bárány örök, egyenlőtlen harcáról s arról a szomorú sorsról, mely Pilpai óta egyre szomorúbb a szegény Farkas fölött.

Summa summarum: a Bárány falja fel a Farkast, mélyen tisztelt publikum. Mély tisztelettel, fölfalva s egész fajommal pusztulásra szánva maradtam a helytelen információk legszomorúbb áldozata:

— A Nemzeti Színház bemutató előadása —

A Killicrankie herceg híres darab. Emlékezünk, hogy nagy londoni diadaláról írtak mindenféle hírlapok. Most már csak az a kérdés, hogy úgy siettek-e vele az olasz, a német, az orosz, a francia publikum elé is, mint siettek a magyar elé?

Az angломánia föl-föllép a kontinensen. Tanulhatnánk is sok helyes, okos dolgot John Bulltól. Csak az a nagyon furcsa, hogy a La Manche-on át a Magna Charta és Shakespeare-n kívül még az *érték* is rendszerint veszt, mire a kontinensre ér. Hát még mire Budapestre kerül. Még a parlamentáris doktrinák is odavannak a hosszú úttól. Olcsóbb szálltmányok hogyné silányulnának meg!

Bizony az a világ, ott a szigeteken, igen más világ, mint a miénk. Az angol-szász először angolszász — azután ember. Minő küzdelmeik voltak ott mindig a nagyon-embereknek, a művészeknek. Csak ez a példátlan küzdelem teremthetett olyan gigászt, mint Shakespeare.

De pardon, ez aztán igazán nagyon messze vinne bennünket Robert Marshall úrtól, aki Killicrankie herceget, a Nemzeti Színház ma esti darabját írta. Csak röviden frünk még ide valamit. Nincs még Európában egyetlen hely, hol a drámai színpad megújhdását Londontól várják.

Nem várják talán Budapesten sem. Barrie az „Egyenlőség”-gel rápuskázott a magyar közönség ízlésére. Ez a szerencsés és véletlen siker aztán egy kicsit megtévesztette az embereket.

Hiszen még Wilde-nek sem volt igazi sikere nálunk. Pedig ő nagy művész-ember volt. Na aztán az angol humorral pláne kétes vállalkozás szerencsét próbálni. Hiába szuggerálják nekünk, hogy ez a humor „egészséges” Akkor, sajnos, mi gyógyíthatatlan betegek vagyunk.

Pedig a Robert Marshall darabja érdekes és kedves. Londonban nagyszerű lehet. Ha bohózat is (pedig nem éppen az), író-ember írta. Maga az író „bohózos szerelmi történet”-nek keresztelte. Mindenesetre elég bohózos és — mégsem bohózos. Angol minden kis ízében.

Killicrankie herceg egy igen furcsa lord. A szép Henriette gróf-kisasszonyt szereti s mivel a lady nagyon makrancos hölgy, ki ezt a szerelmes, szép, gazdag férfit makacsul akaratlannak, csapodárnak, kezére nem méltónak tartja, a herceg szinte örületel csellel akarja kézfogóra bírni a szép leányt. Egy kis összeesküvéssel olyan

helyzetbe kerül lady Henriette, hogy egy ős-skót várkastélynak, s Killicrankie hercegnek a foglya lesz. Nem vígasztalan ez a fogság. Robert Marshall furcsán klasszikus vígjátékot ír. A szerelmes pár mellé odaállít egy másik szerelmes párt. Itt az asszony, Mulholland asszonyság a támadó és hódító, Pitt Welby képviselő, egy kedvesen, bolondosan mulya fiú az ostromlott, aki szívesen enged az ostromnak. Őket is a varázskastélynak hivatása boldogokká tenni. Lady Henriette makrancoskodik. Végre is beleegyezett az ötletes és vakmerő modern várúrba, de egy igazi angol vígjáték-hősnőhöz illően ezt csak akkor vallja be, mikor a bájjos, női makrancok nagy ismerője, Killicrankie herceg kijelenti, hogy már nem akarja nőül venni. Nagy házasság lesz persze a dolgok végén.

De ez a mese keveset sejtet a darabból és a darabról. Robert Marshall: beszéltet. És ez a valami. Ennek kellene pótolni a drámát. És itt lesz különösen angolos a darab. Mintha csak ezért, csupán csak ezért jönnének a színpadra Robert Marshall alakjai, hogy egymástól ötleteket, szellemes vagy legalább is bizarr, de mindenképp kacagtatásra szánt megjegyzéseket csaljjanak ki. És néha ez nagyon sikerül — még a darab ártalmára is. Valóban: naív, éles, kedves és bizarr ötletek változtatják egymást. És mi e csiklandozó mulatságok mellett a szerzővel együtt folyóvást apró zökkenések között érünk a mese nagyon is elnovellásodó végéhez.

Az angol publikum talán ott is mulathat, sőt okvetlenül mulat, ahol mi nem tudunk. Mulholland asszonyon, a meggazdagodott enyvyvárosnőn, az ő nem túlságos urbanitásán például pokolian mulathat egy finom angol burzsoa s még több egészen angolos dolgon és alakon, bizonyára az újságírón is, aki egy kidobott levéllel értesítve mint postáslegény szökik be a nagy szenzációt rejtegető várkastélyba. Mindenesetre a második fölvonása olyan ennek a „bohózatos szerelmi történet”-nek, hogy szinte meg is érti az ember a sokfajta távolból is a londoni nagy sikert.

A Nemzeti Színház sokat várt e darabtól. Meglátszik a kiállításon is. A második fölvonás díszletei a legskótábban angol illúziókat keltettek az emberben. Még a „mistletoe” is (vagy hogy hívják) föl volt akasztva, a karácsonyi gally, mely alatt angol házakban szabad a csók.

Az előadáson is ez a nagy reménység látszott meg dicséretesen. Nekünk — bevalljuk — a két férfiszereplő tetszett legjobban. Császár és Dezső, de főként Dezső. Ők nagyon intelligensek, nagyon ötletesek, kedvesek, mulatságosak voltak. Mindezt szóról-szóra a hölgyekről, Csillag Terézről és Ligeti Juliskáról el lehet, sőt el kell mondanunk. De Csillag Teréz talán rusztikusabbnak vélte az özvegy enyvyvárosnét, mint amilyen. Ligeti Juliska pedig egyénisége miatt

nem lehetett sem elég makrancos, sem elég *ladys*. ~~Ez~~ egyben bók is mindkettejüknek. A kisebb szerepűek igen jelesek. És ha London *igazán* nagy sikert nem hozhat Budapestnek, ennek London az oka.

BN 1905. február 1.

(Dyb)

21. HÁROM SZERELMI ESET

(Mégiscsak furcsa a világ. Lilla nélkül tud-e valaki Csokonairól beszélni? Armande Bejart nélkül; sok embert nem is érdekelne Molière. Negroni hercegnőt mindenki odaképzeli Hugó Viktor mellé. Mulatságos és kedves emberi csacsiság ez. Egy újságíró a napokban fölfedezte Murger Mimijét. Az egyik Mimit a sok közül. Ez kell a népnek. Sőt a franciáknál nincs is irodalmi ünnep szerelmi alapú irodalmi botrány nélkül. George Sand és Musset, Hugo Viktor felesége és Saint-Beuve néhány héttel ezelőtt olyan elevenen szerepeltek a francia szalonokban és hírlapokban, mint a Gil Blas hősnői és hősei, mikoriban még nem volt igen komoly lap a Gil Blas. Milyen kevés igaz e híres mesékből, csak ők maguk tudnák megmondani, kikről a mesék szólnak. A Lillák, Lucile-ek, Armande-ok, Mimik és többiek egészen mások voltak s másként szerettek, mint az irodalmi tündérmesékben. De ez nem baj. Véletlenül van három kis esetünk. Ezt még ideírjuk, s aztán békét hagyunk a legendáknak. Miért a legendákat bántani? Ime a három eset.)

I.

Musset és a makaróni

Néhány héttel ezelőtt temették el Párizsban Madame Martellet-t, leánynevén Adèle Colin-t. Érdekes asszony volt ez az öreg nő. Valamikor régen *gouvernante*-ja volt a Musset-családnak. Én is megismertem e nagy életek mellé rendelt asszonyt, aki keservesen bajlódva élegetett utolsó éveiben. A Musset révén ballagott föl néha a legmagasabb emeletre, a kis cselédszobába, túl a Szajján egy-egy Musset-rajongó — a vén asszonyhoz, aki mindig csak Róla beszélgetett, Alfrédról. Valamikor főzött is ez az asszony a már nagyon bús poétának. Ő tudta, hogy mi a kedvenc étele s ő tudta azt is, hogy nem csupán George Sand miatt bús.

— Makarónit csináljon, Adèle.

Ez volt a leggyakoribb utasítás. És ha sikerült a fejedelmi, vajas, olasz eledel — beszél Adèle Colin — vidám volt Musset, s nem egyszer mondta nevetve, vígan:

— Lásza, Adèle, már csak ezért is érdemes volt Velencébe utazni. Most nem tudnám, hogy mi az ételek étele . .

A híres velencei regény és a makaróni . . . Az ilyen dolgokat mindig kihagyják az irodalmi tündérmesékből.

II.

Az idegen költők Mimije

Fiatal magyarok egyszer elhatározták Párizsban, hogy ők megkeresnek egy szép, párizsi leányt, aki néhány vagy sok esztendővel ezelőtt a Szajna-parton a Tisza-partot feledtette el hónapokig egy poétával.

A leányt Miminek hívták. Őt is Miminek. Hiszen poéta volt a barátja. De megtalálni bajos volt. Nehezen sikerült.

Bizony egy kicsit megvénült Mimi. És talpig gyászban volt. Egy ifjú dán poétát gyászolt. Kérdezték, emlékszik-e egy magyar fiúra. Neves poéta lett odahaza belőle.

Mimi keresgetett az emlékei között. Egy nevet mondott, de az a név nem volt magyar. Határozottan oláh volt. Elszomorodtak a fiatal magyarok. Mimi még egy nevet mondott. Erre pláne emlékeztek a — „Jugend”-ból. De a magyar költő csak nagynehezen jutott a Mimi eszébe.

Vajon hogy fognak Mimin osztozni az irodalmi regegyártók öt—hat országban? Mert Mimi — úgy látszik — minden Párizst járó idegen poétával összetalálkozott. Vajon micsoda híres, nagyszerű nő lesz még ebből a Mimiből valamikor? Ezen töprengtek elmenőben az ifjú magyarok.

III.

Az új Matildok

A régi Matild a Heinée volt. Egyszerű teremtés, aki csak feleségeskedni tudott. Nem értette meg az ő Henrikét, s Heine így akarta.

Az új Matildok mások.

Nemrégiben olvashattak egy fiatal, modern, hirtelen-híres német íróról, akit szomorú helyre kellett vinni, az élőhalottak közé.

Am meggyógyult a beteg. És ez a felesége/érdeme. A feleség föl-
kutatta a költő ideálját, aki kegyetlen volt, s nem akarta meghall-
gatni a költőt. Addig kérlelte, míg az vele ment a szegény beteghez.

— Nem bánom, szeressétek egymást. Csak én is maradhassak
veletek.

Ez a poéta a világ leggyámoltalanabb embere. Még talán poéta
sem élt olyan gyámoltalan, mint ő. A felesége dirigálta, s dirigálja.
A kiadókkal ő tárgyal. A darabjait ő helyezi el a színházaknál.
És ő gyűjtött össze már egy nagyon csinos kis summát. A poéta
még fiatal. Még sok ezer márkát lehet általa keresni, s ez lelkesítette
úgy fel a jó feleséget. Bánja is ő a férfit. De az íróra szüksége van .

És a jövő irodalmi mesefrók az isteni önfeláldozásnak
micsoda zengő mítosztát fogják talán költeni e nagyszerű feleség-
ről! . . .

BN 1905. február 2.

a.

22. A ZSIDÓ GAPON

Ez a világ egy nagy — *falu*. Az is volt mindig. Még ha tízszer
erősebben is hirdetik Mérai-Horváthék, hogy a *homo sapiens* csak
most kezd bielekőstolni a kultúréletbe. Bizony mi mindig olyan
kicsinyesek leszünk, mint amilyen — kicsinyek vagyunk. Ez így
lesz mindig. Ez így volt mindig. Lássák, csak lássák. Gapon is zsidó.
Az új, legendás, orosz pópahérosz. Ő is zsidó. Hogy milyen nagy
falu is vagyunk! Bizony milyen nagy falu. Az úgynevezett művelt
világ fóruma, semmivel sem különb annál a falusi piacnál, ahol
állítólag számon kérték hajdanán a Szüllő Géza keresztleivelét.
(Akadna talán néhány frissebb esetünk is.) Stösszelről is kisütötték,
hogy zsidó volt, talán Kuroki is. Ibsen egy bolond, hiú vénasszony.
Napoleon nem is élt. Egy mítikus alak nevének, az új Apollónak,
a *Ne Apollon*-nak a variációja az ő neve, mint a hogy báró de Manx
a *mendax*-ból származik, s talán Gladstone maga sem élt, ő is csak
egy szimbolikus alak, Petőfi a nép-poézis perszonalifikációja, s
Hunyadi János, ha nem is volt zsidó, de izmaelita, sőt oláh volt.

A mi kicsinyességünk behomályosít ezen a világon mindent.
Minden korban. Lerángatunk, avagy ritkább esetben magunkhoz
emelünk minden dolgot. Hasonlítunk ahhoz az emberhez, aki csak
akkor tud meglátni valamit, ha meg is — szagolhatja. Az orrunkig
látunk. Ízlésünk, fantáziánk és szagló-érzékünk szerint formálunk
véleményt, hitet mindenről. Századok múlnak el, míg egy alakról

le lehet cibálni azt a hazug cafrangot, amit a kora ráarakott, vagy fölékesíteni avval, mit róla a kora igaztalanul lecibált. A magyar humoristák a *Mucsa* nevet izzadták ki a magyar provincializmus gúnyolására. Higyjék el: minden kor, minden élő társadalom ilyen Mucsa, pletykázó, rövidlátó, csúnya falu.

Az embernek kedve volna még nagyobb blaszfémiába esni. Fantáziálni arról, minő pletykák keringhettek a názáreti istenemberről? A Gracchusok anyjáról miket beszélhettek a római zsúron? Pál apostolról minő eseteket tudhattak az ezezusi, a korinthusi lelkipásztorok? És a világ minden hírességével s névtelenével mennyi hazug megítélés mérkőzhetett össze?

A Gapon esete mindegyre sok szomorú és sok bölcs fényt sugározhat. Tíz nap alatt preparálták nevét a világhistória számára. Tíz nap alatt volt lánglelkű, isteni apostol, s volt határon bűvő gyáva kutya. Ime a világ ítélkező igazsága. És tíz nap óta volt Gapon pápa kisorosz, nagyorosz, ruthén, japán, olasz. Zsidó is végül, mert ezt a gyanút senki sem kerülheti el. Lehet, hogy az volt. De ha ez igaz is? Szüksége van erre a históriának? Miért érdekes ez?

Az embernek még gondolatban sincs kedve ultramontánnak lenni és mégis irigykedve kell gondolni a római kúria hívfő papi fejedelmeire. Jeanne d'Arc csodákat művelt, és Hám János szent volt. Az embernek néha eszébe jut, hogy nem bölcsebb dolog-e az embernek így, feltétlenül mindent elhinni? Mindent. Hiszen összesen három csalhatatlan ember élt a világon: IX. Pius, XIII. Leo és X. Pius. Mi többiek, Ádám óta semmit sem tudunk, mindent csalfán látunk, mindent meghamisítottunk. És nem élt még olyan ember, akit igazán ismert volna a többi ember. Ezt a zsidó Gapon juttatta most eszünkbe.

BN 1905. február 5.

a.

23. KIRÁLY-IDILLEK

Biot kisasszony olyan kisasszony, akinek négy gyermeke van. Valamikor a balletben táncolt, de jött a herceg, a császári herceg, a Bonaparte-sarj, s Biot kisasszony kapitulált Bonaparte előtt. Nincs oka szégyenkezni. Volt már olyan Bonaparte, aki előtt egész Európa kapitulált. Bizonyosan Napóleon Viktor hercegben is van egy kis korzikai vér. Ez pedig hódító vér.

Szép gyerekek a Biot kisasszony gyerekei. Okvetlenül nagyon szépek, eszesek, bájosak, méltóak a Bonaparte-névre. Mert más-

különben nem adoptálta volna őket Viktor herceg, holott a mamájukat még egy kis morganatikus házasságra sem méltatta. A zülött korzikai fiskális dédunokája olyan császár ugyan, aki helyett Loubet úr trónol az Elysée-palotában. De hát az már úgy van, hogy a *malgré la Gotha* szuverének és arisztokraták néha gógösebbek a leghitelesebeknél. Nem ők az okai. Mi vagyunk. Mindjárt meg tetszik látni.

Egy szép napon így szólott Viktor herceg Biot kisasszonyhoz. Nem bizonyos, hogy így szólott éppen, de valószínű:

— Madame, kedves Marie Alice, gyermekeim anyja, valamit közölnöm kell Önnel. Én szerelmes vagyok. Akit szeretek, királylány. Tehát majdnem méltó énhozzám. Klementínának hívják, ő Felsőének Lipótnak, Belgium és Kongó királyának, leánya. Ő szeret engem, s én szeretem őt. Mi egymáséi leszünk. Gondoskodni fogok Önről és az én gyermekeimről. Kuzénom, az olasz király ő Felsője, Önnek nemesi címet ad, s szerünk férjet is Önnek. Gyermekeimről majd külön gondoskodom. Köszönöm, hogy szeretett, s gyermekeket adott nekem, Marie Alice. Isten Önnel. Ön okos nő, s megérti ezt. Én szerelmes vagyok Klementína ő felségébe. Isten Önnel, Marie Alice . . .

És Marie Alice könnyek nélkül így felelt:

— Isten Önnel császári Fenség. Boldog vagyok, hogy egy Bonaparte, a franciák leendő császára, rangjához méltó nőbe szerelmes . . .

Ezenközben pedig — így képzeljük — a nagyon bájos Cléo de Mérode így beszélt nagyon elegáns kis párizsi hoteljében Belgium és Kongó felséges urához.

— Felsőes uram, kimondhatatlan az én megdöbbenésem. Hát újra mesalliance? Napóleon Viktor herceg nem méltó a belga király leányához. A legkétésebb trónkövetelők közül való, s nekünk úgy kellene férjhez adnunk Klementínát, hogy a világgal elfelejtessük a belga udvar félmúlt szégyenét.

Mire a felséges úr így válaszolt Cléo de Mérode-nak, de lehet, hogy a Comédie egyik szépségének:

— Hálás vagyok, madame, hogy trónom büszkeségére emlékeztet. Engem nem tör meg egy-két eset. Büszkeségem azért csorbíthatlan. Mattasich-ugyse, nem engedem Klementínát Napóleon Viktorhoz nőül menni.

És azóta nagyszerű aggodalommal, lélekzetfojtva figyel nemcsak Európa, hanem az egész világ. Klementína hercegnő St. Raphaelban, Vendôme grófnő kastélyából könnyes szemekkel nézi az azúr tengert, s várja Napóleon Viktort, a szerelmes lovagot, ki éggel, földdel megvív az ő szerelméért. A trubadúrok dalokat zen-

genek. Az előkelő lelkek boldogan sóhajtoznak, hogy történnek még szép dolgok e föld színén. Biot és Cléo de Mérode kisasszonyok pedig úgy lebegnek az áhítatosan gyönyörű szerelmi incidens fölött, mint a világ együgyűségének géniuszai.

BN 1905. február 8.

A. E.

24. A SZENT APASÁG

Strindbergnek, a *pater semper incertus* igazság gyötrődő írójának, kedvünk volna levelet írni s megkérdezni tőle, hogy mit szól az Anna Monica és a kis Hannó eseteihez?

Anna Monica a Montignoso grófnő leánya. Hannót, a kis Hannót, teljes nevén Acker Hannónak hívták tegnapig. Tegnap azonban agyonlőtte az édesapja, egy berlini kereskedő. Anna Monica él. Éltesse is a szász úristen. Neveljen belőle büszke hajadont, ki egészséges vért vihessen majdan valamely beteg királyi famíliába.

Jön a hír Lipcséből, hogy a szász királyi udvar Anna Monica hercegnőt is elveszi Giron nyelvmester fenséges útitársnőjétől, akit anyyi érzékeny lélek megsiratott már. Elveszi pedig egy szép nevű úr miatt, akit Guicciardini grófnak jeleznek a telegrammok. Montignoso grófnő a lipcsei hír szerint e szép nevű gróftól már akkor elfogadta mindazt az életelégítést, amit egy deli, harminc éves lovag egy bánatos, nyughatatlan, előkelő és versíró asszonynak nyújthat, amikor híres és világszerte meghimnuszozott drezdai karácsonyi útját megtette. Szóval: Giron barátnője nemcsak a verskötetét rendezte nyomda alá mostanában, nemcsak az anya-mártírság keserves útjait járta, de legasszonyibb illúzióinak is szakított néhány röpke órát.

És a szász király most elveszi tőle Anna Monicát. Nem azt mondja, hogy most már tisztán látok. Nem azt mondja, hogy most már leányoddal együtt meghaltál asszony, mert ha te karácsonykor is komédiáztál, akkor az én gyilkos kétségem szörnyű világossággal taszítja el most már azt a gyermeket, kinek életet legutoljára adtál. Akkor tudom, erről az egyről már biztosan tudom, hogy nem az enyém.

Nem ezt mondja Wettin György, ez a király, ez a férfi, ez az ember. Hanem azt mondja: most már semmiféle hazug teória, álirlgalmasság el nem választhatja tőlem az én édes kis leányomat. Most már jogom és erőm van őt a szívemhez venni.

Úgy szeretnék kezét fogni evvel a férfival, evvel a valóságos emberrel, ha a királyoknak szokásuk volna kezét adni koldus

plebejusoknak. Olyan igazán, meghatóan emberi szíve van ennek a királynak.

És a berlini kereskedőnek is. A berlini Acker valóban volt az asszonyától. Egy gyermekük volt, a kis Hannó. Kinél maradjon Hannó? Elvigye talán az asszony? Szerezzen neki mostoha apát? Hannó megfagyjon a szeretetlenségben, míg az anyja forró csókokkal gyújtogat egy új férj szívében? Acker kereskedő nem várta meg, míg a bíró ítélt. Az égető kétség fölforralta az agyvelejét. Agyonlőtte a kis Hannót, azután maga-magát. És e gyilkos kétségben nem volt benne egy századrész pillanatig az a másik kétség, hogy talán a kis Hannóhoz nem is volt köze az ő szerelmes vér-áradásának.

És nem elmélkedünk arról, hogy a trón és a pult mellett egyforma a vér, az ember. Ez olcsó volna. Arról sem jósolunk, hogy Montignósó grófnő nem fog belepusztulni a búba, ha elveszik Anna Monicát. Ír egy új verskötetet, s számonkéri egy új Guicciardinótól azt, amivel hite szerint neki az élet tartozik. Frau Acker pedig boldog lesz egy új férfiú szerelmes kebelén, ki neki a kis Hannót is vissza fogja talán adni. Csak szeretnők, ha Strindberg fantáziáját megtermékenyítnék s meghihletnék az Anna Monica és a kis Hannó esetei.

Poéták, akik annyi dalt tudatok és tudtok a szent anyaságról, lássátok meg végre az apaságot is, mely talán még szentebb, mert benne van a *pater semper incertus*-nak pokoli igazsága. Az apai érzés a legemberibb, legfölségesebb, legérdektelenebb, legtisztultabb érzés. Ebben az érzésben benne van az egetvívó két lábú tollatlan állat életének egész isteni tragikomédiája.

BN 1905. február 10.

A. E.

25. VEÉR JUDIT RÓZSÁJA

— Bemutató előadás a Nemzeti Színházban —

Ha könnyű volna nekünk is a rignus, amiként ugyebár könnyű Lampérth Gézának, verses, kuruc alekszandrinos beszámoló állna itt. Mert poétaember ez a Lampérth Géza, akárki mit is mond. Csupa becsületes hit és rím. Azért a magyar Ahrimánt, vagy ha jobban tetszik Ármányt, vagy ha még jobban tetszik, a mi szegény magyar sorsunkat tessék megvádolni, ha Lampérth Géza a magyar Rostand. Maga Lampérth Géza sem tehet róla. Itt cseng még a

fülünkben néhány egész és egészséges hang, egy nagy koncertnyi pompás és jó muzsika, még előttünk csinálja jelenését való élettel, való szépséggel „Veér Judit rózsája”-nak hús-vér alakja. Ez a Lampérth Géza talán tudna jobb darabot is írni, ha merne.

De nem mer. Mint ahogy mi sem merünk most vig bátorsággal beszélni. Fene kurucvilágban élünk, s agyonütik az embert a szájas hazafiak, ha külözködik. És mégis szólunk. Mire való ez a kuruckór (kór és nem kor)? Le akarják járatni ezt a nekünk legszébb, legdaliásabb időt? Szomorú és aktuális kérdés. Politikában, irodalomban, művészetben (be nem sejtik ezt, akik mívelik) elszájkadják, elmelodramázzák a legszebb történelmi kincseinket. Ne vegye ezt magára egészen Lampérth Géza. De viszont vállalnia kell e vád egy részét. Ő azt mondja, nem érzett erőt a fürgeteges nagyszerű kor rajzához. Hát akkor miért rántja posványba nemcsak a kuruc időket, de a maga kedves, rímes talentumát is? Mert divat az olcsó, a szájas kurucság? Tévedés. Vagyunk már sokan, kiket intellektuális szérum oltalmaz a görögtüzes hazafiasság ellen. És Lampérth Géza a Nemzeti Színházhoz nyújtotta be a darabját, nem egy borozó, kuruc asztaltársasághoz. Annak a Kuruc kornak lelke volt, olyan lelke, mely a versailles-i udvartól kiutihaiág lelkéket gyűjtött. Hát az lenne ez a lélek, amit a mi kis mindennemű kurucaink idézgetnek? Egész estén sajnáltuk ezt a szimpatikus igriceit, ezt a Lampérth Gézát. Milyen kedves kis verses vígjátékot tudott volna írni, ha nem kurucködik. Nem nagyszerűt, nem új csodákat revelálót, de polgárit, szolidat, kedvest, amilyenre szintén szükség van. Ellenben. Ellenben egész este egy bolondos, rossz vicc kísértett bennünket. A poéta kiállít a placera két leányzót és két ifjút, és szól imigyen:

— Kuruc kisasszonyok, kuruc daliák, kiki ölelje meg a párját! . . . Így. . . No most csókolózzatok! Forrón, sokáig, tapadóan, s közben kiáltások folyton, hogy: éljen a haza!

Ez a darab. Veér Judit, az öreg Veér Tamás leánya beleszeret Both császári kapitányba, aki amolyan labanccá rontott szittya. A kuruc leány átcsókolja a Rákóczi táborába az ő szerelmes labancát, s a végét tetszik tudni. Van egy másik mátkapár is, ellenmátkapár a történetben. Ez az arisztofáneszi darabok óta a Killicran-kie herceg-ig így szokás. Aztán Cinka Pannán kívül minden kuruc rekvizitum működik: Álom, ágyüdőrej, pirosló, ég, németátkozás, kuruc pityizálás, a pataki diák, ki Bercsényi Miklós csapatába szökik, virágének-faragás a nyílt színen, rokkant Thököly harcos és a többi. Hiszen tetszik tudni.

De még a gyanú se fogja reánk, hogy mi a megátalkodott *lerántók* gárdájából valók vagyunk. Ha van virágének, Lampérth

Géza gyönyörű *virág-színjátékot* tudna írni. Mi élveztük a lenevetett nagyon szabályos rímeket is. Oh, mi szeretnők egyszer megszületni látni a budapesti Comédie, vagy a Bour úr párizsi új kis színházcsukájának a budapesti publikumát, melynek a vers, a szép vers, a muzsika mindent pótolna. Hisz nincs szebb a versnél, s Lampérth Géza sokszor jár közel a vershez. Verses buzgóságában tetszenék is nekünk az ő vállalkozása. De mást is tud Lampérth Géza. Úgy ismeri a színpadot már, hogy színte félünk ettől a nagy készségtől. És mert adott nekünk néhányszor kedves, igazi, frappáns derűt is ma este Lampérth Géza, nem volt ez az este haszontalan és kedvetlen. Jön még idő, kevésbé kurucabb, mikor a kuruc-korról is tudnak nekünk igazán, szépen, igaz és szép versekben beszélni. Ezek között talán éppen Lampérth Géza is ott lesz, és talán elől lesz, amit kívánunk.

Lelkes rendező ápolgatta a Nemzeti Színházban a Veér Judit rózsáját (ezt a rózsát Judith Both kapitánynak szakasztja, a címbe pedig nem túlszerencsés metaforaként került.) A színészek derekasan jeleskedtek. Szokásunk szerint kirukkolunk, ki tetszett nekünk legjobban. Rózsahegy. Olyan egészséges, huncut, való pataki diák volt. Egész alakja tiltakozás a színpadi görögtűzfény és limonádés kurucság ellen. De meg kell mindenkit dicsérnünk.

Török Irma Juditja sok nemes fáradsággal javított a Lampérth Géza Judithján. Mint mindig: bájos, megejtő volt D. Ligeti Juliska. Jelesek, nagyon jók: Vízváriné, Mihályfi, Gabányi, Gyenes, Bakó és mindannyian.

Hiszen nem volt ez értéktelen este. Színészek, szerző kaptak kihívásokat is. Volt tetszészaj gyakorta. És hát verses volt a darab, és olykor szépek a versek. Csak olyan sok más *ne* lett volna, s csak olyan *sok* más *ne* hiányzott volna!

BN 1905. február 11.

(Dyb.)

26. SÁRA ÉS A KORBÁCS

Lóga Lukács István (talán ez volt a neve) bűnben kapta az asszonyát, Sárát. (Libabőrös borzongással emlékezem e történetre.) Nincs ennek húsz éve sem. Már szörnyen kultúrország voltunk. Nagy kiállítást tartottunk Budapesten, s a Nemzeti Színházban már vígan játszották ifjabb Dumas Sándor drámáit. Lóga Lukács István (vagy hogy hívták?) Lompérton lakott. Kis falu ez a Szilágy-ságban, ahol szintén csalnak a hitestársak. Megölte Sárát Lóga

Lukács István? Nem. A csábítót ölte meg? Azt sem. Magamagát sem. Hanem levágta tőből a Sára haját. Becsirizette az egész fejét, s bedugta egy fölbontott vankos toll-özönébe. Leszedte róla a víganót egészen *évai* túlzásig. És végigkorbácsolta, úzte Sárát a falu utcáin. A hajaszála sem görbült meg ezért, ha jól tudom. Az egész faluban csak én dideregtem a borzalomtól. A kis hétszilvafás kúrián valami otromba cseléd ezt elmesélte a nyolcéves fiúnak, akinek misztérium volt ugyan a nemi élet, de volt némi fantáziája. Ma sem tudok igazabban fölháborodni a Lóga Lukács Istvánok ellen, mint akkor már, mikor még a bűnbeesésről nem voltak olyan nagyon, óh nagyon alapos képzeteim. Magyarországon fogja az utolsó dühödt férj leütni az utolsó bűnös feleséget. Mikor már egészen új motorok hajtják a világgépet, nálunk még mindig lesz kikapós asszony, csak azért, hogy — kikapjon a brutális férfi-hím, aki azt hiszi, hogy a Don tövén vagyunk még, és rabnóket tartunk szíjon és csupán a magunk mulattatására a sátrainkban.

Kolozsvárott pedig most avult papírok közül kihalásztak egyet, mely arról szól, hogy 1783-ban Török Imre kolozsvári lakos házasságtörésen érte Sára feleségét. Ily alkalommal panaszával a városi tanácshoz fordult elégtételért. A városi tanács az ügyet megvizsgálta, s minthogy a tanuk vallomásából nemcsak az tűnik ki, hogy az asszony házasságtörést követett el, hanem gyakran megbotránkoztató módon engedett kicsapongó természetének, bűnösnek mondotta ki, de a szokásos és büntető paragrafusaink által előírt fejevesztés büntetése alól felmentette. Tekintettel a nő ifjú korára — szól az írás — s arra, hogy javulásához még remény van, e szigorú büntetés alól feloldatik, és más büntetéssel sújtatik. Szenvedjen egy hónapon át, melynek eleje a mai naptól számítódjék, kemény karcert, száraz kenyéren és vízen. Ennek kiállása után pedig a tanácsház előtt a nyilvánosság színeben szenvedjen 33 erős korbácsütést, ezután pedig a város kerületéről proskribáltassék.

Tehát 1883-ban csak az volt a magyar férj-regula, mint 1783-ban, s mint 883-ban lehetett. És mint talán még 1983-ban is lesz. Korbács neked, Sára! Lompérton párna-toll, itt fent, Budapesten betűvető-toll is. A férfi botlásainak a védelmében minden országot utolértünk talán. Szerelmi botlásait pláne tudjuk menteni. A bukó asszony számára azonban nincs megérett szervünk. Különkülön, titokban, magunkban, különösen, ha érdekelték vagyunk, vagy szeretnénk lenni, még biztatni is tudjuk az asszonyt. De könyörtelenek szoktunk lenni mint erkölcslenyek, mint társadalmi lények. Az asszony hú legyen, s ha nem hú, átkozott, rossz és korbácsraméltó. Mert (Lampérth Géza darabjában ez volt a legigazibb rész) a magyar férfi, még a túlcivilizált is, rest arra, hogy a lelket

fölfedezze az asszonyban. Ez így volt, s így van. Hiába a német és francia hatások alatt e témában dolgozó irodalom. Még a magyar feminista mozgalom is hiába. Ez a vérünkben van. Tessék mindenkinek a maga társadalmi köre eseteire gondolni. Tessék olvasni a lapok krónikáit. Házasságtörési pör talán csak éppen egy volt még Magyarországon. Holott a megcsalt férjnek, ha már bosszúra szomjazik, ez az egy mód illő és megengedett egy kultúrtársadalomban. Nálunk nincs szükség pörre. Hóhéri bizonyossággal működik a társadalom, a közfelfogás, a csúnya, önző, barbár férfiúi érdeközösség.

Híszén a tizenharmadik században Franciaországban is működött még a férji korbács mint általános büntető eszköz. (Ám már akkor sem csirizzel kenték be az asszony fejét, de — mézzel, mielőtt tollba dugták.) Még nemrégén 25 frankot fizetett, vagy nem sokkal többet a bűnös asszony. Ma már azonban Hervieu, Marcel Prévost, stb. dolgoznak a Code Napoléon-t reformáló bizottságban s akarják örökre kiirtani a barbár múlt minden emlékjelét, mely gyálazni akarja a szerető asszonyt. A társadalom ott már túl van ifjabb Dumas Sándoron s mindenén. Ott már hajnal van.

Nálunk nem látunk jeleket a társadalom megkegyesedésére. Nem akarja belátni, hogy a csaló asszony voltaképpen nem akar csalni, mikor csal, s aki házasságot tör, annak csak egy bűnhődése lehet hitvestársa részéről: kidobatas a házasságból. Ha anya, ha nem anya. De ezen túl s felül semmi. Mert bizony a Sárák nyolcvan százaléka szerencsétlen, minden irgalomra méltó asszony. Ne csapjon már-mindig és olyan barbár kegyetlenséggel Sárára a korbács.

BN 1905. február 12.

A. E.

27. AZ ARANYPATKÓ

— *A Vígszínház bemutató előadása* —

A berlini Börsen-Courier egy kicsit kicsúfolja Budapestet, hogy a Familientag, magyarul: Az aranypatkó már színre kerül Budapesten. Ha meggondoljuk — írja — hogy Wallenstein csak nemrégiben érkezett meg Budapestre! Schillernél gyorsabb Kadelburg: Azt mondja a berlini újság: „Die Lebenden reiten schneller.”

Persze a németnek ezúttal csakugyan nincs igaza. Wallenstein nélkül csak el lettünk volna már valahogy. De a ma esti Kadelburgra szükségünk volt. Diétát kell tartanunk. A sok pajkos-

ság megártott. Ha nem tartottunk mértéket a kaviárban, osztrigában s francia pezsgőben, most nyelvük némán és türelmesen a pilulát.

És szomorúan mentünk el a Vígszínház ma esti rendelőóráira. Jöjjön, aminek jönnie kell. És micsoda édes meglepetés! Igaz, hogy iszonyúakra voltunk elkészülve. Csalódtunk. Nem is mindegyik német otromba, mikor kedves akar lenni. Legalább is ez a ma esti Kadelburg nem az! Hiszen német, német. Szó sincs róla. De olyan svájcias német vért sejtünk a mai vígszínházi darab alakjaiban, amelybe már becsergett a francia véna. Holott ez alakok junkerek, sőt überjunkerek, németek, sőt übernémetek. Kadelburgé, Gusztáv é erény.

Fehér, óh nagyon fehér darab „Az aranypatkó” Jóakarátú, ellágyult, derűs és — dicsekedő szemlélése a német társadalomnak. Rendjelet érdemelne a porosz kormánytól ez az író. Ha poéta volna és mélyebben járó, meg tudná ez az ember hódítani a legvadabb germanofóbotkat is, akik közé tartozik e sorok szerény írója is.

Családi tanácsot tart a Wollien bárói familia. Tarka nép. Minden német típusra jut belőle. Új majoreszkót kapott a Wollienfideicmissum. Egon a szerencsés, új majoreszkó. De Egon szegény polgárleányba, egy bájos piktor-Gretchenbe szerelmes. Már pedig a familia irigyei a hitbizománynak egy régi paragrafusára bukkantak, mely a majoreszkónak tiltja a mesalliance-ot. Egon pedig el akarja venni az ő Hildáját. Attól függ, hogy a családi tanács többségét meg tudja-e hódítani a kis Hilda. De hogy meghódítja! . Minden sikerül, s Hilda bejut a nemes bárói családba, mint a majoreszkó felesége.

Nincs olyan kipróbált sikerű, híres romantikus darab, melynek a motívumaiból ne rakott volna a darabjába Kadelburg. Ügyesen, zseniálisan. Mintha valaki végigszárguldott volna nemcsak a Vasgyáros-féle darabok felett, de tán még a Csíky-darabok felett is, s hirtelenében egy-egy kis tejfelt mindenünnen leszedett volna.

Vígjáték, és németesen víg. Junker-darab, de ártatlan anti-junkerséggel. Dráma, és fütyül a drámai szabályokra. És mindezek mellett elég mulatságos darab. Hiszen különben már az gyönyörű dolog, mikor egy német író annyira baleset nélkül tud kedveskedni, mint Kadelburg! . . És olyan jóízű alakokat felvonultatni! . . A süket alapítványi hölgy, az udvarmester Wollien, aztán a másik Wollien, Ludolf, az áldott lelkű és részeges porosz Mokány Berci, a tudós Wollien; a volt kutyamosó, ki zokog, mikor egykori kapitányát újra látja, és a többi. Szinte mind. Nyárspolgár berliniek sérhatnak, üvölthetnek és hahotázhatnak, mikor e darabot nézik.

És mégis. Tartsuk csak pilula-rangban ezeket a darabokat. Mert hogy írók számára csináljuk a hasonlatunkat: jó ital a müncheni sör is néha (katzenjammerkor pláne), de az érmelléki bakator csak más ám.

Kedves, ügyes, stílusos előadást kaptunk. Nem is tudnók kiválogatni a kiválókat. Mint eseményt írjuk ide, hogy Hegedüs, aki ragyogó figura volt a részeges földbirtokos, az ex-kapitány, a porosz-szívember szerepében, énekelt is. Egy csacsi, olcsó, de kedves és ismert melódiájú nótát — hasonló szöveggel. Ezt a Náninótát dalolni fogják egész Budapesten. Sok a szerep ebben a darabban! Írjuk ide, becsületesen, igazságosan írhatjuk: mindenki jó volt. Legelsősorban pedig Gazi Mariska, Nikó Lina, Hunyadi Margit, Góth, Tapolczai és Fenyvesi.

A közönség, a diétázó közönség nagyon mulatott, de bizonyosan ama félig-tudatos ravaszszággal, hogy milyen jól fog esni ezek után egy francia malacság! Csak azok a francia írók tudnák fokozni a malacságot! ... Ezt a csodát megérdemelné a budapestieknek hozzájuk való ragaszkodásuk.

*

Két szükséges dolgot majd elfelejtettünk lejegyezni. A darab címébe úgy került az *aranypatkó*, hogy ez a Wollien-család címere. Ez az egyik. A másik: tartozó elismerés. Timár Szaniszló nagyon avatottan, ügyes kézzel, írói munkával csinált a Familientagból — Aranypatkót.

BN 1905. február 12.

(Dyb.)

28. JÖN A „TERÜLET”

Jön a „Terület”. Emberek, jön a „Terület”. Künn szerte az országban csikorgó, kemény, zúzmarás télben itt a tavasz. Kis, magyar kunyhókban cserepes virágokat ápolnak. Jön a „Terület” Hulljon, illatozzon elébe a virág.

Ott fog állni a hallelujázók legelején Bálos Gyuri. Tele lesz virággal az egyik keze. A másik béna. Kéve-etetéskor megharapta fent a dobon a búzacseplő-gép.

Vasárnap beszélgettünk Bálos Gyurival eldugott, messze, oláh-magyar erdélyszéli faluban, ahol ilyenkor februárban búzakenyérről álmodnak gyönyörű álmokat téli zivatar muzsikája mellett sovány, éhes kunyhó-lakók.

A kis, sanyarú faluból sokan elmentek, amióta ott jártunk. Kik a temetőbe, kik meg messzebbre, tengerentúlra, Amerikába.

— A testvérem is ott van. Három esztendő óta ott van. Pénzt küld haza minden két hónapban. Én is oda akartam menni.

Igy beszélt nekünk Bálos Gyuri. Fázott nagyon, mert silány, foltos ruhájú ember. De kimelegetett a maga beszédjétől. A béna kezét legényesen emelgette.

Szorongatta valami, nagyon keserű valami, a torkunkat, s úgy néztünk az őszes, vézna, törött emberre. (Hát kimennél oda az egy, gyöngé karoddal, szegény Bálos Gyuri?) De félelemmel, vigyázva szóltunk:

— És maga is megy, Bálos Gyuri? Hát neki mer vágni annak az irgalmatlan messze, másik világnak?

Egy percig hallgat. Ravasz, boldogságos kacagás ragyog ki két kis savós szeméből. Ez aztán belecsúszik a rekedtes hangjába is:

— Most már nem! Most már nem! Eladtunk mindent, az apósom is, én is. Négy száz forint van együtt. De megsegített bennünket az isten. Hiszen az urak jobban tudják. *Mi* győztünk. Nem kell most már innen elmenni, tekintetes urak. Áldassék az isten, más világ lesz itt. Hazavergődnek a többiek is. Hiszen most már jönni fog a „Terület”

Ezt a parasztnak idegen, komoly szót soha még ennyi vígsággal, bizodalommal, ujjongással szájára nem vette emberi lény. Benne volt ebben a szóban minden. Lesz munka. Lesz napszám mindig. Búzakenyér, kövér malac, tyúkhús. Ami szép és kívánatos van a földi életben. Földet vágunk ki a gróf tagjából. Maga portáján fog lakni mindenki. Nem jön a szegény ember nyakára exekúció. Lesz dohánytermés, pálinkafőzés. Ingyen temet a pap. Nem nyomorít bennünket a kormány ezer adóval. Bálos Gyuricáért, Ilkáért, Ferkóért, Sanyiért, Pistáért nem kell tandíjat fizetni. Kossuth lesz a király. Elpusztul a német. . Jön a „Terület”.

— Ki mondta ezt magának, Bálos Gyuri?

— Ne tessék tréfálni. Tudja ezt már minden gyerek. A hetedik faluban is. Az apósom is, én is utólszor szavaztunk a kis házunk után. De megsegített bennünket az isten.

Boldog hitű Allah-imádó nem tud így beszélni a hetedik paradicsomról. A rongyos, béna, összetört ember beleszépült az ő nagy, szent lelkesedésébe. Jön a „Terület” Egy percig riad meg csak az arcunktól.

— Úgy-e, hogy jön, tekintetes urak. .

Oh, hát pogányok legyünk? Hát öljük meg ezt a föltámadt embert? Mondjuk meg neki, hogy a követ úr, a fiatal, elegáns,

negyvennyolcas új követ úr rossz helyen beszélt az önálló *vámterületről*, és többet ígért mellé, mint szabad lett volna?

— Jön, jön Gyuri, Jön a „Terület” . .

És azóta zokogó lélekkel gondolunk. Bálos Gyurira, a többire és arra a kis erdélyszéli falura, amely nekünk szülőfalunk, ahová néha szeretünk bemenekülni erőt szedni, élőket hallani s temetőt nézni. Most már sokáig nem merünk odamenni. Összeroskadnánk a Bálos Gyuri tekintetétől. Mi is bízattuk a szegényt, holott mi nem vagyunk követ urak.

Jön a „Terület” Hejh, várják a kis magyar kunyhókban. Ott látom elől a tömegben Bálos Gyurit a béna kezével, a sárga kiéhezett arcával s a kacagó, savós szemével.

BN 1905. február 15.

A. E.

29. EGY KÖNYV ÉS EGY EMBER

Legyen ez a hely ma egy könyvé és egy emberé. Adjunk nekik egy napot a jövődéből. A jövődéből, mely úgyis az övék. Az övék, ha fejtünk tetejére is állunk. Aminthogy ezt cselekedjük mostanában nagyon. A könyvet egy ifjú magyar kör prezentálja nekünk, a Társadalomtudományi Társaság. Az embert az ifjú magyar forradalom küldi Szegvárról. A könyvnek jóformán neve sincs. A Társadalomtudományi Társaság a magyar társadalomnak gondolatokat küld e könyvben. Emlékezetes, nagy vitáknak eszme-anyagát küldi. Az embernek sem a neve fontos. Véletlenül Mezőfi Vilmosnak hívják.

Ám lássa a magyar társadalom, miként fogadja ezt a könyvet és ezt az embert. Forradalmat hoz mindakettő. Ha nem is akarná. Ha meg is gondolná időközben. Mert a *gondolat* könyörtelen és feltartóztathatatlan erő, még ha az ünnepi ódák is ugyanezt mondják. Minden gondolat sok millió gondolat helyett beszél. Minden gondolat vörös zászló még akkor is, ha a gondolkozás ellen küldik csatasorba. És a szegvári magyar paraszt sem tréfál, mikor felküldi a magyar parlamentbe Mezőfi Vilmost. A szegvári csatamező van olyan történelmi, mint az a mező, ahol szétverték a Dózsa György csapatát. Négyszázkilencven ember adta rá szavazatát, de tizenhét millió ember, akinek ma még nincs szavazójoga, vele küldi a törvényhozásba vágyait és reményeit. Mezőfi Vilmos fönt áll a bástyafokon. Megszédülhet, lezuhanhat, fehér zsebkendőt ránthat, *de már ott volt.*

Mezőfi Vilmos, a volt óráslégény, a harcos zsrnaliszta, az első vörös lobogójú magyar népképviselő majd csak eltalál a helyére a

parlamentben. Ő neki már megvan a mandátuma. Ő *el van helyezve*. Ne ő róla essék szó először.

Különbön is több egy könyv, mint egy ember. A parlament könyvtárába eljut-e vajon a Társadalomtudományi Társaság könyve olyan könnyen, mint a nagyságos urak padsorába a szegvári követ? Eljut-e vajon? A gondolatnak nehezebb az útja, mint a karrierre törő egyénnek. És ennek a könyvnek eredendő, halálos bűne van. Ólomsoraiból olyan beszédek hangzanak hozzánk, amelyeknek a magyar parlamentben *kellett volna* elhangzaniok, ha a magyar parlamentben *bon ton* volna a gondolat, divat a valóság, és illendőség a kultúra.

Ezt a fiatal magyar kört, ezt a Társadalomtudományi Társaságot, az intellektuális és az *élettel számoló élet* oázisának tartjuk egyre többen a magyar Szaharán. És majdnem így van.

Olvassuk és fölidézzük a nagy vitákat. A modern emberi társadalmak probléma-óriásai kelnek föl előttünk nagyszerűségükben. És szikra-özön, gondolatok özöne rajzik föl, mikor buzogányaik összeérnek. A liberalizmus, konzervatívizmus, szocializmus és anarchia. Körülöttük, velük, értük, miattuk, általuk folyik a harc, igazodik az élet ma már minden kultúrtársadalomban. Egy a célja mindegyiknek: megadni az emberlénynek a legtöbb és legboldergabb módot az életre. Minden irány, jelszó csak értük és alattuk van. . Mikor láttuk ez óriások titáni harcát a magyar fórumon? Mikor hallottuk a modern társadalmak nagy jelszavait megzendülni a magyar közéletben s a magyar — parlamentben? Mikor kápráztatta el szemeinket a magyar népképviselőházában a nagy tömegekért, a nép-milliókért összecsapott fegyverek kicsiholt gondolatszikkáinak fényes szikra-zápora? Milyen csodálatos is a gondolat. Olvasgatunk ebben a könyvben. Geöcze Sarolta, Gratz Gusztáv, gróf Batthyány Ervin, Szabó Ervin húzták föl a sorompót a négy összecsapó óriás előtt. Négy más világ ez. Négy kiengesztelhetetlenül külön egyéniség. De mert gondolatokra bízták magukat, milyen magasan tudtak szárnyalni! . A harcosok is, a társadalmi fejlődés irányairól folyt vitának szónokai is, micsoda magasságot képviselnek a magyar közélet pocsolyasúroló témái mellett! Mert ezek az életet nézik, boncolják, s művelik a jövő számára. És a milliók, a tömegek számára. És mindig eszmékkel.

Ez a könyv a forradalmat hirdeti, mely jönni fog. Tegyük bár e könyvet indexre ott, hol ma húszezer hatalom-osztalékosnak új húszezerrel való kicserélése a világrengető kérdés, ott, ahol egy millió ember is sok, ha szavaz, mert már ezeknek is hiába festik lelkületlenül, megtévesztően, pirosfehérvöldre az oligarcha kastélyablakokat. Veszedelemben van a magyar parlamentarizmus, csakugyan.

A mai. Jön, fölkészült ellene az élet, a gondolat, a kultúra, a társadalmi lelkiismeret, a nép-érdek, az igazság.

Ezt jelenti ez a könyv is. De ezt jelenti — nem véletlen konzonálással — a szegvári csatátér harci zaja is. Nem kell félni a „romlott nép”-et. Élet van abban s élni akar az. Az egy millió magyar marakodó urai közé a tizenhét millió elküldte Mezőfi Vilmost. Mezőfi. És Vilmos is. Óráslegény volt. Újságíró. Járt valószínűleg toloncúton is. Agitált és ébresztgetett. Miként a Társadalomtudományi Társaság lecáfolta a babonát, mintha a magyar intellektus idegen volna a művelt világot áthevítő modern, nagy eszmék táplálásától, úgy tett ő kísérletet, hogy a magyar néplelekbe elhelyezze a legnemzetközibb, legáltalánosabb, legvilágformálóbb tömegeszmet.

Jelek ezek, nagyszerű jelek. Már nemcsak a föld belseje dübörög, s az eszmék lovagjai sem tűnnek el a felhő mögött. Kicsoda Mezőfi Vilmos? Mi lesz? Igazi, ortodoxok által is elismert szociáldemokrata-e vagy sem? Majd megvállik. És az sem utolsó jel, hogy az első szocialistának számolnia kellett a magyar éggel s a magyar földdel, melyben szent Jókaink-uccse van valami. . Mert a földes kis királyok ezer holdjai közé szorított szegvári magyar igaz magyar, szüntiszta magyar, hogy egy kicsit gúnyolódjunk: autentikus paraszt.

Tisztelt osztályparlament, főrendi urak, képviselők, nagyalású vagy nagypénzű urak, intellektüellek és honhazaffyak, írók, újságírók, művészek, egymással s egymás közt olcsón és nem őszintén marakodók, mi mind, jó lesz vigyázni. Hatalmas árjával fenyeget bennünket az igaz élet. Ma egy könyv jelent meg, s egy Szegvár mozdult meg. De a jövőendő beszél hozzánk. Jó lesz közelebb engedni magunkhoz az eszméket és a népet. Európai vulkanikus eszmeerők nyúlnak be minden társadalom életébe. És mi is Európában élünk. A nagy, közalgó, törvényyszerű földindulásra jó lesz magunkat ellátunk európai eszmékkel és magyar népszimpátiákkal!

BN 1905. február 16.

Ady Endre

30. SZÁZ ESTE ÖRÖME

Ideiktatjuk írásunk legelejeire s mindenekelőtt Berczik Árpád-nak azt a levelét, melyet Beöthy Lászlóhoz küldött. Nem mint miniszteri tanácsos, habár a hivatalos híradás ezt is odateszi, de mint a magyar színpadi szerzők egyesületének elnöke. Szép a levél,

s dicsőség a magyar színpadi szerzőknek, hogy három társuk száz estéje örömeiben így tudnak osztozni. Erőt hirdet ez. Mert csak az *erő* tud örülni a *más* sikerének is. És kicsi homályosságok, vajudások s zajongások közt is látjuk mi már, mint veszi birtokába a magyar talentum végre a színpadot is. És nemcsak az operett-színpadot. Beöthy László meghatott hangon válaszolt a Berczik-levéltre, s köszönte meg a szerzők nevében is ezt a levélüdvözlöt. Íme a Berczik szép levele:

Nagyságos igazgató úr!

A János vitéz századik előadása alkalmából van szerencsém a Magyar színpadi szerzők egyesületének igazgatósági megbízásából úgy Nagyságodat, mint az oly rendkívüli sikert aratott daljáték szerzőit üdvözölni. Minden magyar színterméknek diadala mindnyájunknak javára válik, akik e téren dolgozunk, mert a közönség bizalmát a magyar művek iránt fokozzák, s a színigazgatóknak is tanulságul szolgálhatnak, hogy magyar művekkel is tartós hódításokat vihetnek végbe. A János vitéz fényes eredménye ily rövid idő alatt a magyar daljáték terén szinte páratlanul áll, s emeli e győzelem fontosságát, hogy tisztán nemes, költői s mi nem kevésbé jelentős — tősgyökeres magyar eszközökkel érte el. A magyar művészet a magyarosodást előmozdítván — nemzeti küldetést teljesít, s hogy oly nemzeti mű előadásának, mint a János vitéz, a magyar szellem terjedésére, mindenekelőtt a székesfővárosban mélyreható hatása van: senkisé tagadhatja azt, aki látja, hogy a közönség mily széles rétegeit tudta e mű megmozgatni. A most — fájdalom — elhanyagolt népszínmű elejtett fonalát vette föl ez a daljáték, s ebből a szempontból nem tekinthetjük tisztán színpadi eseménynek. Bár a példa mindenképpen buzdítólag hatna, s a magyar művészetnek további fejlődését nemzeti szellemben elősegítené. Ezt magától értetődleg, csak úgy érhetjük el, ha működésünkben a nemzeti irány követelésén kívül a közönség ízlésének és fokozott igényeinek is megfelelni igyekedünk, s a külföldi termékekkel az összehasonlítást kiállva, a tisztességes verseny eszközeivel igyekszünk lehetőleg kiszorítani azokat.

A mű jeles szerző-hármassága: a szöveg írói, Bakonyi Károly és Heltai Jenő s a zeneszerző, Kacsóh Pongrác méltónak bizonyultak ahhoz a nagy névhez, kinek örökszép költeményét a színpad számára földolgozták.

Nagyságodé pedig, mint igazgatóé az érdem, hogy e művet fölfedezte, annyi szeretettel színrehozta, és olyan diadalra segítette.

Örömükben résztveszünk mindnyájan, akik a magyar színművészet hivatását nem abban látjuk, hogy az idegen szellem egyszerű közvetítője legyen, hanem hogy eredetit tudjon létrehozni, s ezzel egy magasabb cél érdekében nemes földadatot teljessítsen.

Kiváló tisztelettel

Berczik Árpád s.k.

E levél lerotta helyettünk is, amivel Beöthy Lászlónak s a szerzőnek esti-szórakozó, író vagy magyar hálában tartozunk. És most már egész lelkünkkel gondolhatunk — Kukorica Jánosra. Fedák Sárira, a beregszászi lányra, Fedák Sárira új-magyar lelkünk komédiás, játszó kedvének most már kétségtelenül diadalmas lányára, aki valamikori apró cézárnői, de nagyon érthető indulatait elűzheti már. Mert oda nőtt azóta, ahova akart, s mert az oderint dum metuant-ra már akkor sem volt oka, mikor még Bob hercegnek hívták Kukorica Jánost, de már vidéki túrokon Lili asszonyként is könnyeink forrása tájáig eljutott. Megindult a magyar föld, lesz belőlünk valami. Valamikor nem volt más hangszerünk a tárógatónál. Ma már ezer új melódiára ezer új instrumentumunk van. Új gondolatok, új vágyak, új álmok, új érzések, új színek, új sejtetések, új borzongások szent szomjúsága él bennünk. Egyszerre nem érkezhettek meg minden szomjúságok csillapítói. De vannak s lesznek új és magyar piktorok, vannak új írók, lesznek új poéták, vannak már régóta koturnusos, nemes, új-magyar aktorok. Vannak s lesznek már sokan és mindenütt újak, kiket az új magyar evolúció adott. Ne tessék gúnyolódni és tessék örülni, hogy a dalos, a vidám, a pajkos, a félmelankóliás, a síheder kedvességű, egészségesen érzéki, vidám, könnyű magyar Múza is elküldte nekünk az ő új-magyar Fedák Sáriját. Komolyak, ne röstelkedjete, léhák ne irigykedjete. Magyar örömmel, bátran lehet ujjongva tapsolni Fedák Sárinak. Mind-mind örüljünk. Mert ez a leány alighanem még több, mint amennyinek eddig látjuk. Majd meg fogják látni!

BN 1905. február 17.

(Dyb.)

31. KÁROLYI GÁBOR — KÖZBESZÓLT

A nagy országgalota táján láthatatlan alakban ma délelőtt egy néhai való igaz, nemes ember stációzott az árnyak sietségével néhány percig és — közbeszólt. Ő volt az csakugyan. Az elköltözött, az elporladott derék. — Kaplony vezérnek Gábor nevű, nemes

és késői unokája. A kristályos lelkű, nemes és örök nyughatatlanságú, dús családjából kiűtő és kiűtött. A legendás közbeszóló.

Csodálkozott a tisztas árny. Új volt neki minden. És új mindek felett a tüntető kedvű nép, mely felett lebegett. A harsogás, a zúgás, a hang, a szó. Tűnődött és beleremegett a sok szenzációba. Mi történt a magyar földön? Elsúlyedt, ami volt, minden? A nagy országpalota kapujában íme feltűnik egy büszke úr alakja. Az utca riadalomba tör: éljen! Ki az? Nagycímű férfiú, kamarás, kinek valamikor csupán Bécsben repesett a szíve, s talán ma is. Ő a magyar Metternich, kinek az ember bárón vagy kamaráson kezdődik. Majdhogy vállakra nem kapja a tömeg. Ejnye be különös. Jön egy pap, akiről azt mondják, hogy nem bánta valamikor, ha imádságos turini szentíntet káromkodó, undok szájak bántják, s aki okvetlenül sokallja azt a kis világosságot, ami a népig már leért. A nép szinte a ruháját csókolja. Jön egy mágnás, azok közül való, kiknek rideg latifundiumai Amerikába kergetik a magyar parasztot, vagy a meg nem értett tanok romboló világába. Szinte csókos szerelemmel üdvözli az utca. Jönnek a legzártabb kaszinó lovagjai, akik fütyültek s fütyülnék az ügyvédre, a firkászra, a szatócsra, a latájnerre, a polgárra, a parasztra, a proletárra. Most hallelujával, éljennel rivalgja körül őket a plebs, mi, ti, ők, a sémmik, a született declassé-k.

Mi történt itt? És csaknem egytől-egyik gróf és báró szavakat ölelget át harsogva az éljen.

Itt megszületett a demokrácia. Magyar formában talán: gróf vagy báró mindenki, amint tetszik. Vagy lehet, hogy szebb és nagyobb dolog történt. Hiszen régen pihenünk már a kaplonyi templom alatt. Lehet, úgy kell lenni, megtörtént minden üdvös csoda. Nincs főrendiház. Nincsenek kasztok. A papok csak az égiekkel foglalkoznak. A munkátlan nagy urak verejtékkel akarják elfelejteni, hogy annyit vétettek e szegény ország ellen. Nincs más érdem, mint a munka. Senkinek sem fátuma a születése, a rossz neve, a vallása, az ízlése, az önérzete. Nincs előjog. Nincs végre ostoba címmánia. A nagy fideikomisszumok helyén boldog magyar földművelők sűrű fehér tanyái tarkállnak. Az ipar, a kereskedelem, ez ország újjáváltásának nagy munkája, az ex-kiváltságokban kapta a legbuzgóbb, szinte penitenciával dolgozó katonákat. Demokrácia, haladás, kultúra, jólét, nemzeti hit és nemzeti vagyon. Eljött az ígért országa. Vége a bűnnek, az egyenlőtlenségnek, a szomorú kornak, mikor még az is megtörténhetett, hogy egy sereg életet nyomorított, átkozott meg az a vakmerőség, ha a mágnásiú polgárleányt vesz feleségül például. És több és más és sok hihetetlen ilyen eset. Elmúlt.

...Ám a szellemek tévedése nem több, mint egy gondolat-suhanásnyi idő. Az áldott emlékü Kaplony-utód mindjárt belátott, mert bele tud látni a szellem, a dolgok lelkébe. Félelmetes, rettenetes világozottsággal. .

..Hát még ott sem talán, ahol akkor? Hát mi ez? Hát ügyes szavakkal ezt az én népem, én szeretett népem ripekké lehet tenni?

És íme egy nevezetes Kaplony-utód, híres oligarcha, száll a hintójába, kinek testvére volna e szent, e tisztos árny. A tömeg szinte új galvánizációval kiáltja:

— Éljen! Éljen!

Úgy mennek, a fia jön most s haragosan zúg a nép:

— Abcúg! Abcúg!

És jönnek érthetetlenül, furcsán, tarkán az alakok, és zúgnak ugyancsak imígyen az éljenek és az abcúgok.

És ekkor hirtelen mintha azt a régi, rikácsolásában is édes, nemes, haragos hangot hallanók:

— Ez a Babel tornya! Itt felfordult minden!

Aztán csönd. Nyilván hallucináció volt. S az árny, ha csak-ugyan itt járt, suhant lázongva, búsan, villámroppal, tisztább, nyugalmasabb, bölcsőbb világregiókba. Még egyszer utoljára közbeszólt.

BN 1905. február 18.

A. E.

32. A MOSZKVAI REKVIEM

(-y) Szent Szerafinhoz imádkozik a cár. A moszkvai archimandrita rekviemet tart. A moszkvai híres gigászi haranggal pedig csoda történt. Megkondult, és most bömböli a veszedelmet. Ez az örült vészkondulás túlharsog mindent a világon. Nem halljuk egymás beszédjét sem tőle. Nincs lármája ma semminek, csak a moszkvai Kremlnek. Madarász apó kuruc zsörtölődése, a titkos suttogások a bécsi Burgban, a reichsrati pofonok hangjai, a balkáni bandita-zaj, a francia kultúrharc kardcsattogása, Chamberlain legtüzesebb beszédje, a munkás-zubbony és cézár-palást német harca, minden, minden láрма, szenzáció — semmi. Kakasviadal, béka-egérharc, alacsony, gyönges nesz. Kong, süvít a moszkvai harang. Ez a rettenetes zúgás elnyom mindent. Ki tudja a szemeit behunyni, füleit betömni, lelkét teljesen a magyar koalíció reménységeihez fűzni, mikor rettenetes földindulás rázza a világot!

Kong, kong a moszkvai harang. A szent város archimandritája misét mise után mond. A világ döbbenve néz egy koporsót, egy új koporsót. Soha még ilyen bélésű koporsót. Hiszen az orosz koporsókba gyakran kerül tépett emberhús-cafat. De ebben a koporsóban van kavicsdarab, páncélfoszlány, kocsi-szög, minden. A bomba, mely Szergiusz nagyherceget kocsistul fölcapta a levegőbe, s ott széjjelcibálta, nem osztályozott. A lepedőbe, melybe a véres hóról fölkapták Szergiusz nagyhercegből, amit lehetett s ami megmaradt, kocsiforgács, lószőr, kavicsdarab s egyéb más is került. Kicsi volt a Dante fantáziája, mert a pokol minden kínjánál több lehet olyan holttesténél állanunk egy elveszített kedvesnek, amilyen mellett Erzsébet nagyhercegnő, Szergiusz felesége, Miklós cár és a többi bíboros rokonok állnak. Oroszország egy megelevenedett s megnövekedett Dante-pokol.

A cár ájulásból ájulásba esik. A szerencsétlen beteg ember örvöng, s csak a fiát félti, a párhónapost, a mit sem sejtőt. A trónörökös-baba szobája tele van szentképpel, mindenkifölött Szent Szerafin-képekkel. Szent Szerafin az orosz gyermekek őriző szentje. Ő benne, szent Szerafinban bízik már csak a cár. A felnőtt nagyhercegeket már úgy sem védheti meg az ég minden szentje sem. Ez már bizonyos. Szergej nagyherceget, akit mi, kik mindent és mindenkit a németek által ismerünk és nevezünk el, Szergiusznaik nevezünk, ami neki most már óh olyan nagyon mindegy, tehát Szergiusz nagyherceget, lám, nem tudta szintén megvédeni semmi. Minden nérósága, még áldott asszonya, felesége, Erzsébet sem, aki kedves a népnek és megkíméltje volt a legelszántabb pokolgépezőnek is. Oroszországban nincs már sem földi, sem égi tekintet. Föltartóztatni nem lehet, amit a vakság és embertelenség földézett.

A legdühösebb nagyhercegi vérebbel számolt le az orosz forradalom, amely forradalom már megvan, s amely most már ott sem áll meg talán, ahova rettenetességben eljutott volt valamikor a legleszámolóbb földi mozgalom: a francia revolúció. Oda kell figyelnie, ott kell lennie az egész világnak. Beteljesedtek az idők.

De ne szóljunk így. Jobban elmond mindent egy kicsi kép.

A nagyúr kimegy a Nyikoláj-palotából. Fürödni akar. Gőzfürdőbe megy. És elfelejti magával vinni az asszonyát, a feleségét, akit kímélt a bomba. Páncélingét fölvette magára. Sohse járt e nélkül. Pedig a hú Moszkva csöndes. E szent várost meg akarták ugyan bolygatni istentelen diákok nemrégiben, de Szergiusz rendet csinált. Véres halotti rendet. Tél és néptelenség az úton. És sok rendőr. A kocsit nemes lovak röptették a havas úton. És amott áll egy száнка, egy polgári száнка, bundás alakokkal. Csupa csöndes, polgár-idilli tónus. És tíz perc múlva a másik kép. A szent, csöndes,

titokzatos Moszkva lázadva él. Rohanó rendőrök, katonák, polgárok, parasztok. Egy eszeveszetten síránkozó asszony rohan ponyolában az utcán arra, hol legsűrűbb a raj. És ott kapargatják a havon a széttépett nagyhercegi hulla piszkos darabjait. Közben semmi sincs. Csak egy kézdobás. Egy rettenetes dördülés. És a Kreml kapui zuhannak be, nehogy meneküljenek a gyilkosok.

És lehetetlen nem szimbolizálni. A rohanó kocsi lovai sebezve száguldanak tovább. Kőfalhoz verődnek. Úgy kell agyonlőni őket. És halálra sérül az ártatlan kocsis. Mint majdnem mindig történni szokott. Nem Oroszország sorsa lesz ez? Nem a pusztulását jövendöli a zsarnoknak is, az elnyomottnak, a bűnösnek, a büntelenségnek is? S a história rohanó szárnyas, orosz lovait nem kell-e majd lebunkózni, agyonlőni? Nem lesz-e ebből a forradalomból olyan vértenger, mely minden országok gátjait áttöri?

Kong, kong szent Moszkva csodálatos harangja. Ilyen vész-kondulás talán még sohasem zúgott a világon. Az apró-cseprő lármák nem hallatszanak most meg. A moszkvai vészharang az egész világnak szól. A moszkvai archimandrita csöndes miséket mond. A harang zúg. A világ pedig megriadtan figyel. Kit fog szétszedni a levegőben a legközelebbi bomba?

BN 1905. február 19.

33. LAURA FÉRJE NYILATKOZIK

Petrarca megjárta. Laura férje lenyiltterezte. Blaszfémiába azonban ne essünk. A miskolci Petrarcaról van szó, ki díjnok és lantverő. A miskolci Lauráról, akinek a neve Melánia. A férj pedig, aki aligha nevelkedett a provánszi szerelmi törvényszékek trubadúr-méltányló szellemében, szigorú úr. Sajnáljuk, hogy a neveket nem hallgathatjuk el. Dehát ők nyílttérbe kíváncsoztak. Minél fogva tehát csak hálások lehetnek, ha ügyüknek még nagyobb publicitást adunk. Egy miskolci újság a maga nyílttérében a következő nyilatkozatot közli:

Nyilatkozat

Melánia (hírlapi közlemények) cím alatt a helybeli könyvpiacra a napokban ónodi Tóth Kálmán nevű megyei díjtalan gyakor-noktól egy nyomtatott versfüzet jelent meg, mely nekem és nőmnek lett ajánlva. A nagyközönség tájékoztatása céljából köteles-

ségemnek tartom ez úton kijelenteni, hogy ezen füzet az én megkérdezésem és tudtom nélkül jelent meg. S miután nevezett többek előtt odanyilatkozott, hogy házamhoz bejáratos volt, s hogy nekem szándékáról tudomásom volt, kijelentem, hogy én ezen magáról megfélekedzett éretlen egyént e füzet megjelenése előtt nem is láttam soha, s hogy ellene a füzet tartalmának reám nézve sérelmes volta és nyilvános meghurcoltatásom miatt illetékes helyen a kellő lépéseket megteszem.

Miskolc, 1905. február 16.

Gulassa Andor
máv. ellenőr

Kell-e ezt a nyilatkozatot imitt-amott aláhúzogatni avagy keresgélni benne azt, amit önként, de talán sokban igaztanul sejtet?

Nem, nem. Ne is beszéljünk Miskolcra és Melániáról. Sem a méltán haragvó Gulassáról. Sem a miskolci trubadourról.

De mégis talán a miskolci Petrarcat ne bocsássuk ki a ceruzánk alól. Beszéljünk egyenesen hozzá, Ónodi Tóth Kálmán úr, ön jól teszi, hogy használja a predikátumát. Mert volt nekünk egyszerű Tóth Kálmán névvel egy nemes, nagy magyar poétánk. Ebben az országban, ahol nehezen tudnak különböztetni, a legfölsőlegesebb megkülönböztetés sem fölsőleges. Ónodi Tóth Kálmán úr, nem olvastuk az ön verseit. De ha ön volna az új és magyar Petrarca, akkor sem telnék önben örömünk. Laurát, az igazit, tán Laurának sem hívták. Petrarca a saját maga számára volt szerelmes, a saját szomorúságára, könnyeire és szakállára, ha volt neki. De nem a világ számára, hogy az benne asszonycsábító Don Juant lásson. Éppen azt írtuk haza Párizsból egyszer, gyanúképpen, hogy Laura, akit talán Lolának vagy Glóriának hívtak, meghallgatta az ő poétáját talán. De evvel nem dicsekedhetett el szonettben Petrarca. Nem ám.

Hallott-e ónodi Tóth Kálmán úr Saint-Beuve esetéről? Már régen porlad ez a nagy ember, de még ma sem tudják megbocsátani neki derék, nemes, nagy elméjű franciák, hogy versben, dedikációban, prózában, levélben, beszédben gyanút hintegetett egy barátja felesége ellen. Pedig Saint-Beuve-nek sok mindent meg lehet ám bocsájtani. Valószínűleg többet, mint ónodi Tóth Kálmánnak.

Szeretjük Laurát, Lillát, Melániát, és óh nagyon néha vissza is szeretnek bennünket egy kicsit, de ebből nem szoktunk reklámot csinálni a férfiasságunknak vagy férfiatlanságunknak.

Éppen Saint-Beuve-re írta szellemes francia toll, hogy úgy konstruálta meg a barátság fogalmát, hogy a jóbarátunk feleségé-

nek udvarolni illik. Szabad ez. Verset is szabad írni Melániához. De gácsérrucáskodni nem illik ám, ónodi Tóth Kálmán.

Titkos és erős sejtésünk különben, hogy amiként méltatlanul lett az ónodi Tóth Kálmán múzsája Melánia, akképpen a versek rettenetes hazug, rossz versek lehetnek. Csakis fűzfapoéta juthatott a miskolci sorra.

És a miskolci Laura férjének kár volt nyilatkozni. Nyilttérnél kegyetlenebbül elbánt önmagával ónodi Tóth Kálmán már akkor, mikor a verseit kiadta.

BN 1905. február 19.

A. E.

34. VÉNUSZ ÉS AZ ÁLMOK

Menzel nem ismerte az asszonyokat. Soha életében. Diadalmas piktorként és excellenciás nagyúrként szállott a sűrbe. Goethe óta nem volt talán ilyen harmónikus, teljes földi karrier. De a csókból mi sem jutott neki. Így híresztelik ezt; és így beszélik világszerte.

Viszont szegény Hartleben, akiről s. bús haláláról írtak majdnem annyit a magyar lapok, mint a berlini nagy festő öregről s kései, szép végelgyengüléséről, milyen más sorsot kapott az emberi életék elvégezőjétől, mint a nagy Menzel. Ő ismerte bezzeg a csókot. És nem jutott el még csak a legmagasabb rendjelekig sem. Hát még milyen messze maradt lelke művészterveitől! És hogy kihullott az asszonyok kezéből is. Meghalt delírium tremensben. A szivét elégetik Bresciában. Az asszonyainak pedig, a két állandónak, csak villát hagy, tantiéme-jogokat s értékpapírokat. Művészterveit az asszonyokhoz kötötte, s szomjúságát végre is csak a pálinka oltotta. A feleség és a hű barátóné egyetértésben osztokodtak rajta, míg élt. Mint férfiún és mint pénzkeresőn. Meg nem értették, előre nem vitték, csalogatták s tönkretették. Ő verseket írt hozzájuk, és pénzt szerzett nekik. Ők, az asszonyok pedig csak venni tudtak tőle, adni neki nem.

E két eset szomszédos és aktuális. Van hozzá egy harmadik is. A híres Medicis-villában, a franciák római művészházába feleséges művész nem teheti be a lábát. A jövő évben talán már ott lesz a Medicis-házban a piktor, a szobrász, a muzsikus, a színész mellett a poéta is. De a poétának sem lesz felesége. Hiába minden ostrom a Medicis-villa ellen. A francia hivatalos világ bölcsen ellentáll. A Medicis-házba, Rómába, a művészetek és művész-álmok szent városába nem küld feleséges művészt a francia kormány. Mintha csak azt akarná mondani: legalább amiaz egy-két évig maradjatok

az önmagatokéi. A Medicis-villa pedig áll ott Rómában, mint egy kis mementó a világ művészeinek: ne házasodjatok, s a házasságtalan csókokkal se éljetez vissza, mert a ti rendeltetéstek a szomjúság, az álom, a balga és édes magasba-törés . . .

Ugy-e ismerik a Botticelli vásznát? Mars alszik, álmodik. Vénusz nézi. És, oh, miként nézi! . . . Van abban a nézésben gyöngéség és tigrisség. És valami csodálatosan bájos, de gyilkos *írónia* . . . Vénusz nem szereti, ha a férfi álmodik. A művész kiegyezhet minden más istennel. Évvel az eggyel, Vénusszal nem. Ez az egész férfiút követeli s az összes álmokat.

Nem hirdetjük föltétlenül a *művész-celibátus* tanát. De tolokodóan áll előttünk a két szomszédos halott árnya, a Menzelé s a Hartlebené. Hiszen rettenetes a csókról lemondani. De nem rettenesebb rájönni arra, hogy a csóknál a pálinka is többet ad vissza az elveszített álmoknál? [!] És élhet-e művész álmok nélkül?

BN 1905. február 22.

A. E.

35. A SZEGÉNY ERICH KOPONYÁJA

Már megint ez a deliriosus Hartleben. A német Maupassant. A dekadens új-pogány. A halott. Mióta bevégezte az álmatlan földi pályát, azóta több meséje van Hartlebennek. Mégis csak igaza lesz Bródy Sándornak:

— Viharosan, szépen, gyorsan érni meg a halálra: ez a cél. Hogy közben miket írunk, az olyan mindegy.

Hartleben már beérkezett. Sokan elparentáltuk. A dalait hiányosan mondta el. De viharosan élt. És most halottan új poémákat küld nekünk . . .

Bolyongó koponya, ez is a halottnak a verse. Hartleben halotti testéről testamentum szerint levágták a fejet. A test elhamvadt Bresciában. A fejnek csináltak egy ideiglenes mész- és cink-ágyat a temetőben. Hadd tisztuljon ott meg.

Ám jött a levele az özvegynek Saloba. Neki kell az ura koponyája. Mindjárt. Nehogy a szerető foglalja le. Egy szóval kellenek a hamvak. Kell a fej. Sejtí ez a kiváló asszony, hogy néha többet ér egy halott költő koponyája, mint egy elevené.

De doktor nem akadt hirtelenében, aki díszes csupa-csonttá nyesse meg az elágyalt fejet. Nyolc nap múlt ekkor a halál óta. Nyers volt még a fej. És egy inas goromba kése kezdte tisztogatni. Ekkor derült ki, hogy egy ládika sincs a temetői ágy mellett. Az

inasnál volt egy nagy újságpapíros. Talán olyan, amelyen rajta volt a Hartleben nekrológja. Belecsmagolta a koponyát, amelyet, hejh, sokszor feszítgetett az alkoholgőz. És vitte az inas a hóna alatt. Mintha egy lepény volna. Vagy egy leveses-csésze.

Az út pedig kocsmá mellett vezetett el. Az inas megsomjazott. Az inasoknak is szabad szeszre somjazni, nemcsak a költőknek.

A csárda asztalára tette le csomagját. A borozók kíváncsian nézegették. Egy-két részegebb atyafi ki is józanodott talán tőle. Mert nem volt szép látvány e koponya.

És nagysokára került csak valaki, aki e siralmas, fonák, bántó szituációból kimentette a pogány német poéta koponyáját, melyben, hajh, nemcsak szeszgőz hajlékozott, de — töméntelen nagyszerű gondolat s új melódia is.

A német újságok pedig botránykoznak, vádolnak és sírnak. Hogy ilyen bolyongásra jutott egy nagy német költő koponyája! . . . Óh, jaj . . . Szeretjük a szép földi szokást, mely a halottnak nagykegyesen és könnyek között megad mindent, amit az élőtől megtagadott. Miért e sírányozás? Hartleben sem vetette meg a csárdákat. Boros-pohárhoz sűrűen kergette a világ kegyetlensége. Hát nem hozzá illő, szép véletlen ez? Hát nem igazi Hartleben-vers? Újságpapírosban a megnyiszált poéta-fej, csárdaasztalon, borospoharak közt . . . Egy utolsó vidám óra, mielőtt odakerülne az üzlet-zseniális, unott feleség mellé, akitől egy másik asszonyhoz menekült volt élőkoraiban, hogy aztán ettől a szeszhez meneküljön . . .

Ez a bolyongó koponya velő nélkül is nagyszerű verseket tud adni. Nagyszerűbbet talán, mint a szintén bolyongó, eleven Hartleben eleven feje. Arról pedig nem tehetünk, hogy az eset kissé hajmeresztő. Igaz és emberi. És költői. Gringoire-uccse!

BN 1905. február 24.

A. E.

36. A BOSZORKÁNY

— *Bemutató előadás a Nemzeti Színházban* —

Azt mesélik, akik Sardou-t intimusan ismerik, hogy az öreg úr semmin sem mulat olyan pompásan, mint poéta-ember vérrel frott darabján. Ha tudná például, hogy két hét múlva valahol Moszkvában vagy Chicagóban nagy színpadi bukás leszen, fagyhalált hal egy kegyetlenül hideg közönség előtt bizonyos forró, nagyratörő,

büszke, nem alkuvó író ember, ha tudná ezt bizonyosan Sardou, odautazna — élvezni. Hát szó sincs róla, az agg milliomosnak van oka megmosolyogni a poétákat. Hanem mégis csak érdekes, hogy ennek az embernek nincs semmi lelki harca, furdalása. Még ebben is szerencsésebb a többi sikerlovagnál, akik néha-néha mégis csak lenézik önmagukat.

Különben lehet, hogy így van vele Sardou is. És dacból csak azért is lesz még egyre *sardoubb*. Mint például a ma esti darabjában.

Mi talán egy kicsit elnémetesedtünk a színpad túlbecsülésében. Nem az egész magyar publikum, de e publikum egy jeles része. Voltaképpen a színpadról szívesen kellene fogadnunk mindent, ami egy kicsit is érdekes. Vagy ami alkalmat ad a színésznek, hogy nekünk egy igényi vagy vonalnyi új gyönyörűséget adjon. Ám Sardou-val, ezzel a ravasz, zseniális, ezer, sőt ezeregy-mesterrel, aki csak egy pillanatig sem lesz olyan könnyelmű soha, hogy a lelkéből mutasson valamit, vagy emberről embernek szóljon, nem is igen érezteti a mi publikumunk, amit szeret éreztetni kegyetlenül sokkal érdemesebbekkel és — ügyetlenebbekkel. Fölült neki — hogy szépen írjunk magyarul — és fölül neki mindig, mert talán föl akar ülni.

A *boszorkánynak* bizony nem mondjuk el mi a meséjét. Rémes időkbe helyezett rémes történet ez, rémes raffinériával megcsinálva. Egy eltorzított, ellázásított Carmen-mese. Játszódik a Ballagi Aladár kedvenc korszakában, amikor a szent spanyol inkvizíció a mór, az eretnek, a zsidó és a gondolkozó számára előzékenyen megvalósította az egyházi atyák fantáziájában élő pokolnak minden kinszenvedését. A hősnő *Zoraya*, nemes, forró vérű, emberfölötti mór-asszony, aki szerelmével elveszít egy büszke, nagyon nemes, szép Dont, Enriquezt. Történik pedig ez 1506-ban, mikor már vége a mór-uralomnak s dühöng a keresztényi érzés Hispániában. A két szerelmes egy mérges, halálos csókban pusztul el. De addig.

Mi minden történik addig! Ha Sardou hinne önmagának csak egy kicsit, nem lehetne ezt a darabot végignézni. Egy sereg idegrendszert jelentené be a csődöt a negyedik felvonás végéig. De szerencse, hogy Sardou belelátat folyton a maga boszorkánykonyhájába. Ez megkönnyebbülés, mikor már szinte baj van, s szinte elordítjuk magunkat. Éji találkozás, vad, fegyveres jelenetek, ráolvasás, hipnózis, agyonfojtás, ledöfés, hisztériás ölekezések, rejteajtók, cselek, megrohanások, nászünnepek, szökés, szerenádo, harangzúgás, máglya, csavar, emberkínzás, gyilkos csók . . . Tessék folytatni. Van ebben a darabban minden. És vannak benne átkozottul dicső színészszerpek. Különösen kettő. E kettőért sok mindent megbocsájtsunk. Természetesen Márkus Emiliáé az egyik. Szép volt e nagyszony, boszorkányosan szép mór-nő. És ha olykor a deklamációjával cél-

zott arra, hogy talán opera-librettónak jobb lenne ez a darab, viszont soha talán még izgatóbb, fölindítóbb nemes erőt nem vittek még ilyen darabra. Nem vitt a nagy Sarah sem.

A szorongó, idegeiben megkínzott publikum izgalmát ő nemesítette meg. Viharzott is felé a taps. És jó volt az est arra is, hogy megismerjünk most már igazán egy fiatal, erős színészbembert. Odry Árpád ez, aki a vívódó, becsületes, erős fiatal talentumában nagy ajándékot hozott a Nemzeti Színháznak. Nagy dolog az, művész-kálváriát jártsgot jelent, mikor egy fiatal színész még egy Sardou-darabban sem adja olcsón magát. Szerencsés színpadi alak, lélek és becsületesség. Nagy kvalitások. Megértette s megtapsolta nagyon a közönség. B. Lenkei Hedvig, Pethes, Szacsuvay, Ivánfi, Gyenes s a többiek is mind nagyon jók. Szinte túlgondos rendezés. Fényes kiállítás. A darab fordítása pedig szegény néhai, nagyérdemű Fái J. Bélánkat dicséri fájdalmas posthumus dicsérettel. A közönség pedig? . Sardou darabja, érdekes, betegül érdekes és sardou-i. Nem tudta kivonni magát a törül vetett, egymást kergető hatások alól. És nagy mentsege volt a színészek remeklésében. Ám akármilyen néven nevezzük a gyermeket, Sardou sikerének, színészek sikerének, az előző bukások sikerének, az érdekesség nagy színpadi parancsa sikerének, akárminek, a valóság: a siker. Ez már így volt, és így lesz, mióta világ van és — siker.

BN 1905. február 25.

Dyb.

37. JÓKAI SZOBRA

Várjuk, várjuk, hogy gyűljön a pénz. Nincs pénz. Nem gyűl. A magyar társadalom nem siet szobros emléket állítani dr. Jókai Mórnak. (Ő büszkén viselte nevében a dr.-t és büszkén nem viselte az y-t.) Miért? Valami nagyszerűbb hálára készül ez az ország a szobornál? Nincs pénz? Vagy hála sincs?

Nem sfrunk. Mert a célhoz ért. Nagyot nem illik siratni. És jaj volna nekünk, ha Jókainak szüksége volna arra a szoborra, melyet neki az 1905-ik esztendő Magyarországa állíthatna. De róni lehet könnyek nélkül is. Írni szabad. Még . . .

Hol élt ő! . . . És hol élünk mi! . . . Félénken írjuk ide, de ideírjuk mégis: nekünk talán nem is szabad szobrot állítani dr. Jókai Mórnak. Tessék csak tovább szorongatni a kis pénzt. (Mert sok pénz nincsen itt, s ami van, az is kevés helyen van.) Tessék belőle mandátumot vásárolni. Rivierázni.

Jókai várhat. Hát a Nagynak szoktuk a szobrot állítani? Soha. A szobrot *magunknak* állítjuk, hiúságunknak, szereplő-vágyunknak. A magunk értékének. És ha e percben Hunnia nem akar Jókai-szobrot, a magyar társadalom értéke olyan, amilyent Jókai súlyával megmérni nem lehet. És ez a mi bajunk. Nem a Jókaié. Magunk miatt sírjunk.

Mi is történt velünk? Példátlan eset a kultúrhistóriában. Megnőttünk számban, hitelben, cifra mázban. Mesék kerengnek amerikai előtörésünkről. És megfogytunk a kultúra lényegének a becsülésében. Rettenetesen megfogytunk.

Ötvenhét esztendővel ezelőtt Jókay Jókai lett. Nem fontos. De érdekes ez is az ipszilón-üzés e furcsa idején. És Jókait, az ifjút, vezérül fogadta a nemzet. És ő megindult fényességes útján. Irány: ad astra. Mondjuk: magyar Európa. Ő nem állott meg egy percig. Ő haladt az útján. Századokon átpillantott. Tört, robogott előre. Nemesen, dicsően, magyarán . És mi? Kétszer voltunk csak a sarkában: negyvennyolcban és hatvanhétben. Egyébként cammogtunk. Vagy eltévedtünk. Vagy visszazaladtunk. Hol élt ő, és hol éltünk mi! Hol járt ő, és hol jártunk mi! Ma talán hátrább vagyunk, mint mikor ő elindult. És még hol leszünk?

Ma még szabad írni. Hát írjunk. Nem döbbsenek meg önök már, ha feudális, büszke mágnást automobilban láttak? Nem jutott eszükbe: íme ez a lény a középkorban él vágyával, akaratával, egész kis primitív lelkével, s a modern emberi haladás legújabb mozgó gépébe bele mer ülni. Ez vagyunk: mi. Postánk, vasútunk, telefonunk, parlamenti palotánk, orfeumunk, nyomorúságunk, betegségünk, mindenünk, mindenünk, ami külsőség: veszettül kimívelt. De a lelkünk!. Az visszamaradt. Hova tört előttünk Jókai!. A lelki míveltség, a belső kultúra kiváltság lett, mint az y. Ha valakit erre való hajlandósággal vert meg a sorsa, ki kell innen kapcsolni a lelkét. Rettenetes.

No és most a politika. Már buzogányok ütnek az író kezére. Sívár, lelketlenség, kultúra-ölés: a magyarság nevében. Csak kereszenek ki egy költő-politikust a mai negyvennyolcból. Mérjék Jókaihoz. Belereszketünk a fájdalomba.

Nem baj. Lesz Jókainak szobra. Nem zuhanhat Afganisztánra ez az ország, melynek Jókaija is volt. Nincs pénz? Nem gyűl? Talán ne is gyűljön. Most ne. Nem vagyunk méltók a Nagyhoz. Elmúlik ez az ítélet-idő. És ez a magyar társadalom megleli azt az utat, amelyen Jókai járt, szállt fényességesen. És lesz Jókainak szobra. Azaz meg fogjuk magunkat tisztelni Jókai szobrával.

Addig pedig csak még valamit írjunk ide. Ha Gaston Deschamps a Temps-ban a külföld új szellemóriásairól ír, Doszto-

jevskij, Ibsen és a többi mellett mindig mint ékes magyar toronyra mutat Jókaira. Példa arra, csak egy kicsi példa, hogy minket ő általa ismer és értékeli a világ. Ha tudnák! De jó, hogy még nem tudják.

BN 1905. február 26.

A. E.

38. MIRE HERCEGNŐK LESZÜNK

Pál nagyherceg régi ismerőse az újságolvasóknak. Nagyon szeretjük mi őt, kis-emberek Londonban, Bécsben, Budapesten, az egész világon. Voltaképpen csak és csupán azért, mert nem szereti őt a cár. Furcsán, demokrata lelkünk óhajta szerint házasodott e szimpatikus nagyherceg. Rangon alul. És mi kimondhatatlanul boldogok vagyunk, mikor a nagyurak rangon alul házasodnak. Azt képzeljük úgy a szívünknek a mélyén, hogy ezt ők a — *mi kedvünkért* teszik. De azért nem ez a fődolog, hogy a cár bőszen haragos. Lessük a híreket. Mi van Pállal? Csak *per* Pál. És mi lesz az asszony-nal? Enged-e Európa legnabukodozoribb udvara? Beletörődik-e már végre a házasságba a legfelségesebb fehér cári család? Néha béke hírek jönnek. Pált kegyelemben fogadják. Az asszony nagy címet kap. Elválnak. Vagy Szentpétervárott élhetnek. Vagy valami ilyenféle. Ez mindig elkese-ri bennünket. Mi úgy kívánjuk, hogy a cári familia minden tagja minden órában epeömlést kapjon Pál miatt és az asszony miatt.

És most nagy veszedelem fenyegeti e komplikált és nemes indulatunkat.

Szent Oroszországban tudvalevőleg egy kicsit vadásztatnak a nagyhercegekre. Egy-kettő s a nagyhercegek darabokban repülnek az ég felé. Úgy beszélnek, hogy ez nem esik nagyon jól a cárnak. Bár mindenesetre jobban esik, mintha ő röpülne. Az is lehet, hogy az ő híres lyoni kuruzslója és jósa azt jövendölte, hogy míg lesz elég nagyherceg a bombadobók kezeügyében, őreá nem kerül majd a sor. A faktum az, hogy fogynak a nagyhercegek. Mit kellene csinálni? Ilyenkor az apagyilkos nagyhercegeket is kémélni kell. A cárnak eszébe jut Pál. Ki kell ezzel a számmal békülni. Ezt gondolja. És megy Pálhoz az üzenet.

Az üzenet, a cári üzenet, legalább is jóízű. A nagyherceg úr válják el a feleségétől, s vegyen el egy hercegnőt. Amint ez illik. Válassék így esetleg majd apjává sok nagyhercegnek. Mert a mostani felesége nem adhat nagyhercegeket Pálnak. Sőt kishercegeket sem. Az ő mostani házassága *morganatikus*. Hiszen tetszik ezt

ismerni, ugy-e? A cár kegyelmes. Szíve van ennek az embernek. Költő ez. Tud ez gondolni a szívre is. Pálnak szabad lesz ezután is szeretni a feleségét. Azaz a volt feleségét. Pétervárott majd berendeznek egy palotát az elvált asszonynak. És rangjához illően férji állapotát e palotában akkor feledheti el, amikor csak akarja, és ideje van reá. Még ez nem minden. A nő, kinek az volt a bűne, hogy nem hercegnő, a cár kegyelméből, *mihelyst elválík*, hercegnő lesz. Még ez is.

Egek kapuja! Ezek a legnagyobb urak minő magasságban állanak erkölcsikkel még a Nietzsche-erkölcsök fölött is.

Tessék csak végiggondolni ezt a cári ajánlatot. Csinos, ugy-e? Közben pedig valószerű, hogy Pál nagyherceg számára kapnának olyan vérbeli és ranghoz illő hercegnőt, ki minderről tudva, hozzámenne Pálhoz. Ez már a legideálisabb magassága az erkölcsi nyűgökből kiszabadult lelkeknek.

Nekünk legjobban az tetszik, hogy Pál nagyherceg felesége, *mihelyst* nem lesz felesége, hercegnő lesz. Nálunk ezt másképpen hívják.

Különben pedig bízunk a szimpatikus Pálban.

BN 1905. február 28.

A. E.

39. MAGYARUL IS TUDNAK

Úgy van. Tudnak azok mindent. Még magyarul is tudnak. És mi még néhány évvel ezelőtt csak annyit tudtunk ő róluk, hogy „Yokohama, Nagasaki, Hakodate, hajh”

Yokohamában meghal egy magyar, aki Komáromból vándorolt a krizantémok országába. A japáni hivatalos urak erre levelet írnak Komáromba — magyarul. Ha megcáfolják ezt a hírt, akkor sem baj. Bizonyos, hogy a kis muszkaverők magyarul is tudnak, ha kell.

Hiszen már írtak is így egynehányszor. Egyébként is bizonyos, hogy e messze emberkék ismernek bennünket. Francia lapok írják, hogy fegyházaik magyar szisztémájúak. Most meg a dohánygyáraikat is magyar mintára fogják megcsinálni. Talán a postájuk is tőlünk okult.

Magunk is ismertünk egy kis japánit, aki a magyar alkotmányt jobban ismerte, mint szeretett dalmát testvérünk, dr. Trescica Pavicica osztrák képviselő úr, aki most ott künn Amerikában — így írják az amerikai magyar újságok — szláv szövetséget csinál ellenünk, s Európa veszedelmének hirdet bennünket.

Hát egészen haszontalan náció mégsem lehetünk, ha e praktikus kis csoda-emberkék törődnek velünk. És erről érdemes beszélni. De csak szomorúan.

Mióta ők csinálják a történelmet, a kis japániak, nagy a gusz-tusunk rokonságba lépni velük. Banzájozva vélik köztünk sokan, hogy mi is olyan kiváló nép vagyunk. Majd csak egyszer mi is megszólalunk.

Holott pedig ez a vélemény a magyar nacionalizmusnak egy bogara csak. Persze, persze. Mi csak azt csodáljuk, hogy ők verik a muszkát. Ez imponál ugyan ma az egész dicső kultúrvilágnak. Csak Nyemirovics Dancsenkó, ez a zseniális harctéri riporter árulja el néha akaratlanul, komoran, hogy ezek a modern hunnok nem afféle kultúrbestiák, okvetlenül hadakozó félvadak. Megélnék ezek majd háború nélkül is. Csak engedjék, hogy éljenek. Miközben fájdalmasan, de hősiesen áldozzák föl a maguk sok ezrét, az országban szakadatlanul folyik a munka. Az idegen túristák, világutazók szabadon járnak be Japánt. És ámulnak. Mi Amerikától félünk? Itt Japánban nő Európa fejére egy különb és emberibb kultúra. Ha ez sárga veszedelem, hát — sárga. De miközben Mandzsúriában ömlik a vér, az egész világ államait tanuló és tanulmányozó japánok kóborolják be. Sőt luxusos vágúak is akadnak közöttük. A Riviérán az idén már nagyon sok a japáni. És a párizsi Szalónok legszenzációsabb műalkotásai, míg a francia kormány magyar módon kunktátoroskodott a megvevésükön, elkelték. Megvették a kis japániak, s elvitték a tokiói s egyéb múzeumokba. S miközben Mukden körül világrengető csata folyik, Komáromba magyar levél érkezik Yokohamából.

Ilyen ördögök ezek a sárga ördögök. Bárcsak igazuk volna a magyar nacionalistáknak. Bárcsak rokonságban volnánk velük.

De nem vagyunk. Ők még magyarul is tudnak. Mindent tudnak. Az egész világgal tudnak számolni. Mi ellenben keveset tudunk, s azt se jól.

Van egy, néhány hét óta tartogatott, furcsa, bizarr, de nem is olyan lehetetlen ötletünk. Magyar nagy és pénzes uraink alapítsanak magyar ifjak számára vagy tizenöt stipendiumot. E stipendisták egy-egy évet töltsenek künn, Japánban. Hátha igaz a hunn-rokonság. Hátha ott, szélső Keleten a rokonainktól könnyebben megtanulhatnak mindazt, amit itt Nyugaton kellett volna, s nem tudtunk

40. KIRÁLY AZ ÁROKBAN

A királyokat gyűlölni, általában, mint olyanokat: ez az ízetlenség, hála istennek, alaposan kiment a divatból. De gyűlölni *egy* királyt, úgy, mint egy-egy veszedelmes és kellemetlen urat az ismerőseinkből, vagy utálni, mint például Papp Ferencet, a ma elítéltet: ez más. Hányan vagyunk, ismeretlenek, szürkék, koldusok, akik Lipót királyt úgy gyűlöljük, mintha elcsábította volna a feleségünket, nyakunkon hagyott volna egy nagy summájú váltót, vagy elvette volna gyermekünk szájából a kenyeret. Kultuszt csinálunk e nagy gyűlöletből. A hírlapok pedig gondoskodnak róla, hogy növekedjék a mi mulatságos antipatiánk. Hah, hogy gyűlöljük, miként utáljuk e fölket földi istent, csapodár férjet, gőgös urat, szívtelen atyát, rossz királyt, szoknyabolond férfit, utolsó embert. Mert mi igazságosak vagyunk. Mert mi mindent jól tudunk. Mi mindent megértünk. Budapesti idiómával: jól vagyunk informálva. Lipót: monstrum, utálatos, koronás Nietzsche-embrió. Mikor a szökés után, a párizsi Continentálban fenséges Lujza leánya fogadott bennünket, selmesélte ifjú kora szenvedéseit, királyi atyja végzetes szerepét az ő egész izgalmas, szomorú életében, emlékeztünk, hogy bombával szerettünk volna mindjárt Brüsszelbe utazni.

És most egy kis hír érkezik karnevális, édes, szép Nizzából. Lipót királyról szól e hír.

A király automobilon Monte-Carlóból Nizzába ment a nevezetes Corniche-úton, amely igen keskeny és magas. Egyszerre az út egyik fordulatánál észrevette a király, hogy egy asszony jön szemben az automobillal. Az asszony gyermekkocsit tolt maga előtt, a másik gyermekét kezénél fogva vezette. Kitérésre gondolni sem lehetett, s arra sem, hogy az automobilt megállítsák. És a király belefuttatta a vad automobilt a meredekbe, az út mellett elhaladó árokba. Az automobil az árokba zuhant. Összetört.

És csak véletlen, hogy nem tört ki a Lipót király nyaka is.

A monstrum, a gonosz, a koronás önző, inkább a maga nyakát kockáztatta, mint a szegény, polgári asszonyét s két maszatos gyermekéét. Hogy ez nagy és nemes dolog? Bizony az. Ebben az időben még, amelyben mi élünk. Mi baja lehet egy hatalmas királynak, aki életeteket pusztít? Hiszen ma még talán szinte kötelessége ez.

És újra ez a régi nóta. De megrázóan tudta ezt mondani szegény, néhai madárcarcú, angyallelkű Michel Lujza. Az ember kötelessége megérteni minden embert. És ha megértjük egymást, már szeretjük is. Nincsenek rosszak, és nincsenek jók az emberek között. Azok vagyunk, amiknek muszáj lennünk, s nem ismerjük

még azokat sem, akikkel egy életet élünk. Testvéreink az impresszionizmusban, a gyorsvégűségben, a rossz idegekben, a hirtelen ítélezésben: okuljunk. Ne legyünk vagy próbáljunk ne lenni igazságtalanok — még a királyokkal szemben sem.

BN 1905. március 4.

A. E.

41. A SZÍNHÁZ ÖRDÖGE

— *Bemutató előadás a Vágszínházban* —

A szituáció igen-igen érdekes. Mielőtt már a függöny felgördülne. Szécsi Ferenc akar a színpadról beszélni — a színpadon. Egy kicsit irigykedünk. Úgy elmenni a színház tájáról, hogy bölcsen derűsen, fölényesen nézzünk az elhagyott, alanthagyott, csodálatos tájra, s írjunk róla nem a benfentes, régi lázzal, de a régi szerelemmel: ez szép dolog. Ez az egyik fele az érdekességnek. A másik: az önző bizalom. A Nemzeti Színház Szécsi-darabja, az Utazás az özvegyesség felé már kényelmes, önző bizalommal tölt el mindannyiunkat; okvetlenül érdekes dolog lesz, amit kapunk.

Ezek után s mindenek előtt írjuk is ide: A színház ördöge sikert hozott. Talán valamivel kevesebb sikert, mint amennyit vártunk. De ennek Szécsi Ferenc az oka. Ő már is sokra kapott bennünket.

Ha Szécsi Ferenc vígjátéknak nevezi a darabját, legyen vígjáték. Valamely új német poéta talán csúfondáros kulisszajátéknak vagy valami ilyesminek nevezte volna el, ha ő írja. Mert A színház ördöge kedvesen, de olykor-olykor mérgesen csúfondáros darab. A speciális magyar színpadmánia okosan óvatosszátírája. Kifordítása a színpadnak a közönség felé. Csak a nagyon vidéki színpadé persze. Hanem azért érthet mindebből Budapest. Szinte érzi az ember az író folytonos gondolatát, hogy hejh csak valamelyik budapesti színpaddal lehetne ezt keményen, alaposan megcselekedni. Mivel pedig ez egy kicsit bajos, annál jobban kikap a budapesti színházi bajok egyik legveszedelmesebb peccatum originale-ja: a színtanoda.

Nagyon is sok minden belekerült ebbe a színházi és színpadi szatírába, ez a legfőbb hiba. Egy vidéki módos kereskedő-családöt zülleszt el a színház ördöge, alördögei, egy színigazgató, két revolverzsurnaliszta s társaik által. A família öreg fejével elhitetik, hogy Don Juan, a vejével, hogy világhódító drámaíró, a leányával, hogy

a jövődő Pattija. Jövedelmes speceráj-üzlet, családi boldogság, takarékpénztári betét, jegyespárok öröme és sok-sok illúzió pusztul el, míg aztán a negyedik felvonásban helyrejön minden. A zsaroló banda áldozataival együtt eközben Budapestre kerül, s e réven kapjuk meg a darab legmaróbb részét, a színtanoda rajzát. Bizony itt furcsa és kegyetlen titkokat tudunk meg. Az ügybe a színpadon a rendőrség is beleavatkozik. Talán ez az egy a túlzás a szatírában.

Eleven furcsaság, ötlet, alak van annyi a darabban, hogy ötre is jutna. Az előadás pedig legelsőrendű. A nőszerepek között Haraszti Herminé a legbővebb. Jeles és pompásan mulatságos volt, mint ripacs tragika. Varsányi Irén és Gazsi Mariska kisebb szerepeikben voltak nagyon kedvesek. A férfiszerepek a hálásabbak. Egy sereg kész sikerű szerepet írt a Vígszínház színész urainak Szécsi Ferenc. Góth, Hegedüs, Tanay, Vendrei, Fenyvesi, Balassa, Szerémi annyi tapsot arathattak, amennyit csak akartak. Legelső sorban pedig Góth, akinek a pénztől és illúzióitól megrabolt fűszeres szerepében több és erősebb feladat is jutott a többi szerepeknél. A kisebb szerepűek is helyt állottak. Hegedüsne, a ki szerepében ügyes és bátor, Báthory Elza, Győző s mindannyian.

De azért lesz okvetlenül különb sikere is Szécsi Ferencnek, ha sikeres is volt az este. Mert sikeres volt, s a közönség szeretően, hálásan viselkedett.

Legtöbb taps volt az első felvonás után. Szerző és színészek előtt alig győzték vonogatni a függönyt. De volt taps, kihívás sok mind a darab végéig.

BN 1905. március 4.

Dyb.

42. EGY ÉRTÉKES KÖNYV

Ábrándozó lelkű nép vagyunk. Amennyire nem szeretjük az ideákat, éppen annyira ideálisak és élehetetlenek az élet fölfogásában. Nekünk kész veszedelem, ha elénk messze, fényes terveket rajzolnak. Legesszük a kalapácsot, kapát, méterrudat, ecsetet, tollat. És azt hisszük, hogy kész és megérkezett valóság az, ami — álom. Élelmes nációkat helyes dolog álmokkal lakatni, élehetetleneket bűn. Valaki arról ír, hogy harminc millió magyar a cél. Egy hét múlva már úgy viselkedünk, mintha harminc millióan volnánk. Egy más valaki Nagy Lajos magyar birodalmát akarja föltámasztani, mi rögtön látjuk magunkat Európa homlokán tombolni. Eközben egyre sötétebb lesz a magyar ég. Lelki és anyagi nyomorúság

mindenütt. Véreink ezrével vándorolnak ki. Az országot pedig birtokolja[*] néhány ezer úr. Még a mi híres politikai talentumunk is — negatív. Még élünk, mert nem vagyunk könnyen emészthetők.

Ezt elüljáróban mondjuk el, mikor egy érdekes könyvről akarunk néhány szót szólni. Könyvről, mely szintén messze terveket rajzol a magyarság elé, de ez álomszerűen, poétaian merész, grandiózus terveket megalapozza zseb- és életismerő józansággal. Tudja jól a könyv írója, Rácz Gyula, hogy mik a mi gyöngéink. De talán nem is jól mondjuk. Ő maga is talán magyar temperamentum, legalább is abban, hogy megittasul az álmoktól, de ezt szinte tudatosan cselekszi. A messze, nagyon messze jövendőt csak azért vetíti elének úgy, ahogy él az ő álmaiban, mert egészen szárazon, hideg hangon nem akarja elmondani a maga igazságát, amely ez: *Gazdasági önállóság nemzeti és világgazdasági függetlenségünk megalkotója*. Ez a könyv címe is.

Gondolkozó és igazi író írta ezt a könyvet. Ha jól informáltak bennünket, Rácz Gyula a Társadalomtudományi Társaság vitáira készült e könyvbe foglalt gondolataival. De gondolat gondolatra halmozódott, ő pedig különútra jutott. Így készült el ez a könyv, ez az érdekes könyv, melyben egy gondolkozó magyar ember, aki látja a világimperializmusra törekvő nagy világtüdelmeket, aggodalommal, ésszel, szeretettel, sóvárgással akarná elhelyezni a maga nációját is a félelmetes jövendőben, mely csak a nagyoké, gazdagoké, erőseké lesz. „Magyarok, vigyázzatok! Ha ti még mindig nemzetiszínű katonanadrág-zsinórért, magyar királyhymnuszért s több efféléért kockáztatjátok a nyakatokat, mikor a titánok ino-
modern harca előtt áll a világ, úgy elmúltok, mintha sohse éltek volna itt magyarok.” Mintha ez szólna Rácz Gyula minden sorából. De viszont megrajzolja, hogy mik lehetünk. A világárasztó németység és szlávság mellett harmadik európai tényező, a Balkán gazdasági meghódításával, vezetésével.

Mikor a jövendőbe néz, minden nagy csodával számol. Mert minden jövendő csodákat hoz. Látja a Habsburg-monarchia teljes fölbomlását is természetesen például. Az oroszországhoz római műveltségük miatt nem csatlakozó cseheket és lengyeleket, kik felett talán Habsburgok uralkodnak majd. Németország az osztrák-német földdarabokért s Triesztért orosz Lengyelországot is megszerzi a Habsburgoknak. Ilyen eshetőségekkel is számol a könyv írója, aki a meglevő világhatalmak jövő fejlődését és a magyarság jövőjét összevetve vizsgálja. Felemelkedik a világpolitika grandiózus magaslataira: egyszerre tekinti át a múltat és jövőt. Számításba veszi a pángermanizmusnak és pánszlávizmusnak a Duna völgyére való vágyakozását; a világszerte kolóniákat alapító németység és oroszság

világgazdasági törekvéseit; Ausztria jövő felbomlását és a német-séghez való csatlakozását; a kozmopolita szocializmus törekvéseit. Elősorolja a nemzetiségek beolvastásának, a nemzeti egységek kialakulásának akadályait. És kitűzi végül a pozitív alkotásnak, produktív munkának politikáját; a gazdasági önállóság megteremtését először. Azután a „Dél-európai magyar gazdasági uralom” kivívását a Balkánon.

Politzer Zsigmond és Társa kiadásában jelent meg ez a nagyon érdekes könyv, mely minden politikust, minden újságolvasót érdekelhet. És minden magyar embert. Érték, esemény minden okos szó és betű, mely fülünkbe kiáltja, hogy dolgozni kell, művelődni és gazdagodni. Mert nem a nemzetiszínű zsinór, de a perszonalis únió sem ad életet. A népeket válságosabb idő nem kerülgette még. Most csakugyan a lenni vagy nem lenni a kérdés.

BN 1905. március 5.

a.

43. A KÉT DARMSÄTDTER

A két Darmstaedter esete iszonyú. Éji harc apa és fiú között. A fiatal Darmstaedter négyszer szúrja éles késsel mellbe az öreget. Az öreg Darmstaedter tántorogva, vérezve fegyvert kerít, s két golyót ló a fia szívébe.

Valamikor, nem is régen, a finom, irodalmi rémregények idején sokszor izgatta a lázas fantáziájú írókat az a téma, hogy rémes helyzetekbe s egymással szembe állítsák egy család tagjait. A Kain—Ábel-féle históriák voltak a sűrűbbek. De még a testvérek szerelmétől sem riadtak meg ezek az akkor érdekes és talán ma is legérdekesebb írók. És emlékezzünk csak, miként hatott reánk a romantikus, nemes lengyel gróf históriája, aki halálos párbajt vív a fiával egy asszony miatt.

A két Darmstaedter esete milyen más. Az apa jómódú ember, aki egész életében kuporgatott. Házmaster a saját házában. Típusa a kemény, vad, kicsi pénzszerzőknek, a garas mániákusainak, a kispolgári szívtelen korrektségnek. A fiú pedig az apának önvéréből fakadt cáfolata. Lop, csal, zsarol, hogy rögtön eldobja a pénzt, amelyet lopott, csalt, zsarolt. Mintha valóságos küldetése volna, hogy harcoljon az apja összekuporgatott vagyonkája ellen. Gyűlöli az apját. Belopja magát lakónak az apai házba. Végre is a két ember, apa és fiú, piszkos, véres éji harcban áll egymással szemben. A fiú holtan marad a párbaj színterén. Az apa győzött. Ő talán nem hal bele a sebeibe. A tragédia véget ért.

Akit el nem rontottak a romantikusok, az nem látja kevésbé fenségesnek a két Darmstaedter tragédiáját, mint ama két lengyel grófét például, akik asszonyért gyilkolták egymást.

De sőt hatalmasabbnak látja a két Darmstaedterét. Itt nem két férfi, nem is az apa és fiú, de két világnézet csapott össze s számolt le egymással. Ha nem félnénk a gúnyos megmosolygástól, azt mondanók, hogy Nietzsche ki nem felelt típusa harcolt itt. És a dionüszoszi típus vesztette el a harcot, a fiú, aki a maga vad ízlése szerint ugyan, de az életnek volt a papja. És győzött az életről való lemondás, a józanság és a pénz, a vagyon, mely önmagáért akar és tud lenni. A züllött, pénzsóró fiút megölte a szigorú, pénzőrző apa. A két Darmstaedter harcában elbukott a dionüszoszi életfelfogás.

Talán, ha asszonyról lett volna szó, sohse fejlődik ki tragikum apa és fiú között. De többről van szó: a vagyonról. És nem azt szimbolizálja-e a két Darmstaedter esete, hogy a pénz fölötte van már a vérségi köteléknek, s fölötte van minden földi értéknek. Az öreg Darmstaedter nem bánta, ha már ő meg is hal, de a pénzét ne fecsérelhesse el a fia.

És ez az időnek az igazsága. Világszerte divatos ugyan a gondolkozás kultusza, sőt még a poéták is mintha újra divatba kezdenének jönni. De az álmok el akarnak most már menni végleg a földről. Az álmok, mámorok és a régi rendű vágyak. Ám valójában az emberi vágyak meglelték a pozitívumot. Minden mai földi küzdelemnek célja: a vagyon. A többivel, a gondolatokkal, érzésekkel, hagyományokkal és a többivel csak éppen áztatjuk magunkat.

A két Darmstaedter tragédiája rettenetesen mutat reá erre a pozitívumra.

BN 1905. március 7.

A. E.

44. NAFTALI — NAFTÁLIA

Mert Naftali az Naftália és Naftália az Naftali. Vegye a dolgot tragikusan Orlai Antal. Vagy, akinek kenyere. Nem új dolog a sztrofkói csoda. De nem új dolog a latin mondás sem, hogy: a „si duo faciunt idem, non est idem.” Hát ki vágyik a császár kenyérére? Népies magyar írók, avagy igazabban szólván: népieskedők, úgy festették s festik a magyar legényt, hogy az belehal az untauglichba. Hát megesis ez is. Sok csodabogara van a jó istenkének. De viszont Mikszáth Kálmánnak van egy bájos novellája Mariskáról, Mariska bizony éppen annyi joggal Mariska, mint Naftália Naftália. Mariska:

magyar paraszt (masculini generis), talán Mihály volt ő igazán. De egy kis anyakönyvi igazítás, és Mihálynak nem kellett októbernek első napján bemasírozni. Hát igazán a galíciai izraeliták találták ki a nőneműsítést? Avagy csak éppen ezek a kaftános, vézna, semmi fiúk hiányoznak a k.u.k. regimentekből? És sötétségben élők nincsenek más részén az országnak, csak Galícia felé? Üssük-e agyon a nazarénusokat, mert nem akarnak fegyvert fogni? De viszont a babona és a bűn csak a kaftánok táján ismerős? A havasok oláh népe, csupa munkás és magyar kultúra persze? Dél-Magyarországon pedig sohse hallottak uzsorásokról úgy-e? A büntető bírónak nincs-e másutt dolguk? Csak a sadagorai és a máramaroszigeti rabbik és kollegáik olyan papok, akik nem állanak természetnani alapon?

Maradjunk a felvidéki katonaszabadításnál. Új dolog-e az, hogy a galíciai söpredék nem első rendű emberanyag? Özönlésükre, ha jól tudjuk, dr. Mezei Ferenc figyelmeztette a magyar társadalmat. Kik vívják ellenük a legmagyarabb, legcivilizátoribb harcot, mint az intelligens magyar zsidók? Bigottságukat, magyartalanságukat, vadságukat, piszkosságukat ante Egan látták már, s panasztáltak éppen a magyar zsidók, a zsidó vallású magyarok, kik sejtették is talán, hogy a Jehova-közösség már elég lesz arra, hogy a gyűlölködés identifikáljon. Még csak az anyakönyvhamisítást, a katonaszabadítást is zsidó magyarok[*] jegyezték le először. Olvasom például Wolfner Pál egy írását. Novellaszerű írás, rajz a határszéli világból. Néhány hónappal ezelőtt jelent meg egy heti lapban. Járási orvosnak kerül le a rutén vidékre a fiatal Grün doktor. Mint az „Elnémult harangok” kálvinista papja, ő is a világosságot és a magyarságot akarja e sötét országban terjeszteni. A kaftánosok összeesküsznek ellene, a hitehagyott ellen, mert nem akarja az anyakönyvet úgy kiigazítani, hogy a Wolf Zélig fia — leány. Ők ezt nem tudják bűnnek látni, mert nem tanfoltták meg erre őket. Ismertem erdélyi oláh legényeket, kik húsz éves korukban nem tudták, mire való a pénz. Hiszen az egész világon nincs talán olyan lelki sötétség, mint e szép ország egyes helyein. De nem csak a kaftánosok között, kikről jól írja Wolfner Pál: „Mészze — Budapesten — olykor szóba kerül az ő dolguk is, és ilyenkor támadnak ellenségeik és védelmezőik egyaránt. De ellenségek és védelmezők a kaftános embereknek csak a vallását látják, azért támadják, azért oltalmazzák őket. Azt, hogy babonában, tudatlanságban elmaradt, sötét fanatizmusban tartott néppel van dolguk, ilyenkor alig jut eszükbe.” Oh mások között sincs másképpen.

Ez az! Ez az igazság. Románia és Oroszország nem lehetünk! Különben is, ha minden sötétségben tartott, civilizálatlan, magyar-

és kultúra-ellenes elemet ki akarnánk innen zsuppoltatni, nagyon kevés dolga maradna a következő népszámlálásnak.

Más itt a panacea. Ezt nem halljuk. Éppen azoktól, kik chauvinebbek Árpádnál, Horváth Istvánnál. Magyarság és világosság mindenféle honi sötétség (rabbinusos, plébánusos, tiszteletes, pópás, demagógos, kuruzslós, és a többi) ellen. Ez még magyarabbul: *kötelező állami népoktatás*. Ezt halljuk, mert ez kell. Addig hiába nyomoz Orlai Antal, hiába ezer mentő (és mementó!) akció. Addig nem vehetjük a dolgot tragikusan. Mi lenne, ha minden sötétséget, elmaradottságot, bűnt, tragikusan vennénk? Nem járna itt más, csak kétségbeesett vagy meglöndült ember. Tessék elhinni: a Wolf Zéligék kérdése is súlyos kérdés, de talán mégsem minden bajunknak a kaftán és Naftali—Naftália, meg a katonaszabadítás az oka. Vigyünk magyarságot, kultúrát és módot az életre a leg-sötétebb Zemplénbe, Máramarosba, Biharba, Krassó-Szörénybe, Szilágyba, Árvába és annyi sok helyre. Mód csak egy van: kötelező, általános állami népoktatás. Tetszik? Nekünk igen. És minket ettől nem tántoríthatnak el semmilyen vallású csodarabbik.

BN 1905. március 8.

Ady Endre.

45. A MUKDENI LÁNGOK

Éj leple alatt Mukden tájáról eszeveszett iramodással menekül a vert had. A forró, pokoli zajú, dögleletes levegőjű éjszakában egetverő lángok csapnak magasra. Mukden ég. Az emberiség törtérijának örömtüze ez. Ézer és ezer kioltott lélek árán gyulladt föl. Rettenetes áru lángok, de legalább kétszáz esztendőt világítanak be a jövendőből. Új sor, új élet, új világ. A porladó mandzsu királyok sokszázados, szent sírjai tátongtak meg éjféλι órán talán ott Mukden mellett, hogy sírba sülyesszék, ami már olyan régen sírba való. Mukden: ma sejteni sem tudjuk, hogy mit jelent ez a buckázó hangütemű név. De ki sejtette 1789 július 14-ének reggelén, hogy mit fog jelenteni — Bastille?

Avult, mitikus, kriptadübörgésű igék jutnak az eszünkbe, melyeneket csak Shakespeare tudott fölhívni a múltból. *Até*-nak, Zeusz szörnyű leányának árnya suhogott ott, Mukden fölött, a könyörtelen, a bosszúálló romlás. A nagy események mitikus támaszokat kerestetnek a gyöngé emberi lélekkel. A mukdeni csata-vesztésnél pedig régen nem volt nagyobb eseménye a világnak.

Mi magyarázza, érteti a muszka csapatok páni félelmét? Keve-

set számlál hasonlót a história. És égi beavatkozásról meséltek olyankor a regék. Ojama máskor is kemény volt. Őt vezére is. A kis japáni ördögök a poklot sokszor juttatták már eszükbe a kegyes cár seregeinek. De most mi történt mégis? A visszavonulás Napóleonja, a szerencsétlen Kuropatkin görcsös ujjai közül miként szakadt így ki a gyepelő? Nem, nem. Nem csábít el bennünket az örök emberi hajlandóság, a mítosz-kedv. Az oroszokat az orosz forradalom törte össze Mandzsuriában. Ojama, a japáni fővezér, a diadalmas Gapon volt ezúttal. A történelem egy régi szerepet játszatott el a japáni fővezérrel. Akármilyen különösen hangzik: orosz szerepet. Mert a történelemnek most nem az volt a fontos, hogy Japán győzzön, hanem hogy Oroszország, a mai Oroszország, e terhes, rémes, csúnya fellege az emberiségnek elszóródjék a gyilkos fegyverek tüzeiben az emberi művelődés célja, napja, a Haladás elől.

Mikor Xerxes óriási embercsordája megkergült, messze távoli országokban mit sem sejtve vadásztak, halásztak az emberek. Mikor Bizánc elbukott, Provence-ban zengett a dal. A lipcsei csata napján alighanem egy kis vármegyei sérelemről is több szó esett Magyarországon, mint arról, ami jönni fog. Ma sincs másképpen. Az emberek izzadnak, szaladnak, élveznek, sírnak, kacagnak, s nyögnek, mint máskor. És mégis másként van már valami. Ahol csak beszövérdtek az emberi kultúra közös szálai: ma titkos remegésben száll meg mindenkit egy nagy sejtés. Nem Oroszországé és nem Japáné a mukdeni lángok híradása, de az egész világé. Még mindig reszkethetett egy új *szent szövetségtől* a világ. Tegnap éjszaka óta nem már. Hat millió erős német munkáskar bízó erejét érezzük. A Kalevala új strófáit halljuk. Francia földön leszámoló, példaadó Golgotájára új hittel indul a szabad emberi szellem. Áldott szellem, világváltó szellem. Nagyon, nagyon, nagyon gőgös, nagyon sötét urakba reszketés áll. Nem lehet felsorolni, mennyi helyen mennyi vágy szabadul most föl. Vágy és akarat: a változás, a jobb felé. És cimek a készülő, dicső világzajlásnak Mukden vörös lángjai világítanak eléje. A mandzsu királyok ősi sírjai felett első csatáját nyerte meg az eleven, új élet, új világ új forradalma.

Tokió diadalünnepre készül. Van oka ünnepelni, ragyogni ennek a rejtélyes, csodás nemzet-üstökösnek, mely jött, hogy bevilágolja a világot, hogy elhessegesse a lidércet, mely a kultúremberiség mellét nyomta. Nem a mikádó öröme ez. Nem japáni harci tűz. Ám azért illő, hogy rivalgó banzájukat visszazúgjuk halás örvendézzsel. Az emberiség karjai fölszabadultak. Most már akármennyi irtózat jön, a világnak nem szabad kétségbeesnie. Ez most már a Romanov Miklósok dolga. Vagy talán az övék sem. Aki az emberek-

kel akar valamit, mert máskülönben nem igen lézengenénk e világon, ha valaki valamit nem akarna velünk, úgy rendelte, hogy száz és százezer élet semmi legyen, mikor a világ lendüléséről van szó. Talán nem lesz ez mindig így. Bizonyosan nem lesz így ez mindig. Töröljük le a könnyeinket. A borzasztó embermészárlás vérkönytengerét a föld beissza. És engedjük, hogy a mukdeni örömtűz vidám pirosságot verjen az arcainkba.

BN 1905. március 10.

A.

46. A FRANCIA KUTYA

Budapest székes fővárosunknak igen érdekes diplomáciai szenzációja van. Alig mutatták be a Vfgszínházban a *Szahara ikonzul-t*, alig kapta meg a legfelső exequaturt nemes Libéria köztársaság budapesti képviselője, íme egy új nemzetközi vonatkozású esemény.

Franciaország budapesti főkonzulának van egy kutyája. Ez a kutya nyilván francia kutya. Budapest székes fővárosnak viszont van egy adóneme, melynek neve *ebadó*. Nyilván magyar adó ez. Nos, a magyar adót kivették a francia kutyára. Hic Rhodus!

Ebből bajok lehetnének. A francia kutya — nem magyar kutya. Ez világos. Külömben is könnyelműség volna egy kutyától, ha már kutya, hogy magyar legyen vagy osztrák. Vagy pláne osztrák—magyar. Eltekintve attól, hogy német rágalomnak tartjuk a francia *décadence*-ről szóló meséket, határozottan állítjuk, hogy a *gloire* nemzetéhez tartozni nem rossz dolog. Fashoda ide és Fashoda oda, Franciaország még mindig meg tudná torolni a legutolsó kutyáján esett sérelmet is. A francia főkonzul Budapesten territoriális jogot élvez. Természetes, hogy territoriális jogot élvez a kutyája is. Egy francia kutya meghal, de egy barbár, keleti ország lealacsonyító hűbérdíj-követelésének meg nem adja magát. Ebből nem eszik Budapest, azaz, mille pardon, Budapest.

Mondjuk, hogy Totonak hívják a francia főkonzul kutyáját. De mondjuk, hogy Toto magyar kutya volna, és Bodrinak hívnák. Mivel pedig magyar főkonzul nincs, Bodri a Návay Aladár úr kutyája volna, párizsi magyar kereskedelmi megbízottunké, mint egyetlen olyan magyaré, ki Párizsban ugyanahogy a magyar államot képviseli. Mi lenne Bodrival, ha kázusa akadna Párizsban? A territoriális jogot mely címen élvezné? A néptörzsi Bodri végre is annyi megalázást szenvedne, hogy nyakát önként nyújtaná dróthurokra. De mondjuk, hogy Bodri számol a nagyhatalmi állással, és mint

osztrák magyar eb követel különleges elbánást. Hátha Massard úr hármasszövetség-gyűlölete kivinné a párizsi község tanácsban, hogy Bodri igenis fizessen adót. Mint ahogy a budapesti tanács bizonyosan kegyesen elengedi a Toto adóját.

Mit tudnánk tenni Bodriért? Emlékezzünk csak Napóleonra. Nem tudott tőlünk olyat követelni, amit mi, a Habsburg-monarchia, meg nem adtunk volna. Elveszne szegény Bodri. Még ha Bodrovskynak hívnák is, és földije volna Goluchovskynak.

Azonban szörnyű ördögöket ne vessünk a falra. Szerencsére, a franciák udvariasak még a magyar kutyákkal szemben is. Természetes hát, ha Budapest is udvarias lesz Totóval szemben. Ha Budapesten állna, a diplomáciai összhang igen szerencsés volna Európában. Éppen azért, ne féljen senki bonyodalmaktól, ha talán a budapesti diplomaták arcát borúsagnak is látja. Nem lesz semmi baj. Csak a magamféle furcsa bolond ember gondol egy percig tisztelettel vegyes irigységgel arra, hogy még a kutya sem kutya, ha francia.

BN 1905. március 10.

A. E.

47. EGY TISZTELETES ÚRHOZ

Szól ez frás az alpai tiszteletes úrhoz. Gyávaság okából szól éppen ő hozzá. Az alpai tiszteletes úrnak tudniillik nincsen neve. Alpha nagy Amerikában van, New-Yersey-ben. Baksay Sándor püspök most keres Alphába egy magyar kálvinista papot. Hatszázkilencven dollárja lesz ott évenként. Nem nagy pénz. No de itthon sincsenek nagy pénzhez szokva a református tiszteletesek.

Tiszteletes uram, Alpha magyar lelkipásztora, kinek a neve még nem tudatik, szerencsés utat kívánunk. Pápa vagy Budapest, Patak vagy Kolozsvár vagy Debrecen lelkét vigye magával a tengerentúl árva magyarjai közé, mindegy. Azt sem ajánlgatjuk, hogy sok szeretetet is vigyen magával, úgyis ezt teszi.

Egyre kérjük csak: ne legyen önből *búsmagyar* odakünn. Nagyon nagy kérés ez. És nagyon nagy kérdés. Hogyan is nem esett még erről soha szó?

Messze nagy Amerikában, idegen népek és csodák rengetegében egyre nő a hazulról elátkozott magyarok száma. Itthon nem lehet élni. Mennek ki szegények, talán a világon a legrosszabbul felszereltek az újvilág nagy versenyére. De mennek. És ott künn

összeverődnek. Nagyrészüknél lelkén még ott van az alig lerázott jobbágyság lélek-bénasága. Aztán ez a mi országunk még mindig csak feudális ország. A régi jobbágyokat, az új jobbágyokat, sem betűre, sem munkára, sem bátorságra meg nem tanítjuk. Úgy képzeljük egy-egy amerikai vidék magyarságát, mint reszkető juhnyáját a debreceni nagyvásárra beriogatva. Reszketve nézik a nagy, ijesztő, lármás ismeretlenséget.

No, most már semmi egyéb nem kell, mint egy ábrándos, gyöngelelkű vezető, aki Amerikát is csak a betűk révén ismeri jobban, mint a hívei. Mondjuk, egy poéta-lelkű debreceni teológus, aki sűrva gondol vissza a cétus életre, egy elmulasztott beregi ekléziára, egy kis leányra, a kortes-nótás, lelkes képviselőválasztásokra, a hazai céciókra vagy valami más ilyenekre. Kész: egy kis Magyarország. Hazai tempóban folyik az élet, egymást marva, sokat ábrándozva, gyámoltalanul és szegényen. Mindenek fölött pedig *bús-magyarkodással*.

Tiszteletes uram, csináljon iskolát. Nemcsak a többi tiszteletes úr, de minden értelmes, vezető, amerikai magyar számára. A Reformed Church és a Presbyterian Church, a missziói vagy hazai egyház, az ilyen magyarok vagy az olyan magyarok kérdése, ezek az ióta-problémák ne kössék önt le. Legyen amerikai, ahogy Amerikába teszi a a lábát, s tegye amerikaiakká a magyar híveit is. Magukban bizókká, reálisakká, munkásakká, vállalkozókká és műveltekké. Vagy legalább is erre törekedjék. A magyarság pedig megmarad e mellett. Ne tessék félni. Sőt így lesz csak ebből haszna a magyarságnak.

Ha mi kerülnénk oda, ilyen gondolattal idomítnók apostolivá a lelkünket. Amint következik. Itt élünk már egy millióan. Ez a szám egyre nagyobb. De lehetetlen, hogy Magyarország sorsa mindig úgy folyjék, ahogy most. Készülünk erre a változásra idekűnn. Egy napon talán otthon elszáll a sötétség. Összeomlik a középkor. Meghal az az Európában felejtett feudális-patriarchális világ s egy demokrata, modern Magyarország támad belőle, melyben nem lesznek urak, csak polgárok. És akkor mireánk szükség lesz. Mink már akkor egészen új, munkás-idők gyermekeivé nevelőd-tünk Amerikában. Vagyonosak leszünk és hazamegyünk. Mind. Millióban, két millióban. Hazamegyünk tanítómestereknek.

Évvél a gondolattal szálljon partra, tiszteletes uram. Ne nacionalizmust vigyen magával, busongó magyarságot, de amerikanizmusraszántságot és bízó magyarságot, amit nem kell léptenyomon a szájon hordani. Ott kűnn nincs idő a szép szavakra. Lehet, hogy hazaárulónak fogják deklarálni az amerikai zoltánok, de ez még itthon sem elviselhetetlen, tiszteletes uram. A munka

mindent feledtet, s be szép volna, ha Amerika kifejlesztené az új magyar ember típusát, a szabadét, műveltét, munkását, erőset, mely honi nyomorúságainkban nem tudott megszületni.

BN 1905. március 12.

A. E.

48. WESSELÉNYI

Hatvanhét esztendeje ma, hogy a pesti árvízen bátorságosan hajózott Wesselényi. Miként Krisztus a tengeren. A franciskánusok templomán ma már ott kellene lenni a táblának, mely az árvízi hajós emlékét hirdeti. Nincs még ott. Nem is baj. Bőbeszédű, lanyha verses strófa, városházi ünnepi szónok, hivatalos kegyelet sohse késhetnek eléggé. Egyébként is Wesselényi árnya nem szokott hozzá a tömjénhez. Fadrusz érezte, hogy ki volt. És néhányan talán még. Fadrusz előtt és Fadrusz után. De kevesen mindig. Mert nem volt ő Krisztus. Csak a kinszenvedésben. A megfeszítettetés sikerében nem. Ő János volt, a keresztelő.

Kis jegyzőkönyvet tartogat e sorok írója, Wesselényi késő kis földije. Átkos órák sóhajtásait, káromkodásait jegyzi bele. E néma, rejtett kis könyvben sok tépődő sor áll Wesselényiről. Nem merne lejegyezni ide egyet sem. Gyilkos analógiák, tömegsértő istenkáromlások ezek. Hanem van valami más is e könyvben. Egy lázas poéta-ötlet. Ezt talán ide lehet írni. A poéta-ötletet fölényes mosolygással fogadja a világ. Tehát: élt egy másik Shakespeare, egy másik Heine, egy másik Nietzsche, minden nagynak egy *másika*, akít a világ nem ismer, s aki prófétaibb, több volt azoknál, akiket ismer. Wesselényi több volt, sokkal több, mint ama nevezetes *utókor* még csak álmodja is. A kufsteini fogolynak, Voltaire legtüzeesebb magyar adeptusának és Cserei Ilonának a fia olyan pompázó fejlődése, fenoménja volt a magyar férfileleknek, amilyenhez hasonló talán egy-kettő akad. De nem volt percnyi pontossággal érkezett fia a beteljesedett időknek, s a graefenbergi vak embernél alig van tragikusabb magyar sorsú alakja a históriának. Zilahon áll a szobra. Szilágyságban, fészkeben ama fényes familiának, mely a kevesek közül való, kiknek minden rendű Marat-k megbocsátánának, amiről végre is ma már nem tehetnek: hogy címeik és ismert őseik vannak.

Rajta múlt volna csak, ma nem volna ez az ország feudálisabb, elmaradtabb, bizonytalanabb sorsú, mint valaha. *Balittéletek* írója szabadabb lélek volt, mint akárki is az ő korában. A mi korunk-

ról nem is szólva, mikor minden olyan átkozottul ideális, s mikor még a legszabadabb gondolkozó is tartogat egy sötét, süllyesztő ajtót az agyában.

De ma csak az *árvízi hajós* napja van. Ne szóljunk arról, hogy milyen nagy szüksége volna ma ez országnak azokra a nagyszerű erejű karokra, melyek az árvizes Pesten annyi életet emeltek ki a romból és az áradatból. A hivatalos ünnep meglesz. Ünnepeljenek ma csak a megértők. Ezúttal kivételesen pontos dátumon. Az új Budapest minden gyermekétől elvárhatna ugyan egy könnyektől és emlékekkel telt percet Wesselényi árnya. Büszke árny ez. Áldozanak tehát csak azok, kikből ez önként jön. Nézvén kétségben a mai szörnyűséges, árvizes világot, erősödjének. Végre is nem lehet ott sokáig Hamletek kezében a sors, ahol hatvanhét évvel ezelőtt az *akciónak* olyan legendás bajnoka élt, mint Wesselényi.

BN 1905. március 14.

A. E.

49. LA TORTAJADA A PÁPÁNÁL

— Terpszikoré leánya, leányom, hivalkodó, szegény némbér, kelj föl és beszélj. Honnan jössz?

— Messziről, messziről, óh én szentséges atyám. A világból. Mindenünnen. Riadalmas, tündérfényű deszkákról. Szomorúan.

— Beszélj.

— La Tortajada vagyok. Ez a nevem. Így ismernek. És nem vagyok az mégsem. Táncolok, és nem tánc a vágyam. Fáradt vagyok, és nem a táncban fáradtam el. Úgy érzem, hogy ezer évek fáradtsága húzza tagjaimat. Úgy érzem, hogy ezer évek miatt nem tudok már tovább táncolni és kacagni. Lelkemben az egész világ könnyei áradnak.

— Sírj és könnyeid megszámláltatnak, leányom. Hiszen te is leányom vagy. Az Üdvözítő fölemelte a bűnös némbert is. Sírj és remélj.

— Nem tudok sírni és nem tudok remélni. Csak a lelkemben, bent gyűl a könny. És régen gyűl már. Én azóta élek, hogy Istent keres az ember. Ott voltam a legelső áldozásnál, mikor a megfélemlített emberállat ki akarta engesztelni a megfélemlítő, ismeretlen hatalmat. Durva dörömbölés, furcsa muzsika hangjára pezsdült föl először bennem a vér, s kezdett táncot lejtetni a lábam. Aztán az olümposzi istenek szeretett leánya voltam. Óh víg táncos tavaszok! Óh mámoros szatumáliák! Aztán nagy némaság jött a világra, és

én meghaltam e fagyasztó némaságban. Circumdederunt-ot énekeltek a koporsóm felett, új fajtájú szigorú papok. Az én igazi életem elmúlt. Ákinek az első táncomat odaadtam, az most engem megtagad. Odaálltam még egyszer oltára elé, régi szent, templomi misztériumkor. De onnan is hamar elűztek. A tánc, a szabad kedv, óh régóta kiátkozott itt a földön. Nemcsak Terpszikoré-anyak, de minden szabad, vidám, emberi múzsák el vannak űzve az oltarak tájáról. És én úgy érzem, mintha az emberi fajta visszemlékezése volna a régi pogányságra, s olyan fájó, vágyó visszaemlékezés vagyok, aki maga a halálos bűn. És úgy érzem, szentséges atyám, hogy lehetetlen így élni tovább az embereknek. Ti, őrei az emberi lelkeknek, megátkoztok minden szertelen gyönyörűséges lendülést e lelkekben. Mi pedig Terpszikorénak és múzsatestvéreinek fiai és leányai bárhogy is hadakozunk veletek, a ti erőitek miatt nem tudunk igazi jókedvet, fölszabadulást adni az emberi lelkeknek. A gondolat, a csók, a dal, a muzsika, a tánc, a faragott amulett s mindezek akkor születtek, mikor Istent először kereste az ember. Két ezer év óta miért száműzöttek ezek? . . .

— Bűnös és balga vagy, leányom. Az Úr nem űz el senkit. Titeket sem, a Sátán gyermekeit sem. Ő a Kegyelem. De a ti életek csupa szabadosság, bujálkodás, istenkísértés, porimadás. Az embernek az égre kell tekintenie. . . Ha bánod és levezekeled bűneidet, ott fent kegyelmet találsz.

— De mi itt élünk, itt lent. Én itt élek ezer év óta. És testvéreim is itt élnek. És az emberek is itt élnek. Mi itt a földön akarunk egyenlően vidámmá és boldoggá tenni őket. Miért kell halálra fárasztanunk magunkat a veletek való hadakozásban. Miért nem vidámíthatjuk az embereket bátran és szabadon? Miért kell a világnak már azt is rendkívüli eseménynek tekinteni, hogy a pápa, aki Toszkánai Lujzátt fogadja, színe elé bocsátja La Tortajadát is, aki ha fáradtan és búsan is lelke mélyén, de mégis az embereket vidámságra tanította e bús siralomvölgyben? . . .

(Mindebből természetesen, csak annyi az igaz, hogy X. Pius pápa, aki máris annyi Vatikán-másító, nemes, bátor, új emberi vonást árult el a petrusi trónon, kihallgatáson fogadta La Tortajadát, a Budapesten is ismert híres spanyol táncosnőt. A Vatikán biboros emberei szörnyülködtek ennek csak a gondolatára is. De a pápa a szeretet bölcs mosolyával mondotta a szörnyülködőknek: „az Üdvözítő tanítása szerint ő éppen úgy leányom nekem, mint ti fiaim vagytok.” És La Tortajada beszélhetett a pápával. E hír ötletéből fakadt ez a képzelt, febrilis, furcsa dialógus.)

50. A SZENTBERNÁTI BARÁTOK

— Ohorn színműve a Vígsházban —

Ohorn aposztata szerzetes. Most tanár és író, protestáns és libre penseur. Színdarabot írt a zárdáról, amelyet megutált és elhagyott. A klerikálisok tüszköltek és toporzékoltak. Az antiklerikálisok fölvonultak. Ez eldöntötte a színmű sorsát. Ohorn darabja híres darab.

Ne szépítsük: bizony az papverő színpadi mű. Tendenciózus milió-dráma, az Éjjeli menedékhely tempójában (csináljuk meg azt a kis szójátékot, hogy sok klostrom csakugyan az Éjszaka menedékhelye?) De a tendenciózus színdarabok legbecesebb fajtájából való. Ohorn maga több ízben kijelentette, hogy ő bizony fotografált itt-ott ebben a darabban. A maga históriáját, zárdai tapasztalatait vitte színpadra. És ha ez eleve elvesz sokat a dráma artisztikus voltából, viszont ugyanez nagy, hódító becset is ad e darabnak. Ez az Ohorn nem a *reverendás Bilse*, mint gondoltuk. De valaki, akiben tüzes az érzés, s akiben egy naiv, de apostolkodó vágyú lélek lakik.

Ha Heine, vagy egy Heine ötven-hatvan évvel ezelőtt sejtette volna, hogy majd ötven-hatvan év múlva ott tart Európa, ahol tart, igen-igen szomorúan halt volna meg. Ohorn az ő darabjában egy Fridolin nevű öreg baráttal szignifikál egy meglepő és leverő valóságot. Néhány évtizeddel ezelőtt még a papok is szabadabb szelleműek voltak, mint ma. Míg a világ keresztül gázolt a nagy háborúkon, az európai társadalmak szociális és egyéb küzdelmekben forrongtak, a természettudomány csodákat produkált, a gondolkozók gondtalanul csatáztak egymás közt s az egész világ azt tartotta, hogy a papokkal pedig immár leszámoltunk, jó néhány esztendő óta egyik rémület a másik után szállja meg az európai társadalmak liberálisait: suttymban, lassan fölkeltek a letiportak, s a klerikalizmus eleveőbb veszedelem, mint valaha. Visszacúszott a világ határozottan. Mi már hol jártunk vad eszme-paripákon, s most kiderül, hogy nem a jövődönk, de a régmúltunk sincsen még rendben. Eszemágában sincs azt mondani, hogy a magyarországi klostromokra ráillenék Ohorn írása. De ráillik nyugatibb országokéra, és talán-talán még ebben sem vagyunk mi kivételesen szerencsések. Csakhogy nálunk a *halk szisztéma* a divat. Féltünk a kényes, bajos problémáktól. Mindenesetre nem lehet oktalan jelenségnek mondani azt, hogy a német színpadokon szenzációs sikert arat egy nem művészi munka, melynek ereje csak a becületes antiklerikális érzés. Mementónak nálunk sem ártott az Ohorn darabja.

A *klastrom-élet* s a benne támadt egyén-tragédia: ez volna a Szentbernáti barátok sujet-je. (Ez a Szentbernáti barátok olyan formán csinált cím, mint a Kukorica Jánosból — Kukorica Jónás. Mert vannak szentbernáthegyi barátok, s van egy rend, melynek Szent Bernát az alapítója, de szentbernáti barátok nincsenek.) Pál testvér, egy önző, tunya iparosnak és egy bigott asszonynak a fia szüleiért s leánytestvérkéje boldogságáért föl akarja áldozni magát, s szerzetes pap akar lenni. Ott él a zárdában fiatal, szabad, büszke poeta-lelkével. Szenvedi a kálváriáját egy nem emberi életnek. A szerzetesek között sok az örülten fanatikus, de még több a besűgő, a farizeus, a rossz, a stréber. A kevesebb: a tiszta, a jó, a szabad lelkű köztük. Hát itt éljen ő? Itt, ahol Lessing és Goethe sátánfajzatok, ahol az emberi gondolkozás, szabad búvárkodás halálos bűnök? Ahol bosszúból becsületes, öreg szolgálkat halálba kergetnek? Megszalad a fölavató-oltár elől s egy végtelenül nemes lelkű testvérnek, Meinradnak sóhajtása száll utána: „bár veled mehetnék én is!”

Ötfelvonásos a darab, és sokszor szól ki belőle unalmas, papos kenetességgel a tendencia, és módfelett érdekes mégis. A reverendás, csuhás alakok, az ő befalazott életük, amit tesznek, beszélnek, ez mind érdekes, mert új, szokatlan, kényes és valahogy lelkünk gyáván visszatartott igazságait rángatja meg. És sokszor az artistikumot is pótolni tudja az aposztata író aposztatai heve.

Két kis nőszerep, s a többi mind férfiszerep. A Vígszínház úgy rukkolt ki Ohorn darabjával, ahogy a Vígszínház csak képes és ez sokat mond. Gondos, művészi díszletek, a legértelmesebb rendezés s a legvígszínháziabban perfekt, elsőrendű előadás. Tanay Pál testvér szerepében kiváló. Hegedüs meleg és megható a liberális szerzetes szeretettel írott szerepében. Góthi az erdészt játszotta, a kolostor régi szolgáját, akit öngyilkosságra üznek. Olyan erős volt, benső, mint mindig, ez a jeles művész. Nagyon szerettük Tapolczait egy nem nagy, de pompás szerepben. És jelesek mindannyian: Fenyvesi, Vendrei, Balassa, Kazaliczky, Rónaszéki, stb. És nagyon jók, kisebb szerepekben is nagyon megjegyezni valók: Hunyadi Margit és Varsányi Irén.

Taps nagyon sok volt. Főként a második és harmadik felvonás után. De nem volt hideg még ott sem, hol egy kicsit fenyegető volt az unalom. Úgy látszik, hogy a darab témája volt nagyon kedves a publikumnak. Egy francia újságíró írt volt néhány hónappal ezelőtt érdekes leveleket Kínából, Kantonból. Egy híres Buddhateplomot és zárdát látogattak meg valahol Kanton mellett az újságíró s két más világhóborló ismerőse. Egy értelmes kuli volt a vezetőjük. A zárdában imádkoztak, szemlélődtek, aludtak, vagy

lakmározta szerte a buddhista barátok. Mikor a társaság visszame-
nőben volt, megszólalt a kuli:

— Francia urak, mondok önöknek valamit (súgva mondta).
Mi nem nagyon szeretjük ám a papokat itt Kínában. Mert mégis
furcsa, hogy ezek esznek, isznak, henyélnek, alusznak, énekelnek,
imádkoznak, mi hordjuk ide nekik, amink csak van, ők pedig ilyen
könnyen éljenek. . . Ugye nem járja ez? De el ne árulják, hogy
én ezt mondtam.

BN 1905. március 17.

(Dyb.)

51. IKAROSZ

— *Bemutató előadás a Nemzeti Színházban* —

I.

Daidalosz fia, Ikarosz, miért is nem hajtottál bölcs atyád szavá-
ra? Kellett neked a Nap felé törnöd viaszkos, csinált szárnyaiddal?
Atyád nem vakmerősködött, s neki sikerült célhoz érnie. Téged
elvezített a Nap. Tengerbe fúltál, Ikarosz. Igaz, hogy ezáltal
gazdagabb a világ egy szép mítosszal, mely példázza a bús ember-
lényi sorsot: szárnyatlan madarak, bolond, silány emberek, szár-
nyakat öltünk, Nap felé törünk, s a nyakunkat törjük ki. De mégis
lehető voltna bölcsőbb, óh Ikarosz. És minden ember-ikarosz lehetne
bölcsőbb. Dehát a krétai expedíció óta hiába minden prédikáció.
Az emberek szeretnek repülni és zuhanni. Ifjú Hegedüs Sándor
fausti témát markolt meg. Érdekesen megérezte és meglátta e
nagy emberi tragikumot. Csak végigérezni, végiglátni nem tudta.
És minden hibáknál nagyobb hibát mivelte ifjú Hegedüs Sándor,
mikor most egyszerre meg akarja korrigálni az egész Ikarosz legen-
dát. Lehet, hogy egész esete röviden az, hogy az első vitorlás gépet
vagy talán pláne a léghajó őst igen hiányos mérnöki ismeretek-
kel csinálta meg az ifjú Ikarosz, de a világ már hozzászokott, hogy
Ikaroszban az emberi vakmerőség szentjét lássa, a nap lelkű ifjút,
a nagyot merőt. De helyes. Nincs az életnek olyan nyomott zuga,
amelynek Ikarosza ne lehetne. Ikarosz itt, Ikarosz ott. Csak
ifjú Hegedüs Sándor darabjában nincs Ikarosz. Nagy baj ez se
volna. Mi igazán el tudunk lenni cím és tézis nélkül. Akár
címe se lenne a darabnak. De Ikarosz is, nem is, dráma is,
nem is, élet is, nem is, repülés is, nem is: ez sok hiba. Hagyjuk

nyílt kérdésnek az Ikarosz szárnyát. Az ifjú Hegedüs Sándor szárnya rosszul viaszolt. Ezeket a szárnyakat még toldozgatni kell.

II.

Ifjú Hegedüs Sándor Ikarosz-ában mindenki, arról beszél, hogy ő *igazi, egész*. Senki sem az. A repülésről beszél mindenki, s csak értelmetlen szelet ver maga körül. A fő-Ikarosz: Jaross lenne, ki elvesz egy nem fiatal, gazdag asszonyt, s éli a herék életét — a méhesben. Méhészkedik. Repüljenek a méhek. Ő nem repül. Az asszonya a férfi-asszonyok közül való, egy überweib, féktelenül ambíciózus, nagyratörő. Még evvel az egy alakkal vagyunk úgy ahogy tisztában. No vele sem túlságosan. Neki egy férfi kell, kiből ő csináljon valamit, s ki által a maga ambíciói kielégüljenek. És ehhez ilyen üres, férfiatlan médium kellett? Hát jó. Jaross csak akkor adja oda magát eszköznek, mikor éhes lesz Zsitvaynéra, egy veszedelmes, szép asszonyra. Engedi, hogy felesége képviselővé választassa, hogy Budapestre kerüljön a szép bestia mellé. Jarossné írja a vezércikkeket, csinálja a beszédeket, bolondítja a bolondítható tömegeket, s a férjből híres ember lesz. Ellenben Zsitvayné egy másik férfival szövik meg, aki csak annyival különb férfi Jarossnál, hogy veri az asszonyait. Jarossné pedig, az asszonyi és észlelnyi mivoltában egyformán megbotránkozott Jarossné, nem ad bocsánatot a fő-Ikarosznak. Válgék semmivé ez a fölcifrázott semmi. És evvel vége van Ikariának. Igen jól sejtik: van egy paralel eset is. Egy kisleány s egy versíró zsurnaliszta regénye, kik alant repülnek, boldogságba repülnek, versszárnyakon.

III.

Hanem hát ki itt Ikarosz? Kik az Ikaroszok? Kik repülnek? Hova repülnek? Ha az ember jóakaró, hát kihámozhat sokmindent e darabból, bár a szerző alaposan összeszórt, összevillázott mindent. Mennyit összehord, mennyit magyaráz, mennyit valószínűsítget az Ikarosz írója. És a vége az, hogy nem hiszünk egyetlen emberének sem, nem valószínű egyetlen momentuma sem a darabnak, s néha néha nem is értünk semmit. Ha valaki erős akar lenni, várja meg, míg megjön az ereje. Ha az ügyességével akar bennünket hűveivé tenni, várjon, míg megügyesedik. A színpad: nagy áruló. Elárul titkokat, miket a könyvíróról nem is sejt az olvasók nagyrésze. Ifjú Hegedüs Sándorról most azt árulta el, hogy neki nincs voltaképpen mondanivalója, de nem adná a viláért, hogyha nagy dolgokat mondhatna csak úgy egyre-kettőre.

Jarossné, Anna, ha nem is az élethűség és a valószínű erők diadala, Jászai Mari játzó kedvét méltán izgathatta. És e nagy művésznő hatalmas egyéniségének új villanása volt a mai este legnagyobb értéke, de egyben ez az egyéniség érezte legjobban Ikarosz ürességét. Zsitvayné még Márkus Emilia által sem tudott egyéb, mint szép lenni. Gál, a fő-Ikarosz, vergődött szerepe lehetetlenségei között. Ligeti Juliska sem tehetett mást, Rózsahegyí is csak egyéniségével szorított ki magának egy csöpp hatást. Paulayné, Dezső, Pethes s a többiek mind vergődtek, buzgólkodtak a lehetetlenségben a lehetőségig. Az egész színház, rendezés, kiállítás ezt mívelték. Persze hasztalanul. Voltak tapsok, udvarias kihívások is. De siker: az nem volt. Nem lehetett. És azért ifjú Hegedűs Sándor még csak nagyon rossz darabot sem írt. Hogy az ember zuhanhasson, hja! ahhoz legalább is annyi vakmerőség s Nap-hoz-szárnyalás szükségés, mint a Daidalosz fiáé volt.

BN 1905. március 18.

(Dyb.)

52. PÉNTEK ESTI LEVÉL

Hát Budapesten is csak élünk, édes asszonyom, lévén az élet Budapesten is kötelesség. És szép az élet Budapesten is. Holott itt nem is nagyon szépítjük. De csúnyítani sem bírjuk. Maguk ott Párizsban ki sem fogynak a szép szenzációkból. De ugye, egy kocsizás a Bois-ban fölér egy estével a Nouveautés-ban, ahol Eleonóra, Budapestnek és az egész világnak imádott Duseja lép maguk elé? Willy egy új regénye, Bataille egy új darabja, egy vézna tárlat, egy rossz verses könyv sohse adhatnak magának, édes asszonyom, annyit, mint amennyit egy önmagához kegyes, hangulatos, szép tavaszi órán önmagának adhat.

Hát minket is tavasz rekompenzál most itt Budapesten. Nekünk többet kell a tavasznak pótolnia, mint maguknak. Ott a Szajna mellett a legszomorúbb, legszürkébb napra is jut valami. Lázás premier, nagyszerű hangverseny, sportesemény, tárlat, új könyvszenzáció, botrány. Mi ki sem bíránk annyit.

Nem is igen próbálják ugyan meg, hogy mennyit bírnak ki. Az embernek föl kell fújnia az eseményeket, hogy megnyugodjék. Áltatnia kell magát. Jó a tavasz, mert ez édes hazugságok tehetőségét adja. No ne haragudjék: magának nem hazudok tudatosan.

Beszámolok. Nem élek bőjti életet. Izléseset sem, ami a legbajosabb volna Budapesten. De a csatangolásaimnak még mindig nem összes stációi a budapesti, kínos mulatóhelyek.

És csak világvárosiasodunk már annyira, hogy jobbat reméljünk. Képzelve, még Strindberggel is összetalálkozhat már e városban az ember. Ha a múlt vasárnap este együtt lettünk volna a Várszínházban, még most is veszekednénk bizonyosan. Magyarul játszották az Apát, ezt a nem legigazibb, de legkrudélisabb Strindberg-darabot. Műkedvelők, modern, ifjú lelkű magyarok játszották, s talán ugyanilyen volt a publikum is. És Budapesten ma úgy veszekednek azon a problémán, melyet csekélységem a *szent apaságnak* keresztelt el egyszer, akárcsak mi valamikor mindig, mikor erről a nagy asszonygyűlölről, erről a kegyetlen Strindbergről beszéltünk.

Benne vagyunk mindenképpen a forradalomban. Nem a könyvek kezdik. A könyvek talán a leggyávábbak a magyar ég alatt. Egy Wilde-fordítás már iszonyú merészség. (De a merészségre is akad már példa.) A Minke Bélák azt hiszik, hogy nyugodtan dalolhatják a dalaikat, és meg is hallgatják őket. Sőt zsúr-verses könyvet is produkál már a magyar géniusz (és micsoda csodabogaras könyvet). De tán sor kerül a könyvek forradalmára is. Mikor még a Magyar Színház is forradalmat csinál! Magyar *revü* — színházban.

Sejti, hogy mi ez? *Ex-lex* a címe, de tudja, hogy a cím mellékes. Budapest kezdi magát kigúnyolni, ez a fő. Rajna Ferenc, aki a *revüt* írta, egy kicsit Bécsen, egy kicsit Tarnopolon szűrte át a francia esprit-t. De hát mit akarunk egyszerre? Minden héten tíz *filharmonikus hangversenyt*, mikor egy szezonban bírunk el ennyit? Őt Operaházat, holott egybe sem járunk elegen? (Vasárnap magyar szerző estéje lesz, ide talán elmegyünk, mert esetleg oly jó honi szerző bukásánál jelen lenni.) Mit még? Minden esetre maga is azt mondaná, ha ma este velem ült volna a Nemzeti Színházban: jobb honi szerzőket, mint ifjú Hegedüs Sándor, akinek Ikarosztát játszották. Hja, Somló Sándor is ezt szeretné. De hol vannak ők? A Nemzeti Színház s az öltözöttebb magyar múzsa, úgy van most, mint maga volt a tavalyi farsangon, édes asszonyom. Silányak az udavarlói. Az Ikarosz egy feleség-csinálta karrier szomorú és kissé értelmetlen története. A repülés kérdését annyira sem oldotta meg, mint Santos-Dumont, akivel való kacérkodását az őszi automobilkiallításon nem felejtettem ám el, édes asszonyom.

Vigasztalja magát (engem vigasztal), hogy Bécsben sem tudnak jobban repülni, mint nálunk, ez idő szerint. A Vigaszínházban színrekerült Ohorn reklámos színműve: A szentbernáti barátok. Emlékezhet, még Párizsban olvastunk róla. Ohorn az ex-barát végig-

ver a szerzeteseken, de úgy, hogy simogatásnak is beillik. Hát vagy-vagy! Nemde? Viszont legalább értelmes, erős, becületes igék csendülnek az Ohorn darabjában. Ki tudja? Talán ez lesz, vagy az eféléből lesz a jövő, mély bánatára a magunkfajta *l'art pour l'art* iskolásoknak. Meglássá csak: írnak még darabot a kötelező munkás-biztosításról is. A humanizmus nevében. S magam is a humanizmus nevében nem untatom tovább magát, édes asszonyom. *C'est tout.* Élünk. Tavasz van. Gondoljon rám az Akácia kocsiján a tavaszi, az isteni Bois-ban.

MK 1905. március 19.

Diósadi

53. SILVIAC KISASSZONY

Silviac kisasszony tisztelteti azokat a kiasszonyokat, akik Párizson kívül is találhatók. Az iszonyúan népi Hazard-familia minden bájos leány-tagját. Azt üzeni nekik: ne essenek kétségbe. A modern élet valóban komplikált, örjítően komplikált. Sőt elmúltak amaz aranjúezi szép idők is, mikor elég volt fiatalnak, szépnek, vidámnak és nőnek lenni. A bomlott idegek e korszakában sok minden változott. És mégis: ne essenek kétségbe a bájos Hazard-kisasszonyok. Még mindig a női pálya a legkényelmesebb, s még mindig sok vidám ajándékokat kaphat az élettől — persze ma már csak: esetleg — egy bájos Lesbia inscruptosa. Csak várni kell. Azaz nem kell várni. Furcsa, ugy-e?

Mi volt Silviac kisasszony egy-két évvel ezelőtt? Tiszteletbeli segédszínésznő, ami Párizsban jelent már olyan keveset, mint Budapesten. Voltak bizonyára imádó lovagjai. Volt néhány ígérete színházi szerződteké irányában. De sehol semmi jel — ad astra. S a legszebb kalapja sem volt drágább száz franknál. Mi ez, istenem? És Trouville-ba éppen ha elmehetett nyaranként, de például már saját automobilra nem is gondolhatott szegényke. Kis nő volt, mint a budapesti világlátott aranyifjak mondanák.

És egyszer egy kis vendéglő telefon-fülkéjébe lépett Silviac kisasszony. Egy numerust mondott be a kagylóba, és várt. Várt, várt, várt, és hihetetlen dühbe borult. Mert ilyenek vagyunk mi, modern lények. Egész életünkben egyebet sem teszünk, mint várunk. De a telefon-fülkében nem tudunk várni. Valamit kiáltott a központi telefonhölgynek Silviac kisasszony. Sohse derült ki világosan, hogy mit. Teve, strucc, tehén, tyúk. Valami ilyet. Lőn ebből nagy skandalum, mely fölkavarta egész Párizst. Népgyűlések tartattak.

Ligák alakultak. Egy új Dreyfus-ügy arányai sejtődtek meg a Szajna partján. A vége az lett a Silviac-terreur-nek, hogy a bíróság fölmentette a becsületsértő Silviac kisasszonyt. Az a sok düh, az a sok váratás a telefon-fülkéjében elégtételért kiabált Párizs három millió lakosában. És Silviac kisasszony volt az a szerencsés, akit a tömegindulat ereje egészen véletlenül magasba emelt.

Az újságok hetekig tárgyalták az esetet. Silviac-arcképeket áruáltak mindenütt. A színházak siettek fölléptetni a nevezetes művésznőt. Amerikai milliomos ifjak szívét úgy hánytva-vetette a kétség, mint jachtjukat a hullám, hogy szabad-e az ismerkedést keresni e nagyszerű nővel olyan szegény embernek, kinek esetleg nincs többje négy-öt millió dollárnál. Poéták darabokat írnak egyenesen Silviac kisasszony számára, s önök még most is olvashatják a francia lapok színházrovatában, hogy itt vagy ott az aranyos, bájos művésznő, Silviac kisasszony játszik, ugyanaz, kinek konfliktusa volt a telefonnal.

A budapesti telefon-hölgyek méltán megharagudhatnak reám, ha a budapesti Hazard-kisasszonyok nem értenék jól meg ez esetet. A morál ez ügyben nem a telefon. A morál az, hogy nem tehet az ember, különösen ha szép leány, egy lépést se, hogy a szerencse ne fenyegetse. A sült galamb még a telefon-fülkébe is beröpül. Hát ez nem valami szép morál, s nem is nagyon igaz, de szívesebben vonom le belőle ezt, mint az igazabbat és fájdalmasabbat, hogy még a szép leányok is csak véletlenül csinálhatnak kariert. Mít mondjanak ehhez a csúnya leányok vagy azok, akik nem akarnak szépek lenni mindenkinek? És mit mondjunk mi szépszámuák, akiknek csak a számunk szép s — nők sem vagyunk?

BN 1905. március 21.

A. E.

54. A BORDEAUX-I SZENT GYÜLEKEZET

Összegyűltek vagy négyezren a bordeaux-i Alhambrában: bakterei a szent Szeméremnek. És sikerült újból kompromittálni e négyezer szemérmes gallnak a szemérmetlen Galliát. Szerzte a világon, ahol újságot olvasnak, ezren mondogatják:

— Ahá! Persze. Azok a borzasztó franciák! Hogy is nem süllyed el az a Szodoma-ország!

Pedig nem süllyed el. Pedig a franciák nem is olyan vásottak. No, de erről ne essék szó. Úgyis kevesen hinnék el. A franciáknak szeniálisan sikerült: önmaguk veszett hírért költeni. Budapest

talán legkevésbé hiunné el, hogy Párizshoz képest valóságos — Bukarest. (Hogy tegyük már sutra Babilont.) Hát vezethetne a disznóságban egy náció, mely mindig a Szépség és Igazság mártirja volt? Ahol az élet Művészet, s ahol a nuditás nem kellhet a nuditásért, mert a mór bölcsességet vallják: fátyolozzátok le az igazságot, mert a meztelenség a hazugság ékessége? Soha . . . Mert nagyon szereti a szerelmet? Hát lehet a szerelmet eléggé szeretni?

No mindegy. Összegyűltek négyezren, hogy pereatot kiáltssanak a pornográf írók és művészek ellen. Ott volt persze a híres Bérenger szenátor, a szeméremhad generálisa. (Mellékesen: jó forrásból tudom, hogy e kedves öreg úr az ő- és újvilág legteljesebb, leggazdagabb pornográfia-gyűjteménye, képen, írásban, ami csak érdekes, még ha nem is pornográfia egészen. Biztosan: csak adatgyűjtés céljából.) Voltak aztán abbék, aggszűzek, feministák, apácák, tanárok, minden nemű és sorú személyek. Csak éppen azt nem tudták kisütöni ők sem, hogy hol kezdődik a pornográfia. Amit gyerekeknek nem szabad olvasni? Más szóval: a felnőttek ne olvaszanak, csak gyermekirodalmat, s ne nézzenek, csak elszakíthatatlan képeskönyvet? Ezt még az abbék sem merték tanácsolni. De volt egy abbé, Comte nevű, (nomen est omen), akinek volt egy ideája:

— Pornográfia az, amitől egy ügyész elpirul.

Hm! Ez pompás. Tehát bízzuk a dolgot az ügyészségre. Legyen az ügyészi arcbőr, mely pirulással árulja el a szemérem-lúgot. De persze az ügyésznek joga volna nemcsak az Önsegély-féle s a Kikapós-hölgyek-féle műveket s nemcsak az obszcén képeket, de Anatole France-ot, Mikszáthot s minden régi és új Ráfáélt fölülbíralni? Na, na. Nagy heurékákkal persze ezt sem fogadták.

A bordeaux-i szent gyülekezet aztán végül is, akaratlanul mondott egy nagyot. El kell törölni a színeszi cenzurát: az is kevesbítni fogja a pornográfiát, mert kevesebb lesz a kedves-tiltott, kevesebb az ártó bujkálás.

Hiszen helyben vagyunk. Ez az. Csak végig kell gondolni. El kell törölni a cenzurát. Minden cenzurát. A szerelmi cenzurát is. Válgják őszintévé, szabaddá, becsületessé a társadalmi ember lelke. Szóval úgy frissítsük föl a világot; ahogy önök Comte abbé urak nem akarják és rögtön (a többek között) pornografia sem íródik, mázolódik, faragódik többé, óh bordeaux-i szent gyülekezet.

BN 1905. március 24.

A. E.

55. MIKLÓS JUTKA KÖLTEMÉNYEI

Miklós Jutka talán nem is sokára már, a maga dalait fogja dalolni. Több dicsérettel, több reménységgel nem is lehet ám ennél lenni egy fiatal poétához. Pláne magyar poétalányhoz, akinek majdnem minden társnője — s maga is egy kicsit — azt hiszi Annie Vivanti Budapestig jutása óta, hogy a nőpoétának nem lehet nagyobb feladata, mint Szaffót játszani, amellet, hogy nem felejtkezik meg más poétákat sem utándalolni. Miklós Jutka e hibájából is szabadulhat, mint a többiből. Nem ír majd Ikarosz-dalokat, de bátrabb lesz mégis Ikarosznál. Nem éneкли meg a maga Dalait. El hagyja maga mögött röpülni a nagy újságeseeményeket és azokat a hangulatokat, melyeket idegen versek adnak neki, s melyek az ő finom, gazdag leányszívében összecsereberélődnek az övével. Ha ezekről lemond, majd meglátja, mennyi marad neki, mennyivel több marad. Hogy a saját versével biztassuk:

„Az lesz a nap! — Ha megtalálom,
Amit kerestem — sóvárogva vártam!
— S újjongva kiálthatom a világba,
Hogy megtaláltam! megtaláltam!.

Találja meg a maga lelkét, ezt a sok érzésű, erős, de nőiesen erős, ma még nagyon fiatal lelket, s akkor — majd meglássa — mennyivel szebb, örvendetesebb lesz a szent titkos lélek-út az érzésetől a dalokig. Valami azt sejteti velünk, hogy Miklós Jutkának nem lesz a sorsa, mint annyi újabb versíróé volt: az örökös sokat ígérés. Meg fogja járni a poétakészítő érzések, kétségek és küzdelmek belső kálváriáját s majd elibünk áll, mint ama kevesek egyike, ki megkövetelheti, hogy meghallgassák, ha dalol. Csinos, formás első verseskönyve (Singer és Wolfner bizománya) több, mint egy poétai látogatókártya, azért akartunk mi is e sorokban egy kis külön melegséget éreztetni.

BN 1905. március 24.

(A.)

I.

A Nemzeti Színház úgynevezett magyar ciklusa egy új magyar névvel és egy új magyar drámával ajándékozott meg bennünket ma este. E nemzeti munkában Wolfner Pál játszott a Nemzeti Színház kezére. A név jól sikerült: Farkas Pál. A darab sem hozott szégyent a Wolfner névre. Annyi idétlenség után íme egy érett demonstráció. Egy tudatos munka. Mottója nincs, de lehetne. Talán ez: „gyorsan járj, tovább érsz”. Olyan biztosak volnánk sok földi dologban, mint amilyen biztosak vagyunk a Wolfner—Farkas titkos gondolatának a megfejtésében: „adatok új mezőket: nem birok magammal”. Istenem, rossz is lehet az, mikor az ember kis nemzet fia. Szócsatákat vív a külföldön. Itthon Theszeuszként megöli a nemzetiségi szörnyet. Ellátja gondolatokkal a gondolattalan társadalmat. Ír regényt, novellát. Esztétikus, szociológus, kritikus, politikus, aktív jogtudós, jogíró. Nem is lehet elsorolni. Mit csinálhat még az ember, mikor mértőldes csizmáit ismeri minden haraszt? Még a nevét is eldobja, hogy új akadályokat leljen. És drámát ír. És ifjú még

II.

E második, kis strófában tisztázzuk mindenek előtt, hogy jaj volna a világnak, ha elsokasodnának benne a művészek. Minélfogva szó sincs róla, hogy a színpadról mindig művészembernek kelljen beszélnie. Szívesen hallunk onnan mindent, ami érdekes. Szívesen hallgatunk mindenkit, akinek van mondanivalója. És Farkas Pálnak ne volna? Dehogy nincs. Hirtelenében felsorolunk egyet és mást az Olgá-ból. A budapesti társaság. Az új magyar Nórák. Az ügyvéd. A korrupció. A magyar tőke speciális bestiasága. És a sajtó züllöttsége mindenek felett. Dilettáns lelkeknek nincs perverzebb szenvedélye, mint a sajtó vetítése. Tele is van az irodalmunk hazug sajtó-fotográfiákkal. De nehogy valaki azt sejtse, hogy a mi érzéseink szerint is nebánsvirág volna a zszurnalisztika. Csak az következik mindebből, hogy aki ennyit és így rak maga elé, nemcsak az önkézet bénítja el, de még — a lábát is. Így még rúgni sem lehet, amit ne tessenék kicsi dolognak venni. A szociális, ríktó, ordító színmű hasznos és divatos valami, pedig főcélja a rúgás, ami jó társadalmi orvosság. De Farkas Pálnak ez sem sikerült. De érett

demonstrációról beszéltünk az előbb. Tudatos munkáról. Igen: a darab szfnrekerült. Sőt tán még sikere is volt. De a sikere nem több Farkas Pálnak, mintha Wolfner Pál conférence-ot tartott volna ugyane témákról. Az Olga: egy új formájú conférence. Szabad a conférence-ban elmésnek is lenni, unalmasnak is, fantasztikusnak is, sőt hamisnak is, sőt oh még értelmetlennek is.

III.

Olga budapesti leány. Egy csuka-falánkságú milliomos vállalkozónak, Szovák Péternek a leánya. Az apja kieres neki egy urat — férjnek. Olga azonban különös lány. Fátum-kereső hölgy. Szakft az apjával, hogy a Kartaly Endre felesége legyen. Kartaly Endréé, az újságíróé, a panamisták istenostoráé, a ragyogó tollú publicistáé. Szovák Péter azzal a dühvel, melyet csak a megalázott milliomosok érezhetnek, lát hozzá a bosszúálláshoz. Mivel Farkas Pál szerint a budapesti tőke minden gonoszságra képes, Szovák Péter kitérja Kartaly Endrét minden redakcióból. Nagy a nyomor. Kartaly kénytelen egy zuglap szerkesztését elvállalni, s kénytelen magát odaadni bérért Szovák egy konkurrensének, a Közgazdasági Banknak. Támadja az apósát. A pénz azonban csak a nyomorral szeret birkózni. A Közgazdasági Bank kibékül Szovákkal. Kartaly nyomorban s most már elzüllötten áll. Két-három hétig haza sem megy. Már nem a nagylelkű férfiú, akibe Olga szerelmes lett. De Olga, a különös Olga nem tágit mellőle. A Közgazdasági Banknak fenyegető levelet ír Kartaly, s a banknak egy mindenre kapható, aljas ügyvédmegbízottja e levelet a rendőrséghez juttatja. Kartaly börtönbe kerül. Szovák ekkor sem tudja elválasztani tőle Olgát. Olga kijelenti, hogy ő a megbélyegzett embert is szereti.

IV.

Tehát a szerelem ditirámbusa volna a színmű? Nem az. Olga drámája? Lehetne. De nem az. Olga egy érthetetlen, beteg nő. Farkas Pál, ha már darabja címével kitüntette, többet foglalkozhatott volna vele. Hát minek a drámája az Olga? A pénzé? A budapesti társadalomé? Az igazságé? A zsurnalisztikáé? Az országos tisztátalanságé? Nem értjük, nem értjük. Egyet látunk: Farkas Pál a világ legagilisebb embere. Agilisan néz, lát, halmoz, figyel. Iszonyú hosszú is a darab. Mintha élete minden ötletét, olvasmányainak minden emlékét, a budapesti szóbeszédnek minden szavát összeadta volna. És ez nevezetesség társadalmi drámának. Sohse az ez, ha még olyan keveset ér rendszerint a kikiáltott társadalmi dráma.

A Farkas Pál darabja: *drámai revü*. Új magyar műfaj. Diadala az agilitásnak. Diadala a sokoldalúságnak. Útmutató kezdő drámaírók számára, mlnt kell nem is akarni újat, erőset, irodalmít.

V.

Ritkán láttunk gondosabb, feláldozóbb, jobb előadást a Nemzeti Színházban. A jogcímtelen címszerepben Lenkei Hedvig jeleskedett. A revü-drámában neki jutott a lelegehetlenebb szerep. Mert a szerepek olcsók, nagyszerűek, hálásak és ruganyosak, mint a revűben szokásos. De ez olcsó föladatokhoz önmaguk számára művészi föladatokat adtak hozzá nagy becsületességükben a Nemzeti Színház művészei. Legalább legyenek: figurák. Gál Szovák Pétere remek. Pethes annyi tartalmat, életet ad Kartaly Éndrének, amennyi sohse élt az író fantáziájában. Dézső, Rózsahegyi, Gabányi, Paulay Erzsi, Molnár, Ivánfi s egytől-egyig szinte olyanok, akik az Olgánál mind emlékezetreméltóbbak. A hatás? Furcsán nehéz erről beszámolni. Egy-egy erősen budapesti akkord hálára talált az ismerős füleknél. Egy-egy jól megcsinált ismerős figura tetszett. A sajtó mindig és minden módon izgató téma, ma már izgatóbb a színpadnál. Mivel pedig az első felvonás ígér is valamit, a budapesti zsűréletnek pedig elég pikáns karrikatúráját adja, az első felvonás után vagy háromszor hívták lámpák elé a szerzőt. A második felvonásban nemkülönben volt kihívás. A harmadik után is. Baráti hangok erősítették minden szögletben, hogy a legújabb magyar darabok mellett még majdnem jó is az Olga. Holott ez kevés dicséret. Mi meg merjük állapítani, hogy Wolfner—Farkas Pál a legszorgalmasabb drámaíró. Ez egyetlen drámájában többet írt össze, mint más tízben. Hol fog ez a bámulatos agilitás teret kapni, ha még növekedni fog?

BN 1905. március 25.

(Dyb.)

57. RANAVALONA

Királynő volt Ranavalona. Hejh, szép história ez. „Van egy szép aranysziget valahol”. Éneklik valamelyik operettben. Van. Azaz inkább volt. A földrajzi könyvek Madagaszkárnak hívják. Itt élt boldog barbárság illatos ölében Ranavalona. Barna bőrért nem ápolta éppen párizsi módon. De szépen élt mindazonáltal

őfelsége. Madagaszkárt még akkor nem sugározta be a fehér emberek kultúrája.

Ő felsége, Ranavalona ott élne most is, ha rajta múlték. De közben az történt, hogy a Civilizációnak megrökönyödve túnt fel egy napon, hogy Madagaszkáron elevenen eszik a vademberek egymást. Erre: Madagaszkárt civilizálták, s azóta a francia legionáriusok mindig agyonütik előbb a zsíros benszülöttet, mielőtt társai falni kezdenék.

Miután pedig Civilizáció önagyságának útjában állott Ranavalona ő felsége, Madagaszkár királynője száműzetésbe jutott, ami már megesett fehér szuverénekkel is.

De a művelt francia udvarias még a vad királynókkal szemben is. A szintén civilizált Algériában adott neki lakást. Neki, Ranavalonának, s ad neki évenként harmincezer frank konyhapénzt. A civilizáció ingyen áldásain kívül.

És él azóta Algériában Ranavalona. Megtanulta a kés és villa használatát. Illatos fürdőket vesz naponként. Manikűrt és pedikűrt tart. Tudja jól, hogy valamirevaló asszony csak a rue de la Paix-n vásárolhat Párizsban. Ismeri a gyémánt, a szőnyeg, a prém és más nevezetes földi hívságok becsét. Sőt olyan masszörje is van talán, aki eldörzsöli a csúnya ráncokat.

E közben pedig elképzelhetetlen tömegét nyerte a nagy impresszióknak és tanulságoknak.

Megtanulta mindenekelőtt értékelni a Pénzt. Madagaszkárban igen nevetett volna, ha valaki mutat neki akárhány száz darabot a Francia Bank szép ezreseiből, s arról akarta volna meggyőzni, hogy másra is jó, mint hogy játsszék vele szeretett kis hugocskája: Razafinandrianianitra.

Ma nem mulat ezen ügyben, de gyakorta szomorkodik. Az ördögbe is: az ember, jobban mondva, a királynő, nem ette tartármártással a kecsagét Madagaszkárban, de egyébként könnyebben élt.

Mert, harmadszor, az ember, azaz a királynő, annak üttette ott le a fejét, akinek akarta. Ez jó lehet. Másodszor az övé volt, amit csak ő ismerhetett és megkívánt. Először és mindenekelőtt más ott a Nap, ahol megszoktuk.

E gondolat és sok hasonló gondolat után Ranavalona, igen praktikusán, odakonkludál, hogy a háztartáspénz kevés.

Pénzt, pénzt, pénzt, több pénzt! — íratta a minap íródiájával vagy diáknőjével Loubet úr kormányának. Ti civilizációt adtatok? Ilyt kérheti magában. És elvettétek az országomat és az életelégülési lehetőségét? Hát legalább adjatok pénzt a háztartásra.

Minden háziasszony gondoljon szeretettel, megértéssel, Mada-

gaszkár exkirálynőjére. Asszony ez a javából, igazi asszony. Az emberi kultúra smokkjai ellenben fölszissenhettek. Ez az asszony a fejükhöz csapott egy borzasztó, súlyos igazságot:

— Civilizáció? Kultúra? Haladás? Szép, szép. De adjatok hozzá mindenkinek elegendő gombostű-pénzt.

BN 1905. március 26.

A. E.

58. PÉNTEK ESTI LEVÉL

Maga számontart minden magyar írot onnan Párizsból, de fogadjunk, hogy Farkas Pált nem ismeri? Ellenben Wolfner Pálról magam is sokat beszéltem. Mit rejtegessem? Farkas Pál = Wolfner Pál. A legagilisabb fiatalember Közép-Európa e részén. Kezdte az agilitást az egyetemen, vagy talán még előbb. És nem is régen. Ma: ügyvéd-esztétikus, jogíró, szépíró, gondolkozó, szociológus, historikus, politikus, drámaíró. Amit csak maga akar, vagy — nem akar. Mese ám az, hogy ezek a mai fiatalok milyen sokoldalúak, s hogy tudnak ezek sietni. Eközben még arra is volt ideje Wolfner Pálnak, hogy a nevét megváltoztassa, mielőtt a Nemzeti Színház deszkáin bemutatkoznék. Bah, — gondolhatta — mit mondják reám, hogy könnyű a Singer és Wolfner cég fiának? Azért sem könnyű. Fölvette a harapós hangzású, szabadon fordított Farkas nevet. Jó név ez. Egy falka irodalmi Farkas nem tudta elnyúni. Valószínű, hogy a többi drámáit is e néven fogja írni Wolfner Pál.

Az első drámájának a címe: Olga. Más kérdés az, hogy — nem sok joggal. Most sietek ideírni, hogy ez az Olga azok közül a nők közül való, akiről mi együtt sokat beszéltünk. Az ördög hinné hamarjában, hogy ez típus, de az. Maga tudja: vannak nők, akik kötelességüknek tartják, az életüket martirizálni.

Derék, okos, szép úri leányok. A papájukat jól választották meg. A férjhezmenés vágya sem okvetlen bennük. De ők férjhez mennek. Sokszor nem is szerelmesek. De később ezt is szuggerálják maguknak. Mindenképpen nemes, ártatlan áldozati bárányok akarnak lenni. És olyan szerencsájük van, hogy a férjük rendszerint önmagával együtt csakugyan tönkreteszi őket is. Ez a típus az új Éva leggyámoltalanabb kifejlődése. Bús talányokkal gyötrik magukat, kimerákkal, s szinte perverzus módon provokálják a katasztrófákat.

Ha erről akart volna írni Wolfner-Farkas Pál: hagyján. Igaz, hogy a magyar társadalom női flórája még nem olyan változatos,

hogy az Olgák problémája okvetlenül a színpadra kíváncsozzék. De egy érdekes, szép meséért még az apagyilkos írónak is meg lehet bocsátani.

Azonban Wolfner-Farkas Pál kevésre becsülte Olgát. Az Olga szoknyájához odavarrott egy kicsike problémát még. Egy kicsikét: az egész magyar társadalom problémáját. Úgy hirtelenében soroljunk fel egy párat e nagy probléma-fiastyúk apróságai közül: a tőkét, a korrupciót, a sajtót. Elég is tán. Aki aztán ennyit vesz a kezébe: zsonglőr legyen a talpán. Író és művész úgy sem lehet.

Olga otthagyja a milliomos, kegyetlen, vagyongyűjtő apját, Szovák Pétert, hogy apai átokkal hitvese lehessen Kartaly Endrének, a félelmes tollú zsurnalisztának, az igazság rettenthetetlen bajnokának. Szovák bosszút esküszik. Pénzének óriási hatalmával kitúrja minden tisztességes lap redakciójából kényszerű vejét. Porig alázza. Kartaly elfogadja egy zuglap szerkesztését, hol a hatalmas Közgazdasági Banknak, Szovák vállalkozó konkurensének, a zsoldján leplezgeti az apósát. Szovák és a Közgazdasági Bank időközben azonban kibékülnek. A tőke nem érzeleg. Kartaly nyomorba jön újra. Fenyegető levelet ír a Közgazdasági Bankhoz. A pénzüntézet gazember ügyvédje a rendőrség kezébe juttatja a levelet. Kartaly, az igazság lovagja, börtönbe jut zsarolásért, mert a rendőrség előkelői is korruptak. De Olga még ekkor sem hagyja el. Finis.

Kinek a drámája ez? Nem az Olgáé. Olga beteg nő. Terhelt vagy rosszul nevelt. Nem érti őt az ember, ha típus is. De nem is az ő drámáját akarta tán megírni az író. Hát kiét? Mirbeau már megírta, hogy *az üzlet — üzlet*. Ezt se akarhatta Wolfner-Farkas Pál. Hát mit? Hogy iszonyú a magyar korrupció, s Harden Miksának igaza van, ki Magyarországot a világ legkorruptabb országának tartja? Az Olga-darabból ez nem élesedik ki. Hogy a magyar pénzeszsák különösen gonosz? Hogy az ügyvédek között gazember is van? Mit, mit? Hja, a sajtó. . . Erről a legtöbb kép és szó esik. De engedje meg Wolfner-Farkas Pál, hogy ne vegyük ezeket komolyan. Olyan hamisan, rosszul ismeri ezt a világot, mint a rojtozott gallérú, de mindig mágnásokról író valamikori magyar írócskák azt a világot, honnan novelláik hőseit vették. A sajtó, sajtó. Bizony a nivója aligha különb, mint a társadalomé. De Wolfner-Farkas Pál, mint szociológus tudhatná, hogy nem is lehet különb. Ha társadalmat akar javítani az ember, színpadra is mehet ma már. A művészembereket úgy is kezdik kiszorítani mindenünnen a kis társadalmi apostolocskák. De ilyenkor aztán fogja meg a nyelén a csúskúnyt a keménykezű építő, ne pedig az élén. Ha pedig csak egy szép színpadi történetet akar mondani, mondjon egy szép színpadi történetet, de szépet és történetet. Elengedjük a többit. Nemde?

De hogy ügyes szemű s ügyes kezű ember Farkas Pál (nevezzük már csak így) bizonyos. Képzelheti maga is. Mennyi ügyes dolgot összehordott e darabban, s mennyi jó szerepet írt. Alkalmat adott Pethes Imrének egy nagy erős alakításra. (Émlékszik: a Pannóniában mutattam volt magának ezt a Pethest. Erős fiú, mondaná Bródy Sándor.) Lenkei Hedvig, Gál Gyula, Molnár, Rózsahegyí s valamennyien nagyszerűen föláldozóan buzgólkodtak.

Hanem ha maga itt lett volna, mégis csak a Népszínházba vittem volna magát el. Képzelve: itt csodák esnek. Itt van, egyszerre van itt, két személyben van itt: Pálmai Ilka. Az egyik a régi, csitri, aranyos Ilus, kit ez idő szerint Petrás Sárinak hívnak, a másik Kinszky grófné öméltsága, de aki egyszerűen mint a klasszikus Pálmai Ilka. És a Sulliván melódiái. Mert a Mikádót frissítette fel a Népszínház, tekintettel ez Ojamás, Mukdenes, orosz-alázó japáni világra. No, a japánok már kinőttek a Mikádó és a Gésák operettilágából. Ellenben a Mikádóig talán so' sem nőnek az újmódi operettek. Talán. Mert semmit sem lehet tudni. Ugy-e nem? Mi ketten bolondulunk a legbolondabb néger nótákért is például. Aztán ugyancsak Pálmai révén édes kis francia csemegét élvezett volna ugyanezen estén. Farkas meg a bárány. Zenés idill. Igénytelen, kedves, szimbólikus. Bizonyosan abból az időből való, mikor Párizsban divat volt még a csókokban is a szimbolizálás, és amikor még nem merték nevéen nevezni — a farkast. Kovács Mihály, meg a daliás, szép hangú Pintér s a többiek is kiválóak.

Azt írja, hogy küldjek új könyveket. Nincsenek. Majd válogatok, ha lesznek. Mi lett az Opera Toldy Miklós-ával, azaz László-jával és Sigríd-jével. Hajh, hajh. Hogy olyan rossz jók vagyok. A maguk Szalónjaik készülnek már? Mi is nagy tárlatozó remény-ségben vagyunk. Egyelőre azonban még lesz egy néhány színházi premiérünk is a bódék szezonának hajnalán. . . Ferdinánd, a nyájas, öreg garson, még mindig olyan jó csokoládékat szolgál a Café de la Paix-ben? A csokoládé emléke jobban elérzékenyít mindjárt, mint az Olga tragédiája. Csókolja a kezét:

MK 1905. március 26.

Diósadi

59. NÉGYEZEREÉVES BILLET DOUX

(Mi Urunknak, a Názáretinek, megszületése előtt kétezerkét-száz esztendővel égett agyag-lapra égő szavakat rovott Gimil Mar-duk, egy szerelmes babilóniai legény. Mi Urunknak, a Názáretinek,

megszületése után ezerkilencszáznégy esztendővel most megtalálták Gimil Marduk agyag-levelét. Írta e levelet a babilóniai Marduk Sipparában lakó Kasbuya leányasszonynak, és mi most elmondjuk nektek mai Kasbuyák és Gimil Mardukok, elmondjuk nektek majdnem híven, és hogy el ne bizzátok magatokat, elmondjuk, hogy mit üzent Sipparába ama Gimil Marduk:)

Kasbuyának. Sippara gyönyörűségének, sóhajtását és szerelmét küldi Gimil Marduk. Bárcsak az ő Napja halhatatlanságot sugározna Sippara gyönyörűségére, Gimil Marduk édes kis juhocskájára. Úgy szeretném tudni, hogy virulsz-e drága egészségben. Vártam és várom követedet, ki hírt adjon nekem rólad. Mert nem tudok aludni a vágytól és nyugtalanságtól. Várom követedet, hogy megüzend, mikor jössz el az én megörvendeztetésemre. Óh, jöjj hamar, én gyönyörűségem. Várlak, és élj nagyon sokáig, hogy én szerethesselek.

(Négyezeregyszáz esztendeje már, hogy ez a levél, ez az agyaglevél, Gimil Marduk szerelmes levele, útra kelt a sipparai Kasbuyához. Négyezeregyszáz évvel ezelőtt egy legény szeretett egy leányt, s csak úgy szerette, mintha ma élne. És ha anikszot nem küldhetett még neki, levelet már írt. Négyezeregyszáz éven át a szerelem frazeológiája óh, milyen keveset változott. Négyezeregyszáz évvel ezelőtt az ő kis juhocskájának a lángoló Marduk azért kívánt virulást, hogy az ő számára viruljon. És Kasbuya úgy örülhetett e levélnek, mint Ellen Keynek valamelyik titkon-vidám rajongója, vagy éppen úgy felejtette el azokra a percekre, mikor más ifjakkal flörtölt, az ő Gimil Mardukát, mint valami mai Kasbuya az övét. Négyezeregyszáz év alatt még csak a billet doux sem változott, s ez talán még jobban fáj az embernek, mint hogy a rabszolgaságnak is csak a neve változott meg. Ugyanígy csaljuk, áztatjuk egymást. Az asszony a férfit, s a férfi az asszonyt. A nő ma is királynő, rab, s a férfi ma is porban fetregő győző. És közben négyezeregyszáz esztendő óta legalább minden száz évben megbicsakoltuk magunkat, hogy no, most már valami újabbat, jobbat, emberibbet akarunk. És bár manapság tudománytalannak tartatni nem jó dolog, tudománytalanul és víg gúnnyal nézünk a fölszabadulni készülő nőre. Ejnye és igazán akarjátok a fölszabadulást? Ne írjatok, ne áhítsatok, ne várjatok, s ne fogadjatok el szerelmes levelet. De ezt ti nem teszitek, legalább még négyezeregyszáz esztendeig, Kasbuyák, Mi pedig írni fogjuk őket örökön, Marduknak fiai.)

BN 1905. március 31.

A. E.

— *Apró adat nagy színésznők lélektanához* —

A párizsi Nouveau Théâtre-ban Sudermann Magdá-ját próbálja a Duse Eleonóra truppja. Délelőtt tizenegy óra. A nagy asszony álmos, és különösen vén. Az előzékeny Galvini úr elébe teszi az összes párizsi újságokat. Kékceruzázott cikk van mindegyikben. Tegnap este játszották Milánóban D'Annunzio új drámáját. Siker ordít a lapokból. Lázban van Miláno és a világ. Eleonóra kijelenti, hogy a feje fáj, s ma nem lesz próba. Galvini kíséri hazafelé a dívát.

„ . . . Velence? Csacsiságokat beszél maga, Galvini. Hát maga is azt hiszi, hogy én gyorsan égő fa vagyok? Tehát hamu? Miért nem szokik már hozzá a világ, hogy Duse Eleonóra — Duse Eleonóra? Velence? És Ó? Nem, barátom. Sem Velence, és sem Ó. Más és minden más. Minden, minden. Ami nincs. És ami volt egyszer — álmunkban. Az a nagy kín, amivel mindannyian fizetünk a fátumnak, akik valami rendkívülit tudunk. Az a nagy boldonság. Az a buta kiméra. Hiszen tudja. És Velence. Ez is a Byronok és a Musset-k bűne. Mintha lakolni másutt sem lehetne nekünk. És Gabriele? Barátom, olyan véletlen eset, hogy nem Beppó vagy János. Akárki. Hiszen mindegy. Hígyje el, hogy mindig biztos veszteségre ülünk egy ilyen játékhoz. Előre sejtjük, hogy ez sem lesz — az, de játszunk. Hátha sikerül *annak* álmodni őt. Barátom, Sudermann a legaljasabb író a világon. Reszketek a dühtől, ha arra gondolok, hogy én ma este Magda leszek. Magda — Duse Eleonóra. Néha, mikor szavalok Magda frázisait, szeretném közbük sikoltani: hazudok, hazudok, tudjátok ugy-e, hogy hazudok. Én istenem, sohse voltam gögös, és sohse tudtam, hogy mit akarok. Kísérjen fel a hotelbe. Megengedem, hogy tíz percig ott maradjon. Csak azért, hogy vigyázzon: ne vegyek több brómot egynél. És én mégis abba fogok belepusztulni, hogy élt egy úr, akit én Gabriele-nek neveztem sóhajtozva. Neki ebben semmi része sincs. Ez az én ügyem. Megtiltom, hogy azt higgyék: ő valaki. Senki, barátom, senki, én tudom. Nekem is senki. Az, aki újra lesz — másban. Mert nem halok meg addig, míg meg nem kísérlek egy utolsó nagy önhamvasztást. Azt mondja, hogy feledtessen el mindent a hódoló Párizs. Hát azért élek én, hogy Párizs hódoljon? Hát azért élek? Nem kell, semmi sem kell . . . Na, na, ne ijedjen meg. Ne ijedjen meg. Bizony egy kicsit most éreztem a halálból. Elalélтам. Már semmi. Semmi. Hja, nem tarthat egy kis szív örökké. Elromlott. Fáj néha. Görcs fogja meg.

Semmi. Engedje, hogy vegyek még egy brómot . . . Apropos, tudja, hogy Franchini kisasszony játszotta Gigliólát? Franchini kisasszonyra, egy Franchinira bízni a főszerepet! Bolond az az ember

BN 1905. április 1.

A. E.

61. PÉNTEK ESTI LEVÉL

Úgy gondolom, s hibául ez ne róvassék nekem: agyon fogjuk szeretni szép hazánkat. Ha valaki kijelenti, sőt óhajtó hangon mondja, hogy éljen a haza: minden bűnei meg vannak bocsátva. Ha képviselő, akkor rögtön nagy államférfiú. Ha író, rögtön jeles író. Ha művész, rögtön kiváló művész. És csodálatos, már ha az ember például azt mondja, hogy kétszer kettő négy, annak már semmi hatása sincs. Éljen a haza? Hát persze, hogy éljen. De minek beszéljünk mindig erről? Anatole France rossz francia hazafi? Chamberlain rossz angol? Ibsen hazaáruló norvég? Ezek az urak és még néhányan ritkán éltetik hazájukat. Vannak más szempontjaik is, mint nemzeti színűek. De azért nincs otthon semmi bajuk. Ellenben az agg Coppée, mióta mindig hazában utazik, rosszabb verseket ír Pósa Lajosnál. Jó, jó, ismerjük az érvet; átkos és speciális helyzetünk és sorsunk. Helyes. Nagyon helyes. Tehát beszéljünk kevesebbet. Vigyázzunk a német körmére erősen. Martinuzziskodjunk. De dolgozzunk szélesebben és erősebben a nagy nemzetek fiainál. Próbáljunk szülni nagy államférfiakat, írókat, kereskedőket, művészeket, iparosokat. Legyen olyan mély kultúránk, hogy szédülve rohanjon bele az oláhocska, tóticska géniusz. Ez a beszéd. De hogy az legyen a nagy poéta, aki mindig hazafias verseket farag, a tehetségtelen piktort rangra emelje a nemzetien színező ecset, ez mégis csak felháborító.

Van aztán a dolognak még egy mókásabb oldala. Vannak itt dúsgazdag, címeres familiák. Övék az ország és a hatalom. Sokszor talán a gráciák el is maradnak bölcsőjüktől. Ellenben, ha aztán pláne ők is éltetik a hazát, nohát az egyszerűen megőrzítő. Gróf és milliomos, és ő is szereti hazáját, azt mondja! Oh! Ha aztán pláne ezt tollal, eszével, zongorával teszi! Odavagyunk. El tudná-e például valaki képzelní, hogy gróf Zichy Géza, ha ő élteti a hazát, és verset ír, ne legyen kitúnó poéta. Ha azt komponálva teszi, ne legyen a magyar Verdi? Ugy-e nem? És én bizony nem rontom el a kórust. Miért? Beletörődöm az ügybe: Zichy Géza hazafi és zseni.

Már megint írt egy operát. Mindent ő csinált benne. Még talán a díszleteket is. Az operában „győz a magyar, s tapsra ez . . .” több az elégnél. A haza nem minden előtt, de mindenütt. Még a Magyar Színház revűjében is. Még a Wekerle-kávéházban is. Még az Operaházban is. Ugy-e, fölteszik rólam, hogy nem vagyok hazátlan bitang. De hazátlan kezdek lenni, mert nem lelek üres hazafiaskodástól ment zugot e hazában. Hát így fogjuk megcsinálni a nagy kultúr-országot, hol harmincmillió magyar hite szerint nem lesz más érdem, mint a tudás, a zsenialitás és a komoly munka? Beszéljünk a Zichy új operájáról a Nemo-ról, mert kezd veszett kedvünk lenni. A Nemo a Rákóczi-kultuszra számít. Fantasztikus és képtelen történet a kuruc időkből, mely igazán kincsesbányája lehetne igazi művészeknek is.

De nem úgy, ahogy most *eszközlik* írók és művészek. Megbocsájtjuk azonban az olcsó mesét, a rossz verseket. Mindent. Ellenben a muzsika ugyanazt csinálja, mint a szöveg, de rosszabbul. Nem, nem urak. A magyar zenét nem úgy fogjuk megcsinálni, hogy: ezennel belefogunk. Népdalcifrázatokkal, idegen melódiák piros-fehér-zöldre festésével, ügyes és fáradhatatlan kézzel ez nem fog sikerülni. Azt majd revelálni fogják nagy, e földön termett egész művészellemek, holott talán mind-mind külföldi nagyok lelken okultak. Meglesz ez. Csak attól félünk, nem fogják megérteni őket. A Zichy Gézák alaposan elbánnak a nálunk különben sem dús ízléssel. Mint ahogy az ördög tudja, ha itt volna a magyar Shakespeare, Goethe, Wagner, Byron, Heine, Ibsen, Böcklin, Rodin vagy Praxiteles, nem is tudom, kit mondjak még, volna-e kedve nekünk mondani valamit. Hát elmondják a Zichy Gézák, Wolfner Pálok, Margittai Tihamérok, Pósa Lajosok és a többiek a magukét. Hogy egészen értéktelen volna a Zichy Géza muzsikája, nem mondjuk. Úgyes ember ő, kinek a hangulatai néha művésziek.

Boldog kultúrországok, hol a közönség olyan intelligens lényekből áll, mint nálunk a teremtő művészek győzedelmesebb és nagy-nagy része. Ellenben az Operaház úgy fogadta gróf Zichy Gézát, mint általában egy grófi vendéget szokás e demokrata országban. Pompás, kész előadás. Vasquezné, Krammer Teréz, Szoyer Ilonka, Arányi és Takács kiválóak voltak. A Nemzeti Színházban holnapra, szombatra halasztódott egy premier. Megint premier. Mindig. Pakots József drámája, mely sok szépet ígér. De azért Pakots is ott kapott helyet a Nemzeti Színház halálraírt magyar ciklusosainak a gárdájában. El kell sommásan intézni a magyar drámaírást. Adjunk mindent és együtt. Lám: ez már nem hazafiasság, holott a Nemzeti Színházban igen szeretik éltetni a hazát. A krudélisan és biztosan rossz darabokat miért elfogadni? Amiben pedig van egy

kicsi, amit irodalomnak neveznek, miért annak az íróját is lenyaktílózni. Dr. Guillotin szerszáma sem jámbor szerszám, de a Nemzeti Színház kritikája sem.

MK 1905. április 2.

Diósadi

62. A LÓ

Még csak a politika is szabadabban lélegezhet vasárnap óta. Az alagi meeting megérkezett. Most már még a politikánál is okosabb dologgal foglalkozik Budapest és az ország. Csompora Molochot elsőnek hozta be? Akkor fölfordulhat a koalíció. Most már hozzáláthatunk ahhoz, amiből élünk. Itt az igazi tavasz, a lóversenyek ideje.

Kazinczy Ferenc jeles elméjű magyar úr volt annak idején, de a lovakhoz nem értett annyit, mint Pálmai Henrik például. Hogy színdarabot is tudott volna írni a lóról: szó sincs róla. Lovakkal járta be a nemes s szép Erdélyországot, s alig várta, hogy láthassa Zsibót. Zsibón pedig báró Wesselényi Miklóst, az ő barátját, ezt a legendásan nagy magyar embert. Megbámulta a zsibói ménest is. Ajándékba kapott egy gyönyörű, angol fajcsikót. Ellenben akármilyen büszke is volt Wesselényi az ő lovaira, nem igen jutott idő arra, hogy a lovakról sok szó essék. Akkoriban tudniillik a magyar lélek pallérozása volt a divatosabb téma. Mégis úgy sejtjük, hogy Wesselényi és Kazinczy valamivel többet is beszéltek a zsibói ménes dögáról, mint amennyi emléke maradt ennek Kazinczy írásaiban és más írásokban. Mindakét nagy ember vátesz-lélek volt. Hátha Kazinczy ezeket mondta az ő nagy barátjának — mindenesetre más és Kazinczyra inkább valló szavakkal:

— Nagy és nemes barátom, én e mívedet is minden szép magyar lelkek bámultatására érdemesnek tartom. A nemzeti közvagyonosodásnak igen jeles tényezőjévé válhat a te míved. De féltetem éretlen nemzetünket. Itt nehezen történik valami úgy, mint a jók javallják. Én úgy érzem, hogy nagy félreesmerés lesz ebből. Olyan különös elősejtésem van, hogy a magyarhoz illő szép és hasznos lovaknak kultuszából lovaknak lottériája lesz, s egy lófutás több lesz a gyengeségre hajlandó emberek szemeiben, mint nyelvünk és lelkünk pallérozásának, honunk jobb sorsra derítésének szent ügye. Ne vess talán ki, nagy és nemes barátom, de félek. Ebből nagy elfajulás lesz. Semmi haszna a köznek. És mit szólnál ahhoz, ha valaha úgy fordulna a dolog, hogy honunkban több megbecsü-

léshez jutna egy lófutás, mint például egy jeles irodalmi munkának kinyomtattatása?

De vajon csakugyan ilyeneket mondatott volna Kazinczyval a zsbói ménes láttára az ő jósló lelke? Nem. Nem. Aligha látta s mondta ezeket Kazinczy. Mert akkor nagy jelenet következett volna. Báró Wesselényi Miklós előtereltette volna az ő büszkeségét, a híres, nevezetes zsbói ménest. Puskákat készített volna maga mellé vagy bunkózó legényeket, s másnap egy csikó sem maradt volna a zsbói ménesből.

BN 1905. április 4.

A. E.

63: A SZERB DIÁKOK

Üdvözljük az újvidéki szerb főgimnázium igazgatóját. Az igazgató úr diákjai sztrájkolnak ugyanis. Omladoznak a tekintélybátyák szerte a világon. De ne keseregjen azért az igazgató úr. Irigyeljük mi őt nagyon-nagyon az ő gonosz diákjaiért. Jeles fiúk ezek az újvidéki gimnazisták. Ezek a kis szerb legények.

Hejh, régen volt, mikor mi is tekintetes gimnazista urak voltunk. Mi is majdnem sztrájkoltunk egy párszor. Ebben a szegény Alkuországban voltaképpen csak gyermekkorában lehet úr az ember, s itt talán csak a gyermekek képesek férfias cselekedetekre.

Igen nagy úr ám egy magyar gimnazista. Mert nagy gondoskodás történik arról, hogy valamit is ne lásson abból, amit életnek neveznek a bölcsek és nem bölcsek. Ez időben akartunk sztrájkolni mi is. Egyszer azért, mert mikor az ötödik klasszisba jártunk, valakit letegezett közülünk egy goromba tanár úr. A hetedik osztályban azért borultunk egyszer sztrájkoló-dühbe, mert nem engedtek el bennünket valami Bazár-bálba. Gógös, nagy urak voltunk, úgy bizony. A matúra előtt már mindnyájunknak volt öt-hat behűtött lovagias ügye. Szerencse, hogy a consilium abeunditól mégis csak tartottunk egy kicsit, mert bizony még párbajozunk is.

Na, de azután volt részünk minden szép mámorban. A magyar nyilvánosság homlokán tomboltunk. Lapot csináltunk. Párbajoztunk. Pártokat temettünk, s pártokat teremtettünk. Vívtunk keresztes hadjáratot élelmes és dolgos kollegáink ellen. Csináltunk magyar ébredést. Szerveztünk kurucbrigádot. S ha nyalkán, büszkén kongresszusra sereglettünk össze valamelyik városba, ahol bankett volt persze a tiszteletünkre, félesztendőre kiemeltük a sárból a helyi kávéházakat és vendéglőket.

Beszélhetnek nekünk a Bursch-okról, szent Heidelbergről, Bonnról, az olasz egyetemekről, a Szajna-jobbpart diákgyönyörűségeiről. Urasan, nagy stflusban csak a magyar diák él. Nagy úr a magyar diák. Be áldottak a nevelő kezek, melyek őt úrrá formálják. Ha netán az ember egy étellel fizetne ezért? Bah, hát nagy ár egy élet?

És üdvözljük az újvidéki szerb főgimnázium igazgatóját. Bocsásson meg a gonosz nebulóknak az igazgató úr. Nem ez az első diák-renitencia. Csak a forrása új. Az újvidéki szerb legénykék így szóltak:

— Minket a gimnáziumi statutumok szerint könyvek illetnek meg. Mi olvasni akarunk. Azért volnánk talán diákok. Ma már a gyermek is tudja, hogy a tankönyv nem minden, s olvasni kell, tanulni kell mást is, sokat. És mi hónapok óta nem jutunk hozzá az ifjúsági könyvtárakhoz. Szegény fiúk vagyunk többnyire, könyveket nem igen vásárolhatunk. Hát mit csináljunk? Ha nem adnak könyveket, sztrájkolunk.

Ezt mondták, és sztrájkolnak. Ne haragudjon reájuk az igazgató úr. A magyar diákkrónikánál alig van élénkebb diákkrónika. De ebbe a krónikába új lapot írnak az újvidéki diákok. Diákok, akik azért sztrájkolnak, mert nem olvashatnak és nem tanulhatnak. Még szerencse, hogy e hallatlanul újmódi zendülést nem igazi magyar diákok csinálták. Szerbek.

BN 1905. április 6.

A. E.

64. KÉZRŐL-KÉZRE

— *Bemutató előadás a Vígszínházban* —

Különös dolog történt ma a Lipót körúton. Feydeau és a Vígszínház nem is hosszú idő után összetalálkoztak, és — nem értették meg egymást. Gondolják csak meg: Feydeau és a Vígszínház. Szinte hihetetlen, de így esett. Feydeau rokkant meg? Aligha. Jó esztendeje, hogy ez a darabja: *La main passé* Párizsban színrekerült. Kolosszális sikerrel, s egy volt a vélemény: Feydeau elmésebb, mint valaha. Hanem a Vígszínház játéktudománya megrekedt valahol. A mai este s még vagy két közeli este figyelmeztesse erre azokat, akikre tartozik. Hölgyek, urak, még Feydeau-t sem lehet mindig egyformán játszani.

Azaz még Feydeau-t sem? Rosszul mondtuk. Ez az elmés ember annyi intelligenciával még nem volt elmés, mint e darabjában.

ban. Valósággal ünnepélyesen elmés volt. Amivel ő már csak kacagtatott valaha, arra mind célzott. Fölkergetett színpadra egy sereg új figurát. Szikrázott úgy, hogy a szikrák rózsacsokrokat rajzoltak. Minden súlyos malacsságot, bolond vásottságot enyhített egy-egy bájos, melankólikus, kedves tanulsággal. Mindezt nem vették észre a Vígszínházban, s az új stílusú Feydeau-nak elmulasztották megadni az új stílust.

Természetesen a házasságot törik. De mennyire törik. Kézről-kézre, körbe-körbe, össze-vissza, folyton-mindig, úgy sem efféle jelent a darab igazi címe, de ez van benne. Van egy férj. Ez az első számú cocu. Bölcs ember. A csábítóval elvéteti az elcsábított nőcskét. Nehezen megy, mert a csábító is feleséges ember, de megy. Az elcsábított asszony nem boldog az új férjjel. Hiszen akit az asszonyok szeretnek, azokat nem szeretik — férjeknek. Az asszonyka az első urára gondol. A férje az első feleségére. Ne tessék félni: nem lesz ebből dupla fölmelegítés. Az asszonyka megy tovább kézről-kézre. A második férjből is cocu lesz. De se baj, vidámság. Jaj annak, aki következik. És mindig annak jaj.

Két mondást írunk ide, Feydeau-mondást, nagyszerűt. Az I. férj mondja mind a kettőt. Azt kérdi az asszonytól és a csábítótól:

— Ugy-e, nem azért csináltatok, hogy engem bosszantsatok? Megnyugtató választ kap, s meghatottan mondja:

— Tudtam én, tudtam én. Köszönöm, drágáim.

Más szóval: miért dühöngeni a felszarvazott férjnek? Az ördög sem akarja őt *olyankor* megcsalni. Ki gondol akkor ő reá. Nem túlmorális ez, de Feydeau jogot váltott arra, hogy a publikuma előtt így elmélkedjék. Aztán a második mondás szerint:

— A házasság olyan, mint a kártya. Mint például a baccarat. Egyszer én adom a bankot, másszor te adod a bankot, aztán más adja a bankot.

Ilyen mondás hány van a darabban. És micsoda örületesen bolondos helyzetek és figurák. De ezek nem olyan találom figurák, mint a magyar francia bohózatírókéi, hanem vonatkozásosak, bölcsék, akkor is, mikor egy pillanatra csak bukfcenet látunk, s komizságot hallunk. Van ágy a darabban. Van vetkőzés sok. És minden egyéb. Emelettévesztés, férficsere, hülye képviselő, ugató kőműves, lövöldöző alkoholista, fősorolhatatlanul sok minden.

De, de . ennyi pazarság és jelesség mellett is nem volt szerencsés a ma este. Azt sem mondjuk, hogy a színeszek vígszínháziisan, ördöngösen ki nem tettek volna magukért helyel- közel. De nem tudták fölszedni magukra az egész darabot, s nem tudták gazdaságosan megcsinálni, hogy hol tompítsanak a dolgokon s hol tegyék

zengőbbekké őket. Nekünk a hölgyek között nem a legnagyobb szerepű Varsányi Irén, de Kertész Ella tetszett legjobban. Finom volt, ízlésesen tartózkodó, de biztos minden mozdulatában és szellemes. Varsányi Irén sokat pazarolt a szerepére, szép volt, ügyes, de nem Feydeau mai asszonya. Elmés, elragadó volt Hegedüs az I. férj szerepében, hasonlóképpen Góth, pompás Vendrei és Tanay is. Szerémy, Balassa, Tapolczay, Győző s mind sokat, vígát produkáltak, de összesen tán ketten sem voltak olyanok, amilyenek könnyen lehetek volna, s amilyeneknek kellett volna ma este lenniök. Pedig a fordítás, Molnár Ferenc műve, igen elmés.

De azért nem volt ez egészen léha este. Feydeau könnyek között tréfált. A házasságnak megadta az utolsó döféseket. Arcukba kacagott még egyszer s gúnyosabban, mint valaha, a harmadik köztársaság lehetetlen burzsoáinak, a valamikori high-lifenél jóval romlottabb és csömörlöttebb radikálisan opportunus új high-lifenek:

— Hát csak mulassatok, ha tudtok még. Romboljátok le magatok a magatok várát. Mi pedig, erkölcstelen, de zseniális fickók, kiknek erőnk, orrunk és kedvünk nincs arra, hogy apostolkodjunk a benneteket ostromló éhes tömegben, jó pénzért bolondozunk még. Ha ti akarjátok. Egyszer csak, talán nagyon hamar egy nagy roppanás jön ugyanis s fölénk telepszik, magukat kiéltek és lejártak fölé, az új éhségű, otrombán egészséges, vörös lobogós, új világ.

BN 1905. április 7.

(Dyb.)

65. A NACIONALIZMUS ALKONYA

Nem is kell, hogy Matuzsálem legyen valaki: megérhet egy gyönyörű földi dolgot, egy örvendetes elmúlást. Öregnek csúfolt, de egyre ifjodó Európánk lehessen végre egy utálatos lidércet a melléről: a nacionalizmust.

Lidércnek mondjuk, de több, mint lidérc. Egyik boldogtalansága az emberiségnek. Valami csodálatos élősdű növénye az emberi kultúrának, mely gyökereit mélyre ereszti hirhedt bagolyvárak földjén. Rómában, Tibetben, Moszkvában, Sztambulban és más helyeken. Fojt és öl millióm karjával.

Mennyi történelmi gázság történt már általa. Népek összeuszítása, világosság-oltás, szabadságtiprás. Csoda, hogy addig eljutott az emberiség, ameddig eljutott.

Beszédes, hatalmas jelek most azt hirdetik, hogy itt a leszámolás ideje. Ahol csak nem frázis a haladás, ott már mindenütt erős marokkal készül a lelkében világosulni kezdő nép, hogy az emberiség herbáriumából kitépje ezt a mérges, élősdű növényt.

A nacionalizmus: a dühödt hazafiság. De még az sem. A patrióta nevet ugyan sokszor kompromittálták már, de még mindig szentebb fogalom köpenye, hogysem a nacionalizmust földhesse. A nacionalizmus nem hazafiság. A hazafiság valami olyan sine qua non-ja az embernek és a társadalomnak, hogy még fogalommá sem kell sűríteni s szót sem keresni hozzá. A közös kultúrában s közös társadalmi munkában álló, becsületes, munkásemberek mind azok. Hazafiak, ha úgy tetszik. Aki ellensége a haladásnak, a jobbora törésnek, az emberi szellem feltétlen szabadságának, hazaáruló, ha örökösön nem tesz is egyebet, mint a nemzeti himnuszt énekl.

Egy ősi ámitás leleplezése előtt áll a világ. Nem véletlenség az, hogy Pobjedonoszcev lezuhan a főprókurátori trónról, s a harmadik francia köztársaság, mint egy óriás, tapos el ugyancsak most egy, a nacionalizmusra spekuláló, összesküvő, bonapartista hangyabolyt. És a dolgozó Németország ugyancsak most és most is újra kijelenti, hogy a dühödt hazafiság nevében nem kapható cézári örületek támogatására. Ugyancsak most figyelmezteti népét egy nagy író, Björnstjerne Björnson, hogy a nacionalista apostolok által ne téríttesse el magát az igazi haladástól, a kultúrfejlődéstől. Tele van nagyszerű jelekkel a világ. A nacionalizmus alkonyán vagyunk.

Körülbelül Pobjedonoszcev fekete, de nem titkolózó lelkében obszerválható legjobban a nacionalizmus. Ő nem öltött álarcot. Átkozta a szabadságot, a kultúrát. Ultramontánabb volt a középkor pápáinál. A cáré és az igazhitű papoké legyen a világ, és a szláv csordáé. Legyen háború és dögvész inkább, mintsem gondolkozék, akarjon a nép.

Ez a nyers típus. Őszintébb a dalai lámánál, mindenesetre jóval őszintébb például Vilmos császárnál, Galiffet tábornoknál avagy Dérouléde-nál. Ahogy különbözően fejlődtek az egyes ember-társadalmak, úgy változtatta arcát a nacionalizmus. Allah nevében bolondítja az ottománt, gloire-ral részegíti a franciát, svédgyűlöletet gerjeszt a norvégban, pángermán álmokkal traktálná a németet. S amely társadalmakban esetleg sokféle náció él, gondoskodnak külön-külön a nacionalizmusról azok, kiknek érdekük, hogy régi tekintélyben, módban virágozzák a oligarchia. Mert a nacionalizmus arra jó mindennekfelett, hogy a vele megmámorosított tömeg ne vegye észre, mi hiányzik neki, s mihez van joga. Franciaországban erre már lehetetlen volna pobjedonoszcevi brutális őszinteség. Itt köztársaságiként veri a mellét az ultramontán. Sőt a szabadgon-

dolgozással is kacérkodik. De alapjában minden nacionalizmus közös gyökerű. És ha gúnyolódni kedvünk volna, a nacionalizmusnál internacionálisabb erő és idea nincs.

A népek kezdenek látni, s ha Európát itt-ott néha elfogja egy-egy nacionalista rángatózás, ez vitus-tánc. Az elmúlás ellen rúgkapál a nacionalizmus. Talán már nemsokára nem lesz szégyen igazi hazafinak lenni sehol a világon. Még Oroszországban is megindult a leszámolás. Meddig késik még — nálunk?

BN 1905. április 8.

(A.)

66. A FEKETE MACSKA

Mark Twain csinált egy áprilisi tréfát. Kíírta a lapokban, hogy neki elveszett egy fekete macskája. Aki visszahozza, nagy jutalmat kap. Azonban a macskát bajos lesz megtalálni. Olyan fekete, hogy láthatatlan. Még napverőn sem tetszik meg fekete teste. És mi történt? A tréfa nem sült el. Másnap legalább ezer macskát vittek a szerencsétlen humorista lakására.

Úgy hirtelen nem tudom ellenőrizni, hogy ez a macska nem — kacsá-e. Ám lehet, hogy az eset tényleg megesett Mark Twainnel. Ha pedig nem esett meg s az egész hír egy újságíró tréfája, az az újságíró állapítsa meg magáról, hogy ő a modern Aiszóposz. Pompás egy modern mese volna ez a mese. Halhatatlanságra méltó szimbóluma annak a viszonyoknak, melyben művész és közönség állanak. Persze művész alatt író is értendő. Azon fordul meg minden, el tud-e valamit a publikumával hitetni a művész. Önök, kik most tárlatokra járnak, húsz évvel ezelőtt nem láttak rőtverőset, violet, violás rétet, kék ugart s efféléit. Ma látnak. Jönni szokott időnként egy piktor, ki újat lát. Megfesti. Megtanítja önöket új színekre. És evvel megtanította önöket látni. Baudelaire hangulatait Baudelaire előtt biztosan, határozottan nem érezték az emberek. De jött ő. Megérezte ő. Verseiben beszámolt róluk, s megtanított minket új hangulatokra.

Minden művész ezt csinálja, s annyira művész, amennyire az sikerül neki. A fekete macska láthatatlan, de a művész megmutatja s mindjárt látja ezer ember.

Az aztán az életnek egy másik lapjára tartozik, hogy némely művésznek könnyebben elhiszik, hogy valahol ott a macska. Még ha a művész nem is művész. Ki tudja? Talán él Amerikában egy szegény ismeretlen ördög, ki tízszer akkora író, művész, humo-

rista, mint Mark Twain. Írta volna ki ez a szegény ördög a macska dolgát, nem igen vittek volna neki ezer macskát. S ezen világrengető hír se nyargalt volna át hozzánk olyan gyorsan az Óceánon, ha hőse, nem egy Mark Twain. Mindegy: a mese pompás.

BN 1905. április 8.

Pont.

67. AZ ÁRVIZI HAJÓS

Itt evez erős, dacos karokkal most is az áradaton. Fiatalon, mint vitézlő Toldy Miklós, kivel egy föld szülte, s lelket döntő, rejtett, nagy bánattal, mint régi Közép-Szolnoknak ama másik szülöttje, Kölcsey Ferenc.

Nem változott semmit. Kicifrázkodott azóta a népe, az országa, s az árvizes Pestből büszke Budapest lett. De minden a régi, vagy pláne a régibb. Összeroppan a Toldy-erő ma is. Összefacsarodik a Kölcsey-szív. Nagy Wesselényi pedig egyesített s kifejlődött Toldy—Kölcsey-lelkében megtörve, bénultan és vakon érzi mindjárt, mint akkor, az éjszakát s a vádat:

— Hát érdemes volt? Hát érdemes itt? Hát lehet-e itt? Mint akkor. Egy órára újra átéli nagy és bús életét az árvizi hajós.

Nincs itt jobban semmi. És talán bántja, hogy el nem felejtették. De táblát kap. Ott, hol korzózik a mai zavaros úri világ. Beszédet, orációt kap. Még tán kaszinói urak is lesznek ott. Hiszen annak idején társaságbeli lehetett volna ő is, ha úgy nem ismerte, s úgy nem kerülte volna ezt a társaságot, amely ma is ugyanaz. És elmúlik az ünnep. Ott fog állni a tábla. Annyira se magasan, hogy egy bokros női kalap ne sűrölhassa talán. De már akkor régen elfeledtük, hogy őt ünnepeltük volna a múltkor.

Nagy volt és büszke. Hiszen nem is kell neki ez az ünnep. Rettenetes, hogy ezt az igazi nagyot felfedezik. De neki nem fáj. Magasan és búsán állott kortársai között. Úgy néz el szelleme a ma ünneplők felett is. Magasan és búsán. Avval a tragikummal, mely minden kiválóságé, de százszor nagy és százszor bús, ha ez a lélek világos és magyar.

BN 1905. április 9.

68. PÉNTEK ESTI LEVÉL

Ott kell folytatnom, ahol elhagytam. Még csinos dolgok fog-
nak nálunk történni. Zichy Géza diplomát kapott Kossuth Ferenc-
től, úgy is mint hazafi, úgy is mint zeneköltő. Hát nem igaz, amit
mondtam? Nemsokára praetorokat nevez ki a koalíció. Zenefró
lehet, akit a zenepaetor zeneírással megbíz, s aki a Kossuth-nótát
akkor is énekli, mikor nem kell. A költőket Papp Zoltán fogja
ellenőrizni. A sajtó fölött Bartha Miklós és Holló Lajos fognak ör-
ködni. A históriázáshoz Thaly Kálmán adja az engedélyt. És így
tovább. Minden engedély bevonható, és minden írói és művészi
működés beszüntethető, ha öt hazaffynak hazafias aggodalmai
támadnak.

Akkor talán majd Somló Sándornak is könnyebb dolga lesz.
A drámabírást, műsorcsinálást is kiküldött praetor fogja végezni.
És egy rossz szójátékot csináljunk: a magyar írókat is tömegesen
kivégezni. Még Pakots Józsefnek volt egy csöpp szerencséje. A
Tévelygő lelkek írója legalább úgy hagyhatta el a Nemzeti Színház
véres harcterét, hogy a kritika megállapíthatta határozott írói érté-
két. De holnap újra premier lesz. Ezúttal Szemere György a soros.
Nincs kegyelem egy írónak is. Somló Sándor el akarja a kedvüket
venni végleg. Még jósolni sem merünk a holnap esti premierről.
Mi nem történhet a Nemzeti Színházban?

Dicsérem a Vígszínházat, mely nem juttat az ember eszébe ilyen
bús dolgokat. Sőt. A teremburáját! Hát láttunk mi már sok malac-
ságot, de a Feydeau új darabja valami. A Kézről-kézre. Még ját-
szani sem kell jól, mint ahogy nem is játszották jól a Vígszínház
művészei. De az az ágy, — pompás, finom, széles, kényelmes fran-
cia ágy, — melyben és mely körül egy egész fölvonás folyik a darab-
ból! Csak sok ilyen. A cél már nincs messze. Akkor lesz sok
ünnep a világon, mikor az első színház meg meri tenni, hogy. .
Azonban szükségtelen a biztatás. Az is meglesz. És a zseniális
Feydeau-nak igaza van. Ő is volt fiatal. Ő is akart talán komolyat
és sovány tantième-ű darabot írni, s aztán neki is lehetett egy Somló
Sándora s közönsége, mely a világ legnyugodtabb lelkiismereté-
vel mer eleve úgy menni a színházba, hogy no ma megint jön egy
rossz eredeti darab. Magyar írók, figyelmetekbe ajánljuk az ágyat.
Nemcsak azért, mert általában szokásotok azt kerülni. De mint
témát.

Ez pedig nem prűdéria. De keseríti az embert a szerelemnek
az a francia littéraire[*] kezelési módja. Nem illik ez hozzánk, és
nem illik a legszebb földi ügyhöz. Apropos, úgy-e nem hazafiatlan
cselekedett azért a Vígszínházba jární, óh hazafias irodalmi és

művészeti praetorok? Szekszuális és trágársági téren általában meghatóan egyetértők s liberálisak vagyunk.

Kiváncsi vagyok, hogy a festészeti praetor fog-e diplomát adni Perlmutter Izsáknak? Szörnyen zilált muzsikájú neve van ennek a nemes, igazi piktornak, ennek a nagy poétának. Aligha kap diplomát. A képzőművészeti Társulat tavaszi tárlata most nyílik meg. Angol, német, francia művészek is elküldték képeiket vendégségbe. Érdekes a tárlat, de azonban egyelőre csak erre az emberre akarjuk mi a figyelmet felhívni. Milyen jól esik az embernek e lármás, léha s dolgait nagyon rosszul folytató országban itt is, ott is találkozni emberekkel, kik nem akarnak a lelkükből lealkudni. Írják, dalolják, festik, faragják s beszélnek azt, amit igaznak érznek és vallanak.

Ez mégis csak azt jelenti, hogy egyszer csak majd lesz még itt jobban is.

MK 1905. április 9.

Diósadi.

69. ERŐSEK ÉS GYENGÉK

— *Bemutató a Nemzeti Színházban* —

Nem is igaz, hogy nekünk is meghalt Ohnet. Igen talán ama keveseknek, kik szomorú muszájból, féllábbal, félszemmel s majdnem egész szívvel Nyugaton élnek. De a nagy soknak nem. Láttuk ma este. . Most pedig következnek a magyar „Vasgyárosok”. Hiszen ez természetes is. Hát nem feudális ország vagyunk-e mi ma is még? Szinte korán is érkeznek a magyar Ohnet-k.

Ami pedig — Szemere György új darabját illetné, hát már az első jeleneteknél jól érzi magát az ember. Itt egy komoly ember fog történetet gördíteni a deszkán. Itt az ember nem fog remegni erőn felül vállalt nagy próbálkozások miatt. Nem lesz botrány. Nem kell remegni, hogy vajon valami örület jön-e, vagy a zseninek egy merész iramodása. Sőt legkevésbé kell félni attól, hogy most egy nagy, új, értékes opusz aggodalmas, szent három óraja következik. Nem. Egy komoly íróember fog beszélni és beszéltetni, akit már úri temperamentuma s az életről végleg megformált, hogy úgy mondjuk, kuriális fölfogása is meg fognak őrizni az újszerűség-től s a kudarcotól.

Valóban: nem csalódtunk. Kaptunk egy világnyi ódonságot, nem új, sőt diluviális romantikát, ócska, de összerakásában érde-

kes mesét, nagy készséget, folyékonytságot, sok kedvességet, egy jó, becsületes író, ki mindenképpen szimpatikus. Megjelenésében is, amihez ma nagyon szépen volt alkalma. A lámpák előtt tudni-illik.

Egy büszke gróf, mint a meséké, két fiú s mint a meséké: a deréknek kevesebb szeretet jut, ellenben a hitványabb a kedvenc. A büszke gróf a darabot Lear királyként futja meg. A darab végén a lenézett Hamupipőke-fiú deréksége és szeretete vigasztalja meg. Mint a mesében.

E mesébe fonódik az úgynevezett élet. A léha gróf-fiú elcsábít egy szegény tanítónőt. Hibáját pénzzel akarja kikorrigálni e nőnek. Arról szó sincs, hogy magát hibásnak lássa. A derék gróf-fiú, akinek egy elégedetlen, kissé anarchistáskodó barátja van, e barátja révén megtudja a dolgot. Beleszeret természetes sógornőjébe. Persze a büszke gróf, az apa még dühösebb rá. Hanem az apa elvesz egy színésznőt. Ezt a színésznőt nem veszi be a Társaság nagy T-vel. Saját kedvesebbik fia s az a koldus, de ragyogó nevű mág-nás-familia is, melybe a fiú házasodik, megtagadja az öreg gróft és a feleségét. A büszke gróf megtörik. Elátkozza a gonosz fiát, s örömmel egyezik bele, hogy Hamupipőke-fia nőül vegye a másik fiától megejtett bájos, jó, szegény leányasszonyt.

Kik az erősek? Akik maguknak csinálnak törvényt az életre. Kik a gyöngék? Akik előítéletek rabjaiként élnek az életüket. Így kell talán magyaráznunk a darab címét. Mint társadalmi dráma, mág-násaink lehetetlen, abszurd, üreséletét akarja talán megmutatni. Ezt néhol szinte meglepően kegyetlenül végzi Szemere György. De hát bennünket igazán nem érdekel a Társaság. Nincs mi érdekeljen benne. Legalább így illenek ez a polgári Magyarországhoz, ha volna ilyen. De nincs, tehát mégis csak Szemerének van igaza. Hát csak jöjjön a magyar Ohnet-k órája. Ha három elég kellemes órát tudnak szerezni, mint Szemere György tette, rendben van. Kinek vannak meg itt már a régi nagy igényei?

Újra és világosabban konstatáljuk: hogy siker volt. Siker, igen: több kihívással. És egy nagyon jó előadás. Habár jaj be rossz a Török Irma nemes bukott nője! A nőszereplők egyáltalában nem remekeltek, mégis nagyon jó volt az előadás, Odry Árpádnak volt újra igen előkelő sikere. Ez a nagy talentumú fiatal színész még egyre halad. Kitérő, ritka szerencsés napja volt Gálnak. Nagyon ügyes volt, mint mindig Pethes. Kiváló Náday, s Dezső sem egészen rossz. Sok és szíves taps és kihívás.

BN 1905. április 9.

(Dyb.)

70. WESSELÉNYI MIKLÓS EMLÉKE

Budapest, a hivatalos Budapest, a mai napsugaras tavaszi vasárnapon egy szép ünneppel arra figyelmeztette Budapestet, a nem hivatalos Budapestet, hogy volt egyszer egy rongyos, falurangú Pest város, s mikor ezt a rongyos, falurangú várost elborította a Duna, akadt valaki, aki ezt a Pestet érdemesnek tartotta arra, hogy érte s inséges, rettegő lakosságáért nem kisebb és veszedelmesebb hősiességet tanúsítson, mint Leonidász Hellászért. Bárá Wesselényi Miklósnak hívták e hőst. E dicsőséget a franciskánusok templomának falán beszédes, szép jel hirdeti ma óta. Milyen nagy volt az az ember, aki érezte, megérezte, hogy ez a rongyos, falurangú város mije az országnak. S hogy kell, azaz hogy kellene szeretni ma a magyar embernek Budapestet, ha nagy Wesselényi Miklós a régi Pestet úgy szerette! Hát szereti is. De egy kicsit fájdalmasan. Mint az olaszok poétája Rómáról éneklí: „mi Rómát kértük, s ti Bizáncot adtatok”, sokan azt vallják magyarok, hogy mi „Budapestet kértük, s ti Karthágót adtatok”. Talán nem igazságos ez. Van óh fogyatkozása sok Budapestnek, de mégis csak szíve ez országnak. Európája és büszkesége. Legyen különb, őszintébb, műveltebb, magyarább is még, aztán becsületesebb, dolgozabb és szolidabb. Legyen s lehet. Ma, amikor elkésetten 1838 március közepének gyászos napjaira s Wesselényire, az árvizi hajósra emlékezünk, erősödjünk meg a hitben, hogy Budapest nagy lesz, szebb, jobb és gazdagabb. Érdemes arra, hogy utolsó csöpp vérünkig szeressek az eljövendő, Wesselényihez hasonló nyagok.

Szólhatnánk arról, hogy ennek az országnak más is volt Wesselényi, mint árvíz-Leonidásza. Szólhatnánk arról, hogy elismerésben fukar volt eleddig Magyarország e nagy emberéhez. De ez zavarná a mai ünnep áhitatát, s egyébként is a kegyeletet erőszakolni nem lehet. A társadalmak értékmérője a kegyeletadás tudományának a mértéke.

Talán a nem is sokára következő magyar társadalom be fogja vinni Wesselényit is a legnagyobbak Panteonába.

BN 1905. április 10.

71. A MIKÁDÓ DIÁKJAI

— Szavalja egy japáni regős —

Tízszér tíznél sokkalta többször emelkedett már országára a főkélő vörös nap, s a lampionok sötétek voltak, valahányszor lebukott. És örömtől reszkető dróton még mindig nem üzent Nogi

vezér, hogy gyúljatok ki, lampionok és japán lelkek, mert napos lobogónk ott lengedez már vérünkkel régen megváltott várunkon: Port-Arthuron. Ajkaikat harapdálták néma dühvel öregek és ifjak. És sápadtak voltak nagyon Tokióban kétezer ifjú és vidám diákok. Űltek könyveik mellett, s olvastak angol, francia és német bölcseket. Olvasták, hogy bestia az ember, ha vére szomjazik. Olvasták, hogy az élet a legszentebb és legértékesebb kincs a világon. Olvasták, és leköpték a bölcs könyveket, s arra gondoltak, hogy Nogi vezér gyáva kutya, mert nem taposta még ki az utolsó muszkának a belét.

A nap pedig kelt és bukott vörösen újra. Levelet írtak a mikádónak a sápadt, sárga fiúk. A kétezer diákok:

— Urunk, sötétek a lampionok, és sötétek a japán lelkek. Csapd el Nogit és időpazarló embereit. Küldj hősöket hős katonáid élére. Mert bizony néped keserűség fogja megszállni, ha nem gyúlhatnak ki örömmel a lampionok.

A mikádó pedig haragos büszkeséggel rázta meg fölséges palástját, s adta parancsát otthoni katonáinak:

— Menjetek és öltöztessétek katonáknak, könyve mellől vigyétek Port-Arthur alá a kétezer diákot. Lássuk, hogy hősök-e ők vagy csacsogó kölykök.

És mentek a mikádó diákjai, a kétezer diákok. És fogadta őket a háborús pokol. És fogadta őket Nogi vezér, szólván:

— Hajh, tintás szájúak, lássuk, mit tudtok.

És harcoltak a kétezer diákok. Robbantak az aknák, a szárnyas pokolgépek. Lángolt minden földön, vízen, föld alatt s víz alatt, föld fölött s víz fölött. A diákok nótát csináltak, s úgy mentek minden tűzön át, poklon keresztül.

És súgdostak a katonák:

— Ezek a diákok a mikádó diákjai. Ezek fölfrják, ki tud meghalni, ki nem. Vigyázzunk: ezek a mikádó diákjai.

És a napos lobogó egyre közelebb került az áhított, belső bástyákhoz. Vér, vér, vér, sok világos éjjel és ködös nappal. Íme egyszerre a trombitások győzelmi dalba fognak. Port-Arthur a mikádóé.

Ott áll tépetten, mámorosan a kétezrek serege. Dalolnak a fiúk. Eléjük lovagol Nogi vezér:

— Banzáj, fiúk! Férfiak vagytok. Senki sem hiányzik közületek?

— Senki.

— Hajóra, fiúk. Hazamehettek.

A hajón zengett a dal. Ősi vitézi ének. Egy-két tisztt járt-kelt a fiúk között:

— Mintha kevesebben volnátok. Sokkal kevesebben.

— Nem, nem. Itt van mindenki.

De magukban sóhajtva sírtak a mikádó diákjai. Vissza kell menni a könyvekhez. És sajnálták magukat a kétezer diákok, kik ötszázan maradtak. Milyen boldogok a többiek, ezerötszázak, kik valahol nagy sírban fekszenek.

Tokióban pedig, mióta a drót örömtől reszketve vitte a hírt, ki sem aludtak a lampionok. Százezer apró ember kiáltotta rekedten, vadul, mikor megérkeztek:

— Éljenek a mikádó diákjai. Éljenek a kétezer diákok.

BN 1905. április 12.

A. E.

72. KÉT SZAMÁR BESZÉLGET

(A marokkói nap tüzesen tűz le a sivatagos tájra. Csöndes, álmos turbános emberek két szamarat hajkurásznak. A szamarak zsákot cipelnek. A zsákok fekete véresek. A két szamár beszélget.)

I. Na, csak furcsa szokásuk van az európai embereknek. Lenyiszálják egymás fejét, s aztán szegény szamár vigye. Hát mire jó ez?

II. Látszik, hogy afrikai szamár vagy. Nincs érzéked a civilizációhoz. Én korzikai vagyok, Napóleon földije, s meg is látszik rajtam. Az eset igen egyszerű. Most az egész világ Marokkóra figyel. Európa civilizálni akarja Marokkót. Az ám, de sok a vállalkozó, mivel a civilizálás igen jó üzlet európai kultúr államok számára. Egyelőre már úgy volt, hogy mi franciák leszünk itt az urak. Most kiderül, hogy az angolok is csak mentális reservatio-val ruházták ránk a civilizálás jogát. De sőt még veszedelmesebb konkurrensünk támadt: Németország. Vilmos császár személyesen fáradozik az üzlet lebonyolításán. S minden attól függ, hogy a ti szultánotoknak ki tud jobban udvarolni Eközben az a szamár Buhamara fogja magát, s Buamama barátjával éppen jókor újra föllázad a marokkói szultán ellen. Ez a csacsi Buhamara azt hiszi, hogy neki több joga van a marokkói trónhoz, mint a mostani szultánnak. A szamár ember. Éppen jókor kívánta meg a marokkói trónt. A lázadó csapatok már Údsát szorongatták, ahova mi ezt a száz és egynehány fejet visszük. Arról volt szó, hogy a franciák bebizonyítsák, hogy ők a legjobb barátjai a marokkói szultánnak, s a civilizáláshoz ők értenek a legjobban. Egy francia hadnagy tehát, Mougin, hamarosan leágúzta a szultán ellenségeit. Aztán levágatta a halottak fejét.

I. De miért?

II. Mert a marokkói szultán tíz frankot fizet már régi idő óta minden ellensége fejéért. Mi csinos summát viszünk a hátun-

kon. Ennyi pénzről nem mondhatnak le Mougin hadnagy vitézei. Az üzlet — üzlet.

I. Nekem az anyám, aki járt Franciaországban, azt beszélte, hogy ott finomak az emberek. Azt hirdetik, hogy minden ember egyenlő. Hajh, mikor lesz ez így köztünk, szamarak között is. De nem értem a dolgot. Ha olyan finom emberek a te honfitársaid, mégsem volna szabad ilyen dolgokat művelniök.

II. Oh, te — ember! Nem vagy érdemes a szamar névre is. Az más — otthon. Ott nem történik ilyesmi. De olyan helyen, hol még új dolog a civilizáció, még imponálni kell tudni neki. Meglásd, legközelebb a német császár valahol háromszor ennyi fejet rakat két számárra. Végre is a civilizálatlan népek lássanak tisztán: melyik az igazi kulturvolk, ami németül van mondva. Ti, persze, nem európai szamarak, nem tudjátok, hogy mi az európai kultúra.

I. Iszonyú meleg van. Nehéz ez a sok arabus fej. Hanem amit ket beszélsz, igazán nem értem.

II. Aki nem tud arabusul, ne beszéljen arabusul.

BN 1905. április 13.

Pont.

73. TARKA ESTE

— *Molière és két magyar szerző a Nemzeti Színházban* —

Tarka estéje volt a Nemzeti Színháznak. Ezen a tarkaságon — bevalljuk — ott a helyszínén bosszankodtunk egy pillanatig. s szinte az a fölösleges káromkodás szaladt ki a szánkon, hogy a teremtését, ami sok, az mégis sok. Bosszankodásunk nyomába azonban gyorsan hágott a bölcsességes önmegadás. Ennek békés hangulatában mondjuk el röviden az elmondandókat.

(A gyermek.) Dr. Hüvös Kornél egyfelvonásos, kis színművet írt a férfiember bestiaságáról. Évvel a darabbal kezdődött a mai este. A nő elbukik, mire a csábító férfi megugrik előle. A nő egyre lejjebb süllyed, mert gyermeke van, s ezért a gyermekért az anya naponként eladja magát. Öt év múlva találkoznak egy éjszakai lebuiban: a nő és csábítója. A férfi nem ismeri meg a nőt. Csak a nő lakásán derül ki a titok. Ami elég hihetetlen. Előkerül a gyermek. Igészen a férfi mása. A férfi megrendül. Az ő gyermeke ilyen anya mellett maradjon? Igazi férfibestiasággal elragadja a nőtől a gyermeket is. . . Éz azonban nem ilyen világos a Hüvös Kornél dr. darabjában. Egy kicsit naív munka. Nem csoda. Ilyen történetet

egyfelvonásban egy Sardou sem tudna lejátszani. Sok a naivság a kis darabban. Néhol úgy véljük, mintha régen-néhai Beöthy Lászlónak egy álérzelmes, fantasztikus novelláját mondanák el a színpadon. De hogy ezt a témát valamely módon mégis megérezte az író, s hogy a kölcsönként érzések és ígék mellé itt-ott a magáéból is adott, ez reménységre jogosít. K. Hegyesi Mari és Császár kiválóan rosszak voltak a kis darabban. Pedig az álérzelmisség rendszerint nem idegen tőlük. Ellenben nagy gyönyörűsége volt a közönségnek egy nagyon bájos kicsi leánykában, kit Izsáki Mártának nevez a színpad. A gyermek rokonszenves íróját többször és sok tapssal hívta függöny elé a publikum.

(Oroszlánbőr.) Ez is egyfelvonásos darab. Vigjátéknak nevezetik és Erdélyi Zoltán írta. Istenem, annyi becsületes jóindulat és jóhiszeműség árad minden szavából e kis semmiségnek, hogy a ceruzánk vonakodik egy kemény szót is leírni. Egy kicsi, megfésülhetetlenül borzas és jámbor kispolgári ötletből íródott a darab. Kis emberekről íródott kis komédia, s olyan derültnek, igénytelennek mutatja az úgynevezett kishivatalnokot, hogy ez a darab, ha jobb volna, lázítana a tisztviselők fizetésének a rendezése ellen. Szerencsére nincs így. S szerencsére, ha itt-ott nagyon terjedelmesnek is érzik és tetszik a „víg”-játék, valójában az óramutató szempontjából rövid. A közönség sórványosan még tapsolt is. Talán nem kell mondani, hogy Ligeti Juliska és Rózsahegyi a főszereplők ez igen-igen naiv kis színdarabban. Ők egyformák mindig, mindenben. Darab és szerep nélkül is tudnak a színpadon játszani. Avval a különbséggel, hogy az örök Rózsahegyi mindig kedves. Vízváriné s Gál ügyeskedtek még az Erdélyi darabjában.

(Dandin György.) Molière-darab, kitűnő fordítás, jeles rendezés, előkelő játék. A Nemzeti Színház mintha a szájába akarná adni a kritikának a tanácsot:

— Kedves Nemzeti Színház, igenis nem vagyunk kannibálok. Ujjongunk a magyar talentumnak, ha van. De a való nagy eljövendők érdekében kérjük: játsszák Molièret. Vagy játsszák mindazt, ami kipróbált, régi, mintsem lejárassák az újat — s legyünk hazafiak — a magyart. Végre is egy műintézet, ha kritikára nem képes, s ha ereje nincs, akkor is szolgálatot tehet a haladásnak, ha tartózkodik a haladástól. Vagy komolyan hitte a Nemzeti Színház, hogy az idei magyar ciklussal a magyar drámairodalmat szolgálja?

A pompás, klasszikus darab jó előadásának érdemén Helvey Laura, Nagy Ibolya, Vízvári Boriska, Gabányi, Horváth, Nádasy s mind osztozhatnak.

BN 1905. április 15.

(Dyb.)

74. A DANCIGI HERCEGNÉ

— Bemutató előadás —

Gyanú ébredt bennünk ma este a vidám és szerencsés Király Színházban, hogy vajon nem egy kis tiszteletreméltó, hazafias ravaszág ajándékozta meg Budapest publikumát A dancigi hercegné-vel? Nem azt akarta-e demonstrálni a Király Színház, hogy lássátok, a külföldön olyan operettet sem írnak, mint Budapesten vagy Bécsben? Ha így volna, bár a hazafias szempont mindenek fölött való, ellenőrző tisztünket kell gyakorolni s lejegyezni, hogy A dancigi hercegné-nek Londonban, honnan bennünket szerencsésített, nem volt igazi londoni sikere. E darab gondolata rossz órában született. Tessék elképzelni: Madame Sans Gêne-ből angol ember csináljon librettót, s angol ember, pláne Caryl komponáljon hozzá operettmuzsikát! Ma már franciák sem mernék ezt cselekedni. Ezután azt is elképzelhetik, hogy mi lett Napóleon legendás, kedves Hübscher Katájából. Henry Hamilton, aki a darabot írta, olyan művet írt, mely fölháborítaná még Sardou-ban is, igen: Sardou-ban is a művészt. Efféle esetekből veszi észre az ember, miért vallotta az angol Browning-pár civilizált barbárnak a maga fajtáját. Mivé lesz az empire-levegő a Temze partján! És Carylt, a kedves, ötletes Carylt hogy megzavarta ez a neki idegen téma! Néha kitör belőle a régi Caryl, s már-már forralni kezd bennünket az új, angol—néger nótahumor. Ilyenkor Caryl megrémül, s csinál olyan nagyképű, üres, ócska lármát, hogy az összes, régen elfeledett, kulisszatépő zeneköltők forognak a sírjukban. Egy mentsége van A dancigi hercegné importálásának. Küry Klárát nagy sikereihez méltó s bájos egyéniségéhez illő föladatok között láttuk viszont. A közönség is így fogta föl a helyzetet, s hódolt Küry Klárának, ki Madame Sans Gêne volt, az igazi, a legendától lelkekbe ültetett s jóval-jóval különb, mint az angol szerző-maffia el is gondolhatta volna. Tapsban, virágban is ékesen beszélt ez a hódolás. Az előadás, a darab kiállítása is fölülmúlta értékben a darabot. Nagyon kedves volt Szentgyörgyi kisasszony. Nagyon jók Vágó, Ferenczy, Mihályi, Torma urak s az összes szereplő hölgyek és urak. A színház zsúfolásig telt.

BN 1905. április 16.

(A)

75. PÉNTEK ESTI LEVÉL

Van nekem Párizsban egy fiatal francia piktor barátom. A szép férfiak utálatos fajtájából való. Ez rontotta el. Erős, szilaj, nagy temperamentum. S az asszonyok miatt nincsen nyugodalma. És mert nem azok közül a zsenik közül való, kik minden poklokon és öleléseken keresztül az álmaik irányába törnek, aligha lesz belőle más, mint ami: sokat ígérő talentum. Ez időben mindig Budapestre készült. Azt hitte a balga, hogy én és a magamfajtajú rokontalan, ismeretlen ember protezsálhat itt valakit. S egy csömörlítően őszinte percében el is árulta számítását. Ő hallotta, — mondotta — hogy a képek kevésbé számítanak arra Keleten, ellenben egy ügyes, mutatós ifjú ember, aki pláne idegen, egy-két familiába beudvarolja magát Budapesten, s olyan vásárokat csinál a képeivel, hogy az csoda. Bevallom, megerősítettem hitében barátomat, sőt kiegészítettem az információt.

— Kedves barátom, valóban nálunk vagy az asszonyoktól kell kiudvarolni a művészi sikert, vagy a vén, méltóságos trotliktól.

Nem áruolom el, hogy van-e képe a mostani tárlaton az én barátomnak. Talán — nincs. Mert akkor ő itt volna, s csak láttam volna valahol. De a külföldi művészek Budapestre küldött képein látom a „trotliarchia” hatását. Különösen a franciák vetettek meg bennünket legjobban. Ők igazán csak azokat a dolgaikat küldték el hozzánk, amelyeket sehol a világon nem mertek volna kiállítani. Jó ez a magyar trotliknak. Persze annál rosszabb a magyar művészek dolga. A trotlik rámutatnak az idegenekre:

— Lám, lám, ugy-e Nyugaton nem nyugtalanok az emberek.

Mednyánszky, Grünwald, Ferenczy, Katona Nándor, a régiek közül még többen s a fiatalok közül is sokan nagyszerűek, erősek. No de magyarok, s nagyjában mind olyanok, kik a dicsőséget lelkükből sugározatták, s akarják sugároztatni.

Bajos dolog. Lehetetlen dolog. Az én francia barátom jobban ismer bennünket, mint a saját művészeink, kik igazi művészek.

A filharmonikusok Mahler III. szimfóniáját ismertették Budapesttel tegnap. Nietzsche zenei magyarázata a téma. Nagy sikere volt máshol, tehát mi úgy mutattuk, hogy értjük és tetszik. Ami még szép tőlünk. De mikor történik meg nálunk, hogy mink, mink magunk, legyünk az újnak és jelesnek fölismerői? Ez az a turáni átok, melyről még nem szellemeskedett Herczeg Ferenc.

Azaz, pardon, íme a János vitéz. Egy huzamban százhatvanötzör. Eredeti magyar színdarab, alkotás. Soha még magyar szellemi munka ilyen kolosszális sikert nem ért. És örülnünk kell neki,

ha pukkadunk is. Nem az irigységtől, óh nem, de a benne jelentkező szimptomától. Íz a mélység és magasság az országban. Jól van. Hiszen Stendhal megjósolta, hogy ennyi és ennyi idő múlva értik meg őt. De még az ő korában divat volt kultuszt csinálni a meg nem értettségből. De ma nincs ember, bármit beszéljen is, ki ne a mátszeretné meghódítani. No hát: tessék János vitéz-t csinálni.

Hejh, Katona József, nem volna ám ma sem jobb sorod. Ma beszéltem valakivel, és keseregtem a Somló Sándor úr dolgain. Hátha jön egy vagy két év múlva egy sereg magyar drámaíró talentum? Mit csinálunk? Somló Sándor a magyar ciklussal, tíz évre ölte meg a publikum hitét a magyar szerzőben. Akinek mondtam, ezt válaszolta:

— Dehogy. Egészen másként áll a dolog. Örülünk a Somló liberalizmusának. Csak minél több szerzőt: Hátha a sok között becsempészheti magát egy igazi. Mert nálunk színpadra jutott már jó darab is, de sohasem azért, mert jó volt. Ez már: véletlenség. Szerencsés véletlenség.

Lehet, hogy így van. S lehet, hogy a publikum hite nem is olyan meggyilkolható. Lám, Szemere Györgynek sikere volt. Az erősek és gyöngékek. Röviden lehet erről a darabról szólni. Minden nagy embernek volt egy előkészítője, keresztlő Jánosa, s minden jeles emberi műnek volt egy tökéletlenebb elődje. Ohnet Vasgyáros-a előtt okvetlenül volt egy darab, melyben csírái voltak a Vasgyárosnak. Ez a darab — úgy sejtjük — egészen efféle lehetett, mint a Szemere Györgyé. És hol tart már a világ Ohnet óta! Másutt . . .

Ellenben egy érdekes Molière-előadás előtt ma két kis új darabot mutatott be a Nemzeti Színház. Az egyik a dr. Hűvös Kornélé, a másik Erdélyi Zoltáné. Komoly az első, és víg lenne a második. A gyermek és Az oroszlánbőr. A Hűvös darabjánál még csak vizsgálódik az ember. Ott akart valaki komolyan valamit. De az Erdélyi-darab! . . . A lelki szűkölködésnek csak az adta több jelét, aki ezt a darabot előadásra elfogadta. Nem gőgösködünk. Egy ötletből, egy tréfából lehet olyan dolgot nőtetni, melyet befogadhat nemcsak a Nemzeti, de a Comédie is. Hanem . . .

Egyébként miért agyarkodunk? Bölcs törvényeket ural a világ. Itt törvények szerint minden eredmény helyes. Annyi, amennyi kiérdemelődik. Ha a mai magyar élet intellektuális és kulturális eredményei silányak, tessék elhinni, hogy nincs annak más oka, mint hogy nem érdemlünk más eredményeket.

MK 1905. április 16.

Diósadi.

76. A NEMESI ELŐNÉV, ÉS A NAGY BETŰ

(2085-öt írnak a mi Urunknak, a Jézus Krisztusnak születése után.) Az Európai Egyesült-Államok még nem proklamálta a világnak hivatalosan az ő megalakulását. A szövetséges államok parlamentjei még nem ültek össze. És ez szándékos késlekedés volt. Előbb az európai Tudományos Akadémiák közös, nagy gyülekezése volt a soron. Az Európai Egyesült-Államok azt akarta demonstrálni, hogy a páratlan világeseményt, a szolidaritás e nagy művét a Tudomány teremtette meg. Nem a parlamentek, hanem az Akadémiák. Ami hihetetlennek látszott még nem is régen, azt mindenki hitévé tették a népek tudósai. Leomlottak a gyűlölködés korlátai, s közös boldogságra ölekeztek össze minden művelt, szabad európai népek.

Genfben gyűlt össze a világnak ez a legszebb gyülekezete, melyre kaján, fájó irigységgel néztek a Délamerikai Egyesült-Államok, Orosz-Ázsia, Kína, Szabad India, Japán, a Délafrikai Egyesült-Államok s egyéb nagy más kontinensi hatalmak világlapjainak kiküldött munkatársai. Világos volt előttük, hogy Európa most már legyőzhetetlen, s érezték, hogy az ő államaik bármint is izmosodnak, a Tudománnyal bírközni nem lehet, s Európa marad örökké a Tudomány klasszikus földje.

És mámoros, büszke hangon üdvözölte az Európai Egyesült Államok arisztokratáit a genfi tudósok legöregebbje.

Elmondta, hogy a huszadik század tudósainak köszönheti főképpen az emberiség ezt a szent, diadalmas napot. Nagy eredményeket, világokat jelentő fölfedezéseket köszönhet az előző századnak a világ, s ezek a nagy eredmények egyesítették boldogságra a népeket.

A genfi tudós elősorolta Európa Tudományos Akadémiáinak főműveit a huszadik században. Mindegyik Akadémia maga jelölte meg, melyik eredményére a legbüszkébb. A párizsi Tudományos Akadémia Naptanulmányát tartja legnagyobbra, mellyel esztendőkre a legpontosabban tudja területekre megjósolni az időjárást. A stockholmi Akadémia az Északi Sark teljes fölfedezését vindikálja magának. A berlini Akadémia a fogantatás misztériumának a megoldását. A szentpétervári az emberi élet tartamának megnevezését.

Egy-egy bibliai, isteni csoda mindenik náció tudósainak a klubja. És most jön a magyar Tudományos Akadémia jelentése. A genfi professzor hangja megreszket, mikor olvassa: a magyar Tudományos Akadémia pedig a huszadik században határozottan

kimutatta, hogy a nemesi előneveket nem kis, hanem nagy betűkkel kell írni.

BN 1905. április 19.

A. E.

77. KONTRA

Hajlandó és ajándékos kedvében lévén Magyarországhoz az idei tavasz, talán lesz részünk sok más áldás mellett egy kis országos krimicsauban is. Az elmúlt őszen már kaptunk ízelítőt belőle Budapesten. A munkásmozgalom Magyarországon az építő-munka terén érte el a legnagyobb evolúciót. Itt vívják a legformásabb, legkeserűbb és legrázkódtatóbb harcot a kiengesztelhetetlenül ellenséges táborok, a munkaadók és munkások. Itt készül most az országos munkazárlet is, a sztrájknak és bojkottnak ez a nagy, de sehol eléggé be nem vált kontrája. Az építőmesterek azt mondják, vége a türelmüknek. Tönkrenyomni magukat nem engedik. Ha a munkások szervezkedtek, hát ők is szervezkednek. Országos szervezetben, melybe kommunikéjük szerint már eddig is negyvenkét város s csaknem minden vármegyei központ tartozik. És ha a munkások határtalanok és kíméletlenek a sztrájkban és a bojkottban, jól van, ne dolgozzunk, se ők, se mi. Az építőmunkások válasza erre, hogy ők jogos alapon állnak, a munkaadók mesterséges casus bellit keresnek, s végül, hogy ők huszonkétezeren vannak szervezetten és elkeseredetten.

Kell-e nekünk bizonyítgatnunk, hogy a harctérre könnyen tudunk letekinteni, ha nem is hidegen, de fölülről és semerre nem hajlóan? Sehol sem olyan könnyű félénken, de őszintének lenni, mint a mi sok nyomorúságunkban. Istenem, a mi tőkénknek nehéz volna még eltartani a bérenceket, s az okos szocialistának szinte remegő, titkos gonddal kellene azon csüggeni, hogy nőjön olyan töke, melytől kicsikarni a mai semminél többet lehet.

Tehát tekintsünk le a harctérre. A több igazság mindig a gyöngébbé, még ha a gyöngé szervezeten erősnek is látszik. Mondjuk így: a munkásoké. De hallgassuk meg a másik tábor. Az építőiparosok azt mondják, hogy a munkásokkal nem lehet egyezkedni. Nagy összecsapások után jön egy békekötés, melyben mindig csak ők hoznak áldozatot. És gyümölcse a békekötésnek nincs. Csak imágnárius jelzőoszlop egy-egy békekötés. Utána rögtön új harcot kezdenek a munkások. Mindig újabb és újabb követelésekkel. De

legjobban panaszkodnak a bojkottok ellen, melyek eleven sebei egyébként a német vállalkozásnak is, s melyek ellen a kontrabojkott sem bizonyult elégnak idáig, úgy hogy a legraffináltabb terveken törik a fejüket a német tőkésék. A magyar építőiparosok azt mondják, hogy a bojkott már folytonos harci eszköz a munkások kezében, és minden munkaadó feje felett Damoklesz-kard. Tömegesen bojkottálják őket a munkások. Legtöbbször újabb és az általános megegyezést túllícitáló bérek kicsikarása végett, de sokszor a legképtelenebb indokokból. A munkásszervezetek nem adnak, s talán nem is adhatnak semmi garanciát. A munkások a leghallatlanabb terrorizmussal dolgoznak. Szégyenpaddal, bottal, késsel támadnak azokra a munkásokra, kik velük nem tartanak, s kik állják az egyezséget. Ők hát most már csakugyan, nem mint az őszön, komolyan akarják, hogy lépjen közbe a kormányhatóság, s erősítse meg őket a munkásokkal szemben. Ők tartós békét akarnak.

Így a munkaadók. Szinte szóról-szóra ismétlése a Nyugaton lejátszott eseteknek és kijátszott kártyáknak.

A munkások azt válaszolják, hogy bojkottjaik jogosak. Kikötött bérminimumjaikért harcolnak. Egyébként ők előre békén lennének. A szervezetek elítélik a vad terrorizmust, de viszont nekik is van egy lajstromuk telejegyezve a munkaadók embertelenségeivel. Úgy vélik, hogy nem a békét akarják de a munkások államhatalmi lenyűgözését, vagy legalább is visszavevését az eddigi engedményeknek. Ők nem félnek semmi kartelltől. Mellettük a Nyugaton már kivívott sok eredmény beszél.

De amint Nyugaton már részben megívott harcoknak fegyvereivel kezdenek harcolni munkásaink és munkaadóink, éppen úgy nagyon távol viheti őket a vakhít a nyugati példákban. Ne, ne, hányszor ajánlgassuk, ne feszegessék túlbátorságosan a húrokat. Mert nálunk majdnem minden másképpen van. És még az is megtörténhetik, hogy nálunk sikerülhet, ami másutt lehetetlen teoretikusok előtt. Munkás-roham vagy munkaadó-roham egyformán. Még tán a krimicsau is.

A munkások föltétlen joga a szervezkedés s a harc a munka érdekéért. A munkaadóknak ugyanilyen joga a szervezkedés és érdekeik védelme. De például ha a munkaadók joggal keserűek a terrorizmus miatt, vigyáznak-e eléggé arra, hogy érdekeik védelme ne csapjon át a munkásokra rálicitáló terrorizmusba?

Ami valahogy fölemelő jelenség e — reméljük — csak fenyegető, de egyelőre be nem következő krimicsauban, az, hogy a kollektív munkaszerveződések felé haladunk már mi is, s a teljes két táborra osztottság felé. Ez valami, mert haladás. Hanem a harcban mértéket tartsunk. Főképpen óvakodjunk e reakcióra, minden-

féle reakcióra könnyen hajló, szegény nyomorúságos országban, hogy ne provokáljuk a hatalmat, hogy legyen még rendőribb rendőrállam. A kormányhatalom provokálását hagyjuk ki a játékból. Ellenben sohse hagyjuk ki azt, hogy szegények, sujtottak, százbajúak vagyunk. És ne siessünk az osztályharc élességében elérni Nyugatot. Annyi, de annyi szükségesben, talán még szükségesebben vagyunk hátra, nagyon-nagyon hátra.

BN 1905. április 21.

(A.)

78. AZ EMBER TRAGÉDIÁJA

— Madách darabja új előadásban —

Nagy és szép volt-e az este? Expiálta-e a legújabb Nemzeti Színház sokasodó bűneinek legalább egynehányát? 1. Nem. 2. Nem. A Nemzeti Színháznak semmi sem sikerül. Még a kegyelet sem.

Paulay színrehozó nagy munkáját újjal váltani föl (mert erről lett volna ma szó) csak akkor lett volna szabad, ha kész és nagy erőt érez magában a Nemzeti Színház. Főképpen pedig: irodalmi libációhoz nem elég az ötlet. Áhitatra tanított közönség kell hozzá, s no meg egy kis művészet.

Egy madáchi ötlet született és fájlódott bennünk egész este. Hogy lám jó Hevesi Sándor (bizonyosan ő) sokat és lelkesen dolgozott a mai estén. Amit tudott volna, azt persze nem csinálhatta meg mind. De hatalmasat végzett. Lelket öntött a szcenikába, a színes papírosba, a süllyesztőbe, az automatába, a kosztümbe, a néma csoportba. S az emberekbe nem tudott lelket önteni, holott az ember lelkes lény állítólag. Az újító szellem Ádámként néha nekilendül ez ócska házban, de ott terem mellette Lucifer, a kántáló, vén koldus, s elhegedülte Szent Dávid a legjobb szándékot is.

A cél: a teljes Madách volt. Új beosztással, új képekben kaptuk a darabot. Természetesen lehető új díszletekkel, kosztümökkel. És kaptunk egy keveset még a célra a modern színpadi technika boszorkányságából. Nagyon keveset, és ez a második nagy-nagy hiba. A nagy áldozatokkal előre eldicsekedett a színház. Azt hittük, hogy végre legalább gépekben s gyors változásokban modern lesz. Inkább maradtunk volna még a Paulay-féle átdolgozásnál.

Hogy hallottunk egy pár csak könyvből ismert passzust? Hogy az egyiptomi kép erősebb? Hogy álomként, Kepler álmaként kapjuk a francia forradalmat? Hogy Ádám furcsán az úrben le-

beg? Hogy sok új, kedves, apró mozgalom, szín került ki a rendező lelkéből? Valami ez és szép — lett volna, ha mindezt meg nem ölte volna a régi énekstflusnak, ürességnek, lelketlenségnek valósággal a darab római képébe illő tobzódása.

Ádám — Bakó. Éva — Fái Szeréna. Lucifer — Gyenes. Csak bár mindenkinek elmondana ez mindent, s ne kellene külön írni csak két szót sem róla. Hajh, milyen tercett! Nem maradt hármuktól egy igaz, meleg, ép szó. A kisebb szerepűek, a Nemzeti Színház kevés lelkes lényei, akiknek tudniillik ma este dolog jutott, próbáltak e hármak s társaik ellen küzdeni: Pethes, Odry, és még egy páran. De ma este, Somló tudja, miért, a hármas szereposztásból a minden valószínűség szerint legrosszabbat kellett kapnunk.

Pedig milyen lelkes, érdekes közönség gyűlt a színházba. Hogy tudott volna ez lelkesedni, ha lett volna miért. Még abba is bele-törődött volna, hogy mi sem történt a lejátzás gyorsaságáért. És talán a rendezés munkája is mennyivel jobban kiragyogott volna, ha Madách szent géniuszával nem a Nemzeti Színház pingvin-géniusza kívánt volna szárnyalni.

Akik jót és szépet műveltek kigondolásban, jó újításban, játékban, azoknak megadassék mégis minden dicséret. Nem vezett el munkájuk. Alapja lesz az okvetlenül sokáig nem késlekedhető reneszánsznak, mikor Madáchhoz s Paulayhoz méltóbb lesz a Nemzeti Színházban minden.

BN 1905. április 21.

(Dyb.)

79. SZERELEM A HARCTÉREN

Ribáry vagy Varga Ottó könyvében keveset tanulhatunk róla, de tessék elhinni, hogy igaz: Venus a harctérre is követte Marsot rendszerint. Meghalni valami túlságos nagy vággyal sohse vágyott az ember. Szüksége volt e tény előtt egy és más részsegségekre. Szegény orosz katonáknak ott messze Mandzsúriában szintén nem akarózt csak úgy józanon elpusztulni. A japániaknak könnyebb és szerencsésebb diszpozíciójuk volt. Ők megrészegedettek szent hazaszerelmüktől s lelküknek sokféle drága babonáitól egyaránt. Az oroszoknak nem adatott ilyen könnyű részsegség. A tiszturak próbálkoztak mummál, a közvitézek vutkival, amíg telt. Nem kaptak elég mámort, s nem csoda, hogy tízszer erősebben vágyakoztak nők után. A férfioletnek két nagy óriása bírkóztott hát itt: a Nő és a Halál. A halál közelségét szegény orosz katonákkal csak a nő közelsége tudta egy kicsit feledtetni.

Hír jön arról újra, hogy Venus milyen népes táborral szárny-csapatoskodott Mandzsúriában. Nemcsak Cirill nagyhercegnek voltak barátnői, de például Alexejev alkirálynak nem kisebb nő vitt mámort a legjavából, mint Otero, a szép Otero, a híres, kiváló spanyol—francia, táncos dáma. Igaz, hogy a szép Oterót az irgalom vitte ki, mert ő a sebesülteket akarta csak ápolni, de a vége a dolognak mégis botrány lett. Miként botrány lett Szaharov tábornok esetéből, ki a harctéren egy másik szép ápolónő szemeiért még a bigámiától sem rettent vissza. És balga hit azt hinni, hogy Kuropatkin az ő szigorúságával teljesen száműzni tudta volna Venust Mars mellől.

Ismeretes, hogy egy-egy háború idején valóságos özönlésben tartanak a harctérre minden világrészről a vállalkozó, kegyes tertvű — ápolónők.

Ha csak francia újságírók írták volna, könnyű volna nem hinni, de angolok s amerikaiak is írták, hogy a japáni seregben is volt baj hasonló. Még Wallenstein sem tudta nőgyűlöltre szoktatni a katonáit. Valószínű, hogy előtte pár ezer évvel sem volt másként ez a dolog. De sőt.

Harctéri tudósítók írják, hogy közkatonák sokszor kenyér helyett szívesebben vesznek olcsó, szerelmes regényt vagy képet. Mikor az ember a halál torkában van, drága előtte a legkisebb földi illúzió is.

A japániakról különben hoztak az újságok egy érdekes más ilyen hírt is. A japáni férfinak csodálatosan nagy a szimpátiája a — kínai nő iránt. A kínai férjek tudják régen, és sokszor siratták ezt már meg. Ez talán még a japáni—kínai szövetség ügyének is árt-hat. Ilyenformán a sárga veszedelmet is késleltetheti, ha van ilyen.

A szerelem ott van a harctéren. Mandzsúriában is. Minde-nütt, ahol a halál ott van, pedig a halál mindenütt jelenvaló.

BN 1905. április 22.

A. E.

80. EURÓPA KAIRÓJA

Szent Margit szigetén megépül-e a magyar Monte-Carlo, ez nem nagyon bizonyos. De ha megépül s meg nem épül: húsz év múlva jó dolog lesz idegenként Budapesten mulatni. Ez a mi isten-telen jóslatunk. Budapest lesz az európai Kairó. Egy kifejlődött, tarka, lármás monstre-mulatóhely. Egy kicsit ázsiaibb, mint az afrikai Kairó. Hangulata, színe, parfüme túlvegyes és túlerős. Íze a fűszerttermő szigetek vadhúsának az íze lesz. De mulatságos és vlg metropolis. Az orfeumok és százféle mulatók városa lesz e város.

Miért? Mert elmúlik innen a színház. Még mielőtt igazán élt

volna. Nagy kultúrájú országokban is elmúlандóban van. Mihelyst nem tudott a legújabb lelkekhez szólni, rögtön jelentkeztek rajta a halálfoltok. De másutt csinosan tudják kendőzni, sőt másutt lehet szó még talán fölújulásról is.

Szófiában most építik az első állandó teátrumot. És a bolgár fővárosban még megeshetik az a csoda, hogy a színház többet nyújtson, mint amennyi a bolgár géniuszhoz illik. Nálunk ez a csoda nem esett, s ezután már bajosan fog megessni.

E pillanatban szeretnők azt bizonyítani, hogy a színház ellen nálunk a színházak követtek el mindent. De igazságtalanok volnánk. Az ok: a társadalom. Az örök ok. A nem nagy magyar értelmiség krémje a leginternacionálisabb társaság e világon. Tele van szomjúsággal a különb kultúrák iránt. Járja a világot a legszegényebbe is. Fogyasztója hat-hét náció könyvpiacának. Bayreuthban már unatkozik. Antoine-t konzervatívnak tartja, s a berlini moderneiben nem lát elég emberit, művészt és merészet. Ez a túlcivilizált sereg tehát odaért, hogy csak az exotikum izgatja. Itt aztán találkozik a magyar publikum apró, külön-külön uniformisú csapataival, melyek el sem érkeztek még a színház igazi értékeléséig. Közbeesnek még néhány kis csapatok. Azok, akik Csíky és a régi népszínmű folytatását várják. Azok, akik a meg nem értett modernség smokkjai. Azok, akik még nem tudnak kaviárt enni, s szeretnék, ha a színpad állandóan Nebántsvirág-okat tudna tálalni. Azok, akik komolyan vették a Vígszínház dolgát, s ma komolyan hiszik, hogy a színpadon egy Feydeau-darab a nonpluszultima. És még pár ilyen csapat. Ezek a maguk-maguk módján, úgy ahogy, még komolyan veszik a színpadot. De ezek kevesen vannak. Kicsi társadalom ezer hitvallással: fátum mindenképpen. De legnagyobb fátum a színházra. Azt megemészti okvetlenül. Pláne ahol még úgyszólván semmit sem nyújtott eddig a színház.

De viszont a színházak is megtették a magukét. Sziinte rohamosan kormányozzák magukat a budapesti színházak az orfeumok felé. Ahol ez vaskalaposságból, álszeméremből s önállótlan-ságból lehetetlen, ott még rosszabbak a dolgok. Tessék a budapesti színházak elmúlt szezonzára gondolni. Bajos megállapítani, hogy a Magyar Színház revüje sokkal magasabb műfajt jelent-e a János vitéz-nél, s a Vígszínház Kézről-kézre darabja magasabb régiókba cipeli-e a lelket, mint az orfeumi létre mindenképpen megérett s okosságból is majd rátérő Népszínház, mely reprizei-vel is csak azt igazolja, hogy nem érdemes ma színházastit játszani. Viszont az igazi Mirbeau-t, aki valahogyan mégis csak ez eljövendő új irodalom egyik kis előprófétája, csak budapesti orfeum merte bemutatni. Egyelőre a nivellálódásnál tartunk.

A Nemzeti Színházról jobban esnék nem szólni. Mikor már valami nagyon újat akar adni, föltámasztja iszonyú rossz, új előadásban Az ember tragédiáját. Évek óta képtelen csak tömegi értelemben is eredményest nyújtani. Egy illúzióval teljes és folytonos órát soha. Új gondolat, új érzés, új hangulat, új borzongás pazarabban adódik egy népgyűlésen esetleg, mint itt.

Mulatni pedig szeretünk. Az egyre nyüzsgőbb világ útjába akaratlanul is mindjobban beleesünk. A nőink szépek. A borunk jeles. Életünk érdekes vegyülése a Balkánnak és Amerikának. Az egységes társadalomtól távolabb vagyunk, mint valaha. Politikai hecceink megölik az irodalmat és művészetet. Itt tehát meg kell születnie az európai Kairónak. Vidám hely lesz. Még talán abban is hasonló Kairóhoz, hogy az Operánk emelkedik. Az ánglius, a berlini, a francia, ki pár napot itt lumpol, egy komolyabb estéjén esetleg igen jó Wagner-előadást is élvezhet az európai Kairóhoz. Hacsak valami nagy újlás nem jó, így lesz.

BN 1905. április 26.

A. E.

81. PARLAMENT A FÖLD ALATT

Ez is Oroszországban történt. A Romanovok birodalmában ugyanis már régi idők óta nem igen esődnek banális esetek. No hát ez sem banális.

Kiderült, hogy Oroszországnak parlamentje van. A parlament nem régen ült össze. Írók, tudósok, iparosok, kereskedők és a többi voltak a tagjai. Egy teljes és tökéletes parlament. Úgy tervezték, akik csinálták, hogy előbb vagy utóbb csak jön a nagy égszakadás. Valami iszonyúság történni fog. Kell, hogy történjen. Mikor aztán feje tetején áll a szent birodalom, ők hirtelen előállnak:

— Orosz nép, íme a ti konventetek. Ezennel folytatjuk a tárgyalásokat.

Mindenképpen titkos választás után ült össze az orosz parlament. A föld alatt. Egy pinczeszerű, rejtett teremben. Ideális parlament volt. Nők is kaptak benne helyet.

Megjegyezzük, hogy ez a világ legkomolyabb dolga. Ez a parlament nagyon komoly dolog volt. Terhes mindennemű parlamenti miazmáktól. Mindjárt az első ülésen hevesen csaptak össze a pártok. Az alkotmányos konzervatívok ültek jobboldalon. A forradalmi szocialisták a szélső-jobboldalon. Közöttük tarka pártok. Talán éppen csak a koalíciót nem ismerte ez az egyébként ideális parlament.

Második napon a revolúcionáriusok bejelentették az obstrukciót, mivel szónokuk szerint a jobboldali pártok a cári udvarral trafikálnak. A jobboldalon nagy volt a méltatlankodás. Fölvették a nekik dobott kesztyűt, s hangsúlyozták, hogy rendet fognak csinálni.

Az autokrácia közös gyűlölete már harmadik napon sem tudta egy pillanatra sem kibékíteni az ellenfeleket.

Negyedik napon már avval kecsgették egymást az emberek, hogy Guillotin mesternek van egy nagyon elmés találmánya, s nem lehet tudni, hogy melyik napon tör ki istenigazában az orosz forradalom.

Ötödik napon talán a padokat törték össze. Hatodikon talán egymás fejét. A hetediken rettenetesen izgatott ülés lehetett, mert a lárma a föld alól is kizsibongott. Jött a rendőrség, s bevitte a dutyiba az egész parlamentet.

Jó, hogy a cároknak nincsenek jó ötleteik. Mert ha volnának, Miklós cár megiratná e titkos parlament tanulságos történetét. Vagy a jegyzőkönyvét publikáltatná, ha el nem tépték az obstruktorok, s megkérdéné nyomorult millióit:

— Hát ez kell nektek?

BN 1905. április 27.

A. E.

82. ENYÉSZET

— *Bemutató előadás a Nemzeti Színházban* —

I.

Gorkij is megírta: akkor pedig már kipróbált téma. Többet ér egy kemény öreg pásztor, mint egy göthös ifjú király. A nóta ugyan másként mondja. Úgy is igaz. Így is igaz. Az olyan asszony ellen, ki csak arra született, hogy csókokat fogadjon el, tessék azonnal beadni a válópört, mihelyst ön, a férj, nem tud örökösen csókolózni. Mert ön, Ádám úr, nem olyan szerencsés, mint bibliai ősapja. Önnek édesapja is lehet, s kész a tragédia, mert Éva, a turbékoló kedvű Éva nem válogatós.

Ebből darabot írni nem rossz gondolat. Igaz, hogy nem új eset, de éppen ezért. És mi sokért nem adtuk volna, ha Géczy István és Hegedüs Gyula *csak* éppen erről írnak. Hát nem elég ez? A magyar drámaíróknak nem utolsó naívságuk, hogy félnek egy egyszerű, de

erős és szűz esettől. Ők egy este s három fölvonásban el akarják intézni az időknek minden problémáit. Nagy része van ebben a szocialis apostolkodás nyegle divatjának. Az áldott, derék közép-szerúségek azt hiszik, hogy nekik a házasságtörés legkülönbőbb eseteit sem illik tárgyalni másként, mint hogy közöljék véleményeiket a szocializmusról, a régi és új világfelfogások harcáról, a nietscheánizmusról s mindarról, aminek tessék elhinni, ritkán van szerepe a mindennap izgató és sokaságos tragédiáiban. Géczy István és Hegedüs Gyula darabjának is az a legnagyobb hibája, hogy nem merték csupán azt megírni, mint lesz egy nyugtalan vérű nagyon-asszony szerelmes az ő erőteljes apósába fiatal, degenerált férje oldalán. Ezer szerencse, hogy Géczy István erősebb, Hegedüs Gyula pedig ügyesebb (így gondoljuk) ember, mintsem elfelejtkezzenek arról, hogy nekik mégis csak az a legnagyobb kötelességük és érdekük, hogy izgató és hatásos drámát írjanak. És ha egy kicsit gúzsokba kötik is alakjaik lábait, megcsinálják, amit akartak. A darabjuk sardou-ian ügyes, izgató, érdekes, holott ők nemcsak Sardou-tól tanultak. Ez az, ami tetszeni szokott, s kár, hogy szezőn végen járunk. Ez a darab sok előadást érne.

II.

Miklós Gábor a Kárpátok vadonjában él együtt a fiával, Alberttel s ennek a feleségével, Bellával. Gábor ötvenéves dalia. A fia gyöngé legény, aki külföldön tanult. Sokat tanult, sokat szeretett. Az anyja szívbajos volt. A szívbajos anyák fiainak nagy tehetségük van arra, hogy olyan nőt találjanak, ki nagyon is csupán nő. Ez Bella is. Az öreg először nem szereti a menyét, s végül szeretné elszeretni a beteg fiától. El tudja ezt rendezni a lelkiismeretével. Ő azt vallja, hogy ez a mai generáció beteg. Az ő fia típus. A mai férfiak tele vannak teóriákkal, makacs indulatokkal. De nem férfiak. Nincs ok őket kímélni. Egyébként is örökösen harcban vannak. Géczy István és Hegedüs Gyula ugyanis a modernséget gyengeségnek látják. Albert reformokat akar nagy birtokukon, gyárakat, műhelyeket. Modern, szocialis elveket hirdet. Afféle überburzsoa. Az örege konzervatív, kemény ököl-ember, lófékező, medveölő. Mikor a menyét bánatosnak látja, mert az ura nem foglalkozik vele, hamar kimondja a szentenciát: a férjnek mindig rá kell érní turbékolni. Ami tetszik Bellának, s észrevehetően tetszett a nőzőtér asszonyainak is. Ám Albert szereti is Bellát, úgy, ahogy a degeneráltak szeretnek. Néha, váratlan, vad szomszúsággal. Persze erőtlentül. De különösen akkor nagyon, mikor félti. Ám egyre

nagyobb baja lesz az Albert szívének. Orvosprofesszor érkezik Budapestről. A szívbajos, nagybeteg ember, ki már féltékeny az apjára, véletlenül, egy erős incidens útján megérti, hogy Bella az apját szereti. Ez megöli a beteg szívet. De a szerelmesek mégsem lehetnek egymáséi. Hiába az öreg vad állatisága s a Bella hisztériája. Köztük van a halott, s a történet kietlen, vígasztalan némaságba szakad bele.

III.

Hát nem nagyon igaz (hogy művészi lenne, arról persze szó sincs), nem nagyon önmagából fejlődő dráma ez, de erős, megcsinált végig. Az olcsóságot is kerüli. Néha egy ibseni vagy tüzes, délolasz avagy gorkiji akkordért a kínálkozó hatást is feláldozza, ami már bizonyos nemű művészi ambícióra vall. A társas cég ne bomoljon fel. Géczy István és Hegedüs tudni fognak nagyon érdekes darabokat írni a Nemzeti Színházba, ahol különben a színészek is nagyon szeretik őket. Olyan buzgalmat rég nem láttunk e fatális színpadon, mint ma. Csak éppen P. Márkus Emília ne lett volna ma olyan balul tüneményes. Csodálatos estéi vannak neki. Percenként variálja a legnagyobb szerűbb megértés és a teljes hamisság hangjait. De mégis csak tüneményes volt s csodaszép Bella. A többiek, Szacs vay, Dezső, Ivánfi, Gál olyan jók, amilyenek csak tudnak lenni. Nagy, zajos volt a siker. Szerzőket, színészeket, de kivált a szerzőket szeretettel ünnepelte a közönség.

BN 1905. április 29.

Dyb.

83. KÖLTÖZIK A MORGUE

Költözik a párizsi Morgue. A híres Morgue, melyet ott künn meg szokott nézni az idegen. Talán rossz olvasmányainak emléke miatt. Talán azért, mert Párizsban az élet kacagó áradata beteg vágyak tengerébe sodorja a lelkeket. Akarjuk azokat látni, akik a legszomorúabban hagyták abba a kacagást. Az élet enyhülései ilyen helyeken teremnek. Több a felségesnél látni embereket, kiket legnagyobb erővel dobott ki forgatagából az élet. Hidegek, csúnyák, tudatlanok s olyan halottak, hogy már halottabbak nem is lehetnek. Ezek elvégezték. A legtöbbjüknek még az is megadatik, hogy nem ismeri fel őket senki. Jöttek valahonnan az életből? Miért árulják el, hogy mi történt velük? Elvégezték s idejöttek . .

Csodálatos dolog, s szinte remegve írja le az ember: a demokrácia lendítette föl a Morgue-ot is. Mióta a nagy forradalom vala-

melyik évének thermidorán eszébe jutott a hivatalos Párizsnak, hogy ideje már emberekhez illőbb hajlékot emelni ismeretlen halott polgártársaink számára, divatba jött a Morgue. Megnőtt a népszabadság, kultúra, tudás, népesség. És megnőtt, rémesen megnőtt, az esetek száma. Nem kell háborút viselni. Az egyre komplikáltabb modern élet elvégzi a szükséges vérengzést. És jaj a legyőzötteknek a békés, kulturális életben is. Minden nap támad új nyavalya. Minden nap tombol új szenvedély. Egyre szomorúbb sorsuk lesz az emberi idegeknek. És jönnek mind nagyobb számban a Morgue s a Morgue-ok lakói. Azt írják Párizsból, hogy nagy baj van. Minden quartier tiltakozik az ellen, hogy az új Morgue-palota az ő attrakciója legyen. Az elevenek nem szeretik a halottakat. Az el nem esettek rémüldöznek az esettektől. A halottak pedig jönnek. Annyian jönnek, hogy tágas, nagy-nagy palota kell már nekik.

Az emberiséget valami örült humanista láz fogta el egy idő óta. Hálaistennek. Az emberiség rettenetesen bízik magában. Néha tehát nem árt lehajtani a fejünket s átadni magunkat egy kis, üdvös, bús reménytelenségnek. Emlékezzünk meg néha, hogy ez az óriási élet mégis csak az, aminek régi nagyok mondják. Bolondos színjáték. Halad a tudomány? Vele halad a betegség is. Nő a szabadság? Kínosabb és általánosabb lesz a lenyomottság érzése. Mi kapnánk helyet a párizsi Morgue-nak. Szembe építtetnők a lelencek palotájával. Hogy kitágult ez is! Jönnek az elevenek, és jönnek a halottak. Ez aztán egy kis mementó is volna. Ez a két palota egymással szemben. Olyankor, mikor az emberiség hajlandó magát nagyon elbizni.

BN 1905. április 30.

Pont.

84. PÉNTEK ESTI LEVÉL

Képekről volna legjobb írni egyet és mást. Idegenekről és magyarokról. Mert, hajh, mégis csak legszebb: a kép. A tökéletes nő is csak vásznon él. A francia poéta azt éneklí, hogy asszonya szemei oly szépek, mint egy szép kép képzelt asszonyának szemei. Az én igazi szerelmem egy Collin-kép bájos asszonya. Heine a milói Vénusz faragott képébe volt csupán igazán szerelmes. Nők és férfiak szeressétek egymást, de szerelmesek csak szép képekbe, szobrokba legyetek.

Valamit éreztem, és ki is mondtam már a budapesti tárlatról. Írtam emberekről, magyarokról főképpen. A hosszabb írást még

mindig halasztom. Talán várok még egy pönteket. Úgy sem merném hinni, hogy az én írásom hozná majd divatba a tárlatjárást. Még messze vagyunk attól, hogy a szép és nagy képek csinálják önmaguknak a közönséget. Attól is elég messze, hogy a jó és jóságos kritika.

Egy jól portált büfé a tárlaton és egy lármás sétahangverseny, s a budapesti jó módú polgár (vagy nagyságos polgárásszony) hajlandó tudomásul venni, hogy Mednyánszky fest, sőt Fényes is fest, Kernstock is, Ferenczy is, de még Perlmutter is. Sőt még jónéhányan szintén festenek.

Erről s róluk fogunk hát majd beszélni. Ma nem.

De azért próbáljanak szerelmesek lenni képekbe, szobrokba, ha tudnak, hölgyeim és uraim. Jó dolog az, majd meglássák.

A képek, a szép képek, egyéb erényeiken kívül még tartósabbak is, mint a színésznők és színészek. Úristen, sokszor jut eszembe, hogy az életem nem vidámságos, de mindig van sok vígasztalásom. És nem utolsó ezek között, hogy nem vagyok primadonna s nem vagyok a budapesti közönség kedvence. Mert nagy csapás ám ez. Elnéztem szegény Küry Klárát a Dancigi hercegné-ben, a Király Színház nem elsőrendű szállítmányában. Hát ő már csak az volt, a nagyérdemű közönség kedvence. És mit csinál ebben a nem elsőrendű angol operettben? Még táncol is. És becsületesen, kedvesen csinál mindent. És a közönség nem akar visszaemlékezni, hogy ez a művésznő joggal reklamálhat tőle minden babért, mert őt a közönség olyan magasra emelte, mint előtte még senkit. Ellenben a közönség nem emlékezik. Sőt úgy viselkedik, mint Monsieur Paris, avagy Monsieur Fadd. Hóhéri módon. Fölmagasztalja a maga színpadi kedvencét, hogy lenyakazhassa. Én bizonyísten nagyon csodálkozom, hogy még akad olyan színésznő és színész, aki mer a budapesti közönség kedvence lenni.

A Dancigi hercegnőért nem kár, de Küry Klaráért kár. Nem a művészet okából. Mi közülük a színházak kilencvenkilenc és fél percentjének a művészetéhez? De kár ilyen emberi dokumentumot látni, ilyen emberi tragédiát.

Emberi tragédia . . . Madách darabját, az Ember tragédiáját új előadásban mutatta be a Nemzeti Színház. Nevetséges volna a kegyetlenség vádjától félni, hogy kimondjuk: nem volt ez jelesebb művészi esemény, mint a Népszínház 7777 (ez cím) című darabja. Végre is Madách remeke ellen ebben egy kis gondolatnyi érzés sincs. Még a fölüljítás ideája ellen sincs. Sőt az átdolgozásnak tiszteltreméltó és kétségtelen értéke ellen sem. De miért kellett a Nemzeti Színháznak éppen Madách nevében elárulni magát azoknak is, kiknek még eddig magát el nem árulta? Rostandról, a Cyrano írójáról mesélik, hogy ő nem szeret színházba járni. De van neki egy báb-

színháza, s evvel mulat. Hátha Rostand nem a párizsi Comédie-től, de a Budapesti Nemzeti Színháztól csömörlött volna meg? Akkor talán még bábokkal sem játszana színházasdit. Van itt néhány kiváló, ügyes színész. Ők nem tehetnek még arról sem, hogy itt vannak. Hanem a felfújtságnak, a semmiségnek milyen kellemetlen pöffetegjei csinálják itt azt a stílust, mely egyedül a Nemzeti Színházé az ő- és újvilágban, arról beszélni sem jó. A szó, a gondolatöltöztető szó is elvész e színházban. Hogyne veszne el az érzés, a hangulat, a sejtetés, a dísz, az artisztikum?

Nyilván sokáig tart még az az állapot Budapesten, hogy akik becsülik és joggal becsülik magukat, azok barlanglakók lesznek. Sajátságos, hogy nálunk még színészeknél is így van ez. Akinek nincs meg az illendő kicsisége, magában marad. Ujházi Ede művész voltában — ha furcsán hangzik is, — barlanglakó. Jászai Mari is. Még Márkus Emma is az kezd lenni. Aki annyira a nyilvánosságé, mint a színész (és az ő művészete), még az is rászokik arra, hogy féljen a nyilvánosságtól, főleg féljen attól, hogy bátran, nyilvánosan s kedvvel tegyen gyakorta hitvallást az ő művészetéről.

Ez különös, ha érthető is. Valami tisztulás kell a magyar kulturális életben, és ez nem ama bizonyos, régi frázis. Bölcsen, igazságosan sehol sincs, de ilyen lehetetlenül, mint nálunk, viszont nem lehetnének a dolgok sehol.

Az Operaházban Puccini Bohémélet-jét kaptuk e héten. Carré úr színházában láttuk utoljára, a párizsi Opéra Comique-ban. Magunkkal jönnénk ellenkezésbe, ha meg nem dicsérnők a budapesti bemutató előadást. Hiszen ezt el is várhatja tőlünk bárki. Valóban, ha még nincs is, de lesz Operaházunk. Ha nem a mi kedvünkért, de meg kell csinálni a — főhercegekért s vendégeinkért, az idegenekért,

Nem is lesz ez nehéz. Magyar zene nincs. Tehát csinálunk magyar Operaházat. Magyar dráma van: tehát jöjjenek a németek. A németek . . . Megyek hazafelé tizenegy órakor, s egy utcából özönölve jön a Vígyszínház publikuma. Németül beszélnek, lelkesedve, izgatottan. Kijelentem becsületszavamra, hogy Farkas Pál Olgája van olyan jó darab, mint zum Beispiel a Traumulus. Mit mondjak még? Igenis jogosult minden germanofóbia ez országban. Az a mi nagy nyomorúságunk ugyanis, hogy a némettel szállítatjuk magunknak a kultúrát. Szegény Neszmélyi. Ő bezzeg nem volt nacionalista. Még akkor nem Kossuth Ferenc adta minden művészi alkotáshoz az exekvaturt. De intelligens emberek éltek, kik tudták, hogy nekünk szabad tanulni oroszról, franciától, norvégtól, dánról, angolról, csak némettől nem. Mindenekelőtt azért, mert a budapesti burzsoázia — német műveltségű, az Isten bocsássa meg ezt neki.

De ne bocsássa meg a Vígszínháznak, hogy legalább is annyit ártott ennek az országnak, mint — Szapolyai János a mohácsi csatánál.

Legyünk derfús hajlamúak, s jegyezzük föl, hogy a magyar ciklus sikert hozott ma a Nemzeti Színházban. Géczy István és Hegedüs Gyula darabja, az Enyészet került ma a sorra. Olcsó darab. Olcsó munka, de legalább: megcsinált. Egy hibája van. Megérik rajta, hogy frói nem magyar földön vették föl a témát, s álmodták színdarabbá. Olvasták valahol. Mindegy. Ezúttal elküldhetné Kossuth Ferenc úr a maga fő-praetori elismerő levelét. Amit nem küldött el eddig Ábrányi Kornélnak, ki Iván címmel bajnoki hősköteményt írt. Ábrányi Kornél nem igazi poeta. De Iván-ja által mond annyit, amennyibe Széchenyi István beleírult, s Grünwald Béla belecsemörlött. Ebben az országban senki sem lehet valaki. Boldog, akinek olyan álmai vannak, melyek elaltatják. Bródy Sándor Dalmáciában feledi, hogy magyar író. Ábrányi Kornél magyar író akar lenni, hogy feledje magyar politikus voltát. Az Úristen éltesse Apponyi Albertet és társait: nyomorítsák el ezt az országot egészen — Macedonia rongyáig.

MK 1905. április 30.

Diósadi.

85. MAGYAR CIKLUS

Az élet, mondjuk: Élet, vagy viaskodásba úz bennünket, vagy megengedi, hogy álmodjunk. Az emberek az álmokat szeretik jobban, s az álmodók különbek, mint a viaskodók. A művész, mondjuk: Művész, az emberi-lélek e két-utúságának Herkulese, s ha amit mondunk, a szavak olcsó játékának tetszik is: viaskodva álmodja, vagy álmodva viaskodja át az életet. A színpadról pedig szintén csak az merjen hozzánk szólni, ki két kálváriát járt. Hozzon a viaskodásból többet, vagy az álomból, nem bánjuk, de hozza az élet nagyszerű teljességét.

A magyar Nemzeti Színház most ciklusban bocsátja elénk azokat a magyarokat, kiknek mondanivalóik vannak számunkra az életről, mondjuk: Életről. Kis gyanakvások, pletykák, intrikák hínárjából kiszakítjuk lábainkat. A magyar ciklus csúnya, budapesti legendaköre fölött ellépünk, s megyünk azon urak elé egyenesen, kik jöttek hozzánk mostanában hirdetni az ígét.

Istenem, istenem, borzongunk a kietlenségben, s megrettenve nézünk a saját lelkünkbe: hát mi is csak ezt látjuk, érezzük ki az életből? A magyar élet nem is Élet talán, s magyarul nem lehet

álmodni sem? Ezennel nem írunk le egy élő nevet sem. Csak emlékeztetünk mindenkit a magyar Nemzeti Színház újabb estéire. Miket és kiket hallottunk az emberről és az életről szólni? Kis, részlet-emberek, kik nem akarnak kevesebbet, mint magukhoz alacsonyítani a világot, beszéltek hozzánk s szóltak viaskodásokról, melyek kakasháborúk, és közöltek álmokat, melyeket méltatlan dolog volt megálmodni. Büszke, meredek, bús és bölcs kálvária helyett sámedlire hágtak ez urak, s onnan tekingetnek szét. Az egyik borzas kis fantáziájával az ikaroszi problémát áttelekkönyvelteti egy kisbirtokosra, meghajszolja az alakjait még közönségségükben is képtelen tereken, s azt mondja: ez a magyar élet. A másik kikönyököl egy zsúros ház ablakán s szendviccsel preparált gyomorállapotban betekinti az életet, s darabot ír róla. De mindre rálicítál az az úr, a ki becsületes átmelegedéssel fogadja be ugyan lelkébe, amit látáshoz nem szokott falusi szemek megállíthatnak, s meg akar vidámítani bennünket, be akar világítani az élet szent, titkos tárnáiba ama fölemelő, ragyogó, krisztusi bizonyossággal, hogy e nagyszerű életben létezik derék — mágnás. Egy árvaszéki problémát fogalmaz meg aztán egy másik úr a lelketlenség cikornyás hangján. Ejh, ne folytassuk. Semmi, semmi. A mi fröművészeinknek kfnai nyelven van írva az élet. A mi Herkulesseink féltutát sem járnak. Nem kettőt. Se nem viaskodnak, se nem álmodnak. A magyar Nemzeti Színház pedig e héten ítéletet mondat felettünk egy Madách Imre nevű, sajnos, már néhai úrral. Hiszen jól van: legyen igazuk azoknak, kik úgy vélik, hogy Az ember tragédiájába sokat beleálmodtak már jóval előbb. De ez a néhai magyar ember mily magasságban járt, miket látott, érzett és szólt. Dörgedelmes lesz az ő ítélete. De hasznos csak úgy, ha Somló Sándor is segíteni tudna neki. De vajon nem sámedli-ember-e ő is. S nem sámedli-magasság-e az egész mai magyar Nemzeti Színház? Okvetlenül kezdjük már sokan szomjúhozni az igazi Életet s az igazi Művészt. Talán-talán összeakadnak ők, s akkor még a Nemzeti Színház sem tudna útban lenni. Fölrúgódnék. Hejh, de csak jönnének ők már, óh magyar ciklusos szomorú világ!

F 1905. április

A. E.

86. SCHILLER

Száz esztendeje lesz e május kilencedik napján, hogy meghalt Weimarban az az igen nagy ember, kinek Thorwaldsen faragta az első szobrát. Szinte azt írtuk, hogy Goethe Schillere. Mivel a magyar

memóriák legfelső fiókjában úgy pihennek ők. Schiller — és Goethe. Kettős szobrukat Weimarban ma talán nem faragnák kettősnek. Ők ketten immár eltávolodtak egymástól. Hadd maradjanak azonban együtt, ahol együtt vannak. Nálunk is, sőt nálunk igazán, ahol Schillert értettük meg mindenha jobban, s ahol mintha nem is telt volna még el a száz esztendő, mert nálunk hosszabbak az évek.

Ma ünnepli a hivatalos magyar irodalom Schillert. Már ünnepelt Bécs. Ünnepep ünnepet ért mindenütt, ameddig csak die deutsche Zunge reicht. Lesz még talán ez évben ezer ünnep, Budapesten tisztelik a dátumot. Alig pár nappal előbb áldozik a magyar géniusz Schiller emlékének a naptári napnál. És ez az ünnep mindenképpen helyes ünnep. Ünnepe, mely okvetlenül megülni való.

A nemzeti géniusz igen érzékeny madár, de talán mégsem veszi tépázásnak, ha a mi nagy ébresztőknek is tartjuk a weimari halottat. Schiller szózata belezendült hatalmasan a mi új irodalmunk bölcső-dalába. E hangot át-átkapták a magyar lauthúrok, s e hang zeng még most is. Hazájában elért a legfőbb halhatatlanságig. Bent él a lelkekben, a percekben, a hangulatokban, az egész, törő, zúgó életben. Bennünk nem olvadhatott így fel. És nálunk még egy kicsit az eleven Schiller él. Fordítók dolgoznak Schiller-műveken, s izgató erejű szelleme Goethe társának fölöttébb otthonos itt még, hol Schiller társának apollói magaslatait otthonosan megjárni bajos a mi kicsinységünknek és nagybajúságunknak.

A magyar Schiller-ünnep tehát helyesebb és több, mint egy Dante-ünnep például. Egy Dante-ünnep csak demonstráció. Hogy az emberi szellemmel fáklyás, örök, nagy világ-útján együtt akarunk lenni. Ezt jelenti. A Schiller-ünnep szinte nemzeti ünnep. Mert Schiller nemzeti életünkhöz, a még mindig küszködő nemzeti léthez, adta nekünk az erőt, mikor megtermékenyítette a dadogó magyar nyelv apostolainak agyát és szívét. Hiszen ő hatott, ő uralkodott itt legjobban. S az ő szelleme él még ma is itt. Mert hogy sok szomorú okból még mindig nem lehet nekünk sokkal újabb régiókba járnunk, mint amelyeket nagy Schiller száz évvel ezelőtt bejárt.

A Schiller-jubileum mai magyar dátumán szeretnénk szólni: most pedig talán már a Goethe-csapáson. De ez szinte kegyetlenség volna, ünneprontó s hiú ige. A nemzeti géniuszt nem lehet dirigálni. Adjuk meg hát a lobogómeghajtás szollemnis és szokásos jelét. S írjuk ide a nem új igazságot: a nagyokat pedig nem egy népnek adja a Sors, de minden népeknek.

BN 1905. május 3.

Pont.

87. EGY SZÁL MIRTUSZ

A színészeket fölbátorították a drámaírók. Ha így van — gondolják — ők is írnak. Mint ahogy szinte igazuk is van. Ma este a Nemzeti Színházban Dezső József színműködött. Talán tizennyolc percig tartott az eset. Egy dramatizált, olcsó kis románcot kapott a májusian ritkaságos, de familiáris publikum. Esküvőre készül a szép menyasszony. Pazar nászruháját kis varróleány igazítja. Jön a vőlegény, s a varróleány ráismer benne az ő hűtelen lovagjára. Nem csinál szcénát. Legyenek boldogok az egymáshoz valók. Ő csak egy szál mirtuszt kér a szép menyasszonytól. A násznép megindul. A kis, kopott varróleány egyedül marad. A zenekar édes nászindulót játszik. Ő fölkapja a cókmojkját, s búsan, lomposan megy vissza a műhelybe. Szóvirágos, naiv kis munka. Pedig ha banális is a románc, egy erős poéta kegyetlen hatásokat diktált volna ki belőle. Így is jó volt. A szerzőt sokszor hívták a lámpák elé. A kis dramolettben Paulay Erzsike, D. Ligeti Juliska, Odry Árpád, Paulayné, Helvey Laura játszottak. Paulay Erzsike szép, üde menyasszony volt, s lelkünk fájt érte, hogy ilyen fiatalon túlsóhajtja, túlénekli a legöregebb nemzeti színháziakat is. Dezső darabját Géczy István és Hegedüs Gyula darabja, az Enyészet követte. A színész-szerzőké volt, az este, s nem volt rosszabb sok más esténél. Valószínű, hogy ugyanígy nem volna káros, ha néha némely drámaírók játszanának a színpadon. Erről a cseréről talán lehetne beszélni.

BN 1905. május 4.

(Dyb.)

88. SZOBOR-NAGYKÖVETEK

Budapestre készül amerikai Washington György szobra. Vajon jobb lesz-e ez a szobor, mint a budapesti szobroknak szabad, majd elvállik. Mi alig várjuk, hogy ez a szobor álljon. Pedig a faragott képeket, az ó-divatúakat, nagyon nem szeretjük. Sohse becsüljük meg velük azokat, akiknek az ünnepi beszédek frázisai szerint emeljük. Ritkán emelünk szobrot annak, aki megérdemli, ott, ahol helyén van, s akkor, amikor illik. Írtuk már egyszer-kétszer, hogy a monumentumokkal magunkat mérjük. Ha hitványak a magyar monumentumok, mink magunk vagyunk kissúlyúak. A mai szobrozás pedig mindenképpen lelketlen divat. Majd elmúlik s megjavul.

De örülni fogunk Washington György szobrának. Szeretjük a szobor-nagyköveteket, új funkcionáriusait a legújabb időknak, mikor a népeket semmiképpen sem képviselik már idegen népek

közt a nagy és kis követek. A diplomácia kész nevetség ma már, de a renyhe világ konzerválja őket sok más nevetséggel együtt. Az emberiség leendő, új, más élete még csak jelekkel beszél hozzánk. E jelek közül valók a szobor-nagykövetek. Az ő szimbolikus evangéliumukért azt is megbocsátjuk nekik, hogy szobrok. Rendszerint lelketlenek és rosszak.

Ma például Rómában leleplezték Hugo Viktor szobrát, Goethe szobra már ott áll Rómában. Ma a francia Jupiternek evvivázott Róma népe a germán Apolló után. Mit gondol vajon Goluchowski úr, vajon rosszabb diplomata lesz-e ott Rómában ez a szobor-nagykövet, mint az ő kvirináli nagykövete? Hogy a nagy francia poéta szobrát udvar, nép, katonaság köszöntötte ma, ez ér annyit, mint egy velencei találkozó. Hugo Viktor arra fogja emlékeztetni a taljánt, hogy latin testvére a franciáknak. És ha ott áll Goethe szobra is, de hát nem latin, sőt hellén volt-e Goethe is? És kaphat-e szobor-nagyköveti állást Rómában — Radetzky például? A szobor-nagykövetek a művelt népek leendő nagy testvériesülésének a pionírjai. Tolsztoj szobrára gyűjtenek Párizsban s Beethovenéra. A nemzetek kezdik elküldeni egymáshoz szobor-nagyköveteiket. Hogy aztán majd, egyszer, nagy, szent, jó órában egész lelkeiket küldjék el egymásnak. Mert művelt és szabad népek csak szövetségben élhetnek együtt.

És ezért várjuk örömmel Washington szobrát. Sőt a Lenau-szobornak is örülünk. Voltaképpen szomorú ugyan, hogy magyarjainknak kell ott künt Kossuth faragott képe s demonstrációnak itthon Washingtoné, melyet szintén magyarok küldenek haza. Szomorúság az is, hogy a Lenau-szobor azt jelenti majd, hogy szülöttjei e földnek szívesen kapcsolják magukat külön kultúrákhoz, ha tehetik. De mégis csak lesznek szobor-nagyköveteink. Mégis csak azok lesznek. Washington György hozza a demokrácia világának a tanácsát, s Lenauval együtt arra int bennünket, hogy térjünk végre is intenzívebben intellektuális életre s munkára, mert elhagynak bennünket saját fiaink, s elvész a mi népünk, mert igazi szabadság és tudomány nélkül való.

BN 1905. május 7.

A. E.

89. PÉNTEK ESTI LEVÉL

Ma este már egy esztendeje. Egy esztendeje már, hogy itt-hagyott bennünket sivárságunknak fejedelmi dísze, kinek neve Jókai Mór. Pennás emberek siránkoznak ma, hogy íme nem siet

ez ország Jókai szobrával. Nem érzi, ki volt neki a mesék nagyura. Mert késik ama szobor.

Hát csak késsék is. Bizony csak késsék. Várjon a mi író Jupiterünk külön időkre. Néhány nap alatt olyan tanítást kaptunk a szobrokról, hogy félünk. A Kossuth-szobor és a Szabadság-szobor dolga oltotta belénk e nagy félelmet. Tetszett már ugy-e hallani, minő meddőség zokogott ki e két szoborpályázatból? Oh, iszonyú meddőség. Csak azt bajos megállapítani, kik a meddőbbek, a művészek-e, vagy jurorok, kik ítélkeznek a művészek felett.

Mondunk valamit. Ha a magyar művészek képtelenek ma ihletést kapni Kossuth Lajos és a nagy idők emlékének megfaragásához, csakják be a boltot azonnal Kossuth Ferenc és Apponyi Albert. Nemzeti föllendülésről szaval Pozsgay Miklós és a legkisebb számú hordár is. Ha csakugyan 1848 buzog újra a lelkekben, kiken lehetne ezt jobban obszerválni, mint a művészeken, a néptömegek lelkének és időjárásának finom barométerjein? És még a művészek sem tudnak dokumentumokkal szolgálni? Akkor ez az egész országos céco hazug. Ez a nagy hazafias mámor nem igazi.

Ám jó. Mondjuk, hiszen sokan mondják, maga a derék öreg szerződötett francia tekintély, Bartholomé is effélel mondott: bátran lehetett volna a beérkezett pályaművek közül választani. Miért nem tették? Micsoda titkok lappagnak e két fura pályázati eset mögött? Miért az elzárkózás? A halasztás? A művészek keserítése? A publikum egyébként is kevés melegségének lehűtése?

Nagyon rosszak voltak a pályaművek? Tetszett volna kijelenteni juror uraiméknak: a magyar művészet ez idő szerint olyan koldusnak tetszik előttünk, hogy várni fogunk, míg jönnek a zsenik. Ez őszinte beszéd lett volna. Igaz, hogy mi nem vagyunk ilyen fene-szigorúak. Ha obligát vásárlást eszközölünk, mint például az idei tárlaton is, hát megveszünk mi mindent. Csak név legyen a kép s szobor alatt, de — név! Aztán ha Velencébe kell kirukkolnunk, elszállítunk mi oda mindent. Csak úri helyekről jöjjen, jó modorú emberektől, kártyapartnerektől, klubpajtásoktól, ivó kamerádoktól. Szóval és magyarul: hagyjuk mi egymást élni.

Én nem értem ezt a Bohnicseket, miért hagyott itt bennünket. Nincs több ilyen náció még. Itt szépen lehet élni, akinek van kiből és miből. Úgy látszik, a sors megirigyelte az operaháztól, hogy kezdett jól menni a dolga. Bezzeg most malór malórt követ. Wagner-ciklus s hangulatos kapuzárás reménysége egyelőre fuccs.

Tanulna a Nemzetitől az Operaház. A Nemzeti bizony nem hagyja zavartatni magát. Csinálja vígan tovább az ő saját külön magyar ciklusát. E héten szerencsére csak egy felvonásossal gazdagodott a magyar irodalom. Dezső írta, a színész. Egy szál mirtusz.

Ez a címe. Mintha összebeszélte volna ez a Dezső a Népszínház premier-frójával, Farkas Imrével, ki szintén egyfelvonásos operettel rukkolt ki. Jeanette a címe. Szöveg és muzsika a Farkasé. A Dezső darabja egy dramatizált Farkas Imre-románc. A Farkas Imre operettje pedig muzsikailag olyan, mintha a szerző lopva lekottázta volna, mikor a Nemzeti Színház színészei drámát énekelnek. Egyébként pedig Dezső darabjában nincsenek éppen olyan csinos versek, mint a Farkas Imréében. Azaz pardon. A Dezső darabjában nincsenek is versek.

Miközben pedig a Királysínház trónját visszafoglalja Fedák Sári, a kedves régi miss Halton estéire készül a Magyar Színház, a budai bódét hirdeti Vidor, s Frizzót böjtölgetné már ki, ha lehetne ugyancsak, Krecsányi a Városligetből; a Vígban vígan játszanak a németek. Ezek a németek nagyon jó kollégák. Föltették magukban, hogy ők bizony nem főzik le magyar aktor-társaikat. Nem is főzik. De azért van lelkes közönségük. Ha egy új Bach-korszak következne — a lelkünk fáj, de úgy sejtjük — Budapestet háromnegyed részében vissza lehetne germanizálni. De ebből nem az a tanulság, oh méltóságos koalíció, hogy Bartha Miklós az államtitkár legyen. Több kultúrát és több vagyont ennek az országnak. A magyarul beszélő őrnagy urak később is jöhetnek. A magyarság, a nemzeti erő: a kultúra. A kultúra pedig csak jó módban szeret tenyészni. De kultúra kell. Kultúra bizony, Makkai Zsiga bátyái e szegény országnak!

MK 1905. május 7.

Diósadi.

90. A MEGFENYEGETETT TÖMEG

Az Akadémiának a minap nagy örömet szerzett egy pécsi joglúceumi tanár. A tanár úr a tömeg büntetteiről tartott fölolvasást. És a felelősségről persze.

A pécsi tanár úr újtó hajlandóságú ember. Ez az újtó hajlandóság abban világlik meg nála, hogy a bűnös tömegnek nem minden egyes egyénét egyformán kívánja ő büntettetni. Ami szép dolog. Sőt ő még a tizedelésnek sem híve. Ami pedig nagyon jeles büntető mód. Egyik dicsősége az osztrák hadseregnek. Egy egész ezred találatott bűnbén? Minden tizedik legény kikötődött. Még vétkes is kerülhetett a megbüntettek közé.

De a pécsi tanár úr modern ember. Ő a tömegkriminalitás dolgában egészen a mai felfogás híve. A már kodifikált felfogásé tudniillik. Mérlegeljünk, de büntessünk mindenkit. Igaz, hogy a

saját teóriája szerint is a tömeg az egyént a maga valóságából teljesen kivetkezteti. De ez mindegy. Büntetni kell minden egyént. Mert büntetni csak kell? . . .

Folytathatnók a tanár úr gondolatmenetét, de fölösleges. Nem volt neki semmi mondanivalója. Egyik kis mondatával agyonütötte a másikat. Egyik régít a másik régivel.

De hát akkor miért olvasott fel a tanár úr? És miért élvezett az Akadémia? Azért, amit a pécsi tanár úr az ő felolvasása végére tartogatott. A méla, de alapjában kibékítő és mindenek fölött úri akkordért.

Ez az akkord pedig így cseng: Itt az ideje, hogy a tömeget, a nyugtalan, a rakoncátlant, megfenyítsük, itt az ideje, hogy minden izgatást büntettnek deklaráljunk.

Valóban itt az ideje. Éppen azért beszélhetett az Akadémiában a pécsi tanár úr. Az Akadémiában, ahol a spanyol inkvizíció is igazolva van már.

Az Akadémia fennállása óta először érezte meg az idők hangulatát. Az igaz, hogy az idők hangulata vagy száz évvel visszacsúszott a múltba.

Pisszegni mersz, tömeg? Éppen jókor. Jogokat akarsz? Nem tiszteled a társadalmi békét? Nem tiszteled a tekintélyeket, a múltat? És még az Akadémiát sem tiszteled? . . . Olyan idők járnak, hogy bűnhödni fogsz, tömeg. Olyan idők járnak, hogy aki valami újítást hirdet most, az izgató és bűntevő! . . .

Egyenesen az folyik a pécsi tanár úr beszédéből, hogy a grófi domínium elégedetlen aratóira rá kell küldeni a katonaságot. Beszállásolni a falvakba, hol az elégedetlenek laknak. És ha pláne szavazati jogért kiabál a tömeg? Egyenként izgatók, s egyenként büntetendők.

Itt az ideje. Mondja a pécsi tanár úr. Félünk, hogy igaza van. Itt az ideje.

BN. 1905 május 11.

Pont.

91. MISS CHIPP

— *Bemutató előadás a Vígyszínházban* —

Júniusban, mikor megindul a boldog, pénzes léhűtők tavaszi szent körzarándoklása olyan karajban, mint New-York, Róma, Párizs és London, — ejti Párizst legszívesebben (és okosan) útba az idegen.

E tavaszi szezonra, mely eltart szinte július 14-ig, készülnek a Miss Chipp-féle színdarabok. Van az ilyen darabban minden. Apacs-tragédia, hipnózis, kormányozható léghajó, Marconigraf, telepátia, angломánia és anglofóbia (tekintettel a szeretett angol vendégekre), szentimentalizmus, rémség, tánc, fregoliáda, zene (és minő zene!) De mindenkifölött sok izetlenség és ostobaság.

No, de ott, ahol az ilyen darabokat játsszák, nem is akarnak, és nem is várnak egyebet. De a Vígszínház publikuma nem várt — ennyit. És igen megdöbbsent ízlésének ilyenén lebecsülésén. Jól van: itt a május. A Vígszínház publikuma sem válogató. De mégis, mégis. Kőből épült a színház, s nálunk még megvan a kőnek a maga külön tisztelete.

Miss Chipp egy angol gamine. Egy zsebmetszőbanda gyöngye, ki abban a hitben van, hogy nincs szebb dolog, mint lopni. Párizsba küldi előkelő zsebmetsző-intézete, s mint nevelő nő kerül egy francia családba, melytől három milliót kell elemelnie. Hipnotizálja őt a titkos társaság egyik kiválósága. Miss Chipp azonban beleszeret a közjegyző fiába. Egy kis ellen-hipnózis, és Miss Chipp, a tolvaj-szűz, menyasszonya lesz az ifjúnak. Gonosz hipnotizátorát elcsípi. (Elchippik, hogy méltók legyünk a darab elmésségeihez.) A pénz megmarad, a darab véget ér, sakinek nem tetszik, pukkadjon meg.

De esetleg tetszhetik. Mert sok trükk (talán így nevezik) akad e darabban. Dalban és képtelenségben. Még tűrhető ötlet is. Például mikor az előkelő angol zsebmetsző-intézet választmányi ülésén a tolvaj gentlemanek lelkesen így fejezik be ülésüket: God save the King.

És mert Küry Klára játssza miss Chippet, természetes, hogy élvezni is lehet. Fáradhatatlanul táncolt, aludt, füttyült, beszélt, változott, zongorázott, stb., stb. a művésznő. És amit ő tesz, az bájosan van téve. Neki szólott ma este szinte minden taps. Új színész mutatkozott be miss Chipp szerelmesének szerepében: Somlay. Szép és értelmes legény. Fenyvesi a darab Svengali-szerepét játszotta. Sajnáltuk a sok értéket, mit rápazarolt. Egyáltalában sajnáltuk az egész kitűnő gárdát. Szerémyt, Tapolczayt, Hegedüst, Vendreyt, Balassát s valamennyit, kik játszottak. Nem volt ez az alkalom sem méltó hozzájuk. Félreértések kikerülése végett pedig nem akarunk mi mindenütt és mindig shakespearei magasságokat. Tetszik nekünk az elmés bolondság. Még a színes üresség is. De ha mint publikum néha ízlésteleneknek is tetszünk, azért nem kell bennünket ennyire lenézni. Goda Géza és Hervay Frigyes fordították nagyon jól a darabot.

92. PÉNTEK ESTI LEVÉL

Mivel ez minden jólbenevelt világvárosban így szokás, mi is ki szoktuk így orgonanyílás idején jelenteni, hogy a szezonnak vége, s ezután már engedünk ízlésünk magas és szabott árából. A dologban az a mulatságos, hogy azért májusban, sőt júniusban is akként él a szezon, mint eddig élt, ízlésünk magas és szabott árából pedig hasztalan óhajtánánk engedni. Mielőtt a májusok jönnek, már rendszeren lejjebb szállítottunk a beszerzési árnál is.

Mindez nem baj. A május valóban szép. A műtárlat tárva. Meg lehet tekinteni a Szabadság- és Kossuth-szobrok fatális terveit. Van lóverseny. Van automobil kiállítás. Sőt auto-cayot verseny is lesz. Sőt léghajószállatok is lesznek. A Nemzetiben holnap újra premier, és magyar darab újra. Az operában víg az élet. Az Orfeumban bírkóznak. A Népszínház Budát lázítja. Új könyvek jelennek meg. Régen nem volt ennyi élet Budapesten, és mi nem tehetünk mást, mint az események e sokaságából kiszedünk egyet-kettőt.

Íme pl. Küry Klára, legújabb zarándokútjának második stációján. A Vígszínházban egy furcsa darabban. A darab címe Miss Chipp. Jeles kis alkotás. Gyönyörű perspektívákat nyújt a méla szemlélőnek, hogy a színházaknak lassan mire kell vetemedniök a nagyságos közönség kedvéért. Ha egyszer a közönség meg fogja bicsakolni magát, hogy ő bizony igazi kivégzést akar látni, hát az összes büntető törvénykönyvek nem fogják elriasztani a színgazgató urakat a nagyságos közönség kiszolgálásától.

Carré Albert, a zseniális párizsi direktor beszélt egyszer arról, hogy lentről, mélyről, a tömegeből egyre újabb színházi publikum kerül föl. A művészetek közül az úgynevezett színművészet popularizálódik leggyorsabban. A színházaknak örülni kell, mert viszont a felső tízezrek egyre jobban elfordulnak a színháztól. Először azért, mert az ízlésük finomabb lesz, mintsem a tucat-komédiázás kielégíthesse. Másodszor azért, mert a gazdag emberek egyre általánosabban kezdenek rájönni, hogy nincs jobb dolog, mint utazni. Autóautó, gyorsgőzös, rapidvonat hamar elviszi a boldog gazdagokat. Még Párizsban pártolják őket az idegenek. De például Budapesten gyöngén. Mi a vége? A színház egyre nagyobb engedményeket hoz újsütetű, neveletlen publikumának. És Carré Albert szerint Párizsban is megérik a közönség ízlés-nívójának folytonos süllyedése. De Párizsban lehet védekezni. Önök, burzsoa hölgyek és urak, nem hiszik el. De igaz. A szocialisták nevelik az új, komolyabb színi publikumot. De csak ott, ahol ők erősek. Ahol vannak bőséggel szabadlőcsemaik, kurzusaik, stb. Ahol az állam nem ellenük dolgozik, de segít a tömegnevelésben. Párizsban például a külváro-

sokban már zeneileg is készítgetik elő a nagy színházak leendő publikumát. És a színházak jövő publikuma ott talán sokkal komolyabb lesz, mint eddig. Mindenesetre a színházak felé áradó tömeg iskolákon, oktatáson megy át. Nálunk a színház csaknem teljesen a hirtelen színházakra bocsátott fejletlen és gonosz alantasságú tömegeké. Mert nálunk még a jómódú burzsoázia is százszorta nevetlenebb, mint a harmadik köztársaságnak már túl és túl civilizált gazdag polgársága. Csoda-e hát, hogy nálunk egyre süllyed a színpad?

No de elfelejtjük Miss Chipp-ről és Kürü Kláráról beszélni. Miss Chippel hamar végezhetünk. Ízetlen, ostoba fércmunka, melyet vonatkozásainál fogva élvezhet a párizsi nyári publikum, de a miénk nem. Kürü Klárát pedig igen rém sajnáljuk. A Dancigi hercegnő után megint egy rossz darab. Magyarul szólván: nagy ennek a kiváló művésznőnek az ő pechje. Pedig bájos volt, gazdag és jókedvű a darabban. Nem lehetett igazi sikert várhatni belőle.

Ma este meg Bob herceg-et, a régen pihenőt, költöztették át a Király-színházba. „Londonban hej. . .” Az emberek még ezt sem unták meg. Sőt az új Bob herceg zsúfolásig megtöltötte a szerencsés színi hajlékot. És új és nagy díszben jelent meg a híres, sőt hírhedt darab. Meglássák, még legyűri Kukoricza Jánost. Minden esetre az ember kezd megérteni, hogy ebben az országban Vajda Jánosnak nincs szobra, s Csokonai halálának százéves fordulóján nem lehetett végre Csokonai műveiből egy teljes kiadást csinálni. És még vagy kétezer ilyen apróságot megért ezek után az ember. „Londonban hej. . .”

Szerettünk volna képekről többet szólni, mint eddig tehattük. Két nőíró új könyvéről is volna némi mondanivalónk. A Nemzeti holnapi premierjével kapcsolatban pedig egy érdekes irodalmi jogesetre. (Joga van egy írónak a másik író darabjából megegyezés nélkül új darabot írni?) Minderre talán lesz több időnk és helyünk a következő péntek estén.

MK 1905. május 14.

Diószadi.

93. PARASZTSZÍVEK

— *Bemutató előadás a Nemzeti Színházban* —

I.

Mikor a Cunard Line partra szállítja Amerikában az utolsó magyar parasztot, nem lehetetlen, hogy idehaza végre egy becsületes igaz írás fog születni róla, az elhagyotról, meg nem értettről,

néhairól. Addig pedig kendtek, testvéreim vigyázzanak magukra, míg idehaza vannak és magyarok, s odakünn is, míg amerikai angol nem lesz kendtekből, s ha majd odakünn magyar komédiások mennek a kendtek mulattatásukra, el ne higyjék valahogy, hogy édes szüléik olyanok voltak, mint a komédiás mutatja.

Leglevegősebbül, leglelketlenebbül mégis csak a színpad bánt el a paraszttal. Néhol még csúfondárosan meg is rontotta. Ahol a paraszt népszínművet látott, sok helyütt elkezdte utánozni a színpadi parasztot. Talán Justh Zsigmond tudott volna erről beszélni. Ami komoly, értékes népünket nem vettük komolyan, míg komoly és értékes volt. Most züllőben, pusztulóban van, s most kezdenők rajzolni. De most meg a régit, s ezt is rosszul. Szalóky Elek, kinek ma Parasztszívek drámáját mutatta be a Nemzeti Színház, szinte tüntetően azon buzgólkodik, hogy igazi parasztélelet mutasson nekünk. Csakhogy önkonstruálta parasztélelet mutat. A régi népszínműíróknál jóval modernebb. De nem írónak, hanem embernek. A régi, hazug népszínműírók egyik-másikában volt kisebb-nagyobb adag művész. Szalókyban egy csöppnyi sincs. Nem álparaszt, mint parasztíróink nagy része, de még kevésbé való az egységbenlátók ritka gárdájából. Összerakott egy sereg fizikai és lelki motívumot. Szép ez, hiszen szép a tengerpart sok tarka kavicsa. De tessék ebből építeni. Ne vegye zokon: egy lépéssel sem hozta közelebb hozzánk a verejtékező, gatyaviseletű, de még a mi lelkünknel nem is régen originálisabb, erősebb, magvasabb lelkű parasztot. Élhet, szerethet s ölhet néha talán úgy, mint Szalóky mívelteti ezt velük, és Szalóky Eleknek még sincs igaza. Mert ez esetben az egész történet egy eset. Élettelen, ha életből való is. Semmiesetre sem látja meg művészember.

II.

A Tisza mentén, tanyák közt, tanyán, ahol a legényember nem nagyon válogathat a nőben, olyan szerencsésen jár Zsófi szolgáló, hogy beleszeret a gazdájára. A gazdájára, aki özvegyember. De beleszeret a gazdájára nevelt fia is. Sőt beleszeret az e legény is, akibe Zsófi szerelmes. A gazda és az a legény, akit Zsófi szeret, csak úgy anyakönyvvezető és pap nélkül akarnák Zsófit. A nevelt fiú, a gazda öccse, ki maga is fattyú s valahogy nem egészen tökéletes, a hitvesárt is érdemesnek tartja megadni Zsófiért. A gazda nehéz szívvel, de nyilván ama nem erkölcsös hátsó gondolattal, hogy így közelebb férhet Zsófihoz, beleegyezik a mésalliance-ba. Zsófi pedig csak azért megy férjhez ehhez a legényhez, hadd lássa a *másik*, hogy mégis csak tanyás gazda felesége lesz. A gazda legyeskedik a gyámfia asszonya körül. Az övé a vagyon. Talán ezért megy bele a játékba

Zsófi is. Meg hát az urát nem szereti. A férj pedig, akár egy francia vígjáték férje volna, nem látja, hogy kire kellene igazán féltékenynek lenni. Sőt egy-kettőre, egy arató-napon, leüti a gyámapját, mikor az az ő nagy, tüzes szerelméről beszél Zsófinak, s átöleli a Zsófi derekát. A szerelmes öreg meghal, de elátkozza a gyámfiát, s vagyonát — Zsófiira hagyja. A férj megy a szegedi Csillagbörtönbe, s rábízza feleségét arra, kibe voltaképpen Zsófi szerelmes. Az öreg elpusztult, a fiatal a tömlőben. A két szerelmes összeköltözik. Az asszonyból most tör ki az asszony igazán. Szerelmes, mint egy szerelmes lapa. Mivel pedig parasztképnél sem olyan szerepetlen a vagyon, mint a régi népszínműírók elhittették, az asszony, hogy bebizonyítsa szerelmét, ráíratja vagyonát a szeretője nevére. De ez nemes lélek. Az a terve, hogy ha hazajön a rab, visszaadja neki a vagyont, hogy ez áron az mondjon le az asszonyról. A rab hazajön, s látja, hogy milyen komplikált, szomorú tragédia hőisévé tette őt az élet, illetve Szalóky Elek. Beleöli magát a Tiszába.

III.

Mindez nem érdektelen. És pillanat méretű igazság sok van benne. Sőt új alakok. A parasztbodyémek például, a pusztázók. A darabban nincs olcsó törekvés okvetlen hatásokra. Néhol szinte életszerűen nyugodt a tempó, mert az élet, óh drámaírók, akkor is nyugodt, fenségesen nyugodt, mikor mi a drámák anyagára alkalmas számárságokat csináljuk. Csak éppen a történet élettelen. Csak éppen meggyőzni nem tud bennünket a színpad, hogy ő rajta most az élet egy szemléltető áradata csap keresztül. Ez a darab bizony egy levetkeztetett népszínmű. A népszínmű sallangjai néha szinte művészi hatások határáig vihettek bennünket. Itt a szép sallang sincs meg. A darabot súlyosbította egy lehetetlen dialektus. Ha azt mondanám, hogy nagyon rosszul játszották a darabot a Nemzeti Színház művészei, akaratlanul dicséretet mondanék. Hát nem nagyon rosszul, de meglehetősen rosszul játszották. Cs. Alszeghy Irma néhol sok meglepő igazságot talált szerepében. Vagy adott bele a maga jóhiszeműségéből, de sok helyütt volt színtelenebb a szerepénél is. Rózsahegyvi otthon volt persze egy kisbéres szerepében. Még talán Gyenes, a gazda s Gabányi és Rákosi Szidi a pusztázók szerepében csináltak valamit. Azok, akiknek szenvedélyén sarkallott volna az élettelen történet, Mihályfi, Bakó igen rosszak de nehogy dicséretnek vegyék. Másként rosszak. A többiek is nemkülönben. A szerző helyett, kit az elég ritka közönség szólongatott, a rendező mondott köszönetet.

Dyb.

P. S. Szalóky Elek színműve egy irodalmi pörre adott okot, témát és anyagot. Balassa Ármin szegedi szerkesztő és író Parasztszívek címmel írt egy egyfelvonásos érdekes parasztdrámát. Játsszák szerte a vidéken. Szalóky ebből csinálta a darabját. Sok huzavona után a két író nem tudott megegyezni egymás között. Bizonyos, hogy Szalóky a harmadik felvonásban különösen sokat vett át Balassától. Viszont ő egy egész más drámát írt alapjában. A Balassáénál — szerintünk — az élettől és az élet színpadi művészi ábrázolásától még messzebb illanót. De plágiumról nem lehet szó. Más tekintetekről talán igen. De mi ezekben nem ítélkezhetünk most és itt. Mindenesetre, ha már kölcsön kér az ember, többet mutasson fel, mint Szalóky Elek. Egy kis erővel egészen kitörölhetett volna minden hasonlatosságot. És talán így, fölszabadulva, több lett volna a dráma művészete és igazsága is.

BN 1905. május 14.

94. AMIT AZ AUTOMOBIL BESZÉL

Kevesen járnak a budapesti automobil-kiállításra? Azt beszél-lik, hogy kevesen. És báró Born Frigyes sóhajtozva gondolhat a decemberi Párizsra. A ragyogó Grand-Palais-ra. Az autó-alkalmatos-ságok nagyszerű kiállítására, ahol ő ott járt. A tolongásra. A lázas napokra, melyek a jockey-clubtól az utolsó Habert-asztaltársasá-gig ünnepet jelentettek. Miközben pedig a világ minden nyelvén bírálgatták az automobil-ipar remekeit, a száz tagú rezes banda nem egyszer örvendeztette meg a kóborló magyart ama jeles nemzeti dallal, hogy hallod-e te kőrösi lány. Hogy miért is nincs ez így Buda-pesten is? Csak azért, mert kicsik és szegények vagyunk?

Az automobil par excellence az életsúcsra került harmadik rendnek diadalszimbóluma. A leggőgösebb polgári jármű. Az egyéni iparkodásnak, a vagyonnak, a lázas életnek, a gyorsaságnak, a parvenü-gőgnek kereken röpdülő proklamációja. Az automobilt azért kellett kitalálni, hogy a burzsoa-góg most már végleg halálra gázolja a lovagi dölyföt. Az új high-life a régi high-lifet. A jelen a múltat.

Megérették ám ezt Franciaországban is a régi arisztokráciá-nak ama kevesei, kiknek zsebében akad még néminemű pénz, vagy akik polgári iparkodással tartják fenn históriai nevük régi fényét. Siettek automobil-clubjaikat megszínálni s demonstrálni, hogy ők is beleillenek az új szekérbe. Abszolúte nem sikerült. Az automobil a sans-culotteok unokái számára készült. A milliók új urainak számára. Az automobil olyan életfelfogás csináltatta meg a techni-

kusok agyával, mely négy nemzedék alatt kiforgatta tengelyéből a régi világot. Az új vezető társadalmi elem számára készült az automobil, mely már leszámolt az Uzés-hercegekkel, s mely gőgösen nevet, ha a múlt arisztokráciája berzenkedik, s melynek csak akkor válik ólomszínűvé az arca, ha az új sansculotte-ok az új forradalmi dalt éneklék palotájuk alatt.

És nálunk azért nincs hazája az automobilnak, mert nálunk elsikkadt a harmadik rend. Nyomorékul be akarják ugyan tölteni a helyét egy kis töredékkel, A külföldi mintákban utazó szocializmus akarja főképpen elhíttetni önmagával, hogy itt a gőgös, dús polgárság alól kell kirántani a hatalom székét. Dehogy van ez így. A faktum az, hogy mi vagyunk Európa egyetlen feudális országa. A sallangos négyfogatú hintók országa mit akar az automobiltól? Ahol még azok is, akiknek a nagy hiátust kellene kitölteniök társadalmi tagoltságunkban, akik az új idők divatja szerint szereztek vagyont, örült irigységgel szemlélik s majmolják a történelmi arisztokráciát, ott hogy lehetne polgári gőgről beszélni, s ott hogy lehetne villamos, pompás automobilról lenevetni a trottilit a négyesfogaton vagy szintén automobilon, hol azonban még kiáltóbb az ő trottiliséga? Dehogy! Sőt beszélük nálunk új vagyonú nagy urakról, kik természetesen sietnek földbirtokot vásárolni ipusztériális forrású pénzükön, hogy vidéki birtokukon gyönyörű négyes ötös fogatokon járnak. Budapestben azonban félnek — a megítéltetéstől. A mi burzsoáink tehát még négyes fogatokkal sem mernek hadat üzeni a régi, de nálunk örök uraságú high-lifenek.

Tehát az automobil is marad a jeles nevű, feudális urak passziója nálunk. Ergo nem hódíthatunk tömegeket ez új, modern szekérnek. Párizsban nincs mindenkinek tíz-húszezer frankja egy automobilra. De érdeklődéssel, egyelőre érdeklődéssel, mindenki szívesen adózik az ördögsekernek. Mert ott a levegőben van a várakozás, mely a harmadik rend bukását s minden emberi produkcióban részesedést fog hozni mindannyiunknak.

Nálunk az automobil egyelőre a feudális urak sportja s nem társadalmi diszpozíciók eredménye. Nem is beszélve arról, hogy utaink sincsenek hozzá. Mert sok és jó utat szintén egy demokráciában, egy polgári társadalom szükséglete teremtene.

A mi automobil-mániánk, ha volna ilyen, hazug volna. És hogy újra írjuk le egy egyszer már megírott igazságunkat, hát nem örülten komikus látvány az új idők legmodernebb járművében, a munkával szerzett milliók diadalkocsijában, olyan latifundios urakat látni, akik még Tankréddel, vagy négyszáz év óta porladó spanyol grandokkal gondolkoznak, s rettegnek egy balesettől, mely a cs. és kir. kamarási tabellát érhetné?

Az automobil korán érkezett hozzánk, s ha szörnyen is adjuk a civilizáltakat, bizony valami olyanféle érzést kelt bennünk, mint mikor vademberek először jutnak gyufához. Órákig dörzsölnek össze két darab fát, s akkor meggyújtják rajta a gyufát.

BN 1905. május 17.

Adieu.

95. CHIMÉRAPOLIS

Hát Andrew Carnegie csakugyan komolyan veszi az ő bolond tervét? A Times újságolja. Tehát alighanem igen. Valahol Hága mellett várost alapít Carnegie-Romulus. Hatvan millió márkát szánt ez új Rómára. Vagy talán jobban mondva: ideális új-Athénre. És ez új város lakói az álmodók lesznek. Az emberfajtának örökké érthetetlen, szent vagy bolond példányai: a művészek. Akik tudniillik valóban azok. Chiméra fiai és leányai. Poéták, piktorok, muzsikuskok, képfaragók, filozófusok s hasonlók. Mindazok, akik voltaképpen sohasem élnek ti véletek, élethabzsoló embermilliók. Carnegie ezeket akarja összegyűjteni. Ezeket, kikkel sohasem volt tisztában a világ: majdnem-istenek-e, vagy alig-istenek. Szomjúhozók ezek, s lelkükben hordják nagy titkait a mindenségnek. A fájdalommas létnek, a mérhetlen univerzumnak vallomásaira lesnek ezek méla csodaórákban. Kifeszültek az ő lelkeik húrjai mindig, hogy verjenek ki egy-egy hangot a világ számára. Miért vagyunk? Mik vagyunk? Mit érzünk? Miért szenvedünk? Merre megyünk?

És most ezeket össze akarja gyűjteni Andrew Carnegie. Hogy együtt legyenek. Hogy elszakadjanak a többi emberek életétől. Hogy légyeny és nyugtalan lelkükkel egymás lelkét kínozzák. Hogy hiányozzék nekik a tömeg butasága és szívtelensége, mely voltaképpen zengővé teszi a húrokat az ő lelkeikben. Ezt akarja Andrew Carnegie. Csakis amerikai pénzkirálynak támadhat ilyen istentelen terve. A Carnegiek hitethetik csak el önmagukkal, hogy nekik joguk van belekontárkodni a sajátságos, rettenetes Élet műveibe. És ha el tudná akolozni az emberiségtől a művészeket, mire gondol ő? Az álmodóknak jobb lesz-e így? S a józan világnak is jobb lesz-e? És mit csinál a lélek hermafroditáival, a félig-álmodók s félig józanokkal?

Chimérapolis — chimérapolis. Carnegie terve sohse válhat valóra. Ha megannyi milliója is van ő Pénzességének. Az Élet nem tűri, hogy az ő nagy titkaiból is trösztöket csináljanak. Egyelőre úgy kell maradnia az állapotnak, mint van: jönnek közénk állan-

dóan ők, az álmodók, az érthetetlenek, az idegenek, a fájdalomukból teremtők. És mártírizálja őket a tömeg. És bennük minden élet titka és fájdalma buzog.

(Ellenben ha Carnegie meg tudná csinálni ezt a várost, hát nem szeretnék ott lakni. Poéták együtt? Filozófusok együtt? Művészek együtt? Szép kis Lipótmező lenne !)

BN 1905. május 18.

A. E.

96. ZARÁNDOKUTAK

Vajon merre is van Mária-Besnyő? Nincs talán messze. Anynyit tudunk róla, hogy a Regnum Marianumnak ez az előpitvara. Magyar Ádám odakészül. Kegyes Jézusatyák hirdetik, hogy elvezetik a magyar férfiakat Mária-Besnyőre imádkozni. Magyar Ádám följánlja ott hazáját és lelkét Boldogasszonynak. Tegyen valamit értük a Nagyasszony. Magyar Ádám hazájáért és lelkéért. Mert óh jaj, úgy látszik, hogy Magyar Ádám mit sem tud értük tenni. Magyar Ádám félti a hazát. Tehát följánlja másnak. Fájlalja a lelkét, tehát csodaírt vár.

Ez az egyik zarándokút. A másik a Magyar Éváé. Mielőtt itt hagyna bennünket Május, a szent Tavasz legszebb leánya, elhozza ide Budapestre Magyar Évát. A magyar nők kongresszusra gyűlnek össze. Szerte az országból idesereglenek a modern idők magyar leányai s följánlják hazájukat és lelküket az Emberiségnek, a Világosság felé haladóknak.

Mária-Besnyőn imádkozni fognak megroskadottan, sírva, gyávan. Budapestben büszke szózatok törnek a kék májusi ég felé. Légy üdvözölve, új világ, mely megígérted a nőnek, hogy emberseges ember lehet, büszke, munkás és szabad.

Magyar Ádám lelkét tehát lesújtották a modern élet próbáltatásai. Magyar Ádám olvasót fog a kezébe, és pityereg. Magyar Ádám bevallja, hogy ő nem elég erős megvédeni a hazáját Mária-Besnyő nélkül. Szóval, csodát már az isten sem tehet. Talán a Regnum Marianum Nagyasszonya segíthet még egyedül.

Magyar Éva pedig az ő szívében a szent Tavasz minden erejét érzi. Nem énekel jeremiádot, hanem himnuszt. Hogy íme elérjük a nagy stációt a mi késlekedő országunkban is. Hát lehet-e féltetni egy olyan országot, melynek lelke rezonál az Emberiség minden föltörő, diadalmas ütemére? Hol a kultúra arra készül, hogy megkétszerezze ez ország népét, odaállítva a szabad férfi mellé

a szabad nőt. Bennünket nem törülhet el már semmi zivatar, mert lelkeinkben íme az új kultúrának magvai csfráznak eltapodhatatlanul, buján.

Nagszerű volna, ha Május hatalmas ragyogásában találkoznék a két zarándokút népe. A mária-besnyői és a budapesti. A mellet verő, olvasót pergető, hazáját és lelkét féltő Magyar Ádám és az emelt fejű, munkára készülő, hazájával és lelkével rendbenlevő Magyar Éva.

Mi pedig eltűnődhetünk, igaza van-e a biblikus zengésű igazságnak, hogy jaj a népek, melynek férfiai elasszonyosodtak s asszonyaik kezelik a kardot. Vagy örüljünk, hogy legalább az asszonyaink — férfiak?!

BN 1905. május 19.

A. E.

97. MULATUNK

Még pislog egyet-kettőt a kőszínházak lámpája, s aztán egészen a színpöröké és Ós-Budavaráé lesz a nyári világ. És mi könnyeket hullajtunk érted, nyáresti Budapest. Mert rosszabbul Biharfüreden sem mulatnak az emberek, mint a te nyári múzsahajlékaidban. Pedig ha valakire ráférne egy kis becsületes multság néha, mink vagyunk azok, szegény, ezer sirámú budapesti helóták.

Ha másért nem, de már azért is járna nekünk nyárra egy kis kárpótlás, mert télen színházba járunk. Európa legvérszegényebb, legborzasabb, legparfümtelenebb Tháliája gondoz bennünket télen által. Idegeink szenzációkat, szemeink szín-tobzódást, füleink vidám hangokat várnak. És mehetünk elálmosodni, színeskedést látni, kopott melódiákat hallgatni ambiziózus színpörökbe. Vagy Jassyba illő internacionális brettli nektárját szürcsölhetjük, ha kell. Ez a mi nyári multságunk. Megnyugtatókat kapunk, hogy a Sárga csikó nem avult el, a helyi operett télen is hí hozzánk. Császárnál van silányabb bonviván is, a színpadi hírességek ma sem vetik meg az ócska szerepeket s a vendégszereplések gázsiját. Krecsányi van olyan direktor, mint Somló, és több ily fontos megnyugtatókat nyerhetünk. És jó, ha nem szólal meg a külön nyári litteratúra. Hiszen télen is látunk lelkiszegénységet, de nyáron megdermedhetünk tőle. A vadnépektől követelhetik, hogy olyan dolgokon mulasson, mint amilyeneken nekünk kellene. Ah, a budapesti kedély!.. A külvárosi esprit!.. A hordár jókedv!.. A hetes humor!.. Nincs kánikula, mely ezt enyhítse. Az ember azt hiszi, Frimm-növendékek műkedvelő-előadásán van.

És a mostani varieté. Idegenből kiselejtezett attrakciók. Nagyan pedig ronda nőgyűjtemény. Balekcsípő műintézet.

Hát nem érdemlünk meg más nyári mulatságot? Nincsenek kifizurázni való méltán vagy méltatlanul híres hölgyeink és uraink? A magyar életnek nincs derűje már, mely felénk ragyoghasson néhány ügyes varieté-színpadról? Politika, irodalom, művészet elmés kicsúfolásra várnak. A magyar nóta önként belefürgült már a tarka vidámságokba. De ha másunk nincs, gyönyörű asszonyaink vannak. Ha fényes világításban, izléssel díszített női szépségeknek pompáját, pózait láthatjuk, már ez is többet javít az izlésünkön, mint amennyit a budapesti rossz szobrok rontanak. Élőképek, mókák ötletei a levegőben röpködnek. Karikatúrára, elmésre, finomra vagy kíméletlenre sehol annyi mód, mint itt. Egy művészi varieté rászorítaná komolyságra a színpadokat, s reparálna a lelkünkön annyit, mint öt parlamenti ciklus.

De nincs semmi. És sokáig nem lesz semmi. Járjuk nyaranta a világ legárvább, legdrágábban, legbarbárabban s legszomorúbban mulató városát. És mulatunk. Mulatunk.

BN 1905. május 19.

Dyb.

98. UJHÁZI EDE

Ujházi Ede a szerencsés nagyok közül való. Nem a színész-nagyok, de az emberiek, művésziek, igaziak közül. Akiknek nagyságuk megállapított és bizonyos. A kiváltságosak közül való, kik élön, fiatalon, virágos lélekkel már megépítették a maguk épületét. Mestere a magyar színpadi ábrázolásnak. Magasan fenn áll elismerés és kegy felett. Fejedelme a magyar színpadnak. És most hír érkezik Ujházi Ede kitüntetéséről. Hogyan? Úgy szól a hír, hogy a király Ujházinak a színművészet terén szerzett érdemei elismerésül a *Ferenc József-rend lovagkeresztjét adományozta*, s erről holnap ad hírt a hivatalos lap. Sokaktól áhitott nagy kitüntetés a Ferenc József-rend lovagkeresztje. Megértjük azok örömét is, kik e kitüntetésben a magyar színművészet legfelsőbb megbecsülését ünneplik. Dehát kaphat-e Ujházi Ede előkelőbb rendjelet, mint amelyet a magyar közönségtől kapott? A megértésnek, a szeretetnek, a hódoltnak a rendjelet, mellyel adózunk mind neki, a nagy művészek és embernek. Legalább a saját lelkünkben el kell intézni e kérdést. És mi úgy fogjuk fel Ujházi Ede kitüntetését, hogy azt nyerte

Ujházi Ede, egy nagyon előkelő művésztanintézetnek, a Színészakadémiának érdemes tanára. Ujházi Edét, a művészt dekorálni nem lehet.

BN 1905. május 20.

99. A SÖTÉT SZÁRNYAK

(Vlagyivosztok felé iparkodnak a mérhetetlen, csöndességes tengeren Romanov Miklós félelmes hajói.

A föld kerekiségén pedig, valamerre emberek élnek, sejtések szállnak a hajók után. Rozsgyesztvenszkij viszi a hajókat. A hős admirális. A cár bosszúja nem késik. Oroszországot büntetlenül megalázni nem lehet. Jaj a fölkelő Nap országának, ha fiait tengeren éri az orosz admirális.

És míg az Idő maga is remegve késlel, hogy jegyezhesen a História, az úszó hajókon sugdosva terjed valami hír.

Az admirális hetek óta nem mutatja magát. Rozsgyesztvenszkij parancsait hiába várják az úszó, félelmes városon s messze csatangoló külvárosain.

— Mi történt az admirálissal?

Ezt kérdik aggodalmasan a hajók alparancsolói. De megnyugosznak. Értik a zsenit. Visszavonulva dolgozik a nagy terven, mellyel tengerbe fogja süllyeszteni az utolsó japán ladikot is.

Hanem végre is beszélni kellene vele. Tudni, hogy merre s meddig törtessünk ebben a tempóban. És a tisztek behatolnak az admirális szalonkabinjába.

Űl hintaszékében hős Rozsgyesztvenszkij. Vagy — ő-e csakugyan? Egy ólmos árnyék. Bús, üres fényű szemekkel. Föl akar állni. Lábai remegnek. Az arcán nagy kínlódások ugrándoznak. Beszédbe kezd s dadog . .

Tokióban egy ideig újra nyugodtan lehetnek. A paralizis bele-szólt a világhistóriába. Ki tudja, hanyadszor?)

*

A dr. Salgó Jakab könyvéről sok szó esik. Jeles könyv ez. A sok mementó közül, mely a magyar értelmiséghez mostanában beszél, félelmesen zúg ki. A könyv címével szólva, a szellemi élet hygiéniáját jó lesz megismernünk s megtartanunk, mert különben

nemsokára paralitikusok országa leszünk. A túlságos intellektuális élet miatt talán? A sok munka miatt? Nem. Hanem az ideges, ötletszerű élet miatt. Azért, mert nehezen élünk. A szellemi munkások kénytelenek sokfélét dolgozni. Mert — folytathatja a szociológus — összevisszább társadalom nincs a mienknél. Tele kénytelenséggel, ápolva ápolt hazugsággal, minden más társadalomnál több igazágtalansággal s kéméletlenséggel önéletünkkel szemben. Nem is beszélve az iskoláról s egyéb ezernyi átkáról a magyar idegrendszernek.

De mindezek fölött legkeserűbb végzetünk, hogy az életet, a magunkét s a másét, nem tartjuk szent értéknek. Ma tomboljunk, legyünk, s holnap akármi jöhet. Társadalmunk, tele ósdisággal, ezer legyőzhetetlen akadállyal arra, hogy bárki ereje teljességét fejtsse ki, s mindent elérhessen, amit egy modern társadalomban talentummal elérhet valaki, — ez az első oka a magyar értelmiség bús-epikuri életfelfogásának. Reménytelenebb értelmisége csak egy országnak van, mint a mienk. A szegény Rozsgyesztvenszkij országának. De nálunk sem küzdelmes múltunk, sem társadalmi mizériáink, vagy éppen közjogi helyzetünk nem tudnak annyit megértetni, mint az orosz értelmiséggel szemben egy szó megértet: a cárizmus. Az orosz értelmiség beteg. Minden egyéni öntudat felett ott csapong sötét szárnyaival az örület. Az orosz társadalom nem bírhat egy igében, egy tettben, mert nem tudhatja, hogy rugója nem egy meghibbant agyvelőből pattant-e ki. Nem bírhat egy vezérében sem. Íme még a cárizmus fanatikusát, a hős katonát is rohanva éri utól az esztelenség.

És a statisztika azt mondja, hogy a magyar értelmiségnek több a paralitikus betege, mint az oroszoknak.

Rettenetes. Rettenetes elgondolni, hogy a sötét szárnyak ott csapkodhatnak minden lelki munkába fogott magyar agy körül. És a Röntgen-gép nem mutathat nekünk semmit. Nem tudhatjuk, hogy az egész nemzetéletre szóló ideák, törekvések, tervek nem lágyuló agyakból suhantak-e ki.

Az orosz gondolkozóknak nincs okuk kétségbeesni. Sőt hirdetik, hogy megérett sorsát veszi el az orosz értelmiség. Ott lehet ez a jó sorsnak végzése. Százmillió nép teremthet bármikor friss, erős, termékeny, új, nagy intelligenciát. Mihelyst a cárizmus összeomlik, s szabad életre egyenesedhetik ki a lenyűgözött szláv népóriás.

De intelligenciánk romlását mivel pótoljuk mi? Még akkor is, ha a társadalmi erők rendjét, egyensúlyát sikerülne megcsinálnunk. Hol van szunnyadó lelki kincseivel a sok-sok millió magyar parasztság? Züllik s vándorol — ki.

Megdöbbenve úgy képzeljük, hogy a jövő Rozsgyesztvenszkij

hajóhadaként jön, jön a magyar társadalom felé. A jövőtől várjuk a megváltást, s a jövő admirálisának, a magyar értelmiségnek, feje körül sötét szárnyak suhognak.

BN 1905. május 20.

D.

100. PÉNTEK ESTI LEVÉL

Először a Parasztszívekről beszéljünk. Legalább túl leszünk rajta. Szögedében van egy igen érdekes fejű újságíró-ügyvéd ember. Hivatik pedig dr. Balassa Árminnak. A jágermaris Hódmezővásárhelyen pompás kriminális ügyben hívták vagy hívhatták egyszer védőül e Balassa Ármint. Egy jeles parasztdramához. Hogy milyen becses az asszony a tanyán. Talán ez volna a drámának az ő tanulsága. De mégse csúfolódjunk. Balassa Ármin író ember. Érdekes agyú és szívű ember. Ő mást is meglátott ez esetből. Meglátta pedig ama fontos látnivalót, hogy a Tisza mentén is esnek érdekes dolgok, nemcsak a derék, klasszikus időkben, s hogy a magyar paraszt nem egészen olyan romantikus levegő-ember, mint a magyar népszínműírók hirdették. Ez nagy fölfedezés ám. Balassa írt róla egy egyfelvonásos drámát.

Ezt a drámát megszerezte egy másik író: Szalóky Elek. Írt belőle (vagy utána?) egy háromfelvonásosat. Ez a Szalóky-dráma volt a Nemzeti Színház magyar ciklusának legutóbbi darabja.

Balassa és Szalóky nem tudtak együtt megegyezni. Hogy kié is ez a darab. Mi sok napok után, s azután, hogy Balassa pörrel fenyegetve letiltotta a Szalóky-féle darab előadását, megállapíthatjuk: Szalókynak nem volt joga Balassa darabját mirnikszídműniks fölhasználni, ellenben nem lehet Balassát sem megérteni. Mert Szalóky a Parasztszívekből egy egészen új Parasztszíveket csinált. Rosszabbat talán, mint a Balassáé. De mást. És Szalóky konciliáns akart lenni. Még merészen sem lehetne őt plagizátornak mondani. Aztán ő minden lehető erkölcsi és anyagi részesedést fölknált Balassának. Ha ezek után konstatáljuk, hogy a Szalóky darabja igen rossz darab, s még rosszabbul játszották a Nemzeti jelesei, méltán tűnődhetünk: miért a nagy harc?

*

Ósbudavár jegyében vagyunk s a színekörök jegyében. Már Krecsányiék is működnek, s a hódéző Népszínház ma este már

premiert is adott a budai színikörben. Szóval, ha az esték nem lennének olyan ködösek, mint például a mai este, Budapest már nyárian szórakozhatna, ha még nyitva állnak is a színházak, sőt például a Vígszínház holnapra premiert is ígér. Henry Bataille a Vígszínház holnapi írója. Hogy rettenetesen mondjunk: ő a francia Wolfner Pál. Ez a darabja, a Mama Colibri persze olcsó ötleten épül. A mama beleszeret a fia barátjába. Majd beszélünk az ügyről előadás után. Most csak siránkozunk röviden, de búsan azon, hogy milyen gyatrán mulathat a nyári Budapest. Színikörök és Ósbudavára. Ez lesz a program. Szép multság lesz!

*

Nőírókról ígértünk említést. A mi hitünk szerint ebben az országban, ebben az időben, ha a dolgok rendjükben folynának, a nőíróknak kellene vezetniök. Megnyugtathatjuk a különben is napszámos módra durva és remegő férfírókat. Még nem jöttek el nálunk a nők, kiktől félni kellene. Lux Terka és Tormay Cecil könyveire gondolunk. Két nagy női intellektus. Mindkettő nemes, elsőrendű dilettáns. De dilettáns. Nem hozták el közénk, amit a nőíróktól várunk: a női lélek új szenzációit, képeit és melódiáit. Ügyesek. Néha megejtők. De műkedvelők s naivak — még a mai magyar irodalmi mérték szerint is. Lux Terka könyve két hosszú novella. A mai lelketlen, haszontalan magyar élethez szállít bizonyosságot mindakettő. Csínnal és bájos melankóliával ékes írások. Ennyi az egész. Tormay Cecil novellái nemkülönben.

Egyebekről a viszontlátásra.

MK 1905. május 21.

Diósadi.

101. LUX TERKA KÖNYVE

Lenci naplója. Fáni és Dani. Két regényszerűen bő, érdekes novella a Lux Terka legújabb könyve. Melankóliával néző és látó női szemek figyelik e két írásban a budapesti életet, e kalmárkodó, furcsán világvárosi, kicsinyes és tetejével rakott várost. Az első irat hőse egy szép boltoslegény. A meséje pedig e szép boltoslegény karrierje és bukása. Kissé elnagyolt, de finomságokkal teljes, szép és érdekes történet, melyhez kiválóan illik a naplóforma. Nem a hűség, avagy az artisztikum kedvéért. De mert így ragyog ki belőle Lux Terka érdekes lelke, sok finom asszonyos érzése, kedves és asszonyos sok naivsága s aranyos melankóliája. A második novella

gyöngébb valamivel. Finom csipkeszerűség sok van ebben is. De a hézagok is feltűnőbbek. Egy kis Sarah Bernhard bús kálváriája. Ha a szocializmusról, zsidókérdésről, társadalmi igazságtalanságaink nagy seregéről nem ejtene egy fontoskodó szót sem Lux Terka meglátása, mennyivel kétségtelenebbül beszélne ki az ő finom meséiből az ő csakugyan kétségtelen értéke. Ő csak nézzen, lásson, s meséljen. Melankóliájával, mely csakugyan bájos, s mely érthető azoknál, kik nagyon belenéznek a nagy magyar élet bús és értelmetlen kavargásába. A könyv díszes. Faragó Zsigmond kiadása. Egyik lapját az író nő arcképe ékesíti.

BN 1905. május 21.

/-y./

102. CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY

Meghalt 1805 januárjának huszonnyolcadik napján ifjan és elsorvadottan. Szülő Debrecenje holnap emlékezik meg arról, hogy száz éve immár az ő fia távozásának, aki olyan haszontalan ember volt, hogy skribának sem kellett sehol.

Mikor anno akkor szobrot kapott Debrecenben, nyilván akadt még Debrecenben derék cívis családapa, ki fölfohászkozott:

— Borzasztó eset. Erre fogok esetleg jönni az én jó erkölcsű fiammal. A fiú kíváncsi lesz, kié ez a szobor? Hogy élt az az ember, aki ilyen szép szobrot kapott? Jó iskolás gyermek volt-e? Köszönt minden embernek? Engedelmes volt-e és szerény? Jó magaviseletű? Mi lett aztán belőle? Szenátor? Mit fogok a fiúnak mondani?

Ami megítélés lenni nem akar. Francia apa is akadt már ilyen. Aki például éppen ezen indokok folytán tiltakozott az ellen, hogy Musset szobra helyet kapjon Molière házában.

A prüdéria már magasabb rendű kultúrállapot jele. A prüdéria uem ostobaság és nem vaskalaposág. Főképpen nem civilizálatlanság. És nem kultúra iszony. Szegény Vitéznek nem a prüdériával volt a legtöbb baja.

E sorok írója komolyan és becsületesen állítja: nagyon csodálkozik azon, hogy szegény Csokonai Vitéz Mihálytól el nem vitatták eddig még a magyarságát is a hazafi-kritikusok. Igaz, hogy ami még nem történt meg: megtörténhetik. Nem is menne nehezen. A száz éve porladó, istentelen poéta maga hirdette magáról, hogy kozmopolita. Szegény nádkunyhóban élő, vak emberek között járó, néhai, nagy poétánk. Szegény halálra úzótt, kínzott magyar kozmopolitánk. Még magyarul sem tudtál. Például te a lepkét pillangónak merted hívni. Ki is kaptál érte Kölcsey Ferenctől.

Be magyar voltál, be magyar. Óh, fájdalmasan magyar. Az elejéből való a magyar fajtának. A keveséből. A finomabban megalkotottjából. A vívódóból. A szenzibilisből. Az egész világgal, minden gondolattal, minden érzéssel együttélőből.

Mindezért keservesen meglakolt. Lump volt, csavargó, míveletlen, durva és paraszt. Ő volt tudniillik akkor a legeurópaibb ember ebben az országban. Amit Taine valahogy, ha jól emlékszünk, az agyvelő sejtjeinek lázas föl pattanásairól mond, önála érezzük legjobban a magyar költők között. A nagyképű frástudók akkoriban javították és rontották a nyelvet. Ő dalolt, s mert lelke rengeteg gazdag és sokszínű volt: feszítgette, edzette, pótolta, díszítette, nöttette szegény magyar nyelvének iromba és szűk kereteit. És vált természetesen a legpompásabb nyelvújítóvá, kinek emléke előtt hálával kell leborulnunk mindannyiunknak, akik gondolatainkat, érzéseinket magyar szavakba öltöztetjük ki. És boldogan és szerencsésen: már ünnepi ruháink is vannak.

Petőfi fenomén volt. A dal első magyar zsenije Csokonai. Ha a petőfisták nem Petőfi gigászi bércein véreznek el, de Csokonaihoz járnak tanulni, ma sokkal gazdagabb a magyar líra .

Nem csinálunk titkot belőle, sohse tudnak kibékíteni bennünket az olyan ünnepek, milyen a debreceni. Lehet-e jóvá tenni, amit Csokonai szenvedett. Szegény kálomista magyar, ki Kalocsára akart menni jezsuita növendéknek. Keserűségében. Aki tudja, hogy a legszabadabb lelkek is Kálvin egyházából nőve, zamatját halálig megőrzik ez érdekes religiónak és világfelfogásnak, — sejthetik, milyen keserűség lakozhatott szegény Vitéz szívében. No most már. Hát bűnbánók vagyunk. Debrecenben egyébként is mindjárt a halál után nőni kezdett a Csokonai-kultusz. De biztosítva vagyunk-e, hogy éppen Debrecenben, ha most a XX. század Csokonaija születne meg, a féktelen, új költőzseni, kegyesebbek és megértőbbek volnának hozzá az emberek, mint néhai Vitéz Mihályhoz?

Pihenj, szegény nagyunk. Te ezekről nem sejtés semmit. Azt írtad volt, hogy írsz a XX-ik vagy XXI-ik század míveltjeinek, amikor a magyar vagy magyar lesz, vagy nem lesz semmi sem. Persze művelt európai magyart értettél.

Tudja isten, ha ma élnél, nem menekülnél-e ma is a csikóbőrös kulacshoz, amelytől a gondok csucsúlnak. Lilla Petrarkája magyar lélek nagy jelensége, Csokonai Vitéz Mihály, százéves halottunk, mégis csak be szép volna azért, ha látnád, hogy egy kicsit mégis csak hajnalodik, s szülő Debrecened holnapi nagy ünnepét nagyon megbámulnád .

— Bemutató előadás a Vígyszínházban —

Henry Bataille darabját e fiatal s ügyes francia író egyénisége tudná megmagyarázni a Vígyszínház publikumának, mely sokat nyugtalanzkodott ma este. A francia firma imponált. A raffinaltság is megtette, nagyon megtette a magáét. Viszont a Vígyszínház színészei végre ma komolyan vehették magukat. Ezek folytán a közönség természetesen nyugtalanzkodott. Hogy hát igaz volna-e, amit hall? Ki beszél hozzá, a nagyságos közönséghez? Új apostol vagy egy veszedelmes svihák? Nem szólva a naivakról, akik igen nehezményelték, hogy hajh hajh kevés az úgynevezett akció néhol e darabban.

Nem kellett volna nyugtalanzkodni. Egy okos és modern ifjú írónak tetszett velünk kötődni. Egy ügyes új párizsina, ki jött faluról. Hozta magával a falusi nevelés, a zölddel befuttatott kastélyocska, a patriarchális szép hazugságok emlékeit. De emellett észreveszi, mi kell a legújabb Párizsna. Ha ilyen lelkű ember kezd aztán ravaszkodni, az ért hozzá. A falu szűz ereje van vele. Ez azt csapja be, akit akar. Pláne, ha verseket is ír, mint Henry Bataille, s e réven azt a hitet keltheti, hogy ő nagy meglátó, új hirdető, hiszen ő poéta.

*

Szól pedig a darab egy anyáról, aki negyvenéves korában bukik el. Szerelmes lesz a fia barátjába. Egy tacsókóba. Elhagyja a múltat, övét, s megy, amerre késő fiatalsága hajtja. Megy a szeretőjével Boldogság-szigetre. Aztán két év telik el. Az ifjonc megugrik tőle egy fiatalabb nővel. Máról-holnapra banya lesz az asszonyból, ki negyvenéves koráig megőrzött valamit a leányságából. Közben nagyanya lett. Megnősült fia teszi nagyanyává. Az asszony szépen hazamegy öregasszonynak s unokaringató nagymamának a családba. A családba igen, s az ember visszaemlékezik Henry Bataille egy verses könyvére, mely szintén azt hirdeti: az életünket nem mi kormányozzuk. Bolondoskodik velünk ez a bolondos élet. Meghurcol bennünket. Néha iszonyú messze kiragad a régiből. Stáció stáció után hagyunk. De egy bizonyos. A családból indultunk ki. A tűzhely mellől. Oda térünk vissza is megtépve, elfáradva, korán vagy későn megöregedve

Ez így szép is volna. De Henry Bataille száz kézzel s száz ravaszággal dolgozik. És megejt bennünket csodálatos lélek-incidensekkel, finomságokkal, különösen ha ezeket már elfeledtük. Tudniillik — nem újak. De sokszor gyönyörűen átformáltak, újaknak tetszők. Az asszony védi magát például a fia előtt, aki viszonyát fölfedezi. Nem tehet róla, hogy fiatalsága ilyen későn virágzik. Vannak madarak, melyek későn raknak fészket. Ő most lett fiatal, s az életben nincs szentebb a fiatalságnál. Avagy az izgató s kiélezett helyzet, mikor a fiú áll az asszony előtt a tettenérő férj szerepében. Meg az a csodálatos, megható helyzet, mikor az asszony tudja, hogy az ő szerelme egy tacska, egy gyerek, egy semmi, hozzá nem méltó. De lehúnyja a szemét s úgy sóhajtja: mért nem adhatam neked a húszesztendős szépségemet. Raffináltabb, úgynevezett lélektani drámát nem írtak mostanában. A legbeavatottabb, legjobb hiszemű, legművészszerűbb ember is beugrik Henry Bataille-nak minden öt percben. Erről a darabról sokat fognak nálunk is beszélni. Meg fogja nézni mindenki. Így szokott már ez történni rendszeren.

*

De nézzék is meg ezt a darabot, s nézzék és hallják T. Halmy Margitot, ezt a modern lelkű, csupa-idegszál, pazar és nagy művésznőt. Mennyi igazsággal hozza elének Henry Bataille nem nagyon igaz, késő tavaszú asszonyát, Kolibri mamát. Mondják: apja, a nagy Halmy talentuma egészen, de megfinomodva, s az embernek Sarah Bernhardt axiómája jut az eszébe: a drámai színjátzó talentum: talentum femininum. Kis szerepében is bájos és föltűnő G. Kertész Ella, ki poézis és művészet a legkisebb ábrázolásban is. Hegedüs komolyság, mélység a férj szerepében. Szerencsés és nagy estéje volt Góthnak, mint Kolibri mama fiának. Férfias volt, nemes és mély érzésű. Egyáltalában jó estéjük volt ma a Vígszínház művészeinek. Csak Somlai, az új tag okozott ma nekünk egy kis csalódást, melyet azonban könnyen eloszlathat. Nikó Lina, Szerémi, Győző s valamennyien a legjobbak. Magyarra Kürthy Emil fordította az Henry Bataille darabját, ezt a szemfényvesztő, de mégis érdekes darabot.

BN 1905. május 21.

Dyb.

I.

A galambok

A galambok unatkoztak. Megunták a szeretkezést. Végre is a hosszú május alatt még a galambok sem csókolódhatnak folytonosan. Valami új sportra éheztek meg a galambok. Egy nagyon elegáns tollazatú, vívór galamb pompás tervvel állott elő:

— Tudjátok mit? Párizsban, Monte-Carlóban, sőt Budapesten is, mindenütt, ahol előkelő urak élnek, ilyenkor galamblövéssel mulatnak az emberi társadalom előkelői. Ezek között azok is, akiket mi olyan nehezen tudunk a majmoktól megkülönböztetni. Valami ilyet csináljunk mi is. Lessünk rájuk azokra, akik galamblövéssel foglalkoznak. Legalább meglepjük az emberi társadalom tudósait is, akik a galambokat olyan gyáva, gyöngye szívű madaraknak hirdetik. Játsszunk szemesdit. Aki egy óra alatt több előkelő, úri szemet kapar ki, az lesz a győztes.

A galambok belementek, s egy hét alatt hihetetlen dolgok történtek a világon. Monte-Carlóban egy vad galamb a parkban két nagyhercegnek is kivájta a szemét. Hirtelen történt. A nagyhercegek a tengert bámulták búsan. Nagyon szomorúak voltak. Tudniillik húsz galambból csak kettőt tudtak lelőni a versenyen. Hasonló hírek jöttek a világ más részeiből. Egy magyar grófi legénynek például a Kossuth-utcán fényes nappal kaparták ki a szemét a galambok. Az újságok oldalas riportokat írtak e különös, érthetetlen dologról. A Temps statisztikát csinált, hogy egy hét alatt csak Európában ezer előkelő urat vakítottak meg a galambok. És védekezni sem lehetett a gyilkos szárnyasok ellen.

Ekkor a kormányok Hágában gyorsan kongresszust hívtak össze. A kongresszus kimondta, hogy a galambfajt ki kell minden módon irtani. Mert a társadalmi rend megkívánja, hogy azoknak az uraknak, kiknek jobb dolguk nincs, mint hogy galambokat lőjenek, lovakat futtassanak, ruletkezzenek s makaózzanak, — szemek legyenek.

Általános kötelező vadászatot rendeltek el minden országban, s egy hónap múlva megölték az utolsó galambot is. A galamblövévész-társaságok átalakultak csókalövő-társaságokká. Mert valamit csak kell azoknak csinálniuk, akiknek még a semeik megmaradtak az előkelő urak közül. (Így lakolna egy ártatlan sportért a galambtársadalom. Az emberi társadalom előkelőinek azonban vígan sza-

bad gyilkolnoki. Pedig komoly természettudósok mondják, hogy a galambok a nagy természetvilágban sokkal hasznosabb lények, mint azoknak egyrésze, kik a galambokat gyilkolják.)

II.

Eszperantó-ország

Egy nagyon megbízható volt előkelő udvari lakáj beszéli, hogy ő valahogyan a Ferenc József földön járt s itt különös emberekre talált.

Ezek az emberek várost alapítottak e zord, jeges földön, s igen civilizált életet élnek.

De a nyelvük, amit beszélnek, különös nyelv. Latin eredetre vall, de elűt minden román nyelvtől. Szerencsére nem volt nehéz megtanulni. Ekkor a volt udvari lakáj megkérdezte, hogy milyen nemzetiségűek a város lakói. Gőgösen válaszolta a polgármester:

— Milyenek? Hát természetesen osztrák nemzetiségűek vagyunk. Mi osztrák hazafiak vagyunk, kik lelkünkkel az anyaországban élünk.

— És milyen nyelven beszéltek?

— Eszperantó-nyelven. Idecsődült az anyaországból egy csomó ember, s jódarabig nem értették egymást. Bábel hozzánk képest kismiska volt. Erre kötelezővé tettük az eszperantó-nyelvet. Ez itt a hivatalos osztrák nyelv. Mindenki ezt beszéli. Szép nyelv. Művelt nyelv, s egyenesen rokonságba hozott bennünket a régi rómaiakkal. Éppen azon gondolkozunk, hogy követséget küldjünk Bécsbe: most már vissza lehetne állítani a római császárságot.

— Igen ám, de az anyaországban még mindig Bábel van. Hetvenhét nép hetvenhét nyelven beszél . . .

— Rettenetes, nyöszörögte a polgármester. Ezt nem hittem volna. Mondja meg, ha visszakerül, hogy az anya-monarchia csak akkor maradhat fenn, ha minden nép közös nyelvül az eszperantót fogadja el . . .

Ezeket beszélte a volt udvari lakáj, ki egyébként nem nagyon szavahihető ember, s azt beszélik, hogy egészen komolyan utazgat az eszperantó érdekében. Most éppen a trieszti olaszokkal tárgyal hír szerint. Nagyon dicséri nekik az eszperantót, hogy az szebb, mint az olasz . . . De állítólag még eddig csak az Abbázia mellett élő cincárok mutatnak némi hajlandóságot az egységes nyelv fölvetelésére

III.

Ódák

A nagy költő egy rózsaszínű májusi felhőről hallgatta végig a tiszteletére rendezett ünnepségeket.

Különösen a versek érdekelték. Sok helyről sokféle vers zengett fel hozzá.

A nagy költő átkiáltott a magyar Olümpra:

— Ti is halljátok.

Talán Kazinczy Ferenc válaszolta:

— Igen. Nagyon szép versek. Úgy képzelem néha, hogy értem is őket.

A költő a rózsaszínű felhőn nyugtalankodott.

— Ejnye; ejnye . . .

Átment az Olümpra. Ott az egyik ódát Kazinczy németre, Budenz finnre fordította le, s elszavalták neki:

— Így már egészen csinosak — mondta a néhai nagy költő.

BN 1905. május 23.

A. E.

105. A HÉT CSODA

— *Alba Nevis költeményei* —

Érzelmes és jó emberek bizonyosan sokat nyugtalankodnak pár év óta a szegény magyar nőpoéták miatt. Ezeket a gyöngé nőket olyan rettenetes lelkiviharok rázzák, melyek az erős férfit is elpusztítanak nagyon rövid idő alatt. Alba Nevis olyan kedves volt, hogy A hét csoda című kötetével bevilágít az izzó női lelkek dal-konyhájába, s fölfed egy titkot, melyről különben a verebek is csiripoltak már. Nem kell kétségbeesnünk a magyar Szapphók során. Kibírják ők a maguk szenvedélyeit, s nagyon csinos, szapora köteteket termelnek belőlük. Mert az irigyelnivaló nőköltők szenvedélyei nem olyan rombolók, mint vélné az ember. És boldogok ők, hogy nem ilyenek. Hogy úgy mondjuk, tézis szenvedélyek az övéik, s az új magyar női líra érdekes, tézises líra. Apró tézisekkel. És egy nagy összefoglaló tézissel: a költőné egyéniségével, mely rendszerint hájos, dalos, szerelmes egyéniség. És határozottan az új frisson-ok közül való, ha a szerelemre hívó csalogányhangot nőnemű fészkek-ből halljuk megcsendülni. Habár kissé primordiális költészetnek

tetszik sokak előtt talán az, mely figyelmeztetés akar lenni: ha sejténétek, ha izlelnétek Mi nem ijedünk meg a legrejtettebb női érzésektől sem. Csak ez érzések igazságáról meggyőződtesen bennünket a poétaművész. De izzó érzéseket kérünk s nem rakéta-szavakat, nem tézises vagy helyzeti szenvedélyt. Talán kevesebb pompa és bőség a dikcióban. (Hiszen a dikció megölelje a poézisnek.) De őszinteséget kérünk s őszinte kínokat. Már csak az érzelmes és jó emberek nyugalmáért is. Alba Nevis kiválóan egyesíti magában az új magyar Szapphók karakterisztikonjait. Azért írtuk ide ezeket. A hét csodában találunk igazán bájos, sőt feltűnően, értékesen szép verseket. S ezek az egyszerű versek. Melegek, színesek, a költő tehetségét hangosan hirdetőik. De vannak aztán a kötetben túlhangos, pompázó versek. A pompázók pedig nagyon szegények. Zuhagtagjai a lármás szavaknak . . . A formák is elég szabadosak a versben. De nem szabadok szintén. Mint az érzések. Ami pedig a címlet illeti, a kötet első verse magyarázza meg. Az öreg bölcs hét csodát lát, de nem tudja őket megfejteni. Egy csodatestű leányka haja, szeme, vérpiros ajka, fülecskéje, (a lepel lejjebb csúszik), válla (a lepel még lejjebb csúszik), a melle. Ez hat. De a költő hétről énekel mindig. Légrády testvérek könyvkereskedésében jelent meg a tipikus verseskönyv. A könyv első lapján a költő arcképe. Őt csodát e dekoltált kép is megmutat.

BN 1905. május 29.

(y.)

106. EGY KÖLTÖTT ÚTINAPLÓBÓL

(Budapest, május havában.) Életet vettem el. Beleavatkoztam az isten dolgába. Egy kicsit istennek kellene magamat érezni. Mámorban illenék reszketnem. És elrejtőzöm, mint a biblia Ádám-ról tanítja. Vagy mint ama kisrendű állatok, melyeket apró földalatti rejtekek építésére tanított meg az életharc, mely a menyétek számára sem kényelmesebb, mint az emberekére. Alapjában pedig a katekizmus üldöz. A vallás igéi reszkettenek. Borzadok, mint hét éves koromban, mikor először hallottam szólni öreg plébánosunkat a purgatóriumról. Újra kezdek hinni a sionhegyi rettenetes kijelentéseknek. És én öltem. Fiatal karom kinyújtotta a kardot, s a kardra rátűződött egy öreg úrnak millió érzéstől megviselt szíve. Én, a fiatal, megöltem az öregot. Istentelenek előtt talán ezer mentesség volna erre. Én csak azt tudom, hogy még az én életem messze volt a jelentkezéstől, mikor az az öreg ember már férfiasan keresz-

tülközött magát temérdekszer nagy viharokon, s megváltott minden jogot arra, hogy magától jöjjön el majdan érte a halál. Én pedig fiatal vagyok. Ki tudja, éreztem-e már egy fiók-érzést, nemzettem-e agyamban egy fiók-gondolatot, mely helyes és maradandó lesz előttem csak egy év múlva is? És én halálra ítélttem valakit . . . De nem is én. Nem, nem, nem. Hinni akarok inkább anyaszentegyházunk ellenségeinek. Mindez kikerülhetetlen volt, s én nem tehettem másként . . . És mégis: menekülnék önmagamtól is, ha lehetne. Én egy rossz társadalom áldozata vagyok. A legnagyobb bűnöm az, hogy kultúraellenesen cselekedtem. Azt hittem, hogy ez lehetséges nálunk. És most érzem a milliók megborzását. Én, kinek élete most kezd épülni, barbár harcban egy kiéptített életet típtartam el. A purgatóriumra, a katekizmuséra, nem kívánkozom, de penitenciázni akarok. Szaladok innen, s nem jövök vissza, csak ha majd elfelednek, s ha majd kicseréltem magamat.

(*Budapest, egy év múltán.*) Itthon vagyok. Hogy ilyen hamar, sohse hittem volna. Távollétemben elítéltek. Egyelőre megyek az államfogházba kipihenni a kóborgás esztendejét. Akkoriban elutaztam rögtön. Azt hittem, hogy egy meghasonlott lelkű, szerencsétlen ifjú menekül azon órában. Most már tudom, hogy egy híres férfiú indult győzelmes kékutazásra. De nem tudtam meg mindjárt. Csak később. Messze idegenben egy hónap múltán mertem hírlapok után kutatni. Negyvennyolc óra alatt hírem volt széles e világon. Ekkor tudtam meg. Odahaza egy hónap múlva föloszlatták a képviselőházat, s én Helgolandban tudtam meg, hogy három kerület polgársága verseng értem. Megválasztott követének mind a három. Én még akkor álnévvel utaztam. Elvetődtem a Rivierára, s éltem idegenek között hetekig. Egyszer egy sokmilliójú csodaszép muszka kontesz ült szemben velem a table d'hôte-nál. Nézett sokáig a szemembe a leány. Aztán suttogva szólalt meg:

— Nem ön az a magyar úr, aki két hónappal ezelőtt halálos párbajban elejtette az ellenfelét?

Nem tudom miért, de vallottam. És menekülni kellett előle. Erővel feleségül akart jönni hozzám. Amerikában a Herald tízezer dollárt ígért, ha egy cikkben megírom a párbaj történetét. Párizsban Jaurés, a szocialisták grandseigneur-je szinte alázatos volt hozzám, amikor meglátogattam. Persze, értem most már. Mikor ő Derouléde-dal párbajozott, csak egy kis karcolást tudott adni az ellenfelének. Én nem tudom, micsoda csacsiságokat gondoltam össze egy éve! . . . Ha mint vallásos ember néztem a lelkeembe, elkárhozottnak láttam magam. Mint társadalmi ember, bestiának. És azt hittem, hogy sehol sem történhetik meg máshol, hogy egy erős ifjonci kar gögösen sújthasson le bárkire. Dehogy. Puskiint ma is

megölhetné egy ügyes gavallér. Tolsztojnál előkelőbb egy snájdig vívőmester. És meg vagyok róla győződve, hogy Ibsen egy norvég hadnagyocskával sem merne kiállani. Micsoda gyerek voltam én ma egy éve. Magamban mégis csak be kell vallanom, hogy a katekizmusos nevelés ér a legtöbbet. Akkor a katekizmus ijesztett legjobban. Most a katekizmus révén állítom: ez a világ bölcs berendezésű. Ezen nem szabad változtatni. A jó vívóknak össze kellene fogni, s akik itt zavarognak s beszélnek mindenféle ostoba változtatásáról az áldott és alapjában isteni eredetű közfelfogásnak, azokkal egyszer mindenkorra le kellene számolni.

BN 1905. május 31.

A. E.

107. NAGYON FURCSA ESETEK

I.

Nagy Péter levele

„Uram, Romanov Miklós úr, fogadja megvetésemet. Az én kedves admirálisom, Lima, ebben a percben újságolta el nekem, hogy mi történt másfél esztendő óta az én birodalmammal. Én tudniillik két esztendeig távol voltam az orosz paradicsomtól. Kedves nőmet látogattam meg, akinek a német paradicsomban jutott hely. Hát, uram, az pluszkvam disznóság, amit önök csinálnak. A földi dolgokat nem nézem már többé a régi szenvedelemmel. De azt mégis csak kikérem, hogy önök az én nevemben számárkodjanak. Ezennel megsemmisítem a végrendeletemet. Hát azt akarom én, hogy önök az én sztrelicjeimet, kozákjaimat, bojárjaimat a sárga majmok közé vigyék a világ végére? Baj lesz ebből, uram. Jámbor Taliczkim éppen most újságolja nekem, hogy mi történt századom végén Franciaországban. Na, na. Én nem akarok jóskodni, de baj lesz. Egyébként pedig bánom is én, ha akármilyen is lesz önökkel. Csak egy dolgot tiltok meg. Ne merjék az ön admirálisai magukat admirálisoknak nevezni. Már kopogott egy-kettő itt a paradicsom ajtaján, de elkorbácsoltattam őket. Hiszen ezekre egy papírcsónakot nem mernék bízni. Hát ezért csinált hajóhadat Oroszországnak az én Limám? Önök, úgy látszik, a kivájt fatörzsnél tartanak még admirális talentumban. Uram, ön tudja, hogy én hajóács-legény voltam, s nem passzióból voltam az. De ha még egyszer a földre kerülnék, más mesterséget tanulnék. Ön ismeri az én

históriai gorombaságomat. A kovácsmesterséget tanulnám meg, s úgy megvasalnám az ön admirálisait, hogy arról koldulnának. Amiből sejtheti ön, uram, hogy az ön dicső tengerészeit röviden, de határozottan lovaknak tartom. Csak ezt akartam önnel tudatni. Haragos elődje: Péter, a nagy, ki azonban nem sajnálja méltatlan utódját Miklóst, a kicsit.”

II.

Egy kalapgyáros csődje

Néhány hónappal ezelőtt James Peartsbourg úrhoz beállított egy régi üzlettársa.

— Uram. Tudom, hogy ön tízmillió font boldog ura. De azt is tudom, hogy nem volna szava az ellen, ha e milliók megfiadzanának. Hallgasson rám. Milliókat lehet szerezni. Még pedig különös módon. Messze Keleten, Magyarországon politikai válság van. Miniszterelnököt keresnek. Miniszterelnök bárki lehet, kinek egy formás angol cilindere van. Kézpénz azonban kevés van a jeles országban. De végrehajtani még lehet ott. Gyártson cilindert, uram. És küldjön embereket szét abban az országban. Hat millió cylinder biztosan elkél.

Néhány hónappal később James Peartsbourg megtörve állított be régi üzlettársához.

— Gazember, tönkretettél. Megvettem az összes megvehető londoni kalapgyárat. Hónapokon át őrült munkát végeztettem.

— És?

— És összesen egy millió levél érkezett Magyarországról. Valamennyi azt kérdezi, hogy nem cserélek-e be régi cilindereket. Újat egyetlen ember sem rendelt.

III.

Ernest Blum utolsó története

Fölvezettek a színpadra. De meg kell önöknek mondanom, hogy ez nagyon különös színpad volt.

Önök, kik e történetet olvassák, még nem láthatták e színpadot. Kívánom, hogy sokáig ne lássák még meg. Ha ugyan ez önöket mulattatja.

Megállít a rendező:

— Hová megy?

A színpadra.

Mi jögn?

— Mi jögon? Én Ernest Blum vagyok, s úgy tudom, hogy ez a különös színpad vár azokra, kik életükben szegény embertársaikat vígszalták. Mivelhogy színpad nélkül bajos élni az embernek halála után is.

A rendező nem volt vidám legény. Gorombáskodni kezdett volna.

— Hohó atyafi. Ide csak azok jöhetnek mulatni, akik odalent nem léhaskodták el az életüket. Akiknek igazi jókedvük sohse volt. Akik nagyon mulatságosnak nem találhatták az életet.

Dühbe jöttem.

— Hát nem hallja, hogy Ernest Blum vagyok? Hát engem léha fráternek tart az úr?

Meglepődött a rendező. Mintha eszébe jutott volna valami. Karonfogott, s bevezetett a legfényesebb, legillatosabb, legvígabb színpadi társalgóba.

Mert hát most már megmondhatom önöknek, kik e sorokat olvassák, hogy nekem egy percig nem volt soha életemben igazi jókedvem. Dehát valahogy csak védekezni kell a szükség és a kétségbeesés ellen. Köszönöm önöknek, hogy meghallgattak. És hogy elhítték a jókedvemet és a történeteimet

BN 1905. június 1.

A. E.

108. EMIL?

— *A Vígszínház bemutató előadása* —

Egészen nyári, egyszerűen bolondító, pompás és kevés ruhába öltözött a Vígszínház Múzsája, s önök elképzeltetik, mit jelent az, ha e kikapós Múzsza ő nagysága szinte fürdőinél is szabadabb toaletthe vágja magát. Alighanem utolsó premierje volt a mai a Vígszínháznak. És lehet is utolsó. Ezzel bizvást nekimehet azoknak az estéknek, melyekkel színházi esztendejét búcsúztatja. A darab címe: Emil? Így kérdőjellel. Mert nem lehet tudni, hogy Emil Emil-e vagy Eduárd. A legkipróbáltabb bohócati fogáshoz nyúltak ugyanis az Emil? természetesen francia írói. Emil és Eduárd testvérek, és hajszálig hasonlítanak egymáshoz. Eduárd korhely és nősábító. Emil derék és komoly. Eduárd elutazik Amerikába. Emil pedig ettől kezdve Floridor és Celestin. Kitér belőle a lenyűgözött lump. És két életet él. Ez a darab. Lumpol, asszonyokat, leányokat csábít. Emiltől elcsábítja Eduárd szeretőit, Eduárdtól Emil menyasz-

szonyát. Beccsap mindenkit. Még a leendő anyósát is elcsábítja Eduárd szerepében. Végre leleplezik s ekkor Emil—Eduárd elveszi az ő bájos kis menyasszonyát. Vásott, szemtelen, de kedves és nagyon mulatságos nyári bolondság ez. És fényesen, nyári jókedvvel játszották a Vígszínház színészei. Egyébként Góth Sándor estéje volt első sorban az este. Kedves, elragadó, jókedvű, és ügyes volt a szinte bűvészetet követelő kettős szerepben. Szerémi méltó partnere, ki mint inas él hasonlóan kétalakú életet. Hegedüs rendkívül mulatságos egy felszarvazott férj szerepében. Nagyon bájos és hódító menyasszony G. Kertész Ella. Rendkívül ügyes egy csapodár aszsonyka szerepében Borostyány Sárika s a többiek is, Gazsi Mariska, Hegedüsné, Haraszthy Hermina, Tapolczai, Vendrey, stb. a legmulatságosabbak. A nagyobb jelenetek, fregoliádák, kikapoo-tánc, vetkőzések, stb. percekig megállították az előadást a hálás közönség derülése révén. A darabot Góth fordította nagyon helyesen és úgy, hogy minden ötlete találjon. Szóval Emil? eldöntötte a kérdést. A Vígszínház megkapta a maga nyári darabját.

BN 1905. június 1

(Dyb.)

109. LEX—FOLCHI

Firenzében, az édes Firenzében, meg akarta ölni magát szép júniusi éjszakán a hervadott Bourbon Elvira férje: Folchi piktor. Bizony ez az eset ebben a mai mennydörgős világban nem nagy eset. A nyavalyás piktor sebesülten fekszik. Talán meg is hal. Ki törődik vele? Nagyobb esetei vannak a mának. Még Firenzében sem méltányolják Folchi cselekedeteit. Hiszen júniusban vagyunk már. És Firenzét odahagyta minden elegáns úr és dáma. Hogy is lehet post festa, illetve post évad követni el öngyilkosságot? Ez a szegény Folchi csakugyan nem volt világfi. Egy kicsit sem. Belesett a verembe. Találkozott egy idősecske hercegleánnyal. Most aztán nyelheti a revolvergolyót, amíg csak bírja.

Manapság a nőktől kezdünk várni minden jeles és bátor dolgot. Ők lesznek mindenütt a nemzetörök. Ők védik meg a gyermekeket. A leányártatlanságot. Van ligájuk minden védelemre. Még az ölebekre is. Kérve-kérjük a nőket, alakítsanak egy ligát a férfiak védelmére is. Modern nőkhöz beszélünk, akik fölváltották már a régi, ostoba, babonás fogalmakat. Akikhez nem férközhetnek avult teóriák.

Szóllhatunk hát bátran. Nincs gyöngébb teremtés a földön, mint a férfi. Hiszen tudják ők ezt, az új Évák. A természet ezt az

egyed egyet hagyta minden fegyverzet nélkül. A férfit voltaképpen nem védi egyéb, mint egy sikerült, ódon monstre-hazugság, hogy ő az erősebb. Most ez a hazugság is foszlóban van. Mi marad akkor a szerencsétlennek? Hiszen olyan gyöngé, naiv és esendő.

De egyelőre védjük meg a Folchiakat. Vagy világosabban: védjük meg a férfiakat a nagyon előkelő hölgyek szerelme ellen. Az anarchista merényleteket számon tartják. Az egész emberi társadalom megható részvétellel, koronként borzadással, nézi a koronás családok veszedelmét. Az anarchisták valóságosan vadásznak rájuk. Miért nem tartjuk számon azt a vadászatot, melyet a koronás családok tagjai folytatnak hisztériák, gyöngé, szegény férfiakra. Ha Don Carlos útjára bombát dobunk, erről az egész világ lármázik, ha mi baj sem történt is. Ellenben jön Don Carlos Elvirája. Kiszemel egy légynek sem ártó szegény mázoló. Elviszi magával. Halálra untatja és csömörlíti. A szegény Folchi végre is mellbe lövi magát. Hát ez szabad? Hát csak ennyire győzött a demokrácia? Tudunkkal a demokrata társadalmaknak festőkre avagy mázolókra van legalább is annyi szükségük, mint trónkövetelőkre, avagy penészes és még anyaságra sem alkalmas, hisztériás hercegleányokra.

Szegény Folchi még most is igen hasznos tagja volna az emberi társadalomnak, ha Elvira el nem szédíti a fejét az előkelőségével. Pompás díszleteket festene az olasz arénákba. Mindenesetre hasznosabb dolgokat művelne, mint most, mikor öngyilkosságnál képtelen egyébre. Mattasich büszke katonája volna ma is őfelsége hadseregének. Nem kellene neki memoárokkal üzérkedni, s ama nem éppen kedves foglalkozást és kenyérkeresetet úzni, hogy lovagja egy asszony. Gironnak és az elcsábítottak egész légiójának esetét kell-e idéznünk? Megállapíthatjuk, hogy az előkelő, rendszerint csúnya, beteg, vagy öreg nők járványszerűen támadtak a férfinemre.

A kor szelleme — mondják az új francia lírikusok — az új humanizmus. Nos, az új humanizmusnak kötelessége minden gyöngét megvédeni. Még ha az — férfi is. Ha a nők nem volnának hajlandók egy új védő ligát alakítani a férfiak érdekében, talán a törvényhozásokhoz kellene fordulni. Valami lex-Folchira gondolunk, mely megvédené a gyöngé férfiakat az előkelő és élvezhetetlen nők szerelmétől.

BN 1905. június 4.

Pont.

110. FINÁLÉ

Most már talán csakugyan vége lesz a XIX. század Dreyfus ügyének. A szerencsétlen és kellemetlen kapitány személye még két percig megjelenik a világ előtt. Addig, míg a francia semmitőszék felolvastatja azt a deklarációt, mely nullának jelent ki minden eddigi ítélezést az Affér hőse fölött. Dreyfus zsebrakhatja a teljes ártatlanságát. Mehet, utazhat, tehet, vehet, élhet. Teljesítette azt a kötelességet, melyre az emberiség végzete éppen őt jelölte ki. És ő hozzá e finálé után nincs közünk. Ő csak éppen egy gyanús névvel s egy vezérkari uniformissal járult ugyanis ez átkozott monstre-mulatsághoz. Az uniformisban egy rossz modorú, nem nagyon dalolás úr volt, kit nem ért keresztvíz. Bizony ez pech. De Kisinyevben nagyobb pechje volt egy-két embernek. És viszálykodni avval, ami már megtörtént, nagyon együgyű dolog. Az Ördög-szigetnél nyilván kellemesebb Korfu szigete. Dehát mióta emberek élnek, Dreyfushoz volt-e vajon az élet a legbarátságatlanabb? Adieu, kapitány úr. Önnek milliói vannak. Villája a Côte d'Azuron, és yachtja a tengeren. A becsülete szeplőtlen. Ellenei behulltak a verembe, melyet önnek ástak. A többit már csak a metafizika istene tudná helyrehozni. Tehát: finis.

Aus ist die mulatság, ez átkozott monstre-mulatság. Talán Drumont úr sem reméli, hogy életre kelhessen még egyszer az, amit immár a História nevez Dreyfus-ügynek. A Tömb Szilárdok hivatásához tartozik, hogy majdan kisüssék, mért nevezték ez ügyet a maga idején Dreyfus-pörnek, és hogy ki volt ama Dreyfus. Az inkvizíció rémnapjaiban is nevekhez tapadtak volt a rettenetes szenzációk. Máig már a pusztá nevek is lesúrlódtak. Csak azt tudjuk, hogy mi volt az inkvizíció. Dreyfus-ügye mindig volt a világnak. S a Dreyfusok sokszor jártak rosszabbul is Alfrédnél. És még csak történelembe sem kerültek, hova pedig glóriával jutottak be a Jeanne d'Arcok is.

Mi, kik átéltük és lelkeinkben átzokogtuk a nagy Affért, mely kegyetlenül mementőzött minden földi lények fülébe arról, hogy a butaság és a gonoszság nem bárányhimlője az emberiségnek, de örökös kórja, egyelőre hálásan föllélegezhetünk. Elmúlt. Elmúlt a XIX. század Dreyfus-afférja. De sírván sejthetjük mindjárt hozzá, hogy holnap vagy talán holnapután kezdődhetik a XX. századé. Nem azt jelenti ez, hogy a Dreyfusé volt a legiszonyúbb a nagy igazságtalanságok közt. Milliók véreznek vérrel és vér nélkül folyton folyton az emberi butaság és gonoszság bunkói alatt. De e Dreyfus-pörök ziháltatják meg az egész világon a szenvedő lelkeket. E Dreyfus-ügyekben csillámlik meg véresen az emberiség nagy átka: a dogma.

A dogma, a mindenféle dogma tette s teszi a föld legszerencsétlenebb lényévé az embert. A csökönyös, a hagyományos, a megfoghatatlan; emberbutító, kötelező vélemények csordája.

És Dreyfus-pör Dreyfus-pört ér, a gonoszság és butaság triumfál, vagy csak nagyon rövid ideig pihen leverve a porondon mindaddig, míg az emberiség nemeseinek, legújabb gondolkodóinak szent álma felé nem hajtódik a világ. Oda, ahol csak egy igazság lesz: az élet. Az élet, mely minden jogot megad mindenkinek, aki él, s ahol bűn lesz a boldogtalanság.

El fog ez az idő jönni. Addig pedig, kapitány úr, ki személyében most szerepel a világ előtt utoljára, monsieur Dreyfus, legyen ön büszke arra, hogy e nagy idő siettetéséhez önre is szüksége volt az emberiség végzetének.

BN 1905. június 7.

A. E.

III. A SZEZON VÉGÉN

— *Nemzeti Színház* —

(Az ember Ősbudába jár, minélfogva álmos. Óh áldott, tikasztó nyári esték. Még mindig játszanak a Nemzeti Színházban. Az ember hátradől a székében. Olyan jól lehet itt aludni. Két ifjú tüdő ontja a búbájos énekhangokat. Paulay Erzsébet és Beregi Oszkár játsszák Júliát és Romeót, azaz Romeót és Júliát: Éljen az ifjúság. Éljen a nyár. Éljen az alvás. Kár, hogy vakációra tér Somló Sándor. Az ő szender intézete igen nagy hiányt pótolna. Hogy el ne aludjunk, amihez a kritikusnak nincs joga, verjük fel egy kicsit a múló esztendő eseményeit.)

Nem volt az véletlenség, hogy a Nemzeti Színház Berczik Árpád darabjával kezdte volt az ő esztendejét. A becsületes, régi Himfy dalaival. Ez motto volt és program.

— Látjátok e magasságot óh írók és óh publikum? Ez az én mértékem. Az enyém: Somló Sándoré. Berczikig kell nőntök. Nagy mélységéig és magasságokig fogom én ez évben meghajkurászni a magyar géniuszt. Berczik veletek.

Cyrano, a budai színikörben már régen hetyke Cyrano is nyilván azért nyerte meg Somló Sándor tetszését, mert Somló alighanem Bercziket tartja a magyar Rostand-nak. Szóval Cyrano volt az első premier. De mivel új magyar Rostand nem mutatkozott, Somló Sándor túllépett a *La Manche-on* Barrie Vén lányok-áért.

Ime a kezdet. És most rohanjunk át az egész álmos esztendőn. Talán el-elvétünk egy-egy stációt, de lehet, hogy hajszálíg pontos statisztikusok leszünk.

Cyrano és a Vén leányok után szegény korán néhai, nagy talentumú Kemechey Jenő Emigráns-át mutatta be a Nemzeti Színház. És a magyar darabnak sikere volt. Hauptmann Bernd Rózáját irodalmi kötelesség volt bemutatni. Úgy, ahogy ők, ott a Nemzeti Színházban bemutatni tudnak. Eleddig volt is némi ráció abban, amit Somló Sándor akart. De jött a nagy dátum. A Helikoni ünnep. Prém József darabja. És ekkor úgy vélte talán Somló Sándor, hogy most már fölösleges minden. A szezon megkapta a maga koronáját. Ha Berczik a magyar Rostand, Prém József a magyar Berczik. Ezekután még legfeljebb egy új Berczik-este jöhet. A koronák koronája. Mivel pedig Berczikhez és Prémhez eleven frók nem is mérhetők, jött a Wallenstein-trilógia, annyi költséggel, idővel, verejtékkal, amennyivel másutt tíz új író-zsenit fedeznek fel. Schiller után természetesen csak Berczik jöhetett, a Miniszterválság. És nyomban rátért Somló Sándor a hirhedt magyar ciklusra. Jöttek, akik csak kopogtattak a Nemzeti Színháznál, s akiket le kellett rázni a nyakról valahogy. Jöttek avval az eleveítélkezéssel fogadtatva, hogy ezek úgy sem képesek Berczikig és Prém Józsefig emelkedni. És jöttek úgy, hogy valamennyien nem kaptak annyi jóindulatot és saját külön nemzeti-színházi ambíciót, mint a trilógia egy estéje. Végezzünk velük. Ha közben szörnyű lesz az álmos hangulat, majd beletarkálunk a ciklusba egy-két idegen darabbal. Vélte Somló.

Rákosi és Malonyai Elnémult harangok-ja nyitotta meg a magyar ciklust. Egy furcsa angol bohózat, a Killicrankie herceg szólott mindjárt közbe. Lampérth Géza Veér Judith rózsája a maga sületlen kurucságával újra megakasztotta a ciklust. Somló kiváló ízlése Sardou rémdrámájával, a Boszorkány-nyal akarta megédesíteni a kuruc eau de János ízét. Mire aztán bátran folyt tovább a magyar ciklus.

Hegedüs Sándor Ikarosza, Wolfner—Farkas Pál Olgája, Pakots József Tévelygő lelkek-je, Szemere György Erősek és gyöngék-je, Géczy István és Hegedüs Gyula Enyészete, Szalóky Elek Paraszt-szivek-je. Van-e még Európában színház, mely ennyi eredeti darabot nyújtott hihetetlenül gyors idő alatt? És nem esküszünk meg, hogy nem hagytunk ki valamit. És nem is számoltuk ezekhez Szöllőssy Zsigmond, Hübös Kornél, Erdélyi Zoltán, stb. egyfelvonásosait.

És mégis már aludni is egyre kevesebben térnek be a Nemzeti Színházba. A Helikoni ünnep után s a Miniszterválság után mintha semmit sem akart volna, ami sikerhez hasonló, Somló Sándor.

Hiszen ez — sikerült is neki. Nem csak azért, mert a premierek nagy része silányság volt, de azért, mert amiben érték volt, az is bentrejtőzhetett, s rejtőzhetik most is még Somló Sándor művészeitől. A magyar ciklus egy pár darabja még halálra szántan sem tudott meghalni. A szezon terítékén igazán nemes vadak is vannak, kikért kár. De ezekkel végzett a predesztináció. És végeztek az előadások. Hogyan, mi módon, de bekerült újabb időben öt-hat igazi színész is a Nemzeti Színházba. Gyötrelem ezeknek a sorsát nézni. Belevesznek a lelketlenek, a szavalók, az éneklők, a szép legények, protekciós ifjú művésznők (kik öregebbek alapján színész-nagyszüleiknél), babéros rokkant aggok zűrzavaros kórusába. Nem csodálkozunk az egész esztendőn. A magyar cikluson sem. Ez idő szerint Shakespeare-ek légióját is le tudná győzni a rendszer, az álmoság, az ódsóság és a vakság. Aludni azonban még lehet a Nemzeti Színházban.

BN 1905. június 8.

(Dyb.)

112. SPANYOLOK

Nyolc páncélost, kilenc cirkálót, két új iskolahajót akar építeni Spanyolország. Új flottát akar a régi helyett, amelyet a durva amerikaiak összelőttek. A *cortez* bizonyosan megszavazza a költségeket. Csak a mindig kellemetlenkedő szocialisták fognak lármázni.

Az új *armada* tehát vízre kerül. Felgyúl talán újra a spanyol büszkeség. Nincs még veszve minden remény. A spanyol szfv hangosan dobog, és szikrázni kezd a spanyol szem. Úr lehet még a spanyol!

Úr lehet. De az új flotta aligha teszi azzá. A spanyolok rossz szögből nézik a világhistóriát. Ők arra emlékeznek, hogy az amerikai hajóhad erősebb volt a spanyolnál. Jobb hajói voltak, jobb ágyúi voltak, és Spanyolország legázoltatott. Az első teendő tehát — így véli a spanyol hazafiság — erős flotta megszerzése, ha fel akarjuk emelni a lepantói csata nemzetét. Amelyik nemzetnek jobb az ágyúja, az előtt megnyílik a nagyság útja. Ime a német 1871 után, ime a yankee, ime a japán.

A világhistória nézése azonban hibás így. A háborúk undorító színjátékába az újkorban egy kibékítő vonás húzódik be. Vagy ötven esztendő óta a nagy háborúkban mindig az a fél győz, amelynek erősebb és intenzívebb a kultúrája, amely igazabban kultúr-fajta, amelytől az emberiség is többet várhat.

Akárhogyan fáj is a franciakat dédelgető szeretetünknek és annak a bec sületes undornak, amelyet a porosz íránt érzünk, meg kell látni, hogy ez az igazság ráillik 1871-re is. A győztes III. Napóleon rettenetes lett volna Európának, még II. Vilmos császár-nál is túrhetetlenebb. Másrészt pedig mégis csak törtóiai igazság az a banalitás, hogy az iskolamesterek nyerték meg a háborút a németeknek. Hogy az amerikai angolszász kultúra hogyan aránylik a spanyolhoz, vagy a japán az oroszhoz, arról beszélni is felesleges. A jobb ágyú, a jobb hajó győzött mindenütt: ez igaz. De a jobb ágyú és a jobb hajó ott volt mindig, ahol a magasabb rendű kultúra volt. Ha pedig egyforma értékűek, egyenlő erejűek a fegyverek, akkor az a fegyver győz, amelyet több tanultság, több kultúra kormányoz. Az oroszoknak is Whitehead-torpedóik voltak, de csak a japán torpedók találtak.

Spanyolországot felemelni: kellene, helyes volna, szép volna, dicsőséges volna. De sem Spanyolországot, sem Magyarországot nem emeli fel az ágyú és a hajópáncél. Iskolákat kell állítani, tanulni kell és tanítani kell, dolgozni kell és produkálni: ez emeli fel az országokat. A régi imperializmus vagy az új imperializmus építését benn kell kezdeni, lenn kell kezdeni, meg kell alapozni a kultúra erős alapjával. Ha az alap nincs meg: úgy törnek össze a flották és az ágyúk, mint az orosz flotta és az orosz ágyúk a csuzimai szorosban.

Spanyolországban nem állítanak iskolákat. Hajókat építenek. Spanyolország rosszul kezdi az új imperializmust. Mi ismerünk egy másik országot, ahol szintén rosszul kezdik .

Bn 1905. június 9.

A. E.

113. NAGYON FURCSA ESETEK

I.

Intő beszéd Ceciliához

A császár két beszédet intézett az ő kedves menyasszonyához, de az újságokba csak az egyik beszéd került. A másik így hangzik:

— Nem akarnám, kedves Cecília, hogy tévedésbe essél, s ne tudd, hogy egy leendő német császárnéra mi vár. Kissé kényes a dolog, Cecília, de meg kell hallgatnod. Mert esetleg rossz olvasmányaid lehettek. Esetleg olvashattál Kleopátrákról, angol királynők-ről, Katalin cárnőről. Jó lesz ez olvasmányokat elfelejteni. A

Hohenzollernek sohse szorultak arra, hogy a feleségeik ambíciózusak legyenek. Mi jól tudtuk már régen, hogy az ambíció a fejedelmi nőket a Gironokhoz vezeti. Abszolúte nincs szükségünk rá, hogy te nagyon érezd, ki vagy. Bízd ezt a család férfitagjaira. Mi legjobban szeretnők, ha egyáltalában beszüntedné a fölösleges töprengéseket, ha ugyan hajlamaid volnának rá. Tizenkilencünk nevében kérlek erre, Cecília. Én és a fiam = ez kettő. Hogy a tizenhét kik? Ne pirulj, Cecília. Tekints családunk asszonyainak történetébe. Családom minden trónörökösnétől elvárja ezt a tizenhetet. Nem mondom, hogy könnyű a dolog. De viszont más kötelességed nincs. A Hohenzollereknek túl kell élni minden más famíliát. A világtörténelem tud olyan fejedelmi anyákról, akik férjeiket huszonegy gyermekkel örvendeztették meg. Ne feledd, hogy te nem leendő császárné vagy, de a leendő császár leendő gyermekeinek anyja. Tizenhét, Cecília. Tizenhét. Ez a Hohenzollern-ház kedvenc száma! Hurráh, hurráh, hurráh!

II.

A detronizálás után

. . . Megtörtént. Urunk Jézus születése után 2113-at írnak. A debreceni nagy templom helyén épült Hadúr-dómban zúgnak a harangok. Díszmagyarba öltözött mindenki. Az utcán lármázó rikkancsok is magyar dísz-rikkancs-ruhában szaladgálnak. Méltóságosan hömpölyög ki a tömeg a templomból. Csak a rikkancsok nem méltóságosak. A rendezők haraguzsznak is, mikor egy-egy lármás kiáltás hangzik:

— Szittyá Újság. Két fillér. VII. Ottokár magyar király őfelségét detronizálták.

Egyik-másik rendező ijesztgeti is a gyerekeket:

— Vigyázatok. Elcsípet benneteket a királyi ügyész. A tömeget vezető arisztokraták arról suttoznak, kikből alakuljon a hódoló deputáció, mely VII. Ottokár király ő felségének fölvigye a detronizálási kérelmet.

Az előkelőségek végre bankettre gyűltek a Bika grand-fogadóba. Méltóságosan folyt a történelmi lakoma. Az emberek meghihetőde gondolkoztak a dolgokon, a kegyetlen megpróbáltatásokon, melyek végre ilyen rettenetes lépésre kényszerítették a nemzetet.

A második fogadásnál felállott a szélső forradalmi párt vezére, egy nemes gróf, ki családját egyenesen a csodaszarvastól származtatja. Mindenki felállott A gróf reszkető hangon beszélt:

— Hölgyeim és uraim, e világtörténelmi órában se feledjük el nagy őseink példáját. Poharamat dicsőségesen uralkodó, éppen az imént detronizált királyunk egészségére ürítem. Kiáltjuk szívvel-lélekkel: dicsőségesen uralkodó királyunk éljen, éljen, éljen!

III.

Egy szerencsés baleset

Szada Jakko, a tüneményes Japán egyetlen színésznője, automobilján egy kis kirándulásra indult. Jó messze elröpült Tokiótól s keresztül akart hajtani gépjével a Busi hegyen, mely valamikor tűzhányó volt. A tetőről örült iramodással kezdett a lejtőn repülni az automobil. Nem lehetett visszatartani. És szembe vele egy gyaloghintó jött. Az automobil keresztülgázolt a gyaloghintón. És repült tovább, mintha mi sem történt volna. A gyöngébbek kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy Szada Jakko nem nagyon kegyelt nagyság Japánban. Igen magasrangú tisztelői vannak, de általában nem tudják neki elfeledni, hogy nő léteére komédiázik. Két nap múlva tért vissza kirándulásából Szada Jakko. Álmélkoldva nyargalt be Tokióba. Az egész város friss díszben volt. Egy új csuzimai győzelem? Mi történhetett? Ahogy palotájába ment, várta a mikádó egy rendelete Szada Jakkot. A császár előtt még sohasem volt szabad neki megjelenie. Mi történhetett? A császár nagyon kegyesen fogadta a japáni Sarah Bernhardt-ot.

— Leányom, ezennel udvarhölgyemmé nevezlek ki.

Szada Jakko csak később tudta meg, mi történt. A gyaloghintóban, melyet az ő automobilja elgázolt, Fujashi ült, a császárnak egy beteg rokona, ki arról volt nevezetes, hogy sohse tudta azt mondani, amit gondolt. Mikor az autombil elütötte, ez a Fujashi ütést kapott a fejére. És azóta egészséges. A japáni orvosok modern orvosok, akik fölismerték, hogy mi történt. Fujashi fejében szerencsés átváltozások történtek. Az áldott szerencsétlenség meggyógyította. Most ahelyett, hogy mást mondjon, mint amit gondolni szokott, most mást gondol, mint amit mond

BN 1905. június 9.

A. E.

114. SZILÁGY VÁRMEGYE MONOGRÁFIÁJA

Hatodik és utolsó kötete jelent meg egy hatalmas munkának. melyen tíz hosszú évig dolgozott írója, dr. Petri Mór. A Partiumnak rendkívül érdekes históriája ez. Az egyesült Közép-Szolnok és Kraszna vármegyék ezeréves története, a szép, nagy, gazdag múltú Szilágyságé. Óriási anyagot kutatott és dolgozott föl e szinte páratlanul gazdag monográfia írója. Buzgalommal, konstruáló erővel, író talentummal. Az utolsó kötetben a családok történetét fejezi be, s utószóval búcsúzik az író, kinek nagy munkájáért hálás lehet vármegyéje, melynek megbízásából művét megírta, s a magyar tudományos irodalom is, melyet igen jeles, forrásnak is elsőrendű munkával is gazdagított dr. Petri Mór.

BN 1905. június 9.

115. STRÓFÁK A STORTHING-SZENZÁCIÓRÓL

1. Bölcs ember sohasem lehet szerencsétlen, és Oszkár király bölcs ember. Különbön pedig könnyű egy országot elveszteni annak, akinek még marad egy országá. És Oszkár király zszurnalista-temperamentum. Forradalmár. Nem is lehetne más. Hiszen Bonapartét a forradalom adta, s a Bernadotte-okat Bonaparte adta a világnak. Még Oszkár királyban a sansculotte-ok vére dolgozik. E percben talán éppen arra gondol, hogy Gallia milyen másképpen szakított az ő XVI. Lajosával. És igen-igen lenézi az ő kis norvégjeit.

2. Gusztáv Adolfnak hívják a svéd és a norvég trón örökösét. Jó neve van. Bele lehetne halni. Mint ahogy az ilyen jó nevekbe sok derék élet pusztult bele. Kellemetlen kis eset, mikor az ember nevet örököl. III. Napóleont Szedánig hajtotta a neve. Csak ifjabb Dumas-nak volt meg a szerencse-gyermekek szerencséje, hogy nem pusztult bele a nevébe. Arany Lászlóra ráfogták, hogy az apja írta a Délibábok hőségét. A kis Petőfi Zoltán még rosszabbul járt. Fiatalon halhatott meg végelgyöngülésben. Valamikori nagy emberek nevét viselni nem könnyű dolog. És most tessék elképzelni, a svéd és a norvég trón örökösét Gusztáv Adolfnak hívják. Meg lehet rögtön érteni, miért fáj a *norvég Debrecen*, mint a Neue Freie Presse nevezi, a trónörökösnek a legjobban. A királyok még csak bele-törődhetnek az elcsapatásokba. De a trónörökösnek méltán rosszul eshetik az efféle hecc. Amit nem is olyan nehéz megérteni.

3. Ibsen talán a Peer Gyntben, talán máshol, iszonyúan tépázza a maga népét. Régi poeta-szokás. Horátius is így csinálta.

Heine gúnyjai a mamlasz Germánia ellen Heinének fájtak legjobban. Schiller is elárulta néhányszor a hazáját, mint legnémetebb költő-óriás. Byron annyit rakott a maga népére, hogy az anglofóbia még századokig élélhet e gúny-raktárból. Brown[ing] röviden civilizált barbároknak nevezte fajtáját. Carducci úgy átkozza olasz honfitársait, hogy az már szinte sok . . . És Ibsen népe fogja magát, s mindjárt ott kezdi a cáfolatot, ahol Ibsen húsz évvel ezelőtt álmában sem gondolta. Az embernek kedve volna regulát csinálni, hogy boldogok azok a nemzetek, melyeket költőik elátkoztak. De nem merjük tenni. A mi honi Pósa Lajosaink, Lampérth Gézáink igen meg vannak elégedve a maguk nemzetével. Mégis szép volna, ha Ibsentől el nem maradt volna a gondolkozás. Azt zokogta ő versben, hogy az ő nációja csak töprengni tud, határozni nem. Pedig hát talán elég határozottan cselekedett ezúttal a fjordok nemzete?

4. „Minélfogva . . .” Így kezdődik a storthing határozata. Az isten neve pedig egyetlen egyszer sem csendül meg benne. Stílusban sem méltó például Ibsenhez vagy Björnsonhoz. Nálunk egy municipális határozat valamely utca elkereszteléséről lendületesebb volna, mint a storthing beszéde, mikor világhistóriát csinál. Milyen szegények ezek az északi népek .

BN 1905. június 10.

A. E.

II6. CRESCENS

Egy fiatal poéta kér meghallgattatást. A neve Mohácsi Jenő. Kis kötetének a címe Crescens. Ez a poéta nőni akar, s nem az a célja, hogy annyi versszerű verset ír, s olyan sok helyre, hogy az emberek végre is kénytelenek tudomásul venni, hogy ez az úr — költő. Iszonyúan, ennivalóan fiatal, vad és vívódó még ez a Mohácsi Jenő. A versei pedig még nem versek. De olyan tüzes ígéretek, amilyeneket nekünk alig-alig nyújt egy-két ember talán még legifjabb irodalmunkban. Vívódás, hit, kétség, dac, gyötrelem, elragadtatás. A lázas kis versekből ezek beszélnek. Ezek együtt költőt, igazit és nem magyar litteráris értelemben vettet, tudnak csinálni. Csak a régi, egy kicsit undok, de bölcs tanácsot tudjuk adni a fiatal embernek: ne féljen attól a kálváriától, melyet az első ilyen versig meg kell tennie. Ha fél, és ha nagyon csinos verseket fog írni, akkor nem poéta, s akkor majd sajnálni fogjuk tőle ezt a pár szót.

BN 1905. június 10.

—y.)

A Hajnal megfenyegette rózsaszínű ujjacskáival a világot. Óbudavár lumpjai fázódva szedelőzködtek föl. A könnyű, illatos, hajnali ködben sóhajok szállongtak. Egy elhagyott, rozoga pavillon ajtaja váratlan csodaképpen kitérült. A kitérült ajtón beosont valaki. Aztán újra valaki. És újra valaki. Messziről késői lumpok muzikaszója zengett álmos vásottsággal. A János Vitéz valamelyik bamba melódiája. Egy harang is kongott valahol. Piros pünkösdeknek hajnala vagyon. Akik egyenként becsörtettek az ócska pavillonba, idegenkedve bámultak egymásra. Lehetek vagy tizenketten, s alig-alig ismerték egymást. Egy kis furcsa világosság gyúlt hirtelen a pavillonban. Az egybegyűltek közül egy ősz, panamakalapos úr föltápázkodott egy székre, s dikcióba fogott:

— Igen megbízható helyről arról értesítettek, hogy a Szentlélek a mai napon nem akarja elkerülni Magyarországot, s a magyar apostolokkal óhajtja az ő erejét közölni. Exponált politikai állásomnál fogva a nemzeti koalíció vezérlő bizottságának szerettem volna e látogatást bejelenteni, de azt a felvilágosítást nyertem, hogy a Szentlélek nem talál tizenkét apostolt a koalícióban, illetőleg abban a véleményben van, hogy a nemzet tizenkét apostola különféle helyekről verbuválódik. Amint látom, tizenketten vagyunk. Őszintén kíváncsi vagyok, hogy hát kik is vagyunk.

Gúnyosan mosolygott a szónok, s az egybegyűltek ismerkedtek. Tarka társaság volt. A szónokló úron kívül, ki egyik híressége a nemzeti fölébredés vezérkarának, volt ott tudós, író, költő, muzsikusz, nemzetgazdász, festő, képfaragó, szociológus, filozófus, munkásvezér és hazafi. Nem tévedés. Volt valaki közöttük, aki semmi sem volt más, mint hazafi. Ők voltak, a magyar tizenkét apostolok. És amíg nézték egymást gúnyosan, hirtelen égi zúgás támadt. Az apostolok szégyenkezve dobták ki gomblyukaikból a vidám éjszakának hervadó zászlóit, a virágokat. Babonás félelemmel suttogták:

— A tüzes nyelvek

És megteltek mindannyian szentlélekkel, és szólni kezdtek új igéikkel.

A politikus: A vezérlő-bizottság megfontolás tárgyává tette, mivel tartozik e nemzet jövőjének, s egy szívvel-lélekkel kimondta: együttmarad, titkot őriz, és vár.

A tudós: Látom, látom a nagy bizonyosságot. Egy élet tudományos búvárkodása után kijelentem, hogy nincs magyar tudomány.

A költő:

Kiáltsd felénk, óh Ég, te szent azúr,
Jöhet vihar, megállunk, él Hadúr.

Író: Le a dekadens nyavalyás újtókkal. Ne lehessen író, akit a romlott Nyugat megmételezett. Hallom a jövő zenéjét. Anekdotákat vár e nemzet az ő íróitól.

A festő: (Kezével hadonászik, s látja a sujet-t, mellyel le fogja főzni Innocentet.)

A nemzetgazdász: Minden történelmi helyen gyárat kell alapítani a magyarnak. A Mohi-pusztán, Kenyérmezőn, Mohácson. Nekem egy olcsó, kész munkálatom van erre. Száz éves állami szubvenció...

A muzsikus: (Variációkat csinál wagneri értelmezésben A kisasszony Pozsonyban című dalról.)

A képfaragó: (Egyelőre a Kossuth- és Szabadság-szobor pályázatai ellen dörög, de biztosan tudja, hogy most már sikerülni fognak e pályázatok, mert most már ő is részt fog venni bennük.)

A hazafi: Aradról jövök. Saruimon még a vértanúk pora, s lelkemet honfibu égeti. Óh, hazám, hazám, hazám .

A szociológus: (Érthetetlen dolgokat beszél.)

A filozófus: (Még érthetlenebb dolgokat beszél.)

A munkásvezér: A társadalom megváltása reánk vár. Ismeritek a kötelességeteket. Le kell számolni a mezőfistákkal! . .

És szent handabandázásban szónokol, lármázik a tizenkét apostol.

A Szentlélek hallgat, vár, s haragos szárnycsapásokkal hagyja ott a pavilont. Reggel van, édes, búbájós, júniusi reggel. Pünkösöd vasárnap reggele. Egy rendőr bekiált a lármázókhoz:

— Elég lehetne már, nagyságos urak. Ami nem járja, nem járja.

Az apostolok konflisokba vágják magukat. S megy ki erre, ki arra, ki korhelyevesre, ki haza. Harangok kongnak. A hívő kereszténynek sietnek a templomba .

BN 1905. június 11.

A. E.

118. JÓZSEF FŐHERCEG

Öreg Demokritosz, régi-régi bölcs ember, mindig veled sóhajt, sír és, oh hányszor sóhajt, sír veled a világ:

— Oh minden elmúlik, oh minden elmúlik . . .

Ime elmúltt Palatinus Jóska is. A magyaroknak volt a fenséges ura. Nagyéletű fejedelmi úr volt.

Siratót tart e most zenebonázó, szegény ország. Oh áldott ez a föld, jó ez a föld. Oh milyen könnyen esik ez szeretetbe. És hogy is szeretik, akit itt szeretnek.

Nincsenek ám itt büszke Don Cézár de Bazanok, akik gyilkos, gőgös ígéket vallnak a föld hatalmasairól. Mi, oh, szeretjük a nagyurakat, ha csak azok egy kicsit is szeretnek minket.

Palatinus Jóska, te voltál a megmondhatója: érdemes ám minket egy kicsit szeretni.

És siratunk téged, és siratunk téged öreg Demokritoszszal a régi bölcs emberrel:

— Oh minden elmúlik, oh minden elmúlik .

*

Ha élt volna egy-egy másod, mióta Ottokár hadai futottak, ma a világ itt körülöttünk sugarasabb, boldogságosabb világ volna.

Szomorú komédia az, amelyhez a te magyar-dicsőséges életed ad egy kicsi derút. Sohse akartunk mi mást, mint hogy szeressenek egy kicsit minket. Mi még a karddal is ölelésért vagdostunk. Keletről hoztuk, s máig is megőriztük a régi lelkünket. Mi húségesek, engedelmesek, jók és szeretettek akarunk lenni. Boldogan, gyermeki örömmel emelünk urakat magunk fölébe, s nem kívánunk mást, csak higgyék el a mi uraink, hogy jók vagyunk, hívek vagyunk mi. És századok drámáiból rakódott össze a mi nagy tragédiánk: nem akarnak bennünket a mi uraink szeretni. A nemzetek színpadján mi a „theatre d'amour” aktorai voltunk. Örök ambíciónk a hűség, örök szomjúságunk a szeretet volt.

Ha élt volna mindig Palatinus Jóska ! . . Ha lett volna mása mindig magunk fölé emelt uraink között, minden milyen másképpen volna, másmódon volna

*

A magyaroknak fenséges ura hosszú invitációt kapott ahhoz a csodálatos, örökös, mégis-mégis csak szép monstre-lakomához, amelynek a neve Élet . . . Megáldott élet a hosszú élet. Áldottak az örömei, a szenvedései és áldottak mindenekfölött a vonzó érzései. A halhatatlanságért semmit sem kell voltaképpen csinálni, csak szeretni, nagyon szeretni. Habsburgi József szeretett bennünket, s lám, már életében szárnyaikra vették a regék. A regék pedig az Élet és a Halhatatlanság között szoktak közeledni szárnyas szekerükkel.

Hogy is nem tudják azt a nagyurak, hogy milyen jó, milyen békeséges, milyen szép dolog az: szeretve lenni. Ha temetett az alcsuti nagyúr, vele temettek, vele zokogtak kies Vágvölgyön, székelly hegyek között, kun-utódok földjén, dombos Szilágyságban, mindenütt. És ha örült, hogy örültünk mi mind .

És aggódó lelkeink miként repültek a tenger felé, hol is viaskodott a halállal, a nagyurak nagyurával, a mi jó nagyurunk.

És mégis, oh, szép dolog e földön, sokáig élni, ha kinnal is alszunk el. Nem olyan hideg ez a világ, még ha fenséges urak vagyunk is, ha jók vagyunk, ha sokakat szerettünk, s ha sokan szeretnek bennünket

*

És állj elő, öreg Demokritosz, régi-régi bölcs ember újra:

— Oh minden elmúlik, oh minden elmúlik.

És mi a mai siratóban, melybe kavargó, zavaros zenebonákból tértünk be megdöbben, gyásszal, visszakiáltjuk:

— És megújul minden, és megújul minden.

Életek, minő a Habsburgi Józsefé volt, e földön, ez uraink szeretetére szomjas földön, telehintik a lelkeket csírázó, szent hittal. Magyarok fenséges ura, áldassál, hogy szerettél minket. Ime sírunk, sírunk. De megújul minden, s ha valaha jobban lesz, szebben lesz, gyermekes, küzdelmes, hívó, szépséges álmaink szerint lesz minden, akkor magyar—dicsőségű Habsburgi József, emlékezni fognak mindenek, hogy te és tied szerettetek minket, s hogy te értünk is éltél egy kicsit .

*

Nem lehet az másképpen: a mi szeretetlenségünknek ki kell engesztelődnie a jövőben. Valamikor, Ottokár-verő Habsburgi Rudolfnak ez elpihent, lelkével hozzánk símult sarja ő vonzó érzéseiben, áldott magyarságában ezt jelentette már, ezt hozta nekünk elő a jövőből. Mert nem történnek semmi és üres történetek a világon. Történek mindenek egy nagy akarat nyilvánulása szerint. És ha netán valahol, akkoriban úgy is vélték azt, hogy ő csak szluben, módokban lesz a miénk, urainkért sóvárgóké, oh rosszul vélték. Ez már a mi erőnk. Az alcsúti nagy öreg úr, a jó, a magyar, a bennünket szerető, bizony magyar lett igazán jó szívének erős gyökeréig. És itt hagyja testamentumképpen a jövődönnek, melynek ő fensége hírnöke volt, intését és reménységét. Nem lehet az másképpen. Mert ha minden elmúlik, minden megújul. És megjobbul a világon minden.

*

Nagy siratónkból csak a megújulás, csak sarjaid reménységétől vígasztalva, elköltözött fenséges urunk, nagy gyászban sóhajtjuk újra íme:

— Oh minden elmúlik, oh minden elmúlik .

BN 1905. június 14.

119. ÓFELSÉGE

Ófelsége, a Szahara császára menekül. Lovait, tevéit, bőrröndjeit ott hagyta Triesztben. Fut, mintha igazi császár volna, ki maga merészkedett csatát veszíteni. A világ pedig röhög. Bolond ez a szegény Lebaudy. És menekül, nehogy hivatalosan is megállapítsák róla, hogy bolond.

Miért bolond? Császár akar lenni a Szaharán. Hát van-e császár a Szaharának? Úgy-e, hogy nincs? Divatban vannak-e ma a császárok? Divatban vannak. Hát miért ne lehetne Lebaudy a Szahara császára, holott a Szaharának még nincs császára, s a császári foglalkozás nem éppen megvetett metier még a jelen században. Vilmos császár a hererók császára akar lenni. Helyes. A hereróknak sincs még császáruk. Nem is merné senki sem ráfogni Vilmos császárra, hogy bolond. Tovább megyünk. Miklós cár, az orosz császára Mandzsúria császára akart, sőt akar lenni, pedig Mandzsúriának van már császára. És még e carszkoje-szelói úrról sem bizonyos az, hogy bolond. Csak Lebaudy bolond?

Azt mondják, hogy nem szeret fizetni. Még a hotelszámlákkal is adós marad. Ejnye be jó. A török császár a hadseregének sem fizet. A belga király, aki Kongónak császára, adós marad a saját leányainak a jussával. Hát ki szeret fizetni?

Azt hirdeti magáról Lebaudy, hogy ő magasabb kultúrájú planétán született, mint a Föld. Mi ebben a bolondság? Olyan fene nagy a kultúrája ennek a mi bolygónknak? Vidéki gimnáziumi fizika-professzorok sem átallják azt sejteni, hogy az öreg Mars kultúrája alighanem különb, mint a mienk. Legfeljebb az nem igaz, hogy Lebaudy ott született, amit egyébként francia anyakönyvi kivonatok is megcáfolnak. Dehát az kisebb hazugság, mikor XVII. Ratibor vagy XXXII-ik János azt állítják, hogy ők isten kegyelméből való fejedelmek?

Hogy Lebaudynak nincsenek fejedelmi ősei? Hát melyik dinasztia-alapítónak voltak fejedelmi ősei? Közelebbről például Bonaparte Napóleonnak sem voltak, s Bernadotte Oszkár nagypapjának sem. Pénze van elég Lebaudynak. Azt csak leglojálisabb

lélek sem mondhatja, hogy az uralkodáshoz valami rengeteg sok ész kell. Miért bolond hát a Szahara császára? Császár akar lenni, mert császárnak lenni jó. Utazik, mert Vilmos császár is utazik. Szereti a nőket, mint a többek között például Lipót király. Háborúval fenyegetőzik, mint Nikita. Szereti, illetve szeretné a civillistát és a különvonati utazást, mint akármelyik uralkodó. Felsőrendű planéta gyermekének vallja magát, mint a mikádó. Mi ebben a bolondság? Nem gondolják meg azok, akik Lebaudyt bolondnak akarják deklarálni, hogy tömeges felségsértést fognak elkövetni?

Van egy ideánk, mely nehogy megbántsa a tiszteletreméltó norvég nemzet magyar barátait. A norvégek mindenképpen fejedelmet akarnak, s nem kapnak. Ritka emberben van annyi fejedelmi tulajdonság, mint Lebaudyban. Kár volna egy ilyen alkalmas embert Afrikába engedni . . .

BN 1905. június 18.

A. E.

120. EGY FÜSTBE MENT HÁZASSÁG

A connaughti herceg leánya tűrhetően csinos. Jó családból való. Fiatal és erényes. Nem púpos, nem ragyás. Angol leánynak egészen megjárja. Bája talán csak a Tennysonokat lelkelné dalra. De egy kiskorú fejedelemnek okvetlenül tengernyi illúziót tudna adni e leány. És óhajtotta őt a spanyolok királya, ki nem silány fiú. Trónja van. Ép keze-lába. A barcelonai anarchisták eddigi jóvoltából. Nem nagyon szellemes. Fantáziában nem bőséges. Bigott is egy kicsit. De királynak elsőrendű. Hercegnő és királyfi. Mint a mesében. Ezek egymásnak termettek. És nem lehetnek egy máséi. Mert odafent más végeztették . . .

Pedig, pedig a kis király előbb leckéket vett a házasságból Párizsban. Ez benne volt az újságokban, tehát okvetlenül igaz. A kis király szeretne megházasodni. A hercegnő nem röstellne férjhez menni. S az egyik jobbra, a másik balra tér mégis, mint fölöttébb változatos új magyar líránk ötszáz bús, kis románcban énekli ezt.

Miért? Kacagj, bajazzo! Katolikus az úrfi, és eretnek a küsszony. Ezért. A legkatolikusabb király nem házasodhatik a legprotestánsabb királyi családból. A connaughti herceg leánya nem mehett ahhoz feleségül, aki csak a minap ijedt halálra attól, hogy Madridban lutheránus templom épül, s akinek országában valamikor úgy ontották az eretnekek vérért, mint Angliában a katolikusokét. Kellenének egymásnak. Még talán szeretik is egymást. De csak a

búcsúduettig juthat el szerelmük. C' est la vie — Krisztus urunk után a huszadik században.

Nevetni pedig ne tessék. Itt Budapesten, nem is régen, kálvinista, igen: kálvinista férfiak mondták ki, hogy protestáns tanár nem vehet katolikus feleséget. A dolgot tehát nem lehet elütni avval, hogy ez a dal elmúlt bárgyúság melódiája, melynek immár csak fejedelmi szalonokban van joga megcsendülnie. Nem. Ezt az ügyet csak az irodalom intézte el, és a fölszabadult agyak pár ezre. S miközben az irodalom választóvíze már a házasság intézményét marja, a világ marad a régi. Fent is, lent is. És Alfonz királynak sürgős gyónnivalói vannak. Mert lehetetlen, hogy titokban el ne káromkodta volna magát néhányszor.

Egyébként pedig úgy kell nekik. A connaughti herceg leányának s a spanyol királynak. Az ő őseik voltak az elsőrendű al- és felperesek abban a nagy pörben, amelyet most is nyög a világ. Csak lakoljanak. Bár csak iszonyúan szeretnék egymást.

BN 1905. június 22.

A.

121. EGY KIS ÜGY ÉS EGY NAGY ÜGY

Freycinet-ről mesélik, hogy miniszterelnök korában okvetlenül halhatatlan óhajtott lenni. Elment volt Renanhoz, s kérte, szavazzon reá az Akadémiában. Ez a Renan nagy bölcs volt, s nagy francia. Pokoli udvariassággal ezt válaszolta:

— Igen, óh igen. A miniszterelnökre föltétlenül reászavazok. De ha közben a köztársasági elnök pályáznék, ez esetben, és csak ez esetben nem.

Amiből, kérem, az következik, hogy a cudar politika rajta ül mindenben. Az irodalmon is. És Veigelsberg Leót megkövezték bár, bizony kultúrválságot jelent a mi magyar politikai felfordulásunk. Leesnek az európai szépség-flastromok mongol arcunkról, s miközben Ibsen nemzetével hasonlítgatjuk magunkat össze, szállítjuk Európának és a szellemi életnek Papp Zoltán urat és társait.

Jó, jó. Nincs ám messze az idő, mikor Bartha Miklós szabja meg, ki írhat újságba. Talán Rátkay László lesz a dalrendőrfőnök, s Gracza György igazítja a történetírást. A győzedelmes politika az úr. A múlt hetekben Zichy Géza gróf úr zenedarabjáról a koalíció megállapította, hogy remekmű. Kossuth Ferenc ezt levélben adta ki. Ezután már így lesz.

Vucskics Gyula úr, vagy Móricz Palya Debrecenben ezeketán örömmel sütnék ki, hogy így gondolkozik egy nemzetével érezni [nem]

tudó kozmopolita. Söt zsidó. De baj van a dologban. Éppen a nagyváradi káptalan írásai tanúsítják, hogy e sorokat író csekély ember egyszerűen büdösen régi magyar. Rettenetesen fajmagyar. Szinte Ond vezértől származik. Ez fontos. Ezt meg kell ám esetenként írni, mert az igazságot csak az próbálhatja ez országban kimondani, aki kiállja a köröm, azaz őspróbát.

Nos, most már duguljanak be minden nyugtalan vénák. Kiss József írjon helyretyutyos verseket. Bródy Sándor csatlakozzék a Pósa-asztalhoz. A ki meg nem javul, s meg nem hígul, az hazaáruló. A koalíció nevében alkudjunk le a lelkünket, legyünk pósalajosok, vagy nem tudom én mik. Mindenesetre ne emelkedjék magasabbra a magyar lélek, mint amilyen magasra Pozsgay Miklós tud kőpni.

Nagyon őszinte legyek? E kis írás ötletét voltaképpen magányügy adta. A Tiszántúl fogta magát, s kitüntetető megszagolásával annak, hogy én Nagyváradon vagyok, gorombán kicsúfolja egy szegény kis versemet, mely csakugyan úgy van írva, mintha nem Lampérth Géza írta volna. Nem magától teszi. Figyelemből. Kolozsvári lapból veszi át talán, Kolozsvárott piszkolták le a Királyidilleket, mielőtt ismerték volna. Avagy debreceni Móricz Palya úr kis lapjától, Móricz Palya úr védte volt meg Kinizsit Vázsonyi Vilmossal szemben. Az én kis versemben, mely egyébként egy Rimbaud-vershez, vagy Verlaine-vershez képest érthetőségben valóságos tanácsi előterjesztés, véres húskapcsokról van szó, s Móricz Palya, a ki tudomásom szerint mézáróslégénynek indult, ettől megborzad. No, nem baj.

Higgyék el Vucskics és Móricz urak, hogy nem mulatságos dolog ebben az országban komoly lelki törekvésekkel élni. Meglátják ők, ha nekik olyan kritikusaik volnának, mint — ők. Mindegy. Félműveltek társadalmában élünk. Voltaképpen kázust sem kellene csinálni az ostobaságból, mert az természetes. Vigasztalhatja magát az ember az arabus közmondással. Arra a pálmára hajigálnak, amelyen gyümölcs van. Csak érdekes dolog, hogy ha én mint ember szabadgondolkodó, papfaló, vagy nem tudom mi, nem tetszettem, s nem tetszem a Tiszántúlnak, szegény verseimnek áll, a mikhez nem is érthet.

Ez a koalíciós levegő. Az új világ. Az inkvizítori. A fölszabadult Ázsia. Mikor jámbor versek is nyugtalanítják a nyugtalanlansághoz nem szokott, míveletlen idegrendszereket.

Annyi hasznom volt az egész ügyből, hogy egy-két ember talán megdöbben a mementótól. Mert ez mementó. A szellemi életre is reafeküsznek — a kanászok.

Mikor aztán Björnson lapja, a párizsi Courrier Européen figyelmzetteti Magyarországot, hogy a művelt Nyugat nem elégszik

meg avval, ha neki a magyar faj a piros-fehér-zöld örületen kívül egyebet nem szállít, a Budapesti Hírlapék méltatlankodva zokognak, Pozsgay Miklós búsan köp, a Tiszántúl pápai áldást kér, Móricz Palya két literrel több homoki vinkót iszik, s a koalíciós Hunnia általában lázong.

Nagyhangú s kevés tekervényes agyvelejű urak: Norvégiának Ibsene van, Björnsona, s egy sereg óriása. Mi nekünk és Afganisztánnak nincs.

Csak tessék dokumentálni, hogy csakugyan pusztá vagyunk. A Pusztá. Végre is összefognak az intelligensek. Mert a magyar Norvégia őket detronizálta.

Egy kis vers és egy kis gorombaság ötletéből sok volna ez. De nem azért, nem csak azért, íródott. Végre is a gorombaság egy formája a vélemény manifesztációjának. E kis ügy egy nagy ügyre vet fényt. Nemcsak anyagilag, de lelkileg is pőrére szegényedünk, ha az üres handabandázók maradnak itt az urak. Pardon, csak félszegen lehet mondani: az Urak.

Sz 1905. július 2.

Ady Endre

122. BRÓDY SÁNDOR TRAGÉDIÁJA

Bródy Sándor, színes, pompás lelkű mestere az új magyar szépirodalomnak — Bécsből jön a hír — átlótt mellet, fájdalomban zihálva fekszik az Allgemeines Krankenhausban, szegény, kínlódó betegek szomorú kaszárnájában. Az árnyas, sűrűséges Schottwiesben, közelében a zajos Semmeringnek, Bródy Sándor fegyvert fogott maga ellen. Véresen, alétlan Bécsbe hozták. Most morfium-tű élesztgeti a testét. És nagyon-nagyon elszorult szívvel, megve riadunk föl minden telefoncsöngetésre: vajon nem az ő szép élete végét, gyászos leszámolásának beteljesülését fogja jelenteni nekünk.

A széplitteratúrában természetes, vér-a-vérből fia a legújabb magyar társadalomnak Bródy Sándor. Igaz szólaltatója, jellegzetes művészlelke. Utána vágtattunk tüzzel, gyönyörűen, naivan Európának. Különösen a nyolcvanas években volt legerősebb a nemzeti intelligencia egy kiválasztott kis részében, mesésen szilárd az az illúzió, hogy mi már a Nyugatnak élünk. Ennek a korszaknak meg kellett hoznia a szépirodalomban is a maga kifejezőjét. Ennek látjuk mi Bródy Sándort. A hevesi televénynek minden csíragazdagsága benne van az ő lelkében. Magyar, ha ezerszer is akartak ellene

bizonyítani. Nagyon magyar, s olyan magyar, ki bízó, hatalmas lelkével nem tudta, s nem akarta ismerni azokat az árkokat, melyek küzdelmes századokban elsáncolták a magyar géniuszt a boldogan fejlődő, nyugati nemzet géniusztoktól. Volt ez fátuma már magyar politikusnak, művésznek, gondolkozónak is a legújabb időkben. Ha a fátumot szaglássza valaki, talán ez a Bródy Sándor fátuma.

Nagy nyugtalanságát, temperamentumának szertelenségét, magahajszolását, élesben, írásban ez érteti.

Nagy egyéniség, nagy művészlélek, izzó író- szenvedelem. De ha még csodálatosabb lett volna az ő ereje, akkor is megtörik. Érezte, magyarázta ő maga ezt sok írásában. A magyar társadalom nagy Nyugatra-lendülése ingamozgás volt csak. Sok lelket zuhanatott ez meg az új Magyarország fiai, türelmetlen, előretörekedő fiai között. Fájdalmasan érthető, ha lelki egyensúlyát elvette Bródy Sándornak is, aki ennek az interregnáló korszaknak csakugyan prototipikus írója, nagy hibáinak is képviselője. Az önáltatás semmiben sem sikerült. A példa mutatja: a politikában sem. Még kevésbé az irodalomban. Intellektuális kultúránk alig valami, irodalmi életünk szegény és szomorú. És nem mindenkinek adatik meg könnyen kibírni a lehetetlenség konstatálását. Bródy Sándor az életet magáért az életért is szerette. Erős volt, szép, daliás és nagy fantáziájú. Lehet, hogy az ember nagyon sokat követelt kárpótlásul azért, amit a művész, az író nem kaphatott meg. A szomorú valóság az, hogy elébe kívánt menni a halálnak Bródy Sándor, s gyötrelmes magunknak is minden magyarzgatás, filozofálás. Kifáradt, és meghalni vágyott.

Fantáziájával, érdekes, erős egyéniségével, új, színes, buja, szemléletes írásművészetével, elragadó szertelenségével új jelenség volt ő mindenképpen, mikor az irodalomban föllépett. Szeretetre-méltó volt mint ember, s hamar elismert vezére lett, s maradt az író fiataloknak, becézett írójá a lelkével, idegrendszerével, szenzibilitásával Nyugathoz idomultabb magyar publikumnak.

A magában bízó, az élet nagyszerűségét hirdető s mámorát szűrcsölő, még nagy, szép álmokkal terhes lelkű poéta — mert az — néhány év óta jövő, egyre jövő, sokasodó árnyakkal küzdött. A daliás ember lelkét sűrűen reszkettette meg a halál üzenete. Kétségek jöttek, majd képzelések. Barátainak, övéinek testi bajokról panaszkodott. Aztán lelki sebesülések jöttek, minket mind érzékenyebben fogadott. Lábbadozóan, kórágryról kelten, szomorúan, de mosolyogva mondta őt hónap előtt annak, ki e sorokat most megrendülten írja:

— Az Élet? Minden mindegy. Az a fő, hogy szépen vágjuk keresztül magunkat rajta. Viharozva, elszántan szökjünk ki belőle...

Ezt akarta a Semmeringen. Higgyük, hogy nem sikerült neki. Visszahozza nekünk még nagy álmait és szándokait. A magyar közönségnek, a magyar irodalomnak.

BN 1905. július 5.

123. MISTER VOOD MONOLÓGJA

(Egy páduai hotelszoba balkonján kissé bolondos úri ember bámulja a csillagos eget, s a következő megbeszélést folytatja önmagával.)

Cher Jacques, valld csak be, hogy Miklós testvéred helyén nem szeretnél lenni. Sőt menj tovább, óh Jacques. Valld be, hogy téged szörnyű kiábrándulás ért. Egyszerűen nincs kedved most már császárnak lenni. Igaz, hogy a Szahara növekszik. Tudósok állítják, hogy Afrika kezd száradni ott is, ahol nedves. De neked, Jacques, már nincs kedved az imperátorsághoz. Ugy-e? Nem az akadályok rémitenek, Jacques. Te francia vagy. Majdnem gascogne-i. De megszólalt benned ama vér, mely cukorgyártással gyűjtötte a milliókat. Egyszerűen nem fizeti ki magát az egész dolog. Megbolondult a Föld, e vén bolygó. Mondd, Jacques, hogy érezned magadat, ha most már trónon ülnél, s észrevennéd, hogy a trónt fűteni akarják bombával. Avagy jönne a szaharai Patyomkin hajó, s összelövetné a kikötővárosodat? Háttha az oázisok storthingja máról holnapra kiadná az útleveled? Úgy inganak a trónok, mintha meredekhez állított hintaszékek volnának. És te most akarnál császár lenni, óh Jacques? Légy eszednél. Azaz már eszednél is vagy. Az uralkodói pálya lejárta magát, miként például ma már nincs szükség sólyomra a vadászatoknál. Viszont igaz, hogy Lebaudy már nem lehet az, aki egyszer I. Jakab volt. Mi lehet hát egy sok milliójú francia, aki már Lebaudy is volt, s császár is? Sarkutazó? Poéta? Jockey? Szent Ilona-i száműzött? Megvan. Angol. Ezt sem csinálhatja utánam még egy francia. Én úgy hiszem, hogy ha minden fejedelmet sorra elcsapnak, valamennyi ezt fogja tenni. Sietek, míg törvényt nem alkot Anglia, hogy száműzött fejedelmeknek nem ad polgárjogot.

(És önök olvashatják a lapokban, hogy Lebaudy letette a császári jogart s a Lebaudy nevet. Angollá vedlett. Beszélni sem akar más nyelven. Bizony nem olyan bolondos ez a francia legény, mint sokan vélik. Pojáca. De pompásabban még senki sem karrikírozta a földi uralkodókat s azok jövőendő sorsát.

BN 1905. július 5.

Lellei.

Életetek keresztjét bárcsak úgy tudátok hurcolni, miként hurcolta Altenteiler apó, ki élt messze Marienburgban. Élt kilencven esztendő t józan szomorúságban. Fogtok-e ti kilencven esztendőt élni? Én nem hiszem. Nem élnek már ezután az emberek kilencven esztendeig. Brómot szednek a havasi pakulárok, és sokasodnak a húszesztendős életuntak. Mióta a humanizmus szent jegyében élünk, nagyon szenved a szegény emberlény. Hejretyutyutyuzhatnak srófolt jókedvükbe némely furcsa neopaganusok, a rózsafüzéres banyákén kívül nincs ma élet, melyet csőd ne fenyegetne. Már az Egyház sem tud butákká és tőrökké tenni, csupán keveseket. Élünk, s egyszer csak megütközünk azon, hogy élünk. Miért? Nincs olyan kezdetleges élet ma már, melybe bele ne zúgna Hamlet kérdése.

Altenteiler apó porosz volt. Protestáns bizonyosan. Nyárspolgár, amilyen kevés akad. Az életet nem is akarta másképpen látni, mint az iskolamestere tanította. Az ember megnő. Kikeres egy erényes és pénzes leányt. Folytatja az apja seftjét. Anyagot szállít a porosz hadsereg legénységének. Aztán él az anyóval ősz tisztességben. Megéri az unokái lakodalmát, s meghal őszi fényes, kedves délutánon. Elalszik. Porosz polgárok ezt cselekszik. A császár is ezt várja tőlük.

És teltek az évek. Egy, tíz, huszonöt, negyven, ötven, hatvan, hetven. Hetven éve élt már együtt Altenteiler anyóval Altenteiler apó. Már talán a dédunokáik is megházasodtak. De Altenteiler apó valahogy szomorú volt mindig. Nem tudta, miért. Hát miért. A vagyon gyarapodott. Anyó, míg ifjú volt, nem volt csunyább, mint a német, kedves polgárnő úgy általában. Későbbben hú, spóroló, dolgos. Most nemes matróna. A gyerekek is sokasodtak. És Altenteiler apó szégyelte magát, hogy ő nem boldog.

És a család nagy ünnepre készült. Apó és anyó gyémántlakodalmára. Rokonok, ismerősök hetek óta csak erről beszéltek. Be szép dolog, be megható. Altenteiler apó gondolkozni kezdett. És ekkor eszébe jutott, hogy miért volt ő egy kicsit szomorú egész életében. Hetven évvel ezelőtt egy kis hibát csinált. Nem kellett volna elvennie azt az asszonyt, akivel most gyémántlakodalmát fogja ülni. Eltévesztette az életét. Ezt most belátta. És agyonlőtte magát Altenteiler apó.

Imádkozzatok a nagy világ-értelmetlenséghez, hogy Altenteiler apó sorsa legyen véletlek. Hetven év múlva jusson eszetekbe, hogy kár volt elvenni Altenteiler anyót. Hetven év múlva lássátok

be, hogy minden számárság, amire a maga kis életét ráteszi az ember. Az ember. Az úgynevezett homo sapiens. Szegény, szegény — ember!

BN 1905. július 6.

A. E.

125. A HAZAFISÁG REVÍZIÓJA

Csakugyan él az a tendencia, amelyről Beöthy Zsolt mondott panaszt a pécsi tanárgyűlésen? A hazafiság revízióját csakugyan sürgeti már egy-két magyar tanár? Áldja meg őket a magyarok istene. Bátor és nemes férfiak ők, ha vannak. Hallom a nagyvárad-i jogászok üvöltését, amellyel egyszer Vázsonyi Vilmost fogadták, aki Debrecenben azt merte mondani, hogy a történelmet ma még úgy tanítják az iskolában, hogy kultúrbestiákat nevelnek belőlünk. Kecskeméti Győző kurucbrigádját látom. És emlékezem, milyen fájdalom ért, mikor először sejtettem meg, hogy hogy hazudoztak nékem sok-sok esztendőig tiszteletreméltó tanáreberek. Shakespeare az angol Csiky Gergely. Bizonyisten ilyeneket mondtak. Magyarország Atlaszhegy, mely a világot tartja. És aki a hazát foháskodva és sokat emlegeti, az mintaember. Tudós, politikus, költő, jellem, polgár és a többi értéke: a szép foháskodás a hazáról. Mint azt nességpálék tették, s teszik. Hogy is megölnek bennünket a haza nevében. Betapasztják szemünket, s bevattázzák füleinket. Extra Hungariam non est vita. Nem tréfa, és nem közmondás. A haza nevében bedugaszolt lelkű embereket adnak a szegény hazának.

Hát végre akadnak tanáreberek, kik e nagy bűnt megbélyegzik. Van-e abból haszna a hazának, ha szűk látókörű embereket nevelnek neki? Olyan egyszerű e dolog. Az ember sírni szeretne dühében, hogy ez — kényes kérdés. Nem a hazafiság revíziójáról van szó, habár a frázis ügyes. Arról van szó, hogy a csámpás, elfogult, kártékony hazafiság-magyarázat helyébe jöjjön már az igazi magyarázat. És az igazi hazafiasság. Jöjjenek a szabad, messzelátó, büszke szemek, a halló fülek, az értő és hasonlító elmék. Ne ordít-suk mindig a hazát, de szeressük, s legyünk számára olyan értékek, olyan jók, amilyenek csak lehetnek e nagyszerű, világosodó korszakban fejlett kultúreberek. Egy statisztikus bebizonyította, hogy minél kisebb és elmaradtabb egy ország, annál hosszabb a nemzeti himnusza. Andorra köztársaságé vagy negyven strófából áll. A tibetiek, mikor nemzeti dalukat el akarják énekelni, tíz napig

alig pihennek valamit. Kultúrorszáiban az emberek nem énekelnek folyton a hazáról, s a haza igen boldog.

Egy francia revü, talán a Memoriale magyar dolgokról írván azt kérdi, hiszi-e Magyarország, hogy az ő földjén a fejlődésnek más törvényei vannak, mint máshol. Szamár kérdés. Szamár gúny. Nem vagyunk olyan feketék, mint az ördögök. És a vak nem látja, hogy öldöklődnek végre már nálunk is a százados babonák.

Valamire emlékezem. A múlt évben egy francia liceum évváró ünnepén voltam. A liceum igazgatója búcsúztatta a diáksereget. Az isten, király, haza nem volt benne ebben a beszédben, de istenesebb, királyibb és hazafiasabb beszédet nem hallottam soha. Egy művelt társadalom gyermeke a huszadik században miként hevüljön, éljen, dolgozzon: ezt tanította a beszéd. Föl, föl a kultúra csúcsaira, s közben törölgessük egymás könnyeit.

Óh be szép is lesz, mikor a magyar ifjúságot ilyen beszédekkel eresztik majd haza vakációra. Mert bizonyos, hogy így lesz. A hazafiság revíziója elérkezik hozzánk is. Milyen keveset fogunk akkor a hazáról beszélni. Milyen bátran fogjuk magunkat hasonlítani. Milyen elfogulatlanok, műveltek, világjárók, dolgozók s magyarok fogunk lenni. Ugye? Jaj volna, ha nem hinnők ezt így

BN 1905. július 7.

Lellei.

126. ULTIMÁTUM

Pobjedonoszcevtől nem rettegnének Berlinben. Kuropatkin is megjelenhetne ott, ha más dolga nem volna. Aki csak kedves a cárnak, kedves volna Vilmos Bülowjának is. A német nép erkölceit csak a Jean Jaurèstől félti a császár. Déroulède-nak inkább megengednék, hogy szóljon Berlin népéhez, mint Jean Jaurès-nak. Kedvesebb a császár füleinek az *á Berlin!* dühös ordítása is, mint az a rettenetes ige, hogy egymás testvérei minden népek. Jean Jaurès nem mondhatja el Berlinben, hogy a háború nem a népeké. Hogy a hadsereg az emberiség boldogságának börtönőrserege. Hogy a zsarnokok vagy uralkodni vágyók uszítják egymásra a nemzeteket. Nem mondhatja el Jean Jaurès, hogy elég volt már a vérből, az elnyomásból, a boldogtalanságból. Német testvéreinek nem mondhatja el Jean Jaurès, hogy jog, kenyér, kultúra a népek álma. Nem a vér. Nem mondhatja el Jean Jaurès, hogy legyen úrrá már a szeretet a népek között. Nem engedi a császár.

Jean Jaurès otthon német bérenc. Megköpdösheti az utolsó nacionalista, csirkefogó is. A germanofóbia ellen [*] küzd hosszú

esztendők óta, a reváns örület ellen, a francia — német testvérségért. És mégis fél tőle a berlini cészár. Mert a császárokat nem érhetné rettetesebb csapás annál, mint ha a népek egymást megértenék. Kell a császároknak a gyűlölködő népszenvedély, kell a császároknak a hadsereg és a háború. És felforgató az, aki békét hirdet. És százszor felforgató, aki az *Én Hadseregem*-et gondolatban is érinti.

Nagy szerencsájük a népeknek, hogy a césároknak szinte törvényszerű bizonyossággal, mindig éppen idejében megy el a kis eszük. Napóleon után nem békülni akartak népeikkel a trónok urai, de valósággal őrjöngtek elnyomó-dühükben. Most inog a legnagyobb despotának, a cárnak a trónja. A világot hideglelésként rázza a verszag undora. Sohse volt gyűlöltebb még hadsereg és háború. Erre az uralkodók prímjátékosa, kit melleleg kiváló embernek is hirdetnek, a németek császára, kevésbé türtözteti tirannusvéreinek esztelen lüktetését, mint valaha.

Jean Jaurès sohse szónokolt Moszkvában. Sem Pétervárott, sem Ogyesszában. A Patyomkint nem ő kormányozza. A felséges cárnak volt gondja arra, hogy a nemzeti gyűlölködés lángja ne aludjon. Ha nem szerzett háborút, gondoskodott más mulatságról. Lengyelek, finnek, lemészárolt zsidók, örmények s a többiek tanúskodhatnak róla. Hadseregét is becézte úgy az orosz cár, mint Vilmos császár. A fölforgatók ellen volt neki Szibériája. És mégis, mikor Berlinből jön a hír, hogy Jean Jaurèsnak nem szabad Németország földjére lépni, hírek jönnek Oroszországból is. A vér, a szörnyűség hírei között is szenzációk. Az orosz hadsereg, az *Én Hadseregem*, ultimátumot intézett a Hadúrhoz: vagy adjon szabadságot, vagy indul a cár ellen. Ez az egyik hír. A másik úgy szól, hogy a cár leszerelteti haditengerészetét, mert az *Én Haditengerészetem* már meg is előzte az *Én Hadseregemet*. A cár szeretne kezét csókolni Togónak. Mert Csuzimánál segített a leszerelésben, s most mégis kevesebb lázadó hajótól kell tartania a cárnak. Az üzemben levő História, mely mindennap új ajándékot gyárt a ma élő emberiségnek, illet még talán nem is produkált. Róma césárjai a föllázadt légiók ellen megnyerhették a népet. A mai césárok a nép ellen tartják a hadsereget, s íme a hadsereg is — nép.

És ezeket ne látná Vilmos császár? Ne értené? És ne látnák, ne értenék ezt minden uralkodók? A népek maguknak akarnak élni. Egymás közt szeretetben. Szabadságban, jómódban és kultúrában. És nincs ma már *Én Hadseregem*, *Én Haditengerészetem*. Mintha a néphadsereg félig elkészült volna önmagától. A felforgatóktól védekezni nem lehet. Az idők törvénye úgy hozta magával, hogy minden emberben egy felforgató él. Még talán Vilmos császárban is. Sőt ő benne okvetlenül.

Jean Jaurès-t nyakon csíphetnék a határon a német zsandárok. De hogy csípi nyakon azt a vágyat, mely milliók szívében lángol már elolthatatlanul? Hogy csípi nyakon a Jean Jaurések igazságait? Meddig marad a hadsereg az Én Hadseregem, mely nekiszegződhetik e vágyaknak? Az orosz hadsereg ultimátumot küld a Hadúrnak. A História ultimátumot küld az uralkodóknak.

BN 1905. június 8.

(A).

127. AKITŐL BERLINBEN FÉLNEK

Anglia úgy egy rövid évvel ezelőtt új nagykövetet küldött Párizsba. Sir Francis Bertiet, ki nagyon kiváló angol gentleman, s mellékesen nagyszerű diplomata. Sir Francis Bertiet alaposan kitáncolták, mielőtt a Szajnához ért volna. Egy osztrák diplomata okvetlenül beleőrülne, ha őt olyan tanácsokkal látnák el, mint Edvárd király s az ő külügyminisztere az ő diplomatájukat. Mindezekelőtt azt kötötték Sir Francis Bertie lelkére, hogy majd ott Párizsban ne előkelősödjék. A Saint Germain zárt társaságait hagyja a többi, finnyás, kékvérű diplomatának. Párizsban ma már csak a Bourget regényekben s a turfon számítanak a született arisztokraták. Járjon inkább az uralmon immár osztozkodó bourgeoisie és proletárság köreibe a nagykövet úr, s ha véletlenül Jaurès-szel összebarátkozik, ezt többre becsüli Anglia, mint Szent Lajos óta az összes halott és eleven előkelőket.

Anglia ismeri ezt a kis földbolygót keresztül kasul, s ő tudja nagyon jól, hogy Párizs megér egy misét, egy kis hozzádörgölődést a néphez és tudja nagyon jól, hogy kicsoda Jaurès, akitől most megrettent Vilmos császár, akinek nem volt szabad Berlinbe mennie, s akit, holnap, vasárnap, Párizsbal együtt tüntetve ünnepelnek Párizsba utazó német szocialista vezérek.

Nem Millerand-féle egyéniség. Újabb, erőszakosabb, félelme-
sebb, habár nem látnák meg benne a szocialistát azok, akik Bokányi Dezsőn vagy Csizmadia Sándoron tanulmányozták a szocialista vezérek természetrajzát. Vértanú-hajlamai éppen nincsenek. Úr volt Combes és Loubet fölött. Maga volt az akarat. Imádja a hatalmat, mint egy valamikori babiloni király. De miniszter talán semmiért sem lett volna. Ő más hatalmat imád. A kormányzóét, az újságíróét, a tömegvezérét együtt rang és felelősség nélkül.

Ez a legjobb szó: félelmes ember. Millerand-nál sokkal erősebb, mert Millerand még szíve gyökereivel belefogódzkodik a legraffináltabban élő, módos polgárság lelki életébe. Millerand művészlélek egy kicsit. Parfümös szalónokban jól érzi magát, s nem tagadja.

Okvetlenül szereti Baudalaire-t. Ő *athéni*. Nincs ennél nagyobb bűn a Jaurès szemében. Hogy tudja ez az ember gyilkolni azokat, kik esztétikával próbálnak a szocializmus ellen érvelni! . . . Hallottam népgyűléseken szónokolni, lestem minden írását, s minden írást, amit róla írtak. Ez az ember a fölfegyverkezett, izmos, gőgös proletár, ha megissza is a pezsgőt, s ha jobban is szeret remise-kocsin járni, mint omnibuszon.

És emellett nem is forradalmár. Az orthodoxok gyűlölik, még amikor ölelkeznek is vele. Ha Párizst újra a kommün fenyegetné, Jaurès fojtaná el. Véresen, kegyetlenül. Übermensch, evolucionista, zsarnok, népbarát — egyszerre. Előtípusa az új világ cselekvő személyének, mely új világ jönni fog, ha a negyedik rend beveszi az utolsó bástyákat. Jean Jaurès előre igazolja azokat, akik a negyedik rend harcát nem világmegváltásnak, de éppen olyan osztályharcnak tartják, mint volt a harmadik rendé. Elnyomottak lesznek még azután is. Jogokért küzdők.

Hanem kiváló ember. Büszke lehet rá minden nemzetek szociáldemokráciája. Mai műveltségünk szerint szinte analfabéta. Igazán nem esztétikus lény. Altruizmusból is csak mértékkel van benne. Ő harcra rendelt emberlény, s ilyenként felszerelt. Lám a szocialista anathéma ellenére még párbajt is vívott nemrégiben Déroulède-dal. Erőszakos, erős, önző, ravasz. Ha külföldről valaki bekandít Franciaországba politikus szemmel, s keres valakit, őt keres először. Anglia ezt már régen tudja. Úgy látszik, Vilmos császár is. Persze Vilmos császár a maga módján.

Bülow ide, Bülow oda, Jean Jaurès belekotorász legalább is úgy a világhistoria dolgába, mint egy német kancellár.

BN 1905. július 9.

A. E.

128. A LESZERELT KÖZTÁRSASÁG

Ha Ogyesszához közelebb van Fiume vagy Trieszt? . . . Gondoltnak is rettenetes. Beevez szegény Patyomkin. És hétszázötven akasztófa várja a parton. A nemzetközi udvariasságnak mi vagyunk a finom művészei. Mi persze hogy kiadtuk volna a véres lázadókat. De sőt megspóroltuk volna a szegény orosz kincstárnak a szállítás díját. Magunk csináltuk volna meg az ekzekúciót.

És Cantacuzene? A szép nevű román miniszterelnök? Ezt mondja:

— Románia a világ egyetlen államának sem lesz hóhéra. Nekünk csak a humanizmus parancsol. A szabadság adott nekünk életet. Mi hűtlenek nem lehetünk a szabadsághoz. Patyomkin emberei, Romániában szabadok vagytok.

Hát csakugyan Keletről kapunk ezután minden szép ígét és tettet? Ezeket a szavakat elmondhatta volna-e Goluchowsky?

„Csak éppen a román királyné ne lett volna kíváncsi a Patyomkin vezéreire .

*

Sinajában, szép Sinajában, királyi villa szalónjának ajtaját inasok tárnák fel s jelentik Románia királynéjának:

— A Patyomkin vezérei.

Belépnék ők, kik hárman vannak. Vérszennyés ruhájukat az előbb váltották föl. Carmen Sylva öreg, de kényes idegei boldog, hirtelen zenebonába törnek. Hát itt vannak.

— Konzulai vagyunk Patyomkin köztársaságnak, királyné. Köztársaságunk addig sem élt, mint a lengyeleké. Az orosz despotizmus szüli, és fölfalja a republikákat. Mi mégis konzulok vagyunk, s maradunk. Konzulok a száműzetésben. A legújabb világ trónkövetelői. Egyelőre ki gépész lesz köztünk, ki zsákhordó. A Patyomkin viszik a cárnak, s mi nagyon fáradtak vagyunk.

Erzsébet királyasszony kéjesen, álmodozva nézi, nézi a hármat. Ráncos, finom orrocskájának falai remegnek.

— Ölteket? Sokat ölteket?

— Sokat.

És Carmen Sylva még e nyáron Sinajában mesét fog írni a Patyomkinről. Vagy pláne opera-librettót.

Boldogok a királyi írónők. Ők villájukba rendelhetik a legszebb, legborzalmasabb sujet-eket. Szerencse, hogy a cár nem ír. Vagy hátha éppen az? Hátha témák céljából rendezi mindazt, ami most bírodalmában lángol?

*

Mikor a föld megindul, rossz dolguk van a művészeknek. Mit tudnak ők olyan hangosat, beszédeset, nagyot teremteni, mint a történelem. Miklós cár ma a világ első írója. Senki sem gyűlölheti őt úgy, mint a lelke mélyén Gorkij. Nem tud a drámáival konkurrálni. A cselekvő emberek nem hiába olyan gőgösek minden álmodók fölött. Carmen Sylva műveibe régen becsomagolták az utolsó sajtót, mikor még tanítani fogják Cantacuzene nagyszerű pózát, bűszke ígét a román nebulóknak. És ki tudja? Nemsokára vajon nem azért kapják-e meg Besszarábiát a románok, mert Brutust jútszották Caezárral szemben? Nagy omlások következhetnek közel időben, s boldogok a nemzettek, melyek okosan tudnak strébereskedni.

129. NAGELMACKERS GYÖRGY

Meghalt Nagelmackers György. Csodálatosan nem a Pullman kocsit alátá, hintázó ágyában, holott a stílus így kívánta volna. Villepreux-ben halt meg, elegáns villában, csöndes, nagy szobában. A vasúti hálókocsiknak ő volt az alapítója, és aki holnap a maga déjeuner-jét s diner-jét étkezőkocsiban fogyasztja el, s mikor a vonat berohan az alkonyatba, pihenni indul a hálókocsi felé, egy kicsi megilletődést ne sajnáljon a villepreux-i halott embertől.

Novemberben láttam Monte Carlóban. A cöte d'azur rapide, Európa leggyorsabb vonata, először száguldott ki a ködös Párizsból, s robogott Napfényország felé, a Riviérára. Ez a vonat is az ő ideája volt. Ez a villámszekér, mely úgy vágtat át az éjszakán, hogy a boldog gazdagokat kék tenger, virágerdő és sugárzón világába röpítse, mint a tüzes vágyakozás. Újságírók jöttek az első vonattal. Bankett volt Nizzában, Monte Carlóban. Blanc úr rakott dús asztalánál azután toszthoz állott föl Nagelmackers György.

Nagy orátor nem volt. Ki is várt tőle elokvenciát? Egy nagy szatócstól. Mit is lehetne arról beszélni, hogy tizennyolc óra helyett alig tizennégy óra alatt röpülhet Párizsból Mentonba a pénz és idő boldog fecserlője? Szalonban, hálókocsiban, étkezőkocsiban?

És amit Nagelmackers mondott, vers volt. Poétává csúcsosodik minden kiválóság. A zseniális műtrágyagyáros is poéta. Poéta volt Nagelmackers is.

Elmondta, hogy kinevették, Amerikában is kinevették, mikor legénykorral, legénybátorsággal zaklatta a vasútigazgatókat kocsiettermeinek, kocsihálósobáinak új tervével. Mennyi küzdés, kételkedés, reménytelenség után kapott egy kis meghallgatást. Mert a világ nemcsak a messiásokhoz kegyetlen, de az ügyes kalmárokhoz is. Vajon milyen sorsa lehetett annak az ismeretlen őznek, aki a kétszer kettőt új szóval mondta ki? Bizonyosan rosszabb, mint a Nagelmackersé, e zseniális belgáé. Ő neki hamarabb adott igazat az idő, mint a testetlen eszmék messiásainak. Fogy a távolság. Az emberek benyüzsgik az egész földgolyót. Új és új gyorsaságú kerekek kattognak bele a legszűzebb vidékek csöndjébe is. És rohan velünk egész modern elpuhultságunk. A francia konyha, a szecessziós szalón, a ruganyos ágy, a könyvtár is, ha kell. Sőt az imázsamolyt is viszi gúnyos prüszögéssel egyik-másik repülő avenue. A szibériai vasúton kápolnák is vannak.

Erről beszélt Monte Carlóban Nagelmackers. És hogy ki látja e haladás, ez igazi haladás végállomását? Erről beszélt egy poétának szent lázával és önérzetével. Sok sok milliónak megszerzett gyönyörűségében, s habzó, nemes pezsgővel a pohárban.

Mi nevezhetünk ma már. Micsoda nagy dolog is, hogy aludni lehet a vonaton s enni, ha éhezünk? Pedig ez a kis ötlet fölért egy új filozófiai rendszerrel. S ma már sejtjük, hogy öt millió messiásnak nem sikerült volna, ami okvetlenül sikerülni fog a jövőben ama sűrű értelmű, komplikált cselekvésnek, melynek neve: közlekedés. Ez csinálja meg az egy aklot, nem Róma, sem az eszperantó. Otthonos lesz az ember a földgolyón, s otthonos a vágyak félelmes rengetegében.

Akkor, mikor láttam, egy kicsit gyűlöltem is a gazdag, nagyon gazdag belgát, kinek udvaroltak az újságírók. A beszédje után irigyeltem és fölnéztem reá. Milyen nagyok is azok az emberek, kik a hálókocsit kapcsolják a primitív vonathoz, s evvel légióit láztítják fel az emberi igényeknek és törekvéseknek, a jámbor ideológusok mellett, kik ióta-problémáik mellett milliókat sem gyűjtenek, és elvéreznék.

A Nagelmackersek az élet megértői. Ők hízelegnek az életnek, s az élet minden kis udvariassági szolgálatot pazarul fizet nekik vissza .

BN 1905. július 12.

A. E.

130. A PÁPA DURCÁSKODIK

Párizsban ma még talán sokan szeretik az Egyházat s ama Petrus nevezetű zsidó halászember utódát, kire az Egyház, mint köre építették. De a Forradalmat még többen szeretik Párizsban, s a szaturnáliákat is szeretik legalább is úgy, mint például a nagybőjti péntekeket. Vatikáni Pius sehogy sem akarja megtanulni az esztelen gallusok lélektanát. Ezer bocsánat: laguna-lelke van őszentségének. Egyszerű lélek Krisztus földi helytartója, s meghatóan emberi és őszinte kedély. Most például azt üzeni a köztársaságnak: ha te ütöd az én zsidómat, én is ütöm a te zsidódat. Az idén péntekre esik júliusnak nevezetes tizennegyedik napja, omlás napja a Bastille-nak s újjongó ünnepe a Forradalomnak. A francia püspökök kérik ő szentségét, függessze föl e napon a pénteki bőjtöt. Vatikáni Pius összeráncolja a homlokát: nem. Hogy is ne? A köztársaság a Forradalom nevében bőjtre szorítja az Egyházat? Akkor az Egyház meg bőjtöt ró a Forradalomra. Így gondolja ő szentsége.

Ennél a durcáskodásnál alig követett el nagyobb hibát a Vatikán. A legendesebben gyónó francia Jacques is dühbe fog erre borulni. Hogy ő ne mulasson július nagy napján? Mit gondol ő szentsége? A librepenseurök markukba nevezhetnek. Hogy kezükre

játszik a pápa, aki Rómából úgy látja, hogy Franciaország fele alázatos, bigott bretonokból áll, s a franciák jobban szeretik az Egyházat és a bőjtöt, mint a Forradalmat és a dáridót.

Pius pápa valósággal sietteti az új Forradalmat, mely egy kicsit bátortalan. A gallusok pogány életkedve már félig kimarta, alásüllyesztette a petruszi sziklának Gallián fekvő tömbjét. Még a szeparáció például nem mert kontra-ünnepeket csinálni, emberi, polgári ünnepeket a katolikus ünnepeknek. Az új pogányok egyfelől, az új nazarénusok, a szocialisták másfelől vívják az Egyházat. Még az ünnepeit is el akarják venni. Pius pápa fogja magát, s neki-ront minden franciák ünnepének.

Már egy cifra esetet szemeinkkel láttunk. A klerikális lapok tüntető gyűlést hívtak össze a pápa mellett tavaly — Derby-vasárnapra. Bizonyisten hárman gyűltek össze a Madeleine-templom elé fehérszalagos gomblyukakkal. Mikor az embert kezdik nem szeretni, nem célszerű nagyon próbára tenni a szeretetet. Ha a pápa ilyen rekontrákat tud mondani, véglegesen elveszti a pártit. Az egyszeri magyar gazda jut eszünkbe. Irtó jégeső hullott gyönyörű dohánykertjére. Vad elkeseredésében karót fogott a gazda, s neki-esett paskolni a veszendő dohányt: — Lássuk, uramisten, mire megyünk ketten.

BN 1905. július 13.

A. E.

131. A MAGYAR KANADA

A XVII-ik század végén s hajnalán a Forradalom századának Franciaországban is könnyen halt éhen az ember. Hogy így mondjuk, egy kicsit furcsán: csak a francia Zselénski Róbertek találták akkoriban szépnek az életet a Lajosok birodalmában. Szegény franciák pedig búsan útrakeltek Amerikába. Akárcsak mintha XX-ik századbeli magyarok voltak volna. Pedig akkor még egy kicsivel viszontágosabb volt az utazás. Dehát elmentek szegények. Kanadában sűrűsödtek kiváltképpen össze. Egy darabig kapcsok fogták őket a szent őshazához. A kapcsok széthulltak. Ma már idegen náció a kanadai francia. Utálja nagy Franciaországot. Pedig francia.

Ők francia érzéseikkel ott vesztelnek XIV-ik és XV-ik Lajos korszakában. Úgy tudják, hogy Franciaországban csak a kiváltságos uraknak szabad jóllakni és lélekzeni. Egyébként jómódúak, ügyesek, amerikaiak. Ha tán franciaságukat egészen elfelejtik, kellemes és nagyszerű érzésekkel gondolnak a gloire isteni nemzetére. De megmaradtak — franciáknak. XIV-ik Lajos korának a

nyelvét beszélik. A kis gyermekek Kanadában Catherine-nak, Catin-nak hívják a babát. Akik tudják, e szó mit jelent a mai franciaság argot-jában, megsejthetik, hol maradtak a kanadai franciák az európaiaktól. A kanadai franciák között még divat a sok gyerek. Morálisak, szinte bajorok a lelkeikben. Egy más fajta, mint a francia. Hiszen az európai francia fajta éppen azóta teljesen elváltozott. A Forradalom, Napóleon, Sedan s Dreyfus-ügy voltak azóta.

Utálja, nem érti a mai francia életet a kanadai francia, s Franciaország pusztulásáért imádkozik.

Hogy miért ez a kis etnográfia? Mert Franciaország népét kezdi nagyon bántani, hogy saját vére úgy elfordult tőle. Pár nap múlva vagy kétszáz kanadai iparos és kereskedő érkezik Párizsba s Párizs olyan fogadásra készül, mint mikor az anya várja a régen nem látott fiút. Hogy vigyék vissza a hírt Kanadába, hogy szeretik Európában a régen elköltözötteket. Hogy Franciaország egész erejével, szívével szeretné jóvá tenni a történelmi bűnt, hogy valamikor francia embereknek el kellett hagyni francia hazájukat. És akik ismerik a viszonyokat, tudós, gondolkozó franciák, mosolyognak. Búsán mosolyognak. Nincs rá eset, hogy a kanadai franciák valaha még együtt tudjanak érezni őshazájukkal. Mert a fátum kegyetlen és igazságos.

De csak ezért oktalan dolog lett volna a kanadai franciakról írni. Más okból írtunk mi. Azért írtunk, hiszen nekünk is van egy magyar Kanadánk. Azt mondják, egy millió magyar él már Amerikában. És nő a számuk, nagyon nő. Nemsokára talán többen lesznek ők, mint mi idehaza . . . Tartsuk meg őket ott künt magyaroknak? Megtörténhetik ez is. Bár arra is szegények vagyunk, hogy itthon megvédjük a véreink magyarságát. De egy bizonyos. Elvesztettük őket. Életünket, lelkünket sohse fogják már azok érteni, akik oda éhesen, búsán, elszántan kimentek. Még ha meg is maradnak magyaroknak. A gloire népe, a hatalmas, a gazdag Franciaország nem tudta a fiait túl a tengeren megőrizni. Hogy tudnók mi? Valamikor azt a szózatot mondták e földön, meg kell bocsátanunk az apagyilkos magyaroknak is, óh mert nagyon kevesen vagyunk. Ma meg harminc millió magyarról álmodunk, de hordatjuk el őket hazulról, ki Amerikába, nehogy egy aratósztrájknál is aratóbb-sztrájkot csináljanak. A fátum lakoltatni fog bennünket a magyar Kanadáért. Megutálnak, meggyűlölnek ott kint saját véreink. S talán megérdemeljük. Mint megérdemli Franciaország, mely valamikor éppen úgy tűrte, hogy dögvőrsra jussanak a gyermekei, mint mi.

Billiárd-akadémiát totalizátorrel akar Budapestnek s az áhított pénzes idegeneknek adni egy vállalkozó hölgy. Adja meg neki az engedélyt ez a székes-fene főváros. Nagyon ideillenek ez institúció. Össze lehetne kapcsolni a hazai, csöndes ferblíjáték bemutatásával. Így nemzeti karaktert nyerne. Úgyis elég szomorú, hogy hazánk legkonzerválőbb nemzeti elemei is az úgynevezett nemzeti kaszinóban például a szép, majdnem turáni ferbli helyett kozmopolita pókért, maquist és baccarat-t kezdenek játszani.

Az ember hirtelen nem is tudja, miért dühöngjön először. Mégis talán a mamlaszág bántja legjobban az embert. Az ötletlenség. Még egymás becsapására sincsenek ideáink. Ideáink általában szűkösen támadnak. A jeles honleány is az idegenforgalom nevében kéri billiárd-Monte Carlójához az engedélyt. Bikaviadal, billiárd-akadémia és parlamentesdi játék. Körülbelül ennyi, amit az idegenekért ki tudtunk gondolni. Az ember olykor a Duna-partra téved, megittasul a nagy látványtól s halálra csodálkozza magát. Hogy nem tudták ezt elrontani? Elsikkasztani a Dunát. Leföldszínezni, s beépíteni ostoba kaszárnyákkal a budai hegyeket. Ez az egy maradt meg, a dunaparti spektákulum, amiről az idegeneknek szólhatnánk. Csoda, hogy megmaradt. Ha azok a tisztelt idegenek mind félbolond különcök volnának, akkor persze találnának itt látnivalót, szomorúan bolondosat, mást is. Miként Szenegálban is található. Az átkozott idegenek azonban sűrű európaiak többnyire, akik Európát Kairóban, Bombayban, sőt Irkuckban sem engedik el. Tehát — nem jönnek el Budapestre. Ugy-e a bikaviadalra sem jöttek el? Ugy-e a Duna-ünnepélyre sem jöttek el? Már a parlamentesdi játéokra sem fognak eljönni. A múltkor nekem elégedetlenül panaszkodott egy angol. Azt mondta, hogy Skóciában ismer egy pástzorembert, aki messzebb tud köpni, mint Pozsgay Miklós. Én nagyon félek, hogy a billiárd-akadémia kedvéért is mérsékeltlen fognak csődülni az idegenek. Az úgynevezett művelt Nyugaton az emberek ma már ritkán dicsekednek avval, hogy törzsvendégek a billiárd-akadémiákon. Nálunk lehet hazafias pózba vágni magát mindenkinek. Sőt muszáj. Az a vállalkozó hölgy mindjárt szubvenciót is kérhetett volna a haza és az idegenforgalom nevében. Nagyon stílusos kérelem ez a kérelem. Több a tünetnél. Benne van az élheterlenségünk, szegénységünk, mucsaiságunk, nyomorék pözolásunk, egész semmiségünk.

BN 1905. július 15.

Lellei.

133. KÉT BOURBON

Vagy igaz persze, vagy nem igaz. Az újságokban benne van. Don Jaime Bourbon herceg kesztyűt dobott egy magyar gavallérnak. A magyar gavallér fölvette a kesztyűt. Most történt, nem Róbert Károly idejében. Karlsbadban történt internacionális vendéglői publikum előtt. Aztán jött a bajvívás. Don Jaime Bourbon herceg nem jött el személyesen a kesztyűjéért. Tudniillik Don Jaime Bourbon herceg nem rendelkezik a maga életével. Isten kegyelméből ő még trónokat követel. És azt hiszi, a világ előbb-utóbb belátja, hogy a Bourbonoknak trónok kellene. Most hiszi, Krisztus után 1905-ben. Szóval Jaime herceg eldobta a kesztyűt, de a magyar gavallér kardja elé nem vitte a maga fenséges bőrét. Egy másik magyar gavallér ment a kesztyűért. De ez már nem érdekel bennünket. Elintézett ügy.

Ismerünk egy másik Bourbont is. Don Alfonzo Bourbon herceget. Nagyon derék úr. Magyarországon sokan ismerik. Vidéki, polgári szállodában beszélünk egyszer mi is vele. Utazgat, agitál folyton ez a Bourbon. Életét arra szánta, hogy küzdjön a középkor egy buta nyavalyája, a párbaj ellen. Megbecsül minden munkatársat. Irtózik a vértől, mintha a véres Bourbonok eleven bűnbánata lenne.

A góthai almanach ismerői süssék ki, milyen rokonok ők, Jaime és Alfonzo. Biztosan rokonok egy kicsit. Legalább anyai vagy nagyanyai véren. És a Bourbon nevet viselik mindaketten. Donok, sőt hercegek, királyiak.

Jaime herceg a valódibb Bourbon, természetesen. Áldottak legyenek a néhai forradalmárok. Ez az ember, ha véletlenül uralkodnék, túltenne az összes Romanovokon. Alfonzo herceget pedig becsukattatná, mint gyogyíthatatlan őrültet.

De micsoda nagyszerű idők mégis ezek a mai idők. Micsoda nagyszerű erjedések, viharok, forradalmak folynak a lelkekben. A Bourbonok, két Bourbon közé olyan világ ékelődhetik, mint Jaime és Alfonzó közé. Még a Bourbonok lelkét sem kerülheti el az új idők belső, lelki forradalma, mely gyönyörű csodákat készít a jövőendő emberiségnek.

BN 1905. július 16.

Pont.

I.

Sarah Bernhardt házassága

A világ már régen napirendre tért a csoda fölött. Beletörődött mindenki, hogy a természet megengedett magának egy rendkívüli tréfát. Már évszámképpen 2095-öt írtak az emberek és Sarah Bernhardt még mindig élt. Szobra már 80 évvel előbb állott a Comédie csarnokában. E szobron kívül csak Párizsban volt még vagy tíz szobra. Elavult az irodalom, melyet neve és élete támasztott. Sarah Bernhardt élt vígan. Nem tudott beszélni, nem tudott járni. De evett jó étvággyal. Naponként kikocsizott a Bois-ba. Ilyenkor mindig az a díszkíséret járt neki, ami a köztársaság elnökét illeti meg. Párizs ekkor a hetedik köztársaságnál tartott. A francia parlament törvényt hozott, hogy Sarah Bernhardt-nak minden teljesíthető kérését teljesíteni kell. Egy napon a kétszázhatvan éves Sarah Bernhardt megüzente a köztársaság elnökének, hogy látogassa meg. Az elnök sietett. Az újságok rendkívüli kiadásokban hívták fel a közönség figyelmét, hogy a nagy Sarah akar valamit. Vajon mit akarhat? A dicsőséges csontváz Csoda jelekkel értette meg magát:

- Férjhez akarok menni.
- Kihez?

Sarah Bernhardt a balkeze hüvelykujját nyújtotta ki. Jobb keze mutatóujjával rámutatott az elnökre.

Az elnök nyomban eltávozott. Összehívta a kamarát és a szenátust. Elválasztatta magát a feleségétől. Másnap megtörtént a házasság. A nászlakomán Sarah Bernhardt becsípett. Elkezdte jelekkel magyarázni, hogy neki nem elég egy férj. Ő látta az arcképét a legcsinosabb szatírnak, akit tegnap a Bois-ban elfogtak a rendőrök. Ő ahhoz is nőül akar menni. Külön törvényhozási intézkedés kellett ismét, de a nagy Sarah megkapta a második férjet is. Pár hét alatt húsz férje volt Sarah Bernhardt-nak. Köztük idősebb Dumas szobra is. Franciaországban pedig nagy volt az öröm. A köztársasági elnöknek elfeledték, hogy szerencsétlen háborúba sodorta Németországgal Franciaországot, a szatír amnesztiát és évi díjat kapott. A Dumas-szobornak megbocsátották, hogy rossz. Mikor pedig ez a sok házasság végre is sűrbe vitte a dicső csontvázcsodát, az özvegyen maradt férjek a nemzet özvegyei címet kapták.

II.

A nagy száműzött

A nagy száműzött táviratot kapott. Tudatták vele, hogy hazamehet. Szíve nacionalistái közt élhet, konspirálhat bátran. Többé nem száműzött.

Déroulède rettenetes haragra gyűlt s táviratot küldött:

— Csapdába nem megyek bele. Verseny tisztességtelen. A francia gloire nevében kérek további húsz évi száműzetést.

III.

A cár és a barátja

A cár már nem bízott senkiben. Félt a trónörököstől is, aki pedig talán el se múlt még egy esztendő. Ki tudja? Hátha ez is nihilista. Ekkor barátjára gondolt, a híres lyoni kuruzslóra, akivel együtt pár évvel ezelőtt olyan sikerülten idézték fel Nagy Péter cár szellemét. Addig is bezárkózott egy pincébe.

A lyoni tudós vonatra ült. Sietett. Tudta, hogy a cár mellett egy élőlény sincs. És nem is férközhet hozzá senki. Neki sietni kell. Enni sem akart az úton. De Szentpétervár előtt megéhezett. Bement az étkezőkocsiba, s evett. Valami különös íze volt az ételeknek. De éhes volt, evett. Megérkezett. A levélben kapott titkos instrukciók szerint kopogott a szörnyű vasajtón, mely a cár rejtőzőhelyére nyílt. Vagy tíz ajtót nyitogatva jött elé a cár. Az ajtókat visszacsukogatták, s mentek le-le a lépcsőn. Ebben a pillanatban szörnyű robbanás. A lyoni tudós és a cár darabokban repülnek szét a földalatti üregben. A szerencsétlen lyoni tudóssal dinamitot etettek a vasúton.

BN 1905. július 16.

A.

135. KÖLTŐKIRÁLYBÓL — FINÁNCMINISZTER

Echegaray, a nagy spanyol, koszorús fejét íme kivitte a kofák piacára. Lett belőle Alfonz király minisztere.

A nagy Galeottóval egy és más dolga nyilvánvalóan akadni fog emiatt a nagy spanyolnak. Leköpní talán nem fogják éppen,

de bántani fogják a nemes ősz embert, aki a finanszminiszterséget merte vállalni Spanyolországban, ahol a pénz szinte kevesebb, mint nálunk. A darabjait esetleg még ki is fütyölik Madridban. Barcelonában pitykézni fognak a fejére haragos, vad anarchisták. Nagy meetingeken kiátkozzák a poétát, ki magát eladta a reakciónak.

Valóban furcsa is egy kicsit, mikor a poéta pénzügyminiszter lesz. Furcsa, és mégsem furcsa. A nagy José volt már miniszter szinte negyven évvel ezelőtt. Amikor még nem volt a mai nagy poéta. Kereskedelmi és közoktatásügyi miniszter volt egyszerre. Azóta olyan spanyollá nőtt, aki az egész világe. Tavalý pedig Mistrallal, a provance-i félistennel, együtt osztotak az egész kultúrvilág tapsa mellett a Nobel-díjon.

A latin megújódás apostola ez a különösen alkotott lelkű, matematikus poéta, ez az Echegaray. A súlyos, germán kalapácsütések egy jó idő óta kezdik acéllá keményíteni az elpuhult latin lelket. Vak, aki nem látja a legújabb latin reneszánszot. Még Spanyolország is felfrissült, nagyszerű intellektuális kultúrákat mutat, s a latin nemzetek életkohójában félelmes, sokféle erők dübörögnek.

Azt jelentik, hogy az új spanyol kormányt a Montero Rios-kabinetet, az írók gyűlölik legjobban. És persze ők haragszanak legjobban Echegarayra. A Perez Galdosok türelmetlenek. Becsületes, újító lelkükkel a forradalmat kívánják. Talán azt hiszik, hogy Spanyolország bátorság híján nem lehet máról holnapra gazdag, szabad és mívelt. José Echegaray megbocsát az ő íróársainak. Irigyen, de szeretettel nézi őket, kik csupán agitátorok, részben poéták, és nem matematikusok is egyszersmind.

Ő is tud álmodni, a nagy José. Író nagyságával egész világ előtt sugarazta be spanyol nemzetét. De látott valamit Echegaray, a matematikus, ki volt kereskedelmi miniszter is már, s kétségbeesett Spanyolország lelki sötétségén, mint kultuszminiszter. Látta, hogy hiába minden rendkívüliség a szellemi életben. Költők sohasem fogják letörleszteni az államadósságokat, s jöhetnek a legnagyobb művészlelkek, míg minden második spanyol ember koldus, minden harmadik analfabéta, minden negyedik szédelő. Itt ugyan hiába csinálják a legvilággraszolóbb lelki kultúrákat. Tetőt csak falakra lehet rakni.

Leköphetik a nagy Josét. Nagyszerű tett az övé. Ibsen nem vállalt volna miniszterséget. Anatole France köztársasági elnök sem lenne semmiért. Echegaraynak sincs szűksége a hatalomra. Hiszen volt is már miniszter. Aztán ő egyik legnagyobb elevenje a ma élő emberiségnek. Fájdalmasan, mártír-módon nagyszerű jelenség ez az ember, ki nem lehet magában álmodó, körülrajongott poéta, s nem is volt igazi poéta sohasem, mert álmaiba belevíjogtak a

gyilkos, józan számok. Fájdalmasan, mártírszerűen spanyol és pátrióta ez a nagy José, aki költőkirály, s átnyújtja magát finanszternek.

BN 1905. július 18.

A. E.

136. EGY HOLTTEST

Fekszik egy véres ember az út porában. Hajnalodik. Verebek fürdenek a porban. Valahol harang kong.

A két veréb vidáman csiripolgat. Az egyik pajkosan megkopintja a véres ember hideg orrát. Ez fiatal veréb, forradalmár.

A másik veréb szamaritánus veréb. Kis, szürke, csipogó bölcs. Oktatni kezdi a fiatal:

— Ne bánts. Ember volt az még egy félórával ezelőtt.

— Hát miért nem mozog?

— Nem tud már mozogni. A tengernyi házak közé akart menni gyalog. Ezért halt meg. Mert tudod, kétféle ember van. Gyalogjáró és gépenjáró. A gépenjáró köteles a gyalogjárót megölni.

— Te láttad?

— Láttam. Úgy jött, mint egy villám. Búgott. Kacagó emberek ültek rajta. Ez, szegény, szembe jött velük. Keresztülrepítették rajta a gépet. Nyekk. Ez, szegény, meghalt. A gép repült tovább. Ki tudja, hol jár már? Keresi a többi gyalogjárót.

— És evvel mi lesz?

— Eltemetik. A rendőrök pedig jelenteni fogják, hogy egy ismeretlen, gyalogjáró férfiút, szegényest, fiatal, holtan találtak. Minden valószínűség szerint automobil gázolta el.

— És az automobil nem kap jutalmat?

— Nem..

A fiatal veréb elmélázva kapargatta a véres port. Először örült életében annak, hogy ő — veréb.

BN 1905. július 19.

Lellei.

137. HAZAFI VERAY

Meghalt a derék János. Az öreg János. A vidám János. A halál nem ijed meg a verseitől. Elvitte a költőt.

A magyar géniusz együgyű gyermeke volt. Az volt. Nem volt hülye. Nem volt balgatag. Primitív magyar művész volt. Örjítően

tipikus magyar. Élt, és él a piktör-mása, a politikus-mása, a muzsiküs-mása. Sorsa a fokes nyelére volt írva. Neki jönnie kellett. Reá szükség volt. Ő lelkekből született. Honi lelkekből. Terjedelmes lélekmezők vannak a magyar globuson, melyeknek ő volt a halma. Sokan ezt szégyelhetik, de így van. János érkezett, élt, mert kellett ő a durva tréfakedvnek, a szimplicitásnak, az ízléstelenségnek. Őse is élt bizonyára már akkor, mikor a turáni mezőkön kóborogtak eleink. Éppen olyan lehetett, mint ő. Konzerváltuk, mert mi jól tudunk konzerválni.

Valaki volt. És ritka ember vette komolyabban önmagát, mint János. Ez is azt mutatja, hogy valaki volt. S ez is azt mutatja, hogy kellett János. A durva évdödést és a krajcárt kevesen sajnálták tőle. Van olyan magyar falu, hol éhen halhatott tíz verejtékező ember, de szalonnásra hízott a falu bolondja.

Mi úgy, ahogy vagyunk, nagy falu vagyunk. Szerettük és eltartottuk Jánost. Nem vallottuk be, de muzsafiunk volt. Meg nem ütköztünk élete haszontalanságán. Mert nálunk mindenki, a csak magyarosodott magyarban is, él valami a régi ázsiai nomádból, abból az ősemberből, aki a sok fantáziát nem szereti, aki röhögni jobban szeret és tud, mint mosolyogni. János a miénk volt. Értett minket. Ösztönei súgták, hogy hasznos dolog balgatagnak lenni. Tehát balgatag volt. Holott nem volt az. Sem hülye. Bizonyítója volt annak, hogy a primordiális lelki vonások ilyen bőségekben maradtak meg bennünk. A magyar géniusz együgyű gyermeke volt. Kár, hogy elment az öreg. Valaki volt, s olyan kevés nálunk a valaki. Furcsa lesz, hogy nem lesz. De ízlésünk gondoskodik róla, hogy néki légyen utódja. Íme kezdünk az ő módján verselni. Búcsúzunk hát az öreg Jánostól.

BN 1905. július 19.

Pont.

138. JÖN-E A NAGY GÉP?

Barátomnak, egy emberkerülő, vén, iszákos bölcsnek, elújságotam barlangjában a minap, hogy ismét föltalálták a kormányozható léghajót. Ő már tudja, hogy mindennap föltalálják, s jókat röhög a vén javíthatatlan. Valami maszлага van most. Évvel fűszerezi mindennapi alkoholját. A fűszeres italból sokat szedhetett be, mert nekem a következő badarságokat beszélte hallatlanul bátorságosan:

— Fiacskám, ti még nem ösmeritek rémséges birodalmát a tengerfenéknek. Én sem ismerem. De néha, valahogyan mégis

látom. Oda mamlasz bűvár nem pisloghat. Ott egy nagyszerű elpusztult világ pihen. Nem elsülyedt világ. Olyan világ, mely valamikor, lehetetlen, rettenetes időekkel ezelőtt, ott élt. Kultúr-világ, melynek az ura a piscis sapiens volt, mint a mainak a homo sapiens. Fiacskám, az első mozgás a vízben született. Ott lakott az első öntudat is. A szilárdságot úgy ostromolta vágyaival a piscis sapiens, mint a mai világ ura az eget és a levegőt. Ott lent a rémséges fenéken csodálatos, nagyszerű élet folyt millió éveken át. A nagy vizek legfejlettebb lénye óriási műveket produkált. Megpróbálta a szilárd talajba fogózást is. Néha azt hitte már, hogy sikerült. A szervezete is kedvező elváltozásokat mutatott. Már azt hitte, hogy sikerült a földvívó, gyönyörű terv, melynek ezer vértanúja akadt. Végre is elmúlt a korszak, melyet az örökkévalóság a víz elevenjeinek szánt. Kíélte magát a piscis sapiens is. Sohse tanulhatta meg azt, ami a bolhának gyerekjáték. A víz lakói után jöttek a szilárd talaj lakói. Egyebek között az emlősök. Az emlősök között pedig mi voltunk a legstréberebbek. Mi, a homo sapiens. Már fenemódon nem férünk a bőrünkben. Nekünk fent is kell a világ. A levegő is kell. Minden kell. Én mondom, fiacskám, vanitatum vanitas. Soha. Érted: soha. A levegő nem lesz a mienk. Nem mi vagyunk az élet koronája. Már sejtik ezt némelyek. A jövődő a madaraké. A világ jövődő ura is madár lesz. A levegő az ő világuk. Hogy aztán ők hová fognak törni, minő egetvívásokban fognak elvérzeni, kik jönnek utánuk, azt már fiacskám, én sem tudom.

Az öreg, iszákos bölcs nagyot ivott maszlagos italából, s lehajtotta a fejét. Tudománytalan, minden józanság híján levő, bolond beszédét csak kuriózumképpen jegyeztem ide. Hozzászóltam a vén, érdekes bolond fecsegéséhez. Beszélhetsz, öreg. Egy szép napon óriási örömtől harsog fel a világ. Erős, győzedelmes gépével fejünk felett suhog el Knabenshue Toledoból, vagy Rihász úr a székelyhegyek közül. Vagy valaki más. Így lesz.

BN 1905. július 20.

A. E.

139. MARY KIRÁLYNŐ SZOMORÚSÁGA

Sír keservesen híres Milanóban Mary királynő . . .

Ezt a kis esetet érdemes lesz meghallgatni. Mary királynő pünkösdi királynő. Becsületes neve signorina Mary Nulli. Szépséges, barna olasz leány. Sohase volt neki több álma egy erős, kedves, csókos Beppónál. De egyszer a milanóiak fejükbe vették, hogy

nekik is lesz királynőjük, mint Párizsnak. Olyan vásárcsarnoki királynő persze.

Vége Milanó sem — Grác. Román szívekben a rózsabokros gondolatok hamar vernek gyökeret. És rózsabokros gondolat ám megkoronázni egy fiatal leány fején a leányszépséget. A Sáriét, a Juciét, mely csak olyan isteni, mint a legkékvérűbb Melániaké. Áldottak a szép leányok mind és királynők. Mennyit szépítenek ezen a szomorú életen ők.

Nos, Mary Nulli lett Milanó királynője. Milanó Phrynéje, a fölmagasztalt kis kofa. Irigyelheti tőle minden leány azt a félórát, mikor királynővé választották. Milyen mámoros félóra lehetett az.

De ez nem minden. Mary Nullit elküdték Párizsba erősíteni a latin testvériséget, s meglátogatni a párizsi királynőket, kik szintén ellátogattak Milanóba. Loubet Rómában, a kis olasz király s termékeny montenegrói párja Párizsban, együtt nem kaptak annyi hozsannát, mint Mary királynő a Szajna parjain. Micsoda napok. Parfüm, csipke, selyem, színházi díszelőadás, virágos díszhintő, pezsgő, evviva, őrzöngés és a többi. Amit csak a bolondos, egyetlen, nagyszerű Párizs adni tud.

Aztán . Aztán elmúlt minden. Mert minden elmúlik. Eleonora hercegnővel sóhajtja ezt meglehetősen szépen Goethe. Signorina Mary Nulli hazakerült. És lassan elmúlt az ő mámor is. Mulatság után jön a fizetség. Kiderült, hogy Mary királynő ötezer lírával többet költöt, mint szabad lett volna, párizsi triumfusán. És Milanóban rettenetes az elkeseredés. Mary királynőt detronizálták azonnal. És talán sohse fognak Milanóban pünkösdi királynőt választani.

Hogy érzi magát szegény Mary Nulli. Ha nagyon sír, ha nagyon szerencsétlen, jusson eszébe Eugénia asszony. Ő császárné volt szegény, Párizsban! Igazi. Minden elmúlik, signorina Mary. Minden elmúlik.

BN 1905. július 21.

Lellei.

140. AZ ELSŐ PIPÁS

Szűz rengetegében az imént fölfedezett Amerikának, riadt, rézbőrű emberek tanyáján, a Hochelagán, látom az első pipás fehér embert. Ferenc francia királynak kóbor hajója ő. Magasztosulás ragyog durva arcán. Az emberi Prométheusz-mosoly, mely olyan szélessé teszi az arcot, mint az udvaras Hold. Az indiánok remegve

néznek a sápadt ördögre. Alkonyodik, s jön a közeli mocsarak moszkító-fellege.

Jacques Cartier, Ferenc király kalandora, egyszerre millió, kis sátán-szúrást érez. A győzedelmes félisten majd megőrül. Nem bír az apró gyilkosokkal. Szepegő gyermekként néz a meztelen vademberekre. Mit csinálnak azok e sisera-had ellen? Sírni szeretne, és rágyújt az első pipa dohányra. Óh catalaunumi csatánál nagyobb esemény!... A modern ember első pipafüstje! Mosolyoghatott valahol rejtekén Klió. Nem is sejthette Ferenc király Jakabja, mit mível. Iratik róla, hogy könnyezett a szeme, s marta a torkát a dohányfüst. És elhozta nekünk isteni nagynénjét a burgonyabokornak, a nicotíánát, a dohányt.

Füstben formálódik ki e modern világnak minden igazsága. Szent a füst. Nagyszerű törvényszerűség volt az, hogy a fölfedezett Amerika kényszerítette a középkori embert, hogy modern emberré váljék. A Kolumbusz hajója csalta az emberiséget mai útjára. Átkos, gyötrelmes, gyönyörű útra. Ad astra, vagy a teljes degenerálódás felé? Majd elválik valamikor. Addig megmarad nekünk a pipafüst, az áldott pipafüst. Végvizsgálásul adta Amerika.

Messze Saint-Maloban szobrot állítanak Jacques Cartiernek. Az első pipásnak a fehér emberek között. Az első modern embernek. Ki, mikor már istennek érezte magát, gyermekké változott, szepegő gyermekké. Pedig csak kicsi moszkítók támadtak reá. Ki először érezte, hogy néha csak egy csipetnyi dohány tartja vissza az embert attól, hogy rúgja oldalba az életet, s haljon meg szépen, mert bizony nagy ostobaság élni.

Azóta ez a sorsa minden modern embernek. A Kolumbusz fatális útvágása óta. Istenekként nyargalunk. Cselekszünk és álmodunk. Ám hirtelen, gyakorta sírni kezdünk. Észrevesszük, hogy a moszkító is hatalmasabb, mint a híres homo sapiens. És bölcsesség, vizsgáztatás, mentesség nincs, csak füst. Egészség, pénz, szerelem, dicsőség, mámor: lakolni kell értük. Lakolni kell a pipafüstért. Mert egyre nyüvödnek a boldogtalan emberi idegek, Kolumbusz, Amerigo és Cartier óta. De a pipafüst a pozitívum, a bölcs, az igaz valami — azóta mégis. Óh áldott pipafüst, ha mindjárt cigarettából is szopunk, szívunk ki!

Az egészséget valójában akkor hagyjuk el, mikor élni kezdünk. Véres, örök harcban állunk legtöbbször a pénzzel. A asszonyok megcsalnak bennünket. A mámor után összeroskad a kedvünk. Jövel, pipafüst. Nehogy nagyon megszeressük most rögtön a nihilt.

Ésküszöm, hogy sok ember érzi magát e percben is elnyúttnek, céltalannak. Ez az óra nekem is ossziáni óra. Óh, nagyon ossziáni. Csak ködöt látok. És hallván, hogy szobrot állítanak az első pipás

embernek, ím ceruzát ragadtam, s írtam. Saint-Maloba száll a lelkem. Cartier-re gondolok, és siratom magunkat, a modern embert. Csön-des, lelkemben permetező könnyekkel. Hát csakugyan csak a füst az igazság? A Liapopoulo testvérek cigarettájára ímhol rágyújtok. Száll, száll a füst. És bágyadt mosolygás erőlködik az ajkaimra. Repülnek a moszkítók. Bah! Hát élünk! . . . Mit csináljunk! . . . Szenteltessek meg a te neved, kalandor hajóslegény, régen néhai Jaques Cartier!

BN 1905. július 23.

A. E.

141. BEJELENTETT DISZNÓSÁGOK

A kedves, fonnyadt, kalandos, szőke asszony a Westminster hotelben, a rue de la Paix-ben, nagyon nagy örömet szerzett ma nekünk, egész világ újságíróinak.

Azt üzeni az újságok által Fülöp hercegnek Lujza hercegné asszony, hogy most jön a java. A mulatság java. Most már ő azt is el fogja mondani, amit még eddig elhallgatott. Haljon most már meg minden tekintet. Tudja meg a világ egy igen magas házasságnak apró alacsonyosságait.

Azt jelenti ez magyarul, hogy gyönyörű disznóságok készülnek a mélyen tisztelt közvélemény nyári asztalára.

A naív olvasó, ha van még naív olvasó, álmélkodva kiált föl:

— Hogyan? Hát a belga királyleány s a fenséges kóburgi herceg nem mondtak még el mindent egymásról?

Bizony nem. Tudniillik a lakásokban úgy általában hálószo-ba is van. Nos, a Koburg lakások hálószo-báinak ágyfüggönye nagyon diszkrét volt eddig. Mégsem járja, hogy a közvélemény ilyen tájékozatlan legyen. A kedves, fonnyadt, kalandos, szőke asszony izgalmas alkonyatán a maga hódító nőiességének, a reporterek előtt hangosan végig fogja álmodni a maga nőnemű múltját. Azaz, ami e múltra Fülöp herceg jó vagy rossz voltából vonatkozik.

Fülöp herceg viszont nem az a *j. m. f.* ember (francia szavak kezdőbetűje a három betű, s e szavakat *fütyülök rá*-nak próbálták néhányszor fordítani), akinek a szeretetreméltó francia újságíró, Jean de Bonnefon állította annak idején. Bizony ő se fog adós maradni. Micsoda egyszerű cikkek lesznek ebből minden földi hírlapban. Esetleg némely szavakat görögül fogunk kiírni, mint egy párizsi lap tette a Syveton-úgy idején. Hadd örüljenek a klasszikus nyelvek hívei is, s buzgón lapozzanak a görög szótárakban fiacskáink és leányocskáink.

A disznóságok be vannak jelentve. Most már nagyon megharagudnának az újságírók és olvasók, ha a disznóságok elmaradnának. Kérjük őket még a kánikula idején.

BN 1905. július 26.

Lellei.

142. A TEMETŐ REVÍZIÓJA

Cornewal kapitány faragott emlékét ki szeretnék dobni az angol Pantheonból, hogy hely szoruljon Salisbury szobrának. De haragos kórus zúg föl:

— Mit akartok, szentségtörők? A touloni hőst már nem tisztelitek?

És megriadnak a tervelők. Albion fiai konzervatívak. Megdöbbennek a maguk gondolatától. Hogyan is akartak ők degradálni egy néhai hős katonát? Inkább szoruljon ki Salisbury. Vagy építsen új Pantheon Anglia. Valóban Cornewal kapitánynak Pantheonban a helye. A Westminster székesegyházban.

Ki hinné? Még a politikusok sem bírnak velük. Velük, a vérontás, az ölés nagyjaival, a katonákkal. Halóporukban is ők a legerősebbek ma is még. Londonban is még. A katonák. Lord Salisbury sem tudja a Pantheonból kidobni Cornewal kapitányt. És álmodozók arról álmodnak, hogy elkeressék a Walhallából a politikusokat is.

Bizony, ennek a világnak ma sem kell Athén. Ez Spárta és az otromba római köztársaság igézete alatt él ma is. Leborul a fórum szószátyár és ravasz népsége előtt. De a politikus fölött is tömjénezi a katonát. Tovább nem mentünk. A többi: néhány ezer embernek ő mulattatásuk. Kegyes engedmény a jó gyermekeknek. Legyenek tudós és művész nagyjaitok is, ha ez titeket mulattat. Hely kell a Salisbury szobrának? Majd ki fog röpülni Shakespeare, Milton, Byron, ha ugyan ott van. Bacon nem. Mert ő politikus is volt. De Cornewal kapitány soha. És arról sem jó hír, hogy Spencernek volna sürgős a hely . .

. . . Mi is lenne, ha a La Manche németeket és angolszászokat választana el egymástól. Ha elsikkadna a dicsőséges román oázis ott Európa Nyugatán, s elátkozottan, gonosz jóslatok között nem törne előre, előre új magasságok felé a gloire nemzete. Mennyivel tovább senyvedne ez az agg, nehezen lépő világ. Mennyi ideig parancsolna még mindnyájunk sorsának a véres kéz és a véres száj.

De a Szajna tükrében megcsillan már a jövő. Sor kerül a temető revíziójára is. Sor kerül. Nincs is messze. Gyönyörű lesz. Már kis

francia nebulóknak tanítják, hogy Napóleon fenevad volt, és nem nagy ember. Mert csak az a nagy ember, aki teremtvő munkával, nagy gondolatok áldásaival árasztja el a világot. Hogy kerülnek nemsokára múzeumba, lomtárba a véres kezűek és szájúak szobrai, hogy helyükbe kerüljenek az igaziak. A nagy alkotók, a nagy gyöt-rődők és nagy gondolkozók. A földi terek után megtisztulnak a temetők és pantheonok is. Nem fogja lelármázni gőgös magasságá-val Thiers sírköve a Balzacokét. És nagy tisztítás lesz minden temetőben és minden Pantheonban. És ez nem áll meg a francia határokon. Áttör talán a La Manche-on is. És ha közel időben nem is dobják ki a Westminsterből Cornewal kapitány sírkövét a Wilde Oszkár kedvéért, de el fog érkezni a temető revíziójának szent napja Londonba is. Még Berlinbe is. Talán — talán még hozzánk is, ha élünk.

BN 1905. július 27.

Pont

143. CHARLES LECOCQ HALDOKLIK

A Marigny és Printania nótás, bolond, dühös zsvajgását bekeríti, megkergeti, hajtja az ágyához a júliusi estének rossz lelkű, szárnyas szele.

— Hallod, hallod Lecocq apó? Vidáman él a te Párizsod.

Jókedvű kocsisok száguldanak a ház előtt, hol bent hetvenhárom éves Charles Lecocq hanykódik. Üres a kocsjuk s tele a szájuk. Ostoba nóta hangjai bugyborékolnak belőlük:

— Viens poupoule, viens poupoule, viens . . .

Harmonikás apacs-csemete csalogatja valahol az éjszakában a kis szédülő, csacsi Ninettet. Bécsi valcer a kék Dunáról zengedez. Nagy nóta-kert a július-esti Párizs.

Lecocq apó figyel. Párizs, Párizs. Ez talán az utolsó éjszakája a vén muzsikusnak. Miért nem küldsz egy ismerős dalt halálszagú ágyához? Miért nem daloltatsz neki Angot asszony leányával valami? Vagy a docteur Miracle rakoncátlan, bolond, ifjú dalaiból?

Vad négerek dobogása hallik. Nagylábú angol leányok illegetik táncra lábaikat. Berlini karmesterek savó-muzsikáját szürcsölik amott. A Práter édeskés bűzét szedik billentyűkre emitt. Közben utcadalok ömlesztik át e zenebona-tengert. A kis Kohn és a Viens poupoule a nótás Párizs kurjantása. Oh be nehéz volt aggon élni Lecocq apónak, s be nagy szomorúság lehet neki a halál.

Hát így? Így némulnak el a szép melódiák? Íme, elmerülőben van egy egész világ. A régi dal. Egy kicsi zátony látszik ki belőle. Lecocq apó nótás, haló szíve.

Mit érezhet a vén poéta? Talán átkot. Az istenek ellen, kik őt nem szerették, mert nem halatták meg fiatalon. Boldog Bizet és még boldogabb többiek: néhai francia dalfejedelmek, kiknek lelkét kivirágoztatta az utolsó császárság. Íme, Franciaország szabad. Vad ütemben áldozhatna a pogány oltárokon az édesbús dal, a könnyű, finom melódia, vagy akár az isteni vad kánkán. És Párizs vad kékvókot jár. Vadul, üvöltve topog. Bécsi valcerrel s berlini utcadallal andalog. És ezt úgy hívják: demokrácia. És ezt úgy hívják: minden nemzetek proletárjai üvöltetek.

Szegény Lecocqot az elaljasodott dal muzsikálja át a más-világra. Egy kicsit epigonléleknek kellett lennie. Nem lehetett igazi kiválasztott. Mert nem szabad lett volna neki hetvenhárom évig élni.

Egy új világ, terhes, vad világ ordít be hozzá. Ez az új világ még jókedvére sem lelte meg a kifejezést, a dal-igéket. De Lecocqot s nagy néhai társait már régen elfeledte.

Szegény Lecocq apó. Ha talán igazi poéta lett volna, meghal a Camargo idején. Naív, boldog hittet, hogy nótái örökre fogják forralni a szíveket. Ő úgy hal meg, hogy csodálkozók: hát még nem végezte el a halált?

A világ, ez a monstre-music-hall, így bánik el minden vonójú vén muzsikusaival.

BN 1905, július 28.

A. E.

144. VILMOS CSÁSZÁR REVOLVERE

(Az Etoile—Polaire fedélzetén fölséges a csönd. Még a hullámok is diszkréten neszelnék. Beszélgetnek a császárok.)

— Félek. Adj nekem tanácsot, mon frère.

— Csak félni nem szabad. Nagy Frigyes sem félt. Én sem félek. Mi vagyunk a félelem urai. Küldetésünk, hogy tőlünk féljenek. És elvesztünk a percben, melyben magunk is félni kezdtünk. A jobbágylelkek ostoba könyveit ne olvasd. Kellenek a világnak a kérlelhetetlen császárok. Bourbon Károly fenevad volt, de egy Stendhal is imádjá. A szép, a hatalmas, a dicső monstrumok a világ urai. Milliók egyért? Ezt dadogják vagy kétszáz év óta a pulyák milliói. Hát persze, hogy milliók egyért. Ez így rendeltetett. Ez

így van jól. Aki érzi e nagy küldetést, ne lágyuljon el. Csak gyáva irtalom-érzések ellen vértesse a szívét. Csak félni nem szabad.

— Van egy próféta lelkű emberem Lyonban. Azt jósolta, hogy bomba fog szétszaggatni.

— Őrület. Nincsenek próféták. Az erősnek nem szabad próféciákat hallgatni. Az erősnek egy igazsága van: az ereje. Adni is szabad. De sohasem akkor, mikor kérnek. Légy erős.

— A hadseregem tönkrevérték. A birodalmam fölgújtogaták.

— A császárok ereje nem a hadseregben s nem a nép némaságában van. A császárok ereje az, hogy ők császárok akarnak maradni. Én, én, én. Ez a szent háromság. Az én énem rezegjen még a fűszálban is. Az én énemben él minden, s csak az él, amit én akarok . . . Most pedig menjünk az asztalhoz. Majd folytatjuk.

(Ebben a pillanatban csörömpölve hull ki valami a kacska-kezü császár zsebéből. Egy hatalmas revolver, amelyet azóta mindig magánál visel, mióta egy jósnő megjósolta neki, hogy egy anarchista golyója teríti le.)

BN 1905. július 29.

Pont.

145. BARTET ASSZONY

És mégis dekorálták Bartet asszonyt, ki színésznő a párizsi Comédie-ban. Nehezen ment, és nem csoda. Sarah Bernhardt rosszul teszi, ha kesereg. Legyen csak chevalier de la Légion d'honneur Bartet asszony. Ő tudja csak, mit adott érte megalázkozásban.

Ezt így bajos megérteni. A szerelmi játékszer rangjáról emelintik már Párizsban is a nőt, de egyszerűen még olyan csekély dolgot sem lehetett megcsinálni, mint annak idején a nagy forradalom volt. Mert ez nagyobb forradalom. Prévost legyen a megmondója.

Négy leány táncol ott künn Ósbudában. Össze vissza kánkánózhatták már a nem nagy Európát. Nem fiatalok, nem Szép Helénák. És nézzék meg, hogy mosolyognak, unottan is mennyi rejtett muzsikát zengedeztet a vérük, s mennyi illúzióját adják az övékenél tökéletesebb női testnek. Minden francia nő, kinek a tetszés életcélja, mosolyában őrzi az egész francia kultúrhistóriát. Képzeljék el, ezeknek az ősanyciához epedő, szerelmes trubadúrok énekeltek. A nőt egészen nőnek csak a francia férfihad verte. Most már annyira nő a francia nő, hogy az intellektus legmagasabb csúcsán is nehezen tud más is lenni. Ez a régi nő. A ma is uralkodó. Az új

még alig jelentkezik a francia ég alatt, hol még a vagyongyűjtés lázát is a tökéletes szerelmi lényvé kiművelt nő érteti meg. Ennek a nőfípusnak pedig legmagasabb képviselője a színésznő. A színésznő, akiben még akkor is bajosan látják meg a színészt, ha olyan kétségtelenül színész, mint Bartet asszony. A férfi színészt már régen komolyabban veszik Párizsban, mint a színész általában megérdemli. A színésznő nem ért el ide. Ő a női finomságok áhitott tulajdonosa, és ha nem az, miként Sarah Bernhardt nem volt az, még kivételt is bajosan tesznek érte.

Mert becsületrend egy színésznőnek: ez kivétel. Tanítónő megkapja könnyen s minden előfutárja az új Évának, akinek nem lesz legfőbb erénye és kötelessége tetszeni. Az ötvenegy éves Bartet asszonyban a régi szépséget túntetik ki s nem a művészetet.

Hogy Sarah Bernhardt miatt félték egy kicsit Bartet asszony dekorálásától, ez az idők jele. Jön a nagy forradalomnál is nagyobb forradalom. Nemsokára talán már kap becsületrendet olyan francia színésznő is, ki nőnek nem volt elsőrendű.

A Bartet asszony piros szalagját egyelőre még csak a galantéria adta. A francia férfiak galantériája, kik jaj be nehezen fogják megszokni, hogy az asszony is ember.

Ez idő szerint még valami szédületesen kiváló, sohasem volt, tökéletes parisienne-t köztársasági elnöknek is megtennének a francia férfiak, s aztán nem engednék kormányozni, de udvarolnának neki.

BN 1905. július 30.

Lellei.

146. MARGITSZIGET ÉS BÁRTFA

Voltak önök mostanában Bártfán? Milyen most ott a tenger? A róza-erdőket nem aszalta le a nyár? Hány millió forintba is került új berendezése a nagyszerű helynek? A nagyhercegek közül ki van még ott? Tudnak valami friss pletykát a Bártfán üdülő amerikai pénzkirályokról? Liane de Pougynak akad még Bártfán egy-egy gazdag mexikói bolondja? A japán kolónia érintkezik az oroszsal? Melba asszony mikor ad hangversenyt?

Mi az? Ejnye be gyanúsán néznek reám? Csak nem bolondokat kérdeztem talán? Be kell önöknek vallanom, hogy én még sohasem voltam Bártfán. Én csak annyit tudok, hogy Bártfán játszanak. Legalább ez íratik némely újságokban. Bártfán játéktérmegek vannak. Bártfán lehet sokat veszteni. Bártfán lehet sokat nyerni. És még egyet tudok. Földi paradicsomnak, minden tudással, ízléssel föl-

cifrázottak kell lennie annak a helynek, hol játékbankot mernek állítani. Legalább is olyannak kell lennie, mint Monte-Carlónak. Szépségével, varázsával, nagyszerű szibariszi kényelmével egész világ gazdagjait ingerleni kell tudnia. Mondják önök: hát nem ilyen Bártfa? Hát én akkor nem értem. Mint ahogy kezdek ebben az országban semmit meg nem érteni. Ez már nem is Potemkin-ország. Itt a legtetején kezdenek mindent. Itt tótágast alkotnak az emberek. Csakugyan nem enyhíti még annyi adott és vett nagyszerűséggel a förtelmet Bártfa, mint Monte-Carló?

Egy pár ördögétől viszont a modern szenvedélyekből táplálkozó kultúrának, úgy hallottam, hogy két helye van a világnak, ahol érdemes volna tüneményes, tündéri bűnbarlangot vájni. Korfu és Szent Margit-szigete. Akármelyik tönkretenné Monte-Carlót. Elcsődítené magához a világ pénzeseit és kalandorait. De különösen a Margitsziget. Egy pillanatig sem mernék gyöngé lenni: bűnös ábrándra kapadni bárkit is. Helyes: mi morálisok maradunk. De azt szabad konstatálni, hogy a Margitszigetnek több joga van az immoralitáshoz, mint Bártfának? Bártfán különben is szegény honfitársaink, kollegák a koldusságban többnyire, veszthetik el pénzcsekéiket. De ha netán a Margitsziget Monte-Carlo lenne, termében nyilván csak idegeneknek volna szabad játszani. És a Margitsziget nyilván és igazán tündérsziget volna akkor. És volna ám ránkférő idegenjárás. De nem csábítunk. Bölcs és helyes, hogy szegények legyünk, de becsületesek. Ám kérdem: Szcülla-e vagy Kharübdisz? Igaz, hogy akkor úgy beszélénk Szent Margit-szigetéről, mint Monte-Carlóról. De ezen mindig lehetne segíteni. És ma? Önöket megfogja Nyugaton egy úri idegenismerősük, s így szól:

— Hallom, hogy Budapestnek a Margitsziget a gyöngye. Mondják el kérem, mi mindent lehet ott kapni?

És önök, mint erkölcsös emberek, becsületesen válaszolnak:

— Tífuszt . . .

Oh Margitsziget, óh Bártfa.

BN 1905. augusztus 1.

A. E.

147. SHORT STORY

(Éhezik a Bret Harte leánya, mert ilyen illetlen dolgok mesznek ám máshol is. A short storyk nagy frója talán úgy írná meg ezt az esetet.)

Élt Kaliforniában egy Bret Harte nevű gentleman. Igen edzett, kutyalalkú ember volt, de mégis sokallta néha az életet. Megpróbál-

kozott különféle, becsületes mesterségekkel, hogy életét mulatságosabbá tegye. Volt kocsivezető, néptanító, ügynök. Később svihákoskodott is egy kicsit. Végre rájött, hogy ostobaságokkal lehet jól lakatni a világot. Erre fölcsapott zseninek. Mégpedig frózszeninek. Nem tagadom, tudott írni a betyár. De alapjában lenézte nagyon önmagát. Nem ez volt az ő álma. Ő milliókat akart gyorsan. Turkálta is az aranybányákat. Nem sült el a dolog sehogy. Az anyja éhezett a gentlemannek. Közben ugyan ő elkövette azt a balgaságot, hogy megházasodott. Született egy kis leánya. Bret Harte nekifeküdt az írásnak. Írt, Írt. Jól is ment a dolga. Sokszor kijelentette a gentleman:

— Én voltam az utolsó Harte, aki éhezett. Az én családom most már az egész világé. Ahol csak angolul beszélnek, áldanak engem. Mert ez így szokott történni. Ez a mafla világ ellágyul az írőkkel szemben. Hetediziglen. Az én kis leányom, az én Marym vagy amerikai milliomosnő lesz vagy az angol királyné udvarhölgye. Mégis csak érdemes zseninek lenni, és érdekes meséket mesélni.

Igy nyilatkozott Bret Harte. Jól ment a dolga. Nagy volt a híre a ravasz embernek. De végre is meghalt. Élni úgyis csak a leányáért élt. A leányról pedig most már gondoskodik a hálás világ.

Mary Harte pedig várta, hogy mi lesz a temetés után. Hát először is elvettek tőle mindent, mert nagy adósságcsináló volt az ő kutyailekű apja. Fogta magát Mary kisasszony, nekivágott a világnak. Tanítónő is volt, társalkodónő is. Nem igen vált be semminek. Éppen, mint az apja. Viszont ő nem tudott írni. Hát lesz belőle színésznő, vélte. Ez is olyan, majdnem olyan előkelő és világbolondító pálya, mint az írás. A színigazgatók azonban megnézték a lábacskaít. Bizony azok nagyon csenevészek voltak. Az egész leány véznácska. Nem kellett Mary kisasszony. Egyszer aztán összeesett az éhségtől, s bevitték egy kórházba. Három évvel a Bret Harte nevű gentleman halála után.

A gentleman árnya pedig azóta igen nyugtalan. Ott szunnyad holdvilágos éjjeleken a kaliforniai mezőkön, s igen dühös:

— Hát nem voltam én számár? Végre is engem csapott be a világ. Miért nem maradtam az első tervemnél, mely akkor támadt, mikor a leányom született. Visszamegyek kocsivezetőnek, ami voltam. Egy alkalmas pillanatban lebukom. A kerekek alá kerülök. A kerekek összenyomnak palancsintávé. Erre leányom gyámja hapereli a kocsiársaságot, s ma az én leányom jómódú dáma. De nekem, nagyon nagy írónak kellett lennem, a kutyailekemnek azt a kutyafejét.

(A történet pótlásaképpen ideírjuk, hogy angol írók összefogtak fölsegélni Bret Harte leányát. Mert a modern angol írók jól tudják, hogy egy igazi írónak nem írni kell tudni, de beszéltetni magáról, s a világot nem az eszénél, de a buta szentimentalizmusánál kell megfogni.)

BN 1905. augusztus 2.

Pont.

148. MISTER ALEXANDER ESETÉBŐL

Mister Alexander, a budapesti néger kolónia egyik bonvivánja, kószált valahol. Talán az Andrássy-úton. Észrevett egy asszonyt, aki sétált az ura karján. Alexander úrnak tetszett az asszony. Oda lépett, és szó nélkül megcsípte. Az asszonyt tudniillik. A karján. És kellemesen vigyorgott hozzá Alexander úr. Az asszony sikoltott. A férj fölemelte a botját. Alexander úr dühbe jött. Egyik kezével kést, a másikkal revolvert rántott elő. A fehér asszony és az ura majd megjárták.

Úgy-e, hogy könnyű megérteni Amerika népét? A yankeenek nem az orra kényes. A yankee meglehetősen elrúgta magától az európai csacsiságokat. A néger szagát elbírná a yankee. És mégis olajban főznie meg minden feketét Amerika népe. Úgy-e, egy kicsit meg lehet ezt érteni? Van ugyan egy néger szociológus, ki azt hirdeti, hogy az ő fajtájáé a jövő. Mi, fehérek lejártuk magunkat. Ők lesznek a kultúra előbbrevívói, Athén életének folytatói. Ők, a négerék, kik még Budapesten csak ősbudavári néznievalók, de Berlinben már számosak. Londonban is, Párizsban is. Amerikában pedig úgy szaporodnak, mint a patkányok. Éhesek és lebírhatalanok. Frakkot vesznek föl esténként, és Haitiban, Domingóban Arisztidesz, Demoszthenesz, Szolon, Lykurgos és Szokratesz neveket hordanak. Mister Alexander is azért viseli e klasszikus nevet, mert Macedóniai Fülöp fiával tart lelki rokonságot. Ilyenek ők.

Arról lehet beszélni, hogy Amerika jogosan bűnhődik. Állatokként hurcolta be ez emberfomájú lényeket. Most lakoljon. De még Amerika sem érdemli meg, hogy a Schoelcher-féle álhumanizmus béketúrásával tűrje ezt a lehetetlen sisera-hadat. Ezek sok ezeréves mélységekből jönnek. Berontanak a mi fájdalomosan, évezredek alatt szerzett kis kényelmünkbe, belemorognak a beszédünkbe, belépiszkítanak nemcsak a szalonunkba, de sajátos, törvényes lelki-életünk szentélyébe. Még a vérünkbe is. Hát nem helyesen gyűlöl Amerika? Hogy nekik is jussuk van a kultúra építéséhez? Akkor

a medvéknek is jussuk van s a kattamakiknak is. Ha az ő kivételes embereik hisznek a maguk fajtájú rendeltetésében, jó. Maradjanak együtt, s várják be együtt a maguk idejét.

Alexander úr mutatvány Ósbudavárában, ahol pumákat és lajhárokat is mutogathatnának esetleg. Kékvókot táncol, dörmög, tapsol, s lehet, hogy fehér nők is mosolyognak reá. Sőt lehet, hogy ő kis primitív pszichéjébe olyan tanulságokat szedett Ósbudavárában, hogy elszedheti a pénzünket, az asszonyunkat. Lelőhet vagy leszúrhat bennünket. Annál rosszabb. A medvét is mutogathatják. De csak láncon. A medve nem csupán épületes dolgokat látna Ósbudavárban. De ha a medvét láncon tartják, miért élvezzen Alexander úr annyi szabadságot és jogot, mint Rudyard Kipling vagy Anatole France?

BN 1905. augusztus 3.

Pont.

149. ALFONZÓ IMÁDKOZIK

San-Sebastianból rózsás hajnalon eltűnt a király. Még meleg volt fölséges ágya. De Alfonzó nem volt sehol. És nem tudta senki, merre ment.

Rázta a hideg a királyi kastély népét. Szaladt a futár, azaz hogy a sürgöny, a mamához. Boszorkányság történt. Őrizték százan is. Lába nesztét senki sem hallotta. Hogyan eshetett ez?

És merre szökött vajon? Spanyol földre? Francia határra? Istenem, istenem, nem leány után szökött vajon? Tegnap gyónt a drága. Ki tudja? Ki tudja?

Csak újságokba ne kerülne. Sírt, rítt a királyi mama. Nagyon rosszat sejtett. Behívta a megbizalmasabb jezsuita páttert:

— Páter José, én meghalok bánatomban. Az a gyermek a bűnbe rohant. Párizs rontotta el. El se merem mondani. Párizsban együtt vacsorázott egy, egy.

— Egy táncosnővel, fölséges asszonyom.

— Oh, jaj, ön is tudja?

— Tudom. De törölje le fölséges könnyeit, királynő, Alfonzó királyt mi istenfélelemben neveltük. A párizsi kísértés sem táutorította őt el. Annál jobban sietett Londonba, hogy hallja ott Patricia hercegnő válaszát.

— Szegény fiam. Kosarat kapott.

Páter José ravaszul, finoman s befelé mosolygott. Kosarat bizony. Újra. Hány kosarat kapott már szegény. Holott még olyan fintal.

Eközben pedig új sürgönyök jöttek San-Sebastianból. Megvan a nyom. Alfonzó király két bizalmas emberével, egy kamarással és egy inassal, francia földre szökött.

Az istentelenebb spanyolok között pedig országszerte folyt a szóbeszéd. A kis király boldogtalan. Szeretne egy feleséget, és nem akad horogra senki. Órákig térdel és imádkozik szegény Alfonzó. Naponként gyón a pátereknek. Persze, elbukni nincs bátorsága. Vézna testét szerelmes ősök vére fíti. De amikor olyan csúnya a legény. A sápadtsága, a meredt szemei, a lepcsés, nagy alsóajka és a többi. Nem szeret bele egy fikarcnyi hercegnő se soha. A szerelmes király pedig el fog sorvadni az epedéstől.

És jött a hír, hogy megvan a király. Lourdes-ban van. A lourdes-i Máriánál imádkozik már tegnap óta. Sírva imádkozik.

Nem történt semmi. Megnyugodott Spanyolország. A király erénye szeplőtlen. A lourdes-i Máriához ment imádkozni. Kapjon ő már egy kis feleséget.

És a lourdes-i Mária hallgassa is meg szegény kis király imádságát. Azért hogy ő király, hát feleséget se kaphasson? Rendelj, óh lourdes-i Mária, a csúnya kis királynak egy csúnya kis hercegnőt.

Hiszen annyi kis csúnya hercegnő van!

BN 1905. augusztus 4.

A. E.

150. A NÉV

A botrányról nem írtak a párizsi lapok. Csak van eszük? Tehát mi sem olvastunk róla a magyar újságokban. Kár. Gyönyörű adat ahhoz a nagy morális anarchiához, melyben ez a mi világunk ma leledzik. És olvasnivalónak is érdekes

Hallják tehát. Egy párizsi kiadó cikket rendel egy ifjú, párizsi írónál. Elkészül a cikk. Az ifjú író nagy hevüléssel, mindent odaadó ambícióval írta meg. Közben természetesen fölszedte érte a kis pénzt is. És várja, hogy megjelenjen a cikk.

Nem kellett sokáig várnia. A kitűnő cikk nagyszerű folyóiratban kapott helyet. A kiadó cég parádés árujában. A cikk alatt pedig egy divatos és érdekes író divatos és érdekes neve ékeskedett.

Az ifjú író halálra sebzett lélekkel írt levelet a divatos és érdekes írónak. Megkapta a választ:

— Kedves uram, nagyon szép az ön cikke. Nekem kellett volna megírni. Én azt válaszoltam, nincs időm. Erre jó pénzért csak arra kértek, adjam oda a nevem egy kész íráshoz. Szokás szerint

beleegyeztem. Nagyon tetszett nekem az az írás. Nagyrabecsülöm önt, uram, hogy szép cikkével engem nem kompromittált.

Az ifjú ír azonban nem csöndesedett le a levélre. Hiába mondták neki, hogy a *Név*, a *Név*, mindennél több. A vége az lett, hogy ő reá támadt mindenki. Milyen szemtelenek ezek a fiatalok. Hát ki kíváncsi az ő írásukra? Hogy esetleg kitűnően írnak. Ki a fenének kell az, ami kitűnő? A közönségnek a *Név* kell, a *Név*.

Bizonyos, hogy ez a kitűnő, ifjú író elveszett ember. Ez se kap többet megbízást kiadó cégtől soha. Elbukik, miként az ó-szabású tragikus hősök. Szembehelyezkedett a világrénddel. A szerencsétlen. A *Név*, a *Név* ellen mert ő kikelni. Még párbajra is kihívták.

Tessék ennek az esetnek megbocsátani, hogy irodalmi eset. Végre is francia eset, és nem tehet róla, hogy Franciaországban érdekli az embereket az irodalom. Nekünk mindig nehezünkre esik az, mikor némelyek szuggeráló mániába esnek, s mi nem is azért rukkoltunk elő a francia botrányral, mert irodalmi. Ússe kő az irodalmat.

De a *Név*, a *Név*. Édes, jó publikum, hogy csalatod te magadat minden táján a világnak. Kényelmedet, tunyaságodat de ki is használják. Teletármázzák a füledet névvel. Tudós: a *Név*. Hazafi: a *Név*. Művész: a *Név*. Szépség: a *Név*, a *Név*, a *Név*.

Rettenetes anarchia ez. A sajtó nagy áldásai mellett egyik sötét átok. Hadd állapítson, ítéljen a nyomtatott betű. És az ügyes svihák, aki a nyomtatott betűt is be tudja csapni. Aki minden gyámoltalan s névtelen értéket a *Név* zsebeibe tud begyömöszölni. Ez így van Rajnán túl, Rajnán innen, Pó vidékén, Duna mentén. És mindenben. És ezt még el sem hiszik minden emberfiának.

Én is legokosabban tettem volna, hogy megírva e kicsike írást, fölvettem volna érte a pénzt, s kerestem volna hozzá egy *Névet*. Akinek elhigyjék még az — igazságot is.

BN 1905. augusztus 5.

Lellei.

151. NAGYON FURCSA ESETEK

I.

Egy kis tévedés

Vajda Jánossal volt egy kis találkozásom rejtett, hűs, csöndes, nagyszerű helyen. A nagy öregúr nyaral. Én rábukkantam, s ő szóba állt velem. Nem hatalmazott fel, hogy megírhassem,

miket beszélt. Amnyit mondhatok, hogy a Luzitánok dalát nem írná meg megegyszer a zord lelkű Nagy, és nincs elragadtatva velünk, kik ezidőszerint Magyarországon ágálunk, szónokolunk. Persze ez mellékes — nekünk. Hiszen nagy poéta Lengyel Zoltán, és nagy politikus Papp Zoltán. Vagy hogy is van. Ellenben azt elárulhatom, hogy a nagy öreg Úr méltatlankodott. Így beszélt a többek között:

— Látod, öcsém, én nem kívánom, hogy engem ez országban megbecsüljenek. De te tudod, hogy ki vagyok kiáltva nagy embernek. Miért nem kaphatom én hát meg, amit Magyarország az ő nagyembereinek, a mostoha gyermekeknek megad. Emlékezetes, hogy Jókait hogy kitüntették, mikor megnősült — magának. Őszes munkáiról nem írtak annyit, mint amennyi vicc és riport akkor született. Prielle Kornéliáról az ország kilenctizedrésze azt sem tudta, hogy él. De mihelyt egy kis botrány támadt körülötte, lám mennyit írtak róla. Gondolkozó író- és művésznagyjait az ország pletykákkal jutalmazza. Bizonyosan nincs neki más adakoznivalója. Hazaffy Ubul, a politikus és Éjjeli Panna, a színházi nő leszedik a tejfölt. Nekünk botrányokat kell művelnünk, vagy magunkra ráfogatnunk, ha érdeklődést akarunk a t. c. publikumtól. Kedves öcsém, énrólam még pletykálni sem pletykálnak. Nem olvasom sehol, hogy el akarok venni egy tizenegy éves leányt. Még ennyit sem írnak rólam.

— De bátyám, mesterem, hisz ön már nem él.

— Az ám. Na látod, ezt el is felejtettem. Az ördög tudja, hogy él-e itt az ember vagy sem?.

II.

A szerb trónörökös útja

Sándor úrfi, a kitünő herceg, még két évvel ezelőtt Genfben, mint Karagyorgyevics Péter szabad genfi polgár fia a kereskedelmi alkalmazotti pályára készült. Közben egy apró incidens történt, és Sándor úrfi trónörökös lett Szerbiában. Szólt pedig Sándor úrfihoz az ő királyi atyja:

— Kelj útra, fiam. Ifjúságod egyik főfeladata, hogy megismerd országodat.

Mivel pedig vasút kevés van Szerbiában, Sándor úrfi kocsira ült. A kocsishoz így szólt: Hajts keletre két óra hosszat.

A kocsi hajtott. Megállottak.

— Hol vagyunk?

— Külföldön.

Sándor úrfi dühös volt. Vissza Belgrádba.

— Hajts nyugatra két óra hosszat.

A kocsis hajtott.

— Hol vagyunk?

— Külföldön.

Önök összeszidnának, ha tovább folytatnám. Sándor úrfi nagyon tiszteletlenül figyelmeztette az apját néhány nap múlva:

— Máskor pedig terjedelmesebb országba alkalmazz engem. És ne ugrass be tanulmány-utakba. Én tíz évet szántam ez ország megismerésére. És két óráig sem lehet kocsin utazni benne. (Súgva.) Apropos, tata, annyi pénzen a perzsa sah helyébe is kerülhetnél volna.

BN 1905. augusztus 6

A.

152. A HALOTT HADSEREG

Qui vive? La France. Quand même. Halottak napján ott álltam a Gambetta sírja mellett. A nizzai Château-temetőben. Kevés volt rajta nagyon a virág. Déroulède koszorút küldött San-Sebastiánból. Talán Delcassé is küldött egyet titokban. De mit ér ez? Egy utolsó lángban a minap csapott föl a revanche-düh. Finis. Már-már döbböngött a föld. Keletre nyomultak a francia katonák, Nyugatra a németek. Európa talán csak tíz év múlva tudja meg; mi fenyegette. És egy nap alatt elmúlt minden. Alattomos Delcassé-nek feje vétetett. Déroulède Bécsben sopánkodik. Gambetta sírja virágtalanabb lesz ez őszön, mint valaha. Franciaország győzött. Legyőzte önmagát. Szerelme az emberiség iránt nagyobb, mint a bosszúnak gyáva szenvedelme. Nem, nem. Franciaország nem teszi meg sem a maga nacionalistáinak, sem Vilmos császárnak azt a kis szívességet, hogy egy szörnyű háború által ismét egy század-évre vessék vissza az emberiség. Szinte hallja az ember Jaurès és Bebel:

— A mi ügyünket késleltetné minden coincidens. Öröködjünk, és nem háborúzunk.

Közben pedig Elzász és Lotharingia berendezkedik a maga életére. Nem ábrándozik. Megmarad franciának, ha tud. Német lesz belőle egészen, ha muszáj. Jönni fog idő, mikor háború nélkül egyesülhetnek az egyverű és egynyelvű földek. Ha kibírja addig a francia Elzász és Lotharingia, jó. Akkor visszavonulhat Franciaország kebelére — háború nélkül. Ha nem, nem.

És most megható, de minden délibábot szétfúvó hír érkezik. Franciaország visszakéri a halottait Németországtól. A harminc-

öt éve porladókat. A gáláns, a lovagias Vilmos császár elküldi német katonáit a monstre-sírbontáshoz, mikoris kiszedik az immár német földből a francia csontokat. A boldog optimista azt mondja erre, azt jelenti ez, hogy az élőkéről lemondott Franciaország. A szkeptikus pedig, ez a legbecsületesebb embertípus, mióta az ember gondolkozó lény, bánatosan lehajtja fejét. Mi ez? Miért kellene az embereknek az eleveneknek? A szedáni csontvázaknak miért kell masirozniok?

A halottaknak egy kötelességük van: pihenni. A halottaknak az élethez semmi közük. Aki a halottakat idézi, az valamit tervel az élők ellen. Bizony, ez a hír azt jelenti, hogy a revanche nem halt meg. Elektra a hamvederrel: *Ime la France*. Dehogy a reváns végét jelenti a halott hadsereg hazatérése. Hazugok a cifra remények. Minden hazug, ami emberi. Csak az állati gonoszság az örök. Halottaknak vélt ideáékért vértengerek fognak még párologni Európában s szerte a világon. A német katonák tisztelegnek a francia csontok előtt. A világ újságjai ékes cicerókból méltatják a gyönyörű eseményt. A vigyorgó csontok beszédét kevesen fogják érteni. Azok a németté tett francia földön így búcsuznak majd:

— *Au revoir*.

Vissza fog térni ez a hadsereg. Mert hiába vesszük körül magunkat cifra délibábokkal. Gyarlóok vagyunk. Egyének és nemzetek. Az a szájas, színészkedő bácsi itt Bécsben, az a Déroulède, a maga silányságában több igazságot képvisel a Históriaiból, mint a kiválóak a nagyok, a gondolkozók. Ez utóbbiak az álmodozók. Bizony ezek

BN 1905. augusztus 9.

Pont.

153. VILÁG-RULETT

Az orosz Monte-Carlo fehér lobogót tűzött ki. Sprengolta a bankot a merész japáni játékos. De aggódni ne tessen. Van még némi kincsük Blanc úréknak. A fehér cár megtölti arannyal egy éjszaka alatt a maga bankját. Türelem. Holnap már újra kezdődhetik a játékok.

Portsmouth-ból, Amerika földjéről, ezt üzeni a világpolitika partnereinek Witte. Hogy ez az üzenet cinikus? Kár ilyen szentimentálisnak lenni. A Fáraók előtt is így volt. A Fáraók óta is. Nekik ez játék. És trópusait honnan is vegye Witte? A nagyhercegek automobiljai ott nyargalásznak a Côte d'Azur-on. Az orosz arisztokraták a Rivierán élnek. Az orosz tízezrek Monte-Carlót látják az élet elefántcsont-tornyának. Tehát legyilkoltak néhány száz-

ezer embert messze Keleten? Nincs egy szál hajódeszka és egy árva rubel? Sebjai: ez a játék. Monte-Carlót nem kell féltetni. Blanc urat sem. A fehér lobogót kitűzzük. Witte fő-croupier megy Párizsba pénzért. Megy Amerikába. Közben egyezkedni próbál a szerencsés játékosokkal. De az egész csak komédia.

Hát ezek után csak tessék bizakodni. Rooseveltnek kell lenni annak, aki reménykedik. A szigorú kis Komura alighanem már is únja a komédiát. Már csak a methodista papok veszik komolyan a dolgot. Ők imádkoznak az amerikai templomokban. Ez az imádság tartja az orosz—japáni béke sorsát. Holott amúgy igazában még szóba sem álltak egymással Komura és Witte.

A partnerek pedig ezt tudják. És készülnek a folytatásra. Csakugyan a játéktermek örült idegessége szabadult a világra. Míg az orosz Monte-Carlo fehér lobogóját libegteti a szél, a legidegenebb, legtarkább lobogók bókolnak egymásnak.

Az angol Portsmouth nem vár semmi jót az amerikai Portsmouthtól. A francia bank még pénzt ígér Wittének. A francia flotta szerelmesen szalad angol vizekre. Feledve Jeanne d'Arc, régi gyűlölet, Napóleon-buktatás, Fashoda, Egyiptom. Franciaország megöleli Japán barátját, orosz imádójának legféltelenebb gyűlölőjét, Angliát. Nomen est omen. Babonásnak kell lennie az embernek. Ez is Portsmouth-ban történik.

Kinek fájhat ez legjobban? Akinek Meteor yachtja ott van az üdvözlő yachtok között. A nagy rulett-játékosnak, a német császárnak. És mikor Cambon nagykövet a legtüzesebb tósztot mondja virágos fedélzetén a Victoria and Albertnek, Kielből akkor röpítik világgá a paprikás hírt: új tengeralattjáró hajói vannak a német tengerésznek, csodálatosak, nie da gewesen tökéletesek.

Monte-Carlót mondott Witte? Mintha ő ismerné legjobban a világpolitika szent levegőjét. A kis körbeforgó golyó megbolondult. Egy makacs játékos leigázta a szerencsét. És elvszti a fejét mindenki. Érzi, hogy játszani muszáj. És remeg. Fölfordult minden józan esély. Hajrá. A játékasztal körül a legkomplikáltabb, legbolondabb társulások kötődnek. Mindenki társul mindenkivel. Mindenki be akar csapni mindenkit. Verejték ül a homlokokra. Dante árnyéka jár itt.

A Fáraók játszanak. És néha népek állnak mögöttük. Játsszanak. Az orosz Monte-Carlo rendezői a legújabb világ-rulettet. Körülötte a legfurcsább játékos-összeesküvések várnak. Lesz-e pénz? Likvidál-e nyomban a játékbarlang? Avagy maga erejéből és szántából akar rohanni a csődbe?

Az egyik Portsmouth-ban Komura és Witte nem értik egymást. Még fizikailag sem. Witte csak franciául, Komura csak angolul

tud. A másik, az európai Portsmouth táján pedig franciák és angolok néznek félre ölelkezés közben. Faites votre jeu, messieurs. A világ-rulett alighanem újra kezdődik holnap reggel. Egy bizonyos. Játsszani muszáj. Mintha vad ördögök dirigálnák most a világot. És csak az fog nyerni, aki játszik. Aki elég ravasz lesz, hogy mindenkit becsapjon. . .

Tudvalevő, hogy mi, Ausztria—Magyarország, nem kaptunk helyet a játékasztalnál. Mi nagyon becsületesek vagyunk a hazárdhoz. Meglássa bárki, hogy a legfrissebb hírt is le fogják cáfolni. *Nem* fognak találkozni királyunk és Vilmos császár. Mi amolyan szalma-partnerek vagyunk, akik akkor is veszünk — ha nem játszunk.

BN 1905. augusztus 10.

(A.)

154. VANDA, MARISKA, DÓRA

Fölmagasztalni az Életet: divat. Valamikor a krinolin jegyében élt a világ. Valamikor s nem is régen szimbolista volt a modern költő. Ma bódítóan krinolin-ellenes áramlat ömli körül édes asszonyainkat. s Maeterlinck megírja Monna Vannát. Divat, hogy valami utálatos nyelvcsettintéssel beszéljünk az Életről. Az Élet? Az minden. Miraculum miraculorum. A földi érték summája. A szent folyó, mely a Végtelenség felé hömpölyög s ragad magával mindünket, kik ekkor és akkor, itt és ott, élünk. C'est la Vie.

Új pogányok és új nazarénusok egyek az Élet túlbecsülésében. Mert ez ma a divat. Az egyéni élet ilyen zaklatott, ilyen úttalan, ilyen szomorú egy részében sem volt még az Időnek, mint ma. Reánk vall, emberekre, hogy az Élet dicsőségét éppen most zengjük.

Szép az Élet. Mikor szép? Hol a csúcса? Nagy bátorság kell hozzá, de megcselekedjük: vidám zsoldárt küldünk három virágos koporsó felé. Vanda, Mariska és Dóra fekszenek e koporsókban. Ők egymást sohasem ismerték. Szerették az Életet nem divatból, de fiatal vérük szerelmes kényszerűségéből. És meghaltak. És találkozó adnak az ő árnyaik egymásnak fekete hírlap-betük rengetegében. Be csodálatos is, hogy nekik egyformán, az Életnek és augusztusnak forróságában, orvul megrohantan, rögtön halálra kellett sápadniuk.

Vanda, ő grófnő volt. Alig tizenhét éves. Lengyel és forró. Rakva álmokkal, mint egy kúszó rózsafa, igézetten az Élet sejtelmektől, adakozó és elfogadó szépséggel, vagyonnal várakozással, útjába

kerül egy tizennyolc éves diáknak. A tacszó szerelmes lesz Vandába. Vanda nevet. A diák revolvert ránt, s véres szívvel, halottan, fehérre esik össze Vanda.

Mariska debreceni leány. Más race. Talán kevesebbet álmódott, mint Vanda. De az Életnek többet ígért. A hőség 43 Celzius. Mariska fölforralt agyvelővel, őrzöngve kezd hűlni, hűlni.

Dóra a kertben jár. Ifjú, szép, mint Vanda és Mariska. Vidám, torkoskodó kedvvel szakít le egy félérett szilvaszemet. És meghal Dóra is. Kis mohó szája, a gyermekszáj, a pirosajkú, arra predesztinált, hogy gyönyöröket majszoljon az Életből, kékre, hidegre válik egy szilvamagtól.

Kik ők? Úgy-e szent virágágyai az Életnek? Vanda, Mariska, Dóra. Tizennyolc éves egyik sem volt még. Rejtett, nagy földadataikban remegők, kívánatosak, ifjak, erősek, ígérők. Ha valakikre vigyázni kell a Sorsnak, reájuk igen. Egy bolond revolvergolyó, egy erős napsugár s egy szilvamag: nincsenek.

Nem kellett az Életnek? A görögök tudták. Boldogok, kik ifjan, álmaikban halnak meg. Ők nagyon is sokat vártak az Élettől. Ezért kellett talán nekik így meghalniuk. Vandának, Mariskának, Dórának. Azt üzenjük az Élet túlbecsülőinek, ha fogak és álmok nélkül, kietlenül, aggon gondolkoznak egy csöppet a nagy komédiáról, vajon nem irigylik-e majd azokat, kik leányok, forrók, csodaszépek, tizenhét évesek, éhesek, remegők, tiszták, s egy ostoba augusztusi napon egyszerre csak nincsenek? . . .

Mikor a legszebb, legcsírásabb életek rémülten hunynak ki, meg kell döbbenők az Élet hatra-vakra imádóinak. Mégse jó abból jóllakni. Csak ráéhezni, mint Vanda, Mariska, Dóra, s nem tudni meg soha, hogy az íze milyen.

BN 1905. augusztus II.

A. E.

155. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Bonci mester szövik

Örülj Európa, Bonci mester megbocsátott neked. A nagy-szerű legény nagyon panaszkodott Párizsban úgy egy esztendővel ezelőtt. Ott vendégszerepelt akkor. Meg kell-e mondanom, hogy Bonci mester: idem. A hódító olasz tenorista.

Párizsban nagyon zokogott egy francia kollegának:

— Kedves barátom, megölt bennünket a demokrácia. Eldurvult Európa. Hol az az idő, mikor igazi, finom dáma nem nyugodott addig, míg egy példányt nem csípett magának a férfinem gyöngyéből, a tenoristából. Látja, tíz nap óta vagyok Párizsban. El sem képzelem. Talán száz levelet sem kaptam. Elhiszi-e kedves barátom, hogy a levélírók között nincs egy valamirevaló hercegnő sem? A grande dame-ok meghaltak. Monsieur Rigóval, négerekkel, díjbirkózókkal, sőt írókkal kell versenyeznünk.

Följegyezte ama francia kollegánk, hogy a Paillard-ban való sággal sírt szegény Bonci.

Most Firenzéből hír jó. Bonci Páduából megszöktetett egy csodaszép milliomos leányt. Automobilon. Négy ország rendőrsége üldözi a szökevényeket.

Légy nyugodt Európa, már nem haragszik reád Bonci. Megbocsátott.

II.

Madame Hofer milliója

Minden szegény ördög gondolkozott úgy-e bár azon, mit csinálna egy nyakába szakadt millióval.

Madame Hofer, a szedáni kantinosné sohse gondolt erre, bár sorsjegyei voltak. Mire megnyerte a milliót.

Tovább forgolódik a kantinban. Pumpolja a szegény pioupioukat. Benne fekszik az üzletben vagy háromezer frankja. Ezt nem lehet ám odahagyni.

Az újságírók, Mefisztófelesz apródjai, végre addig bujtogatták a szegény asszonyt, míg az komolyan kezdett törődni, hogy mit is csinál a milliójával.

Majd bele örült.

Végre kisütötte. Valahol Párizs mellett fog élni. És amikor teheti, elmegy — a színházba.

Tanulságok: 1. Milyen ostoba ma is még Fortuna. 2. Milyen kellemetlen, ha az embert hirtelen egy millió lepi meg. 3. Milyen alantjáró institúció a színház, ha Hofer asszony vágyainak a non-plusultrája.

A többi tanulságot e modorban tessék hozzáadni. Mert hejh, egy falu s nagy falu a világ. Az alföldi juhászlegény arról álmodik, hogyha király volna, lóháton őrizné a juhait. Voilà! . . .

III.

Hol van Gorkij?

Dosztojevszkij-uccse, én már kezdem nem is sejteni, mi az a Gorkij? Ha személy, akkor úgy jártam vele, mint az egyszeri magyar járt a Gajzágókkal. Sok Gorkij van úgy-e? Egyik talán a Volgába ömlik. Vagy nem folyó a Gorkij? Persze, hogy nem. Most jut eszembe, hogy a minap Moszkvában gyűlést tartottak a Gorkijok. Sacrebleu! Hiszen azok a Zemsztvók voltak.

A német könyvesboltok azt hirdetik, hogy van egy nagy író, akit Gorkijnak neveznek. Ha ez igaz, nagyon csodálkozunk. Hogy lehet egy nagy író olyan ügyetlen, hogy jobb nevet nem választ? Valami orosz Cagliostroznak kell élnie, ki ezt a nevet szerte a világon kompromittálja.

Szinte egy nap alatt ezer hírnél több érkezik Gorkijról. Vagy a Gorkijról?

1. Gorkij színdarabot ír. Krimnek egy csöndes zugában.
  2. Gorkij Szentpétervárott van in custodia honesta. .
  3. Gorkij útlevelet kért Moszkvába.
  4. Gorkij Mariusként siránkozik Ogyessza romjain.
  5. Gorkij öt nap óta az olasz Luganóban mulat.
  6. Gorkij most már mindig külföldön marad.
  7. Gorkij nem kapott villát az olasz Rivierán.
  8. Gorkij egy nyílt levélben kifejtette, hogy szabadság, egyenlőség, testvériség, az istenét neki.
  9. Gorkij az ő orosz Tuszkulánumban annak a nézetének adott kifejezést, hogy a vén hülye már minden emberi türelemmel visszaél. N. B. A vén hülye: Tolsztoj.
  10. Gorkij Svájcban nagyon jól érzi magát.
  11. Gorkij tovább is Knokkala, finn fürdőhelyen marad, mivel Oroszországot nem szabad elhagynia .
- Talán ne folytassuk tovább. Sajnos, Budapesten nincs orosz követség. Kénytelenek vagyunk az orosz főkonzulhoz fordulni. Ha igaz a kósza hír, hogy Oroszországnak egy Gorkij nevű nagy írója van, talán figyelmeztetné e nagy író e főkonzul.
- Ez nemzeti érdek. Azt az állítólagos Gorkijt figyelmeztetni kell arra, hogy e névnek külföldön nagyon svihák hangzása van. Változtassa meg.

Szent Alexandria, tudósok ősvárosa közelében, hol Kleopátra királynő isteni lábai tapodtak egykoron, szélén Afrika nagy sívata-gának, él egy öreg tudós.

Nagy kertje van és kicsi háza. Itt töpreng ő egy idő óta. Töp-reng és pihen. Gondolkodik a nagyszerű világról. A rejtelmes élet-ről. És gyakorta gondolkodik a halálról, mely valami olyan fölséges és szép mívelet, hogy ember sohse találta volna ki, ha rajta múltott volna.

Az öreg tudós német. Tehát professzor. Mikor ír, Lipcsébe küldi az írását. De a lelke nem deutsch-lélek. Firenze fia az öreg professzor.

Egy nyári reggelen arabus szolgája eléje áll a kertben az öreg tudósnak:

—Uram, nagy útra kell kelned. Van egy nagyon öreg rokonod, aki Bécsben él. Valami nagy sejk, aki már hetvenöt éves, és minden rokonát látni akarja.

És Ischlben, ahol Ferenc József császár és király hetvenötéves születésnapját fogja ülni pár nap múlva, a Habsburg-sarjak büszke sokadalmában ott lesz a ramlehi professzor is: Lajos Szalvátor, Toszkána nagyhercegének fia, a kalandos Habsburg, a professzor Habsburg, a Nixe utasa.

Fog-e vajon egy félórácskát beszélgetni az ő felséges rokoná-val? Bús és bölcs szavakat mondhatna ő. Talán így szólna:

— Bebolyongtam a földi vizeket és tereket. És Ramlehb-n a legjobb. Nincs jobb dolog, mint egyedül lenni. Gondolkozni avagy pihenni. Az embernek csak ehhez van joga. Mindent egy nagy törvény szabályoz, és e törvényből az ember egy betűt sem tudhat megváltoztatni. Támadnak új vizek, új népek, új szigetek, új eszmék, és mi nem tehetünk ellenük semmit. A fejedelmek sem. Az élet árja ellen úszni nem szabad senkinek. És nem lehet. Aki retteg az élet zuhogva rohanásától, ússzék a partra, s bújjék el. Ramlehb-n vagy másutt. Mert mihelyst vágyai szerint akarja kor-mányozni az életet, a fátumot szabadítja balga fejére. Élni azon-ban szép. Mikor a yachtomat széttörte a szikla, kétségbeesetten úsztam, és megmenekültem. Csak törődjön bele az ember, hogy nincs ereje egy nagy, titkos, kormányzó erő és törvény ellen csele-kedni.

Talán még világosabban beszélne Lajos Szalvátor, ha szabadna. De ő aligha jut szóhoz Ischlben. Hiszen csak ezredes volt annakide-jén, s karrierje abba szakadt. Szegény és tudós lett belőle.

Ám ő végig fog nézni az ischli gyülekezeten. És látni fog, mert tud látni. És boldog lesz, mikor megszabadul, mikor az egy-

fogatú bérkocsin a vasúthoz hajthatat, hogy siessen vissza Alexandria mellé gondolkozni és pihenni.

Az arabus szolgája megkérdi majd:

— Nem vágytál ott maradni, uram, hol jártál? Rokonodtól, a nagy sejtől nem kértél díszes méltóságot? Be boldog lehet egy olyan nagy úr, mint a te rokonod. Allah neki hetvenöt évet adott. Nagy és hatalmas népeket, kiken uralkodjék. Minden virágozik, szépül körülötte, úgy-e?

Az öreg tudós, a bölcs merengő, talán először életében sírva hajtja le fejét. De mindjárt megembereli magát. Ez a kert, ez a nagy kert. Ez látta Kleopátrát. Az Idő az úr. Az ember féreg. Minden ember féreg. És Lajos Szalvátor asztalhoz ül. Megírja, mint képzei ő el ama szigetét, melyet Japán mellett a minap fölvetett a vulkánikus erő, s mely elmerült néhány nap múlva .

BN 1905. augusztus 15.

Lellei

157. NAGYON FURCSA ESETEK

I.

Ázsia diákjai

Valahol kongresszusra gyülekeztek össze Ázsia diákjai, hinduk, kínaiak, annamiak, japániak, afgánok, koreaiak, malájok, perzsák. És ki tudná őket fölsorolni.

Ázsia ifjai mindenekelőtt azt deklarálták, hogy a História egyik legnagyobb stációjához érkezett. Négyezer év után ismét Ázsia veszi át az emberiség vezetését.

Egyik szónok így fejezte ezt ki:

— A megfordított perzsa—görög harc változtatja meg most a világ arculatát. A japániak — az athéniak.

Egy pillanat alatt kiosztották a szerepeket. A japániak az új athéniak. Kína az új római birodalom. A hinduk lesznek a világ új angolai. Minden ázsiai náció kapott egy európai szerepet a diákgyűlésen.

Az aino diákok azonban nagyon megharagudtak. Ő nekik az jutott, hogy ők lesznek Ázsia magyarjai. Elkéseredetten otthagyták a kongresszust.

II.

Lindner hadnagy

Messze Mandzsuriában csata volt, s a csatában halálos sebet kapott Lindner hadnagy is, az orosz hadsereg fiatal katonája. A kis hadnagy hős volt. És mellékesen nagy orosz poéta. Lantos Verescsaginja az orosz hadseregnek. Egy rimelő Andrejev Leonyid, kiből a vörös kacaj dalban tört ki. Ezt persze Kuropatkin nem tudta róla. Sőt aligha tudta valaki. Ott fetrengett véreben Lindner hadnagy a csata után. Két kozák tévedt arra. Dühösen hallgatóztak. Lindner hadnagy lázasan kiabált. Az egyik kozák megszólalt:

— Te ez verseket mond.

— De oroszul mondja.

— Mindegy. Tudod, hogy azok az utálatos sárga majmok verseket mondanak, mikor haldokolnak. Ez a hadnagy áruló. Verseket mond, mikor haldoklik.

A másik kozák már ekkor készen volt. Belemártotta a kardját Lindner hadnagy szívébe. Így halt meg Lindner hadnagy, az orosz—japáni háború poétája. Az esetről azonban valamikor egészen másképpen fog megemlékezni az orosz irodalomtörténetírás valamelyik hivatott nagyja.

III.

Carnegie milliója

Carnegie, a gazdag Carnegie, a nemes és adakozó Carnegie, egyszer elhatározta, hogy a papoknak is juttat egy kis pénzt. Küldött hát egy milliót az amerikai hittérítő társaságnak. Téríttessenek Krisztushoz e kis pénz által tévelygő vadakat.

Carnegie azonban visszakapta a pénzét.

— A mi szent célunkra nem kell olyan pénz, amelyhez ezreknek a könnye tapad.

Carnegie nem haragudott meg. Egy kicsit búsan válaszolt:

— Való, óh tiszteletes testvérek, hogy minden összegyűlt millióhoz ezrek könnye tapad. De nemcsak a milliókhoz. Mindenhez, ami e világon támadt, és növekedett. Oh, tiszteletes testvérek, az evangéliumhoz sokkal több könny tapad, mint az én millióimhoz. És ugye mégsem küldik vissza annak, aki küldte? Ne ítélj, hogy ne ítéltessél. Ezt régen mondták, de igaz, tiszteletes testvérek.

És Carnegie elküldte millióját ama vad emberszülők könnyeinek enyhítésére, kiknek gyermekeit elragadták a kegyes hittérítők.

IV.

A Nobel-díj

Svédország beletörődött, hogy Norvégia ura legyen a sorsának. A svéd miniszterelnök büszkén jelentette ki:

— Svédország szívesen lesz a humanizmus mártírja is inkább, mintsem vétsen a humanizmus ellen. Mi, ha kell, egész létünket áldozzuk föl a világbékéért. Mi olyan nép vagyunk, akik Nobelet adunk a világnak.

Eközben azonban híre jött, hogy a norvég storting nem akar lemondani a Nobel-díj odaítélésének jogáról, mely díj tudvalevőleg a világbékét szolgálja.

A norvégek azt vitatták, hogy ők a világbéke hivatott bírói. A svédek azt hangoztatták, hogy Nobel svéd volt, s a világbékét a svédeknek kell megcsinálni.

Rettenetes, véres háború tört ki. Mikor már a skandináv föld vérbefúlt, megkötötték a békét. A két nép kiegyezett, s a Nobel-díj millióit fölosztották egymás között — hadseregeik újjászervezésére.

BN 1905. augusztus 15.

A.

158. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A papok pénze

Az orosz monostorokban nagy a rettegés. Mi lesz, ha Komura és Witte dacos adieuvel válnak meg egymástól?

Azt írja nekem egy kedves orosz legény, orvos Moszkvában, kivel messze Nyugaton barátkoztam össze: csodák fognak történni. Ez nem szókép. A szó szoros értelmében: csodák fognak történni. Egy napon hirtelen a vezércikkek helyén szenzációs hírt közölnek az orosz hivatalos és szubvenciók lapok.

Szent András, vagy valamelyik orosz szent, itt vagy ott, megjelent. Égi írást olvastak az emberek Moszkvában. A kazáni szent Szűz végigsétált a szenpétervári piacon. Valami eféle lesz a hír.

Csoda fog történni, és a csoda azért fog történni, hogy vegyék el a monostorok pénzét. Mert pénz már csak a zárdákban, templo-

mokban találtathatik. Azt beszélük, hogy tizenötezernél több millió kincs pihen az orosz monostorokban.

Isten dicsőségére, mióta csak Bizánc a keresztény istennel megismertette az orosz szlávokat, egyre gyűlt a kincs.

Ha Komura és Witte nem tudnak békét csinálni, a papok pénzén folyik a szent háború — tovább.

Nagy a rettegés az orosz monostorokban. De — kérdi az én orosz barátom — nincs igazuk vajon azoknak, kik a papokat utálják mindenek fölött? Lám, ha messze Keleten tovább ömlik a legdrágább nedű, az embervér, a papoknak lehet köszönni.

II.

Montenegro alkotmányt kap

Ő királyi fensége, Nikita fejedelem, kényszerhelyzetbe akarja hozni a másik Nikitát, Miklós cárt. Nikita alkotmányt ad Montenegrónak.

Az alkotmány azon fog kezdődni, hogy Nikita pénzt veret. Akár csak Menelik, Abesszínia ura. Eddig magyar és osztrák aprópénzek forogtak gyér számban a feketehegyek birkatolvaj fiai között. Nemzeti Bankja lesz Montenegrónak, s a bank főrészvényese — Nikita lesz.

Nem nehéz megjósolni, hogy Montenegro lesz Európa legtartóssabb monarchiája. Mert az üzletben is jó dolog az őszinteség. Nikita őszinte. Nem hirdeti, hogy isten kegyelméből ura ő Montenegrónak. Az üzlet — üzlet. Ő nem csinál titkot belőle, hogy a fejedelem voltaképpen — üzletvezető.

III.

Az erény jutalma

Az erény pedig jutalmazatlanul nem marad. A szép Firenze városban iszonyú a becsülete Montignoso grófnőnek. Monica mamájának, Giron ex-barátnőjének, a szász király kitagadott hitvésenek.

Firenze város többek között a városi poliklinika díszelnökévé választotta a kitűnő Lujzát. Ez kevesebb ugyan, mint a szász királynéság. De valami mégis. Firenze meg akarja nyugtatni a fejedelmi házasságtörő-nőket. A poliklinika elnöknője még mindig lehet az ember: azaz hogy az asszony.

De tessék csak meggondolni. A keresztes hadjáratok idején egy kicsit bizony meghalt a fejedelem csapodár felesége. Ma a poliklinika díszelnőknője lesz Fírenzében. Legalább is. Hát nem halad a világ?

BN 1905. augusztus 17.

Pont.

159. A KIRÁLY

Tüzes, álmatlan párnáiról fájó fejét hogy reggel fölszedi Ferenc József, sietnie kell. A Kaiser-villa nyugtalan. Itt a Család. A hetvenötéves, öreg ember siessen mosolygó arccal a Család elébe. A Család bókolni akar.

Az erdők balsamos reggele nem érti mindezt. Holott az ischli erdők lojális erdők. Az erdők nem tudják darabokra metszeni az Időt. Az erdők nem tudják, hogy Ferenc József ma hetvenötéves.

A Család tudja. A császár pedig érzi. Nevezetes nap ez. A hetvenötéves öreg ember fájó fejjel emlékezik. Hányszor is gondolta már e napon: rosszabbul nem lehet. És újra jött e nap, és mindig rosszabb Sorsot hozott.

Annyi csók cuppan, amennyit csak megenged a spanyol etikett. Ahogy egyenként jönnek az öreg emberhez hetvenötévnél fiatalabb tagjai a Családnak, valamennyinek bókjából kiabáló figyelemztetést hall a felséges úr:

— Mi itt vagyunk. Mi vagyunk. Neked emlékezned kell arra, hogy te mindnyájunkért vagy.

És félelmesen szomorú gondolatai támadhatnak a hetvenötéves embernek, mikor végül fáradtan, bánan magára marad. Milyen szerencse, ha az ember kegyes és vallásos. Nem átkozódik. Mert kit átkozzon? Az élet mindenképpen szomorú, ha hetvenötévesek vagyunk. Akkor a legszomorúbb, ha szép és pazar. Elhagyjuk íme mindjárt. Szép és pazar pedig. Elhagyjuk mégis, hogy helyet adjunk a fiataloknak. De éltünk legalább. A magunk életét éltük.

Aki élte. Az ischli öreg ember fájdalmai éppen azért lehetnek emberfölöttien nagyok, mert a maga életét nem élhette soha. Rózsás fiatalságát beletaszították egy óriási örvénybe. Az örvény olykor csöndesebb volt, de mindig örvény. És neki kifáradni nem volt szabad. Karjainak munkáját lesték a parton. Neki nem volt szabad gyöngének lenni.

Megvadult pesszimisták akármit mondanak, jó embernek lenni nem rossz dolog. És Ferenc József jó ember. Fiatalon, azokkal az

eszmékkel preparáltan, melyek a szent szövetséget termették, kellett kerülnie a História sakkhúzó markába. Csak jó ember lehet az, aki az ő helyében olyan békülékenyen engedte az Időt magához beszélni, mint ő tette. Őt uralkodónak nevelték végre is. E hatalmas Család ezidőszerinti mentorának s nem új Plátónak, ki új boldogságot fedezzen föl gyötrődő népek számára.

Ha csak rajta állott volna, minden másként volna. Bár nem volt ő sem nagy összefüggéseket szemlélő bölcs, sem vátesz. Mégis másként lett volna minden, mert ő mindennél több volt: jó ember.

Ki nem érti meg, hogy ő nem tudja, és nem akarja látni azt, amit mi látunk? Hiszen éreznie is csak módjával szabad annak, kit népek fölé állít a Sors, s kinek csak módjával szabad népeiért élni. A jó ember sorsa a mártírium, ha egyre ellenőriznie kell a magjaóságát.

Az a patriarchális igazság, hogy a fejedelmek atyák, nem egészen hazug, habár patriarchális. A hetvenöt éves Ferenc József csak azt érezheti titokban most, amit fehérfejű, szomorú apák éreznek, kiket gyermekeik megbúsítottak. Sejti, hogy a fiatalságé az igazság mindig. Sejti, hogy gyermekei a népek, mit sem akarnak mást, mint élni az élet jussa szerint. Sejti, sőt érzi, hogy nem is állana ő útjokban, ha ő neki valamikor is szabad lett volna magától, magának és magáért élni, cselekedni. De evvel nem kisebb a szomorúsága, hanem nagyobb.

Soha még szomorúbb öreg embert. Hetvenöt évet élni, s nem magunkért élni soha. És minden, amiért a magunk életét odadobtuk, foszlóban, megingóban, felfordulóban, pusztulóban. Miért? Mert köteles mártírjai vagyunk évszázados kiméráknak. A mások kiméráinak. Szembe kell helyezkedni az élet törvényeivel az élet szélén — mások miatt.

Hetvenöt évvel, tömérdek, eleven sebbel a szíven, elfáradtan, búsan, csupa eredménytelenséget, kietlenséget, feltartóztatlan katasztrófát látva, olyan napon, mint a holnapi, mindenkinek szabad volna egyedül emlékezni és pihenni. Neki nem szabad. Körülötte ott a Család. A fiatalabbak:

— Végig kell járnod utadat. Nem szabad rólunk elfeledkezned. Az életed a mienk volt. Végig a mienknek kell lenni. Meggyöngyöződ nem szabad. Szeld az örvényt reszkető karokkal is. Ha másnak is látod az igazat, mint mi, te neked csak egy igazad van: a mi igazunk.

Az ischli Kaiser-villa szomorú ház. Ma különösen szomorú. Ma ne álljunk pörbe. Ma gondoljunk megilletődéssel reá, ki aggon, hetvenöt esztendővel olyan nagyon vígasztalanoknak látja a földi dolgokat, s ki körül ott van a Család.

Aztán törődjünk bele, hogy Családok, Népek s uralkodók fölött áll a História igazsága. Megsirathatjuk a jókat, kiket ez igazság összetipor. De többet nem tehetünk.

BN 1905. augusztus 18.

A. E.

160. EGY LÁBNYOM ÉS EGY SZOBOR

Találtak egy emberi lábnyomot valahol Pennsylvániában, köszénbányák nagy mélységében, ős-iszapba rajzolt ős-nyomot. Úgy vélik a tudósok e lábnyomról, hogy ez minden emberrnyomnál régibb. Legősibb látogató jegye eleddig a Föld Ember nevezetű fiának. Az antracitban hirdeti nekünk: milyen régen jövéünk, s milyen nagy út vár még reánk, Emberre.

És megihlet e hír olvasásakor az új francia írók agy-kíznzó, nagy tüzes fantáziája. Mindjárt Haracourt-ra gondolok, ki ott őrködik a Cluny múzeumban, s őrülten szép és kegyetlen álmokat álmodik az időről, mikor légi utasok, az új, elváltozott emberlények keresik Párizsnak helyét, avagy a gorillák tudományos akadémiaján előadást tart egy professzor egy emberi koponyáról s egy kihalt állatfajról, mely társadalmakat alapított. Ember volt a neve.

A Malesherbes-téren íme nemsokára készen fog állni Dumas fiás szobra. Mivel irodalmilag eltemették, tehát álljon a szobra. A nagy, a jó, a bölcs, a tanulatlan, a finom, a könnyelmű, a zseniális embernek a szobra. Szomszédjában az öreg Dumas szobrának s nemsokára egy harmadikének, a tábornok-Dumas-nak.

Nincsenek ők már semmiképpen. Beleadták a lelküket a nagy világrántó-erőbe. Voltak, voltak elismertek. Voltak divatosak még haláluk után is. Aztán elkezdtek őket temetni. S temetik, temetik őket, míg csak el nem vész minden kis emlékü.

Mi volt a pennsylvániai lábnyom embere? Mit csinált? Asszonyra lesett-e vagy vadra, amikor lábnyomát odarajzolta az iszapba? Nem tudja senki.

Ha majd jönnek a légi utasok, s tengerapálykor keresni fogják Párizs romjait, mit fognak vélni, ha véletlenül annak a szobornak a feje kerül ásó elé, mely nemsokára kész lesz a Malesherbes-téreni?

Ugy-e, nem fogják sejteni, hogy nekünk, apáinknak ki volt az a nagyszerű, babonairtó, isteni fickó, ki már nemsokára végleg belekerül a végleg lefitymáltak irodalomtörténeti lomtárába?

Egy lábnym, egy fejnyom s néhány millió esztendő számít-e az emberiség történetében. Semmit, semmit. Nagyon messziről jövőnk, nagyon messze megyünk mi. Mi: Ember.

BN 1905. augusztus 19.

Lellei

161. NAGYON FURCSA ESETEK

I.

Sawade tigrisei

Nőttek, nőttek a kitűnő Sawade tigrisei, melyek Budapesten születtek.

Iszonyú két tigris lett belőlük. Amerre csak vitte őket Sawade, mindenütt megdöbbenést keltettek e rettenetes vadak. A szájuk véres volt állandóan. Mikor Sawade e két bestiával operált, a hideg borzongott minden néző testén. Soha ilyen rettenetes vadakat még nem mutatott állatszeldíftő. Ezek még egyszer széttépik Sawadet.

Egy amerikai riporter egyszer nagy dologra határozta el magát. Előadás után belopódzott Sawade menaszériájába. Hihetetlen dolgot látott. A két rettenetes bestiát főtt rizzsel etette Sawade. Egy vörösfestékes ecsettel pedig a szájukat kenegette utána.

— Ember, mit mível ön?

Sawade elhatározta, hogy mindent bevall. És elmondta:

— Ez egy természeti csoda. Ennek a két óriási állatnak nem nőtt foga egyetlenegy sem. Óriásiak, félelmetesek, s alapjában a két leggyámoltalanabb állat a világon. A teve is vadabb náluk. Budapesten születtek ezek, uram. Magyar tigrisek.

II.

Névtelenek színháza

A névtelen zsenik egyszer rettenetes haragra gyúltak. Ők nem tűrik tovább, hogy a neves barmoké legyen minden dicsőség és pénz. Színházat fognak csinálni a kitagadott zsenik számára.

A színháznak nagy szerencséje volt. A legnévtelenebb írókat szedte össze gárdába egy teljességgel névtelen ember. Véd- és daczövetséget kötöttek egymással a névtelenek.

Mindjárt a színház első darabja óriási sikert aratott. A névtelenek ujjongtak. Ugy-e, hogy elnyomnak bennünket a korlátoltak? Lám mit tudunk mi, ha teret kapunk.

Történt pedig, hogy az az író, akinek a darabja ezt az órtási sikert aratta, aki eddig a legeslegnévtelenebb volt, még egy darabot írt, s elvitte újra bajtársai színházába, hogy adják ezt is elő. A direktor majd kidobta. A bajtársak majd agyonverték:

— Mit akar maga nyomorult? Hiszen magának már neve van.

BN 1905. augusztus 20.

A.

162. SOMLÓ BÓDOG EGYETEMI TANÁR

Somló Bódogot, a nagyváradai jogakadémia fiatal, bátor, tudós tanárát a kolozsvári tudományegyetemre a jogbölcészlet és tételes nemzetközi jog nyilvános rendkívüli tanárává nevezte ki a király. Az idők egyik kis vigasztaló jelének látjuk a kinevezést, s ezért nem regisztrálhatjuk csak úgy, szokottan, hidegen, kurtán. A Somló-ügy még nagyon emlékezetes. A korlátoltság, a tudománytalanság, melynek a budapesti tudományegyetem az egyik emlője, a nemzetieskedő reakció, tudományos igazságok hirdetéséért el akarta úgy két évvel előzött veszíteni a fiatal tanárt. Szerencsére talpraállottak a szabadgondolat hívei, s a sötét aknamunka nem sikerült. A kolozsvári tudományegyetem, mely Budapesttel szemben mentsvára a magyar földön egyébként is árva tudományosságnak, szabad kutatásnak s a valódi, nemzeti liberálisizmus emelkedett felfogásának, már akkor magántanárává fogadta Somló Bódogot. Most katedrát ajánlott föl neki, s e följárlást a királyi kinevezés szankcionálta.

BN 1905. augusztus 21.

163. JEGYZETEK A NAPRÓI,

I.

Eminensek és tökfilkók

Maeterlinck is tökfilkó volt diákkorában. Ipsissimum verbum: tökfilkó. Most vallja be ezt egy párizsi újságrónak. És ismét nagy az ő örömük az iskola számárjainak. Hogy lám, lám: minden valamirevaló ember rossz diák volt.

Az öreg iskolát nem szeretjük. De régen bánt bennünket egy buta divat. Az az okvetetlenkedés, mellyel fiatal embertársaink

életét gyalázatosan elkeserítjük. Gyanús ez az okvetetlenkedés nagyon. Némely felnőtt ember nem tud megengesztelődni a diákkora szomorúságaiért. Nem tudja elfeledni a karcert, a szekundákat, a büntető penzumokat, a számárfületeket, a nagy szégyeneket. Nem tud megbocsátani a pimasz eminenseknek, kik úgy aratták a kitűnő kalkulust, a dicséretet, a jutalmat, mint a kölest.

Ime még Maeterlinck is beugrik. Ő is segít a gonosz indulatocskák lovagjainak, akik megbélyegzik jóelőre azokat a derék, kis diákokat, akik az iskolában eminensek.

Ezer eset közül hogy hirtelen egyet előrántsunk Maeterlinck számára, Musset is nyert diákkorában jutalmat. Nagyszerű diák volt, és mégis lett belőle olyan poéta, mint amilyen Maeterlinck. Tessék beletörődni, hogy jeles diákból is lehet jeles ember, és igen sok, nagyon sok, tökfilkó diák egész életére tökfilkó marad.

II.

Kétsoros hírek

Tudvalevő, hogy mi, ma élő emberek, fenemódon szerencsés emberek vagyunk. Mi a humanizmus korában élünk. Minden szív egy szív, és ha egy szívet fájdalom érint meg, száz és száz millió ember vérzik bele. Ha engem például valahol Indiában széttépnek a vadak, nekem gyönyörűség meghalnom. Mert én az emberiség halottja vagyok.

Nagy dolog ez. Sohse volt ez még így. Csak most a villamosság korszakában. Egy mindenkiért, mindenki egyért.

Be szép is ez a humánus kor. Találomra böngésem a lapokat. Egy kis színészno sportbalesetéről is félhasábok szólnak. Egy mindenkiért, mindenki egyért. Csak a kétsoros hírek ne nyugtalanítsanak egy kicsit:

— Ma éjjel Łodzban a rendőrség kétszáznegyvennyolc zsidót rángatott ki az ágyból, s szállított börtönbe.

— A német katonáknak tegnap szerencsés napjuk volt. Kétszáz hererót koncoltak föl.

— Kercsben antiszemita zavargás volt, melynek alkalmából háromszáz émbert megöltek.

Ezek ellen a kétsoros hírek ellen illenek már tenni valamit e nemes, humanista korszaknak. Talán egy kis részleges sajtócenzúra minden országban helyén volna. Egy törvény, hogy kétsoros híreket nem szabad közölni.

III.

Santoy miatt

A primadonnák és a lovak ebben az országban nem férnek a bőrükben. Megbolondítanak mindenkit. Még a primadonnákat menteni tudjuk. Végre egy primadonnának csakugyan érdeke az, hogy mindenki szerelmes legyen belé, s a primadonnák csak a leg-ritkább esetben finom és arisztokrata lelkek. De egy versenylótól, egy telivértől többet várunk. Íme itt van Santoy, ki tegnap a Szent István-díjnál csapott be mindenkit. Nem szégyenli-e Santoy, hogy miatta egy közönséges villamoszerelő munkás ember lett öngyilkos? A szegény Nagy József elsikkasztott 52 koronát, hogy Santoyra tegye. Elvesztette tudvalevőleg. Erre meg akarta ölni szeretőjét, egy közönséges cselédlányt. De mindenesetre megölte önmagát. Santoy, Santoy, egy előkelő versenylónak szabad ilyen társaságba keveredni?

IV.

A bolygó zsidó sarui

Az ulmi régiségtárban sarukat őriznek. E saruk a nevezetes bolygó zsidó sarui. Hogy kerültek Ulmba? Ki tudná. Talán maga a szegény bolygó zsidó hagyta ott, mivel nehezek voltak, s égették örökké futó lábait. És őrzik a sarukat Ulmban.

Milyen csodálatosak is a legendák. Ritkébbak a levegőnél, testetlenek, semmik. És mégis palástok, kardok, saruk, szakállak stb. hullanak belőlük. A bolygó zsidónak megvannak a sarui.

BN 1905. augusztus 22.

Pont.

164. A GRÓFNÉ TÉVEDÉSE

Bennicelli gróf megharagudott Bennicelli grófnéra. A gyönyörű vér-szenzációk szent országában történt. Kék egü Itáliában.

Álmélkodott az előkelő világ. Bennicelli gróf faképnél hagyta a szép grófnét.

A grófné sírt. Furcsa özvegységben élt hónapokig, mikor egyszerre bűnbánóan betoppant a férj. Gyöngéden és szerelmesen. Megváltozott minden e perctől fogva. Ma is tartana a nagy boldog-

ság, ha egy csekélység ki nem derül. Bennicelli gróf becsapta Bennicelli grófnét. Egy inast csempészett a maga férji pozíciójába. Egy inast, ki csodálatosan hasonlított hozzá. Egy véletlen eset fedte föl a titkot. Az inast fölismerte a felesége, egy olasz parasztasszony. De az inas hetekig élt a grófné oldalán, s a grófné mitsem sejtett.

Szívesen és talán nagyon igazságosan azt az igazságot kellene ebben látnunk, hogy egy inas nagyon sokszor bárhol is pótolni tud egy gróft. Vad mokrák ezt már régen hirdetik. De minékünk Eugène Sue jut az eszünkbe. Aki az egész életében gögös és szerencsétlen volt, mivel nem mágnásnak született. Egyszer egy barátja bejelentette neki, hogy látogatót kap. Valami irodalmi mániás, szép, ifjú grófnőt, ki remeg a vágtyól megismerni a híres író.

Eugène Sue pedig beállította kiöltözve a szalonjába az inasát. Ő maga inasnak öltözött. Jött a grófnő és teljes két óráig beszélt a Mesterrel. A látogatás után kijelentette, hogy Eugène Sue, az ember, még zseniálisabb, kedvesebb, több, mint az író. Eugène Sue csak napok múlva leplezte le a durva komédiát, hogy a grófnő egy ostoba inastól van elragadtatva.

Ugy-e, hogy a grófnék és grófnők furcsa lények voltak mindenkor? Egy igazi gróft és egy nagy embert mindig lehet náluk pótolni egy inassal. Főképpen akkor, ha ők ezt nem tudják.

Egyszerűen azért, mivel a grófnék és grófnők — asszonyok. Pardon: mai asszonyok. Mert a holnapiak biztosan mások lesznek. Sőt a maiak között is sok van már az újfajtából.

De egyelőre még többnyire ilyenek ők, mint az olasz eset klasszikusan bizonyítja. Miért tetszett a múltkor olyan szigorúnak lenni ama siófoki asszonyokhoz, akik az elegáns gavallérban nem ismerték meg a minap a míveletlen gazembert?

BN 1905. augusztus 24.

Lellei.

165. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A dán Deres

(E levelet Brandes György írhatta volna akárki magyarnak. Írhatta volna talán Rónay Jenőnek, aki a minap politikai röpiratban reklamálta a botot. Ám írhatta volna másnak is.)

Kedves uram, még rossz a világ Árpád honában? [*] Gyöngye nép és romlott értelmiség? A jobbágyság visszaállítására mi sem tör-

ténik? A kalodáról tudni sem akarnak? Hát Keleten sincs boldogság? Ne habozzon sokáig, kedves uram. Vándoroljon ki. Nem ön az első, aki onnan kivándorol. Így tudom. Vándoroljon ki. Menjen valamerre. Én Önt Dániába hívom. Tudatom önnel, hogy a dán Hamletek nem töprengtek sokáig. Dániában mától fogva botoznak. Királyi bírák mondják ki delikvenszerekre, hogy botot kapnak. Öttől huszonötig. Sőt ötvenig. Nadrágra, ha enyhe az ítélet, s csupasz bőrre, ha súlyos. Van korbács, és van bot. Dániában kell mindakettő. Akinek nem tetszik, kivándorolhat egy szabadabb és műveltebb országba. Például Oroszországba. Ott nincs botbüntetés. Ott csak kancsuka van, s a kancsukát nem Jusztícia asszony nevében adják. Csak úgy ajándékba, mint a kardlapot Magyarországon.

Én tudom, kedves uram, hogy önnek a szíve fáj. Végre is a Deresnek Magyarország az ősz hazája. És Dániában már botoznak.

Ez üzenetem volna. Nem az ön számára. Azoknak a szegény magyaroknak a számára, kiket elsorvaszt a lelkük nagy okcidentálistusa. Mi már csak eléggé Nyugaton vagyunk, úgynevezett kultúránk is csak akad. És elérkeztünk a bothoz.

Cseréljük ki a hazánkat, kedves uram. Én elmegyek barbárnak Magyarországra. Ott nincs bot. Legfeljebb az osztrák katonák vagdalják az embert. De legalább ezt nem teszik a király nevében. Mindenesetre pedig megjósolom, hogy a mívelt Európa még sokra fogja vinni.

II.

Jön a mikádó

Jön a mikádó. Ahogy vége lesz a háborúnak, jön látogatóba. Megnéz bennünket közletről. Európát tudniillik. Mert nem érti a dolgot a mikádó. Tudni akarja, látni akarja furcsaságunkat. És rájön valamire, amit hálaistennek már megírtak mi előttünk. Egy pogány francia írta meg. Mi nem mertük volna. Két japáni beszélget együtt. Az oroszoktól elszedett Mária-képek, feszületek, Szent András-képek, Szent Háromság-képek és a többiek között diskurálgat a két japáni. Az egyik jól ismert minket, európaiakat, s magyarágatta a szent tárgyak jelentését. A másik álmélgodott:

— Ejnye de szamarak ezek az európai fehérek. Ennyi istent tartanak, és nem veszik hasznát.

— Ez még nem minden. Van ezeknek még több istenük is.

— Hát miért nem segítik az isteneik őket? És ha nem segítik, miért nem adnak túl rajtuk?

— Hja, ennek sok oka van. Első oka ennek az, hogy azok nem hisznek ám a maguk isteneiben. Csak úgy bolondítják egymást velük.

Ha a mikádó jön, ezt fogja észrevenni. Ezért vagyunk gyöngék. Sok az istenünk, az ideálunk. De nem hiszünk egyetlenegyben sem.

BN 1905. augusztus 25.

Pont.

166. NAGYON FURCSA ESETEK

I.

Anarchia az állatok között

Ki kell innen vándorolni. Ez a Budapest rettenetes város. Óh, régi jó idők. Itt fölbomlott minden rend. A bécsi Burgtól Károlyi Sándorig. Beck úrtól Sawade úrig minden kétségbe van esve. Összeomlott minden tekintély. Tegnap a fekete medve beleharapott az oroszlánba. Egy fiatal, fekete medve a cirkuszban. Az állatok királyába harapott bele.

Teljes az anarchia. Hátha még tudná a nagyközönség az előzményeket?

A medve már régen antidinasztikus érzelmeket táplált. Sawade vadjai suttogják, hogy a medve régen készül már a merényletre. Egy darabig a tigris akarta kijátszani az oroszlán ellen. Még a norvég válság előtt. A norvég válság óta azonban a medve hallgatott. Tegnap aztán halálra harapta a királyát. Mi lesz? Mi lesz? Kiütött az anarchia az állatok között is.

II.

Remegnek a tenoristák

Nella Bertelli hazaszökött. Néhány napig tartott a nagyszerű regény. Bonci most már mehet vissza a feleségéhez, ha akar. Vagy most már igazán eljöhethetne Budapestre felejténi.

Mi történt a szép Nellával? Azoktól a riporterektől, kik annak idején Budapesten felfedezték Boncit és a szép Nellát, nagyon érdekes hírt kapunk. Ez a hír természetesen hiteles, való, megbízható. A szép Nella elhatározta, hogy röpiratot ad ki. E röpiratban nagyon őszintén leírja az ő regényének minden fejezetét.

Az egész világon remegnek most a tenoristák.

III.

Ferdinánd Párizsba készül

A bolgár fejedelem kéjutazásra készül. Természetesen Párizsba megy. Mi ezt már a hivatalos jelentések előtt tudtuk. Elmondjuk azt is, miként. Találkoztunk egy szófiai úrral, akit a fejedelem előreküldött. Bizalmas barátságot kötöttünk vele, s a szófiai úr elmondta, hogy miért kell neki sietve, előre, Párizsba utaznia.

— Két kis bombát viszek.

— Bombát?

— No igen. De nem olyan rettenetesen veszedelmes ez a két bomba.

— De mi szükség van a bombára?

— Hagyja. Szegény fejedelem hónapok óta boldogtalan. Ő évenként ötször is megfordul Párizsban, és soha egy merényletet el nem követtek ellene. Pláne nem bír magával, mióta Alfonz király is kapott Párizsban bombát.

— ?

— Hát ezért sietek én.

IV.

A városligeti halak

A városligeti halak méltatlankodnak. Mégsem járja, ami velük történt. Haragusznak rájuk, mert ők nincsenek. Hát járja ez? Tudniillik a főváros valakinek halászati engedélyt adott a városligeti tóra. Kiderült, hogy egy hal sincs a városligeti tóban. Emiatt sokan haragusznak a halakra, amelyek nincsenek. A halak természetesen méltatlankodnak. Azt állítják, hogy ők hazafiasan viselkedő halak. Az át nem érzett érzések, az el nem mondott beszédek, a meg nem frott remekművek országában nekik teljes joguk van nem lenni.

BN 1905. augusztus 26.

A.

167. EGY VÁNDORGYŰLÉS

A magyar Moszkvában orvosok és természetvizsgálók sereglettek össze. Szeged volna ez a magyar Moszkva, ha igaz. És harmincharmadik vándorgyűlésük ez már a Szegeden összegyűlteknek. Ez

feltétlenül igaz. A trikolorokat ezúttal a tudomány vonatta Szeged palotáira. A bankett ezúttal sem maradt el. Ám a banketten arról estek szépséges szavak, hogy új tudományos fókuszokat követel a magyar tudományos élet. Moszkvákat Szentpétervár mellé.

Orosz szociológusok, derék gondolkozók, állítják, hogy az óriási orosz társadalom mai felséges, gyönyörű nyugtalanságát az ó-muszka Moszkva csinálta. A lokálpatrióta hiúság már régen kacérkodik Szegeden azzal a gondolattal, hogy Szegedre a nemzeti főváros szerepe vár. Bárcsak sikerülne Szegednek magyar Moszkvává lennie. Az ó-muszka, a konzervatívnak hirdetett Moszkva megcsinálta a világ legpáratlanabb cselekedetét. Hamisítatlan oroszságát szembeállította Szentpétervár kozmopolita hivalkodásával, s a nagy vetélkedés eredménye az lett, hogy Moszkva ma tudományosságban, kultúrában legeurópaibb helye Oroszországnak. Örök bizonyosságául annak, hogy a nemzeti ortodoxiának is csak egy útja van: a civilizáció.

Mindez azonban ma még csak enyelgés egy önkényes elkereszteléssel. Szeged nem a magyar Moszkva. A Szegeden összegyűlteknél pedig nincs okuk ujjongásba törniök. Harminchárom: ez valóban tiszteletreméltó szám. Tiszteletreméltó az a munka is, amit a tudomány népszerűsítéséért a magyar orvosok és természetvizsgálók végeztek. De a harmincharmadik vándorgyűlésen is nem újra és újra a régi sirámok hangzanak fel? Dr. Grósz Emil néhai nagyatyjának hetvenéves igéjét citálja Szegeden:

— Mutassuk meg, hogy nemcsak disputálni és mulatni tudunk.

Hetven év után tudósok gyülekezetében még így kell inteni a magyar társadalmat s a magyar kultúrélet katonáit. Dr. Prochnov József, egy másik, Szegeden szereplő tudós Kautz Gyula híres akadémiai beszédére nem tud másképpen válaszolni, mint így:

— A magyar tudományosság ellen irányuló súlyos vádnak hangoztatása még akkor is méltánytalanság, ha igaz.

Dr. Lóczy Lajos pedig úgy véli, hogy Kautz Gyula vádja a természettudományokra csak fenntartással vonatkoztatható.

Mi mindezt melankóliával olvassuk a szegedi vándorgyűlésről érkező jelentésekben. A magyar orvosok és természetvizsgálók igazán régi, folytonos, eredményes, tudományos munkálkodást végeznek. Nagy céljaik mindnyájunk életébe, jóvoltába vágnak. És még ők sem tudnak — ünnepi órájukban sem, — az öröm és önérzet büszke hangján szólni. Nem önhibájuk miatt, semmiképpen. Ők igazán többet tesznek a lehetónél is. De mert a magyar társadalom élete még mindig alvó élet. Egy tudományos vándorgyűlés alig kelt tartalmasabb, gazdagabb hangulatot és érdeklődést egy-egy magyar város falai között, mint bármely, szokásos cécós össze-

sereglés. Rettenetesen távol vagyunk a tudomány megbecsülésétől, a tudományos törekvések megértésétől.

Hiszen ha l'art pour l'art filozófusok kongresszusáról lenne szó, még hagyján volna. De a természettudomány ma levegő, a lélek levegője, az orvosi tudomány e közegészségügyileg is búsan elmaradt országban minden aktualitásnál általánosabb, nagyobb, aggodalmasabb figyelmet parancsolhat.

A Szegeden összegyűltek azt hangoztatták, hogy a magyar tudománytalanságnak, a társadalom hideg nemtörődömségének a tudományos gócpontok elégtelensége az oka. Bár csak ennyi volna. Nehezen, de lehetne rajta segíteni. De nem ennyi az ok. A mulatság és disputa szerelme, mint már hetven évvel ezelőtt néhai Grósz Frigyes mondta. Oktatásügyünk elhanyagoltsága, szegénységünk, nagy ideafóbiánk és a mindent elléhásító politika, hogy többről ne beszéljünk.

A magyar orvosok és természetvizsgálók egy nem nagyon alkalmas, nem nagyon hálás társadalomban dolgoznak a tudományért. Működésükre a túlkemény kritika szavait használni igaztalan dolog volna. Munkálkodásuk régibb és gazdagabb, mintsem egy vidéki vándorgyűlés adhasson róla hű és beszélő képet. De valamit határozottan kérhet a magyar orvosoktól és természetvizsgálóktól az a közvélemény, mely alvó társadalmunkban a tudománytól várja a legébresztőbb szót.

Vigyék vándorgyűléseikre a külföldi tudós gyülekezetek szellemét. Vájják ki a társadalom testéből a maguk témáit. Égető közegészségügyi problémáinkkal s az új, társadalomalakító tudományos igazságok, fölfedezések ismertetésével szóljanak a társadalomhoz. És míg a tudomány népszerűsítése az első céljuk, tanácskozásuk legyen mélyebb, de az étellel számolóbb is egyszersmind. A műkedvelő elemeket lassankint szorítsák ki maguk közül, a gyülekezések külső, olcsó ceremóniáit is vessék el. Törekedjenek alkuvás nélkül a tudomány elismertetésére, a magyar közegészségügy megváltására. A tudomány demonstrációjává és a társadalmi élet megteremkenyítőjévé kell válnia egy ilyen vándorgyűlésnek. És végre nagyobb csodák is megestek. Bízunk a magyar társadalom elhivatottságában. Amilyen mértékben sikerül az orvosok és természetvizsgálóknak az élethez férközni s tudományos munkálkodásaikban a társadalomra hatni, olyan bizonyossággal el fog következni az ő megértetésüknek s tudományos munkálkodásuk győzelmének napja is.

BN 1905. augusztus 29.

(A.)

168. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A derék Witzoff

Húsz a merikai város rendőrsége keres egy Witzoff nevű németet. Ez a Witzoff a poligám bűnösök királya. Zseniális, nagyszerű ember. Tömérdek nyelvet beszél. Százféle alakot tud öltetni. És kevés idő alatt száz feleséget szedett össze. Csak a legutolsó héten is hét nőt vezetett oltárhoz. Az asszonyoktól persze elszedte a kis pénzt, ékszert és a többi a jeles Witzoff. Aztán odébbállott. Ez a dolog így: érdekes hír. A chicagói kékszakáll esete után valami új. Lehet róla elmélkedni is. Mi nem tesszük. A kitűnő Witzoff esetében az igazi érdekesség más. Az tudniillik, hogy milyen gyarló minden emberi ítéletmondás nagy eseményekről. Szerne Amerikában úgy emlegetik Witzoffot, mint jólelkű, derék embert. Mert hát nem derék ember? Egyetlenegyet sem ölt meg a feleségei közül. A derék Witzoff.

II.

A keserű cukor

A keserű cukrot Franciaországban gyártották. És most görbe tőle egy sereg pénzember szája. Nagy pénzintézetek inognak, híres cégek omladoznak. A londoni és párizsi pénzpiacok veszteségét érezni kezdi egész Európa. Letartóztatásokat jósolnak a francia újságok. Kenyértelenül maradt alkalmazottak ezrei népgyűléseznek. Rouvier minisztertanácsot hív össze. A Banque de France rendkívüli ülést tart. Szóval sohasem csinált még cukor olyan rossz szájját, mint Croznier cukra. Croznier már nem érzi az ízét. A két-százmilliósi csőddel szemben egy még nagyobb csődöt jelentett be. Egy revolverrel agyonlőtte magát. A tőke mind sűrűbben gondoskodik arról, hogy elleneinek érvekkel szolgáljon. A kedves emberek. Croznier és Jaluzot is nacionalista hősök voltak. A közélet tisztaságát prédikálták. Dühöngtek a régi jó erkölcsök fölforgatói ellen. Hogy magyarul beszéljünk, nem szerették az átkos modernséget. Íme . . .

III.

A székeleyek legendája

A legendákra rossz idő jár. Hogy is szólt többek között tíz év előtt egy speciális magyar legenda? A józaneszű magyar paraszt sohasem fog felülni a lelketlen szocialista izgatásnak. A józaneszű magyar paraszt erre felült. Beszélhetnénk a néperkölcös szép legendáiról is. De beszéljünk csak a székeleyekről. A legutolsó időkig mesterségesen olyan képet adtunk róluk, mintha valamely fejlettebb bolygó idetévedt lakói lennének. Akik tudták, hogy ez nem igaz, azok sem mertek szólni. Most aztán megmentésükről tanácskozáskor, saját vérük kénytelen világgá kiáltani, hogy a székeleyek nem arisztokratái a magyar népnek. De mennyire nem azok. Még való lelki képességeik is elaludtak. Erőben, erkölcsben féltelmesen lefogytak székeleyeink. Ezeket a magyarokat erkölcsileg is föl kell emelni. Jó, hogy már e legenda is meghalt. Így talán lesz székeleymentés. Egyáltalában a kábító legendákat kellene ez országban mind megölni, s akkor jobbra fordulna itt a sok — valóság

BN 1905. augusztus 30.

Pont.

169. HARANGZÚGÁS UTÁN

Portsmouth-ban elhallgattak már a harangok. Hurrázva ma már nem jár a nép Szentpétervár utcáin, Roosevelt heverészve olvasgatja Mistralt. Rossz hárfá a mi lelkünk, modern emberek. Könnyen kizeng egy fürgeteges dalt, s nyekkenve elpihen. Megvan a béke. Egy napig harsogtunk. A szép szimfóniának vége. Most már csak ásítunk. Avagy szidjuk Lefkadio Hearnét, ha így hívják. Szidunk mindenkit, aki nekünk a japán lélek nagy titokzatosságáról regélt. Mert hiszen ez a lélek titokzatosabb a titokzatosnál. A magyar malomalján, a kávéházban valamit éreznek az emberek abból a szomorú dühből, mely ágyús szenzációk után megszállja bennünk a kultúrbestiát. Komurát egy kicsit Görgeynek látja a belső lényünkben élő vad keresztvesztéz. És ez egy kicsit így van az egész világon. Szimpátiák szerint.

Még a naránus lelkék is bestiáskodnak titokban. Hogy persze Takahira megijedt Oroszország rubelmilliárdjától s kifogyhatatlan hitelétől. Avagy hogy Japán félt a jövő győzelmektől. Félt, hogy addig győz, míg belepusztul. Haragusznak titokban a rajongók,

a derék rajongók is. Mi lesz most már? A forradalom üszke most már kialszik Oroszországban. Az eladósodott és elvértelenedett Japán pedig immár készülhet az úgynevezett európai nagyhatalmak senyvedő, hazug életére.

Komura pedig diktál az ő írnokeinak. Hallgat. És ha kérdik, mosolyog különösen. Sőt komoran. Nem mondja meg, miért lepté meg a civilizációnak és humanizmusnak ilyen szédítően nagy mértékével a világot a győzedelmes Japán. Azért-e, mert ezt a háborút soha befejezni nem lehetett volna, s Linevicset bajosan szoríthatják Moszkváig a japán tigrisek. Avagy azért-e, mert Japánnak nincs pénze tovább a monstre-gyilkolásra.

Minderről sohasem fogunk valamit megtudni sem Takahirától, sem Komurától. Ők egyelőre aktákat gyártanak. Az ideges, vibráló, hisztériás örömet átengedik Wittének és a cárnak. Ők nem örülnek, és nem búsulnak. És nem félnek. Nem félnek, pedig sűrű hírek szerint a titokzatos japán lélek, a sárga lélek, kezd utálatosan, banálishan fehéredni. Szerte Japánban árulásról beszél a nép. A rizs-rágó egérfogak csikorognak. A vér és a diadal most már egészen európaivá kezdik tenni a fölkelő Nap népét. Átkozódnak a japánok, hogy győzelemért gyalázatot kapnak. Ajánlgatják a harakirit a békekötőknek. Gyilokkal és golyóval fenyegetik azokat, kik Portsmouthban Japánt elárulták. Komura és Takahira hallgatnak. Talán a harakirit is elvégzik, ha népük úgy kívánja. De nem halnának meg kevesebb büszkeséggel, mint a legjobb japán vitézei a Port Arthur-i emberhullásnak.

A hamar unatkozó világ pedig törődjék bele, hogy a mulatságnak vége. Törődjék bele, hogy Japán győzött s azt, ami amaz emlékezetes februári napon váratlan, riadalmas ágyúdördüléssel kezdődött, kitörölni, elsikkasztani az emberiség életéből nem lehet.

Pas un sou, pas un kopek, jól van, egy lyukas fillért se fizessen bár Oroszország Japánnak, s kavarogjon bár egyelőre a japán Boshido megsértett tábora s lepje meg egy kis franciás, Sedán utáni, nacionalista hangulat egyidőre Nippont, ez a szörnyű, ez a véres háború új megváltása a világnak, melyet sűrűen, gyakran kell megváltani, s a furcsa arcú mikádó, ez az új Attila, egyszerre béke-apostol az új hunveszedelemtől rettegő világ szemében, oda fog kerülni az emberiség legjobbjainak pantheonjába.

Witte Oroszország győzelméről beszél. Ezek az emberek hálaistennek sohasem fognak látni. Ez a háború iszonyú, elfojtott erőket szabadított föl, indított útnak a cár félelmes birodalmában. Ezek az erők most már rohanni fognak a cárizmus összeroppantásáig. Meg nem állhatnak. És a világ belelátott e háborúval az ő rettetgető rémének óriási, kócos maskara-testébe. Az orosz lidércnyomás

elmúlt. Az emberiség jobbjai bátran törhetnek a szépséges magasságok felé, melyektől eddig cégezes, önző lelkű uraik az orosz lándzsákra mutatva tartották vissza. Nincs a mumus.

Arról pedig, merről a Nap felénk ereszkedik, új fényességek jöttek. Bezápuult kultúránk csírás magokat kapott Keletről. Japán ragyogóan, vértetetten, mítikusán, gyönyörűen messze-messze a vén Európától, ragyogó fejjel fölemelkedett. Új testvéreink vannak. Új reménységeink. Az emberiséggel ma is esnek csodák. A kultúra milliőkat és milliőkat állít, ha kell, a sorba. Kifogyhatatlan az emberiség gazdagsága, és elképzelhetetlenül szép a jövődjöje. Áldott Nippon ezt adta a világnak. Sohasem élt talán még egy ily győzedelmes nép.

Harangzúgás után, unott, ásító hangulatában a bekövetkezett, ágyúdörejtelenn hétköznapnak, lássuk meg még egyszer a fényt, mely ezután már nem lesz görögtüzes, de megmarad. A kialudt vulkánok szép országában ki fognak aludni a haragvulkánok is. És jön utána a virulás. Japán megrázta a világtörténelem fáját. A gyümölcsök hulldogálnak. Az egész emberiség szedni fog e gyümölcsökből, s a véres, győző Japán helyett minden nemes, humanista ember -lélek szívesebben kíván egy boldog Japánt látni.

BN 1905. augusztus 31.

(A.)

170. A STRINDBERG-IGAZSÁGOK

Kezd az ember csömörleni a fajtájától. Sőt a fajtájának kolompaitól. Ez esetben például a modern író mesterektől. A gyomor kezd tiltakozni, s nagy úr a gyomor. Hát jó, jó. Jó étel a szellemes paradoxon. De mindig szellemes paradoxon? Wilde Oszkár szent lelke úgy segítjen, hogy elég már a szellemes *paradoxonból*.

Aztán politizálnak is. Ha még ezt magyar író csinálja, rendjén van. Aki az életből, e gyönyörű szimfóniából, mást is akar hallani, mint a gyomra korgó, romlott fagot-hangját, hát itt minálunk politizál. Zsenik és állatok ebből élnek. Részben vígan. De miért politizál például Strindberg?

Hallgassák meg, mert ez klasszikus önleplezése a modern írónak.

Strindberg beleszól a norvég válságba. Ő, aki dán, és inkább svéd, mint norvég, egykori alázatos barátja Oszkár királynak.

— Királyt akartok? Óh ez nagyon bölcs. De ne kereskedjétek ti a svéd udvarnál. Az egyik svéd herceg katona. A másik tájképeket

pingál. A harmadik egy tejföldrészajú tengerészkadét. Norvégia más királyt érdemel.

(Csak éppen azt nem mondja Strindberg, hogy egy feltámadt norman istent ültessenek trónra a norvégek.) Az én lelkemben s mindnyájunk lelkében, kik olvasunk, folyton detronizál a jeles Strindberg, úgy taszigálja le trónjaikról eszmekirályainkat, hogy csakugy zuhannak. Szellemes paradoxonokkal.

És hogy a maga lelkével miként van ő rendben, ez a kis eset bizonyítja. Király ellen, a király ellen szólni nem volna strindbergi. Legyen királya Norvégiának. De ki ne legyen? Akiket Strindberg ismer, és mert ő hálás ember, tehát szeret, s akik legtermészetesebben lehetnének. Katona nem lehet király. Művész sem. Tengerész sem. Holott Strindberg úgy tudja, mint ön vagy én, hogy még ma sem kell más kvalitás ahhoz, hogy valaki király legyen, mint hogy valaki király — lehessen.

De paradoxonnak szellemes csakugyan a Strindberg igazsága s kibeszél belőle a szép, a titkos gondolat, a programszerűen modernnek mardosó, állandó érzése is. (Nekünk, Strindbergeknek ille- nek uralkodni. Hermelinben és valamivel okosabban Nérónál.)

A Strindberg jelen igazsága egyféleképpen igazság, ahogy Strindberg nem akarta. Tudniillik szegény modern, örökké a gondolkozás vércsétől zaklatott ember képtelen ítéletet formálni. Ha valamit kimond, egy kis önszuggesztió kell, s el tudja hitetni magával az ellenkezőt. Mivel pedig ő maga tudja az ítéletalkotásnak képtelenségét, s örök csődjét keresi, a váratlant, a fölforgatottat, a képtelent, a szellemest és elragadóan formást, akkor mikor úgynevezett igazságokat mond. Azt, hogy keressen egy pénzes és mamlasz királyt Norvégia, avagy hogy egyáltalában ne keressen királyt, Strindberg nem merte kimondani. Hanem mondott egy — különöset.

Az ember megérti sok új ideának születését ebből. De végre is ez nem tarthat örökké. Ki kell kerülni a lelki, művészi és intellektuális életnek arról az alagútról, melynek két végében — úgy képze- li az ember néha — Sienkiewicz és Wilde állanak. A léleknek nem múlt kell és nem százértelműség, de valami, ami új, és pozitív is.

A Strindberg-igazságok kezdik az embert csömörlíteni, amit csak véletlenül az ő politikai nyilatkozata alkalmából mondunk ki. Az a mai embernek az ő nagy baja, hogy olyan igazságokkal él, melyek fordítva is és százféleképpen másképpen is igazak. És szel- lemesek és formásak, a szomorú árgyélusát!

BN 1905. szeptember 2.

A. E.

Kezdenek Keletre tolni a hiúság vásárljai. A kongresszusokat csúfolja így a hiú Lombroso. Lombrosznak nincsen igaza egészben. Viszont örülünk, hogy Nyugatról erre mifelénk jönnek el az emberek. Ez a fejlődésnek természetes és becsületes útja.

A boldogabb Nyugaton sem boldogok az emberek. Sehol sem azok. De a mieinknél szerencsésebb és haladottabb tájain a földnek, mégis csak másként van. Gyönyörű nyugtalanság lakozik más társadalmakban. Nagyon magyarosan szólván, más társadalmakban mindenkinek fáj — a más feje. Itt kezdődik a kultúra és a kultúrtársadalom. Mi még ettől messze vagyunk. A mi társadalmunk állapota még: a kejf. A törökös belebámulás a világba.

A hiúság vásárljaira talán már nincs szükség Nyugaton. Annál nagyobb szükség van reájuk nálunk.

Nevezetes kongresszusok esnek most Budapesten. Állatorvosi kongresszus, börtönügyi kongresszus, s jön utánuk az antialkoholisták kongresszusa.

Elárasztódik idegenekkel Budapest, s már ez óriási haszon. Nem az idegenforgalom mániákusainak érveiert. Hanem mert, mert egy kicsit falu vagyunk. És egy falu kizökken a maga malomtaposó, szűkös, szegény életéből, ha idegen toppan házikói közé. Ez kellene nekünk. Az idegeneken át lássuk meg végre a világot, mely lázasan törtet ezernyi ösvényén a kultúrának.

Egyébként pedig csakugyan humanista világ a mi világunk. Ez a három kongresszus is igazolja. Kipling után mit beszéljünk arról, hogy jó lesz figyelni az állatokra? Velük közösen lakjuk e sárgolyót. Segítenek nekünk mindenben. Bizony megjáróok híres emberi kultúránkkal, ha valami csodából például holnap magunkra hagynának bennünket — az állatok. Bajtársaink ők. Róluk gondoskodni, ő értük gondolkozni nagyszerű érdekünk.

Mert mi primitív társadalom vagyunk, természetesen nyomorúságunk is rászorított bennünket az állatok istápolására. Mégis büszkélkedhetünk valamicskét vendégeink előtt. Mezőgazdaságos voltunk meglehetősen fejletté — igaz, hogy csak magyarosan fejletté — tette a mi állatkultúránkat.

A börtönügyi kongresszus hetedik immár a nemzetek között s végtelenül, lelkek mélyéig érő, súlyos problémákat görget. Soha még ilyen lázasan nem rohant a világ. Egyrésztől a társadalom tökéletesítése, másrésztől az ember egyénjoga lobogtatják a vezető zászlót. A társadalomtökéletesítés gondolata — szebb és zsarnokibb. Úgy látjuk, ennek a jegyében ül össze a budapesti kongresszus is. Ami helyes. Am gondolat gondolatot ver le manapság. Ami tegnap

még bűn volt, ma már nem az. Éppen a kongresszusok nagy ostromozója, Lombroso, segédkezett a lavina megindításában. Ma már a nem bűnösök számára nincs annyi mentség, mint azok számára, kik vétének a társadalom ellen. És tán ez is helyes. Most már fontos dolog az nagyon, hogy a társadalom mit mivel az ő ellene vétkezőkkel. Hogy akarja magához simítani őket? Miként bánik velük? Egytől félünk. A kongresszus az esküdtszéki intézmény ellen készül kikelni. Jó lesz vigyázni. Az esküdtszék nem sok, de talán kevés, a társadalom elég zsarnok a maga eredendő voltában. E zsarnokságot nem kell növelni. Máskülönben pedig főelv legyen, hogy a társadalomnak csak védekezni van joga. Ez régi bölcsesség.

Az antialkoholistákról bizonytalannal fogunk meg külön írni.

Most ezúttal köszöntjük az idesereglett idegeneket. Nincs igazi kultúrtársadalmunk. De a társadalom elején csodálatosan kultúraszomjas, önkéntes vezérkar áll. Különb talán a nyugati társadalmakénál is. Ismerjenek meg, és szeressenek meg bennünket vendégeink. Megérdemlik ezt azok, akikkel ők találkozni fognak.

BN 1905. szeptember 3.

Lellei.

172. NAGYON FURCSA ESETEK

I.

A hús

A marhák, sertések és egyéb hasznos háziállatok gyűlésre gyűltek össze. Viharos, szenvedélyes volt a gyűlés. Általában az állatok igen furcsának, sőt fölháborítóknak találták, hogy őket úgy hurcolják a vágóhídra, mint az orosz és japán katonákat. De legkeservebben az esett az állatoknak, s ez a gyűlésen kifejezésre is jutott, hogy az ő húsup árán néhány ember gazdagodjék. Ezer és ezer ember pedig ne ehessen húst, mert a hús drága. Fölvettették a gyűlésen az az eszme, hogy a vágnivaló állatok proklamációt intézzenek az emberekhez. Ez azonban azon múlt el, hogy egyelőre az állatok között még nincs írástudó, mint az emberek között. A titkos gyűlés egy fiatal tinóznak azzal a gonosz kijelentésével ért véget, hogy ha az állatok csapnának föl húsárúsnak és henteseknek, valamint mészárosokat vágatnának, jóval olcsóbban tudnák adni a húst a mai húsáraknál.

II.

Az alkohol

Az antialkoholisták budapesti bankettjén történt. Azon a banketten, mely még persze nem volt meg. Egy tréfás városházi úr az alkoholmentes italok helyett tokaji bort szolgáltatott föl a bankettezőknek. Az elnök emelte először ajkához a poharat. Nyomban megérezte a csalást. Sőt azt is tudta, hogy tokajit iszik. Bizonyosan megsejtették — gondolta — hogy ő kivételesen a borocskát is megissza. Mosolygott, hallgatott és ivott. Úgy gondolkozott, mosolygott, hallgatott és ivott a társaság minden tagja. Gyönyörű hangulat töltötte be az áldomás termét. A búcsútószttban az elnök azt fejtegette, hogy íme a lélek megindulását eléri az ember alkohol nélkül is.

III.

Sakk

Két arabus sakkoztatott a sivatagon. Nem ismerték egymást. Szembelovagoltak. Leszállottak a lovaikról, és leültek sakkozni. Elsakkozgattak néhány hetet. Élelmük volt bőven. Az mellékes, hogy mindegyiknek sürgős ügyei lettek volna. Az egyiknek lovat kellett volna eladni egy kikötőben pénzes angoloknak. A másik, ki írástudó volt, egy Korán-magyarázó gyülekezetről késett le.

Már sakkoztak vagy hat hete, mikor pihenésképpen végre beszélgetésbe fogtak. Megmondták egymásnak nevüket, vidéküket, foglalkozásukat. Ez a beszélgetés sokáig tartott természetesen. Egy-egy kérdésre három órai gondolkozás után válaszoltak egymásnak az arabusok. Az egyik így szólt az arabusok közül:

— Van nekem egy európai ismerősöm, aki tud arabusul, s leveleket szokott nekem írni. Azt írja az egyik levelében, hogy Európában nagy divat lett a sakk. Sokan sakkoznak, és nagyon jól. A fene hiszi ugyan, de mindegy. Csak ázsiai faj érthet e gyönyörű művészethez. Hanem azt írja az én barátom, hogy van ott egy nép. A nevét elfelejtettem. Annak a fiai zseniális sakkozók. Úgy rakják meg a többi sakkozókat, ahogy akarják. Nem tudom, miféle nép lehet az. Egy kicsit szégyenlem is a dolgot.

Alig három nap múlva a másik arabus is megszólalt:

— Ha csakugyan vannak jó sakkozók Európában, csak — ázsiaiak lehetnek.

173. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A mikádó bajban

Hogy Tokióban lázadás tört ki, ez a hír érkezik. Forradalom — Japánban. Hát nem bődületes tréfája volna a sorsnak? És lehet, hogy igaz. Lehet, hogy a nép csakugyan megszállotta a mikádó palotáját. A japán Gapon vezeti az elkeseredett sárga emberkéket. A tokiói helyőrség ágyúval fog, úgy lehet, sepregetni az utcákon. Az európai tollforgatók pedig szégyenkezhetnek. Mennyi színt raktak a japán tárgyú képekre. Mennyi meseországbeli színt. Most lekaparhatják e sok színt a vásznakról, ha tudják. A nép mindenütt: nép. Egyszer jogért üvölt, másszor mákonyért. Egyszer háborúért, másszor békéért . . . Valóban Oroszország győzött. Íme, a mikádó van most olyan bajban, amilyenben Miklós cár volt nemrégiben. Még avval se vigasztalhatják magukat a japánbarátok, hogy újszerű a tokiói lázadás. Dehogyan új. Franciaországban volt már egy-két militarista lázadás. Forradalom a háború mellett. Ha *van*, ilyen forradalom van most Japánban. Japán immár Európa egészen. És mi már Ázsiával sem vigasztalhatjuk magunkat. Ázsia kultúrföldrész, mint Európa, és Európa valóságos Ázsia. A mikádónak ez gyöngé vigasztalás. De az emberi haladás rajon-
góinak — még gyöngébb.

II

Bourgeois-nak van felesége

A franciák Loubet utódját keresik. Van egy sereg jelölt s önjelölt Franciaország koronátlan trónjára. Közöttük talán a legelső, legkomolyabb és legszívesebben jelölt Bourgeois ez az előkelő, kiváló francia politikus. Ő neki van hát a legtöbb ellensége. Minden hazugsággal dolgoznak ellene. A többek között ráfogták, hogy nincs — felesége. Ez nem kicsi dolog. A köztársasági elnök felesége szinte szükségesebb személyiség, mint az elnök. Az estélyek, a díszebédek nagyszonyja ő. A fejedelmi nők vendéglátója, örökös zászlóánya, és a többi . . . Nos, kiderült, hogy Bourgeois-nak van felesége. Szép, szellemes, mívelt és gazdag. Sőt olyan asszony, aki reprezentálásban már némi sikereket mutathat föl, mert egy préfetnek volt a felesége előbb. Tehát Bourgeois-nak van felesége. Emiatt lehet köztársasági elnök. Méltóztatnak látni, hogy a francia bohó-

zatírók, a német magántárcaírók s a magyar Párizs-járók révén milyen rossz fogalmaink vannak nekünk Franciaországról. Hogy Franciaországban aláaknázták a házasság szent intézményét? Dehogy aknázták. Ha valakinek felesége van, köztársasági elnök is lehet. De csak, ha felesége van.

III.

Ön és Felséged

Mikor a japán — orosz háborút megkötötték, kedves sürgönyököt váltottak egymással Vilmos császár és Roosevelt elnök. Persze franciául. Roosevelt elnök jó amerikai. Sürgönyében „Ön”-nek címezgette a császárt. A sürgönyök lefordították német nyelvre, hogy helyet kapjanak a német lapokban. S mire a sürgönyök németre fordítottak, az „Ön”-ből mindenütt „Felséged” lett a császár akaratából. Balgatag emberek szerint ez egy kis hamisítás. Holott nem így áll a dolog. A német császárban az emberbarát szólalt meg. Nem akarta, hogy a kitűnő Rooseveltt — felségsértést kövessen el.

BN 1905. szeptember 6.

Pont.

174. ORFEUMOK TÁJÁRÓL

Gunnyasztunk néha együtt az anti-Mariusok, kik megtaláltuk Karthágót. Álmatlankodunk az éjszakában nosztalgiának nagy betegai. Párizs lángol egyikünk lelkében, Berlin vagy Róma a másikéban. Ez sem bizonyos. Csak az bizonyos, hogy elhervadunk itten új Karthágóban, Budapesten.

Néha megembereljük magunkat, Hiszen bölcs ember sivatagban is bölcs ember maradhat. És vállaljuk Budapestet. Bekerítettük általa magunkat. Fecsegünk, mintha vidám bankifjak volnánk. Dehát egészen el nem alkudhatjuk magunkat. A magyar társadalom akaratos, nehéz, késő differenciálódásáról nem beszélhetünk talán mindig? Hát miről beszéljünk? Eszmétlen életéről az új Karthágónak? Művészi szenzációkról, melyek nincsenek? Smólen Tóniról, vagy a János vitézek versenyéről?

Beszélgetünk Josefine Sabelről. Ez a Josefine Sabel valaki ma itt. Én különben is Paul Adammal együtt régen torkig vagyok a színházzal. Nem kell, nem kell, és Budapesten százszorosan nem

kell. De ez gyűlöletes hang, és ne gyűlölködjünk. Jeles az ügyben az, hogy embereknek, kik intenzív, betegesen intenzív intellektuális életet élnek, ma Josefine Sabel jut az eszükbe, ha már nagyon nagy a szándékuk arra, hogy érdekességet keressenek Budapest sivatag-életében.

Ez a Josefine Sabel talán amerikai nő. Bizonyosan nem fiatal. Nagyszerű, huncut egy nő. A Fővárosi Orfeumban láttatja és hallatja magát. A rangos, kipróbált, ördög, pompás színésznő. És nem német. Okvetlenül gondosan ápolt körmöcskéinek a hegye se német. Inkább francia, inkább angol, inkább magyar, inkább minden, sőt leginkább az, aminek mondja magát: amerikai. Az: amerikai. Aki kigúnyolja ezt az egész ernyedtt világot, a saját mesterségét s önmagát. Egy csúfolódó, táncos énekdarabjával többet ébreszt bennünk a magát agyongondolkozó ember érzéseiből, mint nyolc színháznak ő repertoárjuk.

Ez a nő megmagyarázza, miért rettegnek a párizsi színházak az orfeumtól, s Londonban miért nőttek máris a színházakra az orfeumok. Az orfeum nyakoncsípi az életet. A színház ősi, forspontos alkalmatossággal baktat utána

Nem nyilvánvaló ebből, hogy az ember bókoljon Rudnay rendőrfőkapitánynak? Beszélhetnek a rendőr-észről, ami tetszik. A rendőr-ész pompás ész. Primo vivere, deinde philosophari. Az orfeum kell, tehát vigyázzunk az orfeumra. Bárcsak volna egy Rudnayjuk a színházaknak is. Rudnay rendeletet adott ki, s legelőször is az dicsértessék e rendeletből, hogy germanofób. Ha ezer szomorú okunk nem volna a német géniusztól félni, elég a kultúr-emberi ok. És fájdalmas dolog, hogy a budapesti orfeumok azt hitetik el a világgal, hogy a német brettli-szellem felsőséges valami. A fenét az. Egyszerűen német, pocsolya-járó. Rudnay azt kívánja, hogy legalább fele az orfeumok színosorának igazán magyar legyen, s álljon azon a nivón legalább is, mint a német. Ez csak nem nagy dolog? Most már ad az orfeumnak színészeket a színészegyesület. Adni fog ízléses írókat is talán végre — a muszáj. Mert muszáj lesz ilyeneket keresni.

Ha pedig egyelőre nehezen fog menni a magyar orfeum-múzsa dolga, jöjjenek addig a Josefine Sabelek. Franciák, angolok, spanyolok, amerikaiak. Mindazok, akik onnan a brettliről, esprit-t, tüzet, színt, vonalakat, finom exotikumot, frissonokat, szépséget és filozófiát, igen: filozófiát tudnak adni. De sipirceljenek a németek.

Az orfeum hódít. Ezen lehet szomorkodni. De ezt meg is lehet magyarázni. Kontaktusa a Nyugattal nagyobb az orfeumnak, mint a különben is szerencsétlen, maradi szerkezetű színháznak. És e sivatag-Budapesten örülünk, ha valami Nyugat felé fejlődik.

És hajtsuk bele azt a valamit a nemzettársadalom nagy átalakító és átalakuló munkájába, mely folyjék már szaporábban, különben egyre többen leszünk itt nagyon árvák, szomorú vonzottjai az idegenek.

BN 1905. szeptember 8.

A. E.

175. AZ IDEGENEK

Budapest, szép Budapest, még mindig csodálkozol az idegenek, kik téged elkerülnek?

Én már tegnap óta nem csodálkozom. Tegnap láttam egy világvárost, mely elvesztette a fejét. Mert sok volt az idegenje. Ugy-e, hogy volt itt tegnap háromszázezer idegen? Nem volt? Hát akkor az én sejtésem a való. Ez a nagyszerű világváros megtelik — háromszázezer emberrel? Nem. Ezer emberrel. Ez az ezer ember pedig megemlegeti, hogy Budapestre mert jönni.

Nyilván voltak egy hét óta idegen tudósok, akik Budapesten az utcán háltak. Budapest szállodásaival egy hét óta nem lehet beszélni. Háromszoros árakat kapnak egy szobáért, s a bebútorozott fürdőszobákat aranyakkal fizettetik. Sejtik önök, mit jelent az: háromszoros ár Budapesten? Budapesten, ahol minden idegen varázsos kaliforniai aranybánya, akiből ezren akarnak meggazdagodni?

Beszélik, hogy némely vendéglőkben az étlapárakat is fölemelték. Bizonyosan drágább a virág, a szerelem, az omnibusz, minden, minden egy hét óta. Hiszen csak egyszer van Budapesten idegenjárás. Beszéltünk a két kongresszus néhány külföldijével. Azt mondják, félévi jövedelmükbe került a magyar főváros. És én elhiszem.

És mi panaszkodunk, hogy nem jönnek az idegenek? Hiszen először el sem férnek. Két kongresszus már kiszorít innen minden honi vándorlelket. Másodszor azt hisszük, hogy külföldön csupa milliárdosok laknak?

A többről nem beszélünk. Arról, hogy mit tudunk adni az idegenek. Ez már régi dal. Elvenni el tudjuk venni utolsó márkáját, líráját, frankját, pezetáját, rubeljét és egyebét és — minden illúzióját.

BN 1905. szeptember 10.

Pont.

Budapesten internacionális kongresszus dűl újra. Az antialkoholisták jöttek el Tokaj nemzetéhez, hogy lebeszéljenek minket az ivásról. Székelyhídon a minap tartottak kongresszust a magyar bor barátai. Győrrött éppen most áldomásoznak vidáman a magyar vendéglősök. Két internacionális kongresszuson a napokban annyit ittak itt az emberek, hogy no. Szóval nagyon idejében jöttek el hozzánk a mi kedves vendégeink, részegjei egy gyönyörű józanságnak. Bizony sokat iszunk. Bizony jó volna, ha meg tudnánk térni mind, kik az alkohol pogányságában leledzünk.

Üdvözöljük a két józanság apostolait Budapesten. Ők egy nagy emberi szomorúság készséges résztvevői. Aztán meg ők egy új nyugati eszme-mozgalom szítói lesznek nálunk. Mert már mi ilyenek vagyunk: örülünk annak, ami Nyugatról jön.

Azonban, azonban... Ama bogaras angol tudósnak, kiről itt-ott a lapokban mostanában szó esett, van egy kis igaza. Véletlenség-e vajon, hogy az embernek fia — iszik? Avagy ha nem iszik, hát hasissal, ópiummal s megymással kábítgatja olykor magát? Nem lehet ez véletlenség. Mikor a nagy gép megindult, ott volt az alkohol a szertárban. Egyéb adói között a nyomorúságnak kivettetett volt az emberi nemre ez is.

Az alkoholizmus olyan kényszerű eredménye a társadalmakon uralkodó, még alig sejtett törvényeknek, mint akármí. Az öngyilkosság, az elmebaj, a kivándorlás, az egy-gyermekrend. Akármí, ami eszünkbe jut. Tehát? Tehát adjanak nekünk jobb társadalmat. Szereljének fel bennünket jobban a társadalmi életre. Testi és lelki éhségeinkről tegyenek. Tegyék nekünk szebbé az életet. Rendben van. El fogja dobni minden eszes lény a maga italospoharát. Kovács Péter kubikos is, akinek butykos a pohara.

Hogy ez az ideális társadalom lehetetlenség? Akkor még nagyobb lehetetlenséget akarnak önök, tiszteletreméltó hölgyek és urak. Oh, igazuk van önöknek. Nyomorúság és szomorúság ez. Méltatlan az eszes állathoz, ki embernek neveztetik, ön-lelkének rombolása. De mikor ezt alighanem kérlelhetetlen törvények akarják így?

Ha igazodik a világ, az alkohol is fogyni fog. De önmaguktól való bűnök nincsenek. És az alkohol sem ilyen. Az ember nem mindig a Molnár Ferenc Józsiája, aki rosszalkodni akar. Az alkoholista nem azért alkoholista, mert ő feltétlenül meg akar örülni, fegyházba akar jutni, avagy testi és lelki kfnok után vágyik.

A művészlelkek alkohol-védő, szellemes és gyanús érveit nem kavarjuk ide. Arról sem szólunk, hogy féllelkű társadalmakban,

mint a miénk, miért rombol az alkohol még jobban, mint másol. Csak egy kis kételkedés volt a célunk. Nagy és jó emberi erény ez.

Ám ezért a hívőknek legyen igazuk. Szeretettel üdvözljük a nemeseket és derekakat, kiket harcra tüzel ez a nagy emberi epidémia: az alkoholizmus. Legyen nekik igazuk.

BN 1905. szeptember 12.

Lellei.

177. A 3 AJAX

— *Bemutató előadás a Vígszínházban* —

Bisson-darab a Vígszínház első új darabja. A 3 Ajax, ez a magyar címe. Bohózat persze, s egy furcsa Rádika-Dódika-munka. A 3 Ajax-ban két bohózat nőtt össze. Az első felvonás az egyik. A többi három a másik bohózat. Az első bohózat az egészséges. Ez a régi Bisson-ra vall. Van benne újszerű, kedvesen malac, csúfólódó, bolond és hahotáztató. A másik bohózat, mely a második felvonással kezdődik, halvaszületett. Persze az örök-téma, a szent házasság tördelése, a téma. A 3 Ajax három jóbarát, kik egymásért mindenre készek. Még arra is talán, hogy egymás feleségeit elcsábítsák. E három úr, valamint még néhány úr és egy sereg hölgy révén aztán ezúttal az bizonyíttatik, hogy a férfinak szabad. Házasságot törni tudniillik. Hogy a nőnek szabad, ez már előző bohózatokból ismeretes. Valljuk azonban be, hogy a mai Bisson-darab malacságai mellett is, második részének hosszú unalmasságában végül minden morális lelket kiengesztel.

A bohózat tehát nem elsőrendű a maga fajtájában, de nem is érdektelen. A Vígszínházban nagyon jól játszották. Egy fölismerhetően eleven modellről mintázott nőügyvéd szerepében ma este mutatkozott be a Vígszínház új komikája, Kiss Irén. Nem volt éppen hálás szerep, de már ma este meggyőzhette azokat, kik a vidékről nem ismerték, hogy kiválóan intelligens, ízléses színész nő a finom komikum eszközeivel. Nagy sikere volt G. Kertész Ellának, ki különös jókedvvel játszott, s pompás, bájos, fáradhatatlanul ötletes volt, mint mindig. Az előadás nagy sikeréből nagy rész az övé. De osztozik vele Tanay, Góth és Hegedüs. Nagyon jók Gazsi Mariska, Tapolczai, Vendrey s valamennyien.

A színház a teljes szezont, a téli szezont képét mutatta. A közönség nagyon szíves és hálás volt. Jól mulatott, ahol lehetett, s türelmes volt, ahol unatkozott.

BN 1905. szeptember 14.

Dyb.

— *A Nemzeti Színház bemutató előadása* —

Hogy miért tetszenek Budapesten a primitíveskedő, silány, angol színműírók? Bizonyosan nem azért, amiért Londonban. Shakespeare népe különös race. A kemény, a módos, a józan, a kifestáziájú angol ma olyan szilárd, nagyszerű társadalomban él, hogy neki szabad az életről bután és édesdeden álmodni.

Minekünk még nem volt sem Baconunk, sem Shakespeare-ünk. Ha hát minket megfog ez az angol lagymatagság, úgy mihozzánk még nagyon közel van a pátriárkák kora. Nekünk nem luxus ez a limonádés színpadi élet, de visszaszfrása az együgyű, közeli, boldog, primitív időknek.

Somló Sándor újra fölfedezett egy angol darabot, s ma este be is mutattatta. Henry Davies vígjátéka ez: *Cousin Cate*, *Kata néni*. Bolondos, kicsinyes, a mese-cselszövények rangján álló história ez. *Kata néni* nem néni, de egy huszonkilenc éves frónő. Szíves, eszes. Regényeiben gúnyolja a férfiút és a házasságot. Elutazik vidékre egy kis unokahúga lagzijára. A vége az, hogy egy kis vidám ficánkolás után elveszi a kis cousine vőlegényét. Szerelmes lesz bele. Hogy a darab három felvonásos lehessen, *Kata néni* fel akarja áldozni magát. De kiderül, hogy az unokahúg már mást szeret. Egy hozzá illő jámbor papot. Első vőlegénye, ki művészlélek, úgysem hozzávaló. *Kata* tehát egy lagzi helyett két lagzi dolgát üti nyélbe. Ő maga pedig, mint frónő, felcsap a házasság gyakorlójának és fiskálisának.

Típusa a Somló által kultivált modern angol primitívkereső fróknak ez a *Davies*. Hanem most már elég legyen ezekből a sületlen-fővetlen angol darabokból. Ha tetszik a közönségnek — annál inkább. Mert ezek elnevelik a publikumot az igazi irodalomtól, amit — úgysem nagyon szeret.

Az előadás? Meglepően jó. Az igaz, hogy *Csillag Teréz* *sok* nő volt egy molettéként nehezen képzelhető angol leánynak. De kedves volt nagyon. *Várady Aranka* igen eredményesen ügyeskedett. Jeles mama *Helvey Laura*. Hanem ez a *Császár*: micsoda rossz színész ez! Egy iskolásfiú szerepében értelmes, jó színésznek ígérkezik *Gálosi* növendék. *Pethes* kiváló, mint mindig. Ezúttal egy lelkész-szerepben. A darabot még *Fáy J. Béla* fordította volt. Elég szép közönség gyűlt az első premierre.

BN 1905. szeptember 16.

Dyb.

I.

Egy nagy szakítás

Jön a hír, hogy Edison föltalálta azt, ami több az izzólámpánál s a fonográfnál. Az új, a csodálatos batteriát. Ezután zsebünkben fogjuk hordani az erőt. Egy kis akkumulátorral száz mértföldet futunk. Kinek jut eszébe, hogy ez egy nagy szakításnak a fázisa újra? Pedig az. Az ember szét készül szakítani egy sok millió éves viszonyt. Elúzi magától az állatot, aki végigkísérte a gyámoltalanság idején. Nem kell a ló, a marha, a kutya, az iramszarvas és a többi. Az ember egyedül akar maradni. Ha Kipling új állatregényt fog írni, e regény hősei szép dolgokat fognak mondani rólunk, emberekről s e nagy szakításról. És nagyon gúnyosan fognak mosolyogni. És igazuk lesz. Egy nagy szakítás után joga van ehhez az elhagyott félnék. De enni csak ezután is fogjuk talán őket?

II.

D'Annunzio válik

Valamikor másfél esztendővel ezelőtt megdobbant szívve olvastam valamit a nagy D'Annunzióról. Egy francia újságírónak tett vallomást egy szent szerelméről a mester. Azt mondta, ő az anyaföld poétája akar most már lenni. Nem szeret semmit, csak az Abruzzókat szereti, ős Itáliát. És meghalna, ha olasz nem volna. S most olvasom, hogy svájci honpolgár lesz D'Annunzióból, mert csak így válhatik el a feleségétől, s vehet el egy módos, előkelő özvegyasszonyt. A vén, hiú javíthatatlan. A vén nem őszinte. Roda-Roda, aki szabad házasságkötését a lapokban publikálta, valóságos mestere lehetne a szerénységben D'Annunzionak. Ő válik. Ő házasodik. Ő tud válni, és tud házasodni. És e célból még olaszágáról is lemond. És nem hal vajon bele? Sohase fogok többet bármilyen megható nyilatkozatot meghatva olvasni.

III.

Alfonzó király házassága

Már a hírlapok is házasítják odahaza. De menyasszony nem kerül. Egy kosarasboltban nincs több kosár, mint amennyit a nem túlságosan daliás, nem túlságosan csinos és nem túlságosan elmés király már kapott. És most Bécsbe fog jönni. A rokonsághoz.

Értjük. A rokonság szégyenli a dolgot. Szegény kis rokon-főhercegnő, akinek most fel fog kelleni áldoznia magát a familia érdekében. Vajon melyik lesz?

BN 1905. szeptember 21.

Pont.

180. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Tekerceses szobrok

Rossz szobrok Párizsban is vannak. Rossz szobrok vannak mindenütt. Ha nem is olyan rosszak, mint Budapesten. Azonban sehol annyi tekerceses szobor, mint a magyar metropoliszban. Arany Jánosnak ugyan csak papíroslap jutott. De egész tekerccsel állnak: Eötvös, Széchenyi, Petőfi, Bethlen, József nádor, Bocskay stb. És Pálffy is pár nap óta. A nyugati kultúremlernek nagy vígasztalás lehet ez. Micsoda litteráris nációnak nézhet minket a naiv idegen. Micsoda papíros-imádó nemzetnek. Még a szobor sem adja itt minálunk egy papírostekercesen alul. Tekercs a kezében nálunk minden szobornak. Analfabéta katonának s éhenkórász költőnek. Mindenkinék. Fene invenciózus, sok fantáziájú, lzléses, esztétikus emberek vagyunk mi itt úgy általában. És nagy a kacérkodó kedvünk a papíroshoz. El nem engedjük a szobroknál sem. Hadd lássa magas, kulturális voltunkat e barbár világ. A tekercsből. A szobrokból és más egyébből úgysis bajosan láthatja. Egyébként pedig indítványozzuk, hogy ezután csak mellszobrokat fogadjon el Budapest. Kíváncsiak vagyunk, hova teszik majd a — tekerceseket.

II.

A múlt

Az osztrák igazságügyminiszter rendelte. A magyarnak nincs ideje reá. Meg aztán reszketünk mi attól, ami új. Szóval az osztrák igazságügyminiszter rendelte el, hogy a bírák ne firtassák, ha kell, ha nem kell, a múltat. Istenem, a múlt. . . . Ez a mai kegyetlen társadalom sohasem bocsát meg azért, amiért valaki valaha bűnhődött. Elesni nem szabad, s jaj annak, aki elesik. Légy vádlott, sőt légy csak tanú, fölkatatják bíró uraimék azt is, hogy elemista

korodban elloptad a pajtásod krumplicukrát. Ez a törvény. És a reakció kikiáltott országában ezután nem így lesz. Nem bélyegeznek meg azért senkit, mert polgári kötelességekben tanú, s a vádlottra nem olvassák rá okvetlenül, hogy már tizenhatéves korában tett valamit, amit nem lett volna szabad. Nem radikális e rendelet. Nem minden esetben hagyják ki a bírói tárgyalásból a rovott életet kutató kérdést. De új győzelmet jelent e rendelet mégis. A múltat, a megbűnhődött múltat, nem sűtik ezután már mindig hatósági bélyeggel a homlokra. És minket megelőznek ebben is az osztrákok. Pedig mi vagyunk a liberális, a nagyszerű náció. Ők a reakciós csorda.

III.

Az okos bolond

Kiderült valami Lebaudyról, a bolondról.

Párizsban azt beszélnek, hogy a legutolsó óriás krach, amely Croznier-t, a híres cukorkirályt a tönk szélére juttatta, és öngyilkosságba kergette, Lebaudy munkája. Lebaudy már régen tervezi, hogy ő, vagy Croznier tönkre megy. Kockára tette egész vagyonát, és sikerült a dolog. Croznier bukott, s Lebaudy milliomosabb, mint valaha. Mikor császároskodik, s közben adós marad minden pincérnek, mindenki rámondja, hogy bolond. Pedig mintha nem is volna olyan nagy bolond ez a Lebaudy. Ellenkezőleg. Ő ama boldog dúsak közül való, aki azt is megengedheti magának, hogy bolonddá tehesse bennünket a bolondságával. Közben pedig a milliók szaporodnak a szegény ördögök vércsöppjei árán. A nagy pénznek ez a szokása, és az olyan sok millió ura, mint Lebaudy, megbolondulhat ugyan, de bolondsága sohse lesz olyan természetű, hogy a zsebünkbe belerakja a pénzt. Kiveszi a mások zsebéből. Ami nem bolondság.

BN 1905. szeptember 22.

Pont.

181. ERVIN GRÓF ISKOLÁJA

Jókai tudná megírni, és nem hinnék el neki. Nagyon is délibábos ez a történet. És hát izgatóbb a Zeysig-ügy nekünk.

Pedig nem történt messze valahol. És Ervin gróf eleven gróf, ki nem a Jókai-hősök fénypara-világából lépett ki. Innen a Lajtán történt a történet, s innen a Tolsztoj evangéliumán. Csak a szürkék

látják délibábnak, s csak a kő-emberek érzik levegőnek. Értése ez az életnek, és engedelmség az igazságnak.

Egy gróf a Batthyányok közül, de genere Örs avagy Német-újvári-utód, a genealógusok jobban tudják, iskolát állít azoknak, kik új világot akarnak építeni a grófi világnak a helyébe.

Bögötének hívják talán a falut. Meg fogjuk ezt még tanulni jól. Vas megyében, közepén az ő domíniumának, szociális iskolát építtetett Batthyány Ervin.

Négy klasszisú iskola lesz ez, mint a normálisak. És tizen-tizen ez osztályokban új ábécét fognak hallani. Meghallják, hogy a világ nem hat nap alatt teremtetett, s ez a hatalmas világ mindenkié. Megtanulják, hogy minden ember ember, s az ember nagyszerű dolgokra képes. Boldog Vas megyei fiatalok, kik tudni fogjátok nézni az életet. Kik imádkozás után végre élni és követelni is megtanultok.

A bögötei iskolában a természettudomány lesz a biblia, a nemzetgazdaság a tízparancsolat, s a szociológia a káté.

Rémüldöznek már is az iskolától Vas megyében. Már akadt pap, aki a templomban prédikált ellene. De még csak az iskola falai állanak, már is győzedelmes az új levegő. A templom kiürült a mérges prédikációra. A nép szomjas. A nép akarja az új iskolát.

Az iskola egyik tanítója Tarczai Lajos lesz. A szociáldemokrata Népszava munkatársa. Diplomás tanító és tanár, aki bejárta a külföldet, hogy okulást kapjon az új tanításhoz. És a többi tanító is az új pedagógusok, az életpedagógusok közül való lesz.

Az ideális anarchista gróf íme mint a jövőendő praktikus imádója. Keresztültörte magát saját lelke Sturm és Drangján, a magyar társadalom rettenetes mozgó jéghegyei között bevezett a humanisták munkás-szigetére. Érlelni, tanítani akarja a népet új igékkel, hogy érdemessé, alkalmassá tegye a közeledő új időkre, melyek meg fogják változtatni a világ arculatját.

Ervin gróf iskolája nagyszerű jele az időeknek, melyek a magyar társadalom fölött sem suhoghatnak el nyomtalanul. Van immár egy magyar gróf, aki éppen abban az időben, mikor a grófok legmaka-csabbán fogják a gyeplőt, s átkozzák azokat, kik a jó, türelmes parasztban fölkeltik a „kóbor ösztönt”, az emberség tudatát, odaáll az élre, szembe a grófokkal, s nevel nekik hatalmas ellenfeleket.

Ez kevesebb és több Tolsztojev evangéliumánál. Nem anarchia. Csupa hit. Türelmes és munkás hit. Tanuljanak, akik lelki és testi szolgátságban vannak. A legszebb jelége ez azoknak, kik bíznak a jövőendőben. Ervin gróf pedig bízik.

182. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Caruso tréfája

Ha okos embereknek nem hitte el eddig a világ, elhiszi talán most egy tenoristának. Mundus vult decipi. Caruso, a híres tenorista Chicagóban énekelt. A Bajazzo-ban. Mikor a kulisszák mögött énekelendő áriához ért az előadás, melyet mindig a második tenorista énekel, Caruso tréfából átvette a második tenoristától ezt a számot. Ő énekelt a kulisszák mögött. És a közönség majd kifütyölte. Mit akar ez a rongyos hangú második tenorista, mikor mi Carusoban akarunk gyönyörködni. Föl is kiabáltak a színpadra, hogy elég. Aztán egész este ünnepelték a kulisszák előtt Carusot. Mert igazságos vagy és elfogulatlan te, óh nagyságos publikum.

II.

Kipling és a németek

Még Kipling is politizál. Csodálkozunk-e a mi úgynevezett nagyjainkon. A Figaro-ban a sárga földig lebecsülte a németeket Kipling. Hiszen jól tette. Csak meg ne bánja. A németek ma minden író patrónusai és szállítói. Ibsentől Gorkijig ők adták a világhírt. Wilde Oszkárt halottaiból föltámasztották, s imádtatják ma a világgal. Még Kiplingnek is nagyon megártana a németek bojkottja.

III.

Sam-Sam leánya

Sam-Sam leánya sejteti velünk, hogy milyen nagy elegedés lesz egyszer a világon. Sam-Sam egy párizsi úr kínai cselédje, kit messze Shanghaiból hozott magával. Nem tudta, hogy Sam-Sam asszony. Pedig az volt. Alig érkeztek meg Párizsba, Sam-sam életet adott egy leánynak, s aztán meg akarta a kis kínai képű csecsemőt fojtani. Mert neki csak fiú kell. Mert neki már három leánya van Kínában. Diktum-faktum, meg kellett menteni a gyilkos szándékú anyától a gyermeket, s bevitték egy menházba. Ha felnőtt a kis kínai leány, ő csak franciául fog tudni, s francia lesz. Sárga arccal, de könnyörtelenül. És e kis eset példázza, hogy a közlekedés nagy haladással jár, hogy el fog múlni majd az, ami ma minden: hely, nyelv, faj, szín.

IV.

Rothschildék szerencséje

A berlini Rothschildéktól elloptak egy 150 000 frank értékű papírt, s ez a papír megkerült. Meglelték a pályaudvaron. A tolvajok elvesztették talán. De Rothschildék megkapták mindenesetre. Holott egy percig sem okozott volna neki egy szemöldökrándulásnyi gondot is ez a pár fillér értékű levél. (Nem. Ezt a jegyzetünket nem folytathatjuk tovább . . .)

BN 1905. szeptember 24.

Pont.

183. AZ ÖRDÖG BIBLIÁJA

— Bemutató előadás a Vígszínházban —

Hogy mit láttunk ma este a Vígszínházban? Egy magyar rokokó-darabot. Valamit egy ködmön-szagú, csalafinta, sohasem volt magyar világból. Géczy Istvánnak egy új darabját.

Keresztelni fogják bizonyára mindennek. Népszínműnek, parasztvígjátéknak, pórbohózatnak. Egyik sem. Paraszti bábjáték. Közé az élethez nincs, de helyel-közzel mulatságos. Megróni ne tessék íróját, mert meghamisította a népet. Nem tette. Ő tudta, hogy ezidőszert Budapest hajlandó magához emelni egy mulatságos estére a parasztot. Tehát parasztokat vonultatott fel.

Lump Kispál uram elkártyázza a feleségét. Huszonegyen. Süveges csárdásgazda nyeri el pénzével együtt a kackiás menyecskét, s a menyecske Süveges uramé lesz. Végül minden jóra fordul. Kispál visszakapja az asszonyt. Süveges vén feleségével marad együtt, s bánatában nazarénusnak áll be.

És érdekes dolog történt e darab előadásával. Maga Géczy voltaképpen egy szélsőségesen, bábjátékszerűen franciás darabot írt. A Vígszínház színészei pedig olyan magyar megértéssel, olyan nagyszerű paraszt stflussal játszottak, mintha Feydeau-t és Bissont, a cocu-keket, az elegáns lumpokat, a félvilági hölgyeket és kikapós asszonykákat hírből sem ismernék.

És ha nem is remekmű a Géczy darabja, de hatásokat bőséggel kínál. Színházi ember munkája, s olyan emberé, kitől a népszínmű föltámasztását várták sok reménységgel. Alakok, helyzetek, ötletek, epizódok pótolják azt, ami litteráris és művészi lett volna, ami azon-

ban esetleg nem tetszett volna úgy, mint ahogy tetszett, ahogy van a darab.

Mert tetszett a darab, és sikert jegyezhetünk fel. Hegedüs Gyula pompás volt parasztszerepében, s originálisan játszott, szomorkodott, duhajkodott s nótázott cigány mellett. Tanay is meglepően józú parasztsiheder volt. Szerémy, Papp Mihály, Vendrei, s mind kitűnők. A hölgyek közül Kiss Irén vált ki, a színház új komikája, s jeles volt parasztnyecskeének, kártyán nyert feleségnek Haraszthy Hermin. Esemény volt a színház új trükkje. A cigányverseny után dalárdaversenyt akar — úgy tudjuk — a Vígszínház. A második felvonásban ma elsőnek az Ébredés dalkör tagjai énekeltek. Fegyelmezett, erős férfigárda, de a dalárdák nagy modorosságával. És megállapíthatjuk jóelőre, hogy a Vígszínháznak sok az a hang, amivel egy népes dalárda betölti, vagy szerencsétlen a színház akusztikája. Nagyon-nagyon tapsolták egyébként a kitűnő dalárda nótáit.

BN 1905. szeptember 24.

Dyb.

184. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Bebel nem éhezik

Még Németországban is a régi dal járja. A jénai gyűlésen rákiabáltak Bebelre, hogy ő nem éhezik. Saját szocialista hívei. És úgy hangzott a vád, mintha áruló volna Bebel. Mert van mit ennie. És Bebelnek bizonyítgatnia kellett, hogy ifjúságában korgott az éhségtől az ő gyomra is elégszer. Hát nem undorító ez?

Százsor szent érzés az éhség. A legnagyobb állati érzés. Joga van mindenhez. De egyhez nincs joga. Megvetni azokat, akik sírván eszik a kenyereket. Egy jobb világért nemcsak az éheseknek szabad küzdeni. Az éhes ember voltaképpen szerelmetes fia az életnek. Csak kenyér kell neki, s ha kerül kenyér, lelkében a vidámság patakja csörgedez. Ha tudnák az éhezés gőgös arisztokratái, hogy hány nem éhező ember dobná el szívesen a kenyereit, ha egy fájdalmas, szent erő nem sorakoztatná őket a világjobbító harcba, s ha tudnák, hogy az éhségnél is van nagyobb éhség, bizony nem volnának ilyen nagyon büszkék arra, hogy ők — éheznek.

II.

A cár fia

Nagy örömmel hallhatják a jámbor demokrata lények, hogy a cár fia is olyan furcsa szokású kölyök, mint bárkié. Ha valami tetszik a kis cárevicsnek, s kezeügyébe akad, szépen a szájához viszi. Mert a csecsemő olyan, mint a kis nemzet, orrához és szájához értet mindent. Sok baj is van az úrfival. Az anyja tervezett neki egy játékszert. Egy tarka papiroskígyót. S a cárevics lenyalja róla a festéket. Ebből pedig baj lehet, mert a festék mérges. És a többi. Szóval sok baj van a gyerekekkel.

De helyeseljük, hogy a kígyóhoz már gyermekkorában hozzászoktatják a cár fiát. Egy valamirevaló uralkodónak meg kell szoknia, hogy kígyók veszik körül.

III.

Japán lakolni fog

Az a hír jön, hogy Japánba megy téríteni Booth tábornok, az üdv hadseregének ismert generálisszimusza. Visz tanítványokat, s visz pénzt. És erősen reménykedik Booth tábornok, hogy minden japán föl fog csapni szalutistának.

De ne tessék hinni, hogy csak Booth tábornok megy Japánba. Mióta Japán dicsőségre vergődött, meggyűlt a baja. Minden amerikai cég, minden bogaras lény, minden merész seftelő, minden kiszolgált courtesane, minden kalandor felé pályázik. Európa és Amerika így honorálják Japánnak azt a szívességet, hogy kultúr nemzet lőn. Most nyakára küldik minden bizarrságukat, nyavalyájukat. A japánok meg fogják még egyszer bánni, hogy közénk, úgynevezett kultúr nemzetek közé, beálltak.

IV.

Kacagni nem szabad

Budapest népe tüntetett, s két kicsi leány megállott az aszfalton. Tízezer ember sokaságának közepében voltak. Nem lehetett nekik tovább menni. Egy ház erkélyéről beszéltek éppen. Lázban morajlott a tömeg. A két kicsi leány unatkozott. Tizenhat-tizenhét évesek voltak. Budapestiek, fiatalok, frissek, szépek. Összedugták fejcskéiket, s próbáltak egymásnak mulatságos dolgokat súgni. És

kacagtak hangosan, csengőn. Fiatal férfiak közelében álltak. E férfiak mind budapesti angolsággal öltözöttek valának, s tipikus budapesti, ifjú férfiak. És íme rárivallnak a két, kicsi leányra:

— Mít vihognak maguk, kisasszonyok. Most nem szabad kacagni magyar leánynak. Nem olyan időt élünk.

A két kicsi leány majdnem sírásra fakad. Szégyenkezve, búsan fúrnak be magukat a sokaságba. És ez a jelenet többet elmond a budapesti utca mai hangulatából, mint ezer hangos dikció.

BN 1905. szeptember 27.

Pont.

185. A BENJIK ÉS SAVÁK

Most Benjik és Sava urak járnak nálunk. Ők japán agráriusok. Tokiói miniszterük küldte el őket Európába. Okulás okából természetesen.

Budapest nem első városa a világnak. Nem vagyunk mi valami nagyon példás náció. De Tokió nincs elég messze Budapesttől és még ide is eljönnek sűrűen ők. A kicsi japánok.

Nogi és Togo javában izzadtak: szerte a világban pedig nyitott szemekkel, okosan, jártak, keltek, nézgelődtek és okultak a kicsi emberek. Minden érdekelte őket. Földművelés, vasút, filantropia, irodalom, színház, művészet, filozófia, kereskedelem, jog, városrendezés. Minden és minden. Hogy közben Japán életre-halálra, világra és történelemre szóló harcot vív? A politika a politikusok dolga, a háború a katonáké. Egy náció nem élhet csupán a politikának. A háborúból pedig bajos megélni. Ilyenek az idők. Elmaradni egy országnak sem szabad.

Port-Arthur sorsa reszketettette az egész világot, a tokiói kultuszminiszter Párizsban a legszebb impresszionista képeket elhalászta a francia múzeumok elől. Amszterdamban japán szocialisták szóltak az új társadalom nagy válságaihoz. Maga a felséges mikádó a legvéresebb harcok idején is érdeklődött, hogy merre megy legközelebb művészi körútra Szada Jakkó. Egy új Shakespeare-fordítás esemény volt Tokióban a csemulpoi ütközet idején is. Nietzschét japán nyelvre a háború alatt kezdték fordítani, s az új kereskedelmi összeköttetéseket legalább is úgy kereste Japán, mint a megütközést Kuropatkinnal. A kis tanulmányozó japán emberkék, a Benjik és Savák, kóboroltak egész világon.

Hát a tudónek nem kell levegő, ha a lábat a csizma szorítja? Lehet-e egy mai társadalomnak mindent egy blattra tenni föl, hogy

kártyás nyelven, népszerű nyelven szóljunk. A Benjik és Savák országának fiai közül elhulltak pár százezren. Piheg, lankadt, elégedetlen a fölkelő Nap országa. A béke után, a vér és pénz ontása után. De az élet él. A barbár Japán tudja, hogy a kultúra nem ismeri a tréfát. Rohanni kell vele vagy — elsüllyedni.

BN 1905. szeptember 28.

Lellei.

186. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Histrio az utcasarkon

Harmincezernél több színész éhezik Franciaországban. Vajon nálunk hány? És hát nem kellene csakugyan a világnak, csak a panis? A circensesre nem volna már szükség? Jaurès, a nagy Jaurès, egyszer a poétákat csúfolta:

— Csodálatos dolog — mondotta —: az emberi vágyak egyre pozitívabbak lesznek, a poéták pedig szaporodnak.

Vajon nem így van-e a színészekkel is? Az emberek úgy benne vannak az élet kötelező komédia-játszásában, hogy a hivatásos komédiásokat kezdik lenézni. És talán bizonyos idő múlva Histrio oda fog kerülni, ahonnan beállott az emberiség mai életébe: az utcasarokra.

II.

Honnan jön a tömeg?

Tegnap vérszagúvá tette az utcákat, ma ismeretlen odúiban ül. Honnan jön, mikor jön? Milyen szuggesztíók teszik olyanná, mintha egyetlen, individuális emberszörnyeteg volna? A józanok mosolyognak. Még jobban mosolyognak a pödrött bajszú, szigorú rendőrök. Pedig ők nem tudják, honnan jön. Nagy szenvedés-barlangból, mely bizonyos napokon kitarja a száját. Sok ott a kín, ahol hirtelen ezrekben jelen meg a nép. Sok ott a szenvedés, a dühös jobbatakarás. Mindenféle tömeg szenvedést jelent és hoz. Az is, amely danolva szórja a virágokat házасodó királyának lábai elé, s az is, mely elnyisszantja a király nyakát. Mikor a csorda-ösztön kél fel valahol a népben, mikor nekivág az utcának, mint az elefántcsorda az őserdőnek, éhség és veszedelem érzése dolgozik akkor.

III.

Witte és Komura

Mindaketten — hazamennék. Sőt Witte otthon is van már. Komura csak most indul Japánnak. Még olvashatja a fürge amerikai lapokban, mennyi ujjongás fogadta Pétervárott Wittét. Vajon miket gondol? Tokióban nem lesz rivalgó nép. Nem lesz babér. Ott harakirit kínálgatnak a békekötő Komurának. És mégis hazamegy. Siet haza Komura. Nehogy addig megváltozzék a hangulat, s majd őt is virággal fogadják. Mert a Komurák búsan tudják, hogy a nép játszik virággal és keresztrel. Nagyon mindegy nekik, melyiket kapják. Sőt a keresztet jobban szeretik.

BN 1905. szeptember 29.

Pont.

187. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Eklézsia-követés

Főtiszteletű Baksay Sándor úr, az én főpásztorom, tudná megmondani, dívik-e még nálunk, kálvinistáknál, az eklézsia-követés? Ha dívik, tessék eklézsia-követéssel sújtani a református szociáldemokratákat. Az istenteleneket. Mert nem szabad a zsidók mögött maradnunk. És Solymosi Márton úr már Mózes törvényei alapján kéri az erkölcsileg tisztátalan szociáldemokrata zsidók kiközösítését minden jámbor zsidó hitközségből. A katolikusoknak nincs szükségük külön eljárásra. A lelki üdvösségét eljátszotta már a niceai zsinat előtt is minden szabados ember. Hát még a tridenti zsinat óta.

De szép dolog volna, ha most jönnének sorba. Unitusok, unitáriusok, nemegyesültek, nazarénusok, az egyetlen élő magyar szombatos, baptisták és anabaptisták. És kijelentenék, hogy ők kizárják szent vallásuk kötelékéből a hitsorsos szociáldemokratákat. Nagyszerű János, Husz János, ime ma már interkonfessionális a sancta simplicitas. Nagyszerű dolog. 1905-ben ősz-előben jönnek a Pádúai Antalok, s azt mondják Darwinnak, hogy a purgatóriumba kerül, ha nem hisz a pentateukban.

Egyébként pedig Solymosi úr ne féltse az antiszemitizmustól a zsidókat. Az antiszemitizmus ugyanaz, amiről Husz János, a

nagyszerű János, sóhajtozott, Sancta Simplicitas. És Solymosi úr antiszemita.

Eklézsia-követés, mint fegyver az eszme ellen? Hát Weltner Jakab meg fog javulni, ha kizárják a hitközségből? És Csizmadia Sándor siet eklézsia-követésre? Milyen tartósak a régi babonák. Luthert kiátkozták az egyházból, s azt várták, hogy ebbe belepusztul. És akkor már hol járt Luther? Mindenhez közelebb, mint az egyházhoz .

II.

Az izgatás

A Népszava izgat, tehát mától fogva nincs kolportázs-joga. Halmos polgármester úr, jut önnek ideje újságolvasásra? Emlékszik-e a híres Somló-ügyre? Somló Bódogot nagyváradi Hoványiék azért áztatták legjobban, mert — az izgatást védte meg. Pius pápa szerint is haladnia kell a világnak. De bizonyos, hogy izgatás nélkül a világ nem halad. Hát olyan nagy bűn az izgatás? Voltaképpen minden eleven ember professzionátus izgató. Minden véleményhirdetés izgatás. Ha azonban ez a polgármesteri cselekedet beharangozó egy új korszakra, mely a gondolatot nem tűri, akkor rendben van. Akkor nem lehet szavunk, mert — elveszik a szavunkat.

III.

Gorkij

Most már bejut a pétervári akadémiába. Nem bánja a kormány sem, ha bejut. Fogunk mi még arról adni hírt, hogy Gorkij megkapta az Alexandrovna-rendjelet, vagy hogy is hívják. Szóval rendjelet fog kapni. A világ nehezen produkál új igazságokat. Milyen régi a Gorkij esetének igazsága is. Vannak cészárok, akik mezítláb indulnak el. Ezek a hatványozott nérók. Síránkoznak és feltűnnek, mert mezítlábosok. Végre magasra kúsznak. Mert a hivatásos kúszók tanúk rá, hogy kúszni mezítláb a legkönnyebb.

BN 1905. szeptember 30.

Pont.

FÜGGELÉK

Kétes hitelű szövegek

1905. január — szeptember

188. BJÖRNSTJERNE BJÖRNSSON — A FRANCIA PÉNZRŐL

Björnsson, a nagy norvég poéta, keserű igazságokat vág a „*Courrier Européen*” legújabb számában a franciák szemébe. Ezek az igazságok megfordultak már minden gondolkozó ember fejében. Ki az oka, az okozója a mai kegyetlen háborúnak? Kit terhel, mit terhel felelősség a rettenetes vérontásért? *A francia pénzt.* A francia pénzemberek s titokban a diplomaták is, kétszínű, kegyetlen játékot folytatnak. Nagyon helyesen mondja Björnsson. A háború előtt már három évvel megcsinálta Witte azt a mérleget, hogy Oroszország nem bír el több megterhelést. Akkor szinte *nyolc milliárddal* tartozott Oroszország Franciaországnak. Ez, a háború óta, beavattottak szerint legalább *tizenkét milliárdra* szökött föl. S még nőni fog. Björnsson írja, hogy ő finn barátai révén tudja: az *oroszok* maguk *csúfolódnak a franciák örök hiszékenységén.* Ám Oroszország egyre kap pénzt, s ügyes börze-manőverek most német és holland kölcsönök emlegetésével sarkantyúzták meg a francia tőkét, mely újra és újra ad, szállít pénzt Oroszországnak a gyilkos háborúhoz. Björnsson aposztrofálja Loubet elnök újévi beszédét, melyben Loubet akceptálta a diplomatáknak azt a bókját, hogy Franciaország apostola a békének. E közben pedig a közvéleménnyel szemben a francia finansziék és diplomaták a háborút táplálják, ami annál csúnyább, mert — mindenki tudja, — hogy a háborúban egy harmadik semleges hatalom bőrére folyik a játék. Ezeket mondja körülbelül Björnsson. A franciákat azonban, mikor ők hisznek, semmiféle szkeptikus kritika nem józaníttja ki. Ők odaadják a pénzüket ezután is az embertelen, véres háborút szélső Keleten folytatja tovább a — francia pénz, melynek árán a demokrata köztársaság a legbarbárabb európai országban konzerválja a jogtalanságot, a butaságot, az önkénnyt. Az emberiség nagyobb dicsőségére, melynek első zászlóvivőjeként szeret szerepelni Franciaország.

BN 1905. január 18.

189. A PÉTERVÁRI ÁGYÚMERÉNYLET

Mintha XVI. Lajos szerepét szánta volna a sors II. Miklós cárnak. Hiába minden tussolás. Azok a kartácsgolyók Vízkereszt ünnepeén, a befagyott Néva partján, *egyenesen a cári sátrót s a téli palotát heresték*. A külföldi lapok szentpétervári tudósítói olyan hangon, melyet csak a legóriásibb események váltanak ki a viharos eseményekhez szokott újságíró-lelkekből, azt hirdetik, hogy a *katasztrófa nagyon közel van*: a vízkereszt-i események *szervezett katonai összeesküvésre vallanak*, tehát az orosz hadsereg eljegyezte magát a forradalommal.

A metropolita éppen a híres imát mondotta:

— Add, óh Felséges Isten, hogy a Néva vize sohse hagyja el a partokat, hogy minden terhet türelmesen hordjon, áldd meg a hajókat, melyek a Néván úsznak . . .

A szent cár ajkához emelte a Jordán-vízzel telt aranykelyhet. Megszólaltak az ágyúk, s a harmadik ágyúzúgásnál éles ordítással repültek a golyók a cári sátróknak, a palotának, melyben éppen diplomata nagyurak mulattak. A Szent András-lobogót a cár mellett megtépte egy golyó: tizenöt lépésre a cártól. És csodák csodája: egy rendőr és egy pópa vére kezdett csurogni a szűz fehér hóra, rettenetes, intő, gyilkos szimbólumként.

Az orosz nép-lélek Névája nem akar tovább partok közt maradni, nem akarja tovább az iszonyú terheket hordani, s el akarja szállíesztetni a rajta úszó gőgös hajókat. Ez már: *a forradalom*.

A második tüzérdandár ágyúja okádta a gyilkos golyókat. Ennek a dandárnak ez a címe: *A cár ő felségének útegei*. A cár ő felségének útegei tehát — a cár ellen fordultak, s a cár ellen fordult tehát most már minden ebben az országban, hol a *szabadság* a hó alatt él.

Úgy mondják a legújabb hírek, hogy a katonai összeesküvésbe igen *nagyállású emberek* voltak beavatva, s hogy szenzációs letartóztatások várhatók. Hát még mindig kancsuka, börtön, bitófa és Szibéria? Aligha be nem telt már a mérték.

A francia zsarnokok között nem XVI. Lajos volt a legbűnösebb. És II. Miklós cárnál is ültek hitványabb és kegyetlenebb tirannusok a cári trónon. XVI. Lajost jóindulatú embernek tartja a história. Alapjában jóindulatú, gyöngye lény a minden oroszok mostani cájja is. És a történelem régi szokása szerint, újra meg akarja ismételni magát . . .

BN 1905. január 21.

190. A PÉTERVÁRI FORRADALOM

— Dante tolla sem tudná leírni ezt a rettenetes napot. — Ezt jelenti lapjának egy külföldi laptudósító Pétervárról. Valóban szörnyű nap lehetett. Egyik távirat kétezer halotról s ötezer sebesült-ről beszél. Ilyen vérengzést Mandzsúriában még nem tudtak csinálni orosz katonák. A pétervári hivatalos lap kijelenti, hogy csak hetvenhat embert öltek meg, alig kétszázötven a sebesültek száma, s „fokozott óvintézkedések” történtek. Mik ezek a fokozott óvintézkedések vajon? Van-e még ereje rémületbe s némaságba ejteni a népet a fehér cárnak? Aligha. A nagy angol lapok egy páratlan, *óriási forradalom* véres előjeleit látják. Alighanem jogos ez a véres sejtés.

Szentpétervárott kihirdették a *nagy ostromállapotot*. A cár és a cárné szökésre készek. Egy távirat szerint Moszkvában is kiütött a forradalom.

Mi fog történni? Az autokrácia nem akar okulni, minthogy soha és sehol sem okult. Mindig bizonyosabb: ez már a forradalom, és ha a cári terrorizmusnak egyelőre sikerül is a hóhéri munka, most már föltartóztatlanul tornyosodnak a legsötétebb, legsúlyosabb események felhői az orosz égen. Rettenetes, históriai vihar van kitörőben.

BN 1905. január 24.

191. FARSANG ÉS IRODALOM

— *A londoni Dickens-bál* —

Karnevál udvara sohasem volt spanyol etikettes udvar. Valahogyan a régi, víg pogányok bolondos mámorából akarna inni farsang idején a szegény, mai halandó, az izzadó gond-ember, és nem sikerül neki. A szaturnáliák pogányának más volt a lelke. Ezt ő elfelejti. És fanyar ízek keserűsége, marása marad az inyeken. Nem igen tud kacagni, bolondulni a mai ember. Nincs sok öröm Karnevál udvarában egy idő óta, mert még csak a csörgősipkát sem úgy viseljük, ahogy illik. Nem megfelelő a mi mulatságunk. Nem hozzánk méltó, nem szívből áradó, nem gondúzó, nem őszinte. Ís összefacsarodik az ember lelke még a híres nizzai Karneváltünepeken is, mikor a Place Massénán a tolongó, bolondozó emberáradatra nézünk. Szegény mai ember! Hogy szeretne mindent elfe-

ledni, tombolni, bolondul kacagui. És nem lehet, nem lehet. Nem tud. Siró csuklás van a lehangosabb kacagásában is. És ami a boldog, pogány üköknél őszinte, szent vadulás volt, kínlódás, bús iparkodás vagy otrombaság az nálunk. Ezért halódik Karnevál. Nem igaz az élete. Ez az élete hát elmúlik. És Karnevál új étellel fog feltámadni a mi számunkra. Így lesz, és ahogy hírt kapunk a londoni Dickens-bálról, úgy rémlik, hogy az új Karnevál már közeledik, s mottója az a mondás lesz, amit egy bús franciától olvastunk a minap:

Ha vénül az ember egy kicsit, szívben vagy korban, egyre bizonyosabban látja: legszebb dolog ezen a világon az, amit igaz frók írnak.

A londoni Empress-teremben bál lesz a jövő héten. Édes, bölcs gondolatú bál. E bálon *meg fognak elevenedni a mi édes, imádott alakjaink*. Dickens világa fog életre rajzani. A legszebb, legigazibb világok egyike. Minden egyes látogató Dickens valamelyik köntösében s maszkjában jelenik meg. Az Empress-teremben való álomvilág fog ragyogni. Mennyi ismerős! És milyen ismerősök! Mennyi emlék! A fantázia szárnyaltató perceinek mennyi visszarebbenése! És milyen gazdag világ! Ezren, kétezren, háromezren jöhetnek. Mert nagyon gazdag volt a Dickens teremő lelke.

És eszünkbe jut fájdalomosan egy világ, egy másik világ, egy mindeneknél ragyogóbb világ, amelynek nemrégén költözött el a teremője. Egy Jókai-este Budapesten! . . . Egy, talán a Dickensénél is népesebb, színesebb, csodálatos világ megjelentetése. Milyen szép volna, milyen kötelességes: kiváltani a magyar lelkekből a hódolat melódiáit. Hogy megindíthatná ez a Jókai-este egy kicsit visszarekedt áradatát a mi nagy szerelmünknek a tündérgazdaságú nagy magyar zseni iránt, ki porhüvelyével elvált mi tőlünk.

Nem bánnók, ha a kiadó élelmessé ajándékozna meg ezzel az estével bennünket. A Dickens-bálra készülődés Londonban olyan forgalmat csinált a londoni könyvboltokban, ami esemény. Siet mindenki megvásárolni Dickens könyveit. Nemcsak a kosztüm-témát keresők, de mindazok, akiket a legszebb regényvilág meg-elevenítésének gondolata elbájolt, és sokan-sokan vannak ilyenek. És sokan-sokan lennének bizonyosan nálunk is. A Dickens-bál akkor is szép, ha mögötte könyvkereskedői fogás rejtőzik. Sőt igazolása annak, hogy Merkur is képes apollói lendületekre.

Mert, mikor nemcsak az országos zenebona miatt, de lelkünk keserves kiszikkadtságában is, nem tudunk vidáman nézni Karnevál udvarára, a mindig egyformára, az unottra, föl nem vidítóra, hozzánk nem illőre, tervezzünk el magunkban valami olyat, ami hasonlít a londoni Dickens-bálhoz, s ami talán még szebb lehet

itt minálunk, lelkünkől népesültebb, színesebb. És megkönnyítőbb, hódítóbb bizonyára.

Csináljunk forradalmat a régi Karnevál ellen. Próbáljuk megtalálni elkóborolt jókedvünket, elszaladt kacagásunkat egy hozzánk illőbb, nemesebb Karnevál uralma alatt. Derüt kíván a lelkünk, s újfajtájú szaturnáliákat a mámszomszomságunk. A Dickensek, a Jókaiak följánlják nekünk az ő világukat, a legszentebbeket, legérdemesebbeket és legkiválóbbakat e nehéz életben, mint az elbúsult francia a minap bölcsen sóhajtotta.

BN 1905. január 24.

192. A „TÁNYI-TÉNYI”

Magyar tudományosság, mélyenjáró, világító, való és botránytalan tudományosság, jöjjön el már végre a te országod. Áment is tehetnének utána. Mert íme újra van okunk pirulni. Íme, a legújabb magyar tudományos szenzáció:

Az Akadémia nyelv és széptudományi osztálya ma Heinrich Gusztáv elnöklété alatt felolvasó-ülést tartott: Elsőnek Lehr Albert A „tányi-tényi” képző és a Nyelvőr címen polemizált Simonyi Zsigmonddal, a Nyelvőr szerkesztőjével. Lehr ugyanis a Budapesti Szemlében a „tányi-tényi” képződésű szavakat eredeti Tolna megyei képződménynek mondta. Erre Simonyi Zsigmond a Nyelvőrben azt írta, hogy Lehr fabrikálta maga e szavakat. Bizonyítékaul néhány Tolna megyei úriembert szólaltatott meg, kik mindannyian tagadták, hogy Tolnában tányi és tényi képződésű szavak használatnak. Lehr mai előadásában *hiülye, bocher s tudatlan* kifejezésekkel illette Simonyi tantút, őt magát pedig impertinensnek mondta, s védve a maga álláspontját, új példákkal igazolta, hogy mintegy 50 tányi és tényi képződésű szó forog a nép nyelvén. . . Ez történt. Ez a legújabb magyar tudományos szenzáció. Váltig csodálkozhatunk Lehr Alberten, ki olyan érdemes embert, mint Simonyi, ilyen tudományos módszerrel akar elintézni, s váltig pirulhatunk, hogyha még a Lehr Albertek is itt tartanak, mit várjunk sokaktól, úgynevezett magyar tudósoktól. *Jár-tányi* földet kellene bejárnunk, míg olyan földre lelünk, hol olyanok a tudományos szenzációk, mint minálunk.

BN 1905. január 24.

193. CSOKONAI

Boldog nyugati országokban a nagyok emlékét nem tolja félre a jelennek semmi emóciója. Nálunk még a halott poéták is hamupipókék. Még emlékünnepeket is csak a politikusoknak tudunk nagyszabásúan rendezni. Ma száz esztendeje halt meg Csokonai Vitéz Mihály, a magyar költői zsenik egyik legeredetibbje. Országos, nagy ünnepet kellett volna ülni. Hiszen a magyar író-zseni végzete talán ezt a poétát szenvedtette meg legfájdalmasabban. Debrecenben, későn hálás szülővárosában el is tervezték már az ünnepet. Ám jöttek a választások: Csokonai várhat. Mégis talán minden intelligens, nem egészen a mában élő magyar áldozott ma egy meleg gondolattal vagy érzéssel Lilla költőjének. A debreceni ünnep később lesz, ha lesz, de azért Debrecenben mégis volt valami ünnepféle. A Csokonai-társaság tagjai kivonultak a poéta sírjához, s a sírt beborították virággal, koszorúkkal. Egy pálma-ág volt a koszorúk között, mely Egyiptomból érkezett, a Csokonai sírjára Beöthy Zsolt küldte. Álmodj, ha vannak ott lent álmok, nagyon szép álmokat s új századokat Csokonai Vitéz Mihály, ki száz évvel ezelőtt olyan fáradtan, szomorúan, magyar zsenihez illően roskadtál sírodba .

BN 1905. január 29.

194. MIKOR MINDEN FÖLFORDUL

— *Politikai káosz* —

Ezernyolcszázhatvanegy és ezernyolcszázhatvanhét óta nem volt olyan alapos fölfordulás ebben az országban és a magyar lelkekben, mint most. Röviden: meghaltak a rideg, józan és előkelő klub-igazságok, s valókra ébredtek a malomalji és kávéházi álmok. Mosolyognak-e ma is önök, ha arról hallanak, hogy Kossuth Ferenc lesz a miniszterelnök? Úgy-e nem, még ha nem is valószínű a dolog. Nemrégiben Kossuth Ferenc is nevetett ezen. És ekkor történt, hogy egy vidám vacsorán odaigérté a magyar kultúrát Gabányi Miklósnak:

— Miklós, ha én leszek a miniszterelnök, te kultuszminiszter leszel.

És Kossuth komoly ember, aki szavát szokta tartani. Mondják, hogy Gabányi Miklós tegnap táviratozott Barabás Bélának,

hogy fölös mandátumát nem szabad odaigérnie másnak, mert neki be kell jutni a parlamentbe.

Hát az nem is járná ám, hogy a magyar kultuszminiszternek ne legyen mandátuma.

*

Ha az anarchisták valamikor kormányra jutnak, olyan konzervatívok lesznek, mint amilyen a világ rendje szerint minden kormány. Csodadolog az a hatalom. Eltölti az embert gőgös, hideg, száraz előkelőséggel. Önök, ha ellenzékiek (és ma már csakugyan mindenki ellenzéki) sokat mulatnak ugye a félhivatalosok stflusán. Olvassák el ezt:

Anélkül, hogy kommentárt fűznénk hozzájuk, följegyezzük, hogy politikai körökben már különböző kombinációk vannak forgalomban a kibontakozásról. Vannak, akik azt hiszik, hogy amíg a helyzet jellegzetesebben kialakul, hivatalnokminisztérium fogja vezetni az ügyeket. Mások koalíciós minisztériumról beszélnek. Részünkről csak annyit jegyzünk meg, hogy ezek a kombinációk, amely koraiak, épp oly kalandosak és önkényesek. Sem a pártok, sem az irányadó férfiak még nem foglalkoztak a jövőendő esélyeivel.

Szép! Mi? Persze Önök a „Magyar Nemzet”-re gondolnak. Nem, kérjük szépen! Ez a negyvennyolcas párt egyik legharciasabb, legerősebb szótárú újságja. Két nappal a választás után. Még a legilluzionáriusabb minden várakozás és — már is. Modern bölcsek mondják, hogy nincs a világon könnyebb dolog, mint — úrnak lenni.

*

„La mariée est trop belle.” Nagyon is szép a menyasszony, mondja a francia, s úgy beszélik, ezt mondta gróf Andrássy Gyula is. Nagyon is sok, nagyon is szép ez a győzelem. A vajdáról, Eötvös-ről azt beszélik, hogy péntekre virradó éjjelen sóhajtozott:

Jaj, csak ne győznénk már tovább, ne győznénk már tovább. . .

Ellenben egy régi, ismert negyvennyolcas újságíró, nagy rendőri tekintély, nem így beszél. Másképpen:

— Kell az ember. Minden vonalon mi fogunk elhelyezkedni. A *rudnay* például én leszek.

*

Éz bizony felfordult világ, s persze hogy oda van minden jámbor, született, kormánypárti lélek. Ezek az urak úgy járnak-kel-

nek most, mint a vén matrózok a szárazföldön. Magyarországon, hol a politika minden, s hol színt kellett vallani még az élő fának is, most Hamlet mindenki. És így filozofál:

— Mi is vagyok hát voltaképpen: kormánypárti, ellenzéki? . .

Azért nincs baj. Vannak szép számmal olyanok is, akik csak momentán vannak zavarban. Egyébként a jövőt biztosan tudják: ők kormánypártiak lesznek.

BN 1905. január 29.

195. VÁLASZTÁSI HISTÓRIÁK

Mit is mondott a *kabai asszony*? . Ne tessék gyorsan válaszolni. Hat nap óta minden megváltozott ebben az országban. És mindenki. Még a kabai asszony is.

Tessék csak tudakozódni Kabán. A kabai asszony elhatározta, hogy a róla táplált országos vélekedést alaposan megváltoztatja.

Mit is mondott a belvárosi asszony? Hát ezt mondta a választáson a kabai asszony is. Az lesz a követ, akit ő akar. És Kabán fölfordult a világ. Nemcsak hogy az asszonyok korteskedtek, de *csak* az asszonyok korteskedtek. Olyan lázító beszédeket tartottak, hogy az égnek állott a rendőrök kakastolla is. A kabai asszonyok pedig majdnem mindannyian szocialisták voltak. És alig lehetett őket legyűrni. A kabai asszonyok azt mondják, hogy még egy választás, és nem fogják kérdezni egyhamar, hogy mit is mondott a kabai asszony. Valami olyan nagyot fognak ők akkor mondani

*

Valahol arra, amerre szintén híres asszonyok, a szelistyei asszonyok élnek, valahol hát Erdélyben, három volt a jelölt, de pénze a háromból csak egynek volt. A pénzes jelölt nem teketóriázott sokat. Megalkudott a két másik jelölttel, hogy azok visszalépnének, csak éppen forma és tisztesség okából jelöltetik magukat. Ez alkú mögött több ropogós ezres-bankó lappangott. A pénzes jelölt szemei előtt a kellő formákkal mind a két ellenfél aláírta a visszalépő nyilatkozatot, melyek aztán a pénzes jelölt zsebében helyet cseréltek az ezresbankókkal. A dolog rendben volt. Reggel, a választás elrendelése után félórával a pénzes jelölt benyújtatja ellenfele visszalépő nyilatkozatait. Az elnök tudomásul veszi, de íme hirtelen becsörtet a terembe az egyik ellenjelölt:

— Mi az, elnök úr? Hát én rám nem fogad el szavazatokat?

— Kérem, uraságod visszalépett. Itt a saját nyilatkozata.

— Az én nyilatkozatom?! Hallatlan visszaélés. Hadd lássam!

Ez nem az én aláírásum. Ez hamisítás. Panaszt emelek, és kérem egyben a szavazás folytatását . .

És a pénzes jelölt úgy elbukott, hogy no. És nem is lehet a dolgot semmiképpen bolygatni, ha ugyan a história igaz. Még csak nem is panaszkodhatik. Mert a társaságban kinevetnék. A bíróság előtt — még el is ítélnék. Az eset azt bizonyítja, hogy a választáshoz nem elég a pénz .

*

De mennyire nem elég a választáshoz a pénz! . . Herkópáter uccse! Még az elv és a pártelnöki kegy is kevés ilyenkor. Ezt meg egy úgynevezett *ál-negyvennyolcas* jelölt esete igazolja, akit levélben átkozott ki Kossuth, Apponyi, Ugron, még talán Visontai Soma is. Az ál-jelölt nem ijedt meg. Pap volt, pappal nem jó kikezdeni. Szépen elvitte a választók elébe Kossuthot is, Apponyit is, Ugront is, még talán Visontai Somát is, kik uniszónó is nyilatkoztak:

— Eljöttünk, hogy tiltakozzunk személyesen a visszaélések ellen, miket levelek alakjában nevünkkel elkövettek. Mi igenis kívánjuk, hogy pártunknak ezt a kiváló emberét, ezt az istenfélt, derék papot válasszátok meg negyvennyolcas képviselőtöknek.

Meg is választották. És a pap-honatyá — így mondja a fáma — vidáman ajándékozta meg a Folies Caprice-nak ama jeles művészeit, kik ilyen pompásan domborítottak Kossuthnak, Apponyinak, Ugronnak, még talán Visontai Somának is a szerepében

*

Az meg a fáma szerint egy nagyon hirhedt kerületben történt, hogy a jelölt, a kormánypárti jelölt, megbukott a *kendermag* miatt.

A múlt választáson még sokhelyütt félték a Kúriától, s vigyázva bántak a pénzzel. Erre a kerületre, mely igen-igen korrupt, akkor egy magyar gavallér pályázott, aki így fogadta a deputációt:

— Kérem az urakat, vigyázzanak, vigyázzanak, ne kerüljön többre a dolog — százezer forintnál. A pénzt pedig okos címeken kell kiosztani.

A mandátum ugyan többre került százezer forintnál, de azért nem volt baj. A Kúria sem talált kivetni valót. Nos és jön az ideai választás. Más jelölttel. A jelöltnek budapesti kortesei voltak, kik nem ismerték a helyi dörgést, és a múlt választást. Egy nap jelentik a jelöltnek:

— Furcsa kerület ez. Furcsa emberek vannak itt. Már legalább tíz faluból kaptunk levelet, hogy *nagyon szép eladó kendermag van.*

A jelölt gondolkozni kezdett:

— Hát, aki választó, attól meg kell venni, ha el akarja adni. Meg kell nézni a *magkereskedői árakat*, s adni kell dupla árat is, hadd lássák, hogy úrral van dolguk.

A jelölt megbukott. A többit egy választópolgár méltatlanuló kifakadása magyarázza meg.

— Ez a kenderkupec akart képviselő lenni? Akkor már inkább a negyvennyolc. Nemcsak meg akarta venni, de el is akarta vitetni a kendermagot, amire szükség van. A másik is kendermagot keresett, de annak *csak mustra kellett, s két literért adott — ötven forintot*

BN 1905. január 31.

196. A VAJDA BÉCSBEN

E Bécs-ostromló nagyszerű világban Eötvös Károly, a vajda, gondolt egyet, s főlrándult Bécsnek városába. Talán szétnézni egy kicsit csak, hogy lássa, miként remeg az osztrák főváros. De lehet, dolga volt ott a vajdának. Igaz, magyar alakját megbámulták biztosan mindenütt. A bécsi kedélyesség pedig búsongva, szégyenkezve vonult volna vissza, ha sejtette volna mennyi, igaz nemes humor érkezett oda a vajda személyével. Persze ezt csak a bécsi magyarok élvezhették. És mutogatták a vajdának az ékes, cifra Burgot. Nézte a vajda s szomorú-vidám bölcsességgel ennyit mondott:

— *Esmértem én ezt az osztrák márványt már magyar-verejték korában.*

BN 1905. február 5.

197. ERDÉLYI MARIETTA — KÉPÜGYNÖK

Erdélyi Marietta valamikor primadonna volt. Ragyogó, színpadi csillag. Ünnepelelt, körülrajongott, nagy színésznő. Nemcsak ez volt. Volt nagyálmú, nemes szomjúságú művészlélek, aki, ha pénze volt, nagy ambícióval művészgardát szervezett, színigazgatóskodott, s színműpályázatokra tekintélyes pénzüsszeget küldött. Mint a szabadkai színház igazgatója, Molnár Györgyöt, a híres tragikus színészt szerződtette művezetőnek a színházhoz, ugyanazt,

kinek véleménye és sokaknak véleménye szerint Erdélyi Mariettánál kevés különb magyar szubrett volt. Nemrégiben félszázados jubileumát ünnepelte nagy szeretettel a színészvilág a valamikor híres, ünnepelt, minden földi jóban részes Erdélyi Mariettának. És talán ez egy kis enyhítést adott neki. Mert, hejh, a hideg fény csalóka fény, s az egykor ünnepelt primadonna nagyon-nagyon küzdelmes, sanyarú sorsra jutott. Ügynökösködik. Rákóczi képekre gyűjt előfizetéseket. Most Szegeden házal, s a szegedi lapok kéri számára a közönség támogatását és megrendelését, számára, kinek tapsból, babérból valamikor annyit nyújtott a publikum.

BN 1905. február 17.

198. ÁCHIM F. ANDRÁS

Társat kapott — huszonnégy óra múlva — Mezőfi Vilmos, az első magyar szocialista képviselő: Békéscsaba választói ma nagy szótöbbséggel Áchim F. András szocialista parasztgazdát választották meg képviselőjüknek. Érdekes alakja lesz az országgyűlésnek ez az Áchim András mindenképpen. Nemcsak azért, mert szocialista. Hiszen (most már így mondhatjuk) van már ott szocialista. Azért sem, mert földművelő-ember, van a parlamentnek már más három parasztgazda tagja. De érdekes lesz azért, mert parasztgazda is, meg szocialista is, és érdekes lesz az egyénisége révén. Mert egyéniség Áchim András, sőt — ne haragudjék meg érte a nem-szocialista világ, ha sietünk kijelenteni — értékes egyéniség. Tótba ojtott magyar ember; régi csabai familiából származik, és becsülettel végigjárta a csabai gimnázium nyolc osztályát. Amikor a matúrát is letette, és pályát kellett választania, a legtisztelretméltóbbat választotta: — odaállt az eke szarva mögé, és szántottvetett apjának meglehetősen jelentékeny birtokán. Később — már akkor a maga kenyerén élt Áchim András, apja halála után ő lett a *gazda* — bevonult Csabára is a *paraszt-szocializmus*. Volt baja Áchimnak is a béreseivel és napszámosaival, sehogyse tudtak megegyezni. A fejébe vette ekkor a „könyves”-gazda, hogy majd fölvilágosítja ő az embereit, nem hiába járta végig a nyolc osztályt. Vitába bocsátkozott a főkolomposokkal, el-eldisputáltak egy kérdésen napokon, heteken keresztül, és a végén azon vette észre magát Áchim gazda, hogy kezd neki tetszeni mindaz, amit a béresei mondanak, és aki helyre akarta téríteni az eltévelyedett munkásait, ő maga tért rá lassankint amazok meggyőződésére. Ki is jelentette ezt a megtérését, és hogy külső jelét is adja, belépett

a szocialista földművelő körbe. Nyomban megválasztották elnöknek, és azóta ő a békéscsabai szocialisták vezére. Amikor híre jött Csabára, hogy új választások lesznek, a csabai kispapok egyértelműleg kijelentették, hogy nem lesz más a követjük, mint Áchim F. András. Íme, meg is választották. És bevonul a városi szocialista mellé a parasztszocialista is. A második szocialista, és a negyedik parasztképviselő. De olyan paraszt, akit az „urak” odabent nem fognak dédelgetni, akin háta mögött nem fognak gúnyolódni, hanem aki még sok kellemetlen órát fog szerezni a „burzsoá uraknak” Áchim András legalább így hiszi, és így hirdeti . . .

BN 1905. február 17.

199. AZ OROSZ POKOL

Forr, susterog, zakatol félelmetesen a nagy orosz pokol. Egyelőre talán nem történt újabb dördülés.

De a cárnak még a halottjait elsiratni sem lehet. Neki még temetni is veszedelem. Őrzik a cárt, őrzik a nagyhercegeket. És hiába érkeznek az udvarias, a szép, a résztvevő fájdalmas táviratok külföldi fölkenet hatalmasoktól. Érkeznek titokzatosan, ördögien a halál-mementók is. És érkeznek a háborgások, a zendülések hírei is, a nagy, készülődő veszedelmekről is a telegrammok.

És félni kell, hogy Szergiusz nagyherceget még roncsokban sem engedi át a pihentető földnek ez az óriási pokol. Félni kell, hogy a temető tömegekbe, a koporsó felé új bombák hullanak.

Az orosz forradalmi bizottságnak kegyelmi tanácsa nincs. Az orosz forradalom halálra ítélt minden zsarnokot s minden bűnös bérencet.

Jönni, érkezni fog, talán már a jövő órában, új, véres szenzáció híre.

Mindent lehet várni az orosz pokolból. Csak egyet nem, hogy a *cári zsarnokság megemberelje magát.*

Ilinszkójéba, Moszkva mellé viszik azt, ami Szergiusz porhüvelyéből összeszedhető volt, eltemetni.

Rettenetesen szomorú temetés ez. És rettenetesebb is lehet még talán.

A világ irtózó, de minden lelket lenyűgöző várakozással néz az orosz pokol zsvajjos, rémes világa felé.

BN 1905. február 20.

Nem kellett sokáig várni. Különbösen sem leplezgetik már. Láthatja ki-ki. Zichy Aladár sem titkolja, az Alkotmány sem: ami történt országot fölforgatóan, szemeket kápráztatóan, mindaz a néppártnak és a klerikalizmusnak a dicsősége és a győzedelme. A „Néppárt megfeszítése”, — mondja Zichy Aladár — hogy Rakovszky elnöki székbe jutott. És Rakovszky már meghatottan készül, hogy „még magasabb polcra emelje a sors.” De az „Alkotmány” még többet ki mer mondani. Ebből már szóról-szóra idézni kell valamit. Íme:

Örömmel kell látnunk, hogy a *néppárt politikája szépen nyomul előre*. Mind nagyobb teret hódít, s befolyást szerez nemcsak a népben, de a parlamentben is. Íme tíz éves múltja után már az elnökség egyik tagját kebeléből választják. Akik kishitűek voltak, vagy akik gáncsoskodtak, szégyenkezzenek a mai diadal napján. Akik bizalmatlankodtak, s vakok voltak — *nyíljanak meg szemek*. Akik pedig dolgoztak és fáradtak — *örüljenek*. A diadal [első] útján az első állomáshoz értünk. *A néppárt politikájának igazolása ez rednk nézve a mai választás tanulsága*. [Ady kurzíválása]

És mi is csak az Alkotmánnyal szólhatunk. Akik vakok voltak, nyíljanak meg szemek. A diadal a klerikalizmusé. A néppárti uraké. Pedig ők óvatosak, nagyszerű taktikájúak. Még várni tudnak és akarnak, hogy érjék csak tovább a gyümölcs az ő számukra. Mint fog a becsületes lelkesedés naív táborában elhülni a vér, mikor egyszerre csak diadalordításba tör ki a reakció, a győzedelmes taktikájú klerikalizmus! . .

BN 1905. február 23.

201. FELHÁBORÍTÓ HÍR

A Magyar Szó e cím alatt hihetetlen és felháborító hírnek jelzi azt az értesülését, hogy Budapesten, a jobbpárti részen a Notre Dame de Sion francia női szerzetesrend tagjai iskolát nyitottak. Laptársunkat megnyugtathatjuk: Budán, a Lónyai-féle nyaralót csakugyan kibérelték a Notre Dame de Sion apácái, ott iskolát nyitottak előkelő családok lányai számára, a tanítás nyelve ebben az iskolában kizárólag francia és német, a tanítók idegenek, magyar oklevelük nincs, és magyarul nem is tudnak. Sőt a Notre Dame de Sion hölgyei nem is az egyedüliek, akik az idegenből idejöttek, és Magyarországot át akarják alakítani. Vagy húsz helyen tanítanak már Budapesten idegen apácák, idegen nyelven és idegen szellem-

ben. Ha van közöttük magyar is, magyar tanítói oklevéllel, az arra való, hogy legyen kire hivatkozni, ha a hatóságok az oly kellemetlen iskolai törvények betartását akarnák követelni. Sőt a vidéken is buzgón állfogatnak fel iskolákat idegen apácák. Legutóbb Szombathelyen Szent Domonkos leányai nyitottak iskolát. A Magyar Szó értesülése tehát lehet felháborító, de nem hihetetlen. Ellenkezőleg: alapos és megbízható. A Notre Dame de Sion csakugyan itt van. Sőt nincs is egyedül. És nemsokára itt lesznek vele együtt Franciaország összes szerzetesrendei. Itt — úgy érzik — övük a jövő. És igazuk lehet.

BN 1905. február 23.

202. A HIVATALOS LAP SAJTÓHIBÁI

A Budapesti Közlönynek ma rossz napja volt. Meglepték a komoly szentírás-újságot a sajtóhibák. Két sajtóhibája különösen mulatságos a Budapesti Közlönynek. Az egyik a legelső közleményben, a Menczer Lajos nemesítéséről szólóban történt. A közlemény alatt gróf Khuen-Héderváry Károly neve jutott az első sorba, s alatta van az ismert formájú betűkkel: Ferenc József s. k. Szóval a sajtóhiba egy kis felségsértést követett el. A királlyal ellenjegyeztette gróf Khuen-Héderváry Károly legfelsőbb kéziratát. A másik sajtóhiba is érdekes. A főrendiház tagjainak névsorát közli a hivatalos lap, s a felséges uralkodóház teljeskorú főhercegei között egy ilyen név szerepel: Fenséges Károlyi István úr, Károly István főherceg helyett. Hija, nemhiában kiskirályok manapság a gróf Károlyi Istvánok. A magyar demokrácia szívesen csinálna belőlük fenséges urakat. A szedő megtévedt kezével a koalíciós géniusz dolgozhatott. Most az a legfőbb nemzeti öröm, hogy Károlyi István az ő fenséges lényével leereszkedett a nép közé . . . A hivatalos lap sajtóhibái a bölcs és akaratlanul gyilkos gúnyú sajtóhibák közül valók.

BN 1905. február 23.

203. YVETTE GUILBERT

Járja, járja a világot, s elkerült Budapestre ismét a nagy Yvette. La mère Bontemps száll-száll. Vénülünk. Yvette Guilbert nem vénül. Egyre többet akar, mindig nagyobb a chanson Sarah Bernhardtja.

Hess, hess, Idő! Minden, ami rád emlékeztet. A fekete kesztyű is. Minden, minden . . . Legyünk egyre fiatalok, fiatalabbak, mások. Csak a rangunk öregedjék. És a rang öregszik. Nincs egyéb fájdalom, csak az, hogy még Yvette Guilbert is el tud akadémikásodni. Levett minden szép rakoncátlanságot, gyönyörű szabálytalanságot. Most már ő a tökéletes Yvette Guilbert. És ma este pláne a chanson-história papnője. Föltámadott Pompadour-asszonyként lebbent elénk, s énekelte a XVII. és XVIII. század chansonját. Ezer szerencsénk, hogy azokat, melyeket úgy ismerünk, akár a Náni-Náni-dalt. Édes, szép románcok. És miket beszélt velük s bennük a tökéletes Yvette. „Le Roi a fait battre tambour”-ral például. A tomboló dévajság legmagasabb skáláján kezd, s mikor a dal végén halálosan megtompul a diva hangja, zokogni szeretnénk mind. Ezek a dévaj, bús nóták! Okvetlenül ezek voltak Yvette Guilbert gyermekdalai. És most megszenteli a maga érett, diadalmas, új művészetével. Meg, meg mind. A Bretagne-i legendát is, melyben nem akar csókot adni Simonne-nak a tisztelendő úr, s ezért meg fog halni a kisleány. S sírni sem lehet akkor a tisztelendő úrnak, mert énekelni kell a requiesce in pace-t a kis Simonne felett. Holott már Pomponne lelkész csókokkal gyógyítja a leányokat. És a kis affektáló legeyző-dal. Aztán a Jani—Juci féle kis esetek . . . Yvette Guilbert fölemeli a francia chansont, a már meghalni akarót, s a ma estéért már be illenek őt választani a francia akadémiába. Mennyivel többet tud ez a nő a kultúrhistorikusoknál! A Royal nagy terme megtelt előkelő közönséggel. És ez a közönség tobzódott a maga érthető odaadásában. Kétszer lépett pódiumra az este során a diva, s mind a kétszer kevés volt a program négy-négy dala. A budapesti közönség olyan megértően ünnepelte a tökéletes Yvette Guilbertet, ahogy Párizsban már nem is tudják ünnepelni. S Berlinben sem, ahol nyomatták a széltében árult és vásárolt chansonszövegek füzetét is. Ezúttal jó útitársakat választott a diva, akik régi, érdekes zenei instrumentumaikkal, egy kicsit bizarrul, de valóságos és sok pontú hangversenyt adtak. Mouret, Bruni stb. régi-régi primitív francia mesterek friss melódiái mellett ott szerepelt Bach is, de sőt a legöregebbnek tetszett. Az útitársak, szeretetreméltó francia bohémmuzikusok. Casadeus asszony, Delcourt kis-asszony, a két Casadeus, Nannay urak szintén kaptak bőven tapsot. Szombaton második hangversenyét tartja a diva, aki meglássák, ha még egyszer elkerül hozzánk, Haendelt is eljátssza talán. Mesés nő. És egyre tökéletesebb lesz.

BN 1905. február 24.

Budapest, március 8.

Hekatomba, iszonyú mézárulás újra. A mandzsuriak óriási ember-vágóhídon keményen dolgoznak. Tizenegy nappal és tizenkét éjjel óta ömlik a vér. A nagyon kíváncsiaknak megsúgják dróton a harctéri tudósítók, hogy úgy *százezer ember* hullott el eddig. Valamivel kevesebb vagy valamivel több. Százezer — körülbelül. Hogy Kiplinget travesztáljuk, ezúttal igazán sikerült szoárét adtak a mikádó és a cár. Tovább tart, mint egy bácskai lakodalom. Mi pedig a nagy messzeségben csak kíváncsiak vagyunk. Még tán kritizálunk is. Bah, Liaojang se volt kutya. Csak százezer? És Mukden, még mindig nem a japánoké? Ejnye, ejnye ez az Ojama lassú ember . Hogy sírjunk egy kicsit? Szó sincs róla. Messze van Mukden és úgy rémlik nekünk az a százezer hulla, mintha igaz sem volna. Pedig óh be igaz. Ismét lemészároltak százezer emberlényt. Olyat, mint én vagy ön. Százezer embert, akiknek semmi közük nem volt Mukdenhez.

A háborúnak vége. Így vélik sokan. Ha Kuropatkin menekülhet is, most már ez volt az utolsó hekatomba. *Oroszország elbukott szélsőkeleten*. Japáné a győzelem, s a világhistória új utat kapott. Minden percben azonban még leszámolóbb katasztrófa híre jöhet a muszka seregről. Ki örül egész szívével ennek, ha így esnék? Még ha a világ megújhodása születne most meg Mukden körül. Az elhullottak nem támadnak föl.

Kuropatkin menekül. Talán veszve van. Talán megfordulhat még a harci kocka. Sok csoda esett már a Hunhó mentén. De mi minden történt e tucat nap alatt. Vért hömpölyögtetett a folyó. Egy országnyi téren vért ivott a föld. Elhamvadtak szerte a falvak. Ártatlan kulik, nyomorék lábú kínai asszonyok, gyerekek halomra ölve.

Csak egy kép a mukdeni panorámából. *A rögtönzött sáncok* képe. A Hunhó mellett egy hitvány pozíciót védenek a muszák. Vadul, kétségbeesetten szorongatják őket a japánok is. Minden támadásnál sok száz ember esik el. Minden támadás után a japánok visszavonulnak. Eközben pedig az oroszok örült kavarodásban *gyűjtik össze a japán hullákat*. El akarják talán temetni őket? Nem. Dombokat építenek belőlük, földdel, sárral, málterezve, *fedezetnek*.

Iszonyú harc. A menekülő oroszok elhagyják a halottjaikat. A japánok sem érnek rá sírokat ásni. Dögletes lehet száz mért-földnyire a levegő. Ki fog itt temetni?

Mi pedig várjuk a még újabb híreket. A katasztrófa betetőzésének a híréét. És ugyanezt teszik Tokióban és Szentpétervárott.

Tokióban tán már túlon túl is türelmetlen a mikádó, hogy az öt japán hadsereg még mindig nem fújta meg az oroszoknak a finálét. Tán bizony az embert sajnálják Ojama, Nogi, Oku, Nodzu, Kuroki és Kavamura.

De a szerencsétlen cárszkóje-szelói árny-ember még türelmetlenebb. Az istenekről s kegyetlenségükről szóló mondás valóban igaz. Az istenek el akarják veszíteni a cárt, s míg Fu-sun körül kerülgeti kétségbeesetten a teljes megsemmisülést Kuropatkin és a muszka hadsereg, Cárszkóje-Szelóban arról foly a tanács, hogy vegyék fejét a boldogtalan fővezérnek, ha sikerül tudniillik neki megtartani a fejét Mukden körül. Mert hát ki győzött? A mikádó. És ki a vereség oka? Kuropatkin. Íme a háború morálja. És íme a cár, ki míg birodalma forradalmi tűzben lángol, hadseregét az utolsó katasztrófa fenyegeti, új főmészárosot keres a kelet-ázsiai vágóhídra. Úgy mondja a hír, hogy Szumotlinov a neve az újnak, kiről még nem bizonyos, hogy fővezérségéhez marad-e — hadsereg.

Kuropatkin viszont, ha győzni nem lehet, megadni sem adja meg magát. A mészárlás folyik. A hekatomba tart.

BN 1905. március 9.

205. QUO VADIMUS?

Pest vármegye közigazgatási bizottsága ma csendben, előkelően, vita és minden különös emóció nélkül elfogadta az alispáni jelentést, amely

„kéri a gyülekezési jog szabályozását, a sajtó kinövésének rendszabályozását, különösen arra, hogy a kolportázs-engedélyt megszüntessék, és hogy nemcsak a politikai, hanem a társadalmi lapok is kötelesek legyenek kauciót letenni.”

Elfogadták. Nem szólt senki egy szót sem. De bizonyára nem képzelték maguk az urak sem — akármilyen előkelően intézik ők a nagy ügyeket maguk között — hogy ehhez a jelentéshez a közvélemény sem szól semmit.

Mit akar voltaképpen Pest vármegye közigazgatási bizottsága?

A gyülekezési jog szabályozása: ez igen ártatlanul hangzik. Az ember azt képzelné, hogy Pest vármegye úgy akarja szabályozni a gyülekezési jogot, habár részletesen nem szól róla, hogy ez a jog kivétessék a szolgabírák kezei közül. Hogy a gyülekezés valóban jog legyen az állam polgárainak, nem pedig adomány, amelyet

hivatali uraktól kap, ha jól viseli magát. De az a mód, ahogyan a tiszteletreméltó bizottság a sajtó *kinövéseit* akarja szabályozni, sejteti azt is, hogyan képzelik az urak a gyülekezési jog *szabályozását*. Szabályozásnak ők az élveboncolást nevezik, a tabula rasa-t, a teljes csendet. Legyen sötétség, szól a bizottság, ez rend, és ez szabályozás.

Csak éppen a kolportázs-engedélyt akarják megszüntetni, és a kaució-kötelezettséget akarják kiterjeszteni. Igazán szép, hogy a cenzúra dicsőséges intézményét nem akarják, és Trepov tábornokot nem kívánják Budapest főkormányzójául megnyerni. Tudják-e vajon az urak, hogy Pest vármegyének, a réginek, a dicsőségesnek hatalmas része volt a negyvennyolcas sajtótörvény megalkotásában? Tudják-e, hogy ez a törvény írásba iktatja minden embernek azt a jogát, hogy gondolatait szabadon terjesztheti? Tudják-e, hogy ennek a jognak lényege a kolportázs szabadsága, és hogy a kaució kötelezettsége, mai formájában is, a jog megszorítása?

Az, amit Pest megye akar, az a reakció a maga legdurvább formájában. Jogokat szűkíteni, szabadságokat megnyírni akar Pest vármegye, olyan jogokat és olyan szabadságokat, amelyek az alkotmánynak legigazibb garanciái. Pest vármegye, a híres, a liberális, a szabadelvíségben vezérekedő vármegye!

A vármegye urainak némi kellemetlenségeket okozhatott a gyülekezés és a sajtó mai szabadsága. A sajtó bizonyos kinövései ellen lehetne és kellene is valamit tenni, de nem reakciós intézkedésekkel, hanem a sajtójog szabályozásával. De kétségbe kell esnie az embernek a fölött: merre megy ez az ország, hogyan gondolkozhatnak a reakciósoknak tartott elemek ebben az országban, ha a szabadelvűnek hirdetett Pest vármegye egy pár kellemetlenség miatt egyszerűen meg akarja fojtani a gyülekezés és a sajtó szabadságát!

BN 1905. március 10.

206. MAGYARORSZÁG ÉS A FRANCIA KULTÚRHARC

Kormányok változhatnak, de Franciaország most már föltartóztathatatlanul halad az állam és egyház teljes szétválasztása felé. Most készült el jelentésével a nagy kérdésben Briand, a francia szocialista politikusok e kitűnősége. Az állam és egyház viszonyát végigtekintí egész Európában e terjedelmes, hatalmas előterjesztés. Magyarország is szerepel e jelentésben. Briand azt mondja, hogy

Magyarország fontos haladást mutat az utolsó tíz esztendőben az állam függetlenítése terén. Természetes, hogy Magyarországot klerikális berendezésű országnak látja Briand is, de kvázi azt a reményt fejezi ki, hogy ez a haladás egyre erősebb lesz. Mi tudjuk, ugy-e, hogy a kitűnő Briand a mi esetünkben rosszul látott. Dehogya vagyunk a haladás útján. Mennyire nem vagyunk!

BN 1905. március 19.

207. FIGYELŐ

A harmadik füzeté jelent meg a Figyelő-nek. Ugyanazok a lelkes fiatalok, s ugyanaz a fiatal lelkesedés. És ugyanazok a célok: szólni az intellektuálisokhoz, szólni a megfinomodott kultúra jeleivel, egy kis jogot követelni a talentumnak is e talentumbuktató országban. Bevilágítani a honi betűiszony sötétségébe, és még egy sereg ilyen szép cél. És már három füzet jelent meg a Figyelőből. Lesz-e vajon nekik erejük küzdeni, ahol amnyi nemes harcos bukott el már? Vagy nagyon hamar ők is kiállnak, s összeroskadtan engedik szabadjára az irodalmi és művészeti léhűtést? Bár nekik sikerülne a csoda. Csak olyan nagyon németek ne volnának. És csak a harc keserősége el ne epésítse őket. A szertelenség nem volna ilyen nagy baj. Ideírjuk a Figyelő harmadik füzetének a címeit: (Péterfy Jenő a katedrán. — Audiencián (színdarab), — A gyűlölet könyve, — A Don Quijote jubileumra, — A modern líra, — Élet és irodalom. Figyelő: Szécsi Ferenc: A színház ördöge, Hartleben Otto Erich, Új Poe fordítások, Nietzsche művei XIV: Ohorn: „A szent-bernáti barátok” Szemlék.)

BN 1905. március 20.

208. MÍLYEN LEGYEN A KÖZÉPISKOLA?

Budapest, március 28.

A magyar társadalom problémái között alig van jelentősebb, mint a középiskolai nevelés kérdése. A nemzeti értelmiség kérdése ez egyben, s benne van talán talán minden egyéb, más problémánk. Sok bajunknak, vergődésünknek, nyomorúságunknak

vajon nem az az oka, hogy a magyar iskola rosszul nevel? A kultúr-társadalmak egyre szédületesebb röpülésű versenyében helyet kaphat-e mai minőségű értelmiségével a magyar társadalom? Életre, igazi életre, a komplikált, a nehéz életre nevel-e a mai magyar iskola s mindenek fölött a középiskola? Könnyelmű vád az, hogy nálunk az iskola által a lélekölés és az emberbutítás monstre-munkája folyik?

E kérdésekkel foglalkozni kell a leggyorsabban. Mindenkinek. És teljes dicséret adassék a Társadalomtudományi Társaságnak, mely egyébként is annyi buzgósággal dolgozik a magyar szociális és kulturális élet mélyítésén, hogy a *középiskola-kérdést* most nagy apparátussal az egész magyar társadalom elé készül hozni.

BN 1905. március 29.

209. NEMO

— *Zichy Géza dalműve* —

Nemo . . . „(mint villámtól sújtott hanyatt veti megát, s meghal. A zenekarban a Rákóczi induló teljes pompájában felhangzik, kurucz csoportok Rákóczi keresésére indulva baloldalon a Rákóczi-zászlóval megjelennek, Bercsényi átveszi a zászlót, és azzal a halottat letakarja.)”

. Ezzel az utolsó szerzői utasítással végződik a dalmű; s ez a néhány sor pompás tömörséggel jellemzi az egész munkát. Rákóczi: Nemo; kurucz-hangulat, zászlók. — Tegyük még hozzá: tárogató-hangok, bujdosó-hangulat; hazavágyódás; 1703-tól 1706-ig, Zrínyi Ilonának nikodémiai halálától . . . a trencsényi bukásig. — Ez a dalmű levegője; és ez a háttere. Görög-tűz világítja meg az egészet; ágyúk helyett pedig bombasztók dörögnek benne. „Hazám! Hazám!” mondják benne elviselhetetlenül sokszor, — továbbá ilyent és ehhez hasonlókat cselekszenek: „(Nemo térdet hajtva szó nélkül átnyújtja Zrínyi Ilona levelét. A zenekar halkan Zrínyi Ilona búcsúját játssza. Rákóczi a levelet olvassa, mindég jobban ellágyul, megcsókolja, s azután pedig ökölbe szorított kezekkel szíve táját veri. Látszik rajta, hogy iszonyúan küzd meg-eredő könnyeivel.” Egyebekben Rákóczi a könnyet „pilláim harmatának” nevezi. Hogy ilyen nagy ember: ilyen rossz novella-frázisokkal él, . . . ejnye, ejnye, nem jól teszi.

De ez csak a háttér; elől azonban Nemo alakja áll, és reflektorok vetik reá égő-vörös és smaragdzöld fényöket. Az operahősök hamis fennköltége ömlik el rajta, a Cyrano-utánezatok kotyvasztott romantikájának köszönheti életét, s a hangneme a tenor, amelyet hurokként szorít össze a nyakkendő: „Trala, fogadom, családom javára nevemről lemondok.” Nemonak ugyanis a dalmű előjátékában még van neve. Eleknek hívják, és magyar fiú, aki az apjával török földre menekült. Az apja renegát lett, ő nem akart hitetlenek közé állni, hű maradt a hazájához, s nehogy „atyjának emléke címert meggyalázzon”, — nevéből „családja javára” lemond, s megesküszik: „Rákóczi névtelen szolgálja maradok!” Hogy miért titkolja el a nevét? Holott, ha a saját neve alatt híven szolgálja a hazát, fényesen kiköszörülhetné a csorbát, amely apja révén „családja címerét” érte? És hogy családja neve így még sokkal tisztább lenne, mint volt az apja árulása előtt? Hogy miért választja mégis a névtelenséget? A felelet egyszerű. Mert akkor az egész dalmű, hogy úgy mondjuk, tárgytalanná vált volna. Akkor Zichy Géza gróf dalműve nem született volna meg. Mert erről a logikátlanságról szól a dalmű. Ezt a logikát talán dalmű-logikának lehetne nevezni. Avagy csak a rossz dalművek logikája ilyen? De mi a magunk részéről teljességgel nem tartjuk pusztá előítéletnek, hogy a dalmű is lehet logikus.

Elek-Nemonak egyebekben is sok kellemetlenséget szerez, hogy névtelenséget fogad. Tudniillik eljut Rákóczi udvarába, s ott beleszeret Badinyi Klárába, a fejedelemasszony udvarhölgyébe. De az udvarhölgybe Desalleurs marquis is szerelmes, s ez az alávaló francia a legrútabb ráfogásokkal illeti a megkötött kezű Anonymust. Igaz, Eleknek egyetlen szavába kerülne, hogy a rágalmakkal végezen. De mikor nem mondhatja ki ezt a szót, mikor megesküdött, hogy nem fog beszélni. Végül is az a sors éri, hogy az ártatlanul megvádolt embert kiűzik a fejedelem udvarából, és a színről szégyenszemre elkullogni kénytelen. Íme, ebből is látszik, milyen rosszul tette, hogy logikátlanságot követett el, sőt, meggondolatlanul, esküt is tett.

Legvégül mégis — hogy Zichy Géza gróf frazeológiájával éljünk — a jónak fölpirkadt hajnala. Desalleurs bevallja alávalóságát, s most már mi sem állana útjába, hogy „győzzön a jobb” és Nemo és Klára egymáséi legyenek. Mégsem így történik. Hanem a trencsényi bukás következik, Rákóczit leverik, és Nemo Rákócziért föláldozza magát. Behozzák a színpadra, s ott előttünk meghal. Hogy miért kell ennek így történnie? Nem röstelljük bevallani, ebben nem vagyunk teljesen bizonyosak. Talán azért, mert így romantikusabb, megindítóbb és hatásosabb. A szerző legalább így gondolta.

Általán, annyi bizonyos, a dalmúnek vannak hatásos részletei. Igaz, ezek a hatások a legdurvább fajtájúak, ok nélkül való hazafiaskodásokon és szerelmes érzelgőségeken alapulnak. A műkedvelőktől óvjon meg az Isten. De mikor a műkedvelő azután összeszedi magát, mikor ravaszkodni akar, és tehetségét a tömeg, vagy mondjuk, a karzat szintjére akarja leszállítani: ez, ez a legrosszabb.

A dalmú zenéje jóval szerencsésebb a szövegnél. Nem egyenletes munka ugyan, és sohasem nagyigényű; de vannak igen csinos, tetszetős és hatásos részletei, s az előadás gondossága szeretettel emelte épp ezeket ki. Majdnem végig magyaros ez a muzsika, s majd minden motívuma valamelyik népdal töredékünkre támaszkodik. Helyes, ezen az úton is lehet keresni az idegen befolyásoktól mentes magyar operát. A „Nemo” ezt a végső célt még nem találta meg. Hogy úgy mondjuk, ez a zene csak a köntöseben magyar, csak külsőségeiben s az ütemeiben, de a lelke nem az. A lelke: a legkülöneműbb opera-stílusok keverékéből kompilálódott. Berlioz Rákóczi-feldolgozása hatalmas munka, de senkisémm mondhatja róla, hogy magyar, pedig egyetlen, legmagyarabb és legfelségesebb indulónk a tárgya. És Zichy Géza gróf sem használja fel mindig magyarul az ő magyar anyagát, hanem hol az olasz operák stílusában, hol a finomkodó franciák modorában, sőt itt-ott felülőbb Wagner-reminiscenciákra is bukkanunk. Az operát alkotó főbb momentumokat egy-egy jellegzetes motívum jelzi a zenekarban. Így: Zrínyi Ilonának van motívuma, Rákóczinak, Nemonak, Bercsényinek stb. S amily erőteljesek a muzsika drámai részletei, oly melegek és érzelmetteljesek benne a líraiak. Néhány passzus pedig finomsággal és könnyedséggel lejt tova. A finálék biztos megéppítése Zichy erős színpadi érzékét mutatja. A hangszerelés is ügyes és színes.

A dalmú zenéjének szerencsés részletei, meg a gondos, szép előadás határozott sikerre segítették a dalművet. Igen sokszor nyílt színen is fölhangzott a taps, felvonások után pedig tízszer és még többször is kiszóltították a szereplőket és a szerzőt.

Vasquezné, Krammer Teréz, Szoyer Ilonka, Arányi, Takáts és Gábor énekelték a főbb szerepeket, és mindegyik tudása és művészete legjavával brillirozott. A pompás rendezésért Alszeghy Kálmánt, s a dalmú betanításáért Szikla karmestert illeti dicséret.

BN 1905. március 31.

És van az országban néhány millió ember, ki egy falat kenyérért eladná lelkét, testét. És jön Budapest, ez ország mamája és szól imígyen:

— Negyvennégy ember hozzájuthat egy-egy falat kenyérhez. Javíthatatlan humanisták pedig fölsóhajtanak:

— Szörnyűség! Hány embernek kellene ez a kolduskenyér, s csak negyvennégynek fog jutni.

Beavatott emberek viszont mosolyognak e sóhajtáson:

— Negyvennégynek? Egynek sem. A mama most csak tréfál. Nincs ám Budapestnek észében sem kiosztani negyvennégy darab kenyeret. Van annak gazdája mind a negyvennégynek.

A moralista háborog:

— De hát miért e tréfa?

A beavatott komoly úr megvetéssel mosolyog:

— Mert modern országban élünk, vagy mi, ahol paragrafusok is vannak.

Budapest székesfőváros pályázatot hirdetett *negyvennégy* piciny állásra. Pályáztak hirtelenében érte *ezernégy* százan. Szegény emberek lehetnek egytől-egyig. Egy vagyont fektetett bele mindegyik a kérvénye ügynevezett felszerelésébe. Legalább is húszezer koronát szerzett e réven mindnyájunk mindenható atyja, az állam. És jöttek a pályázatok. A két vízvezetéki ellenőri állásra pályázott 62, egy egészségőri állásra 98, két katonaugyosztályi biztosi állásra 131, hat adóbiztosi állásra 217, egy mezőrendőri felügyelői állásra 63, egy kórházi kapusi állásra 72, nyolc hivatalszolgai állásra 359, egy fertőtlenítő állásra 38, öt vásárcsarnoki őri állásra 111, két kórházi szolgai állásra 136, tíz mezőri állásra 65, egy szegényházi kapusi állásra 43. A városnál pedig mindenki tudta, hogy ezek az állások már mind *betöltött állások*. Ideiglenesekkel betöltött állások. A pályázatot csak és azért írták ki, mert a törvény ezt így írja elő. Ellenben szó lehet arról, hogy negyvennégy új ember helyett még a régiékből is elkergetnek néhányat. Mert a pályázók között katonák is vannak: altisztek. Ezeknek pedig első joguk van. Ezeket nem szabad formális pályázatokkal megtréfálni. A többi pedig okuljon. A sok éhes millió. Ebben az országban az éhes ember csak a szagát élvezheti a sült szalonának, mint a Jókai Mór lovagja, akit kiéheztetett egy szép amazon.

BN 1905. április 5.

Budapest, április 8.

Bánatos lesz a szem, ha végigpillant azon a nagy, sivár területen, amelyet magyar közéletnek nevezünk. Mennyi lárma van itt, és mily kevés munka, mennyi frázis, és mily kevés eredmény. Mennyire elől vannak a dologtalanok, az üresek és a hangosak, és mennyire hátul vannak a munkások és a becsületesen dolgozók. Nézi az ember: a közéletnek ezen a nagy területén hol folyik igazi munka? Munka a haladásért, munka a kultúráért, munka az ország jövőjéért. A képviselőházban? Az egyetemen? Tudós társaságokban? Az Akadémián? A sajtóban?

Meddő szóharcok, terméketlen kicsinyeskedés, alacsony indulatok felszítása: ez folyik mindenütt. Törvényeket, folyóiratokat, könyveket, újságokat lapoz az ember, és nem lát mást, mint a jelen rövidlátó bámulását, az ostoba aktualitás komolyan vevését, tunyaságot vagy éppen rosszakarató elterelését az elméknek: a nagy dolgoktól a külsőségek felé.

Egyetlen oázis a nagy sivatagban: a Társadalomtudományi Társaság. Ami jóakarat, szeretete a jövőnek, világosan látása a mai nyomorúságnak, tudás és akarás van nálunk, az talán mind összegyülekezett itt. Itt munka folyik: elmék megvilágosítása és megtermékenyítése, gondolatok termelése, és mindenestre itt van készség arra, hogy az igazságot felismerjék, ha kellemes vagy ha kelletlen.

Kevés figyelemben van része ennek a társaságnak. Mindegy. Haladásunknak mégis zsandárja, jövőnknek iránymutatója. Legújabb akciója: megvilágítani, milyen legyen a középiskola. És milyen ne legyen. Ami annyit jelent: milyen legyen a jövő társadalma, és milyen ne legyen. Ezzel a kérdéssel foglalkoznia kellene az államnak, az Akadémiának, az egyetemnek, a törvényhozásnak, — a Társadalomtudományi Társaság majd elvégzi helyettük. A Társaság majd megvilágítja a kérdést: a legjobb tudás akarat és minden eddigi tapasztalat becsületes és éles sugárözönével. Szociológusok, orvosok, természettudósok, írók mondják el véleményüket a kérdésről, és a vita végén az elmék előtt teljesen kiépítve ott fog állni az ideális műhely: a jövő magyar középiskolája. Csak meg kell csinálni. De mikor lesz nálunk a nyilvánvaló igazságnak elég ereje ahhoz, hogy tetté váljék?

Mindegy. A Társadalomtudományi Társaság dolgozik.

BN 1905. április 9.

212. AZ AKADÉMIA LEGÚJABB BOTRÁNYA

Az úgynevezett Magyar Tudományos Akadémiának különféle című tagjai, tanítványai és aspiránsai bizonyos idő óta igen hasznos munkát végeznek. Arra vállalkoztak tudniillik, hogy egymásról kimutatják, milyen keveset érnek. A nagyközönség természetesen régen tudja, hogy mit ér az Akadémia és a hivatalos magyar tudósvilág, de mégis elismerésreméltó dolog, hogy most már az Akadémia is belátja ezt. A legújabb botrány az, hogy tegnap a Budapesti Filológiai Társaságban, ahol Heinrich Gusztáv elnökölt, Hornyánszky Gyula egy felolvasás keretében kimutatta, hogy Petz Vilmos „Ókori lexikon”-a, melyet az Akadémia megbízásából szerkesztett a jeles tudós, a *Lüpké-féle hasonló című német lexikonnak igen értelmetlen, hibás fordítása*. Hegedüs István próbálta megvédelmezni Petz Vilmost. Többen fölszóltak. Bizonyos, hogy lesz az úgynek folytatása is. Ám ez már mind nem lesz érdekes. Kérünk már egy olyan leleplezést, hogy az Akadémia valamelyik tagjának eredeti műve csakugyan eredeti.

BN 1905. április 13.

213. MIMI PINSON ISKOLÁJA

Meghalt egy nemes, bájos, igazi francia idea, mikor pedig már gyümölcsöket is hozott. A párizsi kis munkásleányok konzervatóriumát becsukják. A Conservatoire Mimi Pinson Párizs egyik legfényesebb pontján állott. És minden este élénk volt az élete. Megédesítette az üzletekben alkalmazott fiatal leánykák életét, akik a rideg üzletből, íróasztaluk, írógépeik mellől idesiettek, hogy a művészetben képezzék ki magukat, a művészetben, mely megtanít arra, hogy keressük és élvezzük a szépet. A konzervatórium eredetileg csak három kis szobát nevezhetett magáénak, eleintén egy ideálisan gondolkozó ember poétikus eszméjének mondták, és végül tizenöt terembe volt elhelyezve, és mindenki tudta, hogy célja áldásos, és munkája gyümölcsöző. És a Mimi Pinson konzervatóriumát mégis be kellett zárni. A pénz nem futotta. Tanárai ingyen tanítottak, gazdag urak nem sajnálták a pénzt, melyet céljaira áldoztak, s az első esztendő mégis 24,000 frank deficittel zárult. De ez mégsem ölte volna meg a midinette-ek konzervatóriumát. Charpentier, a jeles zeneszerző, kié ez a gyönyörű idea volt, saját zsebéből akarta fedezni a kiadásokat. Hisz a „Louise” dicsőségesen járta be az

összes francia opera-színpadokat, s az Opera Comiqueben már lázasan várták Charpentier két újabb zeneművét. Még egy új eszmét is valóvá akart tenni Charpentier. A Conservatoire Mimi Pinson fogalma mellé egy új fogalmat akart teremteni, az „Image Mimi Pinson” fogalmát. Száműzni akarta a midinette-ek szobájából az olajnyomatok sablonos ábrázolásait. Nagy, híres munkák művészi másolatait akarta helyükre akasztani, melyeket olcsó pénzért tehetséges midinette-ek készítettek volna. És az üzletekben alkalmazott fiatal lánykák mennyivel tisztábban látták volna ismét maguk előtt a művészet fogalmát. És ekkor közbeszólt a balszerencse: Gustave Charpentier beteg lett. Soká titkolták. Végre napfényre került. A „Louise” szerzőjét megviselte a túlságosan sok munka, idegei felmondták a szolgálatot. Charpentier idegbeteg. Orvosa még a levélrástól is eltltotta. Befejezetlen munkáit hosszú évekig nem fejezheti be, ami jövedelme pedig a Louise-ból maradt, arra sajátmagának van szüksége. Nagyon drága dolog a betegség. A Mimi Pinsont tehát bezárták. Charpentier nem hozhat több áldozatot, s az állam, a város és az egyház nem akar többet hozni. A kérvényeket ridegen utasítják vissza. A feleletük rövid: nincs pénz! Pedig a tárlatok értéktelen vásznait még most is vásárolják nyakra-főre, a szép Párizsban is állítanak idomtalan szoborműveket, szubvencionálják a legképtelenebb vidéki akadémiákat. Persze a művészetet kell pártolni. De Mimi Pinson konzervatóriumát, azt bezárták, holott manapság élnők a demokrácia korszakát.

BN 1905. április 19.

214. PÁLMAJ ILKA — VÁLIK

A Mikádó-ban esténként nagy gyönyörűséggel, örvendetes megilletődéssel láthatta mostanában a budapesti közönség, hogy a régi aranyos Ilus alig változott. Pálmaj Ilka — Pálmaj Ilka maradt. Persze azt nem sejtette senki, hogy a múltnak ez a megjelenítése még több szenzációt fog jelenteni. Az a Pálmaj Ilka, aki fiatalon tudott az időnek nagy zuhanásán keresztülrepülni, most arra készül, hogy ez eltelt időt polgárián is kitorlí az életéből. Már régebben rebesgették, hogy *Pálmaj Ilka elvállik a férjétől, gróf Kinsky Rudolftól*. Azt is tudták a beavatottak, hogy békésen, szépen egyeztek meg ebben a házastársak. Elváltak, s úgy volt, hogy a nyár végén törvényes elváltásukat is kérni fogják. Most aztán egy újabb fordulat egészen a nyilvánosságra hozta a díva váló-tervét.

Bécsből azt jelentik, hogy *Pálmay Ilka váratlanul elhagyta Bécsét, és állítólag Amerikába utazott.* Arról Bécsben sem tud senki semmit, mi bírta a grófnét ilyen hirtelen elhatározásra.

Budapesten tudakozódtunk, s arról értesültünk, hogy a grófné a Dorottya-utcai Magyar Király-fogadóban lakott háromszobás lakásban. Néhány nap előtt Szegeden volt, s közreműködött egy a V. H. O. Sz. javára rendezett előadáson. Három nappal ezelőtt komornájával, Bzsnemszki Linával elutazott a grófné Budapestről. Minden holmiját a szállodában hagyta. Azt mondta, Bécsbe utazik, s kedden visszatér Budapestre.

BN 1905. április 23.

215. RITOÓK ZSIGMOND HALÁLA

Kialudt az élet-lángja egy nemes, magyar, ritka egyéniségnek. Egy puritán lelkű, tiszta elméjű ember, kinek életfelfogása volt: soha alacsony eszmék közt nem canunogni, s elvégezni minden munkát s amihez erőnk van, halt meg ma reggel Nagyváradon, hol élt a puritánságnak, munkának, szabadelvűségnek, lelkesedésnek és magyarságnak ez a tipikus alakja. Nagyváradról jelentik, hogy Ritoók Zsigmond dr., a nagyváradi királyi ítélőtábla elnöke, ma reggel hatvannyolc éves korában meghalt. Kiváló alakja volt a magyar igazságszolgáltatásnak is, és széleskörű tevékenységet fejtett ki a város társadalmi életében. Halála híre mélységes részvétet kelt mindenfelé.

BN 1905. április 23.

216. AMNESZTIA — HEINE HENRIKNEK

A Kulturvolk, nagy és szent Németország népe, felséges szép cselekedetre készül. Máris hajlandó elismerni, hogy Heine Henrik néhai költő úr német költő volt, s nem utolsó német költő volt. Egy *kölni* távirat újságolja ezt. Eszerint *Düsseldorfban* kiváló polgárokból bizottság alakult, amely elhatározta, hogy *Heinenek nemzeti adományokból szobrot emel.* És hozzáteszi a távirat, hogy ez lesz Németországban az első Heine-szobor, s költségeit 250 000 márkára teszik. Tehát Németország végre hajlandó volna amnesztiát adni

Heine Henriknek. Hajlandó volna kegyesen a germán Panthéonban helyet szorítani Heine Henriknek. *Volna* . . . Mert ne tessék előre tapsolni. Talán már holnap cáfolat jön. Vagy lehet, hogy csakugyan megindul a gyűjtés. De még milyen távolság ettől a Heine-szobor! És milyen távolság a német géniustól a megfinomodott, megnemesedett emberi géniusz!

BN 1905. május 6.

217. IRODALMI BÚVÁR

Engedje meg, hogy akihez a levelét intézte, csak megköszönje igen szeretetreméltó figyelmét és érdeklődését, de a kérdéshez úgy szóljon hozzá, mintha valakinek, akárki másnak, íróembernek a dolga volna. Az író rendelkezik a maga írásaival. Polgári nevével állhat jót értük, vagy akár öt pszeudonimmal. Mert egy sereg írói név alatt is mindig ő rejtőzik. I. A. hogy mégis szóljunk a konkrét esetről, nem egy másik írónak a neve, de ugyanazon írónak egy másik írói neve. Ez a bujkálás lehet helyes, lehet nem, lehet okból, lehet szeszélyből, talán még keserűségből is, de az írónak joga van hozzá. Az ő analógiái tehát nem találók. Rimbaud verséről lehet talán még szó, de a Baudelaire-versek kritikáját nem akceptálja az, akiről szó van. Üdv.

BN 1905. május 6.

218. EGY PORTUGÁL

Egy portugálnak megengedte a királya, hogy megszökjék a gályarabságból, melyet nála alig érdemelt meg valaki még jobban. Idegen újságokban olvassuk ezt. A portugált ez újságok nevéen se nevezik. Híres orvos volt. Jeles professzor. Jóltevője az emberiségnek. Az is akar maradni. Mert Berlinben állt meg menekülő útján, s ott akar ezután gyógyítani. Élni az emberiség üdvére.

Ez az ember ölt. Kegyetlenül és sokszor. Mint Jáger Mari. A legölőbb mérgeket ismerte. És sorra szedte a rokonait. Mire észrevették a dolgot, már alig volt rokona e földön a jeles tudósnek. Valamennyit megmérgezte.

Arról nem szól a hír, hogy mivégből ölt a portugál. Valószínű, hogy pénz miatt. Különben is ez illenék legjobban az esethez.

Ez az ember évekig vándorolt messze, vad tájakon. Messze, vad emberek között. Vándorolt pedig azért, hogy legyőzze az emberiségnek egy rettenetes ellenségét, a leprát.

Leprás vidékeken, leprás betegek közt élt sok évekig. Szenvedett, kínlódott. Lázban fetrengett gyakorta. És sohasem tudta, melyik percben konstatálhatja saját testén a rémes nyavalyát. És erőt az adott neki, hogy ő a felséges emberi nemért szenved, s ha meghal, a legszentebb úgynék mártírja lesz.

Visszajött, s dolgozott itthon tovább. Könyveket írt. Lelkesedéssel és tudással teljes könyveket. Közben pedig rokonokat küldött a megsemmisülésbe — pénzért. Ő, aki életét milliószor kockáztatta, nyomorult leprás férgekért, s meg még nem is született emberek egészségéért, lelkes, gyönyörű munkája közben ölte az élő embert, mint a legyet. Bizonyosan nem volt egy percig furdalása a lelkének. Ismerte a legrémesebb álcájú halált. Csókolózott vele gyakorta. Megtanulta az életet mint végtelent felfogni. S mikor önmagát, a tudósat, jóltevőt, nagyot, nem sajnálta a haláltól, eszébe juthatott-e megindulni egy pillanatra kis, szürke emberek eltaposásán, kik neki útjában voltak?

Nyilván nietszchei lélek volt a portugál. És dehogyan tudnánk zsolált énekelni róla, ha még meg is ejt bennünket lelkének rendkívülisége. Mi már, Maeterlinck módjára, az élet vidám, hangyái felfogásánál maradunk meg csak. A legnagyobb érték az élet. Kincs és szakramentum. Bűn eltaposni a férget is. És mégis különös fölindulással olvasunk a portugál esetéről. És a királyról, ki királyi cselekedetet végzett. Hírlik, hogy a gyilkos tudós most is dolgozik azon a könyvén, amelyben föl fogja tární a lepra gyógyításának nagy titkát. És mintha ily szózatot mondott volna Carlos, Portugália nemes királya:

— Menj, menekülj innen, te gyilkos, te szörnyeteg. Az öt év alatt, mit a gályán töltenél, még rabtársaidnak kevés emberi érzését is megfojtánád.

És mintha súgva ezt tette volna hozzá:

— Vezéreljen az emberiség jó sorsa, te szent, jóltevő ember, hogy majd valamikor ezer és ezer megmentett élet hirdesse az emberi elme nagyságát és jóságát.

BN 1905. május 12.

A mai vasárnap májusi virágait adjuk az Akadémiának. Olyan ritkán érdemel, és kap úgyis virágot az Akadémia. Ma rászolgált a virágra. A magyar társadalomhoz szólott, s valósággal Széchenyi István lelke hangján szólott. És meg kell rendülnie minden komoly magyar léleknek. Ma az Akadémia, a nyugodt és cöfös Akadémia a kétségbeesés szótárából keresett fölrazó és lázító szavakat. És bár az, aki az Akadémia nevében szólott, nem hagyta ki igéi közül a hagyományos akadémiai igéket a sajtó ellen, azt hirdette mégis, amit a sajtó derékjei már régen hirdetnek. Nincsen magyar intellektuális élet. Nincs magyar tudomány. Üres és felületes a magyar értelmiség. Történelmi átkunk, szegénységünk s Keletről hozott ideafóbiánk a legalsóbb népek sorába nyom bennünket. A napi élet eseményei s az olcsó, érzelmes politizálás a kenyerünk. Amink van, az másolás. E mellett félünk az idegentől, s azt szeretnők, ha mi megmaradhatnánk Ázsiának a csodálatosan törtető Európában.

Hát nem nagy dolog, hogy végre az Akadémia is velünk lát? Végre látja a maradiságot. Sőt dekadencia veszedelmét hirdeti. Sötétség van a lelkekben, s a demagógoké az ország, holott Széchenyi István mondotta: világosság kell, és nem gyújtogatás. Hallja meg a magyar társadalom s a magyar értelmiség: elveszünk, ha meg nem komolyodunk, ha elméinket nem tudjuk odaadni az európai gondolkozásrendnek. Minden polgárosodásunk: látszat. Potyemkin-falvak. Le kell győznünk a sötétséget. Helyrehozni, amit a küzdelmes év ezred ártott. Törekednünk kell a gazdasági erősödsre. Le kell győznünk a fajtánkban fészkelő irtózatot a kitartástól, gondolkozástól, búvárkodástól. Mert különben sorsunk betelik. Dícséret az Akadémiának. Az ő mai megnyitó szónokának. Szívesen adjuk a mai vasárnap májusi virágait Széchenyi István sokszor méltatlan, rossz, kései tanítványainak. Valóban a tizenkettedik órában szólott az Akadémia. A bátor szó egyre ritkább itt, a sötétség terjed, az érzelmek mindent számúznak, az ürességek dominálnak, az egyetem rektora rektori székéből szónokol tudomány és haladás ellen. Bizony itt a dekadencia és a reakció. Holott nekünk lázasabban kellene dolgozni s intenzívebb intellektuális életet élni, mint akármely más európai népnek. Ha egyáltalában élni akarunk.

*

A díszülés Tisza Kálmán emlékének áldozott. És az Akadémia szerencsés volt avval a beszéddel is, mely e nagy férfiú jelentőségét

világította meg. Nem volt tudós, de történelmet csinált Tisza Kálmán, s e révén volt tiszteleti és igazgatósági tagja az Akadémiának. Most arcképét leplezték le, s jó helyen van annak az arcképe, ki úgyszólván bevezette népét a modern, európai életbe. A politika húzódjon félre. Tisza Kálmán már nem a politikáé. A nemzeté. És a Tisza Kálmánt méltató emlékbeszéd jól mondja, hogy ez a nagy ember minden századdal nőni fog. Magyar volt, új ember, puritán, népét szerető, törhetetlen. A tettek embere, kitől tanulnia kell minden magyarnak. Az Akadémia megnyitó beszéde s az emlékbeszéd egymást nagyszerűen és sokatmondóan kiegészítők. És az ezer bajú, szenvedélyekben remegő magyar társadalom bár méltatná ezúttal figyelmére az Akadémiát, mely ma méltó volt végre magához, s amely ma igazat adott az ő ellenségeinek, azoknak a lelkes, bús, derék magyaroknak, kik régen prédikálják azt, amit már az Akadémia is kezd belátni. Európai Magyarország, az igazi kultúra megbecsülése kell hogy jöjjön, a mai dolgok helyett. Bátor haladás. Vagy pedig mi fogjuk igazolni ama történelemfilozófusokat, kik egy nemzet életét csak ezer évre szabják.

NM 1905. május 15.

220. INDIA PAPNŐJE

— *Annie Besant Budapesten* —

Budapest, június 3.

Kik hallották tegnap és ma este csodás Indiának küldöttjét, a szkeptikusok nagy ellenségét, a teozofia papnőjét, Annie Besant-et, hirdetni az új vallásos evangéliumot, sejtették-e, hogy ez az istenes asszony a hitetlenek fanatikus apostolnője volt valamikor?

Mert az volt Indiának küldöttje, ki jár gyógyítani a hitetlen, szkeptikus, materialista, modern világot, megmutatván nekik a végtelen élettengert, melyen az istenség hajózik, s hirdetvén, hogy meg kell finomulnia az embernek s fölemelkednie a végtelenségig, mely majd valamikor isteni fényben, megfejtve fog az ember előtt állni.

Londonban történt 1893-ban. Nagy heti összejövetelüket tartották London szabadgondolkodói, az istenes babonák ördögűzői. A gyülekezet várta az egyik leglelkesebb vezért, az istentagadásnak s a materialista, tudományos gondolkozásnak hatalmas tűzű hirdetőjét, ki nem volt más, mint Annie Besant.

A szabadgondolkodó papnő megérkezik. A tömeg hallani kívánja. Ő megszólal, s kipattan egy olyan szenzáció, a teremben, mely bejárta az egész világot, ahol az emberek intellektuális életet szoktak élni.

Avval kezdte Annie Besant, hogy *búcsúzni jött. Megváltik a szabadgondolkodóktól, mert új világosságot nyert a lelke.* Nem tud többé szkeptikus lenni s az istenség ellen harcolni. Más útja van. Éppen az istenes tudományhoz, a *teozófiához* hódolt át.

Az angol lapok hasábkokat írtak ekkor Annie Besant pálfordulásáról.

És Annie Besant még akkor, rögtön megmagyarázta a gyülekezetnek, hogy ő meg van győzve és pedig nem metafizikai bölcsességekkel, de empirikus módon, kézzel foghatólag. A teozófia meghódította. Elbeszélte, hogyan.

Akkoriban halt meg a teozófiai, társulat feje, Blavatsky asszony. Annie Besant a szobájában ült, és olvasott. Egyszer csak váratlanul, hirtelen *ölebe egy pálmalevél hullott.* Tú-szúrta, ismeretlen betűkkel. Nem tudta, honnan. A tetőzet ép. A könyvtárról talán? A könyvespolc lomjai közül? Elvitte a levelet komoly s értő tudósokhoz. *Szanszkrit nyelven* voltak róva a levélre a szavak, s figyelmeztetés volt Annie Besant-hez, hogy küldetés vár rá. Térjen meg, s vegye át Blavatsky asszony örökségét a teozófia hirdetésében.

A szabadgondolkodó apostolnő mosolygott szkepticizmusával, mely az ő hivatásos hiszekegye volt. Mégis tett egy próbát. Átvizsgálta, elrendezte, s bezárta gondosan szobáját. Leült a szoba közepére, s mosolyogva hangosan szólt:

— Nos, titkos szellemek avagy isteni erő, hát próbáljuk meg. Adok egy órát. Ha egy óra alatt ismét jelentkezel, hinn fogok.

És csodálatosan lehullott a pálmalevél, *egy másik* pálmalevél újra ilyen szavakkal:

— Mit tétovázol? Állj a helyre, hova küldetve vagy.

És Annie Besant megtért. Így beszélt el e megtérés útját.

A szenzáció hetekig tartott. Az angol lapok előfizetőik számára levelezés-rovatot tartanak fel. E rovatban is persze pro és kontra az Annie Besant-esetről folyt a szó sokáig.

Beleszólt az újság-diskurzusba Cumberland, a nálunk is szerepelt, világhírű gondolatolvasó. Kijelentette, hogy minden ilyen történet dajkamese. Ő letett száz font sterlinget ennél és ennél a bankháznál. Tegyen le az is, aki az ilyen csodás esetekben hisz. Mutasanak előtte s kölcsönös bizalmi emberek előtt akármilyen csodás mutatványt, fenomént, ő rögtön megmondja a nyitját, tudományos magyarázatát, s utánacsinálja.

Igy Indiából hazakerült angol ezredes jelentkezett, s letette a száz font sterlinget. És fölhívta Cumberlandot, hogy bármely helyen, Cumberland tizenkét bizalmi, embere előtt ő fog egy olyan csodálatos virágosót rögtönözni, melyben virágok hullnak, nálunk nem ismert exotikus, indus virágok, amilyenek csak Hindosztánban nyílnak. És Cumberland — úgy látszik — nem tudta volna megfejteti a csodát. Egyszerűen nem jelentkezett, beismerte a vereségét. Ily a katonatiszt aztán elbeszélte egy újságban, mint hódolt meg ő a teozófiának Indiában. Blavatsky asszony, a híres apostolnő akkoriban jött le a misztikus, csodatevő braminokkal rakott indiai hegyekről, s készült világmegváltó útjára. Egyik indiai tábornok-mormányzó meghívta ebédre a már híres nőt.

Az ebéden résztvett ő is, az ezredes. Mindenki érdeklődött, s hitetlenkedett Blavatsky asszony szent tudományával szemben. Valaki megszólalt:

— Hinni fogok önnek, Madame, ha ebből a teremből a zongorát átvarázsolja fölemelve a levegőben, rézszen a szembenlévő sarokba. Blavatsky asszony leült a terem közepére, lehunyta szemeit. A többiek kimentek, s a nyitott ajtók küszöbén nézték, mi történik. Az apostolnő arca vonaglott. Rémes erőfeszítés látszott rajta. Kezei görcsösen fogták a szék támláit. Látszott, hogy akaratát, minden akaratát fölajozza, s koncentrálja az asszony. Egy óráig tartott. Hirtelen magától föllebbent a levegőbe a hatalmas zongora, s átrepült, leszállt a másik sarokba. Másnap hat embernek kellett visszavinni.

Igy mesélte el a maga megtérését Annie Besant megtérésekor az illető ezredes. És hozzátette, hogy ez nem isteni erő, csodatétel az ő hite szerint. Hanem a fejlődő ember akaratának egyre-egyre csodálatosabb hatalma. Fizikai titkok ezek, melyeknek mivoltát ma még csak sejtjük, s melyek jelzik nagy összetartozóságunkat a végtelen lételeggerrel és az istenséggel. Ami természetesen megengedi, hogy az esetekben azért illő tisztelettel kételkedjék egyikünk-másikunk.

Ez idő óta Annie Besant a teozófiát hirdeti, s hogy tökéletesednünk kell, agyunknak, lelkünknek, idegrendszerünknek finomulnia kell folyton-folyton, hogy fölemelkedhessünk oda, ahol a csodák nem lesznek csodák. A szkepticizmus apostola tehát az emberfölötti idealizmus és hit apostolnője lett . . .

*

Ma este második előadását tartotta Annie Besant Budapesten. Nagyon előkelő közönség hallgatta ma is. Még nagyobb, mint az

első estén. A teozófia és a modern pszichológia volt ma a témája. Gyönyörűen előadott, érdekes előadását magyarul is tolmácsolták.

BN 1905. június 4.

221. VÁMBÉRY ÁRMIN ÖNÉLETRAJZA

Díszes, hatalmas, szép könyv jelent meg a Franklin-társulat kiadásában. Címlapján a betűk tövis-jelekkel megtűzdelve adják a címet: Vámbéry — Küzdelmeim. Ez az önéletrajz sokkal bőségebb, mint ennek a nagy magyar embernek angol nyelvű világszerte ismert önéletrajza. És a gyönyörű kötetből nagyszerűen beszél a magyar olvasóhoz egy rendkívüli, nagy eredményű élet. A közelmúlt milyen messze van tőlünk. Milyen hatalmas lendület élt a magyar lelkekben akkor, mikor Vámbéry Ármin lelke ezen a földön olyan szédítő, küzdelmes, hatalmas vállalkozásra, mint az övé volt, megedződött. A koldus, kis zsidó fiú, kinek gúnyosan mondta a szerzetes-professor: „Mósele, minek tanulsz? Nem volna jobb, ha sakternek mennél?” győzedelmesen áttörte magát az életen. Fejedelmek barátja lett. Tudásával, küzdelmével, eredményeivel az egész világon becsületet szerzett a magyar névnek, s most, élete derűs alkonyán a legnagyobb, legszebb emberi érzést érzi: otthon van az egész világon, s mosolygó ismerős arcok fordulnak felé minden messzeségből, és — nagy, rendkívüli emberi cselekedetet végzett. Érdekesebb olvasmányt alig képzelünk Vámbéry könyvénel. És szólhat e könyv, s szóljon is e szegényebb korszak magyar ifjaihoz Vámbéry perzsa idézetével: a nyomorban érik a férfierény, a tűzben tisztul az arany s ezüst. Irodalmunknak is nagy nyeresége ez a ritka érdekességű önéletrajz.

BN 1905. június 4.

222. PRIELLE KORNÉLIA

Úgy él lelkünkben, mint a fiatalságnak csodálatos asszonya. Mostanában írták róla, hogy nyolcvanéves. Nem akartuk hinní. Aztán aggodalmas hírek jöttek, hogy beteg. Nagy szeretetünkkel sem tudtuk őt igazán félteni. Nem igaz, nem igaz. Prielle Kornéliához nem férhet sem aggság, sem betegség. Ott él a nyárban, a virá-

gok szigetén. Fiatal, és szerelmesek belé azok, akiknek a nagyapáik is szerelmesek voltak az ő örök hódító leányságába, fiatalságába. Minden más hír hazug. És ma új hírek jönnek a nagyasszonyról. Az egyik hír azt mondja, hogy Prielle Kornélia menyasszony. Vőlegénye R. K., egy fiatal író, a művésznő régi, intimus tisztelője. Egy másik hír pláne azt mondja, hogy a művésznő házasságra is lépett már a fiatal emberrel. Egy harmadik hír, hogy a művésznő rokonainak sikerült idejében e házasságról lebeszélni Prielle Kornéliát. A negyedik hír szerint a nagyasszony ismét beteg, bár az utóbbi napokban kissé jobban lett, s a beteg művésznőt néhány nap múlva elviszik Vámosgyörkre Antónia leányához, Kovács Zoltán nagybirtokos feleségéhez, ahol családja tagjai állandóan mellette lesznek, s remélik, hogy a nyári üdülés után még jobbra fordul állapota. Mi pedig csak annyit hiszünk el, és úgy legyen, hogy Prielle Kornélia, a magyar színművészet nagyasszonya érzéseinek, erejének, lelkének frissességét, csodás egyéniségének báját, fiatalságát, egészségét megőrizte. Hiszen az úgynevezett érdekes hírek csak arról szoktak szárnyra kelni, kinek varázsuk ép, s akik még érdekelnek életkedvükkel, kiválóságukkal bennünket.

BN 1905. július 11.

223. EGY SZOMORÚ ÉVKÖNYV

Kolozsvárról a Teleki Blanka-kör évkönyvét küldték meg nekünk. Tizenhatodik és *utolsó* évkönyv. A Teleki Blanka-kör a nagy magyar honleány emlékére alakult 1890-ben. Elnöke De Gerando Antónia volt, a kolozsvári felsőbb leányiskola neves igazgatója. Most távozik Kolozsvárról De Gerando Antónia, s megszűnik a Teleki Blanka-kör is. Gyönyörű célokat tűzött volt maga elé ez a kör. Új és igazi műveltségű magyar nőket nevelni, akik majd a gyermekekben művészi érzéket fejlesszenek, altruizmust, lelkesedést, szeretetet oltsanak. Ez volt a kör első célja. Lelkek teremtésével, nemesítésével az igazi civilizációnak hódítani meg az elmaradt magyar társadalmat. Egyesületeket alapított a kör, hét irodalmi munkát adott ki, három magyar tanítónőt küldött ki tanulmányútra Párizsba, hol a Ville Lumière-ben apostolaivá váljanak a szépnek, az emberinek, a kultúrának. Az ez évi jelentésben is Télessy Dalma polg. leányiskolai tanítónő számol be párizsi tanulmányairól. A kör azonban nem működhet tovább. A magyar társadalom megtudta tőle még az érdeklődést is. Az utolsó években az elnöknek

magának kellett anyagi áldozatokat hozni. Ismét egy szomorú bizonyossága, hogy nálunk, ahol például politika és botrány mindenkit érdekel, intellektuális, kultúrális törekvésekkel szemben megdöbbentően süketek és érzéketlenek az emberek. Ide írjuk De Gerando Antónia búcsúszavait, melyek szomorúak, szépek és jellemzőek: Mielőtt végbúcsút vennénk egymástól, még egyszer fogunk találkozni. Alkalmasint szeptemberben fogjuk leleplezni Pálfalván, Szatmár mellett azon emléktáblát, melyet a „Teleki Blanka-kör” emelt azon nő emlékére, aki példaképül szolgálhat minden magyar leánynak, megmutatva, hogyan kell a hazát szeretni, a hazáért élni a hazáért szenvedni és meghalni! Ezen ünnepélyre a Teleki Blanka-kör összes tagjai hivatalosak lesznek. Ott ünnepélyesen fogjuk fogadhatni egymásnak, hogy amíg élünk, ezen önző, átmeneti, háládatlan korban, mi legalább, önzetlenül az eszméért, a hazáért, a haladásért fogunk küzdeni.”

BN 1905. július 11.

224. BEHEK ISTVÁN NEMESSÉGET KÉR

Áldott ország ez a Magyarország. Az emberek még bolondulni is abba bolondulnak bele, hogy — nemesek akarnak lenni. Valóságos reneszánszát tárjuk mi, magyarok, a világ elé, a lovagkornak. Ime az idők jele: Behek István is nemes akar lenni. Őkegyelme korongi gazdaember, s látván, hogy osztogatják ma még e honhazában a kutyabőr, írta a következő levelet a királyhoz:

Felséges király! Legkegyelmesebb uram! A haza irányában szerzett érdem a királyi trón iránt tanúsított hűséget boldogult felséges királyaink mindenkor megjutalmazni méltóztattak. A polgári erények élesztéseire törekvés végett felséged is követni méltóztatik Felséges elődeinek nyomdokait, ösztönt nyújtana hű magyarjainak a királyért és a hazáért életüket és vérüket kész honfiaknak áldozatkészségére. Hogy én is részesülhessek ezen királyi kegyelmben, és én is a magyarországi nemesség soraiba felvétessem, volt mindig legforróbb óhajításom. Alóllórt a polgári pályát választván, a gazdasázzal foglalkozom. Én a csatában nyert sebekkel nem dicsekedhetem; azonban mint a szorgalmas földművelő, fáradságom gyümölcsét megosztottam azokkal, kiket a sors szerencsétlenségbe sodort. Így *A*) atyámnak szereztem mindig annyi dolgot, hogy nem ért rá az anyámat kínozni, amelyet éppen kínokkal esztelenné tette, és így egy pár év múlva az anyám egészen tisztán meggyógyult, *B*) amelyet az anyámnak is vettem annyi vigasztolt olvasás mindig, hogy az segítette nagy esztelen szomorúságát helyre igazítani, *C*) négy embereknek életét egy rossz bika által halálveszélytől megmentettem, *D*) a jó könyvekben mindig igazságot kerestem, és azokat a szomszédok közt mindig terjesztettem, hogy sokszor is adós voltam a

könyvekre. E) minden tűzveszedelemnél is mindig egész örömmel dolgoztam, így a mások a katonai pályán tüntették ki magukat, én a polgári életben törekedtem arra. Ezek azok, amelyeket Felsőged kegyes színe eleibe mély hűlölatall előterjeszteni bátorokodom, melynek alapján mély alázattal kérem Felsőgedet, miszerint engem nőmmel és gyermekeimmal (úgyint akarok megnősülni) együtt a nemességi díj (taksza) kegyes elengedése mellett a nevesek sorába felvenni s nemesi kiváltságokból felruházni a nemesi címet, amelynek tervét ide Herczegyi alatt mellékelni bátorokodom, — nemkülönben a nemesi oklevelet kiadatni méltóztassék. A legmélyebb tisztelettel vagyok legalázatosabb szolgálja ifjú Behek István, Korong. U. posta és főszolgabíróság Muraszombat, Vasmege. Cím: Legkegyelmesebb Felsőged király úr I. Ferenc József Vien Bécs Várpalota Schönbrunn.

A kérvény minden megjegyzés nélkül jött vissza a kabinetirodából. Pedig igazán nem járja, hogy Behek István nem kapott nemességet. Igazán: miért nem adtak neki?

BN 1905. július 15.

225. VERSÍRÓKNAK

Sok verset küldenek hozzánk. Túlon túl sokat. A jóból a sok se volna sok. Vállalónk, hogy mi minden jó versnek helyet adunk, habár versfalónak nem igen nevezhető a magyar publikum, s habár az emberi vágyak egyre materiálisabbak s pozitívabbak lesznek, nem kedvezők a versálmoknak. De a sűrű küldeményben kevés a jó, s fáj a lelkünk, mennyi hasznos dolgot lehetett volna mívelni azalatt, mialatt a rossz versek kiizzatódtak. Nem tudunk jobb tanácsot adni a réginél a sokasodó versíróknak: ne felejtsetek el, kik írtak már verset, Homér, Szaffó, Catullus, Dante, Petrarca, Shakespeare, Goethe, Byron, Heine, Petőfi s a többiek szintén verseket írtak, Erre kell gondolniok azoknak, akik a szent parancsot vélik hallani a lantpengetésre. Tudnak valami jobbat, újabbat, emberibbet, mást? Akkor írják meg. Aki verset ír, okvetlenül le akarja főzni az eleddig élt poétákat. Hát nem természetes ez? Vigyázzanak hát a versíró hölgyek és urak. Vakmerő dolog verset írni. Nem szólván arról, hogy embertársaink ritkán kíváncsiak — a mások verseire.

BN 1905. július 16.

Budapest, július 22.

Ma váratlanul egy modern, nyughatatlan, színes, hasznos, érdekes egyéniséget veszített el a magyar nyilvános élet. Szemere Attila, a magyar história Szemere Bertalanjának, az 1848-iki miniszternek s a detronizáció miniszterelnökének a fia, tragikus hirtelességgel ma délfele meghalt.

A magát Huba vezértől származtató Szemerék közül való volt, de hogy úgy mondjuk: nem az itthon megrekedt úrmagyarokra ütött. Európai, nagyszabású lélek volt az ő nagynevű atyja. Ő maga Párizsban született. Egyéniségét nagy kultúrlevegő ápolta, érlelte. Nemes nyugtalanságával a legfejlettebb race-ok fiaira emlékeztetett. Ő már nem is európeér volt. De valóságos amerikai. És ha nyughatatlan, csupa akció életéből panaszosan sírnak ki a méltatlanul kicsi eredmények, éppen az érteti meg. Az emigráció, később pedig a hatvanhetes, mámoros nekilendülés sok olyan kiváló embert hozott a magyar életnek, kik Nyugaton is az elsők között szerepelhettek volna. És nálunk legtöbbjüknek az élete kalandozás volt, mert más levegőben, más kultúrák méreteihez képződtek a lelkeik.

Hogy Szemere Attila mi is volt voltaképpen? Legközelebb talán az írótoillhoz állott. De többször is inkább volt politikus is, nagystílu vállalkozó is. Egyebek mellett. Mert fiatalon élt végig egy túlterhes nagyon változatos, tarka életet,

Párizsban született 1859. június 1-én. Ott élt akkor száműzött édesatyja, s tanulmányait is ott kezdte meg Szemere Attila. Majd Budapesten, Késmárkon tanult. Egyetemi tanulmányait Budapesten és Párizsban végezte el.

Alig múlt tizennyolc éves, mikor már eljegyezte magát a publicitás legvonzóbb dámájának, a hírlapírásnak. Visszatérve Párizsból az akkori fiatalok egyik vezére volt. Mindenki nagy jövőt jósolt neki. Egyik a nagy publicistát, a másik a leendő nagy író, a harmadik a jövő miniszterét látta benne.

Neki fátuma volt a végzetlenség. Gazdag emberként kezdte a nyilvános szereplést, Két nagy birtok is maradt reá. Nem tudott gazdálkodni. Csalódottan, keserűen külföldi útra indult. Általában sokat utazott. Egész Európát bejárta. Marokkót, északi Afrikát, Egyiptomot, Kínát, Indiát, a déli szigeteket. Japánban teljes két esztendőt töltött.

Gyönyörű iparművészeti gyűjteménnyel tért haza, s nagy impressziókkal, melyeket folyton készült megírni, és sohasem írt meg. Így volt minden tervével. Pedig gyönyörű fantáziája, sok

ötlete volt. Mindenbe belefogott. Színdarabot is írt. Milliós vállalkozásokat kezdeményezett, és vezetett. Lázasan vetette magát néha a publicisztikára. Majd a parlamentbe bekerült Bánffy Dezső kormányelnöksége idején.

Szeretetre méltó, derék, művészelkű ember volt, kit majdnem mindenki szeretett.

Nemrégén kiment Amerikába, hogy milliókat szerezzen, s vissza-került még szegényebben. Az utolsó években ismét a politikára vetette magát legerősebben. Bánffy Dezső s az újpárt mellé szegődött. Vezércikkeket írt. Még két nappal ezelőtt is szélsőséges egyéniségére valló, erőshangú vezércikket írt egy újságba. Ma pedig Andrásy Gyula grófhhoz akart pártvezérével, Bánffy Dezsővel Tiszalókra utazni.

Tegnap este feleségével, Morawitz Henriettel-tel, aki egy jó módú bécsi vendéglősnek a leánya, a városligeti Kovács-étteremben vacsorázott derűs kedvben. Hazamenet azonban már egy kicsit gyöngének érezte magát, s nehézkesen ment föl a Városligeti fasor 25. számú házban levő elsőemeleti lakására. Ma reggel tíz óráig csöndesen aludt. Mikor fölébredt, panaszkodott, hogy a szíve táján fájdalmakat érez. Felesége három vagy négy por szalicilt adott neki, majd egy pohár konyakot. De semmi sem használt. Szemere Attila egyre rosszabbul érezte magát. Félitzenegy órakor átküldtek a Grünwald-szanatóriumba orvosért, de mire az orvos, dr. Rác István a lakásba ért, Szemere Attila kiszenvedett. Meleg fürdőt kívánt, s mikor a fürdőből kilépett, szívszélhűdés érte. Halálos ágyánál feleségén kívül nővére, Gizella, Kürthy Emilné, báró Bánffy Dezső és neje s Karlovsky festőművész és neje és Stettka Gyula voltak.

BN 1905. július 23.

227. AZ ISCHLI TALÁLKOZÁS

A szegény Lajos óta, kit XVI-iknak nevez a francia történelem, fölöttébb szeszélyesek a népek. Gyakran mernek cselekedni az ő fölként fejedelmek nélkül. Természetes tehát, hogy a fejedelmek néha nyugtalanok. Hogyis ne volnának nyugtalanok? Sok baj érhet ám manapság egy fejedelmet.

És divat, hogy a fejedelmek biztassák egymást. Ezért járnak egymáshoz látogatóba rendszerint. Valóban minden fejedelemnek jól eshetik az, ha látja, hogy a másíknak több baja van, mint neki.

A világ legfrissebb szenzációja az ischli találkozás. Edvárd király a marienbadi kúra előtt találkozott a mi öreg királyunkkal. A világ azon bámul legjobban, hogy egy idő óta milyen természetes emberek a királyok. Mintha Brahm színpadán nevelődtek volna. Nem úgy van, mint eddig volt. Eddig a királyok a külügyminiszterekkel s egy falka diplomatával látogatták meg egymást. Szabad volt csókolozniok, betanult tósztokat mondhattak. De in merito — a diplomatáik végeztek el mindent. Most nem így van. A királyok csak önmagukban bíznak, s még önmagukban sem nagyon. Egy idő óta a diszkrét, fejedelmi duettek egymást érik. Miklós cár és Vilmos császár diskurzusát még az alkonyi szelek sem hallhatták például a minap. Így tárgyalt együtt öreg királyunk is az ő vendégével. Mit tárgyaltak? Az újságoknak ezer az ő kombinálgatásuk. Egy bizonyos, népeik orrára nem kötik, hogy mit. Mióta a népek néha fejedelmeik nélkül cselekszenek, a fejedelmek is így tesznek.

Higgyük, s hinnünk illik: a népek javairól, az emberiség üdvének munkálásáról vala szó Gmunden és Ischl táján. Lancaster grófnak pedig (Edvárd király fürdői neve) jó kúrát kívánunk Marienbadban.

BN 1905. augusztus 17.

228. AZ ELSŐ ESTE

Igen vegyes érzelmekkel s kevés reménységgel adjuk hírül, hogy a Nemzeti Színház ma este megnyitotta kapuit. Az előkelő műintézetnek még mindig van egy kis hitele. Az elég népes nézőtér ezt igazolja. Bárcsak ez a hitel ne lendülne meg még jobban a kezdődő esztendővel. Tudja ezt akarni a Nemzeti Színház vezetősége? Ma este nem érhetett, s nem ért új szomorúság minket. A pálfiai szavaltak, s az értelmesek keményen tartották magukat. Az Aranyember harangozott be a szezonnak. Az előadás nem volt rosszabb, mint máskor. A közönség még kedvesebb, elnézőbb és taposabb.

BN 1905. szeptember 2.

229. TURGENYEV SZERGEJEVICS IVÁN

Huszonkét esztendeje múlt, hogy Párizs mellett, Bougivalban, meghalt a világirodalom egyik nagy orosz embere, Turgenyev Szergejevics Iván. Nagyszerűen temették el Szentpétervárott. Orosz-

ország is tud temetni. De szobra ma sincs még Turgenyev Szergejevics Ivánnak. Sem Orelban, szülővárosában, sem másutt. Huszonkét év óta valami négyezer rubel gyűlt össze Oroszországban Turgenyev szobrára, ahol ezermilliók kerültek háborús vérengzésre. Ez a négyezer rubel is elkallódott. Egy kicsit meg tudna ez bennünket vigasztalni — Jókai szobráért. Am Oroszországban másként állnak a dolgok. Csodálatos erőket sejtet ez az ország. Mihelyst lerázza a béklyókat, helyre fog pótolni mindent. A többek között Turgenyevnek is fog tudni méltó szobrot állítani. Túlzott melankóliára nincs tehát ok. A mai, élni akaró Oroszország lelkében ott él, és dolgozik a parasztimádó, a bánatosan, szerelmesen orosz Turgenyev, a nagy, eredeti íróművész lelke, s huszonkét év után egész világ kegyelettel adózik a műveiben ma is eleven, nagy lángelme emléke iránt.

BN 1905. szeptember 7.

230. A KEGYENC

Úgynevezett kegyelet-estéje volt ma a Nemzeti Színháznak. Gróf Teleki László szomorújátékát frissítette föl az öreg gárda. Sajátságos, érdekes és értékes kincse ez a tragédia a mi színpadi irodalmunknak. De megeleveníteni, megszerettetni ezt a szomorújátékot nem úgy kell, mint a Nemzeti Színház tudja. Álmos, keserves szavalóeste volt az este. Jászai Mari úgy szavalt, mint tíz és húsz év előtt tette. A többiek is. Egypáran, Pethes, Gál, Gabányi és még vagy ketten hallattak lelkes és értelmes beszédet. Közönység nem sok.

BN 1905. szeptember 12.

231. A ZEYSIG-BOTRÁNY

Nagyon szennyes és nagyon szomorú szenzáció ez a Zeysig-botrány. Akár belefuljon, akár kikerüljön belőle a valóság: szennyes és szomorú. Már csak azért, hogy nálunk *lehető* egy ilyen skandalum. Nagyon megmérgezett ennek az országnak a politikai élete. Nagyon gyászos társadalom, amelyben ilyen szenzációk fakadnak fel.

De a Zeysig-ügyben külön is az ejtette keserves aggodalomba az ország közvéleményét, hogy ennek a szennyes botránynak az áradata egy tisztelt és minden demokratikus hajlandóságú magyar embertől féltve őrzött nevet fenyegetett bemocskolással. Tartani lehetett attól, hogy báró Bánffy Dezső sokat jelentő egyéniségét csorbítja meg tiszteletben ez a botrány. Nagy megnyugvást keltet az ország aggodalmaskodó közvéleményében báró Bánffy Dezső viselkedése. Az őt körülfogó gyanút fölháborodva, a legerélyesebb módon veri vissza ma is Bánffy. A koalícióbeli pártvezérek mai összejövetelén Bánffy ezt a kijelentést tette:

— *Ha negyvennyolc óra alatt teljes és tökéletes világosságot nem derít a Zigány-afférre a rendőrség, úgy magam veszem kezembe az ügyet, s ha kell, a legerélyesebb presszióval is kikutattatom, hogy ki a Zigány-röpirat értelmi szerzője.*

Egyébként pedig Berlin, Bécs bevonódik most már a botrány föl kutatandó területébe. Sajnos, nagyon hosszú életűnek ígérkezik a Zeysig-botrány.

Zigány maga egyébként már az ügyészségen van.

BN 1905. szeptember 14.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

Ai	Ady Endre: Az irodalomról Bp. 1961.
AEÖN	Ady Endre: Összes novellái Bp. 1962.
AEÖPM	Ady Endre összes prózai művei
AEVL	Ady Endre: Válogatott levelei Bp. 1956.
BH	Budapesti Hírlap
BN	Budapesti Napló
F	Figyelő
FL	Ady Endre: A fekete lobogó Bp. 1950.
Ha	Ady Endre: Ha hív az acélhegyű ördög Oradea 1927.
Isz	Ady Endre: Ifjú szívekben élek Bp. 1958.
J	Ady Endre: Jóslások Magyarországról Bp. 1936.
Mj	Megjelent
MH	Magyar Hírlap
MK	Magyar Közélet
Mo	Magyarország
MSz	Magyar Szó
Na	Ady Endre: A nacionalizmus alkonya. Bp. 1959.
NN	Nagyváradai Napló
PH	Pesti Hírlap
Pn	Párisban és Napfényországban Bp. 1949.
PN	Pesti Napló
Sz	Szabadság (Nagyvárad)
TP	Ady Endre: A tegnapi Páris Bp. é. n.
UH	Ady Endre: Az Új Hellász Bp. 1920.
Vál.	Ady Endre: Válogatott cikkei és tanulmányai Bp. 1954.
Vp	Ady Endre: Vallomás a patriotizmusról Bukarest 1959.
VT	Ady Endre: Vallomások és tanulmányok Bp. 1944.
Zs	Ady Endre a zsidóságról Nagyvárad 1919

ELŐSZÓ A JEGYZETEKHEZ

Ady összes prózai műveinek VI. kötete újságcikkeit és tanulmányait tartalmazza BN-beli korszakának első feléből. Párizsi útjáról hazatérve, 1905. január 11-én jelent meg első szignált cikke az újságban. A BN-hoz azonban Ady útját különböző mozzanatok már korábban előkészítették. A nagyváradi Somló-ügy idején, 1903-ban figyelt fel rá Vészi József, a BN főszerkesztője, és vette át egyik cikkét.

1903 őszén pedig, Párizsba készülve, felajánlotta Adynak a BN egyik szerkesztőségi íróasztalát. Adyt azonban ekkor már nem lehetett eltéríteni párizsi útjától; nemcsak a világperspektíva lehetősége, de — mindenekelőtt — a Léda-szerelem friss, forró élménye is vonzotta ide. Párizsban sem szakadt meg azonban nexusa Vésziékkel s a BN-val: legjobb, legigényesebb párizsi tudósításait nekik küldte. 1904 nyarán pedig, a Párizsban járt Vészi-vel megegyezett, hogy hazatérve, a BN szerkesztőségébe lép be. Előkészített útja volt hát Adynak a BN-hoz. S mindezt megerősíti egyik önéletrajzi vallomása: „Azonban, bár Budapestet sok affektálással lenéztem, a vidék sértett, nyomott s a legfantasztikusabb terveim voltak: London vagy talán Szentpétervár, Moszkva, de nem, mégis Párizs. Sors, furcsa és nem is kellemetlen véletlenek 1904-ben Párizshoz és Párizsba segítettek s így gyerekes nagy elégtételre kikerülhettem Budapestet. Párizsból a régi Vészi József és Kabos Ede csinálta 'Budapesti Napló'-val sikerült észrevévetnem magam és jobban, mint Nagyváradról, ahonnan már e laphoz fölkinált utam volt.” (Önéletrajz. II. Az Érdekes Újság Dekameronja.) Párizsból elkerültét s a BN szerkesztőségébe való belépését Léda húgának, Brüll Bertának írta meg: „ne légy meglepve s ne ítélj el — olvashatjuk 1905. jan. 11-i levelében. — Bizony én Budapestről írom ezt a levelet. Meg kellett lenni, s jobb így. Keresek összeköttetéseket s talán már nemsokára úgy lehetek szegény, édes Adél mellett, hogy nem bánjanak piszkos kenyérgondok. A Budapesti Naplónál vagyok. Sírtaam, zokogtam, mikor vonatra ültem, undor, düh és keserűség lepett el, mikor megérkeztem ebbe a pocsék, lehetetlen városba. Ha nem lenne most annyi dolog, e csúnya, választási időben, már lent teremnék nálatok. Úgy vágyom erre. Talán három hét múlva ott leszek. Most rettenetes itt s enyhülne a keserűségem, ha legalább titeket láthatnának. Ha írsz, a Naplóhoz írj és — írj! . . .” (AEVL, 114 — 115.)

Budapesten Ady az akkori magyar sajtó legnobilisebb, világnézetével, művészi törekvéseivel leginkább harmonizáló műhelyébe került: „A lapnak Vészi József volt a főszerkesztője és Kabos Ede a szerkesztője, akik teljes szabadságot engedtek Ady érvényesülésére. — Vészi lapja a választójog harcosa . . . Ady nagyváradi szabadkőműves és liberális emlékei és még inkább a dreyfuszista és kongregációellenes Combes Franciaországa után igen jól érezte magát Vészi lapjának haladó szellemű légkörében. Vészi: Tisztaellenes, tehát antifeudális, Apponyi-ellenes: antinacionalista. Az egyházpolitikai törvények reformjáért küzdő ultramontán néppárt ellen harcol: anti-

klerikális. Mindez, ha gyengén is, visszhangja Ady Párizsá-nak." — hogy az Ady politikáját is — legalábbis már az emigrációban, könyve írásakor — kitűnően értő Bölöni György szavait kérjük kölcsön a BN jellemzésére. (Az igazi Ady. Magvető, 1955. 55.)

Vészi József azonnal Ady mellé állott. Világirodalmi szinten látott benne nagy költőt — ahogy a BN-korszak élő tanújától, a legkitűnőbb Adyról szóló írások egyikének szerzőjétől, Lengyel Gézától tudjuk. (Ady a műhelyben, Szépirodalmi, 1956. 191.) S Vészi ítélete nem akármikéne a szava volt: „Egy búvós véralakot sistergett itten, feleselt önmagával és a világgal, ellágyult és felfortyant carlylei fesztelenséggel, finom és vaskos szóképeket halmozott egymásra, rózsát és záptojást hajigált. Úgy rémlett, tintája meggyullad s kéziratpapírja ellobog írás közben. . . a környezet bátorított. Költők regényírók és novellisták dolgoztak itt, Ady Endre, Szép Ernő, Kabos Ede, Bíró Lajos, Lengyel Géza, Hegedűs Gyula. Egyik asztalnál Csáth Géza Wagnert és Puccinét fütüörészte, a másiknál tudósok vitatkoztak Herbert Spencerről és Nietzsche-ről. Fölöttük nagyapai szigorral trónolt a szerkesztő. De hogy kijött közénk, azzal a rokonszenves szeleburdiságával, mely csupa céltudat és biztonság, azt vittük észre, hogy nem sokat külön-bözik tőlünk. Dantet idézte olaszul, Shakespeare-t angolul s hagyta, hogy ki-ki mulasson a maga rigolyáival.” Ez az egyéniséget s atmoszférát idéző pár sor viszont a Benjamin-korára emlékező Kosztolányi ihletett tollát dicséri: már Ady első BN-beli korszakában írt az újságba (főleg fordításait közölte a lap), de rendes munkatársi asztalt csak Ady második párizsi útja biztosított neki: az ő helyére került. S habár sorai inkább azt az időt idézik — a közéletből a darabont-kormány bukása után kiszorított Vészire illenek inkább ezek a vonások — s habár Vészi cikkeit olvasva nem is érezzük, hogy kézirat papírja csaknem „ellobogott” írás közben, sőt . . . mégis: hű Vészi-portré ez. (Kosztolányi Dezső: Vészi József. Kortársak. I. Nyugat kiadás. 1940. 276—278.) Nagy műveltsége, széles látóköre imponálhatott minden közelébe került embernek, s így Ady-nak is. S ezért igaz Kosztolányi emlékezésének következő pár sora is: „Ő nem 'szakember', hanem költő . . . az az irodalmi nemzedék, mely oldalánál nőtt fel, el nem múltó hálával tartozik neki . . .” S ez a Vészi nemcsak biztos ítéletű olvasó volt — hiszen azért 1904 táján Ady még inkább csak ígéret volt —, de Adyval valóban familiárisan bánni tudó ember is: varsányi háza Ady szánára mindig vendéglőrány nyitva volt. S ha későbbi pályája oly szomorúan példázta is a mi magyar polgárságunknak a még mindig virulens fél-feudális reakcióval összefonódott mivoltát — s így a polgári liberalizmus vértelenségét, gyengeségét is —, akkor kétségtelenül a polgárság tisztábban látó kis csoportjához tartozott. A kormánypárton belül a liberalizmust főleg a gazdaságpolitikában — Vészi persze tágabb, szellemi értelemben is — következetesebben érvényesíteni akaró „merkantilisták” közé tartozott, s így kerülhetett a darabont-kíséret vonzásába is. Ady életében mindenestre „sorsos” szerepet játszott az elismertetése körül talán legfontosabb években: 1903—1907 között. — Kabos Ede, a magyar naturalista irányzat ma már elfelejtett tagja, akkor jőnevű író: összegyűjtött írásait ezekben az években adták ki, s még Hont Ignác, a párizsi egyetem magyar lektora — akit Ady is hallgatott Lédáék társaságában — is felvette előadói programjába. (Magyar irodalom a Sorbonne-on címmel glosszáta Ady ezt: BN 1906. márc. 23.) Ady-nál csaknem egy nemzedékel idősebb: Vajda Jánost még — ha fiatalon is — kortársként ismerte. (Verebek, majd később A jövő fészke címmel kiadott regényében írt erről.) Mégis Ady korai értői közé tartozott.

A BN szerkesztőségében töltötte Ady — ha a külső munkatársi éveket is számítjuk — a leghosszabb időt (1903—1909). S az sem csoda, hogy a NN

s Párizs iskolája után művészetének gazdagsága minden addigit és későbbit felülmúlt: az 1905. jan. 11. és 1906. jún. 17. (Ady második párizsi utazásának illepőpontja) közötti idő élete talán *legsokoldalúbban* termékeny korszaka. Versbősége később talán nagyobb, de akkor már nem ír annyi prózát s olyan lífókú lírai leveleket, mint 1905–1906-ban. Volt nap, hogy 3–4 (néha öt)-féle írással szerepelt a BN-ban. De talán érdemes statisztikát is közölni: a két párizsi útja között eltelt alig több, mint egy év és öt hónap alatt 340 szignált írást közölt tőle az újság: százon felül van a névtelen, de bizonyosan Adytól származó cikkek száma. A progresszió számára kedvező politikai szeljárás is közrejátszott alkotóképessége hatalmas felfokozódásában. S mint a BN belső munkatársának tág tere és lehetősége volt apró glosszák elhelyezésére. (Névtelen cikkei nagy számát ez indokolja!) S még nem is számítjuk a csupán gyanúsakat. Ezen túl közel három hónapon át heti-levelet írt a Magyar Közélet-be (= MK). „Anyagilag csak annyival fogok jobban állni, hogy ezután tárcákért kapok még a laptól negyven korona pótlékot s a Magyar Közélet című hetilaptól kritikái levélért ötven koronát” — olvashatjuk egyik Lédához írott levelében (AEVL, 120.). A MK akkor egy ideig Bánffy-párti, tehát a BN politikai vonalával szemben álló koalíciós, de a koalícióból Adyhoz egyetlen közelálló politikushoz tartozó orgánium. Bánffy protestáns, s Ady személyesen is találkozott vele Váradon, amikor már miniszterelnökségének hírhedten sovén, erőszakos évei után, bukott politikusként kacérkodott a „progresszióval”. (Bánffy iránti szimpátiájáról l. Magyarság c. vezércikkét. NN 1903. AEÖPM. IV. 13. A Magyar Közélet fejléce: MK politikai hetilap, társadalmi, közgazdasági, pénzügyi, jogpolitikai, tudományos, szépirodalmi, kritikai, és művészeti tartalommal. Szerkesztői: dr. Halmi Elemér).

A BN-n s MK-n túl írt a megújulni készülő magyar szellem fiatal képviselőinek a Nyugat előtti legfontosabb orgániumába, a már Osvát Ernő szerkesztette Figyelő-be (= F). Egy-két „apróságon” túl ideküldte addigi írói útja legnagyobb publicisztikus remekét, az Ismeretlen Korvin-kódex margójára rótt sorait.

Ez a bőség bizonyára indokolja aztán, hogy 1905. szept. 30-án lezártuk a VI. kötetet, s hogy az Ismeretlen Korvin-kódex margójára című cikkét, amelynek második része 1905. okt. 15-én jelent meg, majd a VII. kötetben együtt adjuk közre.

A sajtó alá rendezés s szövegközlés a III–V kötetben kialakított elvek szerint történt itt is. Fő szövegbe kerültek a hiteles szignóval ellátott Ady-írárok, valamint azok a névtelen cikkek, amelyeknél tárgyi érvek szólnak. Ady szerzősége mellett (pl. párizsi noteszkönyvi bejegyzését használja fel, avagy régebbi publicisztikus témáit folytatja: az előbbire példa lehet A magyar Boshido, az utóbbira a Somló Bódog egyetemi tanár c. cikk). A fő szövegbe tett cikkek szignóit illetően csak a Pont-nál lehetne elgondolkozni. A kor sajtóviszonyait, újság szerkesztői gyakorlatát ismerve feltételezhető volna, hogy közös szignó lehetett az a BN-nál is. Gulyás Pál Magyar írói alnév lexikonából tudjuk azonban, hogy a BN maga felfedi, hogy a Pont mögött Adyt kell keresnünk. (BN 1905. Nr. 298. 11.) Vera: Pont szójellel Ady Endre ír — olvashatjuk a szerkesztői üzenetek között. Különbösen Ady szignóinak változatossága az olvasókat is kíváncsiságra ingerelte, s a szerkesztői üzenetek gyakran visszatérő témája volt az ilyen kérdésekre adott válasz.” *Irodalmi búvár*: Engedje meg, hogy akihez a levelét intézte, csak megköszönje igen szeretetreméltó figyelmét és érdeklődését, de a kérdéshez úgy szóljon hozzá, mintha valakinek, akárki másnak, író-embernek a dolga volna. Az író rendelkezik a maga írásaival. Polgári nevével állhat jót értük, vagy akár öt pseudo-nimnal. Mert egy sereg írói név alatt is ő és mindig ő rejtőzik. L. A. hogy mégis szóljunk a konkrét esetről, nem egy másik írónak a neve, de ugyan-

azon írónak egy másik írói neve. Ez a bujkálás lehet helyes, lehet nem, lehet okból, lehet szeszélyből, talán még keserűségből is, de az írónak joga van hozzá" — olvashatjuk az egyikben (BN 1905. máj. 6.), s nem vitás, hogy nemcsak Adyról van szó, de a válasz fogalmazója is maga Ady. (Az I. A. = Lellei András, Ady tárcanovellái alá írt gyakori szignója.) Avagy még néhány mutatóban Ady szerkesztői üzeneteiből. BN 1905. febr. 14. 10. l. A. E. tisztelője. A. E. jelenleg az Adria szállóban (VIII. Kerepesi út) lakik. Lehet neki esetleg a BN címén is írni — BN 1905. márc. 5. 11. l. Szerkesztői üzenetek. 49.532. sz. előfizető. A. E. = Ady Endre. L. = Lusztig Jenő — avagy egy korábbi üzenet: BN 1905. márc. 6. 7. l. H. Celdömölk. 2. Ady Endre. (S Adynak szüksége is volt ezekre a gazdag és változatos szignókra, hisz publicisztikáján s a novellákon túl még a versek légióját is közölte a BN-ban). S a Pont szignó gyakoriságát is ez indokolja: rendszerint olyankor élt vele, amikor rangosabb írásaihoz — vershez, igényesebb publicisztikához, avagy novellához — már felhasználta nevéből formált szignóit. Leggyakoribbak: Ady Endre, A. E., A. -(y)., Dyb (Dyb.) A MK-beli péntek esti leveleit viszont Diósadi aláírással közölte: „Kávéházi olvasó: Diósadi = Ady Endre" — olvashatjuk a MK egyik szerkesztői üzenetében. (MK 1905. ápr. 16.)

A névtelen cikkek szerzőségét, mint a III–V. kötetben, itt is minden egyes esetben indokoljuk az ott kialakított elvek alapján. (A III. k. jegyzet-előszava tartalmazza az indoklás alapelveit.) Itt különösen óvatosnak kellett lennünk, hisz nagy tehetségű újságíró kollégái voltak a BN-nél Adynak. Említsük közülük az ebből az aspektusból is legkiemelkedőbbet, Bíró Lajost, a Váradról várva várt barátot — aki 1905. febr. első napjaiban léphetett be a BN szerkesztőségébe (1905. febr. 4-én jelent meg az első cikke). Hozzá itt is, mint már korábban Váradon, a legközelebb állt gondolkozásban. A polgári igazságokért ők ketten küzdenek a legkövetkezetesebben, s csak az ő stílusa s témaválasztása közelíti meg — néha már-már összetéveszthetően is — az Adyét. Itt van például egy Verne meghalt című glossza (BN 1905. márc. 25), s ebben ilyen sorokat olvashatunk: „Nagy, legnagyobb érdeme, hogy a természettudománynak, az új emberiség haladás-bázisának megszerezte, meghódította a tömegeket. Sok kritikusa veszedelmesnek, ártalmasnak mondta tüzes fantáziáját. Pedig nagy áldás volt ez a határokat törő fantázia. Az emberben, az emberekben segítette a büszke emberi önérzet kiépülését. A természetet legyőző hatalmas ember poétája volt. Az új humanizmus őri-ása." Már-már Adyra gyanakodnánk, A nagyranőtt Krisztusok költőjére, ha nem tudnánk, hogy a BN 1905. márc. 22-i számában B. szignójú glosszájában *Verne* címmel Bíró Lajos foglalkozott Verne haldoklásával, s hogy ennek gondolatai teljesen rokonok a második írásával: „Az első író volt, aki megértette és megértette, hogy szeretni kell minden embert és szeretni kell legfőképpen minden emberi haladást hogy a haladás óriási, átfogó, mindenre kiterjedő törvény . . . ez az optimizmus az egyetlen felfogás az emberiség helyzetéről, amely tudományosan megokolt is, de amely nélkül lehetetlen volna élni itt." Így aztán a Verne meghalt című glosszának utalását — És mi is már elsrattuk pár nappal ezelőtt ezt a nagy embert, ezt a nagy író-t — Bíró előző cikkére kell vonatkoztatnunk, s így a második szerzője is minden bizonnyal csak ő lehet. — Ezek a mozzanatok magyarázzák aztán a BN-beli névtelen cikkekkel szembeni óvatosságot. Bár természetesen minden Adynak tulajdonítható összegyűjtöttünk. Nem tartalmaz viszont a kötet két olyan Ady-írást, melyeknek egyes kitételei esetleg sérthetnék a szomszéd népek nemzeti érzését: Élnémult harangok, A Nemzeti Színház bemutató előadása. BN 1905. jan. 21. 10. l. Színház, zene. (Dyb.) — Mj. VT -Se treasca. BN 1905. máj. 24. 1. l. vezércikk. (A.) Mj. J.

A jegyzetekben tudatosan törekedtem vers — próza, vers — próza — publicisztika konkordanciájára, továbbá a nagy Ady gondolat és motívumkörök számbavételére és kimunkálására.

A kötet anyagát összevettem Orosz László és Vitályos László kézíratos Ady-bibliográfiájával is.

A CIKKEK, TANULMÁNYOK JEGYZETEI

1. *A vörös szűz.* — Emlékezés Michel Lujzára. — BN 1905. jan. 11. 6. l.
— *Hírek,* — A. E.

*Selypítő, nyögő, szomorú és fiatal beszédét most is hallom a jó Lujzának . . . Valahol túl a Szajrán . . . Levegőtlen, emberpárad, zsibongó teremben, júliusi estén sokan voltunk együtt. . . Akkor Marseille-ből jött és a str szélérről: 1904-es párizsi élményei tolnak fel cikkében. Vö.: Az anarchisták gyülekezetében c. 1904. jún. 9-i cikkét és jegyzeteit (AEÖPM V 58.) a kiemelt szövegben említett júliusi dátum valószínűleg sajtóhiba június helyett. (L. még Michel Lujza c. 1904. szept. 23-i cikkét). (AEÖPM. V 125.) — *Ki gyűjtja föl a gyűlékony Barcelonát?*: a spanyol szocializmusnak, anarchizmusnak régtől ez a város volt a központja. — *Messze Keleten vérpatakok folynak*: célzás az 1904-ben kirobbant orosz—japán-háborúra. — Ady párizsi noteszkönyvének egyik bejegyzése is Michel Lujza alakjával foglalkozik: „Az ember mindig reakcionárius valakinek. Még Michel Lujza is az a bomba-vetőknek.” (AEÖPM. V 191.)*

Az emlékező nekrológot jól egészíti ki a BN aznapi híradása:

Michel Lujza meghalt

Párizsból jelenti egy távirat, hogy Michel Lujza tegnap Marseille-ben 72 éves korában meghalt. Az utolsó években ritkán hallottak hírt felőle az emberek, néha halála hírért is terjesztették a külföldi újságírók és most a gyermeked kedélyű, véres szavú vén leány elköltözött abba az országba, ahol nincsenek börtönörök csikorgó kulcsokkal, láncokkal és nincsen az a sok szenvedés, mellyel a rettegő társadalom Michel Lujzát oly sokáig sanjargatta.

Csak kevesen ismerték ezt az asszonyt, akiről vértől csepegő dajkamesék járták be egész Európát, akit az uralkodók és hatalmasok a forradalom démonának tartottak, aki pedig nem volt egyéb túlságosan érzékeny léleknél, amely tragikusan fogta föl a világfájdalmat és együtt szenvedett és tűrt a kitagadott emberiséggel és másoknak szenvedése és nyomorúsága felett vért-szomjazó beszédekben háborgott. A vörös Lujza pályája ment volt az egoizmustól, hiszen földi javakban nem szűkölködött, mert törvénytelen anyja fényűzésben neveltette és oly nagy örökséget hagyott reá, amely gondtalan életet biztosított neki. De már bölcsőjénél kijelölte számára a végzet az apostoli hivatást. Mert mikor 1850-ben apja, a vooncurti földesúr meghalt, Michel Lujza mint tizenhétéves leány Párizsba ment, a nagyvárosi nyomor kellő közepébe és ott iskolát alapított a szegények és legszegényebbek gyermekei számára. Emberbaráti tett volt, amely se rendjelet, se kitüntetés nem szerzett számára, de egyszerűen a forradalmár hírébe hozta. Ekkor kezdett társadalmi kérdésekkel, politikával foglalkozni és mikor 1871-ben a kommunisták kormányra jutottak, Michel Lujza mellettük izgatott, mert anarchistává tette az a borzasztó nyomorúság, amelynek a második császárság

idején szentanája volt. Izgatásaiért Új-Kaledónia gyilkos klímája alá deportálták, de nyugodtan fogadta ezt az ítéletet és érzületén nem változtatott az általános amnesztia sem, amely kiszabadította őt keserves számkivetéséből. Sőt amikor 1880-ban visszatért Párizsba, még elkeseredettebbé tette őt a sok szenvedés és megpróbáltatás és már 1883. június 23-án az üzletek kirablására látította a tömeget. E miatt öt évi börtönre ítélték. Két év múlva kegyelmet adott neki a kormány, de Michel Lujza büszkén visszautasította a kegyelmet. Amikor a francia anarchisták 1890-ben május elseje dolgában felhívást bocsátottak ki, Michel Lujza ismét kiállott a küzdőtérre és Lyonban izgató beszédeket mondott. Ezért Párizsban elfogták, orvosokkal megvizsgáltatták és miután az orvosok elmebajosnak nyilvánították, bezárták a vienne-i örültek házába. Onnan is kieresztették ugyan, de a nagyerejű fanatikus hitű asszony azóta csak a távolból szemlélte a felforgatók vergődését. Az utolsó esztendőkbén már csakugyan beteg volt és a múlt évben meg is operálták. És egészségével együtt megrokkant érdeklődése is minden iránt, ami az ő élete pályájával függött össze.

Michel Lujza nem volt népszónok e szónak demagóg értelmében. Mégis ez a rosszul öltözött, sovány, kiaszott vénleány megrendítő hatással volt a tömegekre és ugyanaz volt, amikor a montmartre-i kicsinyeket tanította, amikor a barikádokon embereket gyilkolt és a gyűléseken a pékboltok fosztogatását proklamálta. A hátorságot, a halálmegvetést, a szegénységet, a cselekedet kötelességét hirdette és vallotta maga is. És ez a nő maga volt a jószág, bár más utakon járt, mint a közönséges emberek. Amikor egy Lucas nevű egzaltált ember Havre-ban rálőtt, hogy az emberiséget megszabadítsa „ettől a szörnyetegtől”, nem volt elég szava, hogy meggyőzze a sajtót, a vizsgálobbrót, a világot, hogy a dolog csak őt érinti és hogy csak neki magának van leszámolnivalója azzal az emberrel, aki őt meg akarta ölni.

— Minthogy az az ember tévedett és személyenre nézve csalódott és én megbocsátottam neki, kinek mi köze még hozzá? Senkinek sincs joga beleavatkozni a kettőnk dolgába. — És ettől az érveléstől nem lehetett ezt az asszonyt eltántorítani, az volt vallomásának alapja is az esküdtek előtt és a bírákat annyira megindította ez az érvelés, hogy a merénylő nevétségesen csekély büntetéssel menekült.

Pár nappal később a vörös szűz temetéséről így adott hírt Ady lapja:

Michel Lujza temetése

A nagy anarchista apostolnőnek, Michel Lujzának a holtteste kicsi hotelszobában, Marseille-ban feküdt a ravatalon gyertyák és virágok nélkül. Nagy sokaság látogatta a halottas szobát mindig. Főképpen szocialisták, anarchisták, hívei. A vörös szűz Rochefort-t bírta meg végredelete végrehajtásával. Rochefort azonban, régi társa a számkivetésben nem intézkedett. Így hát a marseille-i szociális-anarchista párt rendezte a temetést. Párizsban temetik el a vörös szűzet. A Père-Lachaise temetőben anyja mellett fog nyugodni a világ legnyughatatlanabb agitátora.

Mj: Vál. (96.) UH. (97.) Pn. (94.) Tp. (75.)

2. Szoknyás kortesek. BN 1905. jan. 12. 6. 1. — Hírek — A. E.

Ady a választási küzdelem kellős közepébe érkezett haza Párizsból. (A király 1905. jan. 3-án oszlatta fel a parlamentet.) Ennek egyik mozzanatát glosszálja ez a ma már alig-alig kideríthető háttérű Ady-cikk. — *Beszéljünk hát monadjuk, a belvárosi kerületekről. Suttogják, panaszzolják, sőt trják is amúgy svatosan, hogy a Belvárosban olyan nagy megtisztelés érte, sőt éri egyre a kortesi part, amely megtiszteltetés már szinte túlságos is: A Belváros szabadelvű-párti*

— hivatalos — jelöltje maga Tisza István miniszterelnök volt. Az ellenzék pedig a kormánypártból kilépett disszidensek vezérét, gróf Andrássy Gyulát léptette fel képviselőnek. A választásokról beszámoló aznapi híradás egy részlete némi felvilágosítást adhat talán Ady cikkére is.

Belváros

A belvárosi egyesült ellenzék hivatalosan közli, hogy a legnagyobb erővel és buzgalommal szervezi a kerületet. Most újabbán ügyvédekkel álló ügyvédi irodát nyitottak a Saskörben, amely választási ügyekben díjmentesen nyújt felvilágosítást a polgároknak és a bejelentett visszaéléseket intézi el. Az iroda délután 6—8-ig áll rendelkezésére a választóknak. Nagy felháborodást keltett ma az a hír, hogy gróf Andrássy Gyulának folyó hó 15-én tartandó programbeszédét *magándelletekkel* akarják megzavartatni. Az elnökség, bár a hírnek nem ad hitelt, mégis intézkedett, hogy ez meg ne valósulhasson. Ma a választópolgárokhoz nagyobb kereskedők, Ticher Zsigmond, Länger István, Kulcsár István körlevelet bocsátottak ki, hogy ne adják a szavazatukat Andrássy Gyulára, mert az nem 48-as. A választók között nagy felháborodást keltett ez a körlevél, mert tudják, hogy az illető kibocsátók kormánypártiak. A szervező-bizottság felkéri a választókat, hogy közölnivalójukat este 6—8 óra között a Saskörben adják át.

3. *A magyar Boshido.* — Levél a külföldre. — BN 1905. jan. 13. I. I. — Vezércikk

Névtelen, de Ady szerzősége mellett szól egész mondanivalója, amely nagy, szignált cikkeivel rokonítja. (Szoknyás kortések, Az ő életük. BN 1905. jan. 12., ill. 14.) További érv Ady szerzősége mellett a nizzai beszélgetésre való utalás, amely — nem kétséges — 1904-es franciaországi útjára alludál. A legfőbb bizonyíték azonban Ady szerzősége mellett párizsi-nyozkönyvének bejegyzése: „Boshido, a japán lovagi erkölcsök kódexsze.” (AEÖPM. V. 190.) A Boshidóról Ady a BH szept. 11.-i számában olvashatott (AEÖPM V. 385.).

Ma már a rokonainkat is megüldogatjuk. Még nemrégén megtette a török. Sőt halázzgató, jégtörő osztályk alyafiaiinkal sem vetettük meg: utalás a török eredet mellett kardoskodó Vámbéry s a finn-ugor rokonság mellett érvelő Hunfaly s Budenz közötti vitára. — Az elmosott nációk közül nem vállaljuk csak a dicsőséges szumirt: a szumirok épp a XIX. sz. második felében kerültek az érdeklődés homlokterébe, amikor bebizonyosodott róluk, hogy eredetileg nem sémita nép voltak. Ekkor vetődött fel az a hipotézis is, hogy a szumir turáni faj, amely az ural-altáji nyelvcsalád török—tatár-ágához tartozik. Erre utalnak Ady szavai. — Módot adni az előre törtétesre ez eszmékkel nehezen barátkozó nemzetnek. Kigyógyítani, ha lehet, örökölt, keleti ideafőbidájából a magyart: az Ismeretlen Korvin-kódex margójára gondolati csíráit olvashatjuk itt — Íme tegnap is iszonyú drámában, vérben kipusztult egy család. Férfj és feleség. Havas Ágostonnak htvaták a szegényt: Havas Ágoston kártyaveszteségei miatt öngyilkos lett; előző nap a felesége is végzett magával — a politikai katilindriák: cselszövések (utalás Catilina és Ciceró ellen-tétére) — a Palais- Jeté-vel szemben: a nizzai játékpalota. — Most itt választások vannak: I. Szoknyás kortések. BN. 1905. jan. 12. — új rokonainknál, a fölkelő nap országában: I. Magyarul is tudnak. BN. 1905. márc. 2.

4. *A szaharai konzul.* — A Vigszínház bemutató előadása. BN. 1905. jan. 13. II. I. — Színház, zene — (Dyb.)

Ugyanaz az ellenszenv nyilatkozik meg Ady első pesti színházi kritikájában, amely a színházi ipar alkotásaival szemben pályája kezdetétől —

első debreceni éveitől — Párizson át végig jellemezte hasonló írásait. *Dr. Gúthi Soma* (1866–1930): ügyvéd, író. A PH-ban közölt humoros karcolatait (útius álneven több kötetben adták ki. A PN-ban írt bűnügyi novelláit l'ekete könyv címen jelentették meg (1907–1908). Bohózatait, vígjátékait a fővárosi színházak mutatták be — *A bohó darab históriája pedig természetesen a fajta, melynek a kedves Paul Ádám szerint nincs több variációja hatvanháromnál, ha az ég-föld összeszakad.*: L. ehhez párizsi noteszkönyvének alábbi bejegyzését: „A házasságtörő vígjátékoknak 63 variációja van egy francia író szerint.” (AEÖPM. V. 197) Ezt már egyik Párizsból küldött cikkében is felhasználta: „Egy francia kritikus kiszámította, hogy csak hatvanhárom variáció lehetséges.” A Palais-Royal vége. BN 1904. aug. 19. AEÖPM. V 104. *Adam Paul* (1862–1920): iskolába alig sorozható, nagy termékenyséű francia regényíró — *És mindez a cocu-férjeknek a segedelmével: cocu: megcsalt, felszarvazott. — Fenyvesi Emil* (1859–1924) karakterszínész, előbb a Nemzeti, majd 1896-tól állandóan a Vígszínház tagja; — *Gazi Mariska* (1879–19): előbb népszínművek naiva szerepeit játszotta a Népszínházban, majd a Vígszínház tagja lett; — *Hegedűs Gyula* (1870–1931) a legnagyobb magyar jellemszínészek egyike volt; — *Tanay Frigyes* (1879–1925) karakterszínész volt a Vígszínházban; — *Tapolczai Dező* (1866–1925) ugyancsak jellemszínész a Vígszínházban — *Sz. Varsányi Irén* (1880–1932) nagy tehetségű színésznő; — *Vendrei Ferenc* (1858–1942): mint komikus színész volt népszerű.

5. *Az ő életük.* BN 1905. jan. 14. 6. l. — Hírek — a.

*Viszont Smith papának is érdeklében áll például, hogy az újságok hírvilágát adják, mivel és mennyivel kell a másik pártra rálicitálni. Hadd tudják meg a demokraták, mivel és mennyivel kell a másik pártra rálicitálni. — kétszer fordul elő egymásután ez a félmondat. Az első helyén olyasmi állhatott: milyen célra mit adott. Itt egy ma már korrigálhatatlan sajtóhibával állunk szemben. — Amerikában ideális a nyilvánosság. Az amerikai ember fórumibb és athénebb életet él, mint a régi athéni, aki pedig szintén a publicitásnak és a publicitásba élt. L.: ehhez párizsi noteszkönyvének bejegyzését: „Az amerikaiak nem félnék a zsurnalisztától. Ők nem hazugok, titkolózók, — a fórumon élnék.” (AEÖPM. V 197) Egyik első megfogalmazása ez A magyar Pimodán-ban kifejtett gondolatának (Ny 1908). — *Ilyen bolond ország ez az Amerika. Nem-hidba, hogy a magyar képviselő urak fölfedezték a nyarón s úgy beszéltek róla, mintha nem is az újvilágot, hanem a másvilágot látták volna ott. — Ady Apponyi Albert és képviselőtársai 1904-es amerikai útjára céloz.**

Morgan J. P. (1837–1913): az amerikai acélipar, valamint hajózás és vasút kezben tartója. A legnagyobb művészeti magánygyűjtemény tulajdonosa. — *Megtanulják a providenzi idiómát Mistral kedvéért s múzeumot alapítanak Arles-ban.* Franklin Rooseveltre gondol Ady: ugyanő alapította az arles-i múzeumot is 1899-ben, amelyet később a „félíbrige palotájává” alakítottak át. — *Övek a pénz. Pénzzel le lehet velkeztetni mindent. Le lehet szedni minden sdtlyat a világról: a Pénz-motivum itt is feltűnik, mint ahogy Thury: Katonákjáról frott bírálatától (1899 AEÖPM I. 373) A Pénz esetei c. 1904-es cikkéig AEÖPM V. 53. többször felfigyelhettünk erre. L.: névtelen cikkét: A magyar Boshidó. BN 1905. jan. 13.*

6. *Chavanne Lujza naplójából.* BN. 1905. jan. 15. 7. l. — Hírek — A. E. *Liane de Pougy:* híres francia grande-cocotte. l. Lanoux: Régi szép szerelmek, Európa Bp. 1964. 158–163. Ő az, akire később is utal Ady (vegyünk egy kis vidéki kastélyt). — *A magyar grande-cocotte-ok élete is sivalom.* grande-cocotte: nagy kokott. — A Maxime's-ről l. ugyancsak Lanoux-t. (183–103) — *Hát nem szívesebben szidná ő inkább Bécsét most valamelyik magyar*

vidéken: célzás a koalícióba tömörült ellenzék választási agitációjára. A BN 1905. jan. 14-i számában jelent meg Tihanyi Irmát letartóztatták címmel egy hosszabb napihír. Ezt feltétlenül ide kell iktatnunk, mert ismerete nélkül Ady cikke érthetetlen.

Tihanyi Irmát letartóztatták

A szélhámoságai révén híressé vált Tihanyi Irma ismét a rendőrség foglya. Győrből jelentik ugyanis, hogy a győri rendőrség a hozzá érkezett följelentések alapján Tihanyi Irmának újabb szélhámoságairól rántotta le a leplet és megkeresésére állandó tartózkodási helyén, Gödöllőn, már le is tartóztatták a nagystílű kalandornőt és társalkodónőjét, Chavanne Louise „bárónőt”

December második felében a győri Royalban megszállott egy hölgy, aki bejelentőlapjára ezt írta: *Frau von Weiss, Generalstabsmajorin in Wien*. Néhány napig volt csak Győrött, ezalatt azonban egyre-másra különböző szállítmányok érkeztek címére több bécsi cégtől. Több ezer korona értékű selyem- és csipkeholmi volt a ládákban, amelyek *mintaküldemények* gyanánt érkeztek és így utánvétel nélkül adták át neki. Weissné néhány nap múlva kifizette szállóbeli számláját és elutazott Győrbe. A bécsi Beyer et Co. cég érdeklődni kezdett az áru iránt és január 10-én Győrbe küldte egyik megbízottját, aki elámulva hallotta a Royal-szállóban, hogy Weissné csak rövid ideig volt Győrött, egyébként ott azt sem tudják, hogy kicsoda. A cég megbízottja erre följelentette a győri rendőrségen a dolgot. A rendőrséghez akkor már a Bittmann Ignác-cégtől hasonló följelentés érkezett. Weissné a Bittmann-cégtől három ezer korona, a Beyer-cégtől pedig kétezernegyszáz korona értékű árut csalt ki. A győri rendőrség rögtön Tihanyi Irmát gyanúsította a szélhámosással és táviratot küldött Gödöllőre, ahol Tihanyi Irma *rendőri felügyelet* alatt lakik, vajon otthon van-e Tihanyi Irma? Az igenlő válasza egy detektívet küldött Gödöllőre és a Beyer-cég megbízottja is vele utazott. A gödöllői járásbíróság rendeletére házkutatást tartottak Tihanyi Irmának elegánsan berendezett lakásán és az éléskamrában *meg is találták a keresett holmit*. Tihanyi Irma sirva tiltakozott a gyanú ellen és kijelentette, hogy az árukat társalkodónője, Chavanne Louise bárónő hozta Győrbe és az ő lelkét terheli, ha bűnös úton jutott hozzá. A detektív erre letartóztatta a társalkodónőt és magával vitte Győrbe. Útközben aztán a társalkodónő töredelmes vallomást tett. Beismerte, hogy Tihanyi Irma gondolta ki a szélhámoságokat és ő csak végrehajtotta az utasításait. A társalkodónő egyébként azt is megvallotta, hogy ő nem bárónő, hanem egyszerű párizsi szülők gyermeke. A győri vizsgálóbíró utasítására Gödöllőn ma Tihanyi Irmát is letartóztatták és a győri ügyészség fogházába szállítják.

Tihanyi Irmát később háromévi fegyházra ítélték.

Ady-cikke azonban csak rokon írásaival együtt érthető meg igazán: Egy értékes könyv. BN. 1905. márc. 5. Európa Kairója. BN. 1905. ápr. 26.

7. *Vadházasság a Vigadóban*. BN 1905. jan. 17. 1. 1 — Vezércikk — (A. É.)

Polónyi Géza (1848–1920) ügyvéd, függetlenségi párti politikus, hírhedten híres szereplője Ady korának. 1906-tól egy ideig igazságügyminiszter. — *Élt egykoron egy sváb nevű derék francia. Schoelcher-nek hívták. Schoelcher V. (1804–1893) francia gyarmatügyi államtitkár, a francia gyarmatok rabszolgáinak felszabadítója. — Citoyens, citoyennes! Így kezdte egy népgyűlési beszédét ez a Schoelcher: „Polgártársak, polgártársnők!” A cikk e passzusának csíráját megtalálhatjuk Ady párizsi noteszkönyvében: „45. Schoelcher. „Citoyens, citoyennes”. Hugo Victor. — Én jó republikánus vagyok, de nőnek mindég: — „Ma reine, ma souveraine”. AEÖPM, V 188.*

A cikk ötletét Polónyi Géza gróf Andrassy Gyulát üdvözlő szavai adták Adynak: „Nagyméltóságú polgártárs!” (Mo. 1905. jan. 17. 2. l.) Ezen a gyűlésen az egyesült ellenzék nevében gr. Andrassy Gyula adott programot, úgy is, mint a Belváros képviselőjelöltje. — *A magyar Schoelcher, Polónyi*: Ady ezzel arra utal, hogy Polónyi is olyan eredetien szólította meg hallgatóságát, mint Schoelcher. — *Valóság-e, hogy a Belvárosnak meguannak a maga modern, előkelő, választóharci Dobó Katicái? Ugy-e valóság?*: vö.: Szoknyás kortések. BN 1905. jan. 12. *Dobó Katica*, Dobó Istvánnak, Eger védőjének leánya. Ady még úgy tudta, hogy részt vett a vár védelmében. Az újabb kutatások azonban kimutatták, hogy ez nem lehetett így, mert később született. Az igazi neve Dobó Krisztina volt, s csak Tóth Kálmán énekes-színműve — Dobó Katica vagy az egri szép napok — után ismerték ezen a néven. (Soós—Szántó: Egervár védelme. 1952.) — ... *ha akár Duci gróf, akár Pista gróf lesz a követ?*: gróf Andrassy Gyula és Tisza István bicenevei. — *Martell grófnő*: Gyp álnéven írónő (= Gabrielle de Riquetti Mirabeau). Színes képzelettel írt regényeket, a Dreyfus-pór után antiszemita-soviniszta szellemben. — *Boni de Castellane*: szélsőségesen konzervatív, reakciós francia politikus. — *Syveton G.*: (Syveton G. Boni de Castellane titkára volt).

8. *Viribus unitis*. BN 1905. jan. 18. 1. — Vezércikk — (-y.)

1904. nov. 19-én alakult meg az ellenzéki pártok vezetőiből az ún. vezérlo-bizottság, amely aztán koalícióban vett részt a választásokon. A koalícióban egyesült ellenzéki pártok: a szabadelvű pártból kilépett ún. disszidensek csoportja (gr. Andrassy Gyula, Darányi Ignác vezérletével); Nemzeti pártkör: Apponyi Albert hívei, akik beléptek az Országos függetlenségi és 48-as Kossuth-pártba; az Újpárt: Bánffy Dezső és Eötvös Károly csoportja; az Országos függetlenségi és 48-as Kossuth-párt: függetlenségi és 48-as párt (Szederkényi Nándor, Holló Lajos, Bartha Miklós köre, akik ekkor léptek vissza az Országos függetlenségi és 48-as Kossuth-pártba) s a Néppárt. *Viribus unitis*: egyesült erőkkkel, I. Ferenc József jelmondata volt. *Ezt Kossuth Ferenc mondotta a hatvani állomáson, Apponyit kísérelte a jászok földjére, ahol még nem ismerik a negyvennyolcas Apponyit: Apponyi Albert (1846—1933) Ady Apponyi gyakori pártváltoztatásaira — pálfordulásaira — céloz: mielőtt függetlenségi párti lett volna, előbb a nemzeti, ill. a szabadelvű p. tagja volt. I. AEÖPM. IV. 130—131. — Kossuth Ferenc (1841—1914) az Országos függetlenségi és 48-as (Kossuth) párt vezére, Kossuth Lajos fia. Kossuth Ferenc a hatvani állomáson így üdvözölte Apponyit: „... büszkesége és öröme... hogy Apponyival ide jöhetett s büszkesége, hogy egy sorban járhat vele. Sohse hitte volna, hogy az uralkodó jelszavával állnak ők harcba a függetlenségi eszméért, mely jelszó így hangzik: viribus unitis.” (BN 1905. jan. 18. 2. l.) Magyarázatul iktassuk ide még A választások című aznapi belső szerkesztőségi glosszát:*

A választások

Az ország és a politika nagy vándora: gróf *Apponyi* Albert monstre-körútjában eljutott saját választókerületébe, Jászberénybe. Elkísérte Kossuth Ferenc is, aki elárulta a jászberényieknek azt a nagy titkot, hogy tisztább, nemesebb és ideálisabb képviselőt nem választhatnak, mint akit eddig is mindig választottak. No de ezért az ajánlásért nincs okuk zúgolódni a Thalyaknak, Barabásoknak, Komjáthyaknak, mint ahogy zúgolódnia kellett az egész tábornak Rakovszky, Darányi és Andrassy hasonlóan meleg ajánlásáért. Mert hát Apponyi most Kossuth Ferencet tiszteli vezérének és

negyvennyolcas. Őt tehát illik is így ajánlani. Hiszen a megtért bűnös kedvesebb a régi híveknél. Nincs is megütközni való a jászberényi beszámoló új beállításában és új hangjában, legföllebb az a szinte tüntető készség, mellyel Kossuth Apponyit elkísérte, holott régi híveinek s az egész ország függetlenségi polgárainak még csak az imént is azt üzenté, hogy egészségi állapotára való tekintettel, tartózkodnia kell minden vidéki kirándulástól. Az Apponyi kedvéért egészséges Kossuth. Az Apponyi kedvéért mindent megtesz s egyáltalán úgy udvarol az ő legeslegújabb hódolójának, mint egy frissen nemesített asszony a legtöbb őssel rendelkező vendégének. Ah, minő kitüntetés! Nem, ezt remélni sem mertem volna! Parancsoljon gróf úr! Ó, csak jól érezné magát köztünk! És Apponyi Albert is úgy viselkedik az új környezetben, mintha egy új nemes szalonjában volna. Egy kicsit kiállhatatlan. Jászberényben is fölkelt s így kezdte felköszöntőjét:

— Ámbár most függetlenségi vagyok, mégis azt vallom, hogy a legelső magyar ember a király!

Míntha csak azt mondta volna:

— Az igazi nemes a nem neki való környezetben sem feledkezik meg a legfelsőbb úrról, a királyról!

Nagyon kellemetlenek néha a nagyúri vendégek. Csak az nem veszi észre, akit mámorossá tesz az a szerencse, hogy egy igazi úr van vendégségben a portáján. De hogy milyen macskanyöször követi majd a kurta mámort! Hiszen majd elválik... — *A hajdúdorogi magyarokat, akik nem ellenzéki, hanem negyvennyolcas jelölést szerettek volna, nem igen tudta a minap megnyugtatóni gróf Zichy Jenő: Ady talán inkább Zichy Jánosra vagy Nándorra gondolhatott. Zichy Jenő ugyanis székesfehérvári képviselő volt. — Azt kellett megértetni a magyar emberrel, hogy van rosszabb a bünnél is és van veszedelmesebb párt a kormánypártnál is.: Ady az 1894-ben alakult Néppártra céloz itt, amely a polgári házassági törvény körüli harcokban, annak ellenzőjeként alakult. — És tartózkodnia kell Ugronéktól. i. Ugron Gábor (1847—1911) függetlenségi politikus, aki azonban 1887-ben kivált ebből, s megalakította a 48-as pártot. — Gönc, Tapolca, Csorna, Karcag: I. a BN választási tudósítását:*

Gönc

A gönci kerületben e hónap 8-ikára értekezletre hívták össze a választókat. Megjelent Abaújszántóról és vidékéről vagy 500 választó. Szepessy Zsigmond Kossuth Ferencnek egy sürgönyét olvasta fel, mely szerint az egyesült ellenzék a gönci kerületben a volt képviselő, gróf Károlyi Sándor jelölését ajánlja. Erre élénk ellentmondás hangzott fel. Többen kifejtették, hogy a kerületből való képviselőt óhajtának, aki a kerület érdekében tud is, akar is valamit tenni. Felkérték Szentimrey Gyulát, majd Nemes Bertalan dr.-t, hogy lépjenek fel, de ezek kijelentették, hogy gróf Károlyihoz kötelekek fűzik és ellene nem lépnek fel. Elhatározták, hogy sürgönyt és küldötteket menesztenek Kossuth Ferenchez és megkérik, hogy ne erőltessék gróf Károlyi felléptetését.

BN 1905. jan. 10.

Csorna és Tapolca

Csorna és Tapolca. . . Vissza kell erre még térti és nagyon sokszor fognak még visszatérni. Kossuth Ferenc, a Kossuth Lajos fia mint az országos függetlenségi párt elnöke, „hazafias üdvözléssel” azt üzenté meg a csornai függetlenségi polgároknak, hogy teljes buzgalommal és hathatósan mozgósítsák elő Rakovszky István választását, egyben pedig „óvakodjanak és

tagadjanak meg minden közösséget a kormány által esetleg felállítandó *alfüggetlenségi* jelölttel". Tudnivaló ugyanis, hogy a csornai függetlenségek fáznak még a gondolattól is, hogy a császársmerő, gotteshaltés Rakovszkyra kelljen szavazniok. Kérték tehát Kossuth Ferentől függetlenségi jelöltet. Nem kaptak. Akkor állítottak ők maguknak egyet. És ezt a függetlenségi jelöltet nevezi Kossuth ál-függetlenségének. És ettől inti a függetlenségi polgárokat. És ezzel szemben kéri a függetlenségek hathatós támogatását Rakovszky számára. És ugyanezt tette Tapolcán a hatvanhetes Darányi kedvéért. Kiátkozza a fiait és pártolja a halálos ellenségeit. Hát ez — legyenhébber szólva — irtóztatos megtévelyedés. De talán jön majd idő, mikor ezt maga a függetlenségi párt is súlyosabb szóval fogja jellemezni. Annyi azonban bizonyos, hogy az ellenzéki koalíciónak e virágaiból olyan bokkrétát fognak kötni az ellenzéki polgárok, hogy azt a bokkrétát Kossuth Lajos fia nem tűzi majd a süvege mellé
(A választások c. cikkből)

„Hát ez — legyenhébber szólva — irtóztatos megtévelyedés.” Ez a jelző a *Viribus unitis*-ban is előfordul: „Micsoda megfoghatatlan, feneketlen eltévelyedése Kossuth Lajos fiának.” Így feltehetjük, hogy ezt a szerkesztőségi glosszát is Ady fogalmazta. — A BN tudósításait még a következőkkel egészíthetjük ki: Göncön és Csornán a függetlenségi párt kijelentette, hogy nem akceptálja a koalíció jelöltjeit (gr. Károlyi Sándor és Rakovszky István), és függetlenségi ellenjelöltet állítanak. Göncön Fényes Samut léptették fel 48-as programmal: Tapolcán Darányi Ignác volt a képviselőjelölt, s a helyi függetlenségek ez ellen tiltakoztak Kossuth Ferencnél. *Darányi Ignác* (1849—1927) mint földművelésügyi miniszter a feudális kiváltságok védelmezője: Karcagon a hivatalos—koalíciós—jelölttel szemben két függetlenségi állítottak.

Rakovszky István l. a Találkozás — Rakovszkynál című cikket és jegyzetét. BN 1905. jan. 25. — *Kossuth Lajos a lelkiismeret szabadságért rajongott*. a népfeltség hatalmát ki akarta terjeszteni az egymás közt egyenlő felekezetekre is: utalás az 1848-as XX. törvénycikkre. — *Viribus unitis*: l. a *Viribus unitis* c. cikk jegyzetét. BN 1905. jan. 18.

Ady gondolatai értéséhez tudni kell, hogy a BN ekkor még Tiszát támogatta, s a főszerkesztő, Vészi József kormánypárti képviselő is volt. Ez a pozíció azonban harmonizált Ady eddigi publicista múltjával: a koalícióban azok a retrográd erők tömörültek, akik ellen már váradí újságíró korában küzdött.

9. *Madame Kaufmann póre*. BN 1905. jan. 18. 6. l. — Hírek —

Erre a párizsi híre csak az onnan alig 1—2 hete hazaérkezett Ady figyelhetett fel a BN szerkesztőségében. De mellette szól a cikk egész tónusa, amely nemcsak stílusában, megfogalmazásában árulkodik Adyról, de gondolatai — pl. a szocialistákról, a polgárságról — is korábbi cikkeivel harmonizálnak. Hitelességéhez legfőbb fogódzóként l. párizsi noteszkönyvének két bejegyzését: „A magánjog polgári epopeája egy bolgár tudós szerint, a Code Napoléon — a szocialisták titokban félnek a feminizmustól, mert az a burzsoáziát erősítené meg. Marhák a polgárok, hogy a nők mozgalmát mesterség, nem áp.” (AEÖPM. V. 186, 191.) — *Nagy Ferenc volt államtitkár*: (1852—?) kereskedelmi jogász, 1900—1902 között kereskedelmi államtitkár volt. — *A százéves 'Code-Napoléon'-t a francia polgári törvénykönyvet ünnepelték*... *Egyszerre csak óriási láрма támadt — Le a Code-Napoléon!*... : a Code Napoléon centenáriumát 1904. okt. 30-án ünnepelték a párizsi igazságügyi palotában (a *Le Temps* tudósítása szerint). Mikor M. Vallé igazságügyminiszter befejezte beszédét, egy asszony felemelkedett

a hallgatóság sorából és elkezdett kiabálni: Le a Code Napóleonnal! Megbecsteleníti a köztársaságot. Tönkreteszi a nőket! Este a Vendôme oszlop előtt (ennek tetején van Napoleon szobra) elégettek egy példányt a Code Napóleomból. A védőőrség zavarta szét az asszonyokat. *éhes eloge-ok*: dicsőítő beszédek.

10. Combes bukása. BN 1905. jan. 19. 4. l. – Külföld. 14. (y.)

Ady Combes szimpátiája régi keletű: szinte miniszterelnöksége első pillanatától felfigyelt rá. (L. AEOPM. III. 128, 129. 134, 241, 242, IV 26 – 78.) *Combes Emile* (1835–1923); *Clemenceau G.* (1841–1929) francia polgári politikus, később miniszterelnök; *Millerand A.* (1859–1943) francia szocialista politikus, az első, aki polgári kormányban miniszterséget vállalt. L. Ady második párizsi útjáról küldött interjúját: Látogatások. Millerand-nál. BN 1907. ápr. 6. *Jaurès J.* (1859–1914) francia szocialista politikus, akire Ady 1904-es párizsi útján figyelt fel erősebben *Bourgeois L.* (1851–1925) vezető francia politikus; *Déroulède P.* (1846–1914) nacionalista francia politikus, a revans híve; *Doumer P.* (1857–1932) francia radikális politikus, a képviselőház elnöke; *Brisson, E. H.* (1835–1912) több ízben a francia parlament elnöke, 1885–86. miniszterelnök; *Waldeck-Rousseau* (1846–1904) Combes elődje a miniszterelnöki székben (1899–1902); *A magyar koalíciónak . . .* I.: ehhez Viribus unitis. BN 1905. jan. 18. s jegyzetét. *A kémkedés-affér s minden fia-lánya sem tudták volna Combes-ot megbuktatni*: Ady arra a botrányra céloz itt, hogy kiderült: a szabadkőművesek jelentéseket küldtek tisztjeikről a francia hadseregben. Ide iktatjuk azokat a távirati jelentéseket, amelyek alapján Ady cikkét írta:

Páris, január 18.

A kabinet ma délelőtt benyújtotta Loubet köztársasági elnöknek lemondását, melyet az el is fogadott. A miniszterek Loubet elnök kérésére utódjaik kinevezéséig tovább vezetik az ügyeket. Délután Loubet elnök magához kéreti a szenátus és a kamara elnökeit, hogy kikérje tanácsukat.

Páris, január 18.

Combes miniszterelnök Loubet elnöknek átnyújtotta a kormány lemondását tartalmazó zárt iratot, melyet a miniszterelnök csak akkor nyitott fel, mikor a miniszterek eltávoztak.

E levélben Combes miniszterelnök élénk sajnálkozásának ad kifejezést, hogy le kell mondania reformprogramja megvalósításáról, melyre minden alkalommal megnyerte a köztársasági párti mindkét kamarabeli többség határozott beleegyezését. A legyőzhetetlen önérzet és a klerikálisok és nacionalisták ellen való gyűlölet összeműködésének 18 hónap után sikerült a többséget lassanként szétforgácsolni. Az elnök lépésről lépésre fáradhatatlanul és szilárdul küzdött és hajlandó lett volna a harcot folytatni, ha nem lett volna kitéve ama veszedelemnek, hogy minden pillanatban kisebbségben maradhat valamely kamarai incidens következtében, mely bár ne tartoznék a kormány általános politikájához, arra mégis hatást gyakorolhatott volna. Kötelességének tartja tehát ama leszavazás után, mely politikáját ünnepiesen helyeselte, *visszavonulni*. A többség határozatának, bármily csekély volt is, minden jövő kormányra nézve kötelezőnek kell lenni. Combes bízik az unióban és a balcsoporthoz, hogy folytatni fogja a szellemi felszabadítás, társadalmi haladás a népek egymáshoz való közeledésének munkáját, melyet a kabinet végzett. Végül a *miniszterelnök köszönetet mond* Loubet elnöknek a magával és társaival szemben tanúsított jóindulatáért.

Párizs, január 18.

Loubet elnök, mielőtt valakit megbízna a kabinetalakítással, a két kamara köztársaságpárti vezérférfiaival fog értekezni a politikai helyzetet illetően.

Párizs, január 18.

Rouvier kijelentette, hogy abban az esetben, ha a köztársasági elnök őt bízna meg az új kormány megalakításával, általános amnesztiatörvényt venne föl programjába. Ez a törvény Deroulède-nek is megengedné a Franciaországba való visszatérést és a politikai elítélteken kívül az informáló cédulák dolgára is kiterjeszkednék. A nacionalista lapok hevesen tiltakoznak az ellen, hogy az ilyen amnesztiával Deroulède-t és társait egy fokra helyezték a besúgás dolgában kompromittált személyekkel.

II. *A rettenetes angol meséje.* BN 1905. jan. 19. 6. l. — Hírek — a

A cikk gondolati előzménye is párizsi noteszkönyvében olvasható: „Monte-Carlo: Ha egyforma is az esély, a játékosé a nyugtalan, remegő, ideges Bizonytalanság, a banké az erős, nyugalmas, szinte megváltoztathatatlan: Esetleg” (AEÖPM. V. 193.) *Albert fejedelem: Monaco fejedelme (1848—1922).* Minden percben jöhet a távirati hír, hogy a monte-carlói bankot véglegesen sprengolta az angol: robbantotta a bankot. — Szinte három hónapon át kóborogtam a minap a rulettasztalok környékén: Ady 1904 őszén volt a Rivierán (szept. — nov.) L. még Riviériai emlékek főcímmel közölt verseit: Bolyongás Azúr-országban, Egyedül a tengerrel. BN 1906. febr. 11. (A Vér és aranyban.) — *Úgy gondolom, Krausz Emil is láttam ott* I. ehhez a Krausz Emil válópöre című kis hírcikket:

Krausz Emil válópöre

A kolozsvári Remenyik-cég kárára elkövetett sikkasztás és magánokirathamisítás büntetetei miatt Londonban letartóztatott Krausz Emil ellen felesége válópört indított a kolozsvári törvényszék előtt. A békéltető tárgyaláson azonban Krausz Emil — aki ellen a kiadatási eljárás már folyamatba tetetett — nem jelent meg. A kolozsvári törvényszék most közzétett hivatalos idézésével az „ismeretlen tartózkodású” alperest március 13. napjára újabb tárgyalásra idézte meg, azzal az értesítéssel, hogy alperes képviselésére ügygondnokul dr. Tompa Camill ügyvédet rendelte ki. — *Emlékezem egy különös férjfiarcú nőre, aki magát moralista írónak nevezte. A kíváncsiság elvitt hozzá. L. Szent Antal és a rulett.* PN 1904. nov. 3. AEÖPM. V. 146. — *Jean Lorrain (Duval) (1855—1906).* I. Madame Thebes műhelyében. PN 1904. márc. 25. jegyzetét AEÖPM. V 304.

A BN 1905. jan. 21-i számában A monte-carlói nyerőgép címmel hírcikk jelent meg, amely kiegészíti Ady glosszáját:

A monte-carlói nyerőgép

A müncheni fogorvos, úgy látszik, nem nyugszik addig, amíg bámulatos gépezetével teljesen tönkre nem teszi a monte-carlói játékbank vállalkozóit. Most is mindennap bejár a játékkermekbe és naponként arannyal megrakodva távozik onnan. A körülötte álló emberek valósággal meg vannak bűvölve mesés szerencséjétől, amely legtöbb tétjét megsokszorozva adja vissza. A hatalmas külföldi lapok riportereinek raja sűrű-forog körülötte, de eddig még senkinek sem sikerült őt közlékenységre bírni. Valóságos remeteélet él, még a női bájok iránt sincs semmi fogékonysága, hiába követik lépten-nyomon Monte-Carlo szépei. A külföldi újságírók eddig csak az életrajzát tudták megszerezni a különös embernek. Munsch Antal egy müncheni festőművész fia, gimnáziumi tanulmányait is ott végezte. Érettségije után a

heidelbergi egyetemre iratkozott az orvosi fakultásra, amelynek több szemeszteren át volt hallgatója. Ellenállhatatlan erő vonzotta ifjú tetteirejt Amerika felé és át is vitorlázott az újvilágba. Nehéz küzdelmek után végre sikerült neki New Yorkban megszerezni az orvosi diplomát, amely csakhamar keresethez juttatta, amennyiben egy new-yorki előkelő fogorvos asszisztensévé fogadta. Mivel időközben egy bank bukása folytán elvesztette atyai örökségét, fokozott erővel látott hozzá a munkához. Egy vágya volt csupán: hogy gazdag ember legyen. Midőn visszajött Németországba, elvette egyik unokanővérét és preparátumok készítésével foglalkozott. A múlt télen azonban ismét elővette orvosi diplomáját és Nizzába költözött, hogy ott orvosi gyakorlatot folytasson. Itt a játékbank közelében újra fölébredt benne a hatalmas vágy a nagy gazdagság után és törhetetlen nagy szorgalommal dolgozott azon, hogy olyan rendszert találjon ki, amellyel a rulett-játék esélyeit a maga részére biztosítsa. Óriási munka árán sikerült is ez neki és most ott él dr. Munsch a világ érdeklődésének középpontjában.

A BN jan. 29-i számában *Munsch doktor* címűel visszatr ér az esetre. Ennek a kopfját s befejezését viszont minden bizomnyal Ady írta:

Munsch doktor

Munsch doktorról, a monte-carlói csodaemberről elmondtuk a véleményünket: Munsch doktor vagy nem él, vagy svihák, a kaszinó reklámhőse, mert Monte-Carlóban a nagyon szerencsés nyerőt, hacsak diplomáciai bajoktól nem tartanak, illetve ha az illető nem valami hatalmas ember, kitiltják a játéktérmből s egyébként pedig sem a nyerőszisztéma, sem a nyerőgép nem lehetséges. Egy német lap most levelet közöl ettől a Munsch-tól.

Mindezek után még biztosabb előttünk, hogy ha a német lap levele nem is misztifikáció talán, Munsch rulett-szédelgő, amilyen ezrével van a Rivierán. A prospektusaik is csaknem szóról-szóra így szólnak, mint ez a levél.

A BN 1905. febr. 6-án megegyszer visszatr ér az esetre. Ennek a hírcikknek kopfját és befejezését Ady is írhatta:

A rettenetes angol

Amint több ízben megmondtuk, Munsch, a monte-carlói rettenetes angol – közönséges kalandor. Akármint is akarja magát emberbarátnak mutatni. Mutatja a következő levél, melyben az ő „játékrendszeréről” ír valakinek, aki a Munsch segítségével szeretett volna Monte-Carlóban vagyont nyerni. A következőket írja Munsch:

— Ez egy olyan játékrendszer, amely 12.000–15.000 márka tőkével és mintegy 20.000 márka tartaléktőkével föltétlen bizomnyal alkalmazható és naponta legalább 5 percentjét jövedelmezi a befektetett tőkének. Hosszú esztendőig tartó kísérletezések után oda tökéletesített módszeremet, hogy a játékban levő harminchat szám közül harmincnégy abszolút bizomnyosan nyer, és pedig a rulett minden fordulásánál, tehát percenként öt százalék a nyereség. Én magam augusztus óta játszom rendszerem szerint, de csak kis tőkét alkalmazhatok és így is 40–60 frankot nyerek naponta. Sajnos, nem rendelkezem elegendő tőkével ahhoz, hogy a szisztémát igazán nyereségteljesen kiaknázzam, mert különben ez alatt a négy hónap alatt legalább százezer frank tiszta nyereségem lenne már. Jöjjön tehát lehetőleg azonnal Monte-Carlóba és én bebizonyítom önnek a kaszinóban, mielőtt még egy márkát is kockáztatna, hogy rendszerem 30.000 márka befektetésnél naponta 100–800 márka tiszta nyereséget eredményez, minden veszteség teljes kizárásával. Én a magam számára természetesen megfelelő részt

követelek a nyereségből és biztosítom önt, hogy nyereségünk nem lesz csekély.

Ez lett a nagy szenzációból. Munsch egy szegény és ravasz ördög, ki a monte-carlói játékosok szenvedélyéből s könnyűíhvéséből akar már nem ismeretlen úton pénzt szerezni.

12. *Rodin, Pitrou és a szobrok.* BN 1905. jan. 22. 8. l. — Hírek — A. E. Ady Rodinra 1904-ben figyelt fel: a vele foglalkozó írásait a lírája szempontjából is a legfontosabbak közé sorolhatjuk. Nemcsak az életés művészet szemléletében erősíthette, de szimbolizmusa kialakulásában is szerepe lehetett Rodin nagy művészetének. L. 1904-es cikkeit: A Pénz esetei között: Az Élet szobra. A párizsi szalon AFÖPM V. 53. 83. 215. *Rodin A.* (1840—1917) a modern impresszionista szobrászat legnagyobb művésze, egyben: az emberi kultúra egyik legnagyobb alkotója. A Messiások motívumának egyik változatára is példa ez a cikk, s ez magyarázza, hogy benne is Nietzsche nyelvén fogalmaz olykor Ady. — *Minden az élet, a folyó élet.* Lírájának egy másik nagy gondolatkörét fogalmazza meg itt. — Musset verse magyarul: Az egyetlen jó, ami számomra maradt, az, hogy néha sírhatok. Musset: Tristesse (Szomorúság) c. költeményének utolsó két sora. (Isz 399.) Vö. azzal, amit párizsi noteszkönyvében ír: „A könny, ami megkülönböztet bizonyos embereket a többi emberektől s ami őket magasrendűekké teszi.” AFÖPM V. 192. S ide írja a cikkben is idézett két Musset-sort. Ady ekkori lírájával is harmonizál ez. (Pl. A könnyek asszonya.) — Musset szobráról I. későbbi cikkét, Musset szobra. BN 1906. febr. 24; I. még. Csokonai Vitéz Mihály. BN 1905. jan. 21. s j.ét, valamint: Jegyzetek a napról. I. Eminensek és tökfilkók. BN 1905. aug. 22. s j.ét; Mj: Tp. 58. Isz. (96.)

13. *Találkozás—Rakovszkyról.* BN 1905. jan. 25. l. Vezércikk — (A. E.) *Kossuth és Apponyi kezdék teljesen elvesztelni önmagukat, amióta megtalálták egymást. Azaz amióta meg akarják találni minden áron egymást.* Vö. Viribus unitis. BN 1905. jan. 18.-i jegyzetével. — *Kossuth Ferenc; Apponyi Albert:* I. u. ott. — *Apponyit lázban tartja az adeptusok fanatizmusa:* a tanítvány, a frissen befogadott. — *Patay Están, Csatar Zsiga, Csanády bátyánk, nyugodjatok békében:* függetlenségi párti képviselők voltak. Egyben azonban híres viccalakok is, a magyarkodó provincializmus megtestesítői, akiknek Mikszáth is sokat gúnyolódott. — *a ti beszédeiteket harsogja most szerte a néhai Sennyei-fi.:* Sennyei Pál, ókonzervatív politikus 1867 után a politikai élet jobboldalán helyezkedett el. Ekkor pártjába tartozott Apponyi is. Ady erre céloz. — *Orbán Balázs* (1830—1890) függetlenségi párti képviselő. Etnográfiai munkássága jelentős. A székelyföld leírása. Székely népmese-gyűjteményt is adott ki. — *gr. Károlyi István* (1845—1907) 1866-ban tagja volt Klapka-légiójának; 1867 után nemzeti-párti, ekkor függetlenségi képviselő volt. — *Delegáció:* 1867 után a közös ügyek intézésére hozták létre. — *Az újelkü Apponyi már Barabásnak ad találkozózt a vértanúk szobránál.* Barabás Béla (1855—1934) aradi függetlenségi képviselő. I. AEÖPM IV. 122—126; 277. — *Félt és gyászos sejtésünk, hogy a perverz vonzástól egymás élébe rohanó 48 és 67 ott fognak találkozni, ahol — Rakovszky óhajja.:* Rakovszky István (1858—1931) néppárti politikus. Közismert volt aulikus érzelmeiről. Ady híven jellemzi Viribus unitis c. cikkében (BN 1905. jan. 17.). Itt éppen arra céloz, hogy a koalíció a Néppártnál köt majd ki. Ady három passzust ragadott ki Apponyi ceglédi beszédéből. Az összefüggések értéséhez ide iktatjuk Apponyi beszédét a BN aznapi hirdetése alapján:

Gróf Apponyi Albert mondta ezután a következőket: Azt gondolta Deák s azt hittük mi, hogy ez a kiegyezés biztos kiépítése lesz a 48-iki nagy gondolatnak. Azt gondoltuk, hogy ezen az alapon tovább építhetjük a negyvennyolcadiki nagy eszmének egyikét, azt, hogy a nép minél szélesebb rétegei részesüljenek politikai jogokban s azt is, hogy az ország minden idegen befolyástól függetlenül kormányoztassék, hogy a nép többségére támaszkodó független, felelős minisztériumnak döntő beleszólása legyen azokba az ügyekbe is, amelyek Magyarországot s ő felsége többi országait együttesen érdeklik. Így reméltük ezt mi, reméltük, hogy az 1867 nem tagadás, hanem kiépítése a negyvennyolcadiki nagy törvényhozásnak. De hát sajnos, nem így történt. Amint a függetlenségi körbe való beléptemkor mondtam, Deák Ferenc szelleme elpanaszolhatja az Írás szavaival, hogy „az én örökömben pogányok jöttenek” Akik utána következtek a hatalom polcán, azok nem tágtották, de szűkebbre szorították a nép jogait s oly választási eljárást honosítottak meg, hogy azoknak a rétegeknek is, amelyek 1848-ban bevitettek az alkotmány sáncai közé, a választási jog szabad gyakorlatát illuzóriussá tették s hazugsággá változtatták. Annak a jobbágságnak helyébe, amelyet eltöröltek, egy újabb jobbágságot akasztottak a magyar nép nyakába: az állandó gazdasági függést Ausztriától, mely a magyar ipar fejlődését lehetetlenné teszi, lehetetlenné teszi, hogy az ország földművelőnépével együtt egy hatalmas iparosztály is osztozhassék a nemzet terheiben. És nem valóstították meg az 1848 másik nagy gondolatának kiépítését se, hogy Magyarország valóban független legyen, hogy a hatalom birtokában tényleg a nemzeti képviselőlet többségétől és senki mástól nem függő felelős, önálló magyar minisztériuma legyen. A látszat megmaradt; azok a miniszter urak s azok, akik velük szolgálják az államot, igen nagy urak, nagyon pöffeszkedő hatalmasságok velünk szemben, szegény magyar állampolgárokkal szemben, de görnyed a derekuk s alázasat szolgálk Bécs minden, ható akarataival szemben. Tényleg Magyarországon az alkotmányosságának, a független magyar minisztériumnak, a magyar képviselőházi többségnek leple alatt továbbra is, épp úgy, mint a múltú négy évszázadon át a bécsi titkos hatalmak keze működik s nehezezik reánk. Ebben lehetett kételkedni mindmostanáig, most azonban, midőn a november 18-iki merényletet elkövették, csak hogy megtörjék a magyar nemzet ellenállóképességét, csak hogy sötét terveikkel szemben ne legyen ellenállóerő se az ellenzékben, se a többségben, ezért kell föntartani a mai rossz, csúf választási törvényünket s mikor láttuk, hogy ezeknek az állapotoknak s az idegen befolyások fenntartása végett alkotmányunk, törvényeink s házzsabályaink ellen fordultak, akkor az én lelkemben összetört az a hit, az a remény, hogy az ezernyelcsázhatvanhét csakugyan kiépítője, folytatása lehet az 1848-nak. Az 1867 addig állhatott meg, míg az 1848-nak nem ellentéte, hanem kiépítése volt; a mi lelkeinkben, amint az 1867 a 48-al ellentétbe jön, akkor a 48-nak kell győznie, akkor ezt a zászlót kell követni. Ez a rövid története annak, hogy miért állok én most itt önök közt, Kossuth Ferenc oldala mellett, nem megtagadva magamat, hanem utamból levonva a konzekvenciát s a célnak, mely az én lelkemben sem volt soha más, mint az önálló, virágzó, független Magyarország, gazdag, jogokkal ellátott polgárokkal, ennek a célnak fölállódom az eszközt, nem pedig az eszköznék a célt, ami eszeveszett eljárás volna. Én nem tudom, majd a jövő fogja megmutatni, hogy mennyi erőnt nyert a függetlenségi zászló az én csatlakozásommal.

Kossuth Ferenc közbeszólt: Nagyon sokat! (Éljenzés)

Gróf Apponyi Albert: De azt tudom, hogy ennek a zászlónak olyan vezére van, aki erős akarattal s bölcs mérséklettel tudja ezt a zászlót előre-

vinni. S e kettő együtt, az elszánt akarat a cél kitűzésében s a bölcs mérséklet az eszközök megválasztásában, ez a kettő a diadal záloga s mert e kettő megvan Kossuth Ferencnek tiszta hazafiúi lelkében, azért bízom benne s szerencsét kívánok Cegled népének, hogy Kossuth fiát nevezheti képviselőjének. (Zajos éljenzés.) Önök öt szívükbe zárták; nekem is jusson egy kis hely ebben a szeretetben, mert *minket többé el nem választ egymástól, csak a halál, sőt a halál sem*, mert amelyikünk túléli e világon a másikat, ugyanazoknak az eszméknek a zászlaját fogja lengetni továbbra is. Ezek az eszmék pedig halhatatlanok, mint halhatatlannak kell lennie a magyar nemzetnek.

Mj.:Vál. (98.)

14. *Turgenyev leányai*. BN 1905. jan. 26. 8. l. — Hírek — a.

Nagy vallomás ez az írás az útját kereső Ady világirodalmi mestereinek egyikéről. „... Puskint faltam s rettenetesen hatott rám a szláv miszticizmus” — vallotta meg Nagyváradon, 1898-ra, a művészi útján az első fordulatot hozó évré emlékező írásában. (AEÖPM. III. 16.) S Ady irodalmi tájékozódásában valóban roppant szerepe volt a klasszikus orosz irodalomnak. Dosztojevszkij csakúgy hatott rá, mint Tolsztoj. Dosztojevszkij novelláiról Egy ló hősnő c. nagy autobiografikus értékű s mondanivalójú novellájában vallott. (AEÖN. 471.) „Legénykedő korba jutottam már . E kérdések idején olvastam éppen Dosztojevszkijt és Ibsent először” — írja, s szavait azzal egészíthetjük ki, hogy a Bűn és bűnhődést olvashatta. Ez jelent meg ugyanis magyarul 1888-ban Szabó Endre fordításában. S még azt sem tartjuk pusztán időbeli együvé tartozásnak, hogy Dosztojevszkij és Ibsen nevét egymás mellett írta le. E két nagy szellem gondolatai ugyanis, ha óriási áttétellel, kerülő úton is, egymást erősítik mindkettlen morális kérdéseket feszegettek, a kor moralitását, ennek mély válságát közvetítették az öntudatra ébregedő, „legénykedő”, Debrecenben jogászokodó-újságróskodó fiatal Ady-nak. — Tolsztojt a maga gondolkozói ellentmondásosságában látta: vitykozott a művészetéről vallott felfogásával, miszticizmusával, szeretetbe ojtott új krisztianizmusával is (AEÖPM II. 342. 343. l. még Ady kiadatlan Tolsztoj-nekrológia, Új Írás. 1963. jún. 685–686.) A magyar lírát megújítani akaró költő természetesen nem tehetette magáévá a Kreutzer-szónata s a Shakespeare ellen könyvet író Tolsztoj művészi krédóját. S a váradi harcos zsurnaliszta a ne állj ellen a gonosznak! elvét sem vallhatta. Hogy azonban igazában hogyan vélekedett róla, azt éppen ebben a nekrológnak szánt cikkében, s Ibsen-nekrológiájában mondta ki: Itt már a Messiasok alakjáig magasodik fel a Tolsztojé, a kortárs szellemi életben pedig Ibsennel és Spencerral látta együtt. Dosztojevszkij és Tolsztoj mellett Puskin Anyeginja, amelyről s magáról Puskinról Debrecenben verseket is írt (Puskin, Tatjana írt), éppúgy hatott rá, mint Turgenyev regényei. A Turgenyev leányai-nak már a címében nagyszerű érzékkel tapintott rá a XIX. századi orosz irodalom művészi trouvaillé-jára: a mély szimpátiával ábrázolt nőalakokra, a Natasáakra, a Kittykre, az Annákra, akikben már sok minden élt a jövő új arcú emberéből. S amit Gorkijról írt, csak azt árulta el, hogy Ady értette azt a világirodalmilag s történelmileg újat is, amelyet alakjaival, témáival Gorkij hozott a nagy orosz irodalomba. I. még Turgenyev Szergejevics Ivan, BN 1905. szept. 7. nt. cikkét s annak jegyzetét. — *Turgenyev Ivan Szergejevics* (1818–1883) nőalakjai: pl. Liza Kalitina (A nemesi fészék) Jeléna (Napfelkelte előtt) Natália (Rudin). *Ebből az üvöltő magyar világból, hol a holnapi poholi napon Gabányi Miklós alakjának bedliltásáról lesz szó a világ-história egyik várahozó boltozatába: Ady a választásokra utal; Gabányi Miklós, függetlenségi-párti képviselő volt Diószadon; — . . honnan Baskircsev Mária kiszármalyt! . . Baskircsev Mária* (1869–1884) orosz festőnő.

Nevét halála után kiadott naplója és levelezése tette híressé. L. Vándornadarak a Riviérán. I. Mária anyja. BN 1904. dec. 18. AEÖPM. V. 163. — ... a *Gapon páter csapatainak omló, páras vérpocsolyájából: Gapon G. A.* (1873—1906) pravoszláv pap, az 1905. jan. 9-i pétervári felvonuláson ő volt a munkások vezére. Gapon, mint később kiderült, tulajdonképpen provokátor volt, aki a megtorlástól félve külföldre menekült, majd visszatért a cári fővárosba, ahol a forradalmárok végeztek vele mint spiclivél. Ady azonban ekkor még joggal írhatott szimpátiával róla, hisz a magyar naptár szerint még alig 2—3 nap telt el jan. 9-óta. — ... *nem az orosz Michel Lujzák az igaziak.* I. A vörös szűz — Emlékezés, Michel Lujzára — BN 1905. jan. 11. jegyzetét. — ... *mit mivel a bős Vladimír: Romanov Vladimír Cyrill* (1876—1938) a cár nagybátyja, a cári csapatok parancsnoka 1905. jan. 9-én a véres vasárnapba torkollott munkásfelvonuláson. (Ai. 404.) — ... a *kapisztráni Gapon*: ez a jelző is Ady tiszteletéről tanúskodik. Kapisztrán Jánosra, a Nándorféhevár megvédésében Hunyadi Jánosnak segítő szerzetes utal ezzel. — ... a *Mirabeau szerepre szánt Wille: Wille* (1849—1915), a cári kormány liberálisabb színezetű politikusa. Ezért asszociálja a nevét Mirabeau-éval (1749—1791), aki a francia forradalom első szakaszában hasonló szerepet igyekezett betölteni, s aki szintén a hatalmon levők közé tartozott. — ... *még ha asszonyokról volna szó, akik például a szentpétervári Belvárosban, a boltok során, házalhatnának a forradalom ellen vagy a forradalom mellett*: Vö. ezzel. Szoknyás kortesek. BN 1905. jan. 12. s jegyzetét. A Turgenyev leányai Ady első szignált cikke, amelyet az orosz forradalom ihletett.

Mj: Ai (106.)

15. *A paradicsom.* (A Vígyszínház bemutató előadása.) BN 1905. jan. 28. 10. l. — Színház, zene — (Dyb.)

Hennequin A. (1842—1887) francia vígjátéklíró; Benne van másnapi cikkének — *A mi kacagásunk* — ötlete. *És ha a budapesti közönség nem is mindig azoknál a passzusoknál mulat e darabnál (a többi francia darabnál is rendszerint), mint a párizsi* . Hozzáfértél 1904-es párizsi cikkeiben nincs nyoma annak, hogy írt is volna A paradicsom Párizsban látott előadásáról, amit említ; *Balassa Jenő* (1859—1926) a Vígyszínház tagja; *Góth Sándor* (1869—1946) színművész; *G. Kertész Ella* (1881—1936) Góth Sándor felesége, mindketten különösen francia darabokban arattak sikert; Hegedűs, Sz. Varsányi I., Vendrey. I. a szaharai konzul. BN 1905. jan. 13. jegyzetét.

Mj: VT (345.)

16. *A mi kacagásunk.* BN 1905. jan. 29. 8. l. — Hírek — a.

... *még az óriási francia nemzet-vagyon is csak azért gyűlt össze, mert a nagy nő-kultusz miatt a szexelem nem olcsó mulatság.* Vö ezzel párizsi noteszának ezt a bejegyzését: „Franciaország gazdag, mert sok pénzbe kerülnek a nők.” L. még a következő bejegyzést: „Meridionális csapongása az életnek.” — A cikkben ezt így használja fel „... franciának több joga van meridionális mértékű szvenvedélyobásra és léhaságra”. Még egy párizsi notesz-bejegyzés kívánczik ide: „Meg kell adóztatni a nagy kokottokat.” L. az előző cikkét s jegyzetét. AEÖPM. V. 196, 188, 187. — *cochonnerie*: disznóság.

Mj: Ai (97.) Tp (108.)

17. *Barnum és Andrejeva lovagja.* BN 1905. jan. 30. 4. l. — Hírek — A. E.

A Terézvárosban is volt egy kis micsoda . Elbújhat Vázsonyi Vilmos. Hieronymi? Ez is ellenjelölt? Vázsonyi Vilmos demokratapárti képviselő (1868—1926) a Terézvárosban megbuktatta Hieronymi Károly minisztert. *Meg az a veszett pápa, az a Gapon*: L. a Turgenyev leányai BN 1905. jan.

26. című cikket s jegyzetét. *Madame Gorkij, Gorkijné öngyászata (Gorkijevszkának mondja az orosz?: újabb adaléka Ady erős orosz érdeklődésének. Vö. A pétervári ágyumerénylet. c. névtelen cikkét és jegyzetét. (BN 1905. jan. 21.) — a rigai Erkel-színházban vagy Szigligeti-színházban vendégszerepelt Ady nagyváradi újságírói-színkritikusi tapasztalatai alapján fogalmazta így ezt a mondatot. Nagyváradon volt a Szigligeti színház s Gyulán az Erkel-színház. — akárcsak a Cook embere a pihenő Etnádnál vendégeivel. . . Cook: nagy utazási-iroda. — Mert a francia— orosz barátkozás óta, ma már még a franciáknak is én vagyok a Költő, az Egy: 1891—93 között kötötték meg a francia— orosz szövetséget. A francia— orosz háborúban legyőzött Franciaország természetes szövetségesként kereste Oroszországot. — Az én meztlábasságom bámulja Berlin, . . . Ady Gorkij meztlábás, csavargó hőseire utal itt. — Tolsztoj nevének többszöri említésével arra is céloz, hogy Ő is állandóan ki volt téve az elfogatásnak. — Barnum, Ph. T. (1810—1891) amerikai cirkusztulajdonos, a legneresebb fajtájú reklám nagy mestere.*

Még ebből a frivol hangú cikkből is kitétnék Ady Gorkij-tisztelete: „... valóban érdekes, súlyos s bizonyos tekintetben fenomenális legény”. Ady Gorkij antipátiájában osztozik a polgári sajtóval ekkor. Ennek indítékait megmagyarázni teljesen ma már talán nem is lehet. Hacsak nem Gorkij magánéletének disszonáns mozzanataival akarták kompromittálni a forradalmár író, s ennek Ady is lépre ment.

A BN egy későbbi hírcikke számol be Gorkij elfogatásáról:

Gorkij Maxim elfogatása

Gorkij Maxim még mindig a fogságban sulylődik; az egész világ megbotránkozása nem nyilatkozik meg elég hangosan, hogy az orosz hatalom siket füleihez eljusson. Gorkij elfogatásának részleteit egy rigai úriember, aki jól ismeri Gorkijt és barátnőjét, Andrejeva kisasszonyt is, a következőképpen ecseteli:

Én néhány perccel azután, hogy Gorkijt elvezették, meglátogattam Andrejeva kisasszonyt, aki barátnője Gorkijnak és akinek szállásán az elfogatás történt. Az orosz tragika és a költő két év óta vannak jó barátságban, úgy, mint annak idején Duse Eleonóra és d'Annunzio. Gorkij elvált a feleségétől, akinek ellátásáról azonban bőkezűen gondoskodik. Andrejeva kisasszony nemrég megbetegedett Rigában, ahol vendégszerepelt a színházban. Azonnal értesítette Gorkijt, aki sietett őt meglátogatni. Amikor elutazott, már kereste a rendőrség Péterváron, ahol sok főrangú ember szemében szállka volt az ő működése. Hogy akkoriban határozottan vád volt-e Gorkij ellen, nem bizonyos, de való, hogy még a legelvetemültebb gonosztevővel sem bának olyan brutálisan, mint az orosz rendőrség Gorkijjal bánt. Andrejeva kisasszony, mikor Gorkij érkezését várta, fölkel az ágyból és anyja támogatásával egy karosszékre ült. Alig beszélt néhány szót Gorkijjal, amikor a lépcsőn fegyvercsörgés hallatszott, majd berontott a szobába egy katonatiszt, a csendőrök pedig elállták az ajtót. A katonatiszt minden teketória nélkül karonragadta Gorkijt és ráivallt:

— Te a foglyom vagy!

Gorkij nagyon meglepődött s így szólt:

— Mit akarnak tőlem? Még most is szaporítani akarják az ártatlan áldozatok számát?

A tiszt azt válaszolta, hogy ő csak kötelességét teljesíti. Gorkijnak azonnal mennie kellett. Bekísérték a főváltára s ott várta meg az esti gyorsvonatot, amelyen Pétervárra vitték. Andrejeva kisasszony az ijedelemtől még nagyobb beteg lett.

18. „*A béka kuruttyol...*” BN 1905. jan. 31. 6. l. — Hírek — A. E.
 „— *A béka kuruttyol. A béka kuruttyol.*”: Párizsi noteszkönyvében van a csirája ennek a cikkének is: „Egy angol nő, aki magyar tanult: — A béka kuruttyol.” I. még uo: A rendező mánia olykor magyar betegség. Egy magyar tanf. Londonban: Milyen a magyar ny. és irod.? . AEÖPM. V. 199, 200. — *Európa szívében egy alighanem mongol fajú nemzet, mely ezer év után — s milyen ezer év után! — ott tud lenni, ahol van. . . Pláne a gyönyörű apoteozis után, melyet Japán szerzett a mongol fajú népeknek: A mongol fajjal való rokonításukat csak a japán szimpátiája sugallhatta Adynak, hiszen akkor már köztudott volt a finn-ugor ősmúlt. Maga a faj-teória is 1904-es útján szüremkedett be gondolkozásába. Ismét egy notesz-bejegyzés: „A fekete és sárga fajokról írni valamit.” (AEÖPM. V. 200.) — . . . barátkozzunk egy kicsit az ideákkal. Milyen szép úton voltunk már. Kezdjük kultúrnépekhez illően elszánni magunkat intenzív, intellektuális életre . . . A cikk eme passzusával az Ismeretlen Korvin-kódex margójára köré gyülekezők, azt gondolatilag előkészítők, avagy erősítők közé tartozik. — . . . vajon például a Tisza Istvánoknak Makkai Zsigákra váltása — szintén történelmi szerepünkhöz illik? Utalás arra, hogy az 1905-ös januári választásokon Tisza és a szabadelvű párt vereséget szenvedett. Makkai Zsiga (1853—?) az álparaszt-székelly függetlenségi párti képviselő, aki az ákosfalvi kerületet képviselte a parlamentben, s akivel az úri-honatyák szívesen kedélyeskedtek. I. már AEÖPM. III. 103, 278. — *A tiszteletreméltó dzénus professzor megtanul — mondjuk — csehül (A csehek nem éppen csak politikával foglalkoznak)*: Ady cseh szimpátiája később Egy passzív rezisztencia című cikkében fogalmazódik meg (BN 1907). Ady különben dr. Nielsen Konrádra céloz, aki a krisztianiai egyetem tanára volt, s a norvégiai lappokról tartott előadást magyar nyelven. Nielsen 1904 nyarán érkezett Kolozsvárra, hogy magyarul megtanuljon, s mint az előadása közeli dátuma tanúsítja, ez nagyon gyorsan meg is történt.*

19. *A Farkas nyilatkozata.* BN 1905. febr. 1. 7. l. — Hírek

A cikk ironikus hangvétele, valamint bizonyos stílusbeli fordulatok utalnak Adyra: „Méltóztatik látni, hogy ez az úgy egy valóságos Dreyfus-ügy . . . de pompás, tisztá viz . . . Önöknek fogalmuk sincs. . . . A világ bárányizdlódik egészen . . . Bécs—Bárány . . .” Filológiai bizonyítékunk is van Ady szerzősége mellett. I. párizsi noteszkönyvének bejegyzését: „A farkas és a bárány meséjét nem Aiszóposz írta, hanem Pilpai” AEÖPM. V. 186, *Pilpai*: Pilpay vagy Bilpay a kis Larousse szerint brahman legendáiról s neki tulajdonítják India ősi tanító-meséinek a szerkesztését (Földessy Gyula magyarázata. Pn. 333.) — *Aiszóposz úr csak kiszínizte a dolgát. Ezt átollotta Phaedrus úr s azóta minden mesélő úr, egészen Fáy Andrásig, sőt Helitai Jenőig egyebet sem tett . . .*: utalás Phaedrus (i. u. I. sz.), Aiszóposz i. e. 600 táján, valamint Fáy András (1786—1864) meséire. — *Bármire tanítsa önöket Darwin*: utalás a fajok harcáról szóló darwini tanításokra. — *bárvó Vojnits István*, a szabadelvű párt alelnöke. — *Utalok egyszerűen a magyar választásokra*: a cikk értelmét valószínűen innen tudjuk kibontani. A legyőzött kormánypárt (Tisza, Vojnics a Farkas) s a felülkerekedett ellenzék (Bárány) választási küzdelmei magyarázzák azt. — A farkas és bárány meséje címmel különben már Nagyváradon írt cikket: I. AEÖPM III. 230.

20. *Killicrankie herceg.* (A Nemzeti Színház bemutató előadása.) BN 1905. febr. 1. 9. l. — Színház, zene — (Dyb)

Barrie Sir James Matthew (1860—1937) angol író. — *Robert Marshal* angol író. — *John Bull*: az angolok humorisztikus neve, melyet először Swift

használt. — *Még a 'mistleton' is (vagy hogy hívják) föl volt akasztva, a kará-csonyi gally, mely alatt az angol házakban szabad a csók.* L. ehhez párizsi noteszkönyvéből: „A 'mistletow' alatt szabad csókolózni.” AEÖPM. V. 188 — *mistleton*: fagyöngy. — *Császár Imre* (1864—1933) bonviván-szerepeket játszott; *Csillag Teréz* (1863—1925) a Nemzeti Színház egyik vezető színésznője volt; *Dezső József* (1867—1915) a Nemzeti Színház tagja s háziszerezője, *Ligeti Juliska* férje; *D. Ligeti Juliska* (1877—1946) naiva és szubrett szerepek alakítója.

Mj: VT (345.)

21. *Három szerelmi eset.* BN 1905. febr. 2. 7. l. — *Hírek* — a.

Párizsi noteszkönyvében fogamzott ennek a háromrészes cikkének is az ötlete: „Vannak, főként franciák, akik Molière-ről nem tudnak beszélni Armande Béjart nélkül s Hugo Viktorról Negroni hercegnő nélkül, uti figura Sainte-Beuve docet. — Sainte-Beuve verse, mely azt gyaníttatja, hogy Hugo Victor leánya az övé. — Sainte-Beuve valósággal úgy koncipiálta meg a barátságot, hogy a feleségnek udvarolt s a férjekkel a barát...” L. AEÖPM. V. 187 — *A. Béjart*, (1642—1700) Molière felesége, aki férjénél húsz évvel fiatalabb volt, s akitől az később el is vált; *Sainte-Beuve* (1804—1869) *Livre d'Amour* című könyvét titokban nyomatta ki. Ebben vallott Victor Hugo felesége iránti szerelméről. A könyv 1904-ben került nyilvánosság elé — nagy szenzációt keltve; *Negroni hercegnő*: Victor Hugo Borgia Lucrétia c. drámájának hősnője, akit Hugo barátója, Drouet asszony játszott. — *Murger Mimi-je*: *Murger* (1822—1861) francia író, akinek nevét a *Scènes de la vie de Bohème* című elbeszélés sorozata örökölte meg. Költőhőse Rodolphe, műzsaája Mimi, a kis párizsi grizett; *George Sand* (1804—1876). — A XIX. század híres francia írónője, kora több nagy alkotójának inspiratív barátója (Balzac, Hugo, Sainte-Beuve, Liszt, Chopin, Musset); — *A. de Musset* (1810—1857) a romantikus francia költészet kiemelkedő alakja: próza és drámáiról egyben. — *a Gil Blas hősnői és hősei, mikor nem volt igen komoly lap a Gil Blas*: ekkor már a francia balközép lapja volt a Gil Blas. Nevét Lesage híres kalandregényéből vette. Korábban pletykálap volt. — *Lucile-ok*: Duplessis Lucile, C. Desmoulins felesége. — L. még párizsi noteszkönyvének egy utalását a legendákról: „Ne bántsátok a legendákat — csak azokat tudjuk bizonyosan.” AEÖPM. V. 192. — *I. Musset és a makaróni.* L. párizsi noteszkönyvéből ezt a passzust: „Musset szerette a makarónit; ez volt az ő legkevésbé rossz olasz emléke. — Adèle Colin Mme Martellet, a Musset gouvernante-ja.” AEÖPM. V. 190. — *A híres velencei regény* George Sand 1833-ban vitte magával Musset-t Velencébe, s ott betegágya mellett csalta meg olasz orvosával. 1835-ben véglegesen szakítottak. George Sand és Musset levelezéséről I. Egy irodalmi ünnep. AEÖPM. V. 327 jegyzetét. — *II. Az idegen hölők Mimije.* Jugend. Szívnonalas müncheni irodalmi hetilap. Hogy kit fed a történet — nem sikerült kideríteni. — *III. Az új Matildok.* ... nők a maguk brutálisságával nem is hathatnak finomabb idegrendszerre s merészebb fantáziára. — Múlik az idő, hogy egy Heimée Matild hasson. Egy német író vesz feleséget üzlettársul, de ez túri a szeretőjét.” Párizsi noteszkönyvéből ragadtuk ki ismét ezt a passzust. AEÖPM. V. 195. — „*A régi Matild a Heineé volt.*”: Mathilde (Crescence Eugénie) Mirat, párizsi elárústólány, Heine felesége, aki méltó társa volt párizsi emigrációjában. — *Nemrégiben olvashattak egy fiatal, modern, hirtelen-híres német íróról, akit szomorú helyre kellett vinni, az élőhalottak közé.* Ady E. Hartleben (1864—1905) német naturalista íróra gondol, akinek esetével még két cikkében foglalkozik: *Vénusz és az álmok.* BN 1905. febr. 22; *A szegény Erich koponyája.* BN 1905. febr. 24.

22. *A zsidó Gapon.* BN 1905. febr. 5. 9. l. — Hírek — a.

Még ha tizszerv erősebben is hirdetik Mérai-Horváthék: Méray-Horváth Károly (1859—1938) szociológus-író. Népszerű cikkei a BN-ban is rendre megjelentek. A társadalom fejlődését biológiailag determinálnak látta. Gapon is zsidó. Az új, legendás, orosz pópáhérosz. I. ehhez: Turgenyev leányai. BN 1905. jan. 26. s jegyzetét. — „állítólag számon kérték hajdanán a Szüllő Géza keresztlevelét. Szüllő Géza (1873) letenyei Néppárti képviselő. Stösszletről is hisütötték, hogy zsidó volt, talán Kuroki is: Stösszel, Kuroki; a cári, ill. a japán csapatok parancsnoka az orosz—japán háborúban. — Napóleon nem is élt. Egy mithikus alak nevének, az új Apollónak, a Ne Apollónak a variációja az ő neve, mint a hogy báró de Manx a mendax-ból származik s talán Gladstone maga sem élt, ő is csak egy szimbolikus alak. Vö. ezzel párizsi noteszkönyvének egyik bejegyzését: „Napóleon-legenda. Ne Apollon — új Apoll. Gladstone szintén: Glad Stone.” AEÖPM. V 187. Gladstone (1809—1898) vezető angol liberális politikus; báró de Manx = Münchhausen, K. (1720—1797) a hazugság fantasztikumaira épített háborús és vadászkalandjairól híres német elbeszélő. — A Gracchusok anyjáról miket beszélhettek a római zsúrokon?: — Tibérius Sempronius és Caius Sempronius Grachus, római néptribunok, akik a földbirtok igazságosabb elosztását akarták. Terveiket azonban nem tudták megvalósítani, s mindketten áldozatul estek a retrográd erők megtorlásának. — Az embernek még gondolatban sincs kedve ultramontánnak lenni. És mégis irigykedve kell gondolni a római kúria hívő papi fejedelmeire.: Ady itt a pápai csalhatatlanság dogmájára utal; Hám János: szatmári katonai püspök, akit boldoggá avattak. Végül ide iktatjuk a BN egy kis napihíret, amely Gapon biográfiáját közli:

Gapon lelkész

A pétervári munkások mozgalmának élén álló Gapon György lelkész egy poltvai paraszt fia. Szeminiáriumban képezték ki a magasabb tudomány-szakokból. Kora ifjúságától kezdve mindig az orosz munkásnép életmódja iránt érdeklődött, amely teljesen elüt a nyugat-európai munkások életföltételeitől. Mint diák behatón foglalkozott az oroszországi és nyugat-európai munkásmozgalommal. Neje halála óta a szegényebb néposztályok között él és közvetlen közelből merített megfigyeléseit emlékiratban gyűjtötte össze, amelyben azt indíttványozza, hogy a börtönök és javítóintézetek helyett munkásházákat és mezőgazdasági büntetőtelepeket létesítsenek. Az emlékiratot Tanejev államtitkár felolvasta a cárnak, aki dicsérőleg nyilatkozott róla. Röviddel ezelőtt Gapon a munkások élére állt és eleintén kis mértékben hozzáfogott szervezésükhöz. Rövid idő alatt 7000 munkást egyesített, akik elegendő segédeszközök felett rendelkeztek. Egy beszéde után, amelyet a moszkvai munkások klubjában tartott és amelyben kinyilatkoztatta, hogy a titkos rendőri szervezet ellen egy független szervezetet akar felállítani, kitiltották lakóhelyéről. Plehve halála folytán azonban nem hajtották végre a kitiltást. A munkások valósággal rajongnak érte és nélküle sem vállalkoznak.

BN 1905. január 23.

23. *Király-idillek.* BN 1905. febr. 8. 7. l. — Hírek — A. E.

holott a mamájukat még egy kis morganatikus házassádra sem álltatta.: ran-gon aluli, nem uralkodóhoz méltó — Loubet úr (1838—1929) 1899—1906 között a francia köztársaságelnöke volt; Elysée-palota : a francia köztársaságielnök

rezidenciája. . . . *A malgré la Gotha szuverének és arisztokraták néha gőgösebbek a leghitelesebbeknél.* L. ehhez párizsi noteszkönyvéből a következő bejegyzést: „Ezek a malgré le Gotha'arisztokraták'!” AEÖPM. V. 193. azaz, a gothai almanach ellenére, mely számon tartotta az összes arisztokrata családokat. l. AEÖPM. V. 388. jegyzetében. — *Cléo de Mérode*: francia színésznő, Lipót belga király barátnője. L. Ady későbbi jegyzetét: Cléo bukása. BN 1907. utár. 8., l. még Lanoux i. m. 167. *Mattachich-ügye, nem engedem Klementinát Napóleón Viktorhoz nőül menni.* Mattachich, Luiza hercegnő, Lipót király másik lánya lovagja és megszöktetője. L. Király az árokban. BN 1905. márc. 4. jegyzetét. A Király-idillek cím valószínűleg Bródy Sándor darabjaira utal. Végül itt közöljük azokat a napihíreket, amelyek Ady cikkeknek hátterét adják.

Napoleon Viktor házassága

Klementina hercegnő, a belga király leánya regényét tovább szövi a fáma. Nemcsak Lipót király, de a francia bonapartisták egy része is ellenzi, hogy Napoleon Viktor nőül vegye a hercegnőt. A szerelmesek azonban egefdőlet megmozgatnak frigyük érdekében. Most Nizzából jelenti egy távirat, hogy Klementina hercegnő Nizzába utazott, ahonnan megírta atyjának, hogy mindaddig nem fog Belgiumba visszatérni, amíg a király házasságába bele nem egyezik. Viktor Napoleon herceg Rainer főherceghez fordult, hogy annak segítségével Lipót királyt más elhatározásra bírja. Ha Lipót király atyai beleegyezését mindezek ellenére is megtagadná, a jegyespár a törvényes útra lép, hogy a királyt a házassági engedély megadására kényszerítse. A szerelmi regény legújabb részletei szerint a belga király elsősorban politikai okokból ellenzi, mint a francia köztársaság barátja, hogy leánya a francia trónkövetelőhöz menjen nőül. De vannak más okok is. Napoleon Viktor herceg hosszú évek óta vadházasságban él Marie Alice Biot táncosnővel s e viszonyból négy gyermek származott, kiket a herceg adoptált is már. Napoleon Viktor herceg azt akarja, hogy rokonával, az olasz királlyal valami nemesi rangot adasson Marie Alice Biot-nak s hogy így ez az egész szerelmi história befejeződjék. De Lipót belga király ez esetben sem hajlandó a házasságba beleegyezni. Klementina hercegnő kuzinjánál, a flandriai grófné egyik leányánál, Vendôme grófnénál időzik St. Raphaelban, Nizza mellett. A jegyespár el van határozva, hogy törvényesen kényszeríti Lipót királyt, hogy beleegyezzék esküvőjükbe.

BN 1905. február 7.

Napoleon Viktor házassága

Brüsszelből azt táviratozzák, hogy Lipót belga király inár nem ellenzi mecreven Klementine leányának házasságát Napoleon Viktor herceggel. Most már csak azt kívánja, hogy a herceg mondjon le a francia trónra támasztott igényeiről öccse, Lajos herceg javára. A király ugyanis attól fél, hogy a tervezett házasság megzavarhatná Belgium és Franciaország jó barátságát.

BN 1905. február 9.

Klementina hercegnő regénye

Klementina hercegnő és Bonaparte Viktor regényéről kevés az új részlet. Klementina hercegnő mindig kedves gyermeke volt a belga királynak. A hercegnőnek régi terve az, hogy Bonaparte Viktor herceghez nőül menjen. Egy cseppet sem bántja, hogy a herceg Brüsszelben egész nyilvánosan szerelmi viszonyt folytat Biot párizsi táncosnővel.

Klementina hercegnő megkérte nagynénjét, a flandriai grófnét, hogy tervének megvalósításában támogassa s miután a grófnő megígérte támoga-

tását, megvallotta a királynak szerelmét. A király azt felelte neki, hogy a tervezett házasságba soha sem fog beleegyezni és a király és leánya között való viszony ettől fogva annyira meghidegült, hogy a hercegnő nem is köszönt az atyjának, amikor vele találkozott. A király megparancsolta a leánynak, hogy a laekeni kastélyban maradjon és a hercegnő fogoly módjára élt ott. Klementina hercegnő Viktor hercegnek nemrég levelet írt, amelyben tudatta vele, hogy tovább is ragaszkodik hozzá a hogy mindent el fog követni, hogy felesége lehessen. A hercegnő erről az elhatározásáról Lipót királyt is értesítette. A flandriai grófné azóta már többször fölkereste a királyt, akit azonban nem tudott a hercegnő részére megnyerni. Bonaparte Viktor herceg ezelőtt két héttel Bécsben volt, s arra kérte a magyar királyt, hogy járjon közbe Lipót királynál. Ugyanilyen lépéseket tett a herceg az olasz királynál is.

Brüsszelből jelentik, hogy az „Etoile” című újság félhivatalos jellegű közleményben foglalkozik Napóleon Viktor herceg és Klementina hercegnő házassági ügyével. A cikk szerint Napóleon Viktor herceg tényleg megkérte a hercegnő kezét, de Lipót király nem adta beleegyezését a házassághoz és reméli, hogy leánya az apai vétót respektálni fogja. A házasság azonban a király ellenkezése dacára is meg fog köttetni, mégpedig valószínűleg már a nyár elején a moncalieri kastélyban. Eugénia császárné személyesen is interveniált a királynál a házasság dolgában, de ő is visszautasításra talált.

BN 1905. február 9.

24. *A szent apaság.* BN 1905. febr. 10. 7. l. — Hírek — A. E.

Strindbergnek, a pater semper incertus igazság gyötrődő írójának, kedvünk volna levelet írni . . .: Ady Strindberg: Az apa című darabjára utal, amelynek Várszínházbeli előadásáról Lédának ír majd első Péntek esti leveleiben. (M.K 1905. márc. 19.) *A. Strindberg* (1849—1912) a nőgyűlölet központi szerepet játszik műveiben; — *pater semper incertus*: az apa mindig bizonytalan. — *Jön a hír Lipcséből, hogy a szász királyi udvar Anna Monica hercegnőt is elveszi Giron nyelvmester fenséges útítársnőjétől*: L. Színészno és nyelvmester. NN 1902. dec. 25. AEÖPM. III. 193. s jegyzetét. Giron francia nyelvtanárral volt viszonya a szász trónörökös feleségének. Miután a király tudomást szerzett erről, Giron elmenekült. Továbbra is levelezésben maradtak azonban — amiért férje felelősségre vonta a trónörökösnet. Végül is ő is Salzburgba ment Giron után. — *amikor híres és világszerre meghimnuszozott drezdai harcászonyi újját megtette*: l. a BN napihírt. — *Az apai érzés a legemberibb, legfölségesebb, legérdektelenebb, legtisztultabb érzés*: amit itt az apaságról ír, talán első megfogalmazása a Petőfi nem alkuszik-ban vallottaknak, valamint a fiam bölcsőjénél c. versében elsírtaknak. — *Ebben az érzésben benne van az egetűvő két lábú tollatlan állat életének egész isteni tragikomédiája*: l. A szerelmes gyermekek. BN 1904. aug. 23. . . . s megértéssel kell dolgozni az emberiségnek azon a fájdalmas és mégis gyönyörű álmon, hogy a szegény, kétlábú, tollatlan állat lehessen egy kicsit boldog is a földön” AEÖPM. V 108. Platon illette ezzel a jelzővel az embert. — Végül itt adjuk a BN napihírt, amely Ady cikkének forrása volt:

Montignoso grófnő

Budapest, február 9.

Szenzációs fejezettel bővült legújabbban a szász király elvált nejének házasságtörési regénye. Arról van szó, hogy a szász király el akarja venni a forróvérű asszonytól a kis Anna Monica hercegnőt, mert Montignoso grófnő újabbán ismét súlyosan vétett a tisztesség ellen. Lipcséből jelentik nekünk:

Montignoso grófnő ügye új stádiumba jutott s ezzel összefügg Körner igazságügyi tanácsosnak, a szász udvar ügyvédjének firenzei utazása. Ez az utazás városszerzte nagy föltűnést kelt. Az összes reggeli lapok teljesen megbízható forrásból egybehangzón azt jelentik, hogy a király elhatározta, hogy *Anna Monica hercegnőt elveszi Montignoso grófnőtől* s más módon gondoskodik a gyermek neveléséről, mert az udvarnak határozott bizonyítékai vannak arról, hogy Montignoso grófnő *újabbán ismét súlyosan vétett az erkölcsösség és a tisztesség ellen.* Zehme dr., Montignoso grófnő ügyvédje szintén elutazott Firenzébe. A félhivatalos Dresdener Ztg. a következőket írja:

Körner igazságügyi tanácsos elsősorban azért utazott Firenzébe, hogy Anna Monica hercegnő dolgait rendezze. Magától értetődik, hogy maga a király rendelte el Körner utazását és a kis hercegnőnek más emberekre való bizását. Körner egyúttal Montignoso grófnőnek *Firenzében tanúsított viselkedésével is fog foglalkozni.*

Egy későbbi drezdai táviratunk szerint a Montignoso grófnő ügyében történt fordulat oka az, hogy a szász udvarnak tudomására jutott, hogy Montignoso grófnőnek csaknem negyedév óta viszonya van Guicciardini gróf firenzei arisztokratával. Guicciardini gróf körülbelül harminc esztendő ember, s Firenze egyik legrégebb arisztokrata családjának sarja. Amikor a grófnő karácsonykor Drezdába utazott, hogy ott gyermekeivel találkozzék, már kedvese volt Guicciardini grófnak s minden jel arra mutat, hogy a gróf el is kíserte útjában. Az utóbbi időben a grófnő már az eddig tanúsított óvatosságot is figyelmen kívül hagyta a gróffal való érintkezésben. Ezért a szász udvari körökben megengedhetetlennek tartják, hogy a kis Monica hercegnő még tovább is anyja gondozása alatt maradjon. A szász udvar képviselője, Körner igazságügyi tanácsos azt a parancsot kapta, hogy Monica hercegkisasszonyt vegye el az anyjától és hozza el Drezdába. Ha a grófnő gyermekét önként nem akarja átengedni, *Körner az olasz hatóságok segítségét fogja kérni.*

Flórenc, február 9.

Montignoso grófnő új lovagja: gróf Guicciardini fia ama villa tulajdonosának, amelyben Montignoso grófnő lakik. A gróf elváltan él feleségétől. Sűrűn látják a grófnőt a gróffal Flórenc utcáin sétálni és nyíltan beszéltek, hogy az egykori trónörökös nő *akárhányszor meglátogatta a gróft lakásán.* Azok az előkelő flórenci családok, amelyekbe a grófnő bejáratos volt, *fel voltak háborodva* s nem egy közülük megszakított minden érintkezést a grófnővel. Azt beszélik itt Flórencben, hogy a gróf elkíserte a grófnőt karácsonykor drezdai útján.

Drezda, február 9.

Annak idején a szász udvar és Zehme ügyvéd Montignoso grófnő jogi képviselője közt az a megállapodás jött létre, hogy a kis Anna Monica hercegnőt második évének betöltése után a szász udvar veszi át. Az a meghatalmazás, amellyel Koerner igazságügyi tanácsos most Flórencbe utazott, korlátlan.

Nyilvánvaló, hogy ez újabb botrány következtében szó sem lehet arról, hogy a *grófnő* belátható időben Szászország területén vagy azon kívül viszontláthassa gyermekeit.

Udvari körökben elítélik Montignoso grófnő társalkodónéját, Fugger grófnét, amiért túrta, hogy a grófné a gróffal egyedül sétált, sőt a gróf lakására is elfogadott meghívásokat. Azt beszélik a drezdai udvarnál, hogy Fugger grófné 1904 karácsonyán semmit sem tett, hogy lebeszélje a grófnőt a céltalan drezdai utazásról.

Montignoso grófnő védelmezői mondják, hogy a grófnő Flórencből táviratot küldött ide, amelyben a leghatározottabban megcáfolja a róla

terjesztett híreket. Tagadja, hogy viszonya lett volna valakivel és a hír terjesztői ellen megteszi a feljelentést.

Koerner igazságügyi tanácsos a minisztertanács tegnapelőtt hozott határozata alapján utazott Flórencbe. A kormány ugyanis értesítést kapott a szász udvarnak Flórencben tartózkodó titkos ügynökeiktől.

Az alább közlendő glosszát viszont Adyénak tekinthetjük, annyira rokon A szent apaság c. szignált cikkével. Annál is inkább, mert a Léda-ügy majdnem hasonló volt. Innen Ady védőgesztusa. I. még: Sára és a korbács. BN 1905. febr. 12.

Montignoso grófnő botránya

Budapest, február 11.

A toscanai ház leánya elkeseredetten védekezik az ellen a vád ellen, hogy erkölcstelen életet folytat. A szász udvar szócsoveivel ezzel szemben újra meg újra beharsoják a világba, hogy a szász király volt felesége méltatlan arra, hogy legkisebb gyermekét is nevelhesse. Mi az igazság: — nehezen fog kiderülni. A világot talán nem is érdekli. De ha igaz, hogy ezt az újabb hajszát a szász udvarból azért indították Montignoso grófnő ellen, mert Frigyes Ágost királyban hajlandóság mutatkozott arra, hogy egykori feleségét visszafogadja, akkor furcsa véleménye lesz a világnak a szász udvar lovagias, korrekta, tisztességes urairól. Montignoso grófnő egyelőre határozottan megtagadta kisleányának kiadását. Mit hoz a jövő: érdeklődéssel várja a világ és mindenesetre aggódva, szívszorongva a Papiniani villában egy gyenge, talán beteg, talán bűnös, de mindenesetre összetörött és szálamraméltó asszony.

A szász trónörökösné — verseskönyve

Szegény Montignoso grófnő eljutott egy igen szomorú stációig. A nagyúri drámák hősnőire ugyanis majdnem az a legszomorúbb stáció, mikor a versek következnek. Montignoso grófnő pedig, miután a sors kegyetlensége nem akar enyhülni vele szemben, költeménykötetet ad ki. Berlinben jelenik meg a könyv, mint egy távirat újságolja. Hogy a művészi értéke milyen lesz, azt bajos volna megjósolni. Az volt a hír annak idején, hogy a szegény trónörökösné mély érzésű, igazi poétanő. Lehet, hogy így van. De akármint is, ha a könyv csakugyan megjelenik, kevés verseskönyv csinált még olyan szenzációt, mint a Montignoso grófnő verseskönyve fog az ő szomorúan aktuális alakja folytán kelteni.

A szent apaság-ban írja Ady: *Szóval: Giron barátánkje nemcsak a verskötetét nyendete nyomda alá mostandban. Ír egy új verseskötetet . . .* Ez szinte egzakt módon bizonyossá teszi, hogy ezt a kis hírcikket Ady írta. De Adyról árulkodik a cikk stílusa is. L. az első három mondatot s a befejezést.

25. *Veér Judit rózsája.* (Bemutató előadás a Nemzeti Színházban). BN 1905. febr. 11. 9. l. — Színház, zene — (Dyb.)

Lampérth Géza: (1873—1934) a Petöfi-Társaság főttkára volt, epigon költő — *Azért a magyar Ahrimánt, vagy ha jobban tetszik Armányt, vagy ha még jobban tetszik, a mi szegény, magyar sorsunkat tessék megvádolni, ha Lampérth Géza a magyar Rostand.* Ahrimán (= Armány): a gonosz szellem Zoroaszter dualisztikus rendszerében. Ő a romboló, s mint ilyen, ellenfele Ormundnak. Eredetileg Ormundban együtt volt a jó szellemmel, de elfűzte őt. Ezért később Ormund és Ahrimán mint ellenfelek szerepelnek. — Rostand és Lampérth szembeállításával a kultúr szint különbséget nézi: a franciáknak Rostand-juk van, nekünk Lampérth Gézánk. Rostand antipátiája egyik párizsi cikkében fogalmazódik meg: Rostand és Sarah. BN 1905. jan. 5. AEÖPM.

V. 176. — *Annak a kuruc kornak lelke volt, olyan lelke, mely a versailles-i udvartól Kiutahiáig lelkeket gyűjtött.*: Ady valószínűleg Kiutahiára gondolt, s azt akarta érzékelteni, hogy a kuruc-ügy Franciaországtól Törökországig visszhangot tudott verni. *Kiutahia*: szandzsákság és ennek ugyanily nevű fővárosa Kisászia Khodavendikjár viljétjében. 1850–51 között ide internálták a törökök Kossuth Lajost. — *Van egy másik mátkapár is, egy ellen-mátka-pár a történetben. Ez az arisztófanesi darabok óta a Killickrankie herceg-ig így szokás.* L. Killickrankie herceg. BN 1905. febr. 1. — *Czinka Panna* (sz. XVIII. sz. elején, †1772) leghíresebb női cigánymuzsikus, 12 éves korában mint csodagyerek tűnt fel. Előbb férjével és sógoraival, majd fiaival alapított bandát. Három szerzeménye maradt fenn. Allítólag egyik nagybátyja szerezte a Rákóczi-indulót. — *Oh, mi szeretnők egyszer megszületni látni a budapesti Comédie vagy a Bour úr párizsi új kis színházcskájának a budapesti publikumát, melynek a vers, a szép vers, a muzsika mindent pótolna.* Ady a Comédie Française-re, Párizs első drámai színházára utal s a budapesti Comédie: a Nemzeti Színház lehet csak. — *Rózsahegyvi Kálmán* (1873–1962) jellemzés, főleg komikus-szerepekben. *Vízváriné, Szigeti Jolán* (1855–1907) *Mihályfi Károly* (1856–1936) előbb bonviván, később karakterszínész; *Gabányi Árpád* (1855–1915) író és színész. Klasszikus szerepekben voltak sikerei. *D. Ligeti Juliska*, I. a Killickrankie herceg, BN 1905. febr. 1. jegyzetét; *Bakó László* (1872–1924) jellemzés. Klasszikus darabok intrikus szerepeiben voltak sikerei; *Török Irma* (1857–?) a tizes évek elején feleségül inent Berényi János grófhoz, azután eltűnt a színvilágból. Az egész cikkhez: Ady indulatai a koalícióban egyesült ellenzék hazafias demagógiája ellen irányultak.

Mj.: VT (347.) Vp (116.) Na (82.)

26. *Sára és a korbács.* BN 1905. febr. 12. 6. l. — *Hírek* A. P.

Lompéri: Ady apai nagyszüleinek faluja Szilagy vármegyében. Gyerekkorában volt ott hosszabb ideig Ady. — *Kolozsvárott pedig most avult papírok közül kihalsztak egyet*: az eset A régi Kolozsvár erkölce címmel megjelent a Kolozsvári Újság 1905. febr. 10-i számában (2. l.). *Külön-külön, titokban, magunkban, különösen, ha érdekelték vagyunk vagy szeretnénk lenni, még biztatni is tudjuk az asszonyt.*: Ez a mondat árulja el, hogy Ady a Léda-ügy miatt figyelhetett fel erre az esetre. — *Lampérth Géza darabjában ez volt a legigazibb rész* (L. Veér Judit rózsája. BN 1905. febr. 11.) — *Hízen a tizenharmadik században Franciaországban is működött még a férji korbács mint általános büntető eszköz. (Am már akkor sem csirizzel kenétk be az asszony fejét, de — mézzel, mielőtt tollba dugták.) Még nemrégén 25 frankot fizetett: párizsi noteszában olvasható: „Franciaországban is egyidőben a házasságtörő asszonyt mézben, tollal. Aztán 25 frank. Most már semmi.”* (AEÖPM. V. 186.) — *Ma már azonban Hervieu, Marcel Prévost stb. dolgoznak a Code Napoleont reformáló bizottságban.* . . l. Madame Kaufmann pöre. BN 1905. jan. 18. c. névtelen cikkét. *P. Hervieu* (1857–1915) francia író, a női jogok problémáival foglalkozott egy-két darabjában (*Les Tenailles, La loi de l'homme*); *Prévost* (1862–1942) írásaiban, regényeiben a női lélek kicsit erotikus ízfí boncolója. — *A társadalom ott már túl van ifjabb Dumas Sándoron s mindenén. Ott már hajnal van*: Ha Feydeau úr megfiatalodik. PN 1904. márc. 5. AEÖPM. V. 11. jegyzetében.

27. *Az aranypatkó.* (A Vígszínház bemutató előadása.) BN 1905. febr. 12. 8. l. — Színház, zene — (Dyb.)

A berlini Börsen-Courier egy kicsit kicsúfolja Budapestet.: az OSZK-ban nem sikerült megtalálni a lapot. — *Azt mondja a berlini újság: Die Lebenden reiten schneller*: Az élők gyorsabban befutnak. — *G. Kadelburg* (1851–1925)

szórakoztató színpadi darabok szerzője. *Fehér, óh nagyon fehér darab Az aranypatkó*: vö. Fehér esték. AEÖPM. II. 270—271. — *Mintha valaki végigszárguldozt volna nemcsak a Vasgyáros-féle darabok felett*: Ohnet (1848—1918) francia író darabjára utal Ady. — *Az áldott lelkű és részeges porosz Mohány Berci*: Kisfaludy Károly Csalódások című darabjának közismert figuráját említi itt Ady. — *Hegedűs Gazsi M., Góth, Tapolczai, Fenyvesi*: I. A szaharai konzul (BN 1905. jan. 13.) s A paradicsom (BN 1905. jan. 28.) c. cikkek jegyzeteit. *Hunyadi Margit* (1857—1906) karakterszínésznő; *Niko Lina* (1853—1905) erős komikai vénájú színésznő; *Timár Szaniszló*: (1859—1917) újságíró, fordító.

Mj.: VT (349.)

28. Jön a „Terület”. BN 1905. febr. 15. 7. l. — Hírek — A. E.

Mondjuk meg neki, hogy a követ úr, a fiatal, elegáns, negyvennyolcas új követ úr rossz helyen beszélt az önálló vámtérületről és többet ígért mellé, mint szabad lett volna? Lengyel Zoltán függetlenségi képviselőről van szó. A koalícióban egyesült ellenzéki pártok az önálló vámtérület követelését is felvették programjukba. Az ezzel felöltött lelkiismeretlen megtévesztésre utalnak Ady szavai. — *És azóta zokogó lélekkel gondolunk Bálos Gyurira, a többire és arra a kis erdélyszéli falura, amely nekünk szülőfalunk, ahová néha szeretünk bemenekülni erőt szedni, élhető hallani s temetőt nézni*: Ady, mint levelezéséből is kiderül, Párizsból hazaérkezve, 1905. február közepén utazott haza a szüleihez. „Édes jó Bertuskám, otthon voltam alig másfél napig. Úgy örültek nekem, hogy majdnem a szívem szakadt bele. De meg is döbentek lesoványodásomon és kétségbeejtő, nyugtalanító neuraszténiámon. A szentpétervári tervvel előálltam, de olyan sírás tört ki, hogy megijedtem s egyelőre ígéretet tettem: maradok” — írja Brüll Bertának, Léda húgának. AEVL. 116; — ... s temetőt nézni: Az érmindszenti temető Adyék kertjével volt szomszédos.

Mj.: J (92.)

29. Egy könyv és egy ember. BN 1905. febr. 16. 1. l. — Vezércikk — Ady Endre.

A könyvet egy ifjú magyar hős prezentálja nekünk, a Társadalomtudományi Társaság A könyvek jóformán neve sincs. A Társadalomtudományi Társaság a magyar társadalomnak gondolatokat küld a könyvben. Emlékezetes, nagy vitáknak eszme-anyagát küldi. A társadalmi fejlődés iránya címen a Huszadik Század könyvtára sorozatban, annak 8. számaként adták ki a Társadalomtudományi Társaság által rendezett vita anyagát. (Bp.1905.) Olvassuk és földézzük a nagy vitákat. A modern emberi társadalom problémá-örizásai kelnek föl előttünk nagyszerűségükben. És szikra-özön, gondolatok özöne rajzik föl, mikor buzogányaitk összeérnek. A liberalizmus, konzervativizmus, szocializmus és anarchia. A könyv tartalma: A liberalizmus. Dr. Gratz Gusztáv expozejá. Az anarchizmus. gróf Batthyány Ervin expozejá. A szocializmus. Dr. Szabó Ervin expozejá. A konzervativizmus és a keresztényszocializmus. Geöcze Sarolta expozejá. Ehhez a négy főtémához kapcsolódik a kötet többi anyaga: Eszmék a társadalmi fejlődés irányáról megindított vitához. Lánczy Gyula beszéde; A társadalmi fejlődés irányának fizikája. Méray írásban beadott véleménye; A társadalmi fejlődés iránya. Czobel István írásban beadott véleménye; A társadalmi fejlődés iránya a teleológia világában. Leopold Gusztáv írásban beadott véleménye; A társadalmi fejlődés irányai és a szociális érzés. gróf Mailáth József írásban beadott véleménye. Viták: dr. Giesswein Sándor beszéde. Bernát István beszéde. Wolfner Pál beszéde. dr. Kégl János beszéde. Prohászka Ottokár beszéde. Vészi József beszéde. ifj. Leopold Lajos beszéde. Migray József beszéde. dr. Harrer

Ferenc beszéde. dr. Baross János beszéde. Pikler Gyula beszéde. dr. Hajós Lajos beszéde. dr. Tegze Gyula beszéde. dr. Schmitt Jenő beszéde. dr. Máday Andor beszéde. dr. Farkas Géjza beszéde. dr. Jacobi Andor beszéde. Garami Ernő beszéde. Baross János 2. beszéde. Pikler Gyula 2. beszéde. Hegedüs Lóránt beszéde. Prohászka Ottokár 2. beszéde. Vészi József 2. beszéde. Zárbeszéddek: dr. Gratz Gusztáv zárbeszéde. gr. Batthyány Ervin zárbeszéde. Geöcze Sarolta zárbeszéde. Szabó Ervin zárbeszéde.

Olvassatunk ebben a könyvben. Geöcze Sarolta, Gratz Gusztáv, gróf Batthyány Ervin, Szabó Ervin húzzák föl a sorompót a négy összecsapó óriás előtt. Négy más világ ez. Négy kiengesztelhetetlenül külön egyéniség. Geöcze Sarolta (1862—1928) a keresztényszocializmus egyik vezéralakja. Gratz Gusztáv (1875—1946) akkor még a progresszió eszméivel is kacérkodó politikus, később egyértelműen az uralkodó politika kiszolgálója lett. Főműve: A dualizmus kora. I.—II.; gróf Batthyány Ervin (1877—1934) az anarchizmus tanainak egyik első magyarországi hirdetője. A Huszadik Században s Társadalmi Forradalom c. saját lapjában kolportálta az anarchista-eszméket (I. még Az anarchizmus c. könyvét). Bögötén anarchista iskolát alapított (I. ehhez: Ervin gróf iskolája. BN 1905. szept. 23.). 1919-től Angliában élt; Szabó Ervin (1877—1918) a marxista gondolat Ady-korabeli legkimagaslóbb művelője. Szembefordulva a szociáldemokráciával — az anarcho-szindikalizmus eszméit vallotta. Könyvtártudományi munkássága is jelentős: a társadalomtudományok fellegvárává építette ki a főváros azóta róla elnevezett könyvtárát.

Gratz Gusztáv expozejában a liberalizmus csődjéből indul ki. Ennek elle-
nére vállalkozik védelmére, végig tekint történelmi fejlődésén, majd a libe-
ralizmust és a szocializmust konfrontálja. Külön foglalkozik a liberalizmus
elméletével, majd a szociális liberalizmussal. Végző konklúziója: „A szocia-
lizmus ezért alapelvénél fogva sértő jólétünkre, a liberalizmus csak hibái-
nál fogva, oly hibáknál fogva, melyek egyenesen a liberalizmus ellen lettek
elkövetve és amelyek mindenesetre kiküszöbölhetőek” (i. m. 19).

gr. Batthyány Ervin az anarchizmus definícióját adja expozejá elején:
„Anarchizmus — uralomnélküliség — alatt azon társadalmi rendet kell
értenünk, mely minden külső hatalom s erőszak nélkül tisztán az emberek
szabad, testvéri együttélésén alapul. Az erőszakon épülő uralmi rendszer
helyett, mely a tulajdon, jog és állam kényszerű intézményeiben nyer kifeje-
zést, az anarchikus társadalom formái az emberek természetében rejlő szoli-
daritás és az ebből folyó szabadság, egyenlőség és önkéntes összeműködés
által jönnek létre” (i. m. 23). Majd a teokratizmust és anarchizmust kon-
frontálja, hogy végül az anarchista társadalom képét vázolja fel. Gondolat-
menete mögött az a szándék is meghúzódott, hogy az anarchizmusról beideg-
zőlött képet, amely azt a bombavetőkkal, királygyilkosságokkal azonosít-
totta, megcáfolja.

A szocializmusról Szabó Ervin expozeját találjuk a könyvben: Az Anti-
Dühring bevezetésével indítja előadását: A modern szocializmus egyszerű
a birtokosok és a birtoktalanok, bérmunkások és burzsoák közt fennálló
osztályellentéteknek, másrészt a termelésben uralkodó fejtelenségnek ter-
méke. „... a szocializmus nem egyesek önkényéből, szeszélyéből, önzéséből
vagy tudatlanságából fakadt, hanem tapasztalatilag megállapítható és tudó-
mányosan ellenőrizhető társadalmi tényeknek szükségszerű következménye”
— ez Szabó előadásának másik sarkalatos pontja. Először arra keresi a fele-
letet, hogy a társadalmi mozgalomnak mi az oka? A történelmi materializ-
mus Marx—Engels megfogalmazta választát adja erre a kérdésre: „minden
történelmi korszak társadalmi küzdelmeit megszabják azon kor gazdasági
viszonyai, vagyis a gazdasági termelés erői és a megosztás közötti diszso-

nancia és a törekvés, a gazdaság ezen tényezői közt oly összhangot létesíteni, amely a magasabb fokú új termelési erők teljes érvényesülését megengedi". A szocializmus sem más így Szabó szemében, mint „a kooperáció ezen elvnek kiterjesztése az egyes gyárról egy város, egy ország gyárára” Majd a tudományos szocializmus tanait ismerteti, s végkonklúziója: „A szocializmus nem egyéb, mint a termelés társadalmi formája és a megosztás egyéni formája közti ellentét megoldása” (i. m. 49.). Majd az osztályharc fogalmát fejti ki. Ezután arról beszélt, hogy milyen konkrét eszközökre igyekeznek a szocializmus céljai elérésére. Felvázolja a szocialista pártok politikáját, majd magát a szocialista társadalmat. Külön foglalkozik a Gratzl Gusztáv felvetette dilemmával: egyén és szocializmus, s úgy válaszolja ezt meg, hogy a szocializmus biztosítja majd az egyéniség leggazdagabb, legteljesebb kivirágzását. Geöcze Sarolta: A konzervativizmus és a keresztényszocializmus címmel beszélt: Mindenekelőtt a másik három irányról fejtette ki álláspontját. Majd sajátját így jellemzi: „A konzervativizmus tehát: a keresztény világnézet alapjára épült társadalmi rend; a keresztény szocializmus pedig: a társadalmi kérdésnek a keresztény erkölcsi törvény alapján való megoldása, akár a társadalom, akár az állam viszi keresztül” (i. m. 80.). Majd sorra veszi eszméi konzekvenciáit a közéletben, a magánéletben, gazdasági téren, s külön részletesen foglalkozik a munkáskérdéssel. Geöcze expozéja a legtámadóbb a másik három világnézet — különösen: a szocializmus — eszméivel szemben. — Még azt jegyezzük meg, hogy e vita során találkozunk először Szabó Ervinnel Ady írásaiban.

Az embert az ifjú magyar forradalom küldi Szegvárról . . . Az embernek sem a neve fontos. Véletlenül Mezőfi Vilmosnak hívják. Mezőfi Vilmos (1870—1947) 1899-ben megalakította az újjászervezett szociáldemokrata pártot, amely előbb agrárszocialista, majd 48-as irányban politizált. E párt képviselőjeként került be a 1905-ben a parlamentbe. A Szabad Szó című földmunkás újságot szerkesztette. Pályája később elkanyarodott e korszakától. És az sem utolsó jel, hogy az első szocialistának számolnia kellett a magyar éggel s a magyar földdel, melyben szent Jókaink-uccse van valami. Ady ismert nagy Jókai szimpátiája jut itt kifejezésre. Dolmányos István: Mezőfi és a koalíció c. könyvében foglalkozik Ady cikkével. II. Az úri ellenzék uszályában. (1905—1906. ápr.) Miután arról írt, hogy fogadta a magyar sajtó Mezőfi képviselővé választását, így folytatja: „A magyar sajtó eme általános felszisszenésébe kapcsolódik bele Ady Endrének a Budapesti Napló hasábjain megjelent ismert cikke. Mezőfi győzelme Ady szemében is jelkép. Azonban nagyobb idők, nagyobb változások szimbóluma. Olyan jelzés, amelyet nemcsak tudomásul kell venni, de amelynek örülni kell, amelyet ünnepelni illik. A szegvári csatamező van olyan történelmi, mint az a mező, ahol szétverték a Dózsa György csapatát. 490 ember adta rá szavazatát, tizenhét millió ember, akinek ma még nincs választójoga, vele küldi a törvényhozásba vágyait és reményeit” — írja. Alaposan félreértenénk Adyt — folytatja Dolmányos Ady cikkének interpretálását — „ha azt hinnénk, hogy cikkének fő mondanivalója Mezőfi Vilmos személyének ünneplése. A költő-publicista, csakúgy mint a budapesti sajtó egész kórusa, nem Mezőfi személyi érezeit méltatja, hanem azt a későbbi fejleményeiben nagyhorderejű tény, hogy valahol se szuronnal, se pálinkával, de még a lélekmérgezés veszélyesebb eszközeivel sem tudták rávenni a parasztválasztókat, hogy a 'történelmi' pártokra adják szavazataikat. Ady cikkét nem lehet Mezőfi politikai fémjelzésének tekinteni. A költőt soha semmilyen politikai kapcsolat nem fűzte az újjászervezett

párthoz vagy annak vezetőjéhez, se ezt megelőzően, se ezután nem nyilatkozik Mezőfi és mozgalma mellett. Ellenkezőleg, ami politikai útjukat illeti: néhány hónap múlva két farkasszemet néző tábor oldaláról szemlélik egymást. Ady a kristóffystákhöz, a polgári radikalísokhoz és a szociáldemokratákhoz áll, Mezőfi pedig a koalíció pártjára. Adynak a Szabad Szóban nem jelenik meg cikke, verse, a Népszavában azonban többször is. És mennyire különbözik a két ember politikai arculata, lelki struktúrája! Ady megingásokon keresztül is egyre inkább radikalizálódik. Mezőfi lépésről lépésre jobbra csúszik" — írja Dolmányos, majd így folytatja Ady és Mezőfi jellemzését. „Arról tehát, hogy Ady hitet tesz az újjászervezett párt politikája és így Mezőfi ideológiája mellett, nem lehet szó. Mégis tény, hogy Mezőfit szocialistaként kezeli — bár a szocialista szó ebben az esetben Adynál első-sorban parasztpolitikust jelent —, és a szegvári győzelemnek messze kiható politikai jelentőséget tulajdonít.” (Akadémiai Kiadó, 1960. 33.)

Mj.: VT (147.)

30. Száz este öröme. BN 1905. febr. 17. II. 1. — Színház, zene (Dyb.) *Bercsik Árpád*. I. AEÖPM. I. 517; *Bakonyi Károly, Fedák Sári*; I. AEÖPM. 456. II. 46, 257, 398; *Beöthy László* (1873—1931) ekkor a Király-színház igazgatója; *Heltai Jenő* (1871—1957) író; *Kacsóh Pongrác* (1873—1924) zeneszerző. — *Bakonyi Károly* (1873—1926) elbeszéléseket, tárcákat s szövegkönyveket írt (János vitéz, Tatárjárás, Bob herceg, Mágmás Miska). — *oderint dum metuant*: gyűlöljenek, csak féljenek (Caligula római császár kedves szavajárása volt). Így olvasható párizsi noteszában. AEÖPM. V. 188 ... *mikor még Bob hercegnek hívták Kukorica Jánost, de már vidéki turokon Lili asszonyként is könnyeink forrása tájáig eljutott*: Ady Fedák régebbi szerepeire, a Bob hercegre s a Lili bárónőre utal.

31. *Károlyi Gábor — közbeszólt*. BN 1905. febr. 18. 7. 1. — Hírek — A. È. *Kaplony vezérnek Gábor nevű, nemes és késői unokája*: A Károlyiak tőle származtatták családjukat. *Gróf Károlyi Gábor* (1841—1895) 1859-ben önkéntes Türr István és Klapka György olaszországi magyar légiójában. 1887-től függetlenségi párti képviselő, Eötvös Károly barátja, aki Károlyi Gábor följegyzéseiből című könyvében írta meg életét, adta ki a rávonatkozó emlékeit. Károlyi Gábort családja rangon aluli házassága miatt kitagadta, s nem érintkezett vele. Erre utal Ady cikkében: *Vége a bűnnek, az egyenlőtlenségnek, a szomorú kornak, mikor még az is megtörténhetett, hogy egy sereg életet nyomorított, átkozott meg az a vakmerőség, ha a mágnásfiú polgárleányt vesz feleségül.* — *A nagy országpalota kapujában ime feltűnik egy büszke úr alakja*. .. Ady talán Rakovszky Istvánnal gondol. (I. Viribus unitis, BN 1905. jan. 18. s Találkozás — Rakovszkynál. BN 1905. jan. 25. s jegyzeteiket. — *Jön egy pap, akiről azt mondják, hogy nem bánta valamikor, ha imádásos turini szentünket háromkodó, undok szájak bántják s aki okvetlenül sokallja azt a kis világoasságot, ami a népig már leért*: Ady Molnár János apátra (1850—1919), az ismert Néppárti politikusra célzott. — *Jön egy mágnás, azok közül való, akiknek ridég latifundiumai Amerikába kergetik a magyar parasztot vagy a meg nem értett tanok romboló világába*: talán gróf Andrassy Gyula vagy Apponyi Albert. Amit a meg nem értett tanok romboló világaról írt, arról vall: Adyban ekkor még nem tudatosult, hogy az úri Magyarország világságából egyetlen kivezető út a forradalom. Épp 1905-ös élményei értetik ezt meg majd vele. — *Hiszen régen pihenünk már a kaplonyi templom alatt*: Kaplony, Nagykaroly mellett, a Károlyiak temetkezési helye. — *Hát ügyes szavakkal ezt az én népemet, én szeretett népemet ríppékké lehet tenni*: Ripp van Winkle: Irwing (1783—1859) hőse, aki 22 évig aludt,

s felébredve nem ismert rá környezetére. — és ime egy nevezetes Kaplony-utód, híves oligarcha, száll a hintójába, kinek testvére volt volna e szent és tisztességes árny a fia jön most . . . Károlyi István (I. Találkozás — Rakovszkynál. BN 1905. jan. 25. jegyzetét) fia, gróf Károlyi György.

32. *A moszkvai rekvium.* BN 1905. febr. 19. I. 1. — Vezércikk — (-y) *Archimandrita*: a pravoszláv egyház főpapja. — *Madarász apó kuruc zsörtölődése a titkos suttogások a bécsi Burgban*: *Madarász József* (1814—1915) függetlenségi képviselő, a fogalom 48-as értelmében; *Reichsrat*: az örökös tartományok parlamentje; *a titkos suttogások a bécsi Burgban*: valószínűleg az ellenzék győzelme következtében kialakult helyzetbeli nehéz kormányalakításra céloz Ady; *balkáni bandita-zaj, francia kultúrharc*: célzás napi politikai eseményekre: a már ekkor erősen forrongó Balkánra, másrészt a francia kultúrharcra, amelyről névtelen cikket is írt: Magyarország és a francia kultúrharc BN. 1905. márc. 19; *Chamberlain, Sir John Austín* (1863—1937) angol politikus; utolsó megjegyzésével Ady Vilmos császárra és Bebelre a nagy szocialista politikusra utal. — *A szerencsétlen, beteg ember örjög s csak a fiát félti, a párhónapost, a mit sem sejtőt.*: *Romanov Alekszej* (1904—1918); *A nagyúr kimegy a Nyikoláj-palotából*: A Kreml egyik épülete. I. még az 1905. jan. 21-i névtelen cikket s jegyzetét. A cikk kicsengésének, szkepszisének magyarázatául I. az előző cikk jegyzetét.

Végül ide iktatjuk a BN távirati jelentéseit a Szergej nagyherceg elleni bombamerényletről:

A merénylet részletei

Pétervár, február 17.

(Délután 5 óra 50 perckor.) A pétervári távirati ügynökség jelenti: Szergiusz nagyherceg délután 3 órakor a Nikolaj-térről a Szenátus-téren át hajtatott. A kocsija után két fiakker hajtott. Midőn a nagyherceg kocsija elhaladt az igazságügyi palota mellett, egy szán, amelyben két férfi ült polgári öltözetben, közülük az egyik munkásruhában, elébe került a nagyherceg kocsijának. Az igazságügyi palotánál a szán előrebocsátotta a nagyherceg kocsiját. Ebben a pillanatban *egy bombát dobtak a kocsi alá. A robbanás olyan heves volt, hogy az igazságügyi palota összes ablakai betörték. A kocsit teljesen szétrombolta a robbanás. A lovak elszaladtak.* A helyszínen csakhamar néptömeg gyűlt össze, mely felszedte a fa- és szövetdarabokat. *A nagyherceg nyomban halva maradt. Feje és lábai le voltak szakítva törzséről, ruhája teljesen szétromyolódott. A kocsis súlyos égési sebeket szenvedett és miközben kórházba szállították, meghalt.* A robbanás messze elhallatszott a környéken. A merényletöket, kiknek nevei ismeretlenek, elfogták. Az egyik azt mondta:

— *Nekem egészen mindegy, én elvégeztem a dolgomat.*

A Kreml kapuját bezárták. A Vörös-téren nagy néptömeg tüntetett a diákok ellen, akiket tetteleg annyira bántalmazott, hogy az igazságügyi palotából jövő bíró közbelépett és néhány ember letartóztatását rendelte el. A tömeg közé proklamációkat szórtak. Midőn a nagyhercegnő délután értesült a merényletről, nyomban, anélkül hogy átöltözött volna, a helyszínére sietett. *A nagyherceg testlének részeit felszedték és a Nyikoláj-palotába vitték.*

•

Szergiusz Alexandrovics nagyherceg, a cár nagybátyja. 1857-ben született, tehát 48 éves volt. Mint Moszkva főkormányzója, az orosz reakcionárius párt világi fejének tekintették, míg az egyházi téren *Pobjedonoszjev* igyekezett a cár lelkületére hatni. Amikor a zemsztvók legelőször követelték az alkotmányt, ő emelte fel elsőnek tiltakozó szavát, sőt amikor a cár ismeretes reformukázat kibocsátotta, Szergiusz nagyherceg azzal tüntetett ellene,

hogy le akart mondani a kormányzói tisztségről. Azóta a Kremlben lakott. Felesége, helyesebben özvegye *Jelisaveta* Feodorovna, Erzsébet hesseni nagyhercegnő. Szergiusz nagyherceg a békés-csabai 101-ik osztrák–magyar gyalogezred tulajdonosa volt. A moszkvai diákzavargás végelfojtása az ő kormányzóságához fűződik és az ő befolyására vezetendők vissza azok a kegyetlenkedések is, amelyek a munkás-lázongásokat elhallgattatták. Szergiusz nagyherceg kivégzése ugyanolyan körülmények között történt, mint Plehve és II. Sándor cár meggyilkolása; mindhármat a kocsijuk alá vetett bomba röpítette levegőbe és szörnyen megcsonkított holttestük roncsai összevegyültek a fölrobbant kocsí darabjaival.

A bombamerénylet részletei

A tegnapi merényletnek csak két rendőr volt a tanúja. Szergiusz nagyherceg három óra tájban elhagyta a palotát, hogy gőzfürdőbe menjen. Néhány hét óta most történt először, hogy a nagyherceg felesége nélkül kocsizott ki. Erzsébet nagyhercegnő a Nyikolaj-palotában maradt. A nagyhercegnő többször kapott intőleveleket, hogy ne kocsizzon ki a férjével. A nagyherceg maga kérte feleségét, hogy otthon maradjon s a nagyhercegnő férje távollétében azokat a könyöradományokat rendezgette, amelyeket a Mandzsuoországbán levő katonáknak akart elküldeni. A nagyherceg fogata mögött két kocsiban rendőrtisztviselők hajtottak, mert a legutóbbi zavargás kitörése óta a nagyherceg soha sem kocsizott ki ilyen kísérettel nélkül. Az igazságügyi palota és a Nyikolaj-kapu között egy szánka állott, amelyen két ember ült; egyikük munkásnak volt öltözködve. Amikor a nagyherceg fogata ezen a helyen elhaladt, a szánkón ülő emberek közül az egyik fölemelkedett és *vastag bundája alól kivett egy bombát*, amelyet Szergiusz nagyherceg fogata alá hajított. Alig egy szempillantás múlva *borzasztó robbanás* történt, amelyet egész Moszkvában hallottak. A kétszáz méter hosszú törvénykezési palotának *valamennyi ablaka összetört* és a merénylet környékén azt hitték, hogy a föld megingott. A bomba a szó teljes értelmében *darabokra tépte Szergiusz nagyherceg testét*, amelynek egyes részei szanaszét röpültek. Testének nem volt több emberi formája s csak itt is, ott is lehetett egyes húsrészeket látni. Ruhája egészen el volt borítva vérrrel és mindenfelől formátlan húsdarabok tapadtak rá.

Szergiusz nagyherceg már esztendőik óta *páncélinget viselt felsőtestén*, de ez a páncél most nem adott neki oltalmat, mert *felső teste is valósággal véres péppé változott át*. *Feje ezer meg ezer darabra tört szét, úgy hogy semmi sem maradt meg belőle*. A nagyherceg borzasztóan megcsonkulva viaskodott egy-két pillanatig a halállal. Mellette feküdt a *halálosan megsebesített kocsis*. A lovak csodamódjára nem pusztultak el, de megbokrosodva, mintha az ördög kergette volna őket, vadul rohantak a Nyikolaj-kapu felé, míg végre beleütköztek a falba s ott aztán *agyonlőtték őket*. A két szemtanú az ijedségtől és a rémülettől félig ájultan fölemelte a kocsist, aki a kórházba való szállítása közben meghalt.

A törvénykezési palota ablakából és a szembenlevő arzenálnak valamennyi kapujából hivatalnokok és szolgák hajadontövel és köpeny nélkül rohantak a merénylet színhelyére. Mások az ablakoknál jelentek meg s minden oldalról zavaros kiabálás hallatszott. A tér valóságos káosznak a képét mutatta. Csakhamar óriási néptömeg verődött össze s mindenfelé futkostak, ordítottak, tolongtak és lökdösték egymást. A bomba iszonyú robbanása kissé elkábította a merénylőket s ez volt az oka annak, hogy *menekülésüket meg tudták akadályozni*. Az egyik merénylő megsebesült. A rendőröknek volt annyi lélekjelenlétük, hogy a Kreml kapuit bezárták. Két rendőr elfogta a merénylőket, akiknek egyike csak ennyit mondott:

Mégis csak igazza lesz Bródy Sándornak: Vö. Bródy Sándor tragédiája. BN 1905. júl. 5. c. névtelen cikkét és jegyzetét. — *Am jött a levele az özvegynek Saloba*. Salo: olasz város. — *Gringoire-uccse!...* *Gringoire*, P. (1475–1538) szatirikus vénájú francia író. Alakja szerepel Hugo, V. A Notre Dame-i toronyőrben is.

Mj.: VT (247.) Tp (44.)

36. *A boszorkány*. (Bemutató előadás a Neuzeti Színházban.) BN 1905. febr. 25. 9. — I. Színház, zene — Dyb.

Sardou, V I. AEÖPM. II. 452; *Játszódik a Ballagi Aladár kedvenc korszakában, amikor a szent spanyol inkvizíció a mór, az eretnek, a zsidó és a gondolkozó számára előzékenyen megvalósította az egyházi atyák fantáziájában élő pokolnak minden ktnszenvédését: Ballagi Aladár* (1853–1928) egyetemes-történész, egy. tanár; Zarathustra a jogakadémián. AEÖPM. IV. 433. ... *a nagy Sarah*: Sarah Bernhard-ra céloz itt Ady. (I. Rostand és Sarah. AEÖPM. V. 176.) *Ódry Árpád* I. AEÖPM. I. 60, 61, 62; *Ódry Árpádhoz Adyt Debrecenből, 1899-ből fűzte baráti kötelék*. Kávéházban című versét neki dedikálta Versek c. kötetében. Innen az az értő pár szó, hogy pályáját geneziséstől figyelemmel kísérte. *B. Lenkei Hedvig* (1878–?) színésznő; *Pethes Imre* (1864–1924) a legnagyobb magyar színészek közé tartozott; *Szacsvasy Imre* (1854–1939) színész; *Ivánfi Jenő* (1863–1922) karakterszínész; *Gyenes László*. I. Veér Judit rózsája. BN 1905. febr. 11.; *Márkus Emilia*, (1862–1950) klasszikus darabok hőszerepeiben voltak nagy sikerei. Később karakterszerepeket játszott. *Fáy J. Béla* (1853–1904) műfordító.

37. *Jókai szobra*. BN 1905. febr. 26. 6. l. — Hírek — A. E.

Nem döbbenek meg önök már, ha feudális, büszke mágnást automobilban láttak?: I. párizsi noteszkönyvének következő bejegyzését: „Automobilban ülnek emberek, kik ma is a középkorban gondolkoznak.” (AEÖPM V. 194.) — *Ha Gaston Deschamps a Temps-ben a külföldi új szellemóriásairól ír, Dosztojevszkij, Ibsen és a többi mellett mindig mint éhes magyar toronyra mutat Jókaira*: Gaston Deschamps Ady első párizsi útja alkalmával említette egyik cikkében Jókait. Valószínűleg erre emlékezett vissza Ady. A *Le Temps* 1904. szept. 11-i számában G. Deschamps szokásos rovatában (*La vie littéraire*) többek közt a következőket írja: „Dans le libre échange d'idées et de sentiments où se renouvelle et s'élargit la conscience universelle, la part de la France est assez avantageuse pour que nous puissions considérer avec quelque satisfaction d'amour-propre ce grand mouvement de civilisation mutuelle, qui engage les peuples modernes à mettre en commun ce qu'ils ont de plus élevé pour ainsi dire, à voisiner sur les sommets.” (Az eszméknek és érzéseknek abban a szabad cseréjében, melyben megújul és kitágul az egyetemes öntudat, Franciaország részvétele elég előnyös ahhoz, hogy az önmegbecsülésnek bizonyos elégtételével tekintsünk a kölcsönös civilizációnak erre a nagy mozgalmára, mely a modern népeket arra kötelezi, hogy közkinccsé tegyék szellemi értékeiket és hogy úgy mondjam, szomszédokká legyenek a csúcson.) Majd egy hosszabb felsorolásban együtt említi Ibsent, Brandst, Dumas père-t s Jókait: *Deschamps*. G. a *Le Temps* kritikusa. Végül ide iktatjuk azokat a névtelen cikkeket, amelyek e téma köré csoportosulnak.

Nemzeti emlék Jókainak

Szobor hirdesse azt, egyszerű szobor, hogy a magyar nemzetnek Jókaija volt, s méltó síremlék jelezze azt a helyet, hol a csodálatos, örök-élő magyar zseni hamvai pihennek.

Nagyobb, nemesebb, szentebb kegyeletadót nem kértek még a magyar publikumtól s megsértené az a magyar társadalmat, aki hosszasan prédikálná, hogy ki volt nekünk Jókai, s mi a mi kötelességünk az ő géniusza iránt.

A napokban fölhívások mennek szerte az országba. Egy szűkebb körű értekezlet határozta el ezt nemrégiben s ez a fölhívás bizonyára a lelkéből szól mindenkinek, erre a felhívásra bizonyára már várt a magyar társadalom, hogy kegyelettel áldozhasson Jókai emlékének. Berzevicsy Albert miniszter áll a mozgalom élén s vele a magyar társadalom több kitűnősege írta alá a fölhívást, melynek bizonyára olyan foganatja lesz, mint amilyen illik a magyar társadalomhoz s olyan világirodalomtörténeti Nagyhoz, mint Jókai.

BN 1905. február 2.

Egy késlekedő szobor

A múltkor hasonlítottuk össze az amerikai és az itthoni magyarok kegyeletét. A Washington budapesti szobrára már eddig több, mint kétszer annyi pénzt gyűjtöttek össze a lelkes amerikai magyarok, mint amennyi gyűlt a — Jókai Mór szobrára. (Egy kassai olvasónk most érdekes, okos levélben még bántóbb ellentétre hívja fel a figyelmet, Strossmayer püspök szobrára már is *négy nap alatt* körülbelül annyi pénzt adtak össze a horvátok, mint a Jókai-szoboralap eddigi summája s megeshetik, hogy a magyar birodalomban előbb lesz szobra a magyargyűlölő Strossmayernek, mint a magyar géniusz büszkeségének, Jókai Mórnak.) Kassai olvasónk ugyanazt a véleményt fejezi ki, aminek mi már egyszer határozottan kifejezést adtunk: a gyűjtés módja helytelen. Minden irodalmi kör, társas egyesület rendezzen városában s tagjai közt hivatalos gyűjtést, minden lapban álljon naponkint adakozási felszólítás. Az egész gyűjtés fővezetése legyen az Akadémia vagy a Petőfi-társaság kezében, de ne az eddigi módon. Ezeket ajánlja a kassai levél. Nem mint alkalmas tervet írtuk ide, de, mint jogos mementőt. Mert nagy szégyenünk lehet ez a késlekedő szobor.

BN 1905. április 14.

Jókai halálának évfordulója

Holnap lesz az első évforduló. Holnap este. Ezerkilencszáznégymájusának ötödik napján hagyott itt bennünket Jókai Mór. Májusban ment el a május-lelkű nagy, kinek csodálatos, szép kék szeméből a leggazdagabb magyar géniusz tekintgetett ki az életre, a hatalmas univerzumra. Igazán fejünknek koronája volt ő. Tüneményes az álmaiban és bőséges, ifjúságos életében. Még csak megsiratni sem tudtuk igazán. Olyan nagy volt ő. Szárnyalásaiban követni nem tudtuk. Olyan nagy volt ő. Álmaim nem tudtuk megbecsülni. Olyan nagy volt ő. Egy év. Azóta túrtuk, hogy megbántásák az ő legszebb álmait. Azóta megátkozták azt, kire áldást mondott az utolsó sóhajtása. Lerántani próbálták a sírba. De ha a kék szemek nem is mosolyognak már reánk, ha isteni álmaim nem is folytatja ő: büszkén, magasan szállong az ő géniusza. Még azt sem látja meg a magasságból, hogy a szegény szívek kis áldozatát, a voltaképpen magunknak szóló szobor-halát sem tudjuk neki megadni talán még sokáig. Sírjára talán ma virágok hullanak. Nem elég virág. A tavasz nem tud elég virágot adni a szent sírnak. Bárcsak e napon csoda történne. Csak félig is megértenék a magyar föld lakói, ki volt nekik Jókai. Nem az ő kiengeszteléséért. Ő még halottan sem tud haragudni. De hogy kiengeszteljük a nagy Erőt: legyen kedve még nekünk egy hozzá hasonlót adni, ha nem is mutatkoztunk erre érdemeseknek.

BN 1905. május 5.

A Jókai-szobor

Lassan, nagyon lassan, de mégis csak gyűl a pénz a halhatatlan költő-fejedelem szobrára. A *Magyar Általános Takarékpénztár* hozzánk küldött legújabb kimutatása szerint az adakozások összege eddig meghaladja a 20,000 koronát.

BN 1905. június 11.

A Jókai-szobor

A Magyar Általános Takarékpénztár a bankirodák pontosságával újabb kimutatást ad a Jókai Mór szobrára és síremlékére eddig begyűlt összegről. Az utolsó kimutatás óta vagy 400 koronával szaporodott az alap és most 27,343 korona és 45 fillér. Ilyenformán mégis csak meglesz a Jókai-szobor száz év múlva. Talán . . . Ám beszéljünk komolyabban e fájdalmas furcsaságról, melyen keseregtünk már jónéhányszor. A magyar társadalom nem tartja még sietősnek Jókainak szobrot emelni. Számoljunk ezzel a jelenséggel s nyeljük le további gondolatainkat. De talán beletörődik a magyar társadalom, hogy belátható időben legalább egy megillető síremléket kapjon Jókai Mór? Abból a pénzből, ami keservesen eddig összegyűlt, már lehetne síremléket emelni s nem gondolja az emlékbizottság, hogy most már kiírhathná a pályázatot? Legalább a sírja ne maradjon már jeltelen annak a nagyon nagy magyar zseninek, ki ennyi hálátlanságról legfantasztikusabb regényeiben sem álmodott.

BN 1905. augusztus 1.

Jókai és a magyar leányok

Fájó szégyenünkre, melyet mostanában szándékosan takargatunk, hogy *Jókai* Mórnak nem akar szobrot állítani Magyarorszáig társadalma, e nagy szégyenünkre ma ráemlékeztet bennünket egy levél. Leánykéz írta Győrből, gyöngéd, nemes haragú, meleg levél. A belőle kisugárzó melegség parancsolja, hogy ideírjuk egy részét e levélnek. A Jókai-szobor kérdéséhez nem ad ugyan reális, megoldó tervet, de egy-két alvó lelkiismeretet hátha fölébreszt:

Pirullhatunk — mondja a győri levél — okunk százezer van rá. De ezzel mitsem érünk el. A Ma cinikus férfiak Jókait sohasem fogja megérteni, az asszonyok, de csak a „modern” asszonyok nem akarják megérteni. Egyedül mi, *magyar lányok* tudjuk, ki volt Ő és ki volt nekünk. A Jövő álomvilágának hősei mindig egy-egy Baradlay vagy Garamvölgyi voltak a mi lelkünkben. És újra-újra olvassuk. Nem tudunk betelni vele. Mindig nemesebbek, mindig lelkesebbek lesznek a hősök. Egy-egy könyve után felsóhajt a lelkünk, hát mégis vannak még ideális emberek a földön? Pedig nincsenek. Jókaival kihaltak. A nők ideálisak, amíg nem jön az első bál, az első jour, no meg az első férfi az útjukba. Ez aztán kényszeríti modern lánnyá változni. És mi ez a modernség? A cinizmus. A férfival vele születik. Ez a haladás útja. Jókainak szobrára nem tud a pénz összegyűlni. Sok volt az ellensége. Kétszeres nagy oka van ennek. Rossz diplomata és nagy mesemondó volt. Meséket meg csak gyermekek olvasnak. Olvasnak és kezdenek hinni. És mesemondónak állítsanak szobrot? Csak nem bolondok, mint az okos, praktikus németek? És Jókai nem fog egyhamar szobrot kapni. *Igy nem. De máshogyan igen.* Tessék csak Jókai imádóihoz és Jókai eszményképeihez, a *magyar leányokhoz* és a régi jó magyar anyákhoz fordulni és az eredmény nem marad el. A magyar anyák és leányok által lesz és legyen Jókai szobra felállítva.

BN 1905. szeptember 2.

A névtelen cikkek hitelességéhez: „... Jókai regényeit, olyikat talán negyvenedikszer, olvasom, emlékezéssel, néha-néha és néhol-néhol az első olvasás nagy szenzációjával.” Kóshalmi Béla vallott így élete alkonyán legkevésbé olvasmányai között Jókairól is. (Könyvek könyve. Szerk. Kóshalmi Béla. Lantos. Bp. 1918. 81. l.) Ez a vallomás önmagában is indokolná, hogy Ady többször választja témául Jókai késlekedő szobrát. Említjük meg azonban, hogy már korábban is milyen szimpátiával írt Jókairól. AEÖPM III. 151, 155. De a legnagyobb bizonyíték Ady szerzősége mellett Jókai szobra (BN 1905. febr. 26) c. szignált cikke, amely mintegy magas szinten foglalja össze ezt a problémát.

Későbbi Ady írások Jókairól: Jókai emberek. BN 1908. okt. 8; Disputa. Ny 1912. A föltámadt Jókai. Ny 1916.

Berzeviczy Albert (1853–1936) akkor kultuszmin. Egy késlekedő szobor (BN 1905. ápr. 14.) magyarázatul: I. Szobor-nagykövetek c. szignált cikkét (BN 1905. máj. 7.). *Strossmayer József György* (1815–1905) diakovári katolikus püspök; „a magyar birodalomban” kitételben még kísért korai *váradai* publicisztikájának egy-kétszer megnyilatkozó, nacionalista-színvetű, türelmetlen hangja.

Mj.: VT (234.), Vál. (102.), Isz. (57.) Ai (114.)

38. *Mire hercegnők leszünk.* BN 1905. febr. 28. 5. l. — Hírek — A. E.

A BN aznapi számában jelent meg egy kis hírcikk: Pál nagyherceg: Pétervárról jelentik: Pál nagyherceget rá akarják bírni, hogy feleségétől elváljék és hogy rangjához illően újra megnősüljön. A cár megtárgta, hogy elvált feleségét hercegnővé fogja kinevezni és meg fogja engedni neki, hogy Pétervárot tartózkodjék. — Ennek alapján írta Ady glosszáját. *Pál nagyherceg régi ismerőse az újságolvasóknak:* Romanov Pál. — *Enged-e Európa legnabukodonozoribb udvara?* Utalás a régi babilonai birodalom uralkodójára. — *Az is lehet, hogy az ő híres lyoni kuruzslója és jósa azt jövendőlte,* L.: A cár és a lyoni tudós ember. AEÖPM. V. 251. — L. még: *Nagyon furcsa esetek.* III. A cár és barátja. BN 1905. júl. 16. — *Az ő mostani házassága morgomatikus,* rangon aluli, nem uralkodóhoz méltó. — A cikkhez l. még: *Király-idillek,* valamint A moszkvai rekvium c. cikkeit: BN 1905. febr. 8. s febr. 19.

39. *Magyarul is tudnak.* BN 1905. márc. 2. 7. l. — Hírek — A. E.

És mi még néhány évvel ezelőtt csak annyit tudtunk ő róluk, hogy „Yokahama, Nagasaki, Hakodate, hajh.” Talán a Gésák című operettből való ez a kiszakított részlet. — *Magunk is ismertünk egy kis japánit.* Mit mond egy kicsi japán? AEÖPM. V. 96. — *aki a magyar alkotmányt jobban ismerte, mint szeretett dalmát testvérünk, dr. Trescia Pavicia osztrák képviselő úr;* az amerikai magyar újságok egy dr. Trescia Pavicia nevű úrról írnak, ki dalmát ember és osztrák képviselő volna s most Amerikában izgató beszédeként mond s egy szövetséget alapított a magyarországi származású szlovákok, szerbek és románok között — Magyarország ellen. — *Banzájozva: éljenzeve.* — *Csak Nyemirovics Dancsenko, ez a zsenidélis harctéri riporter:* I. párizsi noteszkönyvéből ezt a részt: „Nyemirovics-Dancsenko, az oroszok jeles haditudósítója.” (AEÖPM V. 186.) Különben a nagy dramaturg testvéréről van szó. — *És a párizsi Szalónok legszenzációsabb műalkotásai, míg a francia kormány magyar módon kunktátoroskodott a megevevésükön, elhettek. Megvették a kis japánit.* ... A japánok képvisárlása. AEÖPM. V. 242. Ady Japán szimpátiájához l. A japánok. AEÖPM. I. 323. L. még: *Margita élni akar,* Margita Párizsba jött című részének azt a strófáját, amelyben 1904-es párizsi Japán szimpátiájára emlékezett vissza. Ady Japán szimpátiája problematikussá, hisz Japán mégiscsak imperialista ország volt, mindenekelőtt, a

világ újra felosztására tört. Ez a kép különben későbbi Ady cikkekben korrigálódik. I. csak a legközelebbit: A mukdeni lángok. BN 1905. márc. 10. Bár egyben Ady Japánban egy „színes”-fajta nagy tehetségét, életrevalóságát is látta, ellentétben azokkal, akik csak a „sárga veszedelm” képviselőit voltak hajlandók látni az ázsiai népekben.

Mj.: J (88.) Vp (119.) Na (84.)

40. *Király az árokban.* BN 1905. márc. 4. 5. l. — Hírek — A. E.

Papp Ferenc: elzúllott úri svihák, aki csábítással rávette Kapatic Mihály postás leányát, hogy lopja meg apját, s aki a lopott ékszerek árán szeretőjét vitte el Amerikába. — *II. Lipót* belga király (1835—1909), Kongót ő vásárolta meg, s aztán végredeleileg Belgiumra hagyományozta. I. Király idillek című cikkét. BN 1905. febr. 8. *Mikor a szökés után, a párizsi Continéntálban fenségs Lujza leánya fogadott bennünket:* I. Lujza herceg-asszonyánál. AEÖPM V. . . . De megrázóan tudta ezt mondani szegény, néhai madárcú, angyallelkű Michel Lujza: I. A vörös szűz. Emlékezés Michel Lujzára. BN 1905. jan. 11.

41. *A színház ördöge.* (Bemutató előadás a Vígszínházban.) BN 1905. márc. 4. 8. l. — Színház, zene — Dyb.

Szécsi Ferenc (1861—1914) novellista és drámaíró; — *peccatum originale:* eredendő bűn. — *Jövedelmes spekeráj-üzlet:* vegyeskereskedés. — *a jövőndő Pattija:* *Patti. A.* (1843—1919) világhírű olasz operaénekesnő. — *Haraszthy Hermín* (1872—1921) színésznő, francia vígjátékok, bohózatok szerepeinek gyakori alakítója; *Szerémy Zoltán* (1861—1935) jellemszínész. *Báthory Elza* (1888—?) 1919 óta nemigen szerepelt; *Gyöző Lajos* (1871—?) epizódista, a Vígszínház tagja; Góth, Hegedűs, Hegedűsné, Tanay, Vendrei, Fenyvesi, Balassa, Varsányi Irén. Gazi Mariska. I. A szaharai konzul. BN 1905. jan. 13. jegyzetét; A paradicsom. BN 1905. jan. 28. jegyzetét.

Mj.: VT (352.).

42. *Egy értékes könyv.* BN 1905. márc. 9. l. Irodalom és művészet — a.

[*]Eredetiben: biszokolja.

Valaki arról ír, hogy harminc millió magyar a cél: *Egy más valaki Nagy Lajos magyar birodalmát akarja föltámasztani;* Ady Rákosi Jenő és Hoitsy Pál nacionalista ábrándjaira utal. Az első bekezdés gondolatilag azonos a Margita élni akar, Margita és a sorsunk c. részének, Oh, lángolás, Élet fölölege kezdetű strófájában foglaltakkal; — *a kozmopolita szocializmus törekvéseit:* I. Károlyi Gábor — közbeszólt. BN 1905. febr. 18. jegyzetét — *Mert nem a nemzetiszűnő zsinór:* Ady a koalíció jelszavaira utal. — *Rácz Gyula* (1874—1957) az akkor szervezkedő magyar progresszió egyik legnagyobb reménye. A Szocializmus s a Huszadik Század munkatársa is volt. Egyik legjelentősebb tanulmánya: Társadalmunk osztálytagozódása és a magyar demokrácia kialakulásának útjai. Rácz biográfiájáról s munkájáról még annyit: statisztikai és közgazdasági író. Külföldi útjai után Budapesten városi tisztviselő (könyvtáros, majd statisztikai titkár), 1917-ben tisztviselő a Választójogi Minisztériumban. 1919-ben államtitkár a Földművelésügyi minisztériumban. 1920-tól nyugdíjas. Különösen a mezőgazdasági politika, választójog, adózás és várospolitika kérdéseivel foglalkozott. Egyik megalapítója volt a Társadalomtudományi Társaságnak és a Huszadik Századnak. Érdemes különben Rácz: Gazdasági önállóság alkotja meg nemzeti és világ-gazdasági függetlenségünket c. értekezését kissé közelebről szemügyre venni, hogy Ady cikkét jobban megérthessük. Íme, a felépítése: I. rész: Gazda-

sági önállóságunk nemzeti és világgazdasági fontossága. Bevezetés. I. Magyarország nemzetközi problémája. II. A magyarság helyzete száz év múlva. III. Megalkotható-e nemzeti egységünk csupán asszimiláció és propagáció által. IV. Nemzeti és társadalmi egységünk megalkotója: gazdasági önállóság. V. Gazdasági önállóságunk természetes alapja. VI. Gazdasági önállóságunk külső akadályai. VII. A magyar nemzet gazdasági uralma a Balkánon. VIII. A német és orosz gazdasági rendszer a XX. században. IX. A szocializmus.

Érdemes a könyv két gondolatát is idézni, mert bizonyíthatóan inspirálták Adyt: „Minden más feladat, a sérelmi politika s alkalmi kormány-politika aprólékos kérdései; a nemzeti hadsereg, nemzeti kardbojttal és magyar nyelvvél, eltörpülnek az egyetlen nagy cél mellett.” (14. l.) „Körü-löttünk forrong a világ; gazdasági, világhatalmi, társadalmi nagy problémák lázában égnek a nemzetek: s a magyarság a to be or not to be drámai pillan-atában nemzeti kardbojttal marcangolja magát.” . . . „Ausztria felbomlása magától értetődő s ezért Ausztria megmentéséért oktalanság volna felál-dozni Magyarországot is.” (76. l.) Szemmel láthatóan Rác eme eszméi térnek vissza Ady, könyvét méltató cikkében, sőt még a „kozmpolitá szocia-lizmus” kifejezést is tőle veszi át. (7. l.) Ady itt még kritikátlan ugyan a Balkán gazdasági meghódítása tervével szemben, bár lehet, hogy beleért abba valamit a Duna-konföderáció eszméjéből is.

Mj.: VT (149.)

43. *A két Darmstädter*. BN 1905. márc. 7. 5. l. Hírek A. E.

És emlékezzünk csak, miként hatott ránk a romantikus, nemes lengyel gróf históriája, aki halálos párbajt vív a fivával egy asszony miatt: Nietzsche ki nem fejtett típusa harcolt itt: Ady Nietzsche két típusára, a dionysosi-ra s az Apolló-ira gondolt. — És nem azt szimbolizálja-e a két Darmstädter esete, hogy a pénz fölülte van már a vérségi kötelességnek s fölülte van minden földi értékeknek: A pénz-versek prózai érlelődését követhetjük itt nyomon. Vö. a Vér és arany címűd versével.

Ady a cikkét a BN aznapi híréből írta:

Az elzüllött fiú

Megrendítő családi dráma színhelye volt a Márton-utca 13. számú ház. Egy elzüllött fiú merényletet követett el az apja ellen, aki önvédelmében agyonlőtte a merénylőt fiút. Darmstädter György jómódú nagyfuvaros régi nyárspolgára a Ferencvárosnak. Vállalkozásai révén csinos vagyont gyűjtött össze és a Márton-utca 13. szám alatt kétemeletes házat építtetett. Néhány évvel ezelőtt, hogy kiöregedett a mesterségből, visszavonult és mint magánzó, családja körében élt. Három fia és egy leánya volt. A leánya férjhezment egy albertyfalvai fűszereshez, az egyik fia építési vállalkozó, a másik vas- és fémestergályos volt. Valamegyi tisztességes, törekvő fiatal-ember volt, csak a harmadik, Ferenc ütött el teljesen testvéreitől.

Gyermekkorában kicsapták az iskolából, meglopta az apját, megszökött hazulról, majd újra visszatért, zsarolta, csalta a szülőit, a testvéreit, amíg lehetett. Amikor családja látta, hogy a romlott fiút nem lehet jó útra téríteni, megtagadta a támogatást. Darmstädter Ferenc akkor elment napszá-mosnak. A Duna-parton hajókból zsákot hordott, a vásárcsarnokokban a kofák holmijainak kirakodásánál segédkezett. Közben pedig folyton korhelykedett. Amikor nem volt pénze, beállított a szüleihez és nem egyszer kést rántva, leszurással fenyegette az apját, ha nem ad neki pénzt. A megrémült öreg végre is kénytelen volt teljesíteni kívánságát. Esztendőig így tartott az állapot. Darmstädter Ferenc közben egyike lett a Ferencváros legduhajabb legényeinek. A rendőrség verekedésért, késelésért több ízben le is csukta.

Ha megkérdezték ismerősei, miért folytat ilyen duhaj életet, holott ha megjavulna, jómódban volna része, rendesen így válaszolt:

— Szégyent akarok hozni a családomra.

Utóbb beállott a mester-utcai Flóra-gyertyagyárba napszámosnak. Az apja házában, egy cipésznél bérelt lakást. Amikor az apja emiatt szólt neki, azzal válaszolt:

— Hadd lássa a világ, hogy a többi fiaddal jól bánsz, csak én vagyok a kitagadott gyerek.

Es folytatta a dorbézolást. Tegnap, vasárnap éjszaka is három óráig lumpolt. Alaposan berúgott állapotban tért haza és becsengetett a házba. Tudta, hogy apja nyit kaput. A házban ugyanis a lakóknak kapukulcsuk van és az öreg nem tartott házmestert. A csengetésre maga Darmstädter György nyitott kaput. Ferenc fia, amikor meglátta apját, előrántotta a bicskáját, rávetette magánt az öregre és négyszer megszúrta a mellén. Az öreg segítségkiáltásaira kirohantak a házbeliak, Darmstädter felesége, fiai és Stadler Adolf szénakereskedő, akik lefogták a dühöngő fiút. Közben előkerült Nagy II. József rendőr is, aki átvette a házbeliektől a még mindig toporzékoló embert. Ezalatt az öreg visszament a lakásába, ahonnan egy hatlövetű forgópisztollyal tért vissza. A sötétben senki sem látta, hogy mi a szándéka az öreg Darmstädternek. A rendőr sem, aki még mindig lefogva tartotta a fiút. Az öreg ekkor a fiához lépett és a revolvert a bal melléhez szorítva, gyors egymásutánban kétszer elsütötte. A két golyó a fiú bal mellébe, a szív fölött hatolt be. Csak a dörrenésre tudták meg, hogy mit művelt az öreg. Nyomban a mentőket hívták, akik az apát is, a fiút is a Rókus-kórházba szállították. A fiú ma reggel fél 9 órakor a kórházban meghalt. Az apa sebe is súlyos, de nem életveszélyes.

BN 1905. március 7.

44. *Naftáli* — *Naftalia*. BN 1905. márc. 8. 7. l. — Hírek — Ady Endre.

[*] Eredetiben: magyarokat.

Nem új dolog a sztrophkói csoda: Zsidó katonaszabadítók címmel az Alkotmány 1905. márc. 5-i számában ad hírt az esetről s ebben olvashatjuk: „Ha például valakinek az utóneve (keresztneve) Naftáli volt, azt utólag Naftália névre javították és azt mondták, hogy lánynév.” Dr. Orlai Antal vizsgálta az ügyet, akit az Alkotmány szerint Strophkón meg akartak mérgezni. — *si duo faciunt idem non est idem*: ha ketten teszik ugyanazt, az nem ugyanaz; — *az belehal az untavaglichba*: a katonai szolgálatra való alkalmatlanságba; — *Mikszáth Kálmánnak van egy bájos novellája Mariskáról*: Címe: Ott alszik a Marcsa; — *Dr Mezey Ferenc* (1860—1927) ügyvéd, író. A magyar zsidó felekezet ügyeinek munkása. Számos irodalmi és jótékonvsági intézményt alapított, sok szépirodalmi művet írt a zsidó népeletből (Rajzok a magyar zsidó életből,) ezenkívül jogi társadalmi és történelmi cikkeket; — *ante Egán látták már*: Ady itt az ún. ruténmentő akcióra céloz, amellyel váradi újságíró korában ő maga is többször foglalkozott (AEÖPM II. 135—136. A nagy hazugság.). *Wolfner Pál* egy írása: A nagy hegyek mögött. Rajzok a határszéli világból. Új Idők 1904. 150—151. — *Románia és Oroszország nem lehetünk*: Ady arra a két országra céloz, ahol a zsidók a pogromoktól legtöbbet szenvedtek. — *Más itt a panacea*: az orvosság; — *kik chauvinebbek...* *Horváth István-nál*: túlzóbbak; *Horváth István* (1784—1846) történetíró, ábrándos nyelvész, aki a szavak véletlen külső hasonlóságából következtetve a magyart a legősibb népek igekezett feltüntetni; — *Addig hiában nyomoz Orlai Antal*: (1860—?) jogi doktor. A katonai szakkérdésekben sok cikke jelent meg a PH, BH s a Nemzet című lapokban. A polgári demokrácia eszmevilágát egyre tudatosabban és teljesebben valló és vállaló Adyra is nagy bizonyíték ez az írás.

45. *A mukdeni lángok.* BN 1905. márc. 10. 1. l. — Vezércikk — (A.) *Avult, mítikus, kriptadübürgésű igék jutnak az eszünkbe, milyeneket csak Shakespeare tudott fölkltni a múltból. Até-nak, Zeusz szörnyü leányának árnya suhogott ott ; Ate: Shakespeare Julius Caesar-jában a rontás szelleme. Ady gyakran emlegeti. — Ojama máskor is kemény volt : a japán csapatok főparancsnoka — Kuropatkin, A. N. (1848—1925) az orosz-csapatok főparancsnoka az orosz—japán háborúban. — rivalgó banzájukat visszazúgjuk : harsogó éljenzésüket — L. még. A mukdeni csata c. névtelen cikkét és jegyzetét.* BN 1905. márc. 9. *Ojama, a japáni fővezér, a diadalmas Gapon volt ezütl.* tal. l. Turgenyev leányai. BN 1905. jan. 26. A zsidó Gapon. BN 1905. febr. 5. Mj.: J (190.) Vál (104.)

46. *A francia kutya.* BN 1905. márc. 10. 7. l. — A. E.

Kézirat a Petöfi Múzeumban. Autográf, ceruzával írott fogalmazvány Szerk. megjegyzés: Hír élére garm. verz. Aláírás A. E.

Közlésünk a kéziratot követi, de az egységesség kedvéért ezt is mai helyesírással adjuk. Eltérések a kézirat és a BN közlése között:

Kéziratban:

1. bek. 1. és 2. bek. 2. sor: székes főváros
1. bek. 3. sor: exequatúr
6. bek. 4. sor: állna

BN-ban:

- székesfőváros
erequatúr
állana

A következő helyesírási és tulajdonnév írási eltérést javítottuk:

3. bek. 1. sor: Külömben 3. bek. 6. sor: ros 5. bek. 2. sor: monarkia 5. bek. 4. sor: Goluchovszkynak 6. bek. 5. sor: Épen

Alig mutatták be a Vágszínházban A szaharai konzul-t, alig kapta meg a legfelső exekváturt, nemes Libéria-köztársaság budapesti képviselője. I. A szaharai konzul, BN 1905. jan. 13. c. cikket és jegyzetét. L. továbbá A libériai konzul című hírcikkét a BN 1905. márc. 5. számából: „A király megengedte, hogy Leitner Zsigmond budapesti magyar állampolgár a neki adományozott libériai konzuli állást Budapesten elfogadhassa és az erre vonatkozó kinevezési oklevélhez a legfelső exekváturt megadta.” *Exekvátúr*: kormányengedély ahhoz, hogy külföldi állam konzulja belföldön elismertessék és működhessen. — *Fashoda*: az angol—egyiptomi Szudán egyik fontos állomása a Fehér-Nílus mellett. 1898-ban francia csapatok szállták meg, de az angolok érhelyes fellépésére visszavonultak. Kárpótlásul Anglia szabad kezét engedett Franciaországnak Marokkóban, és Nyugat-Afrikában saját birtokaitól is átengedett neki jelentős helyeket. Erre utalnak Ady szavai. — *ha Bodroszky-nak hlvnák is és földije volna Goluchovszkynak: Goluchovszky, Agenor* (1849—1914) a monarchia külügyminisztere.

47. *Egy tiszteletes úrhoz.* BN 1905. márc. 12. 6. l. — Hírek — A. E.

A BN 1905. márc. 11-i számában a következő napihír jelent meg: Baksay Sándor református püspök lelkészi állásra hirdet pályázatot az amerikai magyar ev. református egyházmegyében újonnan szervekedett alphai (New-Yersey) egyház lelkészi állására. Az állással megfelelő lakás, stóla, perselypénz és a gyülekezet által fizetendő évi 240 dollár fizetés van összekötvé. Ehhez a Duna melléki egyházkerület 450 dollárt ad. — Ez a hírcikk adta a témát Adynak. — *Baksay Sándor* (1832—1915) református püspök, népies elbeszélő. — *Mennek ki szegények, talán a világban a legrosszabbul felszereltek az új világ nagy versenyére*: Vö. Morgan kutyái, Angol vezényszók. BN 1906. jan. 3., s 13. — *cétus életre*: a kollégiumi életre; — *A Reformed Church és a Presbyterian Church*: amerikai protestáns egyházak; — ezek az

ióta-problémák: az i betű görög neve, Ady valószínűleg átvitt értelemben használja, s bizonyára Az ember tragédiája bizánci színeben említett homouision és homouision-ra is gondolt; — *amerikai zoltánok*: Lengyel és Papp Zoltán obstruáló függetlenségi képviselők nevének fogalommal általánosítása. Lengyel Zoltán zilahi képviselő volt 1905 előtt.

Mj.: Na (86.) Vp (121.)

48. *Wesselényi*. BN 1905. márc. 14. 6. l. — Hírek — A. E.

A cikkhez lásd Az árvízi hajós (BN 1905. ápr. 9.) s a Wesselényi Miklós emléke (BN 1905. ápr. 10.) című névtelen cikkeket s jegyzeteiket. *Hatvanhét esztendeje ma, hogy a pesti árvízen bátorlagosan hajózott Wesselényi: célzás Wesselényinek az 1838-as nagy pesti árvíz alkalmával tanúsított neves és bátor mentő munkájára; A franciskánusok templomán ma már ott kellene lenni a táblának, mely az árvízi hajós emlékéit hirdeti. Nincs még ott kis hírcikk adja tudtúl a BN aznap számában, hogy a bronz emléktáblát monumentális vörösmárványkeretbe foglalják, amelyre minden vers mellőzésével csupán a történeti eseményt megörökítő felírást helyeznek el. Az ünnepséget április elejére tervezik. — Fadrusz érezte, hogy ki volt: itt Ady Fadrusz zilahi Wesselényi-szobrára utal, s hogy pontosan mire gondol, azt saját 1902-es nagy cikkével világíthatjuk meg: „Az én elveszített paradicsomomban ünnepelnek s az őszi napsugár Wesselényi gyönyörű alakját csokolja s a szegény parasztét, kinek elébemeleg s kit magához emel Wesselényi. Wesselényi és a szegény munkás!... Fadrusz mester talán öntudatlanul szatírát faragott. Isteni gúnyolódás az a szobor, de meg is ríkathatja a lelkeket. Az a szobor anakronizmus, szemrehányás és szatíra. Wesselényi hiába nyújtja karjait a szegény paraszt elé. Wesselényit ma nem értik már. Az a nagy erő elfogyott, az a nagy láng kialudt. Zilahtól nem messze már éhftufuszban rága szalma-almát az a paraszt, kinek jobbágy nagyapját Wesselényi magához emelte. Az ünnepen nem lesz lélek, csak szó. Este pedig vigyázni fognak, hogy a színházi díszelőadás csak előkelőségek jussanak be. Ott lesznek a fiai, unokái a nagy Wesselényinek, ott lesznek az összes vármegyék és városok küldött urai, ott lesz Szilágy vármegye egész úri népsége, ott lesz bizonyára a becsodított nép is. Minden ünnephez kell festői háttér. Csak maga Wesselényi fog hiányozni s az a nép, amelyet magához emelt. — Hol van Wesselényi? Hol van a felszabadított nép? Selhol. Hiszen ebben a két kérdésben ennek az országnak minden nyomcsúsága.” (Wesselényi. NN 1902. szept. 17. AEÖPM. III. 141—142.) *Mert nem volt ő Krisztus. Csak a ktnszenvedésben. A megfeszítettés síherében nem. Ő János volt, a keresztelő: a Messiasok szimbólumma emelkedő alakja értelődik itt Ady publicisztikájában. Legkönnyebben felfejthető, legközérthetőbb térénuma ez Ady szimbolista lírájának. — Kis jegyzőkönyvet tartogat e sorok írója, Wesselényi késő kis földije. Átkos órák sóhajásait, káromkodásait jegyzi bele. E néma, rejtett kis könyvben sok tépődő sor áll Wesselényiről: rendkívül fontos önvallomása — mintegy elszólása — ez Adyknak saját publicisztikus munkamódszeréről. 1904-es 1906—07-es párizsi notesz-könyvét ismerjük. Ebből a célzásból az derül ki, hogy pesti zszurnaliszta korában is hasonló metódussal alkotott: ötleteit, felvillanó gondolatmorzsáit így jegyezte fel. Újabb érv ez a régen szeltében-hosszában kolportált intuitív-ösztönösen alkotó költő-portréval szemben. L. AEÖPM. V. párizsi notesz-könyv magyarázatát. A Wesselényiekre célzó bejegyzését 1904-es notesz-könyvéből idézhetjük: A jobbágyokat nem is Kossuth, Széchenyi, hanem a Wesselényiek és Bezerédiék. (AEÖPM. V. 186.)**

Hanem van valami más is e könyvben. Egy lázas poéta-ötlet. Ezt talán ide lehet írni. A poéta ötleteket fölényes mosolygással fogadja a világ. Tehát: é!

egy másik Shakespeare, egy másik Heine, egy másik Nietzsche, minden nagynak egy másik, akit a világ nem ismer, s aki prófétaibb, több volt azoknál, akiket ismer . . . : párizsi noteszkönyvébe jegyezte le ezt az ötletét is először. A másik, az árnyék Heine, a másik Shakespeare. (AEÖPM. V. 188.) — Wesselényi több volt, sokkal több, mint ama nevezetes utókor még csak álmodja is: 1. fent idézett párizsi noteszkönyvi bejegyzését, amiből kitűnik, hogy Wesselényit Kossuth elébe helyezi. Első jelentkezése ez egyben Kossuthtal szembeni történelmi szkepszisének, amelyet majd a Petőfi nem alkuszik-ban fejt ki. — *A kufsteini fogolynak, Voltaire legtüzesebb magyar adeptusának és Cserei Ilonának a fia . . .*: ifj. báró Wesselényi Miklós 1818 óta szerepelt a közpályán. 1823-ban ismerkedett meg Széchenyi Istvánnal, akivel együtt bejárta Angliát és Franciaországot. Útjáról visszatérve a főrendi ellenzék egyik vezére lett. Az 1834-i országgyűlés után Erdélyben pörbe fogták az országgyűlési tárgyalások lenyomatása — s Magyarországon pedig az örökvaltság ügyében Szatmár vármegye közgyűlésén tartott beszéde miatt. Kőlcsey és Deák védelme, valamint a pesti árviz alkalmából tanúsított hőies mentő munkája ellenére három évi börtönre ítélték. Fogságát Budán és szembaja miatt Gráfenbergben töltötte. Nemsokára meg is vakult: erre céloz Ady cikkének következő kitételével: *s a grafenbergi vak embernél alig van tragikusabb sorsú alakja a históriának; A kufsteini fogolynak*: Ady Wesselényi apjának 8 éves kufsteini fogságára céloz itt. Az ifjú Wesselényiről a legszebb portrét talán Kazinczy hagyta az utókorra erdélyi leveleiben: 1. a XXIV., XXV. s XXVI. levelet. — *Ballátelek írója*: Ady itt Wesselényi Ballátelekről c. (1833) könyvére céloz, amelynek, titkon terjesztve, nagy szerepe volt a reformkori erdélyi közvélemény alakításában.

49. *La Tortajada a pápánál*. BN 1905. márc. 17. 6. l. Hírek — A. I. Terpszikoré: a görög mitológiában a tánc múzsája. Táncoló helyzetben, kezében lanttal ábrázolták. *Aztán az olümposzi istenek szeretett lednya voltam. Oh vig táncos tavaszok! Oh mámoros szaturnáliák! Aztán nagy némaság jött a világra és én meghaltam e fagyasztó némaságban. Circumdedurunt-ot énekelték a koporsóm felett, új fajtájú szigorú papok*: Ady Tortajada szájába adott szavai nagyon egyeznek korai versei mondanivalójával (pl. Azuba, Témák); — a *pápa, aki Toszkánai Lujzát fogadja*. I. A szent apaság. BN 1905. febr. 10. s jegyzetét. X. *Piusz* (1835–1914) reformok, a vegyes házasságok ügye, a bíróságok illetékessége a papokra nézve, és a francia szeparáció elleni dühös harc főződnék nevéhez.

50. *A szentbernáti barátok*. (Ohorn színműve a Vígyszínházban.) BN 1905. márc. 17. 9. l. — Színház, zene (Dyb.)

Ohorn, Anton (1846–1924) volt premontreai szerzetes, író; — *libre penseur*: szabadgondolkodó; *Tendenciózus milliő dráma, az Éjjeli menedék-hely tempójában*: Gorkij darabjára utal itt Ady; — *Bilse*: egy Bilse nevű francia altiszt leleplező könyvet írt a garnizonjáról. Vö. ezzel: A francia Bilse és Ahrenberg c. 1904-es cikkét (AEÖPM. V.25.); — *Kazaliczky Antal* (1852–1917) színész, dramaturg, színműíró; *Rónaszéki Gusztáv*, színész író (1854–1913) neves színész pedagógus; a Vígyszínház művészei: Tanay, Hegedűs, Góth, Tapolczai, Fenyvesi, Vendrei, Balassa, Hunyadi Margit, Varsányi Irén. I. A szaharai konzul. BN 1905. jan. 13., s A paradicsom. BN 1905. jan. 28. s Az aranypatkó. BN 1905. febr. 12. jegyzeteit.

Mj.: VT (353.) Vál (106.)

51. *Ikarosz*. (Bemutató előadás a Nemzeti Színházban) BN 1905. márc. 18. 8. l. — Színház, zene — (Dyb.)

ifj. Hegedűs Sándor (1875–1942) elbeszéléseket és színműveket írt. A törtető állró ellenszenves típusa volt; — *überweib*: az übermensch mintájára képzett szó. Ady szerette használni. I. A magyar überbrettli. AEÖPM. III. 288. — Jászai Mari. I. AEÖPM. III. 428. Márkus Emília, Gál, Ligeti Juliska, Rózsahegyi, Paulayné, Dezső, Pethes; I. Killickrankie herceg. BN 1905. febr. 1., Veér Judit rózsája. BN 1905. febr. 11., A boszorkány. BN 1905. febr. 25. s jegyzeteiket; *Paulayné Adorján Berta* (1864–1900) — *Gál Gyula* (1865–1945) karakterszínész.
Mj.: VT (355.)

52. *Péntek esti levél*. MK 1905. márc. 19. 10. 1. — Kritika — Diósadi. *Hát Budapestben is csak élünk, édes asszonyom*: első péntek esti levele voltaképpen Lédához adressált írás. Az első mondatba beleszórt édes asszonyom, amely magánleveleivel egyezik, az első bekezdés — de az egész cikk párizsi reminiscenciái mind-mind alátámasztják ezt; — *egy kocsisz a Bois-ban fölér egy esteül a Nouveautés-ban*: vö. *Este a Bois-ban c. versével*. BN 1904. okt. 6. — *Nouveautés*: párizsi színház — *Nem élek bőjti életet. Ízléseset sem*: vö. AEVL. 148-as levél eme passzusát: „Jól van, mondjuk, hogy néha, de igazán nem úgy, ahogy magának beárultak, hozzám méltatlan módon kesergék vagy akarok vigasztalódni.” Ez is megerősíti azt a feltevésemet, hogy a levél datálása téves: nem 1907. jún. vége, júl. eleje, hanem 1905. febr. 26. utánra s márc. 19. közé kívánczok. AEVL. 118. 1. — *Magyarul játszották az Apát.* . *Műkedvelők, modern, ifjú lelkű magyarok játszották*: Ady a Thália-társaság Strindberg-előadására utal. I. A Thália története 1904–1908. Írták: Katona Ferenc és Dénes Tibor. Művelt Nép Könyvkiadó Bp. 1954. Idézik Ady cikkéből a Strindbergre vonatkozó passzust. — *És Budapestben ma úgy veszekednek azon a problémán, melyet csekélységem a szent apaságnak keresztelt el egyszer*: I. A szent apaság. BN 1905. febr. 10. — *A Minke Bélák azt hiszik, hogy nyugodtan dalolhatják a dalaikat*: (1856–1934) költő, újságíró. — *Ex-lex a címe*: látványos magyar revü 6 képben. Írta Rajna Ferenc (1861–1933) újságíró, író. A verseket: Heltai Jenő, Zenéjét összeállította Békássy Ferenc. — *Rajna Ferenc; aki a revüt írta, egy kicsit Bécsen, egy kicsit Tarnopolon szúrte át a francia esprit-t*: célzás osztrák és zsidó hatásokra Rajna Ferenc revüjében. — *Vasárnap magyar szerző estéje lesz*: ifj. Toldy László Sigfrid c. operáját mutatták be. — *jobb honi szerzőket, mint ifjú Hegedűs Sándor, akinek Ikaroszáit játszották*: I. Ikarosz. BN 1905. márc. 18. — *Somló Sándor* (1859–1916) 1902–08 között a Nemzeti Színház igazgatója volt. — *Santos Dumont* (1873–1932) braziliai mérnök, akinek a repülésel folytatott kísérletei 1904-ben folytak Franciaországban. Az őszi automobil kiállításról: I. AEÖPM. V. 167. — *A Vigszínházban színrekerült Ohorn reklámos színműve*: A szent-bernáti barátok: I. BN 1905. márc. 17. — *mély bánatra a magunkfajta l'art pour l'art iskoldásoknak*: Ady korai ars-poetikájáról vall ez a mondat, bár nem egészen hűen, hiszen akkor már írja a magyar Ugar verseit, s fogamzanak a magyar Messiások sorsát panaszlók is. — *C'est tout*: ez minden.

53. *Silviac kisasszony*. BN 1905. márc. 21. 6. 1. — Hírek — A. E. *Az iszonyúan népi, Hazard-família minden bájós leány-tagját*: valószínűleg arra utal, hogy az említettek mind egy véletlen (= hazard) folytán lettek híresek. — *elmúltak amaz aranjuenzi szép idők is*: idézet Schiller Don Carlosából. — *egy bájós Lesbía inscruptulosa*: egy gátlástalan Lesbía. Lesbía: Catullus római költő szerelme. — *Trouville-sur-Mer*: kikötővároska a Szajna torkolatától délre Le Havre-ral szemben. Igen látogatott, előkelő tengeri fürdő. A cikk előzményeit I. AEÖPM. V. 220.

54. *A bordeaux-i szent gyülekezet.* BN 1905. márc. 24. 6. l. — Hírek — A. E.

A franciáknak zsenidélisan sikerült: önmaguk veszett hírét költöni: 1. ehhez párizsi noteszkönyvének következő bejegyzését: „Kipling írja: — Mit szokott csinálni a francia? — Rosszat mond egy másik fr-ról. Franciaországnak a franciák keltik veszett hírét.” — Ott volt persze a híres Bérenger szenátor: 1. AEÖPM. V. 322 — De volt egy abbé, Comte nevű (nomen est omen) utalás a XIX. század nagy francia pozitívista filozófusára; nomen est omen: nevében a végzete.

55. *Miklós Jutka költeményei.* BN 1905. márc. 24. 9. l. — Irodalom és művészet — (A.)

Miklós Jutka (1886. — Marokkóban él.) a Holnap alapítótagja s az antológiában szereplő hét költő egyike. Legutóbb az a hír jött róla, hogy A Holnap költőit fordítja új hazájában. — *Annie Vivanti* (1868—1942) olasz költőnő. — *Ady, Miklós Jutka*, „Versek” című kötetéről írt: ez azonban sajnos hiányzik az OSzK-ból — így Ady utalásait még nem tudtam megfejtetni. Egy Ady-célzás magyarázatához a véletlen mégis hozzásegített: — *Hogy a saját versével biztassuk:*

„Az lesz a nap! — Ha megtaláltam;

A vers „Az lesz a nap” címmel megjelent az Új Idők 1904. évf.-ban (477. l.)

56. *Olga.* (Bemutató előadás a Nemzeti Színházban.) BN 1905. márc. 25. 9. l. — Színház, zene — (Dyb.)

A Nemzeti Színház úgynevezett magyar ciklusa: 1. ehhez: Magyar ciklus. F. 1905. ápr. Wolfner Farkas Pál (1878—1921) *Ady W. Farkas Pál* működésének sokoldalúságára utal: regényeket, novellákat, drámákat írt. Társtud-i munkái: A szoc. tört.-e és tanításai. A francia forradalom története. *W. Farkas Pál* a magyar progresszió történetében nagyon csúfos szerepet játszott. 1906-ban a Társadalomtudományi Társaságot az ő segítségével próbálták átjátszani — sikertelenül — a hivatalos körök kezére. Alapos a gyanú, hogy *Ady*: A duk-duk affér c. cikkének létrejöttében is volt része. *Herczeg Ferenc* bizalmas embere volt, az Új Idők segédszerkesztője (s az ezt kiadó *Singer* és *Wolfner* cég egyik társtulajdonosának fia). Majd 1910 után *Munka* párti képviselő. — *Molnár László* (1857—1925) jellemző: színész, kitűnő színész-nevelő, író, tanulmányíró; *Paulay Erzsé* (1886—1900) *Paulay Ede*, a nagy rendező lánya, a Nemzeti egyik vezető színésznője volt. — *Gál, Pethes, Dezső, Rózsashegyi, Gabányi, Ivánfi, Lenkei*: 1. *Ikarosz*. BN 1905. márc. 18. jegyzetét.

Mj.: VT (357.)

57. *Ranavalona.* BN 1905. márc. 26. 4. l. Hírek — A. E.
— *rue de la Paix*: Párizs egyik sugárútja. — *Loubet úr* 1. *Combés* bukása. BN 1905. jan. 19. jegyzetét.

58. *Péntek esti levél.* MK. 1905. márc. 26. 10. l. — Kritika — Diósadi.
Maga számontart minden magyar írót onnan Párizsból, de fogadjunk, hogy Farkas Pál nem ismeri? 1. *Olga*. BN. 1905. márc. 25. s jegyzetét. — *Mirbeau már megírta, hogy az üzlet—üzlet*: 1. *AEÖPM. V. 170.* — *Harden Miksának igaza van, ki Magyarországot a világ legkorruptabb országának tartja*: 1. *AEÖPM. II. 187.* — (Emlékszik: a Pannóniában mutatni volt magának ezt a Pethest. Erős fiú, mondaná *Bródy Sándor*) *Ady* bizonyára 1903-as őszi

közös emlékeiket idézi itt: Léda Váradról Pestre jött, fel s a Pannóniában szállt meg. Ady, ha csak tehette, Váradról ide szaladt fel hozzá. — *Itt van, egyszerre van itt, két személyben van itt: Pálmai Ilka*: I. AEÖPM. II. 433. — *Sullivan* (1842—1900) angol zeneszerző. Oratóriumokon és kantátákon kívül Shakespeare műveirez írt kísérőzenét, azonkívül operetteket, amelyek közül a legnépszerűbb a Mikádó volt. — *tekintettel ez Ojamás, Mukdenes, orosz-alázó japáni világra*: I. A mukdeni lángok. BN 1905. márc. 10. jegyzetét. — *Édes kis francia csemegét élvezett volna ugyanez estén: Farkas meg a bárányi. Zenés idill*: pásztorjáték egy felvonásban. Írta: Armand Liorat, Ford.: Heltai J. Zenéjét szerezte: Albert Grisar. *Kovács Mihály* (1862—1911), *Pintér Imre* (1864—1946) énekes színészek. Pintér Imre egyben Blaha Lujza partnere volt, egyike az első moziszínészeknek, forgatókönyvíróknak. — *Mi lett az Opera Toldy Miklóssával, azaz Lászlójával és Sigrid-jével*: ifj. Toldy László Sigrid című egyfelvonásos operájára céloz Ady. — *Café de la Paix*: Ady párizsi kávéháza.

59. *Négyezeréves billet doux*. BN 1905. márc. 31. 5. l. — *Hírek* — A. E. *billet doux*: szerelmes levél. — *Key, Ellen*: (1849—1926) svéd író. Művei irodalmi, szociológiai esszék s főleg a nőkérdéssel foglalkoznak. AEÖPM V. 308. *A nő ma is királynő, rab s a férji ma is porban fetregő győző*: I. ehhez: Sára és a korbács. BN 1905. febr. 12. A cikk magyarázatául I. Komoróczy Géza Óbabiloni levél Ady Endre egy cikkében. Itk. 1965. 3. 331.

Mj.: TP (109.)

60. *Duse*. (Apró adat nagy színésznők lélektanához) BN 1905. ápr. 1. 6. l. *Hírek* — A. E.

Duse, Eleonóra (1859—1924) világhírű olasz színésznő, aki saját társulatával járta a világot. D'Annunzióval való szerelme közismert volt. — *Sudermann, Hermann*. AEÖPM. I. 518. — *Az előzőkeny Galvini úr*: Duse impressziószáriója. — *És Venecia. Ez is a Byronok és Musset-k bűne*: I. Három szerelmi eset. I. BN 1905. febr. 2. s. jegyzetét. — *Fős Gabriele*: D'Annunzio keresztneve —

Mj.: VT (360.) TP (106.)

61. *Péntek esti levél*. MK 1905. ápr. 2. 10. l. — *Kritika* — Diósadi.

Úgy gondolom s hibául ez ne róvassék nekem: agyon fogjuk szeretni szép hazánkat: itt s következő mondataiban a koalíció, s ezen belül is különösen a függetlenségi párt „hazafias”, demagóg-nacionalista politikáját ironizálja Ady. — *Chamberlain, Joseph*: (1836—1914) angol államférfi, többször miniszter. Politikája hozzájárult az angol—búr-háború kirobbanásához. — *az agg Coppée: Coppée, François* (1842—1908) francia költő, drámaíró. — *Legyen olyan mély kultúránk, hogy szédülve rohanjon bele az oldhocska, tótocska génius: váradi éveit óta kíséri Adyt a magyar kultúr-állam eszménye*. Legjobb kortársai, Jászi Oszkár s mások is egyetértettek ezzel, habár ez akkor már lényegében kevés lett volna a nemzetiségi probléma megoldására. A hivatalos politikához viszonyítva azonban ez az eszmény nagy haladás volt. — *gróf Zichy Géza* (1849—1924) zeneszerző. Operái közül, melyeknek szövegét is maga írta, legismertebb a Némo. — *Az operában „győz a magyar s tapsra ez . . .” több az elégnél*: idézet Kisfaludy Károly önkritikus Ilka c. epigrammájából. — *Még a Magyar Színház revüjében is*: Ex-lex. I. a márc. 19-i péntek esti levél jegyzetét.

— *A magyar zenét nem úgy fogjuk megcsinálni, hogy: ezennel belefogunk ... Azt majd revelálni fogják nagy, e földön termelt egész művészeltek, holott talán mind-mind külföldi nagyok lelkén okultak:* Lehetetlen nem kiragadni ezt passzust ebből az érdemtelen opera-kritikából s Ady zsenialitására s lényeglátására egyszerre nem utalni. Kodály Zoltánban éppen 1905-ben fogamzott meg a népzene felé fordulás gondolata, s ekkor kötöttek életre szóló barátságot Bartók Bélával. S ami a 'külföldi nagyok lelkén okultak' célzást illeti, ez is beteljesedett. Közismert Bartók korai Richard Strauss iránti érdeklődése, s tudott az a tisztelet is, amellyel mindketten a modern muzsika legnagyobb alakja, Debussy előtt adóztak. (I. Kodály 1918-as nekrológját. Ny). — *Wolfner Pál*. I. Olga. BN 1905. márc. 25. jegyzetét. — *Margittai Tihamér* (1859—1922) életképek festője, témáit a szalonéletből is vette; — *Vasquezné Molina Itália* (1869—1944) *Krammer Teréz* (1868—1934) koloratúr-énekesnő. *Szoeyer Ilonka* (1880—1956) *Arányi Dezső* (1859—1923) az Operaház első tenoristája. — *Takáts Mihály* (1861—1913) I. még. Nemo. — *Zichy Géza* dalműve. c. névtelen cikkét. BN 1905. márc. 31. — Visszatér az operára még BN 1905. szept. 17-i névtelen színházi-zenei glosszájában, amelyet tt adunk:

Szezon-nyitás az Operában

Kapuit a kőszínházak után előkelően, utolsóként megnyitotta ma este egyetlen és becézett előkelő zeneintézetünk is, az Opera. Hála Istennek, tartunk már valahol. Már számontartott dátum az Opera szezonnyitó napja. És már nem csak kevesek divatjából, de számosak lelki szükségletéből. Az első estének azonban nem volt sokkal több érdekessége, mint hogy — első este volt. Gróf Zichy Géza Némójából nem lett klasszikus dalmű a nyári pihenés után sem. És biztonsággal állítjuk, több közönség gyűlt volna minden más darabra. Ez a szürkeség azonban, remélhetjük, nem omen. Múlt sikerek és jelen ígéretek szerint. Ismert kitűnőségeikhez méltóan arattak egyébként Némó-ban ma este is sikert Vasquezné, Krammer Teréz, Takáts Mihály, Arányi Dezső. Egy kis színt azután az ünnepiesség, a vakáció-adta frissesség szereplőkben, karokban, zenekarban és dirigensben, mégis adtak gróf Zichy Géza darabjának. A közönség jó érzéssel és hálával volt az első előadás iránt.

BN 1905. szeptember 17.

Pakots József (1879—1922) író, újságíró, többször képviselő. A magyar filmirodalom egyik úttörője. I., az ápr. 2-i. péntek esti levelet s a Szezonnyitás az Operában c. kis glosszát.

Mj.: Ai (115.)

62. *A ló*. BN 1905. ápr. 4. 6. l. — Hírek — A. E.

Az alagi meeting megérkezett ... Csompora Molochot elsőnek hozta be?: A BN előző nap Az alagi meeting első napja címmel számol be a lóversenyévad kezdetéről: „Rengeteg nép. Ennyien még sohasem voltak Alagon. A vonatokon ember ember hátán. A versenytér tribünjei roskadásig telve, a totalizátor forgalma óriási volt. Mindenki a Rákosi gátverseny kimenetele iránt érdeklődött, mert hát ez a verseny képezte az első alagi versenynap főszenczióját. Geist Gáspár Moloch révén már másodszer nyerte meg a Rákosi gátversenyt fennállása óta. Csompora, a jeles magyar zsoék lovagolta, ki ezúttal először nyerte meg e versenyt.” — *Pálmai Henrik* sportújságíró. — *Hogy színdarabot is tudott volna írni a lóról: szó sincs róla:* az Uránia-színházban adtak színdarabot a lóról. — *Kazinczyról és Wesselényiről:* Ady Kazinczy Erdélyi levelek című gyűjteményéből a XXIV. s a XXV., XXVI. sz. levélre utal (Erdélyi ritkaságok. Szerk. Jancsó Elemér. 17. Kazinczy Ferenc: Erdélyi

levelek. I–II. Bevez. dr. Kristóf György. Minerva, Kolozsvár. 1944. II. 106–147. — *honunkban több megbecsüléshez jutna egy löfutás, mint például egy jeles irodalmi munkának kinyomtatása*: Ady bizonyára az Új versek kiadása körüli nehézségekre is gondolt itt. Vö. AEVL. 117. — 1. még: Amit Longshamp beszél c. (BN 1906. okt. 29.) cikkét ugyanerről a témáról.

63. *A szerb diákok*. BN 1905. ápr. 6. 6. l. — Hírek — A. E.

consilium abeundi: iskolai kicsapás — a 3–4. bekezdésben Ady a saját fiatalkorára utal Zilahtól–Váradig bezárólag. — *a Burschok-ról*: Ady a XVIII. század végén, XIX. század elején létrejött német diákszervezetre (a Burschenschaft-ra) gondol. — *Heidelberg*: ősi egyeteméről híres német város.

Mj.: Vp (130.) Na (88.)

64. *Kézről-kézre*. (Bemutató előadás a Vigszínházban.) BN 1905. ápr. 7. 8. l. — Színház, zene — (Dyb.)

Jó esztendeje, hogy ez a darabja: La main passé Párizsban sztnrekerült l. Ha Feydeau úr megfiatalodik. AEÖPM. V. 11. — *cocu*: felszarvazott, megcsalt. — *miért diühöngeni a felszarvazott férjnek? Az órádög sem akarja őt olyankor megcsalni. Ki gondol akkor ő reá*: l. ehhez: Sára és a korbács. BN 1905. febr. 12. — Varsányi, Kertész, Hegedüs, Góth, Vendrei, Tanay, Szerémy, Balassa, Tapolczay, Győző: l. A szentbernáti barátok. BN 1905. márc. 17. jegyzetét. — *Arcukba kacagott még egyszer s gúnyosabban, mint valaha, a harmadik köztársaság lehetetlen burzsodának, a valamikori high-life-nél jóval romlottabb és csömörlöttebb radikálisan opportunus új high-life-nek*: vö. ezzel párizsi noteszkönyvnek eme bejegyzését: „A francia radikális opportunisták high-life”. (AEÖPM. V. 199.)

Mj.: VT (361.) Vál (110.)

65. *A nacionalizmus alkonya*. BN 1905. ápr. 8. 1. l. — Vezércikk. — (A.)

Nem véletlen az, hogy Pobjedonoszev lezuhan a főprokurátori trónról: ide iktatjuk a BN ápr. 6-i hírcikkét — Pobjedonoszev bukása — mert nemcsak Ady szavait magyarázza, de megfogalmazásában Ady keze nyomát is sejt-hetjük:

Pobjedonoszev bukása

Pétervárról olyan hír érkezik, melynek jelentősége óriási, ha a hírt meg is erősítik. A hír szerint Pobjedonoszev, a szent szinódus mindenhatónak hitt elnöke, beadta a lemondását. Ez a főprokurátor valósággal testesítője volt a lelketlen, sötét, muszka zsarnokságnak. A legkisebb változás ellen fanatikusan küzdött. Cárabb volt a cárnál. Neki sok volt a mai szabadság és világosság is Oroszországban. Ha lemondása határozott valóság, ez azt jelenti, hogy az új, forradalmi áramlat már lebírhatatlan s a cárizmus elhárította, hogy engedni fog. Más kérdés, hogy az ilyen engedmények érnek-e már valamit. — Pobjedonoszev, K. P. (1827–1907) a pravoszláv szent szinódus főügyésze, ultra-reakciós, nacionalista beállítottságú politikus. — *s a harmadik francia köztársaság, mint egy óriás, tapos el ugyancsak most egy, a nacionalizmusra spekuláló, összeesküvő, bonapartista hangyabolyt*: a BN előző napi A párizsi összeesküvés c. cikkében olvashatjuk: „a párizsi rendőrség azt hiszi, hogy a letartóztatott Tamburini századosnak és társainak az volt a céljuk, hogy egy zászlóalj gyalogsággal hatalmukba kerítsék az Elyséet az elnökkel együtt. Tamburini századoson kívül egy Meyer nevű mechanikust is letartóztattak, akire az összeesküvők a fegyverraktár őrzését bízták. Tamburini apósa ellen is kiadták az elfogató-parancsot, de még

eddig nem tartóztatták le. A Humanité szerint ma újabb házkutatások voltak. Hír szerint Marchand ezredes is kompromittálva van az összeesküvésben. A rendőrség megállapítása szerint az összeesküvők mintegy ötszáz régi Gray-fegyvert hordtak össze. A rendőrség megszerezte azoknak a névsorát, akiknek ezeket a fegyvereket tartogatták: legnagyobbbészit kiszolgált altisztek és gyarmati katonák, akiket egy-Bundo nevű ember vezetése alatt álló gyarmati társulat olyan címen toborzott össze, hogy Dél-Afrikában, ahol a társaságnak nagy birtokai vannak, állást akarnak szerezni. Ez az összeesküvés egy bonapartista-vállalkozás volt. — *Galiffet, Gaston* (1830—1909) a párizsi-kommünt leverő egyik francia tábornok — Déroulède, l. AEÖPM. V 333.

Mj.: Na (90.) Vál (112.) I (53.) Isz (198.) Vp (132.)

66. *A fekete macska*. BN 1905. ápr. 8. 7. l. — Hírek — Pont.

L. majd Charles Baudelaire él c. cikkét. (Ny 1918.) mely gondolatilag harmonizál ezzel.

67. *Az árvízi hajós*. BN 1905. ápr. 9. 6. l. — Hírek

A cikk ugyan szignálatlan, mégis biztosra vehetően Ady a szerző. I. Wesselényi. BN 1905. márc. 14. s jegyzetét. A cikk utolsó mondata olyan Ady-versek első prózai megfogalmazása, mint A lelkek temetője, Lelkek a pályán, s A magyar Messiások.

Fiatalon, mint vitézlő Toldy Miklós, kivel egy föld szülte: utalás Ilosvai Selymes Péterre, aki szintén szilágysági volt, s itt dolgozta fel a Toldi-mondát (1574). — *De táblát kap*: 1905. ápr. 9-én leplezték le a Ferenciek-temploma külső falán a pesti nagy árvíz emlékére készült Wesselényi-emléktáblát, Hollós Barnabás alkotását. A leleplezés ünnepség keretében történt, ahol képviseltette magát az országgyűlés, a főváros, Pest és Szilágymegye. Erre céloznak Ady szavai.

68. *Péntek esti levél*. MK 1905. apr. 9. 10. l. — Kritika — Diósadi. [*]Eredetiben: litterári.

Zichy Géza diplomát kapott Kossuth Ferenc-től, úgy is mint hazafi, úgy is mint zeneköltő. l. a BM ápr. 4.-i híradását:

Kossuth Zichy Gézának

Kossuth Ferenc a „Nemo” első előadása után a következő levelet intézte gróf Zichy Gézához:

„Igen tisztelt barátom! Nagy élvezettel hallgattam végig tegnap este nagy zeneművedet: „Nemo”-t, és engedd, hogy a legőszintébb elismerésemet fejezzem ki neked ezért a nagyszerű szerzeményedért, melyben a zenetudás és a zeneiéltség egymást versengve felülműlják. Én e művet mint szakértő, elsőrendűnek tekintem, és mint magyar ember, két kézzel tapsolok neked és kérve kérek, hogy sikered által felbátorítva, alkossál több ily nagyszabású műveket is és képviseld dicsőséggel a mi szegény hazánkat a nagy maestrók olympusában. Ave mester! Igaz tisztelettel Kossuth Ferenc.”
BN 1905. április 4.

A köllőket Papp Zoltán fogja ellenőrizni: Papp Zoltán (1862—1919), függetlenségi képviselő, műdal-szerző. Erre céloz Ady. — *A sajtó fölött Bartha Miklós és Holló Lajos fognak örködni*: Bartha Miklós függetlenségi képviselő. AEÖPM. I. 521. — *Holló Lajos* (1859—1918) függetlenségi képviselő, a Magyarország szerkesztője. — *Thaly Kálmán* (1839—1909) függetlenségi politikus és a kuruc kor kutatója. — Somló Sándor; Pakots József: l. a márc. 19.-is az ápr. 2.-i

péntek esti levél jegyzetét. — Szemere György. I. Erősek és gyengék. BN 1905. ápr. 9-i bírálatát. — Kézről-kézre. I. BN 1905. ápr. 7., s jegyzetét. — *Kíváncsi vagyok, hogy a festészeti praetor fog-e diplomát adni Perlmutter Izsáknak?*: Perlmutter Izsák (1866–1932) festő, Párizsban és Hollandiában dolgozott. A naturalizmus eredményeit igyekezett régebbi értékekkel összeolvasztani festészetében.

69. *Erősek és gyengék.* (Bemutató a Nemzeti Színházban.) BN 1905. ápr. 9. 9. l. — (Dyb.)

Szemere György (1863–1930) író. Témaköre részben a régi nemesi világra, részben a század eleji polgárosodásra terjed ki. A dzsentri válsága mélyen érinti: orvosságául a polgárosodást tanácsolja — de leküzdhetetlen ellenérzései vannak a radikális újításokkal szemben. — *Ohnet, Georges*: (1848–1918) francia író. Regényei tömegek számára voltak népszerűek. A vasgyáros is regény volt első változatában. — „kik szomorú muszájból, féllábbal, félszemmel s majdnem egész szívvel Nyugaton élnek”: ez a gondolata majd az Ismeretlen Korvin-kódex margójára című írásában teljesedett ki végleg. *kuriális fölfogása*: utalás Szemere földbirtokosi, szolgabírói mivoltára; nemesi, udvarházi felfogás. — Török Irma, Ödry Árpád, Gál, Pethes, Dezső: I. Olga. BN 1905. márc. 25., s jegyzetét. *Náday Ferenc* (1840–1909) színész, előbb bonviván, később karakterszerepeket játszott.

70. *Wesselényi Miklós emléke.* BN 1905. ápr. 10. 1. l. — Vezércikk. d. Wesselényi. BN 1905. márc. 14. s Az árvízi hajós. BN 1905. ápr. 9. c. cikkeket és jegyzeteiket. Benne van a városos Magyarország gondolata, s benne van Budapest ellenszenve is. Vö. ezzel: *Költözés Átok-városból.* BN 1905. okt. 15. c. versét. Hogy azonban a cikk biztosan Ady, azt a következő mondatai bizonyítják: „Mint az olaszok poétája Rómáról énekl: 'mi Rómát kértünk, s ti Bizáncot adtatok.'” Vö. ezzel párizsi noteszkönyvének következő bejegyzését: „Elvették a művésztől Rómát — írja Ibsen. Car-ducci is azt mondja: Rómát kértünk, Bizáncot kaptunk.” AEÖPM. V. 200.

71. *A mikádó diákjai.* (Szavalja egy japáni regős.) BN 1905. ápr. 12. 6. l. — Hírek — A. E.

Nogi vezér: a japán csapatok főparancsnoka a Port-Arthur-i csatában — *napos lobogónk ott lengedez már vérünkkel régen megváltott várunkon: Port-Arthuron*: célzás az orosz–japán háború egyik legfontosabb eseményére, Port-Arthurnak a japánok általi elfoglalására. (1905. jan. 1.) — *Banzáj, fiúk!* — éljen, fiúk.

Mj.: J (193.)

72. *Két számr beszélget.* BN 1905. ápr. 13. 5. l. — Hírek — Pont.

Egy mondata párizsi noteszbejegyzésével egyezik: Én korzikai vagyok, Napóleon földije s meg is látszik rajtam. — Vö. párizsi noteszkönyvével: *Korzikából került Napóleon s a legszebb luxusszamarak.* A cikk mondanivalója nagyon rokon A francia kutya (BN 1905. márc. 10.) című cikkének egyik passzusával. Vö. a jegyzetekben a Fashodáról frottakat. *Vilmos császár személyesen fáradozik az üzlet lebonyolításán*: Ady Vilmos császár tengeri látogatására. céloz.

73. *Tarka este* (Molière és két magyar szerző a Nemzeti Színházban.) BN 1905. ápr. 15. 9. l. — Színház, zene — (Dyb.)
dr. Hívós Kornél (1875–1905) újságíró és drámaíró.

Beöthy László (1826–1857) az abszolutizmus első évtizedének népszerű humoristája. Könyvei: *Puncs*, 1953–1855. *Nesze semmi, fogd meg jól*, 1854. *Ördög naplója*, 1856, 101 cholera-csepp stb. — *K. Hegyesi Mari*. I. AEÖPM. II. 464. *Császár, Rózsahegy, Ligeti, Vízváriné, Gál*: I. *Erősek és gyengék*. BN 1905. ápr. 9. s jegyzetét. — *Erdélyi Zoltán* (1872–1915) költő, író, újságíró. — *Vagy komolyan hitte a Nemzeti Színház, hogy az idej magyar ciklussal a magyar drámairodalmat szolgálja*: I. Magyar ciklus. F 1905. ápr. s jegyzetét. — *Helvey Laura* (1852–1931); — *Nagy Ibolya* (1864–1946) komikus színész. — *Horúdi Zoltán* (1860–?) a Nemzeti Sz. művésze, szerelmes és bonviván-szerepek alakítója. — *Vízvári Boriska* (bizonyára elírás *Mariska* helyett (1877–1954) *Vízvári Gyula* leánya. *Gabányi, Nádai*. I. *Olga*. BN 1905. márc. 25., s jegyzetét.

Mj.: VT (363)

74. *A dancigi hercegné*. (Bemutató előadás.) BN 1905. ápr. 16. 9. l. — *Színház*, zene. — (A.)

Browning, Barrett Elisabeth (1806–1861) s *Browning Robert*: (1812–1889) angol lírikus házaspár — *Ady* gyakran hivatkozik nemzetüket elítélő szavaikra. pl. *Fecskék*. BN 1906. ápr. 9. — *Küry Klára*. AEÖPM. I. 518, 520–521; *Ferenczy Károly* (1876–1945) színész. *Szenygyörgyi I.* (1842–1931) színésznő; *Torma Zsigmond* (1873–1923) színész, 1917 óta nem szerepelt. *Vágó* (1871–1931) színész. *Mihályi* színész.

75. *Péntek esti levél*. MK 1905. ápr. 16. 10. l. *Kritika* — *Diósadi*. *a külföldi művészek Budapestre küldött képein látom a 'trolliarchia' hatását*. — Különösen a franciák vetettek meg bennünket legjobban: a franciák 20 képet küldtek a Képzőművészeti Társulat tavaszi nemzetközi kiállítására. Képet küldött *Besnard, A., Triant, E., Veber, J., Mathey, P., Bonnat, L., Prinét, R., Menard, E. R., Danchez, A., Rosset, Tudna, E., Picart, G., Loparra Ayache, Simon, L., Dubufe, G., Tallaignere, F., Duvante, A., Flameng*. Fr. — *Mednyánszky László* (1852–1919) iskolába alig sorozható művész, de a legnagyobb magyar festőtehetségek sorába tartozott. — *Iványi-Grünwald Béla* (1867–1940) festő. — *Ferenczy Károly* (1862–1917) a nagybányaiak, a magyar impresszionisták legnagyobb alakja. — *Katona Nándor* (1864–1932) festő. — *Mahler, Gusztáv* (1860–1911) osztrák zeneszerző. — a *János vitéz*-hez. I. Száz este öröme. BN 1905. febr. 17. — *Hiszen Stendhal megjósolta*: I. ehhez: *Stendhal: Engem körülbelül 1881-ben kezdenek majd megérteni* (párizsi noteszkönyv bejegyzése. AEÖPM. V. . .) — *De ma nincs ember bármit beszéljen, is, ki ne a má-t szeretné meghódítani*: I. ehhez A XXX. századból c. későbbi versét. *Somló Sándor* a magyar ciklussal: I. Magyar ciklus. F 1905. ápr. *Lám, Szemere Györgynek síkere volt*: I. *Erősek és gyöngék*. BN 1905. ápr. 9. *Ellenben egy érdekes Molière-előadás előtt ma két kis új darabot mutatott be a Nemzeti Színház*: I. *Tarka este*.

BN 1905. ápr. 15.

76. *A nemesi előnév, és a nagy betű*. BN 1905. ápr. 19. 5. l. — *Hírek* — A. E. *Ady* cikkének témáját a BN előző napi híre adta: „A történelmi bizottság azt a kérdést intézte az I. o.-hoz, hogy a nemesi előnevek nagy vagy kis betűkkel irandók-e. Az osztály feltétlenül nagy betűvel mondja irandónak és egyúttal arra kérte az összes ülést, hogy a minisztériumnál járjon közbe az iránt, hogy hivatalos használatban a nemesi predikátum — mint a király által adományozott tulajdonnév — nagy betűvel irassék. Az összes ülést

elfogadta az osztály indítványát. (BN 1905. ápr. 18.) I. még a „tányi-tényi” c. névtelen cikkét és jegyzetét (BN 1905. jan. 24.)

Mj.: J (203.) Isz (59.)

77. *Kontra*. BN 1905. ápr. 21. 1. l. — Vezércikk — (A.)

talán lesz részünk sok más áldás mellett egy kis országos krimicsau-ban is: a németországi Krimitschau nevű városban szervezkedtek először a munkaadók a munkások ellen, és így győztek a munkások szervezett szolidaritásán (BN 1904. márc. 1.). — *krimicsau*: kirekesztés a munkából. — A cikkhez 1. AEÖPM. IV. 66, 269. — *casus belli*: háborús ok.

Íde iktatjuk a BN előző napi híradását, amely a vezércikk témáját adta Adynak: Ez a cikk nem holmi opportunizmusra, hanem — újabb bizonyíték Ady politikai érettsége mellett! — a gyenge magyar burzsoáziával való okos! harcra int.

A bejelentett építőmunkászárlat

Az Építőmesterek Szövetsége hosszú kommunikében panaszkodik a kőművesmunkások terrorizmusán és beszámol azokról az atrocitásokról, amelyeket a kőműveszakegylet tagjai azokon a munkásokon elkövetnek, akik nem hajlandók az újra megindított bojkottokhoz csatlakozni. Ennek kapcsán bejelentik a budapesti építőmesterek, hogy megalapították az építőiparosok országos szervezetét, melyhez már eddig is mintegy negyvenkét vidéki város és csaknem minden megyei központ is csatlakozott. Országos szervezetünk segítségével azután — legalább így jelenti az építőmesterek kommunikéje — az egész országban kizárnák a kőműveseket a munkából, ha azok nem elégednek meg a már eddig nyújtott bérjavításokkal. A kőművesmunkások a bejelentett építőmunkás-zárlatot azzal magyarázzák, hogy az idén, kilenc év óta először, kilátás van élénk építési időnyre, hiszen már eddig is feltűnő sok építési engedélyt adott a középítési bizottság. Előrelátható, hogy ezt a kedvező munkakinálatot az építőmunkások magasabb munkabérek kivívására fogják fölhasználni. És hogy ezt megakadályozzák, hogy a munkázárlat fenyegetésével elriasszák a munkásokat a követelődéstől és az esetleg kitörő harcban a közvéleményt a maguk javára befolyásolják, ez a célja az építőmesterek akciójának. A munkások azonban úgy vélekednek, hogy fenyegetődés helyett jobban biztosíthatnák az építőmesterek az építőipar nyugodt fejlődését azzal, ha a méltányosság alapján egyezkednének munkásaikkal.

BN 1905. április 20.

78. *Az ember tragédiája*. (Madách darabja új előadásban.) BN 1905. ápr. 21. 9. l. — Színház, zene — (Dyb.)

Paulay Ede (1836—1894) a Nemzeti Színház igazgatója, 1883-ban vitte színpadra Az ember tragédiáját. — *irodalmi libációhoz nem elég az ölet*: irodalmi áldozathoz, feltámasztáshoz. — *Hevesi Sándor* (1873—1939) a XX. századi magyar polgári színjátszás legnagyobb alakja, rendező s teoretikus egyaránt. Nevéhez fűződik a Thália-társaság művészi vezetése, később a Nemzeti Színház igazgatója lett. — *Fái Szeréna* (1865—1933) tragikái szerep-körben játszott a Nemzetiben. Bakó, Gyenes, Pethes, Ödly. I. Veér Judit rözsája. BN 1905. febr. 11. jegyzetét, s A boszorkány (BN 1905. febr. 25.) jegyzetét.

Mj.: VT (364.)

79. *Szerelem a harctéren.* BN 1905. ápr. 22. 6. l. — Hírek — A. E. Ribáry vagy Varga Ottó könyvében keveset tanulhatunk róla: Ady nagykárolyi történelmi tankönyveinek íróira emlékszik vissza: Ribáry F.: Világtörténelem, Varga Ottó: A magyarok történelme. — *mum:* pezsgőmárka. — *Cirill nagyherceg:* l. Turgenyev leányai. BN 1905. jan. 26. jegyzetét. — *Otero:* l. az Otero Port-Arthurban című alábbi hírcikket s l. még: AEÖPM. IV. 333. — *Kuropatkin, Alekszej Nyikolajevics* (1848—1925) orosz hadvezér, az orosz-japán háborúban hadsergeffparancsnok. — *Wallenstein, Albert* (1583—1634) császári tábornok, aki vezérszerepet játszott a 30-éves háborúban. — *A japáni férfinak csodálatosan nagy a szimpátiája a — kínai nő iránt:* l. párizsi noteszkönyvének következő bejegyzését: Az orosz-japán háborúnál a japán katonák közt meztelen kínai nők képei. A japánok szeretik a kínai nőket." AEÖPM. V 201.

Otero Port-Arthurban

A szép spanyol táncosnőnek — Oteronak — port-arthuri tartózkodása igaz színben tünteti fel azt a szemérmetlen frivolitást, mi az orosz hadvezetőségben uralkodik. Mint jelentik, kint a port-arthuri sáncokban dörgött az ágyu, a japán acélgránát robbanását túlharsogta a haldoklók ezrének halálhőrgése és a párolgó vér átható szaga nehezedett rá az ostromlott városra. Aznapon, midőn kimondották, hogy minden hasznavehetetlen ember hagyja el a várost, a kivonulók közt utolsónak távozott maga az alkirály, Alekszej Ivanovics Jenő admirális, a cár főhadsegéde. Méltóságának megfelelően egy egész szakasz katonaság kísérte. De nem egyedül távozott, aminthogy ily nagy urak nem is szeretik az egyedülletet. Szolgák és adjutánsok egész serege kísérte. És még valakit vitt magával — a szép Oterot, a tüzes spanyol táncosnőt, ki már több ily előkelő magános úrnak üzte el ügyesen unalmát s kit a legöregebb emberek is ünnepeltek a nemzetközi varieté-színpadokon, hol táncával és briliánsainak csillogásával évtizedek óta kápráztatja az éjszakai publikumot. A spanyol csillag azzal a tiszteletre méltó szándékkal utazott a harctérre, hogy ott a sebesülteket ápolja a vöröskereszt szolgálatában s csak méltányos, hogy irgalmas cselekedetét az alkirályon kezdte meg, kinek szívéen ő ütötte tüzes pillantásával a sebet. A seb, úgy látszik, lassan gyógyult s a szép ápolóné egész tevékenységét ez az egy sebesült kötötte le. Példáját csakhamar egész sereg társnője követte s így népesedett be velük az orosz hadiszállítás, irgalmas kis nőkkel, kik megédesítették a halálra szánt harcosok utolsó óráit. Hogy Otero meddig követte az ő alkirályát, azt még nem tudjuk. Valószínűleg Szentpétervárig, az Európa szállóba, hol hatszázezer rubel évi fizetés mellett piheni ki a háború borzalmaait.

BN 1905. április 30.

80. *Európa Kairója.* BN 1905. ápr. 26. 4. l. Hírek — A. E. Szent Margit szigetén megépül-e a magyar Monte Carló, ez nem nagyon bizonyos: ide iktatjuk a Monte Carló Budapesten c. hírcikket, mert címadásában, megfogalmazásában Ady keze is benne lehetett.

Monte Carló Budapesten!

Hogy Budapest ismeretlen szépségei fölfedeztessenek, hogy a magyar főváros, mely fűrdővárosnak is páratlan volna sok-sok értékével, magához vonzza az idegeneket, világvárosi jelleget nyerjen s gazdagodjék, e célból hír szerint egy új Monte Carlót akarnak létesíteni Budapesten. Erről beszélnek sok helyütt pár nap óta. A tervezők élén állítólag a Nemzetközi Háló-kocsi-részvénytársaság állana. Ez a társaság szerződésre lépett hír szerint

József főherceg uradalmi intézőségével s a bank céljaira a Margitszigetet bérelte ki. A szigeten világraszóló, pazarfényű mulatóhelyet rendeznének be; színházakkal, fejedelmi szállókkal, mulatókkal olyan vonzóvá alakítanák át a szigetet, amely felülmúlná a játékbankok többi fészkeit. Kiterjesztenék és szabályoznák a parkot, új épületeket emelnének, a pályaudvaroktól kényelmes és lehetőleg közvetlen összeköttetést létesítenének, hogy mennél csábítóbb alakban léphessen azután a bank a világ elé. Sokszor támadt már ilyen hír. Nem tudjuk, ez esetben komolyabb-e, mint eddig volt. Konstatáljuk, hogy Budapest székesfőváros hatósága mitsem tud erről az állítólagos tervről.

BN 1905. április 22.

— *Mert elmúlik innen a színház. Még igazán mielőtt élt volna. Nagy kultúrájú országokban is elmulandóban van: I. A café-chantant igazsága. AEÖPM. V. 63. — A nem nagy magyar értelmiség krémje a leginternacionálisabb társaság a világon. Tele van szomjúsággal a különböző kultúrák iránt: Vö. ezzel az Ismeretlen Korvin-kódex margójára írottakat . . . — Bayreuthban már unatkozik: bajorországi város. Itt építtette Wagner ünnepi színházát. Évenként ünnepi Wagner-előadásokat tartanak összeválogatott európai művészekkel. — Antoine-t konzervatívoknak tartja: Antoine André (1857—1943) a francia színház nagy századeleji megújítója, a Théâtre Libre alapítója. — Nebántsvirág: Hervé operettje. — a színpadon egy Feydeau-darab a non-plusultra: Ady a Vigszínház Kézről-kézre előadására utal, amelyről maga is írt. (BN 1905. ápr. 7.). — a Magyar Színház revüje: Ex-lex. I. Péntek esti levél. MK 1905. márc. 19. — A Nemzeti Színház . . . föltámasztja iszonyú rossz, új előadásban Az ember tragédiáját: I. BN 1905. ápr. 21. — Új gondolat, új érzés, új hangulat, új borzongás prózai parafrázisa Új vizeken járok című versének. BN 1905. márc. 25.*

Mj.: J (128.)

81. *Parlament a föld alatt.* BN 1905. ápr. 27. 4. l. — Hírek — A. E.

A forradalom leszerelésére taktikai okokból hívta össze a cár a dumát. A Birodalmi Dumának azonban eleve nem volt törvényhozó joga, éppen ezért is bojkottálták a bolsevikok, míg a mensevikok támogatták azt. Őket nevezi Ady forradalmi szocialistáknak. Ezt ironizálja.

82. *Enyészet.* (Bemutató előadás a Nemzeti Színházban.) BN 1905. ápr. 29. 8. l. — Színház, zene — Dyb.

Géczy István (1860—1936) népszínműró; Hegedűs Gyula, P. Márkus Emília, Szacsavay, Dezső, Ivánfi, Gál: I. Killickrankie herceg. BN 1905. febr. 1., A boszorkány. BN 1905. febr. 25. Ikarosz. BN 1905. márc. 18., s. jegyzeteiket. Szacsavay. I. AEÖPM. I. 522.

Mj.: VT (365.) Vál (114.)

83. *Költözök a Morgue.* BN 1905. ápr. 30. 5. l. — Hírek — Pont.

84. *Péntek esti levél.* MK 1905. ápr. 30. 10. l. — Kritika — Diósadi.

Az én igazi szerelmem egy Collin-kép bájós asszonya: I. párizsi noteszkönyvének egyik bejegyzését: *Collin:* Florial (?) AEÖPM. V. 199. Perlmutter, Mednyánszky, Ferenczy: I. az ápr. 9-i s 16-i péntek esti levelek jegyzetét. — Kernstok K. I. AEÖPM. I. 363, 364. — *Fényes Adolf* (1867—1945) festő, a realista irányzat művésze, a szolnoki művésztelep vezető egyénisége. — *Elnézetem szegény Kúry Klárát a Dancigi hercegné-ben:* I. BN

1905. ápr. 16. — *Sőt úgy viselkedik, mint Monsieur de Paris, avagy Monsieur Fadd: Monsieur de Paris, a hóhér neve a párizsi argóban. — Maddch darabját, az Ember tragédiáját új előadásban mutatta be a Nemzeti Színház: 1. BN 1905. ápr. 21. — nem volt ez jelesebb művészi esemény, mint a Népszínház 7777 (ez cím) című darabja: 7777 Ziehrer Karl Maria operettje (Fremdenführer) a Népszínházban. — Rostandról 1. AEÖPM. V. 176. — Újházi Ede. 1. AEÖPM. IV. 295. — Carré, Albert: az Opéra Comique igazgatója. — Farkas Pál Olgája: 1. BN 1905. márc. 25. — zum Beispiel a Traumulus: Színmű 5 felvonásban. Írták: Holz és Jerschke. — exekvatur: a legfelsőbb jóváhagyás. — nekünk szabad tanulni oroszról, franciáról, norvégtól, dánról, angoltól, csak némettől nem . . . ez a gondolat is majd az Ismeretlen Korvin-kódex margójára feljegyzettekben fogalmazódik meg véglegesen. Az idézett mondat pedig szinte szóról szóra megtalálható ebben a nagy írásban. — Géczy István és Hegedűs Gyula darabja, az Enyészet került ma sorra: 1. BN 1905. ápr. 29. — Ezúttal elküldhetné Kossuth Ferenc úr a maga fő-praetori elismerő levelét. . . Ady Kossuth Ferenc ama gesztusára céloz, amikor Zichy Gézárt Némó-jának bemutatása alkalmából levélben) üdvözölte. 1. MK 1905. ápr. 9., s jegyzetét. — Abrányi Kornél (1849–1913) író, újságíró, fordító, függetlenségi-politikus. — Grünwald Béla (1839–1891) haladó szellemű publicista. Híres könyvei: A régi Magyarország, Az új Magyarország.*

85. Magyar ciklus. I^o 1905. ápr. 261. I. A. E.

Csak emlékeztetünk mindenkit a magyar Nemzeti Színház újabb estjére: Ady célzásait saját színházi kritikáiból követhetjük nyomon. — *Az egyik borzas kis fantáziájával az ikaroszi problémát áttelekkönyvelteti egy kisbirtokosra, meghajszolja az alakjait még közönségességükben is képtelen tereken s azt mondja: ez a magyar élet: 1. Ikarosz. BN 1905. márc. 18. — De mindre rálicitál az az úr, aki becsületet átmelegedéssel fogadja be ugyan lelkébe, amit látáshoz nem szolgált falusi szemek megállíthatnak s meg akar vidámitani bennünket, be akar világítani az élet szent, titkos tárnáiba ama fölemelő, ragyogó, krisztusi bizonyossággal, hogy e nagyszerű életben létezik derék — mágnás! L. Erősek és gyengék. BN 1905. ápr. 9. — Egy árvaszéki problémát fogalmaz meg aztán egy másik úr a lelketlenség cikornyás hangján: dr. Hüvös Kornél: A gyermek. Tarka este. Molière és két magyar szerző a Nemzeti Színházban. BN 1905. ápr. 15. — A Magyar Nemzeti Színház pedig e héten tétletet mondat felettünk egy Maddch Imre nevű, sajnos már néhai úrral: 1. Az ember tragédiája. BN 1905. ápr. 21. — Somló Sándor: 1. Péntek esti levél. MK 1905. márc. 19.*

Mj.: VT (359.) Vál (109.)

86. Schiller. BN 1905. máj. 3. 5. l. — Hírek — Pont.

Thorwaldsen, Bertel: (1770–1884) dán szobrász, aki Rómában Carstens és Zoega hatása alatt az antik szobrászat formái tökéletességét sajátítja el. Tanítványa volt a szobrászatunk úttörői közé tartozó Ferenczy István is. — Adjuk meg hát a lobogómeghajlás szollemnis és szokásos jelét: helyesen: solemnis: ünnepi.

Mj.: VT (248.) Vál (117.) Ai (117.) TP (31.) Isz (290.)

87. *Egy szál mirtusz. BN 1905. máj. 4. 10. l. — Színház, zene — (Dyb.) Dezső József, D. Ligeti J. l. Killickrankie herceg. BN 1905. febr. 1. Ódry Árpád. 1. A boszorkány. BN 1905. febr. 25. Paulayné. 1. Ikarosz. BN 1905. márc. 18. Paulay Erzsike l. Olga. BN 1905. márc. 25. Helvey Laura. 1. Tarka este. Molière és két magyar szerző a Nemzeti Színházban. BN 1905.*

ápr. 15. — *Dezső darabjai Géczy István és Hegedűs Gyula darabja, az Enyészet követe*; 1. BN 1905. ápr. 29.

Mj.: VT (367.)

88. *Szobor-nagykövetek*. BN 1905. máj. 7. 8. 1. — *Hírek* — A. E.

Budapestre készül amerikai Washington György szobra: a szobrot az amerikai magyarság akarta felállítani Budapesten. — A cikk első bekezdésének gondolatához. 1. Rodin, Pitrou és a szobrok. BN 1905. jan. 22. s jegyzetét. — *Ma például Rómában leplezték Hugo Viktor szobrát: az esetről aznap Hugo Viktor szobra Rómában címmel közölt hírcikket Ady lapja: „Rómából táviratozzák: Ma leplezték le a Villa Borghesében a király, a hatóságok fejei és az irodalmi és művészvilág számos képviselője jelenlétében azt a Hugo Viktor szobrot, amelyet a párizsi francia—olasz liga ajándékozott Róma városának. Barrère francia nagykövet beszédet mondott, amelyben esetlelt az t a szeretetet, amellyel Hugo Viktor Olaszország iránt viseltetett és rámutatott arra, hogy Hugo Viktor szobra a nagy Goethe emlékműve mellett van, aki őt megelőzte a halhatatlanságban és ugyancsak mindenért lelkesedett, ami Itália felszentelt antik talajából sarjadt. Beszéltek még többek között a közoktatásügyi miniszter, a római szindako és Rivet francia szenátor is.”* Ez a kis hír adhatta a címötletet Adynak. — *Goluchowszky Agenor: a Monarchia külügyminisztere.* — *Hogy a nagy francia poeta szobrát udvar, nép, katonaság köszöntötte ma, az ér annyit, mint egy velencei találkozó: Goluchowszky és Tissoni, a Monarchia és Olaszország külügyminiszterei a hármasszövetség megerősítése végett ültek össze Velencében találkozóra.* — *Radetzky (1766—1858) osztrák generális, aki az olasz szabadságharc ellen vonuló osztrák seregek parancsnoka volt 1849-ben.* — . . . *s elvész a mi népünk, mert igazi szabadság és tudomány nélkül való: Apáczai Csere és Széchenyi gondolataira egyszerre alludál ez a mondat.*

Mj.: Vp (134.)

89. *Péntek esti levél*. MK 1905. máj. 7. 10. 1. — *Kritika* — Diósadi.

Pennás emberek siránkoznak ma, hogy ıme nem siet az ország Jókai szobrával. Nem érzi, ki volt neki a mesék nagyura. Mert késik ama szobor: 1. Jókai szobra. BN 1905. febr. 26. — *Néhány nap alatt olyan tanítást kaptunk a szobrokról, hogy félünk. A Kossuth-szobor és a Szabadság-szobor dolga oltotta belénk e nagy félelmet: ide iktatjuk ápr. 1-i névtelen cikkét, amely ezzel a pályázattal foglalkozik. Különben is Ady egy sereg, 1905-ös szignált képzőművészeti témájú írása hitelesíti ezt a kis glosszáját, amelynek mondani-valója is harmonizál amazokéval.*

Kossuth szobra és a Szabadságharc szobra

Most már talán nem lesz többé halasztás. Hiszen talán most már rossz utakon járó óvatosság sincs, mely félne a két szobortól. Kossuth szobrától és a Szabadságharc szobrától. Most már csak — művészet legyen. Rettetés elgondolni is, hogy ez a két szobor olyan legyen — mint a többi. A Szabadságharc-szoborra és a Kossuth-szoborra hirdetett eszmei pályázat határideje ma délben járt le. A Szabadságharc-szoborra tizennyolc, a Kossuth-szoborra tizenkét pályatervet adtak be.

A Szabadságharc-szoborra pályáztak: 1. Margó, Popper és Hikisch, 2. Verő László, 3. Faragó Árpád, 4. Róna és Gerster, 5. Kallós és Márkus, 6. Tóth, Körössy és Pogány, 7. Horvay és Szamovolszky, 8. S Ivanka Károly, 9. Merkli Ferenc, 10. Vass Viktor és Kaszab Miklós, 11. Füredi Richárd, 12. Marossy Ferenc (Sziáci), 13. Maróti Géza, 14. Istók, Papp és Szabolcs, 15. Lantay Lajos, 16. Holló Barnabás, 17. Fritsz és Gárdos, 18. Márton Lajos.

1. *Kossuth-szoborra* pályáztak: 1. Szódy Szilárd, 2. Margó, Popper és Hikisch, 3. ifjabb Mátray J., és Reiner K., 4. Vass Viktor, 5–6. Verő László, 7. Faragó Árpád, 8. Róna és Gerster, 9. Kallós és Márkus, 10. Tóth, Kőrössy és Pogány, 11. Horvay és Szamovolszky, 12. Horváth Adorján (Győr.)

A Szabadság-szobor zsűrije holnap délelőtt tizenkét óraker tartja meg az alakuló ülését. A zsűri megválasztja előadóját s a pályázó minták elhelyezésére s a további előmunkálatok megtevésére háromtagú albizottságot küld ki. Ez a bizottság már bizonyára nem lesz halasztó albizottság. Bárcsak arról sikerülne neki beszámolni, hogy a magyar művészek annyira lelkük, talentumuk legjavát adták, hogy — nehéz választani.

Pozsgay Miklós (1863—?) demagógiájáról híres függetlenségi képviselő. — *Bartholomé, Albert* (1848—1928) francia szobrász. — *Bohmicsek Gyula*: az Operaház tenoristája. — *E héten szerencsére csak egy felvonással gazdagodott a magyar irodalom. Dezső írta, a színész*: 1. Egy szál mirtusz. BN 1905. máj. 4. — Farkas Imre. I. AEÖPM. I. 45—46. — Fedák Sári: 1. Száz este öröme. BN 1905. febr. 17. — *Krecsányi Ignác* (1844—1923) színész és direktor. 1883—1914-ig a budai szinkör bérlője. — *A Vigban vigan játszanak a németek*: 1. ehhez: Péntek esti levél. MK 1905. ápr. 30. A berlini Lessing-theater vendégzerepelt Budapesten. O. Brahm vezetésével. — *Bartha Miklós*: 1. AEÖPM. I. 521, 526. — *A magyarul beszélő őrnagy urak később is jöhetnek*: célzás a koalíció egyik követelésére, a nemzeti vezényleti nyelvre. — *Makkai Zsiga bátyái*. I. A béka kuruttyol BN 1905. jan. 31. jegyzetét.

90. *A megfenyegetett tömeg*. BN 1905. máj. 11. 7. 1. — Hírek — Pont.

Az akadémiának a minap nagy örömet szerzett egy pécsi joglíceumi tanár. A tanár úr a tömeg büntetteiről tartott fölolvasást: dr. Angyal Pál egyetemi tanár vendégként A tömeg büntettei címen előadást tartott az Akadémián, s ebben ilyen részleteket olvashattunk: „Itt az ideje, . . . hogy a nemzeti állam s a magyar állam nyelv ellen való izgatás új kifejezetben felvétessék a büntettek közé s hogy a szocialista izgatók is megfékeztessenek . . . addig a társadalmi békét olyannyira fenyegető tömegekkel szemben tehetetlenek maradunk.” (A BN 1905. máj. 9-i tudósítása alapján: Akadémia. 10. 1.) — dr. Angyal Pál előadásának erre a passzusára utalnak Ady cikkének befejező mondatai: *Itt az ideje. Mondja a pécsi tanár úr. Félünk, hogy igaza van. Itt az ideje.*

91. *Miss Chipp*. (Be mutató előadás a Víg-színházban.) BN 1905. máj. 12. 9. 1. — Színház, zene — Dyb.

Miss Chipp Lorde, A. és Carré, M. énekes színműve. — *Apacsok*, párizsi csavargók. — *Marconigráf*: drót nélküli táviró. — *gamine*: kis csibészlány. — *God save the King*: Az Isten tartsa meg a királyt. Az angol himnusz első sora. — Fenyvesi, Tapolczai, Hegedűs, Vendrei: 1. A szaharai konzul. BN 1905. jan. 13. — Balassa. I. A paradicsom. BN 1905. jan. 28. — Szerémi: 1. A színház ördöge. BN 1905. márc. 4. — Küry Klára: 1. A dancigi hercegné. BN 1905. ápr. 16. — *Somlay Artur* (1884—1951) nagy magyar színész, változatos skálájú szerepekben. Elsősorban karakterszínész volt. — *Goda Géza* (1874—1951) író, publicista. — *Hervay Frigyes* (1874—?) író. Mj.: VT (367).

92. *Péntek esti levél*. MK 1905. máj. 14. 11. 1. — Kritika — Diósadi.

A műtárlat tárva. Meg lehet tekinteni a Szabadság és Kossuth-szobrok fatális terveit: 1. Péntek esti levél. MK 1905. máj. 7. — Küry Klára s a

Miss Chipp-hez. l. Miss Chipp. BN 1905. máj. 12. — *Carré Albert, a zseniális párizsi direktor beszélt egyszer arról, hogy lentről, mélyről, a tömegből egyre újabb színházi publikum kerül föl*: l. Az automobil, a színház és a könyv. AEÖPM. V. 175. — *A dancigi hercegné után megint egy rossz darab*: l. BN 1905. ápr. 16. — *Ma este még Bob herceg-et, a régen pihenőt, költöztették át a Király színházba*: ide iktatjuk a Bob herceg föltámadása c. névtelen cikket, mert stílusfordulatai Adyra vallanak: pl. „Akik Budapesten primadonnaestekkel dátumozzák a világhistóriát”: jellegzetesen adys ígahasználat. „Hajh, nagy eset volt az annak idején és aki pars magna fuit, az immár Kukorica Jánoson is túl van”: a hajh, gyakori adys használata s a mondatba beleszótt latin fordulat szól Ady mellett.

Bob herceg föltámadása

Bob herceg boldogabb, mint Rip. Nem aludt olyan sokáig s mire föbredett, megfiatalodott. Ma este a Király Színházban támadott föl Bob herceg, Martos, Bakonyi és Huszka operettje. Akik Budapesten primadonnaestékkal dátumozzák a világhistóriát és ilyenek sokan vannak, meg lehetnek nagyon hatva s emlékeikben felborzolva. Hajh, nagy eset volt az annak idején és aki pars magna fuit, az immár Kukorica Jánoson is túl van. De érdekesnek mindnyájunk előtt érdekes lehetett és volt is az este. Igaz, hogy irodalomtörténeti estét akartak volna belőle csinálni. Elszavaltatták előbb ama nevezetes, de elég ismeretlen verset, melyből a diadalmas herceg éjig sarjadt. A verset, mely az életből úgy desztillál művészetet, hogy könnyekig meghatva regél a királyfiról, aki szerelmes volt. A publikum nagyon kedvesnek találta Medgyaszay Vilmát, aki skót apróként hangos muzsikaszó mellett szépen szavalta, lejtette, sőt játszotta az operett románc-mamáját. Nem volt hajlandó azonban belemenni az irodalmi klasszifikálás játékába, de gondolta, úgyis más a fontos Bob hercegen, mint György király meséje. És vánt a föltámadott Bob hercegre. Hát az új Bob herceg újabb és kedvesebb, mint valaha. Ötletes emberek teletarkították. Márkus Géza nagyszerű díszleteket tervezett reá. Olyan színes, pompás volt minden rongyfal, minden ruhadarab, hogy ez a látványosság fölért egy új operettel. És érzett minden tablón, megmozduláson egy vezető, nagy színpadi intellektusnak a nyoma. A zenekar is kiváló. Fedák nagyobbkedvű és kedvességű, mint hajdanán. Csak éppen annyi baj volt, sokak szerint nagy baj, hogy hang nemigen volt a színpadon. Még a széphanjú Mihályi is rekedtes volt ma. Csatai Janka Annie-jának is a hangtalanság volt a baja. Bár ő is s valamennyi szereplő szinte ünnepiesen buzgó, fölvillanyozott játéku volt. Am elvégzett helyettük is mindent s pótolta, ami hiányzott, jókedvével, temperamentumával Fedák Sári. Egy társzekényi virágot kapott. A színházban el volt ragadtatva az utolsó hely is. A tapsokra a szerzők közül Huszka Jenő jelent meg.

BN 1905. május 13.

Mindenesetre az ember kezdi megérteni, hogy ebben az országban Vajda Jánosnak nincs szobra: Vajda János szobra c. névtelen cikk kívánkozik ide: „ez a montblanc-ember, ez a nagy társtalan, kinek életéből legpanaszosabban sötétül ki a magyar tragikum”: gondolatilag egyezik a Találkozás Gina-költőjével (BN 1905. jan. 28.) c. versében valloftakkal. — Adyra vall a cikknek az a gondolata is, hogy egy szobrot az életmű lényegi mondani-valójával harmonikusnak kell tudni elhelyezni (l. Rodin, Pitrou és a szobrok. BN 1905. jan. 22.). — *A Nemzeti holnapi premierjével kapcsolatban pedig egy érdekes irodalmi jogesetre. Joga van egy írónak a másik író darabjából megegyezés nélkül új darabot írni?*: l. Parasztszívek. BN 1905. máj. 14. jegyzetét.

Vajda János szobra

Egy hír érkezik, mely nagyon a szívünkhöz szól néhányunknak, kik annyiszor és annyiszor borongtunk már azon, hogy ez a hír késik, egyre késik még . . . Hogy szobrot fog kapni Vajda János, ez a néhai magános férfi, ez a melegséget és magasságot magános sasként beszárnyaló nagy magyar poéta, ez a montblanc-ember, ez a nagy társtalan, kinek életéből legpanaszosabbban sötétül ki a magyar tragikum. Nagy volt s egyedüljáró. Kevesek látták meg az értékét s még most, jóval halála után, sírjára is késik a babér. Kell a verebeknek. Nekünk még nagyon nagyok a sasok . . . Szülőhelye, Vaál község, indul először Canossába, hogy kiengesztelje azt, akinek alig nyújtottunk valamit életében. Szobrot akarnak állítani Vaálban Vajda Jánosnak. Azt mondja a hír, hogy az emlékbizottság is megalakult s Szücs Jenő főszolgabíró, elnök vezetésével e héten a fővárosban járt és Holló Barnabás szobrászt bizta meg az emlékmű kivitelével. A művész a szobor mintáját már elkészítette, melyet a bizottság igen sikerültnek ítél. Az emléket bronzba öntik s még ez év őszén felállítják a község főterén . . . És ha örülünk is a hírnek, mégis megrettenünk. Tehát egy kicsiny szobor egy kicsiny község főterén s ezzel esetleg el volna intézve Vajda János. Besoroztatnék Vaál község nagyjává, aki a magyar szellemi élet egyik legnagyobbja . . . Ne, ne! . . . Ezt ő nem érdemli. Bajos ebben az országban újat és jót indítványozni. De megpróbáljuk s ideiktatjuk röviden sokszor, bizalmasan megbeszélte ideának. A társtalan Montblanc embernek, ha már a magyar társadalom és irodalom nem hajlandó őt nagyjai közé fogadni, csak a vadli erdőben állhat a szobra. A vaáli erdőben, amelyet olyan csodálatosan megénekelt s ahová ő úgy vágyott „pihenni, csak pihenni”. Első eset volna végre, hogy szépen, megértően, megilletődötten emeljünk szobrot s oda, ahova ez a szobor szinte beszélve kínálkozik. De szép volna, ha a vaáli szoborbizottság belátná ezt.

BN 1905. május 6.

93. *Parasztstúvek.* (Bemutató előadás a Nemzeti Színházban.) BN 1905. máj. 14. 10. l. — Színház, zene — Dyb.

Mikor a Cunard Line partva szállítja Amerikában az utolsó magyar parasztot: Cunard, Samuel, amerikai kereskedő 1840-ben alapította a Cunard Steamship Co.-t, amely eredetileg Anglia és az Egyesült Államok között bonyolította le a forgalmat, 1904—1914-ig ez a hajóstársaság bonyolította le a magyar kivándorlást Fiume és New York között. — *Justh Zsigmond* (1863—1894) tehetséges századvégi prózaíró. Ady arra utal, hogy Justh Békés megyei birtokán parasztokkal rendezett színházi előadást. — *Szalóky Elek:* (1862—1921) színművész, író. — *lupa:* nőstényfarkas. — Rózsahegy, Gyenes, Gabányi, Bakó, Mihályfi: l. Veér Judit rózsája. BN 1905. febr. 11. — *Cs. Alszeghy Irma* (1865—1945) — *Rákosi Szidi:* (1852—1935) a Nemzeti Sz. tagja — nősnői szerep körben. — *Balassa Armin* (1861—1923) ügyvéd, újságíró, szerkesztő.

Mj.: VT (368.) Ai (118.)]

94. *Amit az automobil beszél.* BN 1905. máj. 17. 4. l. — Adieu.

Íde iktatjuk a BN egyik előzetes cikkét az automobil-kiállításról. Gondolatai rokonok az Ady-cikkében kifejtettekkel.

Nemzetközi automobil-kiállítás

A Magyar Automobil Club csak a minapi párizsi automobil-kiállításon és kongresszuson csatlakozott az automobil-klubok nemzetközi szövetségéhez s már nemzetközi automobil-kiállítást rendez — másodikat, de az első

igazit — Budapesten. A kiállítás holnap nyílik meg. A gépkocsi a mi életünk nem egészen nyugati, eleven, fejlett berendezésében még eddig alig-alig nyert nálunk otthont. Nem volt igazi szükséglete az életünknek. Aztán lovas nép volnánk Eötvös Károly szerint. Meg aztán az utaink is igen balkániak. No és nálunk kevesebb a gazdag ember, mint másutt. Azonban lassan-lassan, mint mindenben Nyugathoz fejlődnek az igényeink s a külföldi ipar kezdi érdemesnek tartani, hogy automobiljaival is ellátogasson hozzánk. Berendezésében, kicsiben, a Párizsban pár hét előtt lezajlott, fényes, nagyszerű kiállítást követi a budapesti kiállítás. De van sok speciális érdekessége. Az aztán megvállik, hogy nálunk is kitör-e az autománia, mint Párizsban. Az valószínű, hogy ez a kiállítás közelebb visz bennünket a jövő e nagyszerepű közlekedési művének, amely még kissé tökéletlen, túldrága s nagy városokban gyilkos szokású, — szélesebb fölkarolásához.

BN 1905. május 7.

„És báró Born Frigyes sóhajtozva gondolhat a decemberi Párizsra. A ragyogó Grand-Palais-ra. Az autó-alkalmatosságok nagyszerű kiállítására, ahol ő ott járt: 1. Automobil-kiállítás Párizsban (AEÖPM V. 79.) — Báró Born Frigyes a magyar automobil-klub elnöke volt. — A lázas napokra, melyek a jockey-clubtól, az utolsó Habert-asztaltársaságig ünnepet jelentettek: jockey-club: a lóversenyüget propagáló társaskör, amely egyben a lóversenyűgy legfőbb fóruma. Habert asztaltársaság: Habert, Marcel nacionalista képviselőről elnevezett jobboldali szervezet. Habert Dérouléde-del együtt száműzetésben volt hosszú ideig Spanyolországban. — Az automobil azért kellett hitaldalni, hogy a burzsoá-góg most már végleg halálra gázolja a lovagi dolyfót. Az új high-life a régi high-lifet: 1. ehhez párizsi noteszkönyvből a következő bejegyzést: „A francia radikális opportunisták high-life.” (AEÖPM. V 199.) — Az automobil a sansculotte-ok unokái számára készült: a polgárság számára. — A külföldi mintákban utazó szocializmus akarja főképpen elhíttetni önmagával, hogy itt a gógos, dúsz polgárság alól kell kirántani a hatalom székét. Dehogyan van ez így. A faktum az, hogy mi vagyunk Európa egyetlen feudális országa: Ady gondolatai itt feltűnően egyeznek a magyar radikalizmus tanításaival, sőt Szabó Ervin gondolataival. Amit a szocializmusról írt. ahhoz 1. Kontra. BN 1905. ápr. 21, valamint Károlyi Gábor — közbeszölt. BN 1905. febr. 18. s Egy értékes könyv. BN 1905. márc. 5. s jegyzeteiket. — És hogy újra írjuk le egy egyszer már megírt igazságunkat: 1. ehhez: Jókai szobra. BN 1905. febr. 26. s jegyzetét.

95. Chiméropolis. BN 1905. máj. 18. 5. 1. — Hírek — A. E.

A cikkhez 1. Vénusz és az álmok. BN 1905. febr. 22. s jegyzetét; Carnegie, Andrew (1835—1919) amerikai milliomos-vállalkozó, aki tudományos és jótékony célú alapítványokat is létesített.

A cikk címadó szava — chiméra — Ady fiatalkori lírájának is kedves motívuma (Jehan Rictus strófáiból).

Mj.: Tp (67.) Ai (120.)

96. Zarándokutak. BN 1905. máj. 19. 5. 1. Hírek A. E.

Máriabesnyő: híres búcsújáró-hely

Mj.: J (55.) FL (187.)

97. Mulatunk. BN 1905. máj. 19. 8. 1. — Színház, zene — Dyb.

Ósbudavára: nyári mulatóhely, nagy varieté színpaddal és a legváltozatosabb műsorral. Megnyugtatóskat kapunk, hogy a Sárگا csikó nem avult el:

Csepreghy Ferenc (1842–1880) népszínműve. — Császárnál van silányabb bonviván is: 1. Killickrankie herceg. BN 1905. febr. 1. — Krecsányi van olyan direktor, mint Somló: 1. Péntek esti levél. MK 1905. máj. 7. s Péntek esti levél. MK 1905. márc. 19. — Frim Jakab (1852–1919) az értelmileg fogyatékos gyerekek első magyar intézetét alapította, növendékei tehát hülye gyerekek voltak, eufemisztikus szólásmondás volt a „Frim-intézet”, a „Frim-növendékek”

98. Ujházi Ede. BN 1905. május 20. 5. l. — Hírek

Bár a cikk névtelen, mégis joggal helyezzük el a biztosan Adynak tulajdoníthatók közé. 1. Ujházi Ede című szignált cikkét. (NN 1903. jan. 3. AEÖPM. IV. 15.) Gondolataiban, megfogalmazásában egyaránt ennek az iktartása. 1. még Péntek esti levél. MK 1905. ápr. 30.

99. A sötét szárnyak. BN 1905. máj. 20. 7. l. — D.

A D. szignó egyedi Ady 1905-ös publicisztikájában. Mégis bizonyosra vehetjük, hogy mögötte Adyt kell keresnünk. A MK-ben Diósadi aláírással jelezte Péntek esti leveleit, a BN színházi kritikáit Dyb. jellel szignálta. Nyugodtan felfoghatjuk hát úgy a D. jelet, mint ezek első betűjét. Feltevésünket stílus- és tartalmi jegyek egyaránt erősítik: „a mérhetetlen, csön-
dösséges tengeren” – mindjárt az első mondatban ilyen tipikusan adys jelzős használattal találkozunk. Benne van ebben a cikkében is az a gondolata, hogy a cárizmus összeomlása hozza meg Oroszország igazi felvirágzását („Százmillió nép teremthet bármikor friss, erős, termékeny, új, nagy intelligenciát. Míhelyst a cárizmus összeomlik s szabad életre egyenesed-
hetik ki a lenyűgözött szláv népóriás”). — Anit a parasztságról ír, az viszont egyik színházi kritikájának mondanivalójával harmonizál: „Hol van szuny-
nyadó lelki kincseivel a sok-sok millió magyar parasztság? Züllik s vándorol – ki.” Vö. Parasztszívek. BN 1905. máj. 14.) — Rozsgyesztvenszkij, Petro-
vics Szinovij (1848–1909) orosz cári tengernagy. — Salgó Jakab (1849–
1918) egyetemi magántanár, a pszichózisok elméletének kitűnő magyar művelője, 1884-től haláláig a Lipótmezei elnevelőintézet igazgató főor-
vosa. Könyve: A szellemi élet higiéniája. Bp. 1905. A cikk értéséhez fogódzoul ide iktatjuk Az orosz–japán háborúról közölt tudósítást:

Az orosz–japán háború

Budapest, május 19.

Még most sem tudni, hány hajója van Rozsgyesztvenszkijnek, de azt tudjuk, hogy hány betegség gyöttri állítólag. Vérhas, paralízis, idült vesebaj, mérgezési kísérlet következtében beállott altesti bántalmak, ezek a bajok, amelyekben – az utolsó napok hírei szerint – az orosz tengeri haderő főparancsnoka szenved. Az utolsó hetek eseményei azonban bizonyítékot szolgáltatottak annak, hogy ez a „paralitikus” admirális nagy munkát végzett teljes sikerrel. Keresztülhajózott flottájával a maláji szigetcsoport közötti veszedelmes úton, anélkül, hogy egy lövést tett volna, egyesült Nyebogaton hajóival a Dél-kínai-tengeren, amelyen eddig a japán flotta volt a korlátlan úr, s végül sikerült hajóhadát elegendő szén- és élelmiszerkészlettel ellátnia az északi útra. Ha nem csal minden jel, akkor Rozsgyesztvenszkij talán már a Csendes-óceán bejárájánál van. Annál komikusabban hat, hogy majd Pétervárról, majd Tokióból, majd pedig Londonból vagy Párizsból kél szárny-
ra a híre annak, hogy ez vagy amaz az orosz generális, aki még a Néva part-
ján időzik, van kiszemelve Rozsgyesztvenszkij utódjául. Hogy Pétervárról Vlagyivosztokba jusson, legalább egy hónapra volna szüksége az új flotta-

főparancsnoknak, csak azután szállhatna hajóra, hogy valahol találkozassék Rozsnyesztvenszkij hajóival. Időközben pedig minden valószínűség szerint már megtörténne a döntő összecsapás és az új főparancsnoknak az eső után való köpenyeg dicstelen szerepe jutna csak. Azután meg, ha tényleg olyan beteg Rozsnyesztvenszkij, hogy képtelen tisztét betölteni, ott van az ő hajóhadánál két tengernagy, Folkersem és Nyebogatov, azonkívül a vlagyivosztoiki hajóhadnak is két gyakorlott és tapasztalt admirális van, Jesszen és Reitzenstein, akik közül mindegyik sokkal inkább alkalmas volna a felelősségteljes vezérletre, mint a pétervári tengerészeti vezetőség valamelyik kedvence.

BN 1905. május 20.

Mj.: Vál (118.)

100. *Péntek esti levél.* MK 1905. máj. 21. 11. l. — Kritika — Diósi. *Először a Parasztszuekről beszéljessünk:* l. Parasztszuek. BN 1905. máj. 14. s jegyzetét. Ugyanitt l. dr. Balassa Ármint és Szalóky Elekét is. — *Szalókhynak nem volt joga Balassa darabját műnixszdrnksz fölhasználni:* se szó, se beszéd, megkérdés, engedély nélkül. — *Ósbudavár jegyében vagyunk, s a sztnkörök jegyében. Már Krecsányiek is működnek. . . .* l. Mulatunk. BN 1905. máj. 19. s jegyzetét. — *Henry Bataille a Vágszínház holnapi trója:* l. Kolibri mama. BN 1905. máj. 21. — *Hogy rettenetesen mondjunk: ő a francia Wolfner Pál:* l. Olga. BN 1905. márc. 25. s jegyzetét. — *Nőírókról ígértünk említést:* l. Péntek esti levél. MK. 1905. máj. 14. — *Lux Terka (1873—1938)* regény és tárcaíró. Lenci naplója. Fáni és Dani. „Két regényszerűen bő, érdekes novella a Lux Terka legújabb könyve” — írja Ady máj. 21-i glosszájában. — *Tormay Cecile (1876—1937)* prózaíró. A polgári élet ábrázolójaként tűnt fel az irodalomban. Nem tehetségtelen író. 19 után szerkesztette a Napkelet című folyóiratot, amely az irodalmi konzervativizmus szócsöve volt. Ő maga Bujdosó könyvével a kurzus legszélsőségesebb kiszolgálói közé tartozott. Ady ekkor megjelent Apró bűnök c. elbeszéléskötete alkalmából írt róla.

101. *Lux Terka könyve.* BN 1905. máj. 21. 10. l. — Irodalom és művészet — (-y).

l. Péntek esti levél. MK 1905. máj. 21. című cikkének jegyzetét.

102. *Csokonai Vitéz Mihály.* BN 1905. máj. 21. 5. l. — A.

. . . aki olyan haszontalan ember volt, hogy skribának sem kellett sehol: utalás arra, hogy gróf Széchenyi Ferencnél Csokonai hiába kérelmezte a könyvtárnoki állást. — *Mikor anno akkor szobrot kapott Debrecenben:* Csokonai debreceni szobrát *Ferenczy István (1792—1856)* készítette, s 1823-ban állították fel. — *Francia apa is akadt már ilyen. Aki például éppen ezen indokok folytán tiltakozott az ellen, hogy Musset szobra helyet kapjon Molière házában:* l. párizsi noteszknöyvének eme bejegyzését: „Musset második díjat nyert a tanuló versenyen. Dolgozatában a morált dicsőítette. Mikor meghalt, a legnagyobb publicista kérdezte: — Mit felel az apa fiának, ha az Musset. . . Musset életét kérdezné. Mikor a Théâtre Française-ban felállították a mellékszobrot: skandalum, a halhatatlanok közé. Pedig hány nem halhatatlan.” AEÖPM. V. 198. l. még: Rodin, Pitrou és a szobrok (BN 1905. jan. 22.), valamint Musset szobra. (BN 1906. febr. 24.) — *Ki is kaptál érte Kölcsey Ferencről:* Ady Kölcsey 1817-es Tudományos Gyűjteménybeli kritikájára utal, bár abban a lepe nem fordul elő. A lényeg azonban igaz: Kölcsey egyes népi szavakat is kifogásolt. (l. Csokonai: A pillangóhoz c. versét.) — *Szegény*

*halómista magyar. ki Kalocsára akartál menni: Emlékezetnek okáért — Csokonai önvédelme c. írásában olvashatjuk: „az a Vallás, melyet örömmennek, dízsemnek s vigasztalásomnak reménylettem, maga előtt. „, sáfárjai előtt meggyűlöltté, fiai előtt semmit nem reménylővé lett, — megirtóztván magamba, hogy ezek a Kedves Nevek is viselhetnek oly borzasztó és szívet vérző képzeleteket, meghatároztam magamba, hogy idegen földön, idegen társaságba, idegen szívek előtt, idegen vallás kebelébe állítsam be magamat” (Csokonai összes művei. II. második fele. Harsányi — Gulyási, Génius 600. 1.). *Azt irtnad volt, hogy trsz a XX.-ik vagy XXI.-ik század műveltjeinek, amikor a magyar vagy magyar lesz, vagy nem lesz semmi sem:* Csokonai több versében is emlegette az őt megértő késő századokat: Jövendőlés az első oskoláról Somogyban, Magyar! hajnal hasad. — *Tudja isten, ha ma élnél, nem menekülnél-e ma is a csikóbőrös kulacshoz: amelyetől a gondok csucsulnak:* az említett Csokonai-versek: Szerelemdal a csikóbőrös kulacshoz, A Búkergető. — *Lilla Petrarcaja, magyar lélek nagy jelensége:* Vajda Júlianna, komáromi lány, Csokonai szerelme. Ide iktatjuk az Ünnepek Lilla sírjánál c. hírcikket (BN 1905. máj. 14.). Nemcsak a témához kapcsolódik, de minden bizonytal maga Ady a szerzője. „A magyar Petrarca Laurája” — ez az összetétel is az előző cikkhez kapcsolja.*

Ünnepek Lilla sírjánál

Lilla Csokonai Vitéz Mihály Lillája. A magyar Petrarca Laurája, kinek polgári neve Vajda Júlianna volt. A költő múzsája, Vajda Júlianna, Vajda Pál komáromi superból (hajóács) lett hajótulajdonos és szenátor leánya sohasem lett Csokonaié. Égy duna-almási fakereskedőnek, Lévay Ignácnak lett feleségévé. A duna-almási ev. ref. teinethőben van Lilla eltemetve s a komáromi múzeum-egyesület a sírt restauráltatja, vaskerítéssel akarja körülvétni s a sírkövet, melyet második férje, Végh Mihály hetényi ev. ref. esperes állított neki újra aranyoztatni és faragtatni. Holnap pedig ünnepez Lilla sírjánál. Az ország május 21-én ünnepli Csokonai halálának évfordulóját s a duna-almási Lilla-ünnepek mintegy bevezetése lesz ez emlékünnepek. Ötven esztendővel ezelőtt halt meg Lilla. Éppen ötven évvel élte túl a költőt. Komáromról s Budapestről is sokan utaznak ki Duna-almásra a holnapi ünnepre, melynek érdekes programja során a duna-almási helyek meg fogják koszorúzni Lilla sírját.

BN 1905. május. 14.

— Ady Csokonai-szimpátiájához I. még: AEÖPM. I. 17, 51, 125, II. 272, 291. A magyar Pimodán. Ny 1908. A költői nyelv és Csokonai. Van-e magyar nyelv? Szavak a patvarban. Ny 1910. Névtelen sorok. Ny 1917. Valamint két versét: Csokonai Vitéz Mihály és Vitéz Mihály ébresztése. I. még: Csokonai. BN 1905. jan. 29. (Nt.)

Mj.: Ai (122.) VT (151.) Vál (120.) Isz (89.) Na (92.) Vp (136.)

103. *Kolibri mama.* (Bemutató előadás a Vigszínházban.) BN 1905. máj. 21. 9. l. — *Színház, zene* — Dyb.

Bataille, Henry (1872—1922) I. Péntek esti levél. MK 1905. márc. 19. — *Pláne, ha verseket is ír, mint Henry Bataille:* Bataille, Henry-ről s kötetéről (Le beau voyage) egyik 1904-es párizsi cikkében írt. (Az Observatoire-tól a Sorbonne-ig.) „Aztán Henry Bataille érti másként is a dolgot. Ő az új idők poétája. . . Henry Bataille harminczéves korában megun és beszűnt minden lázongást. Visszatér a tűzhelyhez, honnan mint gyermek elindult az életútra és lekicsinyelve az életet, verseket farag a temetőről, hol nyugosznak az ősök is. Gyermekekhez, tört remények s temetői béke elég kipróbált lant-

húrok. De Bataille-nek ügyes ujjai vannak" (AEÖPM. V. 20.) Ide kellett írni ezt a kiragadott rövid passzust, mert gondolatilag segít megérteni a Kolibri-bírálatot. — *T. Halmy Margit* (1876—1936) Ady debreceni újságró korában rengeteg irt róla. I. AEÖPM I. 55, 61, 66, 77, 80, 83, 104, 109, 112, 117, 132, 135, 204, 206, 207, 216, 219, 220. — *s az embernek Sarah Bernhardt axiómája jut az eszébe: a drámai színjátszó talentum: talentum femininum: I. ehhez párizsi noteszkönyvének egyik bejegyzését: „A drámai művészet kiválóan femininum.” Sarah Bernhardt.* AEÖPM. V. 193. — G. Kertész Ella, I. A paradicsom. BN 1905. jan. 28.; Hegedűs. I. A szaharai konzul. BN 1905. jan. 13.; Niko. I. Az arany patkó. BN 1905. febr. 12.; Szerémi, Győző. I. A színház ördöge. BN 1905. márc. 4.; Somlai, I. Miss Chipp. BN 1905. máj. 12. — *Kürthy Emil* (1848—1920)

Mj.: VT (370.) Ai (121.)

104. *Nagyon furcsa esetek.* BN 1905. máj. 23. 8. l. — A. E.

I. A galambok

Előzményét I. Kőd-darabok Napfény-országból. AEÖPM. V. 137. A galambok c. kis glosszájához ide iktatjuk a Galamblövő-verseny c. hírcikkét: az ötletet ez adhatta Ady-nak.

Galamblövő-verseny

Rendkívül nagy érdeklődés mellett folyt le a galamblövő-egylet ma versenye a margitszigeti pályán, miután ma került elődöntésre József Ágost főhercegnek, az egyesület védnökének tiszteletdíja. A díjlövés pontban két óraker kezdődött, amikor megérkezett József Ágost főherceg is, nejevel, Augusztia főherceggasszonnyal és fiával, a kis József Ferenc főherceggel. A verseny feltételei voltak: lövés 4 galambra 26 méterről és lövés 3 galambra 27 méterről. A díjat, amely vert ezüstből készült galambot ábrázolt, gróf Zichy István nyerte meg, aki 15 galamb közül 15-öt lőtt. Második Gáspárdy Béla lett 14 galambbal, harmadik Eszterházy Béla gróf, aki 12 közül 11-et talált. A díjlövést tétverseny előzte meg, melynek díján Dora Szilárd és Gáspárdy Béla osztottak. Ugyancsak tétverseny követte a díjlövést, amelyben résztvett József Ágost főherceg is, akivel együtt osztottak a tétek összegén, miután már az idő sötétté vált, Vécsey Miklós báró, Keglevich Gyula gróf és Keglevich György gróf. A legközelebbi verseny 15-én lesz, amelyen Augusztia főherceggasszony tiszteletdíja kerül elődöntésre.

BN 1905. május 13.

II. Eszperantó-ország. III. Ódák. Ady valószínűleg Schillerre gondolt fantáziálásában. — *Budenz József* (1836—1892) finn-ugor nyelvész.

105. *A hét csoda.* (Alba Nevis költeményei.) BN 1905. máj. 29. 6. l. — Irodalom és művészet — (y.)

Ritkán használja Ady ezt a szignót — család-nevének utolsó betűjét. A cikket azonban biztosan Adyévá teszik gondolatai. Vö. azzal, amit Miklós Jutka költeményeiről irt (BN 1905. márc. 24.) — *Alba Nevis* (1886—?) költőnő, később az Új Idők köréhez tartozott. — *az új frissonok közül való:* az új borzongások, új érzések, az új sugallatokból. — *primordiális:* eredeti.

[Mj.: VT (152.)

106. *Egy költőt útinaplóból.* BN 1905. máj. 31. 7. l. — Hírek — A. E.

Előzményként ideiktatjuk A képviselőház május 27-i üléséről szóló beszámolót. Ez a glossza is a Keglevich—Hencz párbajra utal.

A képviselőház ülése

Az ifjú tavasz levegője tele volt komor sejtelmekkel. Az alkotmány veszedelemben van... Ki tudja, milyen nagy idők következnek? Ki érzi meg a forrongó történelmi korszakok kezdetét? Istenem, talán Pozsgay Miklós most kezd bevonulni a históriába.

A mai ülés — gondoltuk —, ez lesz a kezdet. A nagy, komor, félelmes tiltakozást várta az ember a képviselőháztól. Az események unott megszokása is összeborzong egy kicsit ilyenkor. Nagy dolog lesz ez.

Azután felállott szólásra Batthyány Tivadar. A nemes gróf igen előkelően és igen okosan beszélt most is, de, istenem, ő valóban nem a lomha vért is lángragyújtó forradalmi szónokok közül való. De talán majd a határozati javaslata... Hát a határozati javaslat is összezsugorodott, meglapult és megfakult.

— A képviselőház kötelességének ismeri az alkotmányt minden rendelkezésre álló eszközzel biztosítani.

A forradalmi temperamentum kissé lázongott a baloldalon.

— Kötelességének ismeri... minden rendelkezésre álló eszközzel — zúgtak csendesen —, hát ez mi? Persze, hogy ismeri. Nem így kellene beszélni. — Ezt a tiltakozást is lefokozták az okosak.

Jött azonban Kaas Ivor. Tőle sokat vártak a lázongók. Az öreg báró forradalmi temperamentum.

Beszéde közben azonban Vészi József átment a balmezőre Andrassy Gyulához. Útközben a baloldaltól interpelláltak, hogy mi is lesz azzal a forradalommal. Vészi József teljes nyugalommal válaszolt:

— Kaas Ivorral együtt leszünk a barikádokon.

A báró azonban rosszalólag csóválta meg a fejét és méltósággal szólt:

— A barikádokra nem megyek, mert az — *törvénytelen*.

A forradalmi kedv megkapta a kegyelemdőfést. Mezőfi Vilmos hangosan méltatlankodott, mások csendesen szóltak:

— No, szépen vagyunk. Etikett-forradalmat csinálunk majd. Pezsgővel és bikavérrel.

De hát jól van ez így.

A forradalomnak még nincs itt az ideje. Menjünk haza nyugodtan. Az utca csendes és itt sem lesz baj.

Nem is lett egyéb, mint hogy Hermann Ferenc beszélt és Udvary Ferenc interpellált. Utóbb terjedt csak híre, hogy mégis volt valami baj; a csendes ülésbe belezügött egy tarka, furcsa kis incidens, amit csak kevesen vettek észre.

Náray Lajos is beszélt ugyanis. Igen formásan és okosan. A beszéde végén a baloldaltól nagy gratulációs áradat indult feléje. Keglevich István ezt nézte úri mosolygással. Megütődött ezen Kmetty Károly és megkérdezte Hencz Károlyt: ki az a mosolygó úr.

— Keglevich István — válaszolt Hencz Károly szolgálatkészen.

Keglevich István meghallotta ezt és a múltak tapasztalatai után úgy képzelte, hogy nevét már csak sertésekkel kapcsolatosan mondják ki balfelől. Az ő sajtós modorában így szólt hát Hencz Károly felé:

— Szamárr...

Az ifjú néppárti dühbe jött és egész nyájassággal így válaszolt:

— *Kegydíjas marha*.

Vér tehát ömlik esetleg, ha nem is az alkotmány védelmében, mert a mélabús esetnek persze lovagi folytatása van...

BN 1905. május 28.

Hinni akarok inkább anyaszentegyházunk ellenségeinek. Mindez kikerülhetetlen volt s én nem tehettem másként utalás a predesztináció tanára,

amelyet a kálvinizmus hirdet. — *Herald*: nagy amerikai újság. — *Párizsban Jaurès, a szocialisták grandseigneurje szinte alázatos volt hozzám, mikor meg látogattam. Persze, értem most már. Mikor ő Déroulède-dal párbajozott, csak egy kis harcolást tudott adni az ellenfelének*: 1. Jeanne d'Arc és modern ellenségei. AEÖPM. V. 158. — *Puskint ma is megölnéne egy ügyes gavallér*: utalás Puskin halálos végű párbajára D'Anthésszel. (I. még: Keglevich tragédiája.)

BN 1905. máj. 30. 4. 1.)

107. *Nagyon furcsa esetek.* BN 1905. jún. 1. 9. 1. — A. E.

I. *Nagy Péter levele.* A glossza a csuzimai vereségre alludál; a japán flotta a csuzimai-szorosban megverte a cári Oroszország hajóhadát. — III. *Ernest Blum utolsó története.* Ide iktatjuk az Ernest Blum meghalt c. hírcikket, mert nemcsak Ady glosszáját magyarázza, de talán maga Ady fogalmazta.

Ernest Blum meghalt

Egy termékeny és vidám elme megszűnt gondolkozni. A humornak, a csillogó jókedvnek és a sugaras emlékezésnek egy bő forrása kiapadt. Párizsi távirat jelenti, hogy Ernest Blum hetvenöt éves korában meghalt. Ernest Blum vígjátékíró volt, írói termékenységének korában az elsők egyike. Egész légió darabot írt és volt idő, amikor egyszerre Párizs három színházában is teli nézőtér tapsolt finom elmésségének, groteszk ötletességének, vidám szatirájának. Műveinek egy részét társszerzőkkel írta és a Blum és Toché cég a legjobb hangzásúak egyike volt az irodalmi piacon. Egész sereg műve került külföldre is, több darabját Budapesten is játszották. Az öregség nála is meghozta az írás bőven bugyogó forrásának apadását; jöttek az újak, a nálánál is frissebbek, furfangosabbak és merészebbek, a Feydeau-ok, a Capus-ök és úgy látszott, hogy az öreg Blumot elfelejtik, mint a hírességben annyi társát. Ekkor azonban hírének egy kedves reneszánsza következett be. Párizsi lapok közölni kezdték visszaemlékezéseit és ezeknek a visszaemlékezéseknek óriási hatásuk volt. Egy hosszú és dicsőséges írói múlt emlékei vonultak itt fel, szomorú-vidám, furcsa epizódok, intim részletek elmúlt nagy írók életéből: Ernest Blum sajtóságaos kedves fanyar előadásában ez az intim irodalomtörténet elragadta a közönséget, Visszaemlékezéseit a külföld összes lapjai mohón vették át, visszaemlékezései kifogyhatatlanok voltak és ez öregségére a hírnek egy új fényével aranyozta be. A világ újra foglalkozott vele, újra a nagy mulattató volt. A visszaemlékezéseket most a halál rekeszti be. Vége. Ez az utolsó epizód szomorú. Őszinte sajnálkozással fogadja a kultúra egész világa, amely annyi vidám percet köszönhetett neki.

BN 1905. május 31.

Mj.: Nagy Péter levele. Vál (122.)

108. *Emil?* (A Vígyszínház bemutató előadása.) BN 1905. jún. 1. 10. 1. — Színház, zene — (Dyb.)

Emil?: Monnier, Auguste-Jacques — Larcher, Eugène bohózata. Ford. Góth Sándor. *Borosnyáni Sári* (1879 — 1908) — Góth Sándor. I. Az aranypatkó. BN 1905. febr. 12. — Szerémi, Hegedűsné, Haraszthy H. I. A színház ördöge. BN 1905. márc. 4. — Hegedűs, Gazsi M., Tapolczai, Vendrey. I. A szaliarai konzul. BN 1905. jan. 13. — G. Kertész F. I. A paradicsom. BN 1905. jan. 28.

Mj.: VT (372.)

109. *Lex-Folchi*. BN 1905. jún. 4. 6. l. — Hírek — Pont.

A glossza magyarázatához: Polchi olasz festő, aki korábban megszököttette Carlos spanyol trónkövetelő lányát, Bourbon Elvirát, öngyilkosságot kísérelt meg. (BN 1905. jún. 3. 10. l.) — *Mattasich büszke katonája volna ma is őfelsége hadseregének*: I. Király idillek. BN 1905. febr. 8. című cikket és jegyzetét. — *Gironnak és az elcsábítottak egész légiójának esetét kell-e idéznünk?*: I. A szent apaság. BN 1905. febr. 10. című cikket és jegyzetét. — Gondolataiban rokon A Farkas nyilatkozata című Ady-írással is: BN 1905. febr. 1. s jegyzetét. L. még.: AEÖPM IV. 10. 289. l.

110. *Finálé*. BN 1905. jún. 7. 7. l. — Hírek — A. E.

A Dreyfus-ügy vége címmel aznap kis hírcikk jelent meg a BN-ban: „Párizsból feltűnést keltő hírt jelentenek. Jól értesült helyen azt beszélik, hogy a párizsi legfelső semmitőszék a legközelebbi napokban ki fogja hirdetni ítéletét a Dreyfus-pörben. Bizonyosra veszik, hogy a semmitőszék az összes eddigi ítéleteket meg fogja semmisíteni, s ezzel az egész ügy most már remélhetőleg örökre befejezést nyer.” Ez adta a témát Adynak. — Dreyfus személye és az affér Adyt gondolkozói eszmélése szinte első pillanatától foglalkoztatta. I. AEÖPM. I. 517, 521, 523. II. 457. stb. Később is fel-felbukkan Dreyfus neve. Érthető hát, hogy a záró-akkordot is ő glosszázta. Ez a cikk azonban túlmutat önmagán: himnikus magasságokba emelkedik, s utolsó bekezdéseiben már-már A nagyranőtt Krisztusok c. későbbi verse gondolati előkészítőjévé válik. — *De Kisinyouban nagyobb pechje volt egy-két embernek*: célzás a cári Oroszországban oly gyakori progromok közül is az egyik legrettenetesebbre. — *Aus ist die mulatság*: vége a mulatságnak. — *Drumont úr*: Drumont, E. antiszemita francia újságíró, aki Dreyfus ellen uszított. — *Tömb Szilárdok*: a korabeli vicc-sajtó népszerű figurája: a mindent megmagyarázó tanár.

Mj.: Vp (139.) Na (95.) Vál (123.)

III. *A szezon végén*. (Nemzeti Színház.) BN 1905. jún. 8. 9. l. — Színház, zene — (Dyb.)

Beregi Oszkár (1876–1965) klasszikus darabokban voltak maradandó sikerei. 1919 után emigrált. — Paulay Erzsi, I. Olga. BN 1905. márc. 25. — Somló Sándor. I. Péntek esti levél. MK 1905. márc. 19. — Berczik Árpád. I. A béka kuruttyol. BN 1905. jan. 31. — *Nem volt az véletlenség, hogy a Nemzeti Színház Berczik Árpád darabjával kezdte volt az ő esztendejét. A becsület, régi Himfy dalával. Ez motto volt és program*: Ady itt saját cikkére is utal. I. Himfy dalai. AEÖPM. I. 79. — *Kemechey Jenő*: (1862–1905) író, újságíró. — *Prem József* (1850–1910) tanár, esszéíró. Színműveiben — pl. Helikoni ünnep — az új romantika régen korszerűtlen fogásaival élt. — *És nyomban rátért Somló Sándor a hírhedt magyar ciklusra*: I. Magyar ciklus. F 1905. ápr. s jegyzetét. — Rákosi és Malonyai Elnémult harangok-ja. I. BN 1905. jan. 21. — Killickrankie herceg. BN 1905. febr. 1. — Veér Judit rózsája. BN 1905. febr. 11. — *Somló kiváló ízlése Sardou rémábrándjával, a Boszorkánnyal akarta megédesíteni a kuruc eau de János izét*: A boszorkány. BN 1905. febr. 25. — A cikkben említett többi darabot I. a kötet tartalomjegyzéke alapján. — *Szóllősi Zsigmond* (1872–1953) író, újságíró.

Mj.: VT (373.)

112. *Spanyolok*. BN 1905. jún. 9. 7. l. — Hírek — A. E.

A cortex bizonyosan megszavazza a költségeket: a spanyol országgyűlés. — *A spanyolok rossz szögből nézik a világhistóriát. Ők arra emlékeznek, hogy az*

amerikai hajóhad erősebb volt a spanyolnál. Jobb hajói voltak, jobb ágyúi voltak és Spanyolország legázoltatott: célzás az 1895–96-os Kuba miatti spanyol–amerikai háborúra. — ... ha fel akarjuk emelni a lepantói csata nemzetét: Lepanto görög város, ahol Don Juan 1571-ben tönkreverte a török hajóhadat. Az ütközetben Cervantes is részt vett. — ... a csuzimai-szorosban: az orosz–japán háborúban Csuzimánál verték meg a japánok a cári hajóhadat 1905. május 25-én.

Mj.: J (200.)

113. *Nagyon furcsa esetek.* BN 1905. jún. 9. 9. 1. — A. E.

I. *Intőbeszéd Ceclliához*

A császár két beszédet intézett az ő kedves megnyilvánáéhoz, de az újságokba csak az egyik beszéd került: a BN híradása alapján ide iktatjuk Vilmos császárnak a menyééhez intézett szavait:

Vilmos császár a menyééhez

A császári palotában adott fényes lakoma és aztán fákladanc fejezte be a berlini lakodalmi ünnepségeket. A lakomán Vilmos császár így köszöntötte föl ifjú menyét:

Kedves leányom, Czeczilia! Egész házam nevében szívből üdvözöllek. Úgy vonultál be hozzánk, mint a tavasz királynője, rózsák és virágfüzérék között, népünk örvendezése közepette. Kiváló vendégek koszorúja gyűlt össze, hogy velünk ünnepelje az örömmünnepelet. Velünk van ma atyád és szüleid szelleme is. Amaz idők képviselőiképpen itt látjuk magas badeni rokonainkat, kik visszavisznek bennünket az elmúlt időkbe. Jó német szokás szerint a komolyság se hiányozzék ma. Százezren örömmel fogadtak, de azt a kérdést is láthattad szemükben, mely feleletre vár: hogy lesz a jövőben? A népek meg vannak a példaképei, melyekhez igazodik. Lujza császárné és más fejedelmi nők a porosz trónon teszik a mértéket, mely szerint a nép életedet megítéli. A te életedet, kedves fiam, és működésedet, nagyatyád és dédapád nagy példaképei mérik. Téged, leányom, szeretünk és dédelgetünk és egész szívemből Isten áldását kérem reád. Épüljön házatok az Istenben és a Megváltóban tett bizalomban. Igyekeztek példáját követni, akkor megfelelték hazánk törvényeinek és hagyományainak is. Legyen házaseletetek példája, mintaképe az új nemzedéknek a Nagy Vilmos császár hitvallása szerint: erők a viláé és a hazáé. Fogadjátok áldásomat éltetek folyására. Poharamat a fiatal pár egészségére emelem.

BN 1905. június 8.

— *Mi jól tudjuk már régen, hogy az ambíció a fejedelmi nőket a Gironokhoz vezeti:* I. A szent apaság c. cikket és jegyzetet BN 1905. febr. 10. —

III. *Egy szerencsés baleset*

Szada Jakko: I. AEMÖPM. III. 412. 1. — *Egy új csuzimai győzelem?*: I. az előző cikket és jegyzetét.

114. *Szilágy vármegye monográfiája.* BN 1905. jún. 9. 10. 1. — Irodalom és művészet.

Erre a könyvre természetesen csak a szilágysági származású Ady Endre figyelhetett fel, akinek Dr. Petri Mór tanára is volt Zilahon, első osztályos korában. L. Kovalovszky Miklós: Emlékezések Ady Endréről I. Budapest 1961. — Stílusjegyek is Ady mellett érvelnek: „A szép, nagy, gazdagmúltú Szilágyságé”: jellemzően adys jelzőhalmaz. „Buzgalommal, konstruáló erővel, író talentummal” — a határozók egymást követő sűrűsége ugyancsak Adyra vall.

115. *Strófák a storthing-szenzációról.* BN 1905. jún. 10. 6. l. — Hírek — A. E.

Csak ifjabb Dumasnak volt meg a szerencse-gyermekek szerencséje, hogy nem pusztult bele a nevébe.: AEÖPM 189. — *Storthing*: a norvég parlament. Norvégia 1905-ben szakadt el Svédországtól és függetlenségét kikiáltva önálló királyság lett. Ezt az eseményt glosszazzák Ady strófái. — *Bölcs ember sohasem lehet szerencsétlen és Oszkár király bölcs ember*: Oszkár királyról l. AEÖPM. IV. 328. l. — *Bernadotte, Jean-Baptiste Jules*: később XIV. Károly János néven svéd király (1763—1844) Napóleon tábornoka volt, majd a svéd király adoptálta. Mint svéd király, 1813-ban már Napóleon ellen harcolt. A mai svéd királyi család tőle származik. Erre utalnak Ady szavai. — *Meg lehet rögtön érteni, miért fáj a norvég Debrecen, mint a Neue Freie Presse nevezi, a trónörökösnek a legjobban*: célzás az 1849. ápr. 14-i debreceni detronizációra. A Habsburgokat a forradalom országgyűlése ekkor fosztotta meg a magyar tróntól. — *Ibsen talán a Peer Gyntben, talán máshol, iszonyúan tépázza a maga népét. Régi poeta szokás. Horatius is így csinálta. Heine gúnyjai a mamlasz Germánia ellen Heinének fájta legjobban. Schiller is elárulta néhányszor a hazáját, mint legnémetebb költőirés, Byron annyit rakott a maga népére, hogy az anglofóbia még századokig élélhet e gúny-raktárból. Browning röviden civilizált barbároknak nevezte fajtáját. Carducci úgy átkozza olasz honfitársait, hogy az már szinte sok . . .*: az itt elmondottak szinte szóról szóra egyeznek egy későbbi szerkesztői üzenetével. Fecskék. BN 1906. ápr. 9. Amit Browningról mond, ahhoz l. A dancigi hercegné. BN 1905. ápr. 16. s jegyzetét. — *Mégis szép volna, ha Ibsentől el nem maradt volna a gondolkodás. Azt zokogta ő versben, hogy az ő nációja csak töprengni tud, határozni nem.*: Ady Ibsen elméjének öregkori elborulására céloz.

Mj.: Vp (141. egy részlete.)

116. *Crescens.* BN 1905. jún. 10. 10. l. — Irodalom és művészet — (-y.)

Ezt a szignót ritkán használja Ady. 1905-ben főleg A. E., Dyb., Lellei stb-vel él; biztos azonban, hogy Adyt kereshetjük mögötte, nemcsak mert családnevének utolsó betűje az y, hanem mert ugyanaznap Strófák a storthing szenzációról címmel közölt cikket, amely alá A. E. szignót írt. Az Irodalom és művészet rovatban különben a BN munkatársai mindig a legegyszerűbb szignóval adták írásaikat. — *Mohácsi Jenő* (1886—1944) író és műfordító. A dyval a BN szerkesztőségéből is ismerték egymást. Ha Ady szavai nem is váltak be a lírikust illetően, a műfordítóban annál többet nyert irodalmunk. A Bánk bán, Az ember tragédiája s a Csongor és Tünde kongeniális német fordításával páratlanul szolgálatot tett irodalmunk nemzetközi hírnevének és igazi valójában való megismertetésének. L. ehhez Turóczi-Trostler József: Mohácsi Jenő, a műfordító. Filológiai Közöny 1964 (posztumusz írás).

117. *Magyar apostolok.* BN 1905. jún. 11. 6. l. — Hírek — A. E.

Piros pünkösdnek hajnala vagyon: ez adta a cikk ötletét. — *Exponált politikai állásomnál fogva a nemzeti koalíció vezérlő-bizottságának szerettem volna e látogatást bejelenteni*: l. ehhez Viribus unitis. BN 1905. jan. 18. s jegyzetét. — *A politikus: a vezérlő-bizottság megfontolt tárgyává tette, mivel tartozik e nemzet jövőjének s egy szívtel-lélekkel kimondta: együttmarad, titkot briz és vár*: a politikus szavai arra a huzavonára is utalnak, amely az ellenzék választási győzelme utáni helyzetet, a kormány-

alakítás nehézségeit jellemezte. — *Innocent Ferenc*: (1859–1934) főleg templomi freskók, oltárképek mestere. Az akadémikus irányzat híve. — *A képfaragó (egyelőre a Kossuth- és Szabadság-szobor pályázatait ellen dörög, de biztosan tudja, hogy most már sikerülni fognak e pályázatok, mert most már ő is részt fog venni bennük)*. I. Péntek esti levél. MK 1905. máj. 7. és jegyzetét. — *A hazafi: Barabás Béla*. I. Találkozás — Rakovszkynál BN 1905. jan. 25. c. cikket és jegyzetét. — *A munkásvezér: A társadalom megváltása radnák vár. Ismeritek a kötelességeiteket. Le kell számolni a mezőfistákkal*. I. Egy könyv és egy ember, BN 1905. febr. 16. c. cikket és jegyzetét.

118. *József főherceg*. BN 1905. júni. 14. I. I. — Vezércikk

Maga a cikk megírás módja elárulná, hogy Ady írta a nekrológot. Vannak azonban biztos fogódzóink: „dombos Szilágyságban” — sorolja fel az alcsuti nagyúrral együtt gyalogló helyek között a saját szülőföldjét is. I. még Öreg Szilágyi István című novelláját, amelyben ez a jelzős összetétel szintén előfordul. AEÖNIV. 122. Párizsi noteszkönyvének három bejegyzése is hitelesíti azonban a cikket. „Minden elműlik, elműlik — mondta az öreg Démokritosz.” Vö. ezzel: „Öreg Démokritosz, régi-régi bölcs ember, mindig veled sóhajt, sír, és, óh hányszor sóhajt, sír veled a világ: — óh minden elműlik, óh minden elműlik . . .” — Így indítja Ady nekrológját. „Nincsenek ám itt büszke Don Cezar de Bazanok, akik gyilkos, gőgös ígéket vallnak a föld hatalmasairól.”: a cikk eme kiragadott mondatához párizsi noteszkönyvének következő bejegyzését idézhetjük. „Don Cezar de Bazan a hatalmasokról. — Ezek az emberek egyszer talán függni fognak. Adjuk meg nekik azt a tiszteletet, ami nekik jár.” — Théâtre d'Amour: párizsi noteszkönyvének eme bejegyzése elé ezt a mondatot írhatjuk: a nemzetek színpadján mi a „Théâtre d'Amour” aktorai voltunk. Ady párizsi noteszkönyvi bejegyzéseit I. AEÖPM. V. 182.

Ady szimpátiája az írók között sem volt egyedi Habsburg József iránt. L. ehhez Krúdy: A tegnapiak ködlovagjai c. kötetének A magyar Habsburg, Egy régi udvarház utolsó gazdája c. darabját. (Szépirodalmi Kiadó, 1961. 31–43. l.) — *Ime elmúlott Palatinus Jóska is: Habsburg József Károly Lajos főherceg (1833–1905)*. A „Palatinus” jelzővel arra utal Ady, hogy József nádor fiáról van szó. *Don Cezar de Bazan: Victor Hugo Ruy Blas című darabjának egyik hőse*. — *Ottokár: cseh király (1253–1278)*, aki Habsburgi Rudólfot nem ismerte el német királynak, mire Rudolf IV. László magyar király segítségével a Morva-mezei csatában (1278) megverte. Erre céloz kétszer is Ady. — *Megáldott élet a hosszú élet. Áldottak az örömet, a szenvedései és áldottak mindenkifőlött a vonzó érzései.*: ez a gondolat prózai pandant-ja az Eljátszott öregség c. versében elsirtaknak. — *Mert nem történnék semmi és üres történnék a világban. Történnék mindenek egy nagy akarat nyilvánulása szerint*: vö. Végtelen történet c. novellájával s az Így is történhetik c. novelláskötete előszavával.

A cikk mondanivalója, szelleme sem ellentétes Ady radikális világnézetével.

119. *Ófelsége*. BN 1905. júni. 18. 7. I. — Hírek — A. E.

A cikk értéséhez ide kell iktatnunk a BN két híradását mint amelyek a témát adták Adynak.

Lebaudy — örült

Triesztből táviratozzák: Lebaudy Jakab, a Szahara császára néhány nap óta itt járkál és különcködéseivel nagy botrányokat csapott. A kocsisokkal veszekedett, hotelszámlákat nem akart kifizetni, tegnapelőtt pedig úgy

viselkedett, hogy szükségesnek mutatkozott *elmeállapotát megvizsgálni*. Tegnapelőtt ugyanis Stradinelli polgármester 3 francia nyelvű táviratot kapott Mohamed Arvailn aláírással Miramareból. Ezekben Lebaudy panaszt emelt a trieszti Balkán-fogadó ellen, hogy csomagjait fontos diplomáciai okmányokkal és a szaharai császárság alkotmányával elkobozták s kérte a polgármester intervencióját, mert szuverenitásának megsértését fegyveres erővel volna kénytelen megtorolni. A rendőrség is hasonló táviratot kapott. De a rendőrségen a Balkán-fogadó tulajdonosa is megjelent és bepanaszolta Lebaudyt, hogy kísérőnőjének, madame de Dionnak számláját sem akarta kifizetni s ezért visszatartották bőröndjét. Maga Dion asszony is megjelent s elmondta, hogy ő felsége egy garas pénz nélkül hagyta őt az idegen városban. A rendőrfőnök két titkos rendőrt adott Dionné mellé s azoknak segítségével kikutatták Lebaudyt. Erre nagy szóváltás támadt az asszony és a „császár” közt. Lebaudy továbbá ostorral fenyegette madame de Diont, később pénzt nyújtott át neki, de hamarosan meggondolta a dolgot és visszatette a pénzt a zsebébe. A rendőrorvos két ápolóval megfigyelte Lebaudyt, aki este meg akart szökni. A szaharai császár azt mondja, hogy ő sokkal magasabb kultúrájú planétán született, mint amilyen a föld. A déli vasúton nagy lármát ütött a „császár”, mert a rendes gyorsvonati áron nem adtak neki különvonatot, hogy elszállíthassa bőröndjeit, lovait és tevéit a Szaharába. Az állomásfőnököt megfenyegette a „császár”, hogy csapataival meg fogja szállani a vasutat.

BN 1905. június 17.

Lebaudy megszökött

Triesztből jelentik nekünk: Lebaudy Jakabnak sikerült a bíróság éberségét kijátszani. A szaharai császár, akit tegnap a bírósághoz idéztek, hogy ott *elmeállapotát megvizsgálják*, nyomtalanul eltűnt és Triesztben hagyta lovait, tevéit és minden holmiját a császári egyenruhájával együtt. Azt hiszik, hogy Lebaudy Olaszországba utazott.

BN 1905. június 18.

— Lebaudyról, a szaharai császárról I. Mi carême c. cikkének jegyzetét. AEÖPM. V. 16. — *hereró: a bantu négek déli törzse, Délnyugat-Afrikában, akiket 1904-es fölkelésük alkalmából a németek tönkrevettek.* — *Miklós cár, az oroszok császára Mandzsúria császárdja akart, sőt akar lenni, pedig Mandzsúriának van már császárdja: célzás az orosz — japán háború kirobbantó okára.* — *A belga király, aki Kongónak császárdja, adós marad a saját lednyainak a jussával: I. Király az árokban.* BN 1905. márc. 4. c. cikket és jegyzetét. — *Vidéki gimnáziumi fizika-professzorok sem állják azt sejteti, hogy az öreg Mars kultúrdája alighanem különb, mint a mienk.: Ady valószínűleg Berényi Jánosra, zilahi fizika tanárára emlékezik itt.* I. Kovalovszky: *Emlékezések Ady Endréről.* I. 298. — *Hát melyik dinasztia-alapítónak voltak fejedelmi ősei? Közlebbtről például Bonaparte Napóleonnak sem voltak s Bernadotte Oszkár nagyapjának sem: I. Strófiák a storthing-szenzációról.* BN 1905. jún. 10. s jegyzetét. — *Szereti a nőket, mint a többek között például Lipót király.* I. Király idillek. L. BN 1905. febr. 8. c. cikket és jegyzetét. — *Háborúval fenyegetőzik, mint Nyikita: Montenegró fejedelme.*

120. *Egy füstbe ment házasság.* BN 1905. jún. 22. 12. l. — *Hírek — A. Alfonz király: XIII.* 1896-tól spanyol király, nagykorúságáig anyja uralkodott helyette. 1906-ban feleségül vette W. E. Battenberg hercegnőt.

121. *Egy kis ügy és egy nagy ügy.* Sz 1905. júl. 2. 5. l. — *Hírek — Ady Endre.*

... Így gondolkozik egy nemzetével érezni tudó kozmopolita.: A mondatban értelemzavaró sajtóhiba van. Helyesen: egy nemzetével érezni nem tudó kozmopolita.

Freycinetről mesélik: I. párizsi noteszkönyvének eme bejegyzését: „Mikor Freycinet minisztereln. Renan szav. kérte az Akadémiában, Renan állt.: — Kivéve egy esetben. Ha a Köztársaság elnöke lépne fel önnel szemben. AEÖPM. V. 190. *Freycinet, Ch. L. de S.* (1828—1923) kétszer volt francia miniszterelnök. — És *Weigelsberg Leót megkövezték bár, bizony kultúrviádságot jelent a mi magyar politikai felfordulásunk:* Ignotus apja, a Pester Lloyd publicistája. — *Papp Zoltán:* I. MK 1905. ápr. 9. Péntek esti levél c. cikket és jegyzetét. — *Nincs ám messze az idő, mikor Bartha Miklós szabja meg ki trhat újságba:* I. Péntek esti levél, MK 1905. ápr. 9. — *Rátkai László* (1853—1933) politikus, drámaíró, műdalszerző. — *Gracza György* (1856—1908) történeti művében, melyet a 48-as forradalomról írt, számos Lajongó, túlzóan nacionalista hiedelmet terjesztett el. Könyvei: Kossuth Lajos élete és működése, s Az 1848—49-es magyar szabadságharc története. — *A múlt hetekben Zichy Géza gróf úr zenedarabjáról, a koalíció megállapította, hogy remekmű. Kossuth Ferenc ezt levélben adta ki:* I. Péntek esti levél. MK 1905. ápr. 9. c. cikket és jegyzetét. — *Vucskics Gyula úr:* I. AEÖPM. I. 529. — *Móricz Paja Debrecenben:* I. AEÖPM. II. 462, 463. III. 167, 168, 337, 397. *Szinte Ond vezértől származik:* I. majd Ond vezér unokája c. későbbi versét a Szeretném, ha szeretnének c. kötetben. — *Mindenesetre ne emelkedjék magasabbra a magyar lélek, mint amilyen magasra Pozsgay Miklós tud köpni:* I. Péntek esti levél. MK 1905. máj. 7. c. cikket és jegyzetét. — *A Tiszántúl fogta magát s kitiüntető megszagolásával annak, hogy én Nagyváradon vagyok, gorombán kicsúfolja egy szegény kis versemet . . . Nem magától teszi. Figyelemből. Kolozsvári labból veszi át talán;* A Vad szirttetőn állunk c. Ady versről van szó, amely Véres kapcsok címen megjelent a BN 1905. jún. 25-i számában. A támadó cikket a Tiszántúl 1905. júl. 1-i száma közölte A költészet elfajulása címmel. Egyébként szóról szóra átvétel a kolozsvári Ellenzék 1905. jún. 28-i számából. Ide iktatjuk a Tiszántúl Adyt támadó cikkét.

A költészet elfajulása

A Kolozsvári „Ellenzék” írja: A mostani modern költő már olyan verseket ír, hogy a jámbor, jó érzékű vidéki olvasó meg sem is érti. A régi Petőfi és Arany-féle nyelvtisztaság és költői szárnyalás, előadásbeli báj és kellem helyett ma a véres húskapcsokról énekelnek s más hasonló szörnyűségekéről, melyek mindennek nevezhetők csupán költészetnek nem. A BN egyik munkatársa, a régebben váradi újságíró, Ady Endre műveli ezt a húscafatos zsánert. Lejrunk egyet a vasárnapi tárca előtti versekből. Ha hátulról olvassuk, úgy is csak annyi az értelme, azaz úgy is zúrzaravos szózagyalék, összevisszaság. Íme:

VÉRES KAPCSOK

Vad szirttetőn mi ketten
Állunk árván, meredten,
Állunk összetapadtan,
Nincs jajunk, könnyünk, szavunk:
Egy ingás és zuhanunk.
Véres húskapcsok óvnak,

Amíg összefonódnak:
Kékes, reszkető ajkunk.
Míg csókolsz, nincsen szavunk,
Ha megszólalsz, zuhanunk

Vagy megfordítva a sorokat:

VÉRES KAPCSOK

Egy ingás és zuhanunk:
Nincs jajunk, könnyünk, szavunk,
Állunk összetapadtan,
Állunk árván, meredten,
Vad szirttetőn mi ketten.
Ha megszólalsz, zuhanunk,
Míg csókolsz, nincsen szavunk,
Kékes, reszkető ajkunk,
Amíg összefonódnak:
Véres húskapcsok óvnak

Tiszántúl 1905. július 1.

— *Kolozsvárott pizsholták le a Királyidilleket, mielőtt ismerték volna:* célszáz Bródy egyfelvonásosaira. I. AEÖPM IV. 181. — *Avagy debreceni Móricz Paja úr kis lapjától, Móricz Paja úr védte volna meg Kinizsit Vázsonyi Vilmossal szemben:* Ady arra a vitára utal, amelyet 1902-ben folytatott Móricz Pállal. I. AEÖPM. II. 462, 463. III. 167. — *Az én kis versemben, mely egyébként egy Rimbaud-vershez, vagy Verlaine-vershez képest érthetőségben valóságos tanócski előterjesztés, véres húskapcsokról van szó:* Ady cikke eme passzusával egyben az Új verseknek is fontos értelmezni segítője. Verlaine és Rimbaud nevének említése mutatja, hogy mennyire a számára legtöbbet adó francia szimbolistákhoz mérte a saját törekvéseit, s hogy milyen tudatosan látta a különbséget azok művészeté és a saját lírája között. — *Ez a koalíciós levegő. Az új világ. Az inkvizitóri. A föl szabadult Ázsia:* A cikk e pár sora egyenes előkészítője az Ismeretlen Korvin-kódex margójára második részének. Sírás és panaszkodás. Morituri. F. 1905. okt. 15. — *Csak tessék dokumentálni, hogy csakugyan pusztá vagyunk. A Pusztá. Végre is összefognak az intelligensek. Mert a magyar Norvégia őket detronizálja:* Ady részben Vilmos császár pejoratív szavaira, részben pedig a norvég–svéd elszakadásra utal. I. Strófiák a storthing-szenzációról. BN 1905. jún. 10. — Ady szavai nyomán az Ady biográfiát is alkalmunk van kicsit pontosabbá tenni: az a tény, hogy június 22 és július 2 között nem jelent meg írása a BN-ban, tanúsítja, hogy ekkor lehetett szabadságon, s mehetett le Váradra Lédához.

122. *Bródy Sándor tragédiája.* BN 1905. júl. 5. 6. 1.

Ady Bródy iránti szimpátiája váradi keletű, s része a századvég kispolgári demokrata irodalmához való vonzódásának. I. AEÖPM I. 256, 265, 437. II. 33, 364–65. A dada. Bródy Sándor Nagyváradon. A szerző a színpadon, AEÖPM. III. 11, 30, 32, Emberileg is közel kerültek egymáshoz már Váradon, majd a Párizsba készülés őszén. A cikkben említett találkozás még dátumszerűen is egyezik Ady Párizsból való hazatérésével, illetve pesti ismeretségei felújításával. I. A szegény Erich koponyája c. cikkét, BN 1905. febr. 24.: „Mégis csak igaza lesz Bródy Sándornak: — Viharosan, szépen, gyorsan érni meg a halálra: ez a cél. Hogy közben miket frunk, ez olyan

mindegy." S ebben a cikkben: „minket mind érzékenyebben fogadott. Lábadozóan, kórágryról kelten, szomorúan, de mosolyogva mondta öt hónap előtt annak, ki e sorokat most megrendülten írja: — Az Élet? Minden mindegy. Az a fő, hogy szépen vágjuk keresztül magunkat rajta. Viharozva, elszántan szokjünk ki belőle...”

Ez a szép nagy írás Ady korai legnagyobb publicisztikai remekével, az Ismeretlen Korvin-kódex margójára rótt sorokkal rokon. (F 1905. ápr., okt. 15.) Benne van a magyar ugar prózai képe, s a zuhanás élménye, ahogy a 67-es Magyarország reménynt adó kezdeti évek után Ady korára elmerült a reakcióban. De az Új verseket író Ady másik nagy művészi leleménye, s új mondanivalója egyik foglalatja, a magyar Messiások alakja is feltűnik benne. Rokon cikk még: Szemere Attila. BN 1905. júl. 23.

Bródy öngyilkosságához I. Krúdy Gyula: Bródy Sándor öngyilkossága. A bécsi kórházban. Írói arcképek. II. Magvető 1957. 349—374. I. *A hevesi televénynek minden csirvagazdagsága benne van az ő lelkében.*: Bródy Egerben született. Ide iktatjuk végül A hárem c. Bródy novella alá írt, Adytól származó jegyzetet, valamint a Bródy Sándor öngyilkosságával foglalkozó két további cikkét.

BN 1905. júl. 5.

Bródy Sándor „A hárem” című novellája alatti jegyzet:

A szomorú aktualitás teszi kiválóan érdekessé Bródy Sándornak ezt a nagyon jellemző, gazdag, pompás novelláját.

Bródy Sándor tragédiája

Budapest, július 5.

Egy picike halál kell legalábbis ahhoz, hogy Magyarországon Valakit valakinek ismerjenek el. Bródy Sándor tragédiája bizonyítja. Hozzá méltatlan senyvedésben, küszködésben élélhetett volna akármeddig. Mibőlünk csak a halál tudja kicsalogatni a tartozó elismerést, még a szeretetet is. Egész országban megdöbbenést és fájdalmat okoz a kiváló író bús tragédiája. És megható s egy nagy kultúrájú városhoz illő az a részvét, melyet Bécs irodalmi és sajtóvilága mutat a zseniális magyar író sorsa iránt. Rokonai s barátai közül többen utaztak föl Bécsbe. Köztük Rózsa Miklós is, a Budapesti Napló munkatársa, Bródy régi bizalmas barátja.

A nagybeteg a Wiener Allgemeines Krankenhaus-ban, az Alserstrassen, a III. sebészeti osztályban, a II. emelet 26. számú szobában fekszik, mely akácok kertre nyílik.

Ez az osztály dr. Frank tanár osztálya, ahol dr. Mahler és dr. Löwy — az utóbbi magyar ember — a segédorvosok. Az orvosok konstatálták, hogy a golyó eltávolításáról egyelőre szó se lehet, a beteg állapota életveszélyes, de imminens katasztrófától egyelőre nem kell tartani.

Tegnap este hét óraker emelkedett a láz: 38,9 fokot mutatott a mérő.

Tíz óraker alábbhagyott a láz és a beteg aránylag jól töltötte az éjszakát.

Estére megérkezett Bródy Sándor két nővére és unokaöcse, dr. Bródy Ernő, akik rögtön a kórházba hajtottak. Nem engedték őket a beteghez, akitől távol kell tartani minden izgalmat, de az orvosok — annyira, amennyire — megvizsgálták a kétségbeesett családtagokat.

Ma reggel nyolc óraker ismét megjelentek a kórházban Bródy Sándor nővérei, dr. Bródy Ernő és több magyar újságró.

A rokonságot még mindig nem bocsátották be a költő kórágához, de dr. Rózsa Miklós engedélyt kapott, hogy a beteghez bemenjen. Bródy vele óhajtott beszélni.

A világos betegszobában hanyatt feküdt az ágyban Bródy Sándor, lepedővel letakarva, hosszú ingben, amely nincs begombolva, úgy hogy látszik a seb köteléke. Halavány és lesoványodott.

Rózsa alig tudott hozzálépni, nem talált szavakat és megcsókolta Bródyt.

— Ugyebár, mennyi bajt csinálók nektek — szólal meg szomorúan a beteg.

Majd elmondta, hogy ugyanabban a szállóban fordította a fegyvert maga ellen, ahol barátja, Pfeifer Károly, a Pallas fiatal igazgatója követett el öngyilkossági kísérletet. Kérdézősködött eseményekről, ismerősökről.

— Mit csinálnak a fiúk a redakcióban? — kérdezte meleg érdeklődéssel. — Most sok a munka, az orosz meg a krízis . . .

Véres hab jelent meg a beteg szája körül, terhére volt a beszélgetés és dr. Löwy távozásra intette a vendéget.

— Vizontlátásra!

Dr. Frank, az osztály vezető orvosa így nyilatkozott:

— Megkérdeztem a betegtől, miért követte el a végzetes tettet. Azt felelte, hogy „idegborulástól való féltében.” Én csak azt mondhatom, hogy ha felépülne, ami nincs kizárva, egy pillanatra se szabad *magára hagyni a búskomorságra hajló férfit*. Bejelentette, hogy megismétli tettét és reméli, hogy most már sikerrel.

Délutánra ismét nehezebbre fordult a költő állapota. Maga ezeket mondta:

— Sokszor percekig könnyebben vagyok, de aztán valami fájdalom nyilallik át a tagjaimon s akkor úgy érzem magam, mint mikor az a buta golyó félrecsúszott . . .

A beteg arcán egyébként nem látszik meg a katasztrófa hatása, erősen megbarnította a cirkevéncai nap. A keze azonban viaszszárga. És ami megdöbentő: ha beszél, vér habzik a száján.

Állapota iránt óriási érdeklődés nyilvánul. A bécsi lapok munkatársai egymás után hajtатnak a kórház elé, de nem bocsátják be őket a beteghez. Az orvosok félfé aggóddással óvják a legcsekélyebb izgalomtól is és ezért azt sem engedték meg neki, hogy a bécsi újságokba bepillanthasson.

Délután két óraker megjelent a kórházban Singer Vilmos, a nemzetközi sajtósövetség elnöke s hosszasan konferált Bródy kezelőorvosaiival, akik megerősítették a szomorú diagnózist, hogy szegény Bródy állapota *nagyon válságos*.

Valósággal megható egyébként, hogy Singer Vilmos, a Neues Wiener Tageblatt főszerkesztője, az újságírók nemzetközi szövetségének elnöke, mily kollegiális jósággal és érdeklődéssel hordja a szívén Bródy Sándor sorsát. Tegnap is, ma is több táviratban és telefonüzenetben biztosította az Otthonkört, hogy minden képzelhető intézkedést megtett arra nézve, hogy a nagybeteg író se orvosi kezelésben, se semmiben hiányt ne szenvedjen, hogy lehetőség szerint jól érezze magát s hogy amit csak megkíván, az rendelkezésére álljon.

Éjjel azt telefonálják nekünk a bécsi közkórházból, hogy a beteg állapota megnyugtató, változatlan és lázmentes. Hacsak a beteg tüdejének nincs régiebb baja, avagy a vérnek, az orvosok leghatározottabb véleménye szerint meg lehet tartani az életnek Bródy Sándort.

Bródy Sándor

A bécsi kórház szegény, nagybeteg emberéről ma délután aggasztó híreket kaptunk. Bródy Sándor állapota *válságos*. A lázmentes napok után a beteg nyugtalansága, forrósága, fájdalma nő. A beteg vért hány s az orvo-

sok abban a félelmes föltevésben vannak, hogy a golyó port vagy ruhafoszlányt vitt be a lövéscsatornában. Esetleg az infekciónak külső oka van, ez esetben a veszedelem kevesebb. Az orvosok véleménye szerint a golyó a szívburok alatt az ötödik és hatodik borda között hatolt a mellkasba s megsértette a tüdőt. Operációt csak a legvégső esetben hajlandók használni a doktorok. A beteg maga azt állítja, hogy ő kétszer lőtt s két golyót érez a testében, ami nyilván lázas képzelődés. Délután négy órára egy kicsit könnyült a beteg állapota. De este már újra aggasztó. Tegnapri lapunkban azt írtuk Bródy szavaiként, hogy Pfeifer, a Pallas volt igazgatója is ott követett el öngyilkos kísérletet, ahol ő. A Pfeifer-család annak a kijelentésére kér bennünket, hogy Pfeifer igazgató sohasem követett el öngyilkos kísérletet s természetesen halállal halt meg Meránban. Azt telefonálják Bécsből este tíz órakor, hogy a beteg állapota *szükségessé tette az operációt*. Az operációt Frank dr. végezte. A műtét *nagyon jól sikerült. A golyót kivették a testből. A beteg állapota kielégítő. Láza alig van. Látogatót senkit sem engednek hozzá.*

BN 1905. július 7.

123. *Mister Vood monológja*. BN 1905. júl. 5. 7. 1. — Hírek — Lellei.

Vö. *Ófelsége*. BN 1905. jún. 18. c. cikkel és jegyzetével. Adyt glosszája megírására a PH aznapi kis híre inspirálta: Lebaudy, I. Jakab, — mr. Wood. Triestből táviratozzák, hogy Lebaudy, a szaharai császárt elhatározta, hogy polgári nevét a mr. Henry Wood névvel cseréli fel . . . Ha a külvilággal jön érintkezésbe, csakis az angol nyelvet használja." (PH 1905. júl. 5. 9. 1.) — *Cher Jacques, valld csak be, hogy Miklós testvéred helyén nem szeretnél lenni* : Ady Miklós cárra utal. — *Avagy jönne a szaharai Patyomkin hajó s összelövetné a kihőlővárosodat?* : célzás a Patyomkin-hajó lázadására. — *Hátha az oázisok storthingja máról-holnapra kiadná az ülveled?* : I. Strófiák a storthing-szenzációról. BN 1905. jún. 10. c. cikket és jegyzetet.

124. *Altenteiler apó*. BN 1905. júl. 6. 6. 1. — Hírek — A. E.

Helyetyutyuzhatnak srófolt jókedűkben némely furcsa neopaganusok : új pogányok.

A cikk forrása a következő napihír. „Öngyilkosság a gyémántlakodalom előtt. Altenteiler 89 éves aggastyán Marienburchban (Poroszország) egy őrizetlen pillanatban felakasztotta magát. A tett oka életuntság. Az aggastyán majdnem egykorú feleségével e hó 11-én ülhetne volna meg gyémántlakodalomát, amire a család fiatal tagjai már nagy készüléteket tettek.” (PH 1905. júl. 6.)

125. *A hazafiság revíziója*. BN 1905. júl. 7. 7. 1. — Hírek — Lellei.

Csakugyan él az a tendencia, amelyről Beöthy Zsolt mondott panaszt a pécsi tanárgyűlésen? A hazafiság revízióját csakugyan sürgeti már egy-két magyar tanár? : Beöthy Zsolt I. AEÖPM. I. 524. 1. Beöthy Zsolt elnöki megnyitójában a Társadalomtudományi Társaság pedagógiai vitáival polemizált s kijelentette: „ . . . ragaszkodjunk hagyományainkhoz, őrizzük továbbra is iskoláink és tanításunk nemzeti szellemét” (PH 1905. júl. 4. 7. 1.)

— *Hallom a nagyváradi jogászok üvöltését, amellyel egyszer Vázsonyi Vilmost fogadták, aki Debrecenben azt merte mondani, hogy a történelmet ma még úgy tanítják az iskolában, hogy kultúrbestidákat nevelnek belőlünk. Kecskeméti Győző kuruc brigádját látom*: Ady itt váradi éveire emlékezik. Vázsonyi Vilmostal és Kecskeméthy Győzővel foglalkozó cikkeit I. AEÖPM. II. 373, 464, 282, 455. 1. — *Nessy Pál* függetlenségi párti képviselő.

selő, botrányok hőse, aki tárgyalása előtt Amerikába szökött. — *Extra Hungariam non est vita*: Magyarországon kívül nincs élet. — *Egy statisztikus bebizonyította, hogy minél kisebb és elmaradottabb egy ország, annál hosszabb a nemzeti himnusza*: 1. párizsi noteszkönyvből az alábbi részt: „minél kisebb az ország, annál hosszabb a himnusza. Angliáé a legrövidebb. San Marinoé a leghosszabb.” AEÖPM. V. 193. — *Valamire emlékezem. A múlt évben egy francia liceum évzáró ünnepén voltam*: a látogatás szándékát párizsi noteszkönyvének egy beírása is megőrizte: „ellátogatni lány vagy fiúisk. impr. de főként az írásbeli dolog.” AEÖPM. V. 198.

Mj.: Vp (142.) Na (96.)

126. *Ultimátum*. BN 1905. júl. 8. 1. 1. — Vezércikk — (A).

[*]Eredetiben: a germanofóbia igen küzd. A cikk háttere: Jaurès-t a Vorwärts c. német szociáldemokrata pártlap hívta meg, hogy Berlinben nyilvános előadást tartson a szocializmusról és a világbékéről. — *Pobjedonoszevtől nem rettegnének Berlinben*: 1. A nacionalizmus alkonya. BN 1905. ápr. 8. c. cikket és jegyzetét. — *Kuropathkin is megjelenhetne ott, ha más dolog nem volna*: 1. A mukdeni lángok. BN 1905. márc. 10. c. cikket és jegyzetét. — *Bülow, Bernhard herceg (1849–1929) a Német birodalom kancellárja 1900 és 1909 között*. A kor egyik külpolitikai okmányának, a Hármasszövetségnek fő propagálója és létrehozója. — *Kedvesebb a császár füleinek az a Berlin! dühös orrlátása is: előre Berlinbe!* — *És százszor felforgató, aki az Én Hadsevegem-et gondolatban is érinti*: Vilmos császár nevezte így a hadsevegét. — *A cár szeretne kezelsókolni Togonak. Mert Csuzimándl segltett a le szerelésben s most mégis kevesebb lázadó hajótól kell tartania a cárnak*: célzás az oroszok katasztrófális vereségére a csuzimai szorosban az orosz–japán háború során, 1905-ben.

MJ.: Vp (144.) Vál (125.)

127. *Akitől Berlinben félnek*. BN 1905. júl. 9. 7. 1. — A. E.

Anglia úgy egy rövid évvel ezelőtt új nagykövetet küldött Párizsba. Sir Francis Bertiet, ki nagyon kiváló angol gentleman s mellékesen nagyszerű diploma. Sir Francis Bertiet alaposan kitanították, mielőtt a Szajnához ért volna: 1. ehhez párizsi noteszkönyvből ezt a bejegyzést: „Sir Francis Bertie angol nagykövet ne járjon a Saint-Germain-társaságokba.” AEÖPM. V. 200. — *Bourget Paul (1852–1935) erősen pszichológiai érdeklődésű, konzervatív felfogású francia író*. — *Nem Millerand-féle egyéniség*: 1. Combes bukása, BN 1905. jan. 19. c. cikket és jegyzetét. — *Nem látnák meg benne a szocialistát azok, akik Bokányi Dezsőn vagy Csizmadia Sándoron tanulmányozták a szocialista vezérek természetrajzát*: a korabeli magyar munkásmozgalom vezető egyéniségei. Útjuk másfelé vezetett, Bokányi kommunista lett, Csizmadia 19 után dezertált. Bokányival már Nagyváradon is foglalkozott. 1. AEÖPM. IV. 56, 320. 1. — *Úr volt Combes és Loube fölött*: 1. Combes bukása. BN 1905. jan. 19. cikket és jegyzetét. — *Millerand művészlélek egy kicsit Okvetlenül szereti Baudelaire-t. Ő Athéni*: kedves jelzője ez Adyknak, amelynek tartalmát teljes jelentésében, igazán majd a magyar Pimodánban fedi fel. (Ny 1908.) 1. még ide párizsi noteszkönyvének egyik bejegyzését: „nem vagyok [...] hanem athéni.” AEÖPM. V. 197. — *Lám, a szocialista anatómia ellenére még párbajt is vívott nemrégiben Déroulède-dal*: 1. Jeanne d'Arc és modern ellenségei. AEÖPM. V. 158. Egy költött útinaplóból. BN 1905. máj. 31. c. cikket és jegyzetét.

128. *A leszerelt köztársaság.* BN 1905. júl. 11. 7. l. — Hírek — Lellei. *Beevez szegény Pátyomkin:* A Pátyomkin hajón szocialista agitáció folyt, lázadó matrózai Konstanzában a román hatóságoknak adták meg magukat. A Pátyomkin a Fekete-tengeri flotta egyik hajója volt. Ady városfelforolásai erre céloznak: a Pátyomkin Ogyesszből futott ki. — *Cantacuzene:* konzervatív román politikus, 1905–7 között miniszterelnök. A BN tudósítása alapján ide írjuk az újságíróknak adott nyilatkozatából azt a részt, amely Ady fenti szavait inspirálta: „. . . Nem háromolhat ránk semmi más földadat, mint hogy az emberiség törvényeinek engedelmeskedjünk. Románia sohasem lesz a világ semmiféle hatalmának hóhéja: szabadságban születünk és csak szabadságban boldogulhatunk és juthatunk előbbre.” — *Ezeket a szavakat elmondhatta volna-e Goluchowsky?*: I. Szobor nagykövetek. BN 1905. máj. 7. c. cikket és jegyzetét. — *Csak éppen a román kirélyné ne lett volna kíváncsi a Pátyomkin vezéreire* .: a Pátyomkin megadása után a királyi család azt a kívánságát közölte, hogy a hajó két tisztjét és gépészt, akik a Pátyomkint vezették, nagyon szeretné látni. Az illetők elutaztak Sinajába. — *Carmen Sylva* (1843–1916) I. Károly román király feleségének írói álneve. — *Mihlós cár ma a világ első trója.* Senkisémm gyűlölhetsi őt úgy, mint a lelke mélyén Gorkij. Nem tud a drámaival konkurálni: Gorkij anti-pátiájához más vonatkozásban l. a Barnum és Andrejeva c. cikket és jegyzetét. ■ BN 1905. jan. 30.

129. *Nagelmackers György.* BN 1905. júl. 12. 6. l. — Hírek — A. E. A cikk értéséhez ide iktatjuk A hálókocsi-társaság alapítójának halála c. hírcikket a BN aznapi számából.

A hálókocsi-társaság alapítójának halála Párizsból jelentik, hogy Nagelmackers György, a nemzetközi hálókocsi-társaság elnökgazgatója, tegnap Villepreux-ben, ahol nyaralt 61 éves korában meghalt.

Az elhunyt, akinek talán a föld valamennyi fejedelmétől volt kitüntetése, maga alapította azt a társaságot, amelynek élén állt. Nagelmackers György egy régi belga patricius családból származott s fivére ma is a lièges-i Nagelmackers-féle bankházat vezeti. A család gyermekei gondos nevelésben részesültek és az idősebb, György, a mérnöki pályára lépett. Diplomát nyerve Amerikába ment, ahol a vasútügyet tanulmányozta. Akkoriban Európa egyik államában sem voltak még háló- és étkezőkocsik alkalmazásba véve és Nagelmackers visszatérve hazájába, két ilyen vasúti kocsi-modellt hozott magával és kísérletet tett, hogy honfitársaival részvénytársaságot alaptson az eszme gyakorlati kiaknázására. Kísérlete azonban nem sikerült és nem sikerült az sem, amelyet angol tőkével akart keresztülvinni. Végre mégis csak megalapította a belga társaságot és a brüsszel–kölni vonalon használatba vett Pullman-kocsik fényesen beváltak. Azóta a társaság kiterjeszkedett az egész világra. Nagelmackers eszméje volt a transz-szibériai vasúti vonal is, a london–pekingi egyenes összeköttetés, amelynek forgalmát a kelet-ázsiai háború most megszakította. Nagelmackers csaknem az összes európai nyelveket beszélte és egyéniségét végtelen szílvjóság jellemezte.

BN 1905. július 12.

Blanc úr: a monte-carlói Játékbank igazgatója.

130. *A pápa durcáskodik.* BN 1905. júl. 13. 6. l. — Hírek — A. E. *Vatikáni Pius sehogysem akarja megtanulni az esztelen gallusok lélektanát. Ezer bocsánat: laguna-lelke van őszentségének:* Ady szavaival arra céloz, hogy X. Pius pápává választása előtt velencei bíbornok volt. — *Még a sze-*

paráció például nem mert kontra-ünnepeket csinálni.: az állam és egyház szétválasztása. — Már egy cifra esetet szemünkkel láttunk. A klerikális lapok tüntető gyűlést hívtak össze a pápa mellett tavaly — Derby-vasárnapra. Bizonyisten hárman gyűltek össze a Madeleine-templom elé fehérszalagos gomblyukakkal: I. párizsi noteszkönyvének eme bejegyzését: „egy tüntetés a pápa mellett s két ember jelent meg”

131. *A magyar Kanada.* BN 1905. júl. 14. 6. l. — Hírek — A. E.

Zelensky Róbert (1850—1945) az ország egyik legnagyobb vagyonának ura, az agrár érdekeknek egyik legkonzekvensebb védelmezője. — Ennek a nagy cikknek csiráit szintén párizsi noteszkönyvében találjuk meg: Kanadában a XIV. és XV. Lajos korában kivándorolt franciáknak 15—20 gyermeke van. — A kanadai franciák XIV. Lajos nyelvén beszélnek, a babát Catin-nek hívják (Catherine). Vö. ezzel a cikk következő passzusait: *A kanadai franciák között még divat a sok gyerek. Morálisak, szinte bajorok a lelkeikben . . . De megmaradtak — franciáknak. XIV. Lajos korának a nyelvét beszélik. A kisgyermekek Kanadában Catherine-nak, Catin-nak hívják a babát. Aki tudja, e szó mit jelent a mai franciaság argot-jában, megsejthetik, hol maradtak a kanadai franciák az európaiaktól: Catin, a mai francia argot-ban kurvát jelent. — Valamikor azt a szöveget mondták a földön, meg kell bocsátanunk az apagyilkos magyaroknak is, óh mert nagyon kevesen vagyunk: utalás Széchenyi István szavaira. A cikkhez I. még Egy tiszteletes úrhoz.* BN 1905. márc. 12. c. cikket és jegyzetét.

Mj.: Vp (146.) Isz (145.) J (168.)

132. *Billiárd-akadémia.* BN 1905. júl. 15. 6. l. — Hírek — Lellei.

A múltkor nekem elégedetlenül panaszkodott egy angol. Azt mondta, hogy Skóciában ismer egy pásztorembert, aki messzebb tud köpni, mint Pozsgay Miklós: I. Péntek esti levél. MK 1905. máj. 7. c. cikket és jegyzetét.

133. *Két Bourbon.* BN 1905. júl. 16. 6. l. — Hírek — Pont.

Ismerünk egy másik Bourbont is. Don Alfonzo Bourbon herceget. Nagyon derék úr. Magyarországon sokan ismerik. Vidéki, polgári szállodában beszélünk egyszer mi is vele: vö. ezzel: AEÖPM III. Bourbon herceg Nagyváradon. 165—166. I. s még: 182, 396, 403, 436, 445. I. AEÖPM. IV. 109, 252, 406. I.

134. *Nagyon furcsa esetek.* BN 1905. júl. 16. 9. l. — Hírek — A.

I. Sarah Bernhardt házassága

Ó látta az arcképét a legcsinosabb szatírnak, ahit tegnap a Bois-ban elfogtak a rendőrök: I. A párizsi Bois veszedelme. AEÖPM. V. 232. —

II. A nagy száműzött

Déroulède: I. A nacionalizmus alkonya. BN 1905. ápr. 8. c. cikket és jegyzetét.

III. A cár és a barátja

I., ehhez: A cár és a lyoni tudós ember c. cikket és jegyzetét. AEÖPM. V 251.

Mj. A cár és a barátja: Vál (127.)

135. *Költőkirályból — finansminiszter.* BN 1905. júl. 18. 4. l. — Hírek — A. E.

A cikk értéséhez ide iktatjuk az Echegaray — pénzügyminiszter c. hírcikket.

Echegaray — pénzügyminiszter

Spanyolországban megint kitört a kormányvívás és egyelőre úgy hitték megoldhatónak, hogy Ursais pénzügyminisztert távozásra kényszerítették. De a kormány helyzetén ez sem igen javított és így támadt a miniszterelnöknek az az ügyes ötlete, hogy José Echegaraynak, a világhírű drámaírónak ajánlotta föl a pénzügyminiszteri tárcát. Echegaray el is vállalta a felajánlott miniszteri tárcát. Echegaray volt már Amadeus király alatt kereskedelmi és közoktatásügyi miniszter, de azóta nem vitt vezető szerepet a politikai életben. Népszerűsége megerősítheti a mostani kormány pozícióját és ennek bukása esetén könnyen megeshetik, hogy ő kerül a kormány élére. Echegaray különben a matematika és természettan tanára a madridi technikai főiskolán és éppen e munkássága révén választották meg már 1868-ban az akadémia tagjává. Echegaray nagy munkakedvére és erős hazafiságára vall, hogy 70 éves korában vállalkozott arra a nem könnyű feladatra, hogy hazájának zilált pénzügyeit rendbehozza.

BN 1905. július 16.

Lett belöle Alfonz király minisztere: I. Egy füstbe ment házasság. BN 1905. jún. 22. c. cikket és jegyzetét. — *Galeotto:* a Roman de Lancelot c. lovagregény egyik alakja. Lancelot és Ginevra királyné szerelmi közvetítője. Innen általában értelme: kerítő, pletykacsináló. Nálunk Echegaray drámája tette közkeletűvé: a nagy Galeotto, vagyis a rossznyelvű, bűnrecsábító nagyvilág. A nagy Galeotto Echegaray leghíresebb, egész Európát bejárt darabja. — *Echegaray, José Don*, spanyol drámáiról (1835 — 1916). Mai szemmel nézve Ady messze túlértékelt — a miniszterséget vállaló gesztusát is. — *A Perez Galdosok türelmetlenség:* *Perez Galdos* (1843 — 1920) spanyol regény- és drámáiról, regényeiben és drámáiban nagy szerepet játszik a politikai célzatosság. Főbb művei: *Az aranyforrás*, *Donna Perfecta*, *Gloria* c. regényei s az *Elektra* c. dráma mely antiklerikális tendenciájával nagy vitát keltett, s Európa legtöbb színpadán előadták. Egyes műveiben szociális részvét is megszólal. Ady szavai erre utalnak.

Mj.: VT (249.) Ai (124.) Tp (49.) Vál (127.)

136. *Egy holttest.* BN 1905. júl. 19. 5. l. — Hírek — Lellei.

Mert tudod, kétféle ember van. Gyalogjáró és gépenjáró. A gépenjáró kötelező a gyalogjárót megelőlni: mintha ez a mondat lenne a csírája egy későbbi novellájának: Az automobil. AEÖN (615. l.)

137. *Hazafi Veray.* BN 1905. júl. 19. 6. l. — Hírek — Pont.

Hazafi Veray János (1860 — 1905) igazi neve, Vevera János volt. Szatmár megyei parasztszaládból származott. (Tóth Béla írta halálát glosszázó Esti levelében. PH 1905.) Ady különben már egy 1904-es párizsi cikkében is felhasználta alakját. A francia Hazafi Verai. AEÖPM. V. 243. A BN aznap Hazafi Veray János meghalt címmel adott hírt az esetről. Érdemes ideiktatni, mert a hiányzó, sehol sem található biográfiát pótolja s egyúttal Ady-nekrológiát magyarázza.

Mj.: Ai (125.)

Hazafi Veray János meghalt

Hazafi Veray János ma delután a Rókus-kórházban hosszas betegség után meghalt. Az öreg népköltő ismert alakja volt a fővárosnak úgy, mint a vidéknek. Zsinóros magyar ruhájával, árvalányhajas Kossuth-kalapjával, fokossal a kezében megjelent mindenütt, ahol valami nemzeti ünnepség, választás volt. Tömérdek „megrovási kalandot” osztogatott ilyenkor szét,

s az így egybegyűlt pénzt rendszeren jótékony célra fordította. A „haza vándor lantosa” még a múlt évben kezdett betegeskedni, s három ízben is kezelték a Rókusban, de a természete nem vette be a kórház egyhangú, csöndes nyugalalmát. Pár napi tartózkodás után otthagyta a kórházat, bár a Rókus kórház igazgatója, Müller Kálmán miniszteri tanácsos külön betegszobát bocsátott a rendelkezésére s külön ételmezésben is részesítette. Az öreg a kórházban is tovább csinálta a rigmusokat, megverselte a felügyelőket, az apácákat, az orvosokat — mindenkit. Amellett egyre kifelé vágott, az életbe, a lármás utcára, amelynek állandó érdekessége volt. Mikor aztán a téli választások következtek, nem volt tovább a kórházban maradása. Kikérdezkedett, el is bocsátották, s a fürge öreg a kerületekben itt is, ott is ténykedett vidám megrovási kalandjaival. A választások után újból a kórházba került, de pár nap múlva megint csak otthagyta, s a vidéken kóborolt. Legutóbb Irsára ment, ahol kis házikója van. Ott azonban újra elővette régi betegsége, a tüdőtágulás, úgyhogy kénytelen volt negyedszer is visszatérni a Rókusba, ahol *Angyán* tanár osztályának 41. számú kortermében helyezték el. Veray János ott feküdt június 19-ike óta. Tüdőbajához újabban lieveny vesegyulladás is járult és orvosainak, dr. Stettnernek és dr. Illésynek gondos kezelése mellett is ma délután 2 órakor meghalt. A halottat átvitték a Stahly-utcai halottasházba. Kórházi szekrényében 17 krajcárt találtak, de felvétele alkalmával 41 koronát tett letétbe a kórház gondnoki hivatalában.

BN 1905. július 19.

138. *Jön-e a nagy gép?* BN 1905. júl. 20. 4. l. Hírek. — A. I.
piscis sapiens: : bölcs hal. *A jövőndő a madaraké, a világ jövőndő ura is madár lesz. A levegő az ő világuk*: mintha ez a gondolat is muukálna egy későbbi kis jegyzetében: „A madarakat megcsúfolták a repülőgépek.” Madarak és pogányok. Távolság a csatatérről. Világ 1915. Mintha az 1905-ös fantáziálása folytatódna itt. — *Egy szép napon óriási örömtől harsog fel a világ. Erős, győzedelmes gépeivel fejeknek felett suhog el Knabenshue Toledóból, vagy Rihász úr a széhely hegyek közül*: nem sikerült kideríteni, hogy képzelt, vagy valódi alakokra gondolt-e itt Ady.

139. *Mary királynő szomorúsága.* BN 1905. júl. 21. 7. l. — Hírek. Lellei.

Olyan vásárcsarnoki királynő persze: La Reine des Halles. I.: Mi carême AEÖPM. V. 16. — *Phryné*: híres szépségű görög hetéra i. e. a IV. században, Apelles s Praxiteles modellje is volt. — *Loubet Romában, a kis olasz király s termékeny montenegrói párja Párizsban, együtt nem kaplak annyi hozsánnd, mint Mary királynő a Szajna partjain*: az olasz dinasztiát a montenegrói fejedelmi családból származó feleséggel frissítették föl. Ady Loubet római s az olasz királyi pár párizsi látogatására céloz. A kölcsönös látogatásról l. 1904-es cikkét, A Marseillaise. AEÖPM. V. 52. — *Aztán. . aztán elmúlt minden. Mert minden elmúlik. Eleonóra hercegnővel sohaíratja ezt meglehetősen szépen Goethe*: Ady zilahai gimnazista korában német tanára, Kerekes Ernő biztatására Goethe Tassóját csaknem egészében lefordította. Gyakran hivatkozik erre, avagy reminiszcenciaképpen felmerül írásaiban ez az ifjúkori emléke. — *Montíjo Eugenia*: (1826—1920) III. Napóleon felesége, akinek a császárság korában nagy befolyása volt a francia politikai életre.

140. *Az első pipás.* BN 1905. júl. 23. 7. l. — Hírek — A. E.

Messze Saint-Malóban szobrot állítanak Jacques Cartier-nek. Az első pipásnak a fehér emberek között. Az első modern embernek. a BN aznapi híre

között találjuk A dohány meghonosítójának szobra c. híradást: „Ma leplezték le szülővárosában Saint-Malóban Jacques Cartier-nek, a híres francia felfedezőnek szobrát. Cartier 1491-ben született Saint-Malóban. Neki köszönhet Franciaország kanadai birtokait és ő volt az, aki a dohányt áthozta Európába. Cartier a dohányzást a kanadai benszülöttektől tanulta el, akik a moszkító cspése ellen védekeztek általa. Ő is megkóstolta a dohányfüstöt, de eleinte nemigen ízlett neki, mert azt írta haza leveleiben, hogy nagyon sajnál a torkát. Később azonban, úgy látszik, nemcsak maga szokott rá, hanem rászoktatta a cspős fűstre hongitársait is, akik most halálból szobrot emeltek neki.” Adyt érezhetően inspirálta a BN napíhíre.

Mj.: TP (99.)

141. *Bejelentett disznóságok.* BN 1905. júl. 26. 7. l. — Hírek — Lellei. — *Hogyan? Hát a belga királyleány s a fenséges köburgi herceg nem mondták meg el mindent egymásról?* : l. Király az árokban. BN 1905. márc. 4. c. cikket és jegyzetét. — *Fülöp herceg viszont nem az a j.m.f. ember (francia szavak kezdőbetűje a három betű, e szavakat „füttyülök rá-nak” próbálták néha fordítani):* Je m'en fiche. — *Eselleg némely szavakat görögül fogunk kiírni, mint egy párizsi lap tette a Syveton-ügy idején:* l. A nacionalizmus alkonya. BN 1905. ápr. 8. c. cikket és jegyzetét. —

142. *A temető revíziója.* BN 1905. júl. 27. 6. l. — Hírek — Pont.

Salisbury, Robert Artur (1830–1905) angol politikus, ügyvéd, konzervatív képviselő. Disraeli halála után a konzervatív párt vezére. . háromszor volt miniszterelnök. Kormányelnöksége alatt volt a búr háború. — *Bizony, ennek a világnak ma sem kell Athén. Ez Spárta és az otromba római köztársaság igézete alatt él ma is. Leborul a Forum szószátyár és ravasz népsége előtti.* : ismét csak felbuknak jelképek értelemben Athén és Spárta, amely szimbólum — mint már többször volt alkalmunk utalni rá — majd A magyar Pimodánban kap végső értelmet és magyarázatot. Ez a passzus azért figyelemreméltó, mert itt maga Ady elég világosan körvonalazza, hogy jelképrendszerében mit is jelent ez a két név. Ezen is átüt Ady alapos klasszikus műveltsége, amelyre Nagykárolyban, de főleg Zilahon tett szert. Kincs Gyulától tanult görögül. — *És arról sem jó hír, hogy Spencernek volna sürgős a hely:* ismét feltört itt Ady Spencer tisztelete, amelyről 1902-ben többször is vallott, amikor tanaival a Huszadik Században megismerkedett. l. AEÖPM. III. 76. — *Már his francia nebulóknak tanítják, hogy Napóleon fenevad volt és nem nagy ember:* vö. párizsi noteszkönyvének következő bejegyzésével: „Ellátogatni lány- vagy fiúisk. impr. de főként az írásbeli dolog.” AEÖPM. V. 198. — *A földi terek után megtisztulnak a temetők és pantheonok is. Nem fogja lelármázní gógös magasságával Thiers sírköve a Balzacokét:* egészen biztos, hogy saját 1904-es vizuális élményei alapján írta ezt Ady, vö. ezzel párizsi noteszkönyvének eme bejegyzését: „Chopin sírja kékfnefelejcses, Balzacé elhanyagolt. Talma sírja csupa zöld, Musset szüleiével fűzfa alatt. Thiers sírja: Patriam dilexit, veritatem coluit” (AEÖPM V. 195).

143. *Charles Lecocq haldoklik.* BN 1905. júl. 28. 7. l. — Hírek — A. E.

L. a BN napíhírét. Lecocq nagybeteg. „Párizsból táviratozzák, hogy Charles Lecocq, a hírneves zeneszerző súlyosan megbetegezett. Néhány nap előtt műtétet végeztek rajta, mely noha jól sikerült, környezete mégis nagyon aggódik a beteg állapota miatt. Lecocq mester most hetvennégy éves.” BN 1905. júl. 9. l. — *Viens poupoule, viens poupoule, viens.* . : gyere tyúkocskám, gyere tyúkocskám, gyere. — *Harmonikás apacs-csemete*

csalogatja varáhol az éjszakában a kis széduő, csacsi Ninettel. : Ady itt Lecocq operettjére is utal. Ninette, 1896. — *Miért nem daloltatsz neki Angot asszony leányával valamit? Vagy a docteur Miracle rakoncátlan, bolond, ifjú dalaiból?* : Ady Lecocq Angot asszony lánya c. híres daljátékára, valamint a Bizet-vel közösen komponált első operettjére, a Le docteur Miracle-ra utal. — *És Párizs vad kékvókot jár.* : korabeli divatos amerikai tánc. — *Szegény Lecocq apó, ha talán igazi poéta lett volna, meghal a camargo idején:* Lecocq egyik első operettjére (1879-ben komponálta) céloz itt Ady. — *Lecocq, Alexander Charles* (1832—1918) francia operettkomponista, negyvennégy operettet írt, számos dalát énekelték. Ady a Lecocq egykor népszerű kompozícióival szemben divatossá vált új dalokra utal cikkében. — I. még Az operett földadása c. 1904-es cikkét. AEÖPM. V. 79,

Mj.: TP (77.)

144. *Vilmos császár revolvere.* BN 1905. júl. 29. 6. l. — *Hírek — Pont. Kellenek a világnak a körülhetetlen császárok. Bourbon Károly fenevad volt, de egy Stendhal is imádja. A szép, a hatalmas, a dicső monstrumok a világ urai:* vö. ezzel párizsi noteszkönyvének egyik bejegyzését „Michelet az áruló Bourbon Károlyt monstrumnak rajzolja. De hatalmas és gyönyörű monstrum volt!!!” — *Van egy prófétalelkű emberem Lyonban. Azt jósolta, hogy bomba fog szétszaggatni*” : I. ehhez Nagyon furcsa esetek. III. A cár és a barátja, BN 1905. júl. 16. c. cikket és jegyzetét. Különben Ady Miklós cár és Vilmos császár beszélgetését glosszázza.

145. *Bartet asszony.* BN 1905. júl. 30. 6. l. *Hírek — Lellei.*

Bartet, Jeanne : (1854—1941) francia színésznő. Ady első párizsi útján, 1904-ben figyelhetett föl rá. — *Legyen csak chevalier de la Légion d'honneur Bartet asszony: a becsületrend lovagja. — A szerelmi játékszer rangjáról emelintik már Párizsban is a nőt, de egyszerre még olyan csekély dolgot sem lehet megcsinálni, mint annak idején a nagy forradalom volt. Mert ez nagyobb forradalom. Prévost legyen a megmondója:* I. a Sára és a korbács. BN 1905. febr. 12. c. cikket és jegyzetét. — *Az új még alig jelentkezik a francia ég alatt, hol még a vagyongyűjtés lázát is a tökéletes szerelmi lényül kiművelt nő érteti meg:* vö. ezzel párizsi noteszkönyve eme bejegyzését: „Franciaország gazdag, mert sok pénzbe kerülnek a nők.” AEÖPM. V 196.

Mj.: TP (80.)

146. *Margitsziget és Bártfa.* BN 1905. aug. 1. 5. l. *Hírek — A. E.*

Liane de Pougnynak akad még Bártfán egy-egy gazdag mexikói bolondja? : I. Chavanne Lujza naplójából. BN 1905. jan. 15. c. cikket és jegyzetét. — *Melba, Nellie* (igazi nevén Helen Porter Mitchell) (1861—1931) ausztráliai angol koloratúr énekesnő. Brüsszelben tűnt fel 1887-ben, de két éven belül már Londonnak és Párizsnak is ünnepelt művésznője, s ettől kezdve 1926-ig mindenfelé nagy sikerrel szerepelt. — *Hallom, hogy Budapestnek a Margitsziget a gyöngye. Mondják el kérem, mi mindent lehet ott kapni? És önök, mint erkölcsös emberek, becsületesen válaszolnak:* — *Tífuszt.* . . : ide iktatjuk a Tífusz a Margitszigeten c. hírcikket, mint ami Ady cikkének témáját adta:

Tífusz a Margitszigeten

Budapest gyönyörű üdülőhelye, a Margitsziget — riasztó hírek újsá-
golvák — járvánnyal fenyegeti a fővárost. Néhány nap óta lázas megbetege-
dések fordulnak elő a nyári szigetlakók között s egy esetben ez a lázas állapot
már a tífusz kétségtelen és legtipikusabb tüneteit mutatja. Ezt a beteget

ma kórlázba szállították. Az eddig történt vizsgálatok szerint a margitszigeti ivóvíz nem okozhatja a betegséget. A sziget talajviszonyai sem magyarázzák meg a járványt. Lehetséges és a legnagyobb mértékben kívánatos, hogy az előfordult esetek szórványosak és elszigetelhetők. De a veszedelem mégis megvan, amely ellen a leggondosabb vizsgálat s a legsürgősebb óvintézkedés szükséges, mivel a mi értesülésünk szerint nyolc tifuszgyanus, lázas megbetegedés történt pár nap óta. Ha a víz talán nem is látszik megmérgezettnek, mindenesetre ajánlatos, hogy a szigeten tartózkodók csak artézi vizet igyanak s gondosan meg kell vizsgálni a szigetre hordott tejet is. A járványkatasztrófát minden lehető körülmények közt meg kell akadályozni. Rettenetes volna, hogy a fővárosnak majdnem egyetlen igazi üdülőhelye fészkkévé váljék egész Budapestet fenyegető veszedelemnek.

BN 1905. július 25.

A cikkhez 1. még: Európa Kairója. BN 1905. ápr. 26. c. cikket és jegyzetét.

147. *Short Story*. BN 1905. aug. 2. 6. 1. — Hírek — Pont.

Harte, Bret Francis: (1839—1902) amerikai novella író. Ifjú korában sokáig élt Kaliforniában, majd változatos élet után egyetemi tanár és konzul lett. Kaliforniai benyomása alapján írta meg rövid elbeszéléseit, amelyekben mester volt. Művei: *Condensed Novels*, *Poems*. Híres novellái a maga alaptotta *Overland Monthly* című folyóiratban jelentek meg. Magyarul is megjelent művei közt ismertebbek: Kaliforniai beszélyek, Egy bánya története, Az aranyásó. — *short story* elbeszélés.

Mj.: TP (51.) Ai (126.)

148. *Mister Alexander esetéből*. BN 1905. aug. 3. 6. 1. Hírek — Pont.

Haitiban, Domingóban Arisztidész, Démoszthenész, Szolón, Lükurgosz és Szokratész neveket hordanak. Mister Alexander is azért viseli a klasszikus nevet, mert Macedóniai Fülöp fiával tart lelki rokonságot: vö. ezzel párizsi noteszkönyvének ezt a passzusát: „Haiti sziget szabad négei ilyen neveket viselnek: Démoszthenész, Lükurgosz, Alkibiadész stb.” AEÖPM V. 190. — *De még Amerika sem érdemli meg, hogy a Schoelcher-féle ádhumanizmus béketűrésével tűrje ezt a lehetetlen sisera-hadat*: vö.: ezzel Vadházasság a Vigadóban. BN 1905. jan. 17. című cikkét és jegyzetét. Ott a legnagyobb tisztelettel írt Schoelcherről és rabszolgaszabadító gesztusáról. Úgy érezzük, hogy Ady igazságtalanságát a cikkben leírt egyedi eset magyarázza — de nem menti semmiképpen. Mindenképpen egyszeri hang különben Ady publicisztikájában a Mister Alexander esetéből, hiszen a legnagyobb rokonszenvvel írt mindig a gyarmati népek felszabadulási törekvéseiről, s egyben ugyanakkor legtöbbször pejorativ a gyarmatosítók civilizátorságáról: l. pl. Ranavalona. Két számar beszélgét, BN 1905. márc. 26. s ápr. 13. című cikkeket és jegyzeteiket

149. *Alfonzó imádkozik*. BN 1905. aug. 4. 6. 1. — Hírek — A. E.

San-Sebastianból rózsás hajnalon eltűnt a király. Még meleg volt főléses ágya. De Alfonzó nem volt sehol: l. Egy füstbe ment házasság. BN 1905. jún. 22. c. cikket és jegyzetét.

Mj.: TP (101.)

150. *A név*. BN 1905. aug. 5. 1. Hírek — Lellei.

Mj.: TP (36.)

151. *Nagyon furcsa esetek.* BN 1905. aug. 6. 10. l. — Hírek — A.

I. *Egy kis tévedés* I. ehhez párizsi noteszkönyvéből ezt a bejegyzést: „Magyarország olyan szegény, hogy még elismerése sincs jelese számára.” AEÖPM. V. 195. *Lengyel Zoltán*: I. Jön a terület. BN 1905. febr. 15. c. cikket és jegyzetét. — *Papp Zoltán*: I. Péntek esti levél. MK 1905. ápr. 9. c. cikket és jegyzetét. — I. *Prielle Kornélia*: BN 1905. júl. 11. c. névtelen cikket és jegyzetét.

II. *A szerb trónörökös útja.* — *Sándor úrfi, a kitünő herceg, még két évvel ezelőtt Genfben, mint Karagyorgyevics Péter szabad genfi polgár fia a kereskedelmi alkalmazotti pályára készült. Közben egy apró incidens történt és Sándor úrfi trónörökös lett Szerbiában: Karagyorgyevics Péter Obrenovics Sándor király meggyilkolása után 1903-ban lépett trónra.*

Mj.: Ai (127.) Isz (91.) TP (53.)

152. *A halott hadsereg.* BN 1905. aug. 9. 6. l. — Hírek — Pont.

Qui vive? La France. Quand même. Ki éljen? Franciaország. Csak azért is: *Déroutede* koszorút küldött *San-Sebastianból.* Talán *Delcassé* is küldött egyet titokban.: I. Combes bukása. BN 1905. jan. 19. c. cikket és jegyzetét. — *Jaurès*-hoz I. az előző utalást. — *Bebel August Ferdinand*: (1840—1913) a német szociáldemokrata párt megalapítója és parlamenti képviselője. A kor nemzetközi munkásmozgalmának egyik vezető alakja.

153. *Világ-reulett.* BN 1905. aug. 10. 1. l. Vezércikk — (A.)

*Az orosz Monte Carlo fehér lobogót tűzött ki. Sprengolta a bankot a merész japáni játékos: az orosz—japán háborúban ekkor már nyilvánvaló volt az oroszok veresége. Erre utalnak Ady szavai. — De aggódni ne tessék. Van még némi kincsük Blanc úréknak: Ady arra céloz, hogy a cári kormány francia kölcsönökkel folytatta a háborút a Távol-Keleten. Blanc úrhoz I. Nagelmackers György. BN 1905. júl. 12. c. cikket és jegyzetét. — Portsmouthból, Amerika földjéről, ezt üzeni a világpolitika partnereinek Witte: Roosevelt amerikai elnök közvetítésével itt kezdődtek az orosz—japán békét előkészítő tárgyalások. Ekkor még az orosz—japán béketárgyalások csak kezdeti stádiumban voltak. — Wittéhez I. Turgenyev lányai. BN 1905. jan. 26. c. cikket és jegyzetét. — *Fő-croupier*: a bankadó segédje játékkaszinókban. — *Komura, Jutaró*: gróf, japán diplomata (1854—1911) külügyminiszter, a japán békedelegáció egyik tagja. — *Az angol Portsmouth nem vár semmi jót az amerikai Portsmouth-tól. A francia bank még pénzt Iger Wittének. A francia flotta szerelmesen szalad angol vizekre. Feledue Jeanne d'Arc, régi gyűlölet, Napóleon-buktatás, Fashoda, Egyiptom. Franciaország megöleli Japán bardáját, orosz imádjának legféltelenebb gyűlölőjét, Angliát.*: a francia flotta augusztus 8-án megjelent Portsmouth angol hadikikötőben, és ott óriási lelkesedéssel fogadták mint a francia—angol barátságának jelét. — *És mikor Cambon nagykövet a legüzesebb tosztot mondja virágos feddélzeten a Victoria and Albert-nak*: Edward angol király a Victoria and Albert yachtton díszebédet adott, amelyen a királyi család tagjain kívül Cambon francia nagykövet és a francia hajóraj tisztjei vettek részt. — *Faites vos jeux, messieurs*: I. Szent Antal és a rulett c. 1904-es cikkét, AEÖPM. V. 146. A rulett-játékban a croupier szól így a játékosokhoz: Kezdődjék a játék, uraim! —*

154. *Vanda, Mariska, Dóra.* BN 1901. aug. 11. 5. l. — Hírek — A. E.

Valamikor s nem is régen szimbolista volt a modern költő. Ma bódítóan krinolin ellenes áramlat ömli körül édes asszonyainkat s Maeterlinck megírja

Monna Vannat: I. Ady cikkét. Monna Vanna igazsága. NN 1903. febr. 7. AEÖPM. IV. 28.

Ady napihírekből írta cikkét. Két eset forrását sikerült is megtalálnunk. Ide iktatjuk azokat mint Ady cikkének értelmezni segítőit:

Mj: TP (108.)

Diákszerelme Oroszországban

Volhíniában egy tizennyolc éves gyermekifjú szörnyű szerelmi tragédiát okozott. Egy Krazuszkij nevű tizennyolc éves lengyel diák, előkelő varsói szülők gyermeke, nevelőjével, Konopatзки tanárral látogatóban volt Soltan grófnőnek bilcsei birtokán. A diák beleszeretett a grófnő hűgába, aki azonban nem tudta viszonzni a gyermek érzelmeit. Krazuszkij elkeseredésében revolverrel lelőtte a leányt s a nevelőjét s azután főbelötte magát. A szerelmes diák és a nevelője azonnal meghalt, a fiatal grófnő pedig halálos sebet kapott.

*

Megőrült a hőségtlől

Egy debreceni előkelő úri család fiatal tagja tragikus halállal múlt ki tegnapelőtt. Polgár Csarnay András debreceni lakos 16 éves Mariska lánya pár nap előtt hirtelen rosszul lett. A szülők azonnal orvost hívtak, ki megállapította, hogy a szép leány a hőségtlől lett rosszul és súlyosabb természetű agybajt kapott. Három napi odaadó gondos ápolás után a szülők kétségbe esve vették észre, hogy leányuk elméje megzavarodott. A kezelő orvos tanácsára a szerencsétlen leányt kórházba vitték. Az orvosi tudomány azonban már nem tudott segíteni rajta s néhány napi iszonyú kínlódás után tegnap a kórházban meghalt.

BN 1905. augusztus 11.

155. *Jegyzetek a napról*. BN 1905. aug. 13. 6. l. — Hírek — Pont.

I. *Bonci mester szökhik*. 1. ehhez Nagyön furcsa esetek. BN 1905. aug. 26.

II. *Madame Hofer milliója*

III. *Hol van Gorkij?*

pioupiou: bakák francia beceneve.

Hiszen azok a zemsztvók voltak: a zemsztvó, autonóm helyi közigazgatási szerv volt a forradalom előtti Oroszországban 1880 óta. A nemesség, a parasztság és a városi lakosság választotta, s hatáskörébe közművelődési, népjóléti, s adóügyek tartoztak. — *Cagliostro, Alessandro*: gróf, hírhedt kalandor, eredeti nevén Giuseppe Balsamo (1743—1795). — *Gorkij Szentpétervárott van, in custodia honesta...*: államfogságban. — *Gorkij Mariusként siránkozik Ogyessa romjain: Marius Gaius* római hadvezér és államférfi (i. e. 156—86). Több ízben római konzul, bukása utáni bolyongásában Carthagóban is feltűnt. — *Gorkij az ő orosz Tuszkulánumban annak a nézetének adott kifejezést, hogy a vén hülye már minden emberi türelemmel visszaél. N. B. A vén hülye: Tolsztoj*. 1. ehhez a BN előző napi kis hírcikkét: Gorkij — Tolsztoj ellen. A befejező kommentálól mondatokat valószínűleg maga Ady írta.

Gorkij — Tolsztoj ellen

Pétervárról jelentik: Köztudomású, hogy Tolsztoj egy nyilatkozatában elítélte azokat a liberális eszméket, amelyek egész Oroszország minden fölvilágosodott emberét magukkal ragadták. A radikális sajtó e nyilatkozatáért keményen megtámadta Tolsztojt s a támadók közé most Gorkij is beállt. A többi között a következőket mondta:

— Ez az ember (Tolsztoj) a gondolatai rabszolgájává lett. Már hosszú ideje egyáltalán nem is vesz részt az orosz életben és már nem hallgatja

olyan szívesen a nép szavát, ahogy kellene. Egyszer szemtanúja voltam: amint Tolsztoj előtt megjelent egy csomó paraszt, hogy valami tanácsot kérjen tőle. És ahelyett, hogy meghallgatta volna a muzsikokat és útbaigazította volna őket, az eszméit kezdte nekik kifejtetni s az egyszerű parasztokat olyan filozófiai előadásokkal traktálta, hogy még intelligens emberek sem tudták volna megérteni. Tolsztojnak Oroszország mostani helyzetéről való nyilatkozatait igazán nem lehet komolyan venni. Túlságosan messzire él a valóságtól.

Ez a nyilatkozat még komoly és udvarias. De vannak véresszájú nyilatkozatok is, amelyek az öregkorral járó gyöngeséget emlegetik. És érdekes, hogy miközben Oroszországban Tolsztojnak nagy ellenzéke van, egyre növekszik a befolyása — Japánban. És még érdekesebb, hogy nem az író Tolsztoj a népszerű, hanem Tolsztoj, a vallás-filozófus.

BN 1905. augusztus 12.

156. *A ramlehi remete.* BN 1905. aug. 15. 6. l. — Hírek — Lellei.

Habsburg Lajos Szalvátor főherceg (1847—1915) a Habsburg-ház toszkánai ágának tagja, a hadseregből ezredesi ranggal lépett ki, s yachtján beutazta a különböző világrészeket. Utazásairól írt könyveit maga illusztrálta. A Ramlehről írott 1900-ban jelent meg. l. még AEÖN. I 317. s. A király BN 1905. aug. 18. c. cikket és jegyzetét.

Mj.: AEÖN (333.) TP (102.)

157. *Nagyon furcsa esetek.* BN 1905. aug. 15. 9. l. Hírek — A.

I. *Ázsia diákjai*

A megfordított perzsa—görög harc változtatja most meg a világ arculatát. A japániak — az athéniak.: Ady többször előforduló, magasra értékelő jelzőjét alkalmazza ez esetben a japániakra, amelynek értelmét A magyar Pimodánban bontja majd ki. l. ehhez még Magyarul is tudnak. BN 1905. márc. 2-i cikkét és jegyzetét. — *aino*: kaukázusi eredetű nép, Japán őslakói. —

II. *Lindner hadnagy*

Verescsagin: a nagy orosz festő, az orosz—japán háborúban halt meg 1904-ben. l. Az orosz Vöröskereszt kiállítása c. 1904-es cikkét. AEÖPM. V. 111. — *Andrejev, Leonyid*: (1871—1919) orosz író. A vörös kacaj c. könyvében írt az orosz—japán háború borzalmairól. Erősen pesszimista világnézetű író. 1917 után emigrált.

III. *Carnegie milliója*

Carnegie, A: l. Chimerapolis. BN 1905. aug. 18. c. cikket és jegyzetét. Ady kis glosszáját a BN hírcikke — A Carnegie pénze — ihlette, amely ugyanaznap jelent meg: „Carnegienek, a híres amerikai milliárdosnak nincs mindig szerencséje a jótékonysággal, noha sikerül neki évenként átlag ötvenmillió koronát elhelyezni különféle közcélokra. A minap Carnegie az amerikai hittérítő társaságnak adományozott egymillió koronát, a társaság azonban, noha pénzszükében van, visszautasította a fejedelmi adományt. A társaság bostoni közgyűlésén a jelenlevő papok igen szigorúan kritizálták Carnegie múltját és mérhetetlen vagyonának eredetét s az adományt a következő, igen rövid határozattal utasították el: — Gyalázat volna a pogányokat olyan pénzzel téríteni meg, amelyet keresztény munkásnéptől raboltak el.”

IV. *A Nobel-díj*

Svédország beletörődött, hogy Norvégia ura legyen a sorsának: l. Strófiák a storthing-szenzációról. BN 1905. jún. 10-i cikket és jegyzetét.

158. *Jegyzetek a napról.* BN 1905. aug. 17. 6. l. Hírek — Pont.

I. *A papok pénze*

Azt írja nekem egy kedves orosz legény, orvos Moszkvában, kivel messze Nyugaton barátkoztam össze: csodák fognak történni. I. ehhez Az orosz Vöröskereszt kiállítása c. 1904-es cikkét, AEÖPM. V. III. — Az orosz monostorokban nagy a rettegés. Mi lesz, ha Komura és Witte dacos adieu-val válnak meg egymástól?: I. a Világ-rulett. BN 1905. aug. 10., c. cikket és jegyzetet.

II. *Montenegro alkotmányt kap*

A cikk értéséhez ide iktatjuk A kecskepásztorok alkotmánya c. hírcikket a BN aznap színeiből. Ez adta Ady glosszájának a témáját.

A kecskepásztorok alkotmánya

A montenegrói fejedelem újsága, a cetinjei Glasz Crnagorca jelenti, hogy Nikita montenegrói fejedelem alkotmányos reformokat tervez. Decemberben választás útján megalakítják a nemzetgyűlést, amellyel Montenegro is az alkotmányos és parlamentáris államok sorába lép. A nemzetgyűlésnek azonban egyelőre nem lesz egyéb feladata, mint az állami bevételek és kiadások ellenőrzése. A montenegróiak ugyanis sokszor zúgolódnak, hogy a fejedelem nagyon önkényesen bánik az állam bevételeivel. Nikita az alkotmánnyal együtt sajtószabadságot is ad népének, de egyszersmind szigorú büntetést állapít meg az igazság elferdítői s különösen az izgatók ellen; a montenegróiak ugyanis nagyon heves természetű emberek s az izgatásnak mindig véres következményei vannak a Fekete-hegység országában. Az új reform-alkotások közé fog tartozni a montenegrói *nemzeti bank* alapítása is, melynek a fejedelem lesz a főreszvényese. A bank, melynek megalapítása már biztosítva van, főként azért alakul, hogy a montenegrói kormány is adhasson ki bankjegyeket és verethessen pénzt. Eddig ugyanis nincsen saját pénze Montenegrónak, hanem magyar-osztrák pénzeket használ az egész fejedelemség fizetési eszközül.

BN 1905. augusztus 17.

III. *Az erény jutalma*

Az erény pedig jutalmazatlanul nem marad. A szép Firenze városban iszonyú a becsülete Montignoso grófnőnek, Monica mamájának, Giron ex-barát-nőjének, a szász király kitagadott hitvesének: I. A szent apaság. BN 1905. febr. 10. c. cikket és jegyzetét. — *Menelik, Abesszínia ura, helyesen, Menilek, (1844 — 1913) Abesszínia császára. 1896-ban Aduánál megverte az olaszokat és biztosította országa függetlenségét.*

159. *A király.* BN 1905. aug. 18. 5. l. — Hírek — A. E.

Ady többször írja ugyan a királyról, hogy jó ember, az értő olvasó azonban még ebből a köszöntőnek szánt cikkből is a Monarchia összes megoldást sürgető nagy problémáit kiolvashatta. I. még Krudy Ferenc József-portréját — A tegnapiak ködlovagjaiban (1925-ös kiadás).

160. *Egy lányom és egy szobor.* BN 1905. aug. 19. 8. l. — Hírek — Lellei.

Havaucourt, E.: (1856 — 1941) francia költő és regényíró. — Dumas, Alexandre (1824 — 1895), Dumas Alexandre père (1803 — 1870), Dumas Alexandre Davy de La Pailletterie (1762 — 1806) francia tábornok, Dumas père apja.

Párizsi noteszkönyvének egy sereg bejegyzése készíti elő ezt a cikket: „Dumas ifj. rendszeresen semmit sem tanult. A hazard megtanította mindenne. Mint Molière mondta: azok közé a kvalitásos emb. közé tartozik, kik mindent tudnak, pedig semmit sem tanultak. — Ifj. Dumas az intellektus grand seigneurje. Ifj. Dumas apja, ki a maga tapintatával azt a

nevelőintézetet kereste ki a fia számára, ahova az anyja mosni járt .. Dumas: Ha a haladás elért sikereire nézek, jogom van szólni, miként az új paloták között vasárnap délutánonként járó munkásnak: én mindezekben dolgoztam." AEÖPM. V, 186, 189, 192.

Mj.: A, (128.) TP (40.)

161. *Nagyon furcsa esetek.* BN 1905. aug. 20. 10. l. — Hírek — A.
I. *Sawade tigrisei*
Sawade cirkusztulajdonos, aki társulatával akkor Budapesten járt.

162. *Somló Bódog egyetemi tanár.* BN 1905. aug. 21. 5. l. — Hírek.

Névtelen cikk ugyan, de biztosan Ady a szerző. Az emlékezetes 1903-as Somló-ügyre maga is utal kis glosszájában: „A korlátoztág, a tudománytalanság, melynek a budapesti tudományegyetem az egyik elője, a nemzeteskedő reakció, tudományos igazságok hirdetéséért el akarta úgy két évvel ezelőtt veszíteni a fiatal tanárt. Szerencsére talpra állottak a szabad gondolat hívei s a sötét aknamunka nem sikerült.” (I. ehhez Ady cikkeit a Somló-ügyben.) AEÖPM. IV 95, stb.

A kolozsvári tudományegyetem, mely Budapesttel szemben mentsvára a magyar földön egyébként is árva tudományosságának, szabad kutatásnak s a valódi, nemzeti liberalizmus emelkedett felfogásának: Ady bizonyára Apáthy Istvánra (1860 — 1922) a nagy természettudósra, európai híró zoológusra gondolt itt, aki a magyar szabadgondolkodók egyesületének első elnöke is volt.

163. *Jegyzetek a napról.* BN 1905. aug. 22. 5. l. — Pont.

Két párizsi noteszkönyv bejegyzését is felhasználta cikkében. I. Musset is nyert diákkorában jutalmat, vö. ezzel Csokonai Vitéz Mihály, BN 1905. máj. 21. c. cikket és jegyzetét. IV „Milyen csodálatosak is a legendák, ritkábbak a levegőnél, testetlenek, semmik. És mégis palástok, kardok, saruk, szakállak stb. hullanak belőlük”, párizsi noteszkönyvébe ezt jegyezte be: „Ne bántsátok a legendákat — csak azokat tudjuk bizonyosan.”

I. *Eminensek és lökfilkók*

A BN aznapi hírei között olvashatjuk: „Materlinck új darabja. Maeterlinck most fejezte be A két madár c. ötfelvonásos tündérvjátékát. A költő ezen hírt egy párizsi hírlapíróval tudatta és ennek kérdésére az iskolai jutalmak felől is nyilatkozott.: — A díjkiosztások nyílt ajtóik voltak számomra, amelyen át a szüneti szabadság levegőjébe tekinthettem. Különbön nemigen érdekelték. Nagy tökfilkó voltam és csupán tornászdíjakat kaptam.” — Ady különben a maga eminens diákmúltját is védi itt egyben: ő is kapott jutalmat Zilahon. — *Ipsissimum verbum: lökfilkó.*: saját szavai szerint. — *Most vallja be ezt egy párizsi újságrónak:* I. ehhez a BN fent idézett napihírért. — *Nem tud megbocsátani a pimasz eminenseknek, kik úgy aratták a kitűnő kalkulust, a dicséretet, a jutalmat, mint a kölest:* a glossza eme sorai utalnak Ady eminens zilahi diákmúltjára.

II. *Kétsoros hírek*

A német katonáknak tegnap szerencsés napjuk volt. Kétszáz hererót koncoltak föl. I. ehhez Ófelsége. BN 1905. jún. 18. c. cikket és jegyzetét. — *Kercsben antiszemita zavargás volt, melynek alkalmából háromszáz embert megöltek.* A Krimben levő Kercs kikötőváros.

III. *Santoy miatt*

Ady a kis glosszában elmondott napihírből írta ezt a pár sort.

Mj.: A kétsoros hírek.: Vp (148.) Na (101.)

164. *A grófné tévedése.* BN 1905. aug. 24. 6. l. — Hírek — Lellei.
Vad mokrák ezt már régen hirdetik.: „A mokra szó... az 1867-ben alakult, földosztást követelő demokrata körök gúnyneveként keletkezett és élt a századvégi köztudatban. A szó 1868-ban tűnik fel először az egykori élc lapokban.” Komlós Aladár: *Mokra.* Nyr. 1956. 472–473.

165. *Jegyzetek a napról.* BN 1905. aug. 25. 6. l. — Hírek — Pont.

[*] Eredetileg: korábban

I. *A dán deres*

(E levelet Brandes György írhatta volna akárki magyarnak, írhatta volna talán Rónay Jenőnek, aki a minap politikai röpiratban reklamálta a botot. .) Brandes, Georg (1842–1927) nagyhatású, világhírű dán esztéta. Harcos szellem volt, kora fő irodalmi irányainak nemcsak magyarázója, hanem előharcosa is. Jórészt az ő érdeme, hogy a skandináv irodalom általános elismerésre talált a nyugati népeknél. Az ő propagandája volt legerősebb támogatója Ibsennek, kinek érdekében nagy harcokat vívott. Björnson és Jacobsen is ő ismertette meg. Nagy terjedelmű összefoglaló könyve, A tizenkilencedik század irodalmának fő irányai, inkább mint eleven előadású, népszerűsítő könyv értékelt. — *Kedves uram, még mindig rossz a világ* Arpád hónapban Gyöngye nép és romlott értelmiség: korfázissá lett kitétel Szemere Miklós egy pohárköszöntőjéből. — „Ez üzenetem volna. Nem az ön számára. Azoknak a szegény magyaroknak a számára, kiket elsovaszt a lelkiük okcidentálizmusa.” Ez a gondolat — a Nyugatért való epedés — 1905-ös legnagyobb írásában, az Ismeretlen Korvin-kódex margójára rótt sorokban fogalmazódik meg majd.

II. *Jön a mikádó*

Adynak az ötletet a BN napihíre adta: „A mikádó Európában. Tokióból jelentik, hogy Ariszugava hercegnek európai útjáról való visszatérése után a mikádó elhatározta, hogy az angol király meghívását elfogadja és a kontinens legnevezetesebb városait meglátogatja. Hír szerint a mikádó a béke megkötése után azonnal útra kel.”

166. *Nagyon furcsa esetek.* BN 1905. aug. 26. 7. l. — Hírek — A.

I. *Anarchia az állatok között*

III. 82, 332. — *Beck úrtól Sawade úrig minden kétségsbe van esve. Összeomlott minden tekintély:* I. Nagyon furcsa esetek. I. Sawade tigrisei. BN 1905. aug. 20. c. cikket és jegyzetét. — *A norvég válság óta azonban a medve hallgatott:* I. Strófák a storthing-szenzációról. BN 1905. aug. 10. c. cikket és jegyzetét.

II. *Remegnek a tenoristák*

L. ehhez Jegyzetek a napról. BN 1905. aug. 13. I. Bonci mester szörik c. cikket és jegyzetét.

III. *Ferdinánd Párizsba készül*

L. A bolgár fejedelem Párizsban c. napihírt, ami a glossza témáját adta Adynak. „Párizsból táviratozzák lapunknak, hogy a Figaro értesítése szerint Ferdinánd bolgár fejedelem, aki néhány hét múlva meglátogatja Loubet elnököt, a külügyminiszteriumban fog fogadni. Párizsi tartózkodása alatt külön diszszolgálatot rendelnek ki Ferdinánd fejedelem mellé.”

167. *Egy vándorgyűlés.* BN 1905. aug. 29. I. l. — Vezércikk, — (A.)

Eredetiben: Törekedjenek alkuvás nélkül a tudomány elismerésére. *A magyar Moszkvában orvosok és természetvizsgálók seregeltek össze. Szegei*

volna ez a magyar Moszkva, ha igaz... A banketten arról estek szépséges szavak, hogy új tudományos fókuszokat követel a magyar tudományos élet. Moszkvát a Szentpétervár mellé: 1. Nemzeti főváros. AEÖPM. III. 117. (A lokálpatrióta hiúság már régen kacérkodik Szegeden azzal a gondolattal, hogy Szegedre a nemzeti főváros szerepe vár.) Dr. Grósz Emil (1865–1941) szemorvos, egyetemi tanár, európai tekintélyű tudós, a trachoma ellen folytatott munkásságával nagy érdemeket szerzett, Nagyatyja Grósz Frigyes (1798–1858) orvos és író, Nagyváradon élt. Korának híres szemorvosa, aki tudományát olyan korban művelte sikerrel és nagy eredménnyel, mikor azt még külföldön is csak másodlagosnak tekintették. — Dr. Prochnov József (1857–1922) egyetemi magántanár, budapesti közkörházi sebészfőorvos volt. Ide iktatjuk Kautz 1905. máj. 15-i akadémiai megnyitóbeszédét, annál is inkább, mert az Akadémia máj. 15-i díszülését glosszázó szavaiban is foglalkozik vele.

Kautz megnyitó beszéde

Bevezető szavaiban Kautz kijelenti, hogy előki beszédét a tudomány és tudományosság hazánkbeli jelen állapotáról való rövid elmélkedésre kívánja felhasználni azzal az óhajttal, hogy az e részbeni nézetek és felfogás tisztázásához némiképp hozzájárulhasson. Mindjárt eleve azt a (talán merésznek látszó) kérdést veti fel: van-e a mai európai értelemben tudomány és tudományosság hazánkban? s reá mindjárt azt válaszolja, hogy a tudomány helyes fogalmából kiindulva és szoros tárgyilagossággal szólva, a felelet nem lehet egyszerűen igenlő és hogy azok a honfitársaink, akik legújabbban is például azt mondják, hogy „a tudományban mi magyarok még kezdők vagyunk”, hogy „tudományi kultúránk nem elsődleges, nem eredeti teremtő, hanem inkább csak utánzatból él és idegen talajból való”, — keményen ítélnék ugyan, de közel járnak a valósághoz.

Hátramaradottságunk oka egyrészt viszontagságos történetünkben, államiságunk és nemzeti létünk fenntartásáért évszázadokon át vívott küzdelmeinkben, nem kis részben kedvezőtlen anyagi és gazdasági körülményeinkben, másrészt faji és nemzeti jellemünknek az itt szóban levő tekintetben kevésbé megfelelő és alkalmas tulajdonságaiban keresendő. Egész élet- és világfelfogásunk nem olyan, amely a tudomány magasra tartására s tudományművelésre nézve különösen kedvezőnek volna mondható. Hiányzik nálunk sok azokból a tulajdonságokból, amelyek szigorú, megfeszített és kitartó gondolkodáshoz, ami nélkül pedig tudományhoz eljutni nem lehet, megkívántató. Mélyreható, absztrakt, elméleti szemlémunka, elvont problémák fölötti fejtörés, béketűrést s nagy fáradságot igénylő kutatás: — a magyarnak nincsen inyére. Hiányzik fajunkban a tudomány iránti igaz érdeklődés s a tudányszomj, amely a nagy kultúrnépek kiváló ismérve.

Kifogásolandó az is, hogy tudományi fejlődésünkre mily fölötté káros befolyással van hírlapokban való túltengésünk, amely a komolyabb és nehezebb olvasmánytól elvon, a tudományos könyvek iránti érdeklődést lanasztja, a felületes, önállótlan gondolkodás általánosulását előmozdítja, s oda is vezet, hogy igazuk van azoknak, akik szerint a publicisztikus szurnalisztika még a közvélemény és a parlamentarizmus etikai színvonalának alábbszállására is hat. Igen közel járnak a valóhoz azok is, akik azt mondják, hogy hazánkban a felsőbb pályára lépőknek alig egy-két századrészre fordul az utóbbihoz tisztán és kizárólag tudányszomjából, hogy iskoláztatási rendszerünk sem kulturális feladataink, sem a reál gyakorlati élet igényeinek eleget nem tesz s egyáltalán egész műveltségünk nélkülözi a megkívántató organikus egységet, összefüggéstelen és rapszodikus jellegű. Modern európai felfogás szerint művelt ember Magyarországon nem sok található.

Mindezek szerint arra a következtetésre kell jutni, hogy bár magasabb fokú polgárisult állapotnak örvendünk — a nagy kultúrnépekkel egyenlő vonalon álló és az azokéval egyforma rangú tudományossággal bíró nemzetek magunkat nem nevezhetjük és mindent egybevetve azt a következtetést kellene levonni, hogy nem fölmeneteles haladásban, hanem inkább dekadenciában vagyunk.

E hanyatlási processzus feltartóztatására, igazi magyar tudományosság elérésére úgy közéletünkben, mint társadalmi, magán és műveltségi viszonyainkban soknak meg kell változnia vagy módosulnia vagy kinyesetnie. Számtalan új jelenséggel és követeléssel állunk szemközt, aminek számbavétele nélkül előbbre menni nem fogunk s mely részben csak az emelendő ki tüzetesebben, hogy társadalmunkban a gyakorlati élet igényei és szükségei iránt való érzék és értelem minél teljesebb mértékbeni kifejlése és meghonosulása, a gazdasági és ipari, de egyáltalán mindennemű munkának becslése képezzen egy főcél-t s szűnjünk meg mindent egyoldalúan politikai tekinteteknek alárendelni vagy épp feláldozni. E küzdelemben legyen az Akadémia legfelsőbb fóruma, igazi gyűjőpontja, képviselője, világító kalauza és serkentője a tudományos munkásságnak, a művelődési mozgalomnak és haladásnak s hasson a szelídebb és békés jellegű tudomány-művelés és terjesztés által: közéletünk néha nagyon is zajongó áramlatainak mérséklésére; e részben is szem előtt tartva gróf Széchenyi ama emlékezetes mondását: „világosság kell nekünk és nem gyűjtogatás.”

Akadémiánk is meghazudtolni (sic!) azt a némely történet-filozófus által felállított tantételt, amely szerint, „a Gondviselés egy országnak sem enged egy évezrednél hosszabb életet”; s törekedjék oda, hogy nagy alapítója szellemének s örökbecsű tanításainak követésében: tudományos munkásságával minél nagyobb mértékben járulhasson beteljesedéséhez gróf Széchenyi ama látói jóslatának: „Magyarország nem volt, hanem lesz!”

A megnyitó beszédet a hallgatóság megtapsolta.

BN 1905. május 15.

Dr. Lóczy Lajos (1849—1920) geológus és geográfus, a magyar természet tudományos földrajz alapvetője. — A Szeged és Vidéke 1905. aug. 30-i számában A magyar Moszkva — az orvoskongresszus eredményei címmel idézi Ady cikkének Szegedre vonatkozó részeit. (5. l.)

168. Jegyzetek a napról. BN 1905. aug. 30. 5. l. Hírek — Pont.

I. A derék Witzoff

II. A keserű cukor

Rowwier minisztertanácsot hív össze: I. Combes bukása, BN 1905. jan. 19. c. cikket és jegyzetét. — Crosnier cukra: I. ehhez Jegyzetek a napról. BN 1905. szept. 22. Az okos bolond c. darabját és jegyzetét.

III. A székelyek legendája

A kereskedelmi minisztériumban Vörös László kereskedelmi miniszter elnöke alatt szakértekezlet kezdődött, azzal a céllal, hogy irányt szabjon a Székelyföldön megindítandó segély akciónak. A szakértekezlet alapjául a minisztérium részéről kidolgozott, gazdaságstatisztikai adatokkal felszerelt, kinyomtatott javaslatok szolgáltak. (A BN a Székely-akció c. napi-híre alapján.) BN 1905. aug. 29. 7. l.

Mj.: Na (101.) Vp (149.)

169. Harangzúgás után. BN 1905. aug. 31. I. l. — Vezércikk — (A.)

Ady az orosz—japán háborút lezáró portsmouth-i békét kommentálja cikkében, amely Rooseveltnak, az USA akkori elnökének közvetítésével

jött létre. A béke értelmében Japán megtarthatta uralkodó helyzetét Koreában, Port-Arthurt megkapta, Mandzsuria visszajutott Kína fennhatósága alá, vasútját Oroszország s Japán közösen kezeli. Japán ezzel a békével lett nagy és egyben világhatalom. A cikkhez l. Világ-rulett. BN 1905. aug. 10. c. cikket és jegyzetét. — *Hearn, Lafcadio*: (1850—1904) angol író, angol anyától és görög apától született Cyprus szigetén, Angliában nevelkedett, újságró lett, majd a tokiói japán egyetemen az angol irodalom tanára. Japánt nagyon megszerette, s úgy belemélyedte e nép szellemébe és életformájába, mint kevesen mások. Művei részint japán tárgyú, finoman megfigyelt és meleg hangulatú novellák, részint japán népmesék, mondák feldolgozásai. Az előbbieket közül a Kokoro (magyarul az Olcsó Könyvtárban jelent meg), az utóbbiak közül a Kisértetes Japán és Japán visszhangok a legnevezetesebbek. — *Linevics*: A cári csapatok egyik parancsnoka az orosz—japán háborúban. — *Pas un sou, pas un kopek*: egy sout sem, egy kopekot sem. — *s kavarogjon bár egyelőre a japán Boshido megsértett tábor*: l. a Magyar Boshido, BN 1905. jan. 13. c. cikket és jegyzetét. *S a furcsa arcú mikádó oda fog kerülni az emberiség legnagyobbjainak pantheonjába*: l. ehhez Magyarul is tudnak, BN 1905. márc. 2. c. cikket és jegyzetét.

170. *A Strindberg-igazságok*. BN 1905. szept. 2. 5. l. Hírek — A. L.

Strindberg beleszólt a norvég válságba: l. Strófák a storthing-szenzációról. BN 1905. jún. 10. c. cikket és jegyzetét. l. még a Szent apaság, BN 1905. febr. 10. c. cikket és jegyzetét.

Ady cikke példa, hogy milyen biztosan tájékozódott a századelő kaotikus modernségében, s hogy az így is, úgy is értelmezhető paradoxonokkal szemben az élet igazi, nagy kérdéseire választ adó, valódi új művészetet állítja szembe: ennek megszületését sürgeti.

Mj.: Ai (129.)

171. *Kongresszusok Budapesten*. BN 1905. szept. 3. 5. l. — Hírek Lellei.

A cikk értéséhez ide iktatjuk A kongresszusok hete, valamint a Két nemzetközi kongresszus c. híradásokat, melyek Ady cikkét értelmezni segítik.

A kongresszusok hete

Budapest, szeptember 2.

Két nagy kongresszus nyílik meg holnap szép fővárosunkban: a *börtönügyi* és az *állatorvosoké*. A világ minden részéből összesereglettek ma az érdekeltek szaktudósok olyan nagy számban, hogy szinte felzótót kaptunk abból az idegenforgalomból, mely után annyira vágyunk és amelynek hiányát annyiszor felpanaszoltuk. A város képe külsőleg is megváltozott a kongresszus alkalmából. Az akadémia homlokzata, ahol a börtönügyi kongresszus lesz, már tegnap feliratos táblákkal volt ellátva, ahol az összes nemzetek lobogói lengenek. A dunai kivilágítás póznái is állanak már és az a három dunai monitor, amelyet szintén kivilágítanak, kikötött a budai oldalon. A kongresszusok egzotikus vendégei: Japánország küldöttei már napok óta tanulmányozzák a japánokat általában jellemző szívóssággal a főváros dolgait és különösen azokat a specialításokat, amelyeket máshol nem igen láthatnak. A résztvevők száma közel *hélezerre* tehető és így természetes, hogy az utcákon, vendéglőkben, a szállók éttermeiben a világ minden nyelvén társalognak az idegenek, akik csoportokba verődve, élesen szemügyre vesznek egy-egy épületet vagy egyéb látnivalót.

A magyar főváros közönsége — mint mindig — ritka előzékenységgel, szeretetreméltó udvariassággal fogadja az idegeneket és aki csak teheti, szívesen áll rendelkezésére mindenkinek, aki fővilágosításért fordul hozzá.

Két nemzetközi kongresszus

Két érdekes, nagy nemzetközi kongresszusnak a színhelye most a magyar főváros. A világ minden tájáról idereseglett idegenek gyönyörködhetnek a Dunától szabott Közép-Európa fiatal, legszebb és legtöbb életet ígérő városában. A kultúrtársadalmak lelkes és tudós küldöttjei beszélnek és vitáznak itt a nemzetek határain túllépő vitális és nagy célokról. Vendégszeretetet, ideát, humanizmust, tanulságot egyformán nyerhetnek vendéglátó, magyar kollegáiktól. Mindez az időben, mikor a magyar társadalmat fenéki megmozgatta egy szinte világhistóriainak mutakozó, nagy politikai harc s a gyűlölködő külföldi lapok naponként írnak a szörnyű anarchiáról, mely a kulturátlan ázsiai magyarok földjén ez idő szerint dühöng.

A börtönügyi és az állatorvosi kongresszus idegenei már ma ítélnének. Való, hogy nem régen éljük a kultúrtársadalmak életét. Való, hogy sokat kell politizálnunk. Való, hogy nagyon temperamentumosak és nagyon szegények vagyunk s társadalmunk még elrendezetlen. De ezzel szemben láthatják, hogy minden talpalatnyi részén a kultúréletnek megindult nálunk a nyüzsgés. És láthatják, hogy csodálatosan kedvezőtlen körülmények között csodálatosan sokat haladtunk. A társadalmunk még nem munkás. De mindenütt kultúraszomjúsággal, apostolian, humánusan százak helyett dolgoznak a magyar intellektuelek. És ha nem is megnyugtató a jelenünk, a legszebb jövő reményseígt hordozza ez a társadalom a maga méhében.

Ma ünnepi nap volt. Aztán a munka jön. Üdvözljük szeretettel vendégeinket, a hozzánk látni és dolgozni érkezett idegeneket, az állatorvosi és börtönügyi kongresszus küldöttjeit. Lássanak és ítélnének. Ennek az országnak az a célja, hogy fejlődjön, nőjjön, igazi kultúrussággá váljék és értéket szállíthasson a világ kultúrtevékenységének nagy kincsesházába.

BN 1905. szeptember 4.

Lombroso, Cesare (1836—1909) olasz antropológus, könyvei nagy hatással voltak a századeleji intelligenciára. Az elmebetegek, a gonosztevők és a prostituáltak erkölcsi elzüllesztését fizikai fogyatkozásaikból igyekezett magyarázni. — *A mi társadalmunk állapota még: a kejf. A törökös belebámulás a világba.*: vö. ezzel párizsi noteszkönyvének bejegyzését: „Keif: keleti morfin-álm”. AEÖPM. V. 186.

172. *Nagyon furcsa esetek.* BN 1905. szept. 3. 10. 1. — A.

I. *A hús.* II. *Az alkohol*

Az állatorvosi s az antialkoholista kongresszusra céloznak Ady gloszszái, I. az előző napi cikket és jegyzetét. sz

III. *Sakk*

Maróczy Géza (1870—1951) külföldön is ismertet, több nemzetközi bajnokságot nyert magyar sakkmeister, a kor híres magyar sakkjátkéosa. Erre utalnak Ady gloszszájának szavai.

173. *Jegyzetek a napról.* BN 1905. szept. 6. 6. 1. — Hírek — Pont.

I. *A mikádó bajban*

Hogy Tokióban lázadás tört ki, ez a hír érkezik: Lázadás Tokióban — (Saját tudósítónktól) jelzéssel a következő hírcikk jelent meg a BN-ban aznap: „Tokióból újra azt jelentik, hogy a békeszerződés miatt lázadás ütött ki. A mikádó palotáját katonaság tartja megszállva. A japán követség nem

kapott hírt a lázadásról s a legnagyobb mértékben valószínűtlennek tartja." (5. l.) — *A japán Gapon vezetői az elkeseredett sárga emberkéket*: I. Turgenyev leányai. BN 1905. jan. 26. című cikket és jegyzetét.

II. *Bourgeois-nak van felesége*

Bourgeois, ez az előkelő, kiváló francia politikus: I. Combes bukása. BN 1905. jan. 19. című cikket és jegyzetét.

174. *Orfeumok tájáról*. BN 1905. szept. 8. 5. l. — Hírek — A. E.

Gunyasztunk néha együtt az anti-Máriusok, kik megtaláltuk Karthagót:

I. Jegyzetek a napról. III. Hol van Gorkij. BN 1905. aug. 13. c. cikkét és jegyzetét. — *Smolen Toniról?*: Dr. Guthy Soma darabja. — *Beszélgünk Josefine Sabelről*: ekkor Budapesten szereplő orfeumi táncosnő. — *Rudnay rendeletet adott ki s legelőször is az dicsértessék a rendeletben, hogy germanofób*: Rudnay Béla budapesti főkapitány. Ide iktatjuk A magyar nyelv az orfeumokban c. aznapi hírcikket, a BN-ből. Ady fejtegetéseit magyarázza.

A magyar nyelv az orfeumokban

A fővárosi mulatóhelyeken és dalcarnokokban nagy hibájuk az előadásoknak, hogy sok a német nyelvű szám a műsoron. Méltán illeti elismerés a rendőrséget, hogy ezen a bajon is segíteni kíván. Egy főkapitányi rendelet már régebben intézkedett ugyan, hogy az orfeumokban és dalcarnokokban legalábbis a műsor felének magyar nyelvűnek kell lennie. A mulatóhelyek tulajdonosai azonban ezt sem tartották be, bár már gyakrabban figyelmeztették őket e tekintetben való mulasztásaikra. Rudnay Béla főkapitány most üdvös és szigorú rendeletet adott ki a magyarság érdekében.

E rendeletben újra és *nyomatékosan* figyelmezteti az orfeum- és dalcarnoktulajdonosokat, hogy a műsor magyar számaira fokozott gondot fordítsanak s a műsort *lehetőleg túlnyomóan, de legalább fele részben* magyar számokból állítsák össze s rajta legyenek, hogy e magyar számok tartalom, jó ízlés és művészi nivó dolgában minden tekintetben *felülemelkedjenek az idegen előadások színvonalán*. Főlemli a főkapitány, hogy e rendelet megtartását az a körülmény is megkönnyíti, hogy az országos színészegyesület tagjainak megengedte, hogy orfeumokban és dalcarnokokban játszhassanak s így van most már elegendő magyar művészi erő. A főkapitány kijelenti, hogy a rendelet ellen vétő orfeum- és dalcarnoktulajdonosok ellen nemcsak a kihágási eljárást indítja meg, hanem *szigorúbb intézkedéseket is tesz* s esetleg *megvonja az illetőktől engedélyüket*. A felügyeletre s ellenőrzésre hivatott rendőrszűrszolgálatot felhívja a kapitány, hogy a rendelet megtartására a *legszigorúbban* ügyeljenek.

Mint értesülünk, a *főkapitány* a jövőben nem ad engedélyt vegyes nyelvű előadásokat tartó új mulatóra, vagy dalcarnokra. *Kizárólag* olyan dalcarnokot engedélyez, amely *csak magyar* előadásokat tart. A régi mulatók szerzett jogait természetesen nem sértheti meg, de ha régi mulatók tulajdonost változtatnának, azoknak is *csak magyar nyelvű előadásra* adna engedelmet.

BN 1905. szeptember 8.

Ady különben már váradi hírlapíró korában hasonló elutasító hangnemen írt a német zengerájokról. — Paul Adamhoz I. A szaharai konzul, BN 1905. jan. 13. c. cikket és jegyzetét. — *Mindazok, akik onnan a breilről, esprit-t, tüzet, színt, vonalakat*, . . .: valamit előlegez ez prózában Ady Új tavaszi seregszemlé-jének művészi megoldásából: „Betűt, vonalt, színt és hitet. . .”

175. *Az idegenek.* BN 1905. szept. 10. 8. l. — Hírek — Pont.
I. Kongresszusok Budapesten s Nagyön furcsa esetek. I. A hús. II. Az alkohol. BN 1905. szept. 3-i cikkeit és jegyzeteiket.

176. *Az alkohol.* BN 1905. szept. 12. 7. l. — Hírek — Lellei.

Az ember nem mindig a Molnár Ferenc Józsija, aki rosszködni akar.: Ady Molnár Ferenc: Józsi című 1902-es kis komédiájára (az író műfaji megjelölése) utal itt. — Ennek a cikknek pendant-ja Az alkohol c. korai verse a Mégegyszer-ben. Nem kétséges, hogy mindkét írást a problémának Ady életében mélyen gyökerező volta is inspirálta. Ide iktatjuk még A nemzetközi antialkoholista kongresszus című beszámólót mint Ady cikkének megértéséhez szükséges anyagot.

A nemzetközi antialkoholista kongresszus

Holnap reggel nyílik meg fővárosunkban a X. nemzetközi antialkoholista kongresszus. Ez a harmadik internacionalista gyülekezet, amely ebben a hónapban Budapestet választotta tanácskozásainak színteréül s a küldöttek számát, valamint a megvitatás alá kerülő kérdések fontosságát tekintve, bizonyára ez sem marad az előzők mögött. Hatszáznál több külföldi képviselőt jelentettek be a különböző alkoholelles szövetségek, hogy megvitasák az alkoholizmus elleni szervezkedés nagy és fontos kérdését.

Az alkoholkérdést már évtizedekkel előbb tárgyalták különféle kongresszusokon (Antwerpen, Krisztília, Hága, Páris), de a kérdés voltaképpen csak a bázei és az 1901-ben Bécsben tartott kongresszuson tisztázódott, ahonnan kezdve a mozgalom nem tisztán tudományos, hanem szociális szempontból is fejlődött.

A kongresszusnak kettős — ti. szociális és tudományos — jelentősége a holnap megnyíló budapesti kongresszuson is kifejezésre jut, amennyiben mindét irány legkiválóbb képviselői részt vesznek benne.

A magyarországi szervezett alkoholelles mozgalom jelenleg csakis abstíens szervezeteiből áll, melyek az alkoholélvezet minden formája ellen foglalnak állást. Most indult meg egy újabb mozgalom, amely opportunitási szempontokból csakis a *pálínka*fogyasztás ellen küzd. Hogy a két mozgalom közül melyik kerül diadalra, az ezen a kongresszuson fog eldőlni.

A kongresszussal kapcsolatban igen érdekes kiállítást is rendeztek a szeszes italok magyar ellenségei, mely holnap nyílik meg a nagyközönségnek. A kiállítást ma délelőtt mutatták be a *sajtó képviselőinek.*

A kiállítást, amely a Múcsarnok három jobboldali termében van elhelyezve, a következő három szempontból rendezték: 1. a jó ivóvíz biztosítását célzó higiénikus berendezések; 2. az alkoholelles mozgalomra vonatkozó művek, szaklapok és statisztikák; 3. a szeszes ipari értékesítését célzó berendezések.

A kiállítás legérdekesebb része kétségtől az, amely az alkoholelles küzdelem eszközeit mutatja be. Az alkoholelles egyesületek tagjai szemléltető módon is igyekeznek iszákos embertársaikat a bűn és züllés útjáról letéríteni, amennyiben képes levelezőlapok, faliképek és kisebb képek terjesztésével igazolják az alkohol romboló hatását. A francia, német és angol alkoholista egyesületek rendkívül érdekes képeket állítottak ki, figyelemre méltó tárgyakat küldött az orosz kormány is, amely maga ellenőrzi az alkoholelles egyesületek működését.

A kiállítás egy másik termében az egyetemi boncoló-intézet preparátumokkal mutatja be, hogy minő betegségeket okoz az alkoholizmus és hogy

az iszákosság következtében az embernek csaknem valamennyi szerve elfajul és elkorcsosodik.

Az alkoholmentes italok, amelyek a kiállításon láthatók, jobbára külföldi gyártmányok. Van közöttük alkoholmentes sör, likőr és pezsgő, amelyek mind rendkívül üdítő hatásúak.

BN 1905. szeptember 12.

177. *A 3 Ajax.* (Bemutató előadás a Vígyszínházban.) BN 1905. szept. 14. 8. l. — Színház, zene — Dyb.

Bisson, Alexandre (1848—1912) francia vígjátékiró. Színdarabjai nagybárára ötletes, mulatságos vígjátékok és bohózatok. — Tanai, Hegedűs, Gazsi, Tapolczay, Vendrei, I. A saharai konzul, BN. 1905. jan. 13. c. cikket és jegyzetét; — G. Kertész Ella, Góth, I. A paradicsom, BN 1905. jan. 28. c. cikket és jegyzetét. — *Kiss Irén*: Ady debreceni újságíró korában többször írt róla, erre vonatkoznak szavai: „már ma este meggyőzhetette azokat, kik a vidékről nem ismerték” I. AEÖPM. I. 59.

Mj.: VT (374.)

178. *Kata néni.* BN 1905. szept. 16. 12. l. — Színház, zene — Dyb.

Davies Henry, William (1871—1940) angol költő, különösen jelentős és élő műve önéletrajza. — Somló Sándor I. Péntek esti levél. MK 1905. márc. 19. c. cikket és jegyzetét. — Csillag, Császár, I. Killicranckie herceg, BN 1905. febr. 1. c. cikket és jegyzetét. — Pethes, Fáy J. Béla, I. A boszorkány. BN 1905. febr. 25. c. cikket és jegyzetét. — Helvey Laura, I. Tarka este. Mollére és két magyar szerző a Nemzeti Színházban. BN 1905. ápr. 15. c. cikket és jegyzetét. — *Váradi Aranka*: (1885—) kiváló drámai színésznő.

Mj.: VT (375.)

179. *Jegyzetek a napról.* BN 1905. szept. 21. 5. l. — Hírek — Pont.

II. *D'Annunzio válik*

A BN aznapi hírcikkei között olvashatjuk: „D'Annunzio válik. Bernből jelentik: Gabriele D'Annunzio Luganóban egy svájci ügyvéddel értekezett a svájci polgárság megszerzése végett, hogy nejétől elválhasson és egy előkelő özvegyet vegyen nőül. Olaszországban ugyanis a válás D'Annunzióra nézve lehetetlen volna.” — *Egy francia újságírónak tett vallomást egy szent szerelméről a mester. Azt mondta, ő az anyaföld poétája akar most már lenni*: vö. ezzel párizsi noteszből ezt a bejegyzést: „A szülőföld divatos lett az irodalomban.” AEÖPM. V. 195. — *Roda Roda, (Alexander Rosenfeld)* (1872—1946) szlavóniai származású német író.

III. *Alfonzó király házassága*

A BN aznapi hírcikkei között találtuk meg ennek is a forrását. „A spanyol király utazása. Az Echo de Paris jelenti, hogy Alfonz király november második felében Bécsbe készül és vele utazik Mária Krisztina anyakirályné is. A király a Burgban fog lakni, anyja pedig fivérénel, Frigyes főhercegnél fog megszállani. A fejedelmi vendégek négy-öt napig maradnak az osztrák fővárosban s tiszteletükre az udvarnál nagy fogadás, a schönbrunni színházban díszelőadás, hangverseny és udvari vadászat lesz.”

180. *Jegyzetek a napról.* BN 1905. szept. 22. 5. l. — Hírek — Pont.

III. *Az okos bolond* I. ehhez *Jegyzetek a napról.* BN 1905. aug. 30. II. A keserű cukor c. darabját, s I. Ófelsége. BN 1905. jú. 1. 18.

181. *Ervin gróf iskolája.* BN 1905. szept. 23. 5. l. — Hírek — I. lelei. *És hát igazabb a Zeysig-ügy nekünk.*: l. ehhez — a Zeysig-ügy. BN 1905. szept. 14. — *Batthyány Ervinről*: lásd: Egy könyv és egy ember. BN 1905. febr. 16. c. cikk jegyzetét. — *Tarczai Lajos*: (1882— ?) . . szocialista író, 1904-ben a Világosság c. szabadgondolkodó lapot szerkeszti. Ekkor a Népszava munkatársa, 1912-ben New Yorkba ment s ott magyar nyelvű szociáldemokrata lapokat szerkesztett.

182. *Jegyzetek a napról.* BN 1905. szept. 24. 7. l. — Hírek — Pont. I. Caruso tréfája
Mundus vult decipi: a világ azt akarja, hogy megcsaljuk tehát csaljuk meg.

183. *Az ördög bibliája.* (Bevezető előadás a Vigszínházban.) BN 1905. szept. 24. 10. l. — Színház, zene — Dyb.

És ha nem is remekmű a Géczy darabja, de hatásokkal bőszül kinnl. *Színházi ember munkája s olyan emberé, kitől a népszínmű föltámasztását várták sok reménységgel*: l. ehhez A Sárdy-ház. AEÖPM I. 108—110. l. — *Feydeau-hoz* l. Kézről-kézre, BN 1905. ápr. 7. c. cikkét és jegyzetét. — *Bisson-hoz*: A 3 Ajax, BN 1905. szept. 14. c. cikkét és jegyzetét. — *Hegedűs, Tanai, Vendrei* l. A szaharai konzul, BN 1905. jan. 13. c. cikket és jegyzetét. — *Szerémi, Haraszthy, I.* A színház ördöge. BN 1905. márc. 4. c. cikket és jegyzetét. — *Kiss Irén* l. A 3 Ajax. BN 1905. szept. 14. c. cikket és jegyzetét. —

Mj.: VT (376.)

184. *Jegyzetek a napról.* BN 1905. szept. 27. 7. l. Hírek — Pont. III. Japán lakolni fog
Booth, William: (1829—1912) az Údv hadseregének megalapítója.

185. *A Benjik és Savák.* BN 1905. szept. 28. 6. l. — Hírek — I. lelei. A cikk forrása a BN kis napihíre: „Ma Budapestre érkezett európai körútban két japán tudós: Benji Hari mérnök és Sava tanár. Mindkettő a japán császári kereskedelmi és földművelésügyi miniszter kiküldöttje Tokióból. A két tudós különösen közlekedési és földművelési intézményeinket fogja tanulmányozni s két hetet szándékozik Budapesten tölteni s vidéki városokat is meglátogat.” (BN 1905. szept. 26. 6. l.)

Nogi és Togó jávdában izzadtak: *Nogihoz* l.: A mikádó diákjai. (Szavalja egy japán regős) BN 1905. ápr. 12., *Togóhoz* l.: Ultimátum. BN 1905. júl. 8. c. cikkeket és jegyzeteiket. — *Merre megy legközelebb művészi körútra Sada Jakko*: l. Nagyom furcsa esetek III. Egy szerencsés baleset. BN 1905. jún. 9. c. cikket és jegyzetét. — *Egy új Shakespeare fordítás esemény volt Tokióban a csemulpoi ütközet idején is*: az orosz—japán háború egyik jelentős eseményére utal itt Ady

186. *Jegyzetek a napról.* BN 1905. szept. 29. l. 8. — Hírek — Pont.

I. *Hístrio az utcasarkon.* Jaurès-hoz lásd: Akitől Berlinben félnek. BN 1905. júl. 19. c. cikket és jegyzetét.

II. *Honnan jön a tömeg? Tegnap vérszagúvá tette az utcákat*: az egyesült ellenzék koalíciójával szemben álló szocialisták s diákok s a koalíciót támogató függetlenségi csapatok össze a Erzsébet körüli függetlenségi párt-kör tájékán, a szomszédos utcákban.

III. *Witte és Komura*. l. ehhez: Világ-rulett, BN 1905. aug. 10. c. cikket és jegyzetét.

187. *Jegyzetek a napról.* BN 1905. szept. 30. 7. l. Hírek Pont.
1. *Eklezsia-követés*

*Főtiszteletű Baksay Sándor úr, az én főpásztorom, tudná megmondani, divik-e még nálunk, kálvinistáknál, az eklezsia-követés? A régi református egyházban szokásban volt a vallás és az erkölcs ellen vétőket az eklezsia megkövetésére kényszeríteni. — Baksay Sándor (1832 — 1915) a Duna melléki református egyház püspöke. Erre céloznak Ady szavai: az én főpásztorom. — A lelkiüdvösséget eljárszotta már a niceai zsinat előtt is minden szabados ember. Hát még a tridenti zsinat óta.: a niceai zsinat, a legrégebbi egyházi zsinat, i. u. 325-ben, a Szentháromság dogmáját állapította meg; tridenti zsinat, a XVI. században, az észak-olaszországi Tridentben tartották, csaknem húsz éven át. Ezzel a zsinattal vette kezdetét az ellenreformáció. A zsinat határozatának formulája a következő volt: „Ha valaki nem hiszi (ezt vagy azt a dogmát), átok alatt legyen.” Anathema sit. — *Nagyszerű János, Husz János, tme ma már interkonfesszionális a sancta simplicitas* . : Husz János prágai egyetemi tanárt a konstanzi zsinat 1415-ben máglyahalálra ítélte. A máglyarakáskor egy tőpörödött, egyszerű öregasszony is vitte a rőzsét a máglyára. Ezt látván Husz így kiáltott fel: „Ó, sancta simplicitas” (Ó, szent egyszerűség; interkonfesszionális: felekezetközi.) — 1905-ben őszelőben jönnek a páduai Antalok, azt mondják Darwinnak, hogy a purgatóriumba kerül, ha nem hisz a pentateukban.: Mózes öt könyve, amelyben a Teremtés isteni eredete is olvasható. — *Wellner Jakab* a Népszava szerkesztője.*

II. Az izgatás

Emlékszik-e a híres Somló-ügyre? Somló Bódogot nagyváradi Hoványiék azért áztatták legjobban, mert — az izgatást védte meg.: 1. Somló Bódog egyetemi tanár. BN 1905. aug. 21. c. cikkét és jegyzetét.

III. Gorkij

A BN napihrei között olvashatjuk: „Maxim Gorkij akadémikus. Pétervárról táviratozzák lapunknak: hír szerint Maxim Gorkij a császári akadémia tagjává fogják választani. Ez egyezben, 1902-ben már megtörtént, de akkortájt a kormány nem erősítette meg a választást. Valószínűnek látszik, hogy a kormány ezúttal nem fog ily akadályokat támasztani.” 1. még Barnumi és Andrejeva lovagja. BN 1905. jan. 30. c. cikket és jegyzetét.

Mj.: FL (93.)

188. *Björnsterne Björnson, — a francia pénzről.* BN 1905. jan. 18. 8. l. — Hírek.

A Courrier Européennek ezt a cikkét is csak a francia s orosz ügyek iránt szenvedélyesen érdeklődő Ady Endre glosszázhatta meg. Francia érdeklődéséhez 1. következő napi szignált cikkét: Combes bukása. BN 1905. jan. 19. A cikk orosz utalásaival viszont első prózai-publicisztikus jele Ady 1905-ös orosz érdeklődésének. Igaz: a cikk stílusa nehézkes. Főleg a kusza alárendelések, a henye töltelék kötőszók nem jellemzőek Ady igazi publicisztikus stílusára. Az előbb jelzett tartalmi mozzanatok viszont feltétlenül Ady mellett szólnak. Björnsonnak igazat adó, haragos szavai indulatukban s igazukban egyformán rokonok Gorkij 1906-os írásaiéval: Szépséges Franciaország. Nyílt levél a francia újságírókhoz. Gorkij: Az igazi kultúra. Szikra, 1950. 154—165. l. — *Björnsterne Björnson* (1832 — 1910) norvég író, a norvég hazafias mozgalom egyik vezére volt, a Svédországgal való perszonálunió ellen küzdött publicisztikai munkáival. Írói tehetséget társadalmi ügyek szolgálatába állította, ezért korára hazáján kívül is nagy hatással volt, de szépirodalmi munkái hamar elévültek. Hatásuk ma már alig érezhető. Björnson népeleti tárgyú novellákkal kezdte, ezekben erősen reális látással, az erkölcsbíró satírájával rajzolta a norvég parasztleletet. Regényei:

Az isten útjain, Mary, a polgári társadalom körében játszanak. — Witte: I. Turgenyev lányai. BN 1905. jan. 26. c. cikket és jegyzetét. — Loubet: I. Combes bukása. BN 1905. jan. 19. c. cikket és jegyzetét.

189. *A pétervári ágyúmerénylet.* BN 1905. jan. 21. 6. 1. — Külföld.

Ady korán, már Váradon figyelte az oroszországi eseményeket (I. erről s orosz irodalmi szimpátiájáról a Turgenyev leányai. BN 1905. jan. 26. c. cikket és jegyzetét), 1903 nyarán pedig — Léda megérkezése előtt —, amikor érezte, hogy az első években oly sokat adó váradi környezet is szűk már számára, alternatívaként jelent meg előtte Párizssal együtt a cári Oroszország fővárosa, Szentpétervár is. „Azonban, bár Budapestet sok affektálással lenéztem, a vidék sértett, nyomott s a legfantasztikusabb terveim voltak: London vagy talán Szentpétervár, Moszkva.” (Önéletrajz. II. Az Érdekes Újság dekameronja.) Ekkori önvallomások novellájának hőse (Lecsky Tóni) is a Kaukázusba utazik vasutat építeni. Csak a Léda-szerelem döntetett vele úgy, hogy Párizsba megy. Franciaországban is nagy érdeklődéssel követte az oroszországi eseményekkel foglalkozó híreket. 1905-ös publicisztikájából tudunk erről. „Aki ismeri a Rivierát, tudja, hogy Cannes valóságos fiók-Oroszország. Mulatós nagyhercegek innen automobilon Monte-Carlóba. Most egy éve engem is majdnem elütött egy nagyhercegi töff-töff. A Meridien-villa körül ácsorogtam, hova sebesült orosz katonatisztek hoztak Mandzsuriából.” (Ogyessa és Cannes, BN 1905. dec. 10.) Ady találkozhatót velük. De e feltételezésen túl, máshelyütt olyasmit olvashatunk egyik cikkében, ami azt tanúsítja: az 1905-ös oroszországi eseményekről 1904-ben Párizsban szövedött ismeretségekből is tudhatott: „Azt írja nekem egy kedves orosz legény, orvos Moszkvában, kivel messze nyugaton barátkoztam össze. Csolák fognak történni.” (A papok pénze. BN 1905. aug. 17.) Az 1905-ös első orosz forradalom eseményei már újra itthon, a BN szerkesztőségében érték. A forradalomra szinte az első pillanatban versekkel, cikkekkal visszhangzott. A lassan hagyományossá váló BN-beli vasárnapi verseként már első itthoni vasárnapján — 1905. jan. 15-én — hozta az újság a Vörös szekér a tengeren c. versét, amely a maga szimbolikus nyelvén, kozmikus jelenségek, látomások közben idézte a „Forradalmat”. Érdemes megjegyezni, hogy ez a vers egy héttel az 1905-ös véres vasárnapba torkolló pétervári felkelés előtt íródott. Mindezt el kellett mondanunk — olyan súllyal szerepelnek Ady 1905-ös publicisztikájában az orosz eseményekre visszhangzó írások.

A pétervári ágyúmerénylet c. cikke szerzőségét ezekután talán nem is kell külön bizonyítanunk. Bár stílusérvek is Ady mellett szólnak: „Es csodák csodája: egy rendőr és egy pópa vére kezdett csurogni a szűzfehér hóra, rettenetes, intó, gyilkos szimbólumként.”: Ady stílusára jellemző a jelzőknek ez a halmozása. — „Az orosz néplélek Névája nem akar tovább partok közt maradni”, ismét csak Adyra bizonyító asszociáció. — Ez az első orosz forradalmi témájú cikke A-lynak.

II. *Miklós:* I. A moszkvai rekvium. BN 1905. febr. 19. c. cikket és jegyzetét. — az orosz hadsereg eljegyezte magát a forradalommal: ez a félmondat ismét csak Ady szerzőségét bizonyítja, hiszen ebben az első névntelen cikkében kimondja legfőbb felismerését 1905-ről, amelyet az Ultimátum-ban (BN 1905. júl. 8.) majd így fogalmaz meg: „Az üzemben levő História, mely mindennap új ajándékot gyárt a ma élő emberiségnek, ilyet még talán nem is produkált: Róma cézárjai a föllázadt légiók ellen megnyerhették a népet. A mai cézárók a nép ellen tartják a hadsereget s íme, a hadsereg is nép.” — *Megszóllaltak az ágyúk, s a harmadik ágyúzásnál éles ordítással repültek a golyók a cári sátorok:* a cikk gondolatmenete itt rokonítható más-

napi krocki versével: A cári ágyú filozófál. BN 1905. jan. 22. — *s a cár ellen fordult tehát most már minden ebben az országban, ahol a szabadság a hó alatt él.* Utalás Jókai: Szabadság a hó alatt c. regényére. Ide iktatjuk még egy későbbi híradását az orosz forradalomról:

Az orosz forradalom

Budapest, február 4.

Oroszországban tehát — újra nyugalom volna hivatalosan. Valóságban pedig sokasodó tarkaságban tűnnek fel a legáltalánosabb forrongás jelei. Az udvarnak, a cár hatalmasainak nincs egyébre gondjuk, csak hogy meg ne ismétlődjék a francia forradalom. A versailles-i példától rettegnek. A cár kitanított s kiöltöztetett, „jóérzésű” munkásokat fogad, hogy port hintsen a világ és a munkások szemébe. A munkások viszont kijelentik, hogy őket a küldöttségező munkások nem képviselik. Zavargások, véres összeütközések híre jó mindenünnen. A katonaság kegyetlenkedik. És mindezek mellett a hivatalos jelentés szerint — nyugalom van.

190. *A pétervári forradalom.* BN 1905. jan. 24. 6. 1.

L. az előző cikk jegyzetét. A BN naponta közölt részletes külföldi lapjelentéseket s táviratokat az orosz forradalomról. Külön, nagyterjedelmű rovata volt a lapnak ezzel a címmel: Az orosz forradalom. Ady információit innen vehette.

Ilyen vérengzést Mandzsuriaiban még nem tudtak csinálni az orosz katonák.: utalás az orosz—japán háborúra. — *Rellenetes, történelmi vihar van kilőrköbön*: ez a stílus a legnagyobb rokon témájú cikkeivel harmonizál (pl.: Földindulás. BN 1905. dec. 29.).

191. *Farsang és irodalom.* — A londoni Dickens-bál. — BN 1905. jan. 24. 9. 1. — Hírek

Amit Ady Dickensről ír, az még az öt jól ismerők számára is valóságos reveláció erejével hathat. Újabb bizonyítéka Ady nagy olvasottságának. Ma már ugyanis — teljes életműve ismeretében — nyilvánvaló, hogy ez a zsrnaliszta értesültségűnek, ösztönösnek — aminthogy tájékozásában az is volt — kikiáltott költő a legműveltebb magyar szellemek közé tartozik. Ady Dickens-idézése alkalmi: egy londoni Dickens-bál ürügyén írta azt. S a Dickens-élmény nem is tartozik a pályáját formálók közé. A cikk volta-képpen a kor morálján való általános, erősen Nietzscheista ihletésű meditálás keretében említi Dickens-et. Érdeemes azonban felfigyelnünk arra, hogy ez az egészen más alkatú író hogy tudott megérteni tőle teljesen távol álló írói világokat is. S azt is, hogy Dickens tiszteletében is rokon Petőfivel, aki úti leveleiben nem győzött ámulni a nagy kortárs angol páratlan derűjén. Ady azonban ezt a cikkét is magyar gondokra futtatja ki: eszébe jut az előző évben meghalt Jókai, s hogy az mennyire nem kapja meg azt a tiszteletet nemzetétől, amit Dickens. Egyben ez a legerősebb érv Ady szerzősége mellett is. (L. Jókai halálának évfordulója. BN 1905. febr. 26. s jegyzetét.) A másik érv, a nizzai őszi virágkarnevál emlegetése, amivel 1904-es élményére utal. Hogy ez milyen emléket hagyott benne, az egyik szignált glosz-szájából is kicsap: „És most egy kis hír érkezik karneválos édes, szép Niz-zából.” (Király az árokban. BN 1905. márc. 4.)

192. *A „tányi-tényi”.* BN 1905. jan. 24. 10. 1. — Hírek

Ady szerzőségét az ironikus írói vénán túl mindenekelett az bizonyítja, hogy 1905-ben egy érdekes, szignált cikkében is gúnyosan írt az Akadémiáról: A nemesi előnév és a nagy betű. BN 1905. ápr. 19. Egy másik névtelen

cikkében pedig a tényi-tényihez hasonló ügyről ír: Az Akadémia legújabb botránya. BN. 1905. ápr. 13.

Heinrich Gusztáv (1845–1922) az Akadémia főtitkára, germanista, prof. az egyetemen. — *Lehr Albert* (1844–1924) nyelvész, aki a magyar népnyelvről s a nyelvhelyesség kérdéseivel foglalkozott. (A korban híresek és fontosak voltak Arany Toldijához írt nyelvi kommentárjai.) — *Simonyi Zsigmond* (1853–1919) a legnagyobb magyar nyelvészek egyike, aki tudománya szinte minden ágát jelentős új meglátásokkal gazdagította. L. Lehr Albert: A tényi-tényi képző és a Nyelvtör. Budapesti Szemle. 1905. 287–300.

Ide iktatjuk még egy szerkesztői üzenetét, amelyben szintén az Akadémián ironizál: „Az Akadémia, az Akadémiák sehol sem forradalmi intézmények. Aki az Akadémiával és az Akadémiától akar valamit, annak tessék beletörődni, hogy az Akadémia az, ami.” Ez a passzus valószínűsíti Ady szerzőségét.

BN 1905. március 27.

Szerkesztői üzenetek

S. A. Ne tessék ezt az esetet tragikusan venni. Mi nem látjuk tragikusnak. Író barátjára sem lesz ez végzetes. Pláne, ha csakugyan talentum és igazi talentum. Lehet, hogy a dráma rossz volt. Lehet, hogy kiváló ópusz. Lehet, hogy elolvasták az Akadémia bíráló jelesei. De nagyon lehet, hogy nem olvasták el. Látta, hogy írója „történelmi drámá”-nak nevezte el — kevés diplomáciával vagy lapszusból, avval ők nem törődtek — s félredobták. Barátja okvetlenül az Akadémiá koszorúsa akar lenni? Pályázzék jövőre újra s vigyázzon a tollára. Ne írjon tragédia helyett drámát, mert az Akadémián az efféle nagy bűn. Mert hogy hát olyanok-e az Akadémia bölcsei, mint ön kérdi? Olyanok. Nem törődnek avval, ami körülöttük történik? Nem törődnek. De, látssa, még ezt sem szabad tragikusan venni. Az Akadémia, az Akadémiák sehol sem forradalmi intézmények. Aki az Akadémiával és az Akadémiától akar valamit, annak tessék beletörődni, hogy az Akadémia az, ami. Ölt-e már koszorúval talentumot az Akadémia? Nem tudjuk. De megtagadott koszorúval még nem ölt. És ha még olyan szerény, mimóza-lelkű ember is az ön barátja, meg fogja ő lelteni azt az utat a megértéshez, ha talentum. Ami ezt a darabot illeti, ha nem szánt-szándékkal akadémiai műnek készült s ha értéknek érzi az írója, nyújtsa be a Nemzeti Színházhoz avagy a Vig-színházhoz. Ott, bármelyik helyen, kritikát kap reá. Ha érték, valamivel több a bizonyosság e helyeken, mint az Akadémiában, hogy felismerik. Ha teljességgel nem érték, akkor az Akadémia akarat nélkül, sejtelem nélkül s bírálat nélkül ezúttal végre helyesen bírálta. Ez a tanácsunk és véleményünk.

193. *Csokonai*. BN 1905. jan. 29. 8. l.—Hírek.

1905-ben ünnepelte az ország Csokonai halálának századik évfordulóját. Ady teljes azonosulással írt a nagy költőről, akiben őset tisztelte. I. Csokonai Vitéz Mihály, BN 1905. máj. 21. Cikkében érezhetően a saját életének gondoljai fogalmazódtak meg. Az új művészetet hozó költő és a társadalom, Csokonai magyarságának a demonstrálása ezért lettek írásának hangsúlyos gondolatai. S Ady Csokonai cikke szép bizonyossága annak is, hogyan érlelődött meg benne az európai magyar eszménye, hogyan azonosult az a haladó magyarával. Ennek a nagy írásának fontos előzménye Csokonai c. cikke, amelyet szignóval nem látott ugyan el, de a fentiek bizonyára hitelesítik. (L. még a máj. 21-i cikk jegyzetét.)

Beöthy Zsolt (1848–1922) a pesti egyetem esztétikai professzora.

194. *Mikor minden fölfordul*. — *Politikai háosz*. — BN 1905. jan. 29. 11. l.

Ady szignált választás előtti cikkei hitelesítik ezt a névtelen írást. (Szoknyás kortesek, Vadházasság a Vigadóban, Viribus unitis, Találkozás — Rakovszkynál. BN 1905. jan. 12, 17, 18, 25. s jegyzeteik is.) De ezt sugallja a mondanivalója s például az ilyen megfogalmazása: „... valókra ébredtek a malomalji és kávéházi álmok”. Gémeskút, malomalja, fokos — találkozunk ezzel a fordulattal A Tiszaparton c. versében is. — Kossuth Ferenc, Gabányi Miklós, Barabás Béla, Andrássy Gyula, Eötvös Károly: 1. a fenti cikke jegyzeteiben. — *Ezernyolcszázhatvanegy és ezernyolcszázhatvanhét óta nem volt olyan alapos fölfordulás ebben az országban:* 1861. Utalás az 1860-as úgynevezett októberi diploma után összehívott 1861-es országgyűlésre, amely 1849 után az első alkotmányos lépés volt. A felirati s a határozati párt, Tisza Kálmán illetve Teleki László vezetésével ezen alakult ki. — *Ha az anarchisták valamikor kormányra jutnak, olyan konzervatívok lesznek, mint amilyen a világ rendje szerint minden kormány:* majdnem szó szerint azonos egy régebbi cikkében olvasható gondolatával: A Marseillaise. I. AEÖPM. V. 52. — *A negyvennyolcas párt egyik legharciasabb, legerősebb szótlárú újságja.* Magyarország 1905. jan. 29. Kombinációk a kibontakozásról (3. l.) — *A rudnay például én leszek:* Rudnay Béla, budapesti rendőrfőkapitány.

195. *Választási históriák.* BN 1905. jan. 31. 8. l.

L. az előző cikk jegyzetét. Ady szerzősége mellett szólhat az is, hogy már a választás előtt, illetve után is megörökített egy háromrészes tárca-novellában hasonló históriákat: Egy nap a választók közt. Balajthy Kamill asszonya, Balajthy Kamill naplójából. AEÖN. 232—242. — *Mit is mondott a kabai asszony?*: Kaba, Hajdú megyei község. Ady az ismert szólásmondásra utal: igitünk egyet, komámasszony. . . — *Mit is mondott a belvárosi asszony?*: Ady ezzel a kérdéssel saját szignált cikkére utal: Szoknyás kortesek. BN 1905. jan. 12. — Apponyi Albert, Kossuth Ferenc, I. Viribus unitis. BN 1905. jan. 18. c. cikket és jegyzetét. — *Id. Ugron Gábor (1847—1911) negyvennyolcas függetlenségi képviselő.* — *Visontai Soma (1854—1925) függetlenségi képviselő.*

196. *A vajda Bécsben.* BN 1905. febr. 5. 8. l. — Hírek.

Adyra vall a kis glossza megfogalmazása: „E Bécs-ostromló nagyszerű világban” indítja Ady rövid írását, de Ady mellett szól az is, hogy Eötvös Károly alakja ekkor még szimpatikus volt előtte. — *Eötvös Károly (1842—1916) politikus, ügyvéd, író, többször volt képviselő, a függetlenségi párt egyik vezérszónoka, védői szerepe 1883-ban a tiszaszéplári pörben tette híressé. Elbeszélőnek is jelentős tehetségű író volt.*

197. *Erdélyi Marietta — képzőművész.* BN 1905. febr. 17. 9. l. — Hírek.

A vidékről nemrég a fővárosba került újságíró hathatta meg ez a tipikus vidéki színészi sors. De Ady mellett szól a megfogalmazás is: „Volt, nagyálmú, nemes szomjúságú művészlelek.” Igazi adys fordulat.

198. *Achim F. András.* BN 1905. febr. 17. 9. l. — Hírek

A cikk első mondatával: *Társat kapott — huszonnégy óra múlva — Mezőfi Vilmos, az első magyar szocialista képviselő:* Ady előző napi szingált cikkére utal: Egy könyv és egy ember. BN 1905. febr. 16. — *Achim F. András (1871—1912)* Ez a cikk bizonyítja, hogy Ady a nagy politika színterére lépése pillanatában felfigyelt Achimra, akivel később személyes jóbarátok is lettek.

199. *Az orosz pokol*. BN 1905. febr. 20. 1. l. — Vezércikk.
L.: A moszkvai rekviem. BN 1905. febr. 19. c. szignált cikkét. Volta-
kpeppen annak a parafrázisa s folytatása egyben.

200. *A lólab*. BN 1905. febr. 23. 2. l. — Belföld.

De az Alkotmány még többet ki mer mondani: Ady az Alkotmány 1905. febr. 22-i számából idéz: Az új elnökség, vezércikk. Turi aláírással — utolsó két bekezdése. L. még: Rakovszky István ünneplése. Zichy Aladár üdvözlő szavaiból (uo. 2. l.). S Ady szerzősége mellett érvel az Alkotmány-cikkének idézése: nagyváradi újságírói polémiaíának folytatása így ez a névtelen glossza.

201. *Felháborító hír*. BN 1905. febr. 23. 8. l. — Hírek.

A klerikalizmus ellen már Váradon aktívan harcoló publicista írhatta ezt a cikket, akit párizsi élményei csak még inkább ösztönözhettek erre. A megfogalmazás, különösen a befejezés is rá vall. L. MSZ 1905. febr. 23. *Felháborító hír*. (2. l.) Az újságot Ady már Nagyváradon is rendszeresen olvasta. A cikk értéséhez ide iktatjuk még a Notre Dame de Sion c. hírcikket a BN-ből.

A Notre Dame de Sion

A Nap egy munkatársa felkereste az Albrecht-út 26. szám alatt levő Lónyai-villát, ahol beszélgetést folytatott Mater Maria Nathanaelával, a villában megtelepedett Notre Dame de Sion apácák főnöknőjével. Az apácák szeptember hónap elején érkeztek Budapestre. A főnöknőn kívül tizenötön jöttek. Ekkor kihallgatásra jelentkeztek a hercegprimásnál, akinek a személyes kérésére a kultuszminiszter engedélyt adott nekik a letelepedésre. A főnöknő az újságíró kérdésére kijelentette, hogy ők nem Franciaországból kikergetett apácák, hanem egy *világszervezetnek* a tagjai, amelynek a főintézte Párizsban van. Kijelentette továbbá, hogy az intézetben *magyar nyelven csakugyan nem tanítanak*, de ha a szülők kívánják, szerződhetnek magyar tanítókat. — Nyilvánvaló mindebből, hogy a Notre Dame de Sion iskolájáról tegnap közölt értesülésünk teljesen alapos. Az apácák idegenek, magyarul nem tanítanak. A hír tehát lehet felháborító, de teljesen alapos. Az a kérdés már most, mit szól mindezekhez a tanügyi kormány, magyar törvényekkel hogyan tudja ezeket a dolgokat összeegyeztetni? Kérdezzük a kultuszminisztert: milyen magyar törvény alapján adott idegen honosoknak engedélyt arra, hogy Magyarországnak fővárosában idegen nyelvű iskolát nyissanak?

BN 1905. február 24.

202. *A hivatalos lap sajtóhibái*. BN 1905. febr. 23. 8. l. Hírek.

Ady ironikus vénája rejtezik e cikk mögött: „A hivatalos lap sajtóhibái a bölcs és akaratlanul gyilkos gúnyú sajtóhibák közül valók.” — *Gróf Khuen-Héderváry Károly* (1849—1918) horvát bán, kétszer volt miniszterelnök. — gróf Károlyi István. I. Találkozás — Rakovszkynál. BN 1905. jan. 25. c. cikket és jegyzetét.

203. *Yvette Gilbert*. BN 1905. febr. 24. 9. l. — Színház, zene.

Párizsban hallhatta Yvette Gilbertet, ezért ír olyan ismerősen róla. Különbözik a cikk egész tónusa Ady mellett szól: „Járja, járja a világot s elkerül Budapestre ismét a nagy Yvette.”: a nagy jelző alkalmazása tipikusan Adyévá teszi ezt a mondatot. „Ezek a dévaj, bús nóták!” . . . a bús jelző s a ! . ismét csak Adyra vall. Ide iktatjuk második beszámoló cikkét Yvette Gilbert hangversenyéről: Yvette Gilbert búcsúja. BN 1905. febr.

26. Ebben is ilyen részletek vallanak Ady mellett: „Második és búcsúzó este.” — Így a nyitó mondat. „De minden száma egyetlenül pompás és nagyhatású volt.” Adyra valló fordulat.

Yvette Guilbert búcsúja

Második és búcsúzó este. És ismét zsúfolásig megtelt a Royal terme hallani a nagy Yvette-t s búcsúzni tőle viszontlátásra hangolón. Minthogy el is fog ő még jönni nem is egyszer ide, Budapestre. Hiszen itt ünneplik, amint megérdemli. Részben új volt a nagy díva műsora. De ismét a Pompadour-dalokkal hódított nagyon. Kísérői, ezek az érdekes muzsikusok az ő régies zene-instrumentumaikkal szintén nagy tetszést arattak. Kivált egy Mozart-számmal. A nagy Yvette-nek a Bretagne-i legendája, Babet és Cadet-ja s a Mort de Jean Renaud-ja tetszett különösen. De minden száma egyetlenül pompás és nagyhatású volt. Ünnepelte őt s társait is egész este a publikum.

BN 1905. február 26.

— *Yvette Gilbert* (1868—1944) korában világhírnő párizsi chanson énekesnő, akit Toulouse-Lautrec művészete örökített meg.

204. *A mukdeni nagy csata.* BN 1905. márc. 9. 4. l. — Külföld.

L.: A mukdeni lángok. BN 1905. márc. 10-i c. szignált cikkét, annak első megfogalmazása. „Ezer és ezer kioltott lélek árán gyulladt föl. Rettenetes áru lángok, . . . száz és százezer élet semmi legyen, mikor a világ lendüléséről van szó” — olvashatjuk a szignált cikkben, s A mukdeni nagy csatában ugyanez a gondolat így fogalmazódott meg: „. . . a világhistória új utat kapott. Minden percben azonban még leszámolható katasztrófa híre jöhet a muszka seregről. Ki örül egész szívével ennek, ha így esnek? Még ha a világ megújhodása születne most meg Mukden körül. Az elhullottak nem támadnak föl.” — Stílusában pedig a cikk ilyen fordulata vall Adyra: „Hogy Kiplinget travesztáljuk . . .”

Bah, Liaojang se volt kutya: az orosz—japán háború egyik emlékezetes nagy csatájának színtere. — *Ejnye, ejnye, ez az Ojama lassú ember* *Ha Kuropatkin menekülhet is:* 1. A Mukdeni lángok. BN 1905. márc. 10. c. cikket és jegyzetét. — *Tán bizony az embert sajnálják Ojama, Nogi, Oku, Nodzu, Kuroki és Kavamura:* a japán csapatok vezérei az orosz—japán háborúban.

205. *Quo vadimus?* BN 1905. márc. 10. 2. l. — Belföld.

A cikk gondolatmenete teljesen harmonizál Ady szignált cikkeivel. Bizonyos stílusbeli fordulatok, „Pest vármegye, a híres, a liberális, a szabad-elvűségben vezérkedő vármegye!” — is Adyra vallanak. — *Trepov tábornokot nem kívánják Budapest főhormányzójadul megnyerni:* cári tábornok, Moszkva katonai kormányzója.

206. *Magyarország és a francia kultúrharc.* BN 1905. márc. 19. 8. l. — Hírek,

A kis glosszát az állam és egyház szétválasztását megelőző harcokat 1904-ben Franciaországban személyesen átélte Ady írhatta. Vö.: „A bas la calotte!” AEÖPM. V. 62. A cikk stílusa, a felkiáltójel, hárompontos befejezés, mind-mind Ady mellett szólnak. — *Briand, Aristide* (1862—1932) francia politikus, ügyvéd, előbb szocialista, majd a köztársasági radikális párthoz csatlakozik s mint közoktatásügyi miniszter, végrehajtja az állam és az egyház szétválasztását.

207. *Figyelő*. BN 1905. márc. 20. 5. l. — Irodalom és művészet.

Ady már Váradon szenvedélyesen figyelte az új irodalmi-művészi törekvéseket. Így a Magyar Géniuszt, Osvát Ernő lapját, a *Figyelő* elődjét, már akkor olvasta. Innen értesült az új francia irodalmi törekvésekről (Szini: A dekadensek, 1903). Természetes hát, hogy az 1905 januárjától Osvát Ernő szerkesztésében megjelenő új folyóiratot, a *Figyelőt* is első perctől figyelte. A cikk gondolatmenete teljesen harmonizál Ady más írásaiéval. Egyenes előzménye az éppen a *Figyelő*ben megjelent Ismeretlen Korvin-kódex margójára c. nagy cikkének. Felsejlik benne a Magyar Ugaron s a magyar Messiások motívuma is. Egy-két mozzanat direkten is Ady mellett vall: „Összerokadtan engedik szabadjára . . .”: vö. Ének a porban. BN 1905. aug. 27.

Lerogyok vígan, elnyúlok bátran,

Lalla, lalla,

Rokkantak halmán, nagy éjszakában.

Csak olyan nagyon németek ne volnának. : Ady germanofóbiája, valamint az a gondolata, hogy a francia kultúrának elsőbbséget kell biztosítani a német felett szólal itt meg. Ady szerzősége mellett szólhat az is, hogy a 4. számtól ő is munkatársa lett az új revűnek.

208. *Milyen legyen a középiskola*. BN 1905. márc. 29. 5. l.

A hír-kopf gondolatai teljesen harmonizálnak 1905-ös szignált cikkében hangoztatottakkal. Vö. pl. A szerb diákok. BN 1905. ápr. 6. c. cikkét és jegyzetét.

209. *Nemo*. — Zichy Géza dalműve. — BN 1905. márc. 31. 9. l. — Színház, zene.

L. Péntek esti levél. MK 1905. ápr. 2. c. szignált beszámolóját. Annak első megfogalmazása ez. A témához í. még: Veér Judit rózsája. BN 1905. febr. 11. c. szignált cikkét. — *A Cyrano utánszók kutyvaszított romantikájának*: l. 1904—5-ös Rostand-ellenes cikkeit. Pl. Rostand és Sarah. I. Rostand AEÖPM. V. 176. — *Gábor József (1879—?)* tenorista; — *Szikla Adolf (1868—1938)* zeneszerző és karmester; — *Alszeghy Kálmán (1852—1927)*

210. *Ballada a sok eszkimóról*. BN 1905. ápr. 5. 7. l. — Hírek.

A művészi ihletettséggű cím s a befejező mondatok — „A sok éhes millió. Ebben az országban az éhes ember csak a szagát élvezheti a sült szalonnának, mint a Jókai Mór lovagja, akit kiéheztetett egy szép amazon” — szólnak Ady szerzősége mellett. A Jókai-utaláshoz l. Jókai Házasság éhségből c. novelláját. (Őszi fény. Jubileumi kiadás. 92. k. 247. l.)

211. *A jövő műhelye*. BN 1905. ápr. 5. 9. l. — Hírek.

„Egyetlen oázis a nagy sivatagban: a Társadalomtudományi Társaság.” Ez a mondat rokon az Egy könyv és egy ember, BN 1905. febr. 16. c. szignált cikkében írottakkal: „Ezt a fiatal magyar kört, ezt a Társadalomtudományi Társaság-ot, az intellektuális és az élettel számoló élet oázisának tartjuk egyre többen a magyar Szaharán.” Ez hitelesíti Ady szerzőségét. L. még: *Milyen legyen a középiskola*. BN 1905. márc. 29. Itt adjuk a vitáról készült beszámolót, mely fölé Ady a kopfot írta.

Pikler Gyula nyitotta meg az elmúlt szombatot a vitát. Kitérte azt a hatalmas horizont, amely a tudásnak tartatott fenn és megmutatta: mennyire igaz, hogy az iskolának is meg kell értenie a haladás nagy elvét, mennyire igaz, hogy az iskolát a progresszió szellemének kell áthatnia, mert máskülönben jó a henyelés és pusztulás. A tudományos felfogás vonuljon be az

iskolába, mondotta Pikler; a mai kornak is újítani és fejleszteni kell a múlt műveltségét és az iskola nem hordhatja magán a múlt ostoba ballasztját.

Ez a beszéd kijelölte az iskola helyét a haladás óriási áramlatában. Megállapította, hogy az iskola nem kapcsolhatja ki magát az életből, nem lehet elmúlt tudások és elmúlt bölcsességek kriptája, hanem kell hogy legyen: a jövő műhelye. Ez volt az első felszólalás, a megnyitás. Másodiknak dr. Ranschburg Pál egyetemi magántanár szökött az ideg orvos szempontjából; megállapította, milyen legyen hát annak a műhelynek a berendezése, hogy benne eredményes legyen a munka. A túlterhelés mai együgyű rendszerével szemben megrajzolta a jövő rendszerét: az okos tanítás, a tudás és az akarat igazi fejlesztésének a módját.

Ez a két felszólalás volt a Társaság vitájának az alapja. Ezen a nyomon folytatódott ma a tanácskozás.

A mai est két érdekes előadását egy jól megérdemelt üdvözet vezette be. Pikler Gyula alelnök bejelentette, hogy a kolozsvári tanári kör — egy tisztán pedagógusokból álló testület — üdvözölte a Társulatot a középiskola reformja ügyében megindított oly nagyon szükséges és nagyfontosságú akciójáért.

Az első előadást ma dr. Moravcsik Ernő Emil egyetemi tanár tartotta. A tudós alaposágával és az orvos emberszeretetével magyarázta, hogy az iskolarendszerek megállapításánál éppen úgy kell megvizsgálni az emberi agy teherbíró-képességét, mint ahogy az építész megvizsgálja a talajt, a föld teherbírást, mielőtt valamely építéshez hozzáfog. Az elme képességei különböző egyéneknek nem egyformák. Erre a nevelésnél feltétlenül tekintettel kellene lenni. A mai iskolai rendszer mellett azok, akik gyengébb képességekkel indulnak neki az iskolának, feltétlenül túlterhelhetnek; amiből aztán idegbajok származnak. Nem úgy érti ezt, hogy minden iskolába járó gyermek idegbajt kap. De azok, akikben megvan a diszpozíció valamely idegbajra, gyakran az iskolai túlterhelés miatt válnak betegek. Nem annyira a tananyag mennyiségében van a hiba, mint a módszerben, amellyel tanítanak; különösen abban, hogy házi feladatokkal túlterhelik a fiatalságot. Különösen tekintetbe kell venni, hogy az oktatás éppen a serdülés korába esik, amikor legtöbb szükség van a kíméletre. A mai rendszer mellett túl sok a memoralizálás, amelyet határozottan túlságba visznek. Túlságosan soknak tartja a latin és görög nyelvre fordította időt. Elég volna ha két éven keresztül heti két órában tanítanak latint és görögöt, olyan formán, hogy a tanulók technikus terminusokat elsajátítsák. Az így nyert időt fel lehetne használni reális tantárgyak tanítására is. Érdekes előadását azzal végzi, hogy a Társaság akciójának megindítását és magát a középiskolai oktatás reformját feltétlenül szükségesnek tartja.

A mai est második előadója dr. Salgó Jakab a lipótmezei elmegyógyintézet főorvosa volt. Azok között a tényezők között — fejtegette Salgó —, amelyek a gyermek idegrendszerét megronthatják, első helyen a középiskola áll. A középiskola éppen abban a legkritikusabb időben, 15—22-ik terheli meg az ifjúságot, amikor az idegrendszer kímélésére a legnagyobb szükség volna. Ebben a korban lép fel a középiskola a legnagyobb követelményekkel az idegrendszerrel szemben. Nem annyira az anyag mennyisége, mint inkább a módszer a veszedelmes. Nem lehet azt mondani, hogy akármelyik tárgy önmagában árt, de árt minden, ha rosszul tanítják. Az iskolai oktatáshoz járuló otthoni munka, az otthon esetleg tanított idegen nyelvek vagy zene mértéktelenül megrhelik a gyermeket. Nagyon súlyossá teszi a bajt, hogy az óráról-órára előadott tárgyak belsőleg nem függenek össze és hogy a pihenés ideje nincs rendszeresítve és gyakran elmarad. Különösen súlyos elbírást alá esik, hogy a tanulóktól megkívánják, hogy folytonos készenlét-

ben álljanak valamely vizsgálatra, holott a kísérleti lélektan bebizonyította, hogy ez lehetetlen. A középiskola nem tudást ad, hanem egymással össze nem függő ismereteket, amíg az igazi műveltség abban van, hogy az ember érdeklődési körét kiterjeszti. A mai rendszer — összeszorítja. — Végül nagy tetszés közben konkrét formában terjeszti elő javaslatait a reformra nézve.

A mai érdekes, értékes estét, amely végtelenül becses adatokkal növelte a reform anyagát, pénteken este követik az újabb előadások. Ekkor Oláh Gusztáv, az angyalföldi elmegyógyintézet igazgatója, dr. Sarbó Artúr és dr. Hajós Lajos ideg orvosok szólnak hozzá a Társulat-felvetette kérdéshez.

BN 1905. április 9.

Pikler Gyula (1864—1937) jogbölcész, egyetemi tanár, a Társadalomtudományi társaság elnöke. Ady már Váradon írt róla. I. AEÖPM. II. 12. 19.430. 431, 446; III. 109, 351, 352. — *Ranschburg Pál* (1870—1945) ideggyógyász. — *Moravcsik Ernő Emil* (1858—1924) elmegyógyász. — *Hajós Lajos* (1870—?) ideg orvos. — *Oláh Gusztáv* (1857—1944) elmeorvos, — dr. Salgó Jakab. L. A sötét szárnyak. BN 1905. máj. 20. c. cikket és jegyzetét.

212. *Az Akadémia legújabb botránya.* BN 1905. ápr. 13. 6. l. — *Hírek* Az Akadémián ironizáló cikkei sorába tartozik ez is, vö. ehhez a problémához: A „tényi-tényi”, BN 1905. jan. 24. c. cikket és jegyzetét. *Heinrich Gusztáv* I. A fenti cikkben. — *Hornyánszky Gyula* (1869—1933) egyetemi tanár, az antik görög kultúra kutatója; — *Hegedűs István* (1848—1925) klasszika-filológus, egyetemi tanár, műfordító. — *Pecz Vilmos* (1854—1923).

213. *Mimi Pinson iskolája.* BN 1905. ápr. 19. 7. l.

L. ehhez a Mimi Pinsonok. BN 1904. máj. 25. c. névtelen cikkét és jegyzetét. De a cikk stiláris jegyei is Ady mellett bizonyítanak. Lássuk csak az első mondatot: „Meghalt egy nemes, bájos, igazi francia idea, mikor pedig már gyümölcsöket is hozott.” Ady élt ezzel a jelzőhalmazsal. — Mimi Pinson, és Charpentier Gustave magyarázatát I. AEÖPM V 406.

214. *Pálmay Ilka — válik.* BN 1905. ápr. 23. 6. l.

Pálmay Ilkáról Ady már Váradon többször írt. I. AEÖPM. II. 32—34., 37—41. De ezen túl stílusjegyek is elárulják, hogy a színes hírt Ady írta: „A Mikádóban esténként nagy gyönyörűséggel, öröndetes megilletődéssel láthatta mostanában a budapesti közönség, hogy a régi aranyos Ilus alig változott.” A határozók és a jelző egyaránt Adyra vall. Pár nap múlva ismét visszatér a hírre. Ide iktatjuk Pálmay Ilka c. írását, amely kopfjában maga visszautal az előző írásra.

Pálmay Ilka

Hírül adtuk, hogy Pálmay Ilka válik az urától, gróf Kinszky Jenőtől. S ugyanekkor kételkedtünk abban a bécsi jelentésben, hogy a díva, kinek Budapesten, a Magyar Király fogadóban lakása van, hirtelen Amerikába utazott volna el. Dehogy is akar ő „szökni”, mint egy tréfás táviratban tudatja. Karinthiai birtokán pihent. Aztán Bécsbe érkezett s jön Budapestre. Meg is érkezett azóta talán. Egyebekben pedig igazán — *válik* s mindent elmond a következő levél, melyet egy ismerőséhez írott az aranyos nagy művésznő.

— Most tehát megvalósulnak — mondja levelében Pálmay Ilka — azok a tervek, amelyeket legutóbbi budapesti tartózkodásom alatt önnek elmondtam. Szabad leszek megint, sőt már szabad is vagyok, egészen sza-

bad. A férjem — aki mindig jó uram volt és aki most is sokáig azon volt, hogy lebeszéljen szándékaimról — teljes békességben válik el tőlem, amint-hogy békés az én elhatározásom is. Nincs közöttünk harag egy csipetnyi. Én — ennyi idő múltán — belátom, hogy nem nekem való az etikettes, rideg, kimért és előkelő mágnásélet; az én ereimben vér kering, piros vér és tüzes magyar vér. Ez híz vissza engem a színpadra és hiába küzdenék is az ellen, nem tudnám legyőzni azt a vágyat és azt a határtalan szenvedélyt, amely bennem él. Megpróbáltam én mindent. Elvonultam karinthiai birtokunkra, Althofenbe; megpróbáltam Bécsben élni, mint mágnásasszony, de a vége a dolognak az volt mindig, hogy visszafutottam a színpadra. A férjem igazi mágnás és mint ilyen persze mindig rossz néven vette, ha újra meg újra felléptem. Sok civakodásunk volt ezért és sokat sírtam én emiatt. Ő nem tudja megérteni ezt a vágyat és nem tud megérteni engem. De azért szökésre semmi okom. Közös elhatározással elváltunk és én végleg visszamegyek a színpadra. Azt hiszem, nem változtat a művészetemen, ha ezentúl a színlapon nem gróf Kinszky Jenőné fellépését hirdetik, hanem a Pálmay Ilkától. Már legközelebb új szerepet játszom egyik budapesti színházban; aztán — ha isten is megsegít! — megszervezem az én társulatomat és bejárrom vele a világot. A magyar színművészetet úgysem ősmerik még semerre; pedig ugyancsak fölvehetjük a versenyt a világot járó truppokkal, amilyen a Sarah Bernhardt, a Réjane, vagy a Mécally asszony társulata. Néhány jó magyar darabbal, amelyet itthon kiállítunk majd szépen, lesz bizonyára sikerünk. Különben egy-két nap múlva Budapesten lesznek és akkor majd szóval is elmondom, hogy mit akarok csinálni és hogyan akarom a terveimet megvalósítani.

BN 1905. április 27.

215. *Ritók Zsigmond halála.* BN 1905. ápr. 23. 6. l.

Ritók Zsigmond alakja Adyt már Váradon foglalkoztatta. I. AEÖPM. I. 409—411., II. 302, 458. De Ady mellett szól a kis hírközp. megfogalmazása is: „Kialudt az élet-lángja egy nemes, magyar, ritka egyéniségnek.” Ady használta szívesen ilyen sűrűen a jelzőket.

216. *Amnezia — Heine Henriknek.* BN 1905. máj. 6. 8. l. — Hírek.

Egyik váradi glosszájából csap ki először Heine-tisztelete: „... ha volna egy szobám, melyben minden az én nagyjaimról, Heineről, Byronról, Nietzschéről s a többiről beszélne . . .” AEÖPM. III. 121. l. Halála évfordulóján — 1906-ban — „Henrik úr lovagol” címmel írt verset róla, második párizsi útjáról pedig „Heine Henrik keserű” címmel, „fantáziálást” küldött haza. (BN 1906. dec. 30.) — Érdemes megemlíteni, hogy halála évfordulóján szintén névtelen kis glosszában is hódolt emléke előtt: „Heine Henrik halálának ötvenedik évfordulója.” BN 1906. febr. 16. Ezekből az írásokból együtt világosodik meg Ady Heine-élménye, amely korai költészetére s publicisztikájának ironikus hangvételére egyformán kihatott. Ebben a kis glosszában is benne van különben Ady állandóan feltörő germanofóbiája. Nem kell külön bizonyítani: a kis glossza stílusa is Adyra vall.

217. *Irodalmi bűvár.* BN 1905. máj. 6. 12. l. — Szerkesztői üzenetek.

L. a jegyzetek elé írt bevezetést, ahol szükségszerűen kellett felhasználnunk Ady szerkesztői üzenetének egy részletét. Ady szerzősége mellett szól az utolsó mondat is: „Rimbaud verséről lehet talán még szó, de a Baudelaire-versek kritikáját nem akceptálja az, akiről szó van.” Akkor már megjelent a BN-ban Három Baudelaire-sonett (1904—okt. 21. nov. 6.) címmel Ady fordítása.

218. *Egy portugál.* BN 1905. máj. 12. 7. l. — Hírek.

A cikk humanista kicsengése, élethimnuszba átcsapó pátosza harmonizál Ady gondolatvilágával, l. pl. A mukdeni nagy csata. BN 1905. márc. 9. c. cikkét, avagy Sóhajtás a hajnalban. BN 1905. márc. 25. c. versét. „A legnagyobb érték az élet. Kincs és szakramentum. Bűn eltaposni a férget is”: ezek a mondatai fakadhattak egy ihletből s gondolatvilágból az említettekkel. Ady mellett szól ugyanakkor vonzódása a különöshöz, a monstruózus ellentétekhez. Lengyel Géza figyelte meg kitűnően: „Adynak már kialakult a maga stílusa. Nagyon jó érzék a groteszk, a nem mindennapi iránt. Teljes világitás helyett inkább a félhomályt villanásszerűen áttörő megjegyzések.” (Ady a műhelyben. Szépirodalmi, 1957. 223. l.) — „Nyilván nietszchei lélek volt a portugál”, vö. A két Darmstädter c. szignált cikkével. BN 1905. márc. 7. A cikk erős nietszcheianizmusára abból kapunk meggyőző magyarázatot. — *Jáger Mari*: l. Péntek esti levél. MK 1905. máj. 21. c. cikket és jegyzetét. — „Mi már, Maeterlinck módjára, az élet vidám, hangyai felfogásánál maradunk meg csak.”: célszáz Maeterlinck: A méhek élete c. írására. „Az a Maeterlinck, az is sokat mesterkedik, csak a Méheit szeretem,” vö. Ady Endre ismeretlen levele Kernstok Károlyhoz. Élet és irodalom 1961. aug. 24

219. *Az Akadémia díszülése.* BN 1905. máj. 15. 1. l. — Vezércikk. L. A „tányi-tényi”. BN 1905. jan. 24. c. cikket és jegyzetét. A beszámolóknak ez a mondata alludál ezekre: „Olyan ritkán érdemel és kap ügyis virágot az Akadémia.” — Majd még kétszer utal erre. A cikk gondolatilag az Ismeretlen Korvin-kódex margójára kifejtek közébe tartozik. — *Kautz Gyula* (1829–1909): európai híró közigazdász, az Akadémia másodelnöke tartotta a megnyitóbeszédet. l. Az Egy vándorgyűlés. BN 1905. aug. 29. c. cikket és jegyzetét.

Ady szerzősége mellett bizonyító érvként felhozhatjuk még e névtelen írás egyik gondolatának feltűnő egyezését szignált cikkével, „... elveszünk, ha elménket nem tudjuk odaadni az európai gondolkozásrendnek. Minden polgárosodásunk látszat Széchenyi István lelke hangján szólott, a kétségbeesés szótárából keresett főlrázó és lázító szavakat” — írja Kautz Gyula akadémiai másodelnök megnyitó beszédéről. Vö. ezzel Szobor-nagykövetek. BN 1905. máj. 7.-i. cikkének következő mondatát: „... s elvesz a mi népünk, mert igazi szabadság és tudomány nélkül való”.

Vagy pedig mi fogjuk igazolni ama történelemfilozófusokat, kik egy nemzet életét csak ezer évre szabják: utalás többek között Herder (1744–1803) ismert jóslatára.

Itt adjuk Vécsei Tamás Tisza Kálmánról tartott emlékbeszédét.

Emlékbeszéd Tisza Kálmánról

A jelentés elhangoztával Vécsey Tamás udvari tanácsos, az Akadémia rendes tagja lépett a felolvasó-asztalhoz, hogy megtartsa emlékbeszédét Tisza Kálmánról, az Akadémia volt tiszteleti és igazgató-tanácsi tagjáról.

Nagyszabású tanulmányban ecsetelte és méltatta Vécsey Tamás a nagy államférfiú sikereiben gazdag pályáját és az objektív kritika magaslatáról mutatott rá Tisza Kálmán küzdelmeire, korszakos alkotásaira és érdemeire. Beszédét így végezte:

Tisza minden gondolatát és hatalmát hazájának szentelte. A magyar néptanítás, a közép- és felső oktatás világító erejét fokozta. A közigazgatási fellendülés, a nagy állami beruházások tételét s a teherviselési képesség fokozását hozta magával. A kormánynak tizenöt évi állandósága megszilárdította Magyarországot tekintélyt a külföld előtt. A független belkormányzat

következetes rendszeréből és sikereiből a nemzeti politika érettségére következtetett a külföld s nem tagadta meg elismerését.

Mint szónok, a vitakozás terén élt elemében. Legyőzhetetlen parlamenti küzdő. Minden nagy beszéde egy-egy képviselőházi nagy esemény és siker. Dialektikája éles, lefegyverező. De beszédeiben még akkor sincsenek durvaságok, mikor kiméretlenül vág. Nem maradt mindig szenvedélytelen, de sohasem volt feleselő. Megragadta a kimálkozó pillanatot s mindig felhasználta a nem várt meglepő fordulatokat ellenfeleinél. Az első szempillantásra felismeri a helyzetet, leleplezi ellenfeleinek sebezhető oldalait, odaröpíti nyilait a szónoki argumentumok kifogyhatatlan fegyvertárából. Leleményes parlamenti taktikája utólérhetetlen.

Tisza Kálmán gondolatainak, eszméinek megnyilatkozásáról nemcsak beszédei tanúskodnak. A parlamenti ékesszólás mellett publicisztikai dolgozataival is szolgálta a magyar tudományosságot. E révén lett az Akadémia tiszteleti, majd igazgató-tanácsi tagja.

Ha némely kérdést másképpen lehetett vagy kellett volna megoldani, mint ahogy ő cselekedte, azt megengedi a legszigorúbb bírálás is, hogy mindent a legtisztább jóhiszeműséggel cselekedett. Szándéka mindig tiszta, önzetlen és hazafias volt. A népszerűséget sohasem kereste, mosolya el nem csábitotta, elfordulása meg nem rendíté.

S mikor feladatát, az államháztartás rendezését megoldotta s visszalépett, a királyi felmentés a hála és a rokonszenv meleg hangján szól. A hatalomról lelépő Tisza a szív és lélek legszebb jutalmát hordta keblében, azt az érzést, mely a kötelesség teljesítésének biztos tudatából fakad. Midőn a kormányról lemondott, nemes szerénységgel lépett a közemberek sorába, de a felülmúlhatatlan tekintély oda is követte őt. Meggyöngült egészségét a pihenési évek nem tették jóvá. A gondviselés változatlan végzése 1902. március 23-án elszóltá őt szerettei köréből, az élők sorából.

A mit a haza javára alkotott — így végzi Vécsey — hálásabb tisztelettel soha nem fogják említeni, mint említtem én, aki szerencsés voltam működését közeleből láthatni, de az emlegetők száma nőni fog századról-századra. Tiszáról is el fogják mondani azt, amit Cicero közöl Atiliusról: plurimae consentiunt gentes populi primarium fuisse virum.

Az emlékbeszéd tudós szerzőjét a hallgatóság zajosan megéljenzte. Ezzel a díszülés napirendje kimerült s az Akadémia tagjai fél 3 órakor lakomára gyűltek a Continental szállóban.

BN 1905. május 15.

220. *India papnője*. — *Annie Besant Budapesten*. BN 1905. jún. 4. 9. 1.

Mi teszi valószínűvé, hogy Ady írta ezt a beszámolót? Az a józan szkepszis, amit a témával szemben érez, s a mi teljesen rokon a hasonló tematikájú „Flammarion új könyve” c. szignált cikkében kifejtettekkel. (Népszava 1907. júl. 29.) Ebben saját szavaikat is olvashatjuk, amit cikkében egy ezredes szájába ad: „... ez nem isteni erő... Hanem a fejlődő ember akaratának egyre-egyre csodásabb hatalma. Fizikai titkok ezek, melyeknek mivoltát ma még csak sejtjük s melyek jelzik nagy összetartozásunkat a végtelen léttengerral s az istenséggel... Ami természetesen megengedi, hogy az esetekben azért illető tisztelettel kételekdjék egyikünk-másikunk” — teszi hozzá saját szavait Ady. „Ami ma még megfajthetetlen, az se csoda. Holnap, holnapután talán már mosolyogni fognak ezen, amit mi megdöbbenve, értelmetlenül bámulunk. Az idegélet a modern embernél különösen komplikált lett” — írta említett cikkében. Ady különben ekkor már hazajött Starnbergből: Egyik Lédához címzett, 1905. jún. 1-i levelében

olvashatjuk: „... a kofferjét talán már meg is kapta. Éppen csak formalitásból kellett felbontani. Hozzá nem értek egy ujjal sem... Rengeteg dolgom s ügyem-bajom van...” — majd egy jún. 1-i keletűben így írt: „Örült helyzetben vagyok. Becsapódtam a várakozásokkal...” — egy jún. 11-i utáni keltezésűben pedig ezt találjuk: „A remélt pénz csak szombaton kapom meg s addig szabadságom dacára okosabb dolog híján dolgozom.” Az elsőként s harmadiknak idézettel. I. MTA Kézirattára. A középsőt: AEVL, 121. l. — *Besant, Annie* (1847–1933) angol teozófus. — *Blavatsky, Heléne* (1831–1891) orosz származású, amerikai spiritiszta és teozófus.

221. *Vámbéry Armin önéletrajza.* BN 1905. jún. 4. 11. l. — Irodalom, művészet.

A közelmúlt milyen messze van tőlünk. Milyen hatalmas lendület élt a magyar lelkekben, mikor Vámbéry Armin lelke ezen a földön olyan szédtű, küszörmes, hatalmas vállalkozásra, mint az övé volt, megedződött. Ez az oda-vetett kis glossza is — éppen idézett — mondataiban az Ismeretlen Korvin-kódex margójára jegyzett sorokat variálja. S éppen ez Völ. Ady szerzősége mellett.

Vámbéry Armin (1832–1913) orientalista és politikus. A pesti egyetemen a keleti nyelvek tanára, a magyarság eredete kérdésében téves álláspontot képviselt: a török rokonság mellett kardoskodott.

222. *Prielle Kornélia.* 1905. júl. 11. 8. l.

Jókai késői házasságát oly megértően fogadó, versben, védelmére kelő, majd prózai cikkeiben üdvözlő Ady figyelhetett fel Petőfi egykori menyasszonyának, Prielle Kornéliának kései nászára is. A feltételezésen túl azonban konkrét adatunk is van, hogy mennyire érdekelte Adyt ez az ügy: „Mit szól Van der Hoschke házasságához” — kérdezte levelében Lédától. (1905. júl. 2-én.) AEVL, 122.

Van der Hoschke (1872–1948) Rozsnyai Kálmán, kalandos életű író, műgyűjtő, a nagyváradi Ady múzeumot az ő gyűjteményéből rendezték be. Különbösen a cikk megírásának módja is Ady tollára vall: *Úgy él a lelkünkben, mint a fiataliságnak csodálatos asszonya.* Adys asszociáció ez az indítás. Itt adjuk Prielle Kornélia regénye c. júl. 12-i és 14-i cikkeit. Az elsőben visszautal a fő szövegben közölt cikke: *A nagyasszonyról szállongó híreket regisztráltuk tegnap.* — A nagymama, Csíky Gergely darabja, Prielle Kornélia híres szerepe. — *Sidney Gaston:* helyesen: Sydney Carton — Rozsnyay írói álneve. — A jegyzetben másodikként közölt cikkeknek következő részlete vall Adyra: „... a legszebb, legfehérebb (kiemelés tőlem — V. J.), legpazarabb élet...”: tipikusan adys jelzőhalmozás ez, de még ebből is kiugrik a legfehérebb, amely legkedvesebb korai színei közé tartozik s mély tartalmat rejt. l. ehhez A fehér esték c. írását, AEÖPM II. 270., valamint A fehér csönd c. verset. BN 1904. márc. 3.

Prielle Kornélia regénye

Budapest, július 11.

Prielle Kornélia mátkaságáról, csodálatos és megható regényéről beszélnek mindenütt. A nagyasszonyról szállongó híreket regisztráltuk tegnap. Most fejezetek érkeznek a regényből, mely csakugyan valóságos s Jókai Mór késő házasságának emlékeztetét újítja fel mindenki. Mintha azok, kik az élet legnagyobb értékét, a lélek üdeségét, az örök fiataliságot nyerték, e nagy értékben, mint minden földi szépben, a tragikumot is hordoznák. Tragikum, mely talán nekik nem az. Az életből kikészülő nagyasszony az

élet legnagyobb mámorára szomjas. És egyelőre hiába minden úgynevezett józanítás.

Egy újságíró fölkereste a nagyasszonyt a Vas-utca 8. számú házban levő lakásán. Igaz-e s hogyan támadt a hír. Prielle Kornélia ezt felelte:

— Egy-két jó szó, egy kis bizalmaskodás ennyi az egész. De, kérem, ne bántsák ezt az embert . . . Ne bántsák. Ugy-e megígérik? Hisz nem rossz szándékból mondhatta. Nem tehet róla. Még gyöngéledő vagyok. A napokban Vámos-Györkre megyek a leányomhoz.

Elmondta aztán a matróna, hogy a betegsége még nem hagyta el és inkább a doktorra, meg a patikára gondol, mint a szerelemre — ha a szívét ifjúnak érzi is.

— Nincs már nekem egyéb vágyam — szolt végül —, mint hogy egészséges legyek, annyira, hogy még egyszer a Nemzeti Színház színpadán ülhessek a „Nagymama” karosszékében. Az oltár elé azonban nem kerülök.

Az arca elborult és szomorúan kérdezte:

— Kiabálják már a nevemet a rikkancsok kint az utcán? Szépen kérem, ne bántsanak.

Lángh Ilona unokahuga ápolja a művésznőt, kit az izgalmak nagyon megviseltek. Ő a következőket mondta:

— Kornélia néni és Rozsnyai Kálmán hivatalosan a család jelenlétében nem tartottak eljegyzést, *de egymás között vőlegény és menyasszony voltak.* A házasságot azonban minden képességünkkel megakadályozzuk, mert nem engedhetjük, hogy Rozsnyai Kálmán elvegye a mi szegény, öreg és beteges nagynénünket. A viszonyuk évek óta tart, de most hirtelen, minden átmenet nélkül olyan stádiumba jutott, hogy minden eréllyel oda kell hatnunk, hogy ne is láthassák egymást.

— Megtiltották Rozsnyainak, hogy meglátogassa a művésznőt?

— Igen. Azelőtt folyton együtt voltak, sőt a Margitszigeten le is fotografáltatták magukat. Kornélia néni az egyik fotografiára, amelyet a fiatalembernek adott, ezt írta rá: Csak vezessen, csak vezessen a jó úton! . . . Múlt héten volt itt utoljára Rozsnyai és akkor megtiltottuk, hogy még egyszer átlépje a küszöböt. Nem is volt azóta itt. Néhány nap múlva, ha jobban lesz Kornélia néni, elvisszük Vámos-Györkre, ahol remélhetőleg elfelejti majd ezt a szerencsétlen viszonyt.

— És ha nem felejténé el?

— Akkor nem riadnánk vissza attól sem, hogy *törvényes úton gondnokság alá helyezzük.* Az eset hasonlít Jókai Mór házasságához, de Jókainak több oka volt a nősülésre. Ő elhagyatottnak érezte magát, mi viszont ápoljuk, gondozzuk, féltő szeretettel őrzük szegény Kornélia nénit, aki a rémes eset óta valósággal *bűskomorságba esett.* Azután meg az öreg Jókai remélhette, hogy egy fiatal nő ápolni, gondozni fogja őt, de ebben az esetben szó sem lehet semmiféle előnyről, amelyhez Rozsnyai révén jutna szegény Kornélia néni . . .

Rozsnyai Van der Hoschke Kálmán, az állítólagos vőlegény harminc éves fiatalember, ki irogatni is szokott s Sidney Gaston név alatt nemrégiben adott ki egy memoárszerű könyvet, melyben hírességeiről mond el érdekes intimitásokat s közöttük Prielle Kornéliáról. Különös, kalandos életű ember. Levelei, emlékei vannak Duse-tól, Sada-Jakkótól, Anatole France-tól, Rodintól, Nordautól stb. Párizsban, Londonban járt s lakása gyűjteménye vagyont érő munkácsnek. Nagy imádója Wilde Oszkárnak s számos Wilde-relikviája van. Munkácsy- s Mednyánszky képei stb. díszítik izléses lakását a Sándor-utcán, hol egy újságíró felkereste. Rozsnyai a következőket mondta:

— Nem tudom, mit tegyek, beszéljek-e vagy hallgassak? Mivel használok többet a nagyasszonynak? ! A mi gyönyörű és finom viszonyunk-

ról csak annyit mondhatok önnek, hogy Prielle Kornélia melegséget és szívet csak azóta érez maga körül, amióta engem ismer. Tizenkét esztendő óta barátkozunk egymással, ez alatt az idő alatt milliószor ismételte, hogy anya sohasem szerette úgy a fiát, mint ő engem! Éltünk csöndben, egyszerűségben, ahány szabad percem volt, ő neki áldoztam, ahány mosolyom volt, az ő szépséges öregségére pazaroltam. Közben olvastam az írásait, leveleit és rendeztettem azokat. Tizenkét esztendőn keresztül talán semmi szenzáció nem háborgatott bennünket, egész múlt hét hétfőig, amikor egyszerre azt az értesítést kaptam, hogy ma ne látogassam meg Kornéliát, mert családi tanácskozássra gyűltek össze a rokonai. Mosolyognom kellett a dolgon, mert fogalmam sem volt róla, hogy miért, minek tanácskozhatnak a rokonok, akiknek egyébként eszükbe sem jut gondolni a nagyasszonyra. Másnap, harmadnap leveleimre nem jött válasz, mire én felmentem dr. Bojta orvoshoz, hogy megkérdezzem tőle, mi történt. Az orvostól tudtam azután meg, hogy a nagyasszony a feleségem akar lenni. A doktor megkérdezte, hogy mit szándékozom cselekedni, mire én kijelentettem, hogy hajlandó vagyok elutazni, de engedjék meg, hogy még egyszer beszélhessek a nagyasszonnyal. Ezt megengedték, felmentem hozzá, *srva fogadott*. Körülbelül egy óráig voltam nála és azzal búcsúztunk el, hogy néhány napig itt maradok még Pesten, azután elutazom — felejteni. Naponta leveleztünk és tegnap délelőtt gyönyörű levél kíséretében elküldte a harmincnégy év előtt elhalt urának az olajképét, amelyet Munkácsy Mihály festett. A levélben többek között ezeket írta: *Megtaláltam a bizonyosságot, hogy védőm, mentőm lesz az ármánnyal telt világban!*

Ekkor kis fiú lépett a szobába, Prielle Kornélia unokaöccse.

— A nagyasszony hivatja Kálmán bácsit, tessék feljönni!

Rozsnyai átöltözködött és felment Prielle Kornéliához.

Az állítólagos házassági tervet — hír szerint — doktorának árulta el először Prielle Kornélia s az orvos tudatta a rokonokat, kik mindent elkövetnek, hogy a nagyasszonnyal a regényt elfeledtessék.

Prielle Kornélia regénye

Budapest, július 13.

A kevés táplálékú nyári kíváncsiság túlon túl kegyetlenül veti rá magát, Prielle Kornélia regényére. Fájdalmas az embernek látni, hogy a legszebbt legfehérebb, legpazarabb élet sem szerez némely társadalomban jogcímet az elnézésre, megértésre, szeretetre. Még ha bármilyen eltévledésről is volna szó. Ennek ad kifejezést egy levélben Jászai Mari.

— Oly tiszta, oly gyermekül ideális volt szegényke egész életében — mondja Jászai Mari —, hogy szent meggyőződésem, miszerint fogalma sincs arról, hogy ezt az álomszerű regényét van, aki másképp fogja föl, mint ő: egy földöntúli, csodás, fantasztikus hódolatnak, melyet ő elfogad halála utánra, hogy ittmaradt emlékét még egy emberöltőn át életben tartsa.

Ma már a formális eljegyzésről jöttek hírek. Az eljegyzés híréből azonban csak annyi igaz, hogy a nagyasszony egy gyűrűt küldött lovagjának, Rozsnyai Van der Hoske Kálmánnak s Rozsnyai is gyűrűt küldött.

Ő maga ezt mondta:

— A rokonaimmal nem törődöm, azok nagyon mostohán bánnak velem. De mások azt a tanácsot adták nekem, hogy legyek türelmes. És én megfogom ezt a tanácsot. Meggyógyulok és akkor nem állja útját boldogságunknak semmi. Elhatározásomban, érzelmeimbem nem változom meg soha. Most már mátkának, jegyesnek érzem magam. Hétfőn elmegyek Vámosgyörkre. A falusi levegő bizonyára jót fog tenni és bizom benne, hogy ott hamar meg fogok gyógyulni. De azért mégis félek ám odamenni. A leányom

nagyon szigorú lesz hozzám. Mielőtt azonban elutazom innen, okvetlenül szeretnék beszélni Rozsnyai Kálmánnal. Ma levelet kaptam tőle, amelyben azt írja, hogy meglátogat. Talán be sem engedik majd hozzám. Mert nem akarnak ám engem megérteni itthon.

A nagyasszony meg akarta tegnap látogatni Rozsnyait, kiről azt hallotta, hogy ideggörcsökben fekszik. Székében el is tolatta magát Rozsnyai lakásáig, azonban a művész nőunokahúga nem engedte meg, hogy Kornélia nénije egyedül menjen be a lakásba.

A művész rokonai egyébként most már kíméletesebbek kezdenek lenni a nagyasszony boldog képzelődéseivel szemben, mert félt, hogy esetleges izgalmak katasztrófát okozhatnának.

Rozsnyai Van der Hoske Kálmán így nyilatkozott:

Rettenetes dolgok, események ezek. Akaratlanul kerültem a közép-pontjukba és nem tudom, mitévő legyek. Azt hiszem, elveszem Kornéliát feleségül, azután agyonlövöm magam!...

Prielle Kornéliának Rozsnyaihoz írott levele így hangzik:

Kedves, szeretett édes-édes Kálmánom!

Itt küldöm a képet. Képzletemben tudod, hogy képzelgésekre nagy hajlandóságom van — körülburkolom a képet 34 évig tisztességben viselt özvegyi fátyolommal és lábaidhoz küldöm. A kép örömet meg, mert tudja, milyen szív küldi ezt késő utódjának. Vedd fel és helyezd szobádnak valamelyik díszhelyére mindenkorra lakótársul, engem pedig vonj fel a szívedhez, hogy karodban érezve magamat, ártatlan szép szemedben keressem és megtaláljam ana bizonyoságot, hogy védöm, mentöm, mindenem leszesz ez ármánnyal telt világban. Ha elriaszott egy és más, lelkem, és érzed, hogy nem felelhetsz meg annak, hogy egy életen át az enyém maradj, úgy egyszerűen küldd vissza e levelet — mint némelyiket szoktad —, én érteni fogom, csendesen visszavonulok, de azért nem vetkőzve le azt az érzést soha, hogy lelkem a

sírig tied marad

Cornéliád.

Erre a levélre küldte el jeggyűrűjét Rozsnyai, ki erre nézve így nyilatkozott:

— Elküldtem a nagyasszonynak anyámtól örökölt jeggyűrűmet. A botrányhajhászó újságok ugyanis tizenkétéves viszonyról írtak. Ilyenkor pedig tisztességes ember nem tehet mást, minthogy elküldi a jeggyűrűjét. Különösen Prielle Kornéliával szemben nem, akire nézve a családás most már végzetes következményekkel járhat. Némely lapok ellenséges gyanúsításaira nincs mit felelnem. Csak egy lap, bár nem kimondott, de kiolvasható gyanúsítására határozott formában kijelentem, hogy Prielle Kornéliának semminemű vagyona nincsen, ellenben van néhány ezer forintnyi adóssága. Ékszerait nevelt leányának, ezüstneműit pedig Máramarosziget városának ajándékozta. Nyugdíjából pedig egész rokonsága él. Ezzel szemben én jól situált ember vagyok. Pest megyében házam van, azonkívül szép kerestetem.

A rokonok azt hiszik, hogy vidéken, távol Budapesttől, új környezetben Prielle Kornélia ki fogja pihenhetni betegségét s az utolsó napok nagy izgalmaival.

BN 1905. július 14.

223. Egy szomorú évkönyv. BN 1905. júl. 11. 8. l.

A cikk a magyar Ugarról panaszkodik, ezért érezzük Ady írásának. — *Teleki Blanka* (1805—1862) a szabadságharc leverése után az üldözött honvédek rejtgette s ezért tízévi várfogságot kapott, amiből ötöt ki is töltött. Irodalmi hagyatéka is figyelemre méltó.

224. *Behek István nemességét hér.* BN 1905. júl. 15. 7. l. — Hírek.

Hasonló témájú cikkek teszik valószínűvé, hogy e különös kérvény fölé Ady írta a kopfot s a befejező sorokat is. I. pl.: Amit az automobil beszél. BN 1905. máj. 17. c. cikkét és jegyzetét, de, I. már a Harc a kutyabőrért c. váradí cikkét, AEÖPM IV. 24. De a nem mindennapi névre is felfigyelhetett Ady (a kérvény szövegéből azonban arra is gondolhatunk, hogy tréfa is lehetett csupán az egész nemesítési kérés).

225. *Verstróknak.* BN 1905. júl. 16. 11. l. — Szerkesztői üzenetek.

I. versekről szóló szignált cikkeit: Miklós Jutka költeményei. BN 1905. márc. 24; A hét csoda (Alba Nevis költeményei, BN 1905. máj. 19.), Crescens. BN 1905. jún. 10., valamint Író emberkéek c. váradí cikkét, AEÖPM IV. 11. A közös gondolatok hitelesítik ezt a szerkesztői üzenetét is.

226. *Szemere Attila (1859–1905).* BN 1905. júl. 23. 7. l.

A cikk az Ismeretlen Korvin-kódex margójára cikkben kifejtett gondolati vonulatba tartozik. Legtermészetesebb társai: Bródy Sándor tragédiája. BN 1905. júl. 5., Vámbéry Ármin önéletrajza, BN 1905. jún. 4. Egyszóval: a magyar Ugar s a magyar Messiások motívumkörét prózában kimunkálók közé. De stílusosan is feltűnnek benne a csak Adyra árulkodó vonások. A magyar Ugarra, avagy a magyar Messiások sorsára panaszzkodókat nem is kell idéznünk I. a második bekezdést — „ . . . eljegyezte magát a publicitás legvonzóbb dámájának, a hírlapírásnak.” Mennyire rokon ez azzal a megfogalmazással, amelyet 1913-as önéletrajzában a saját pályaválasztásáról ír majd: „ . . . már rontónak közbenyúlt szép, kegyes terveimbe a hírlapírás”. (Az Érdekes Újság 1913. szept. 28., majd ugyanez az Érdekes Újság dekameronjában is.) Kedves Ady szavak tűnnek fel a nekrológban: „Neki fátuma volt a végzetlenség.”

Bánffy Dezső (1843–1911) főispán, majd a képviselőház elnöke, 1895–99. miniszterelnök, a liberális egyházpolitikai reformokat diadalra vitte. Ugyanakkor a nemzetiségekkel szemben hírhedten sovén politikát folytatott. 1903-ban megalakította az új pártot. Mint a választójogi és reformklub elnöke harcolt a választói jogért. Pártja a koalícióhoz tartozott. — *Gróf Andrássy Gyula, ifj.* (1860–1929) a szabadelvű pártból kilépett disszidensek vezetője, ekkor alkotmánypárti politikus. (A párt a koalíció tagja volt.) A Társadalomtudományi Társaság első elnöke is Andrássy Gyulazvolt. — *Karlovszky Bertalan* (1858–1938) festő; — *Stetka Gyula* (1855–1905) festő. — *Még két nappal ezelőtt is szélsőséges egyéniségére valló, erőshangú vezércikket írt egy újságba.*: Az ezrednyelv. c. vezércikke Mj. PH 1905. júl. 19.

227. *Az ischli találkozás.* BN 1905. aug. 17. 4. l.

Ady történelmi-külpolitikai vonatkozású cikkeire vall, azokkal rokon Az ischli találkozás fantáziálása s gondolatmenete. Pl. „fölkötött szeszélyesek a népek” — az orosz forradalommal kapcsolatos szignált cikkeinek is ez a legfőbb kicsengésük (pl. Ultimátum. BN 1905. júl. 8.). De mennyit idézi például XVI. Lajost is. (I. pl. A pétervári ágyúmerénylet, BN 1905. jan. 21.) Ferenc Józsefről másnap szignált cikkében hasonló hangnemben írt. (A király. BN 1905. aug. 18.) Adys stílusfordulata a cikkeknél: „Az újságoknak ezer az ő kombinálgatásuk”. Egy komoly érv szólhatna Ady ellen: „Mintha Brahm színpadán nevelődtek volna”. Otto Brahmnak, a német színház megújítójának emlegetése, akit inkább Bíró Lajos idézhetett volna. Van azonban egy szinte biztos fogódzó: „Miklós cár és Vilmos császár diskurzusát még az alkonyi szelek sem hallhatták például a minap.” I. ehhez a Vilmos császár revolvere. BN 1905. júl. 29. c. szignált cikkét és jegyzetét. — *in*

merito: érdemben. — A tárgyalás érdemi részében egyébként Edvárd angol király megpróbálta Ferenc Józsefet a hármasszövetségből való kilépésre rábeszélmi.

228. *Az első este*. BN 1905. szept. 2. 7. l. — Színház, zene.

L. szignált cikkeit a Nemzeti Színház előadásairól. pl. Magyar ciklus. F 1905. ápr. Ugyanazt mondja ez is. De Adyra vall a stílus is. Pl. az utolsó mondat jelzőinek egymást követése: „A közönség még kedvesebb, elnőzőbb és tapsosabb.” — *A pálfiai szavaltak: Pálfi Antal*, a Nemzeti Színház tagja.

229. *Turgenyev Szergejevics Iván*. BN 1905. szept. 7. 5. l. — Hírek.

Ady szerzősége mellett szól mindenekelőtt, hogy Turgenyevről már egyszer megemlékezett 1905-ben, az orosz forradalmat köszöntve, (Turgenyev leányai. BN 1905. jan. 26.) c. nagy cikkében. Ez a kis glossza azért fontos adalék, mert Turgenyev másik arcát, a parasztimádót, A vadász feljegyzései íróját is felvillantja. (Egy vadász íratái címmel jelent meg magyarul 1885-ben.) Újabb vallomás hát egyben ez a kis glossza Adynak a nagy orosz irodalomhoz való vonzódásáról (ennek összefoglalását l. a Turgenyev leányai jegyzetében). S milyen remekül jellemzi a nagy író-t ezzel a két szóval: bánatosan, szerelmesen orosz. A szignált nagy cikk mellett valószínűsíti Ady szerzőségét a Jókai szobrára való utalás: állandóan visszatérő témája ez 1905-ben. Említsük csak a legnagyobb ilyen írását: Jókai szobra (BN 1905. febr. 26. s ennek a jegyzetét.). S egy újabb fogódzó: „csodálatos erőket sejtet ez az ország” Korai publicisztikájától végigkíséri ez a gondolat. „Mindenképpen megdöbbentő ennek a rejtelmes, nagy, ködös országnak őseréje — Ha eloszlik ott egyszer s ez az őserő megindul: mi lesz belőlünk, szibarita nyugatiakból?...” — írta még Nagyváradon. (Hétről-hétre. Sz. 1900. nov. 18. AEÖPM I. 369.) Ezek a gondolatai készítik elő a Földindulásból (BN 1905. dec. 29) kicsapó vallomást (l. majd a VII. k.-ben) „Képzeltetlen ereje képzeltetlen szenzációt adott már s ígér még a világnak. És elhoz fog érni. ...” S végül nem kétséges, hogy a Reviczkyért ifjú korában olyannyira rajongó Ady (l. Nyári estén. AEÖPM I. 29.) a Volkov-temető halottját is siratta Turgenyevben. „Nagyszerűen temették el Szentpétervárott. Oroszország is tud temetni”: a cikknek ezek a mondatai iróniájukkal egyenesen Reviczky versére alludálnak.

230. *A hegyenc*. BN 1905. szept. 12. 9. l. — Színház, zene.

Nagyon valószínű, hogy a BN csaknem állandó színházi referense, Ady írta ezt a kis színházi beszámolót: stílusa, mondanivalója egyként rávall: az előbbire érvként említhetjük jelzőhalmozásait — az utóbbira pedig, amit a Nemzeti Színház játéktípusáról mond.

Gabányi, I. Veér Judit rózsája. BN 1905. febr. 11. c. cikkét és jegyzetét, — Gál, Jászai, Pethes, I. BN 1905. márc. 18. c. cikket és jegyzetét.

231. *A Zeysig-botrány*. BN 1905. szept. 14. 4. l.

1905-ben Zeysig álnévű szerző szignójával (= Zigány Árpád) megjelent Berlinben egy röpirat németül: A Hohenzellernek és a magyar válság. Mondanivalója azt sugallta, hogy a Habsburgokkal szemben a német császárra kell orientálódnia a magyar politikának. Mivel Zigány, Bánffy Dezsőnek, a koalíció egyik vezérének volt bizalmas embere, Bánffyt sejtették az ügy mögött. S itt tudatosan írtunk: sejtettéket. Nagyon valószínű ugyanis, hogy az egész ügyet provokációs céllal rendezték: a koalíció egyik vezető emberének személyében magát a koalíciót akarták kompromittálni.

Hogy Ady foglalkozott ezzel az ügygel, amellet több érvet is felhozhatunk. Mindenekelőtt váradi datálású Bánffy szimpátiáját (l. ehhez pl.

Magyarság c. vezércikkét. AEÖPM IV 13. Bánffy protestáns volt s Adyt ez is közelíthette hozzá, de még inkább az, hogy a maga módján megpróbálta felülvizsgálni kormányelnöki politikájának hírhedten sovén eleveit, s eljutott a választójog igenléséig). A Magyar Közélet, amelyben Ady 1905 tavaszán heti leveleket írt, szintén Bánffy párti orgánium volt. — A cikk első bekezdése a magyar Ugar prózai képe. — *Zigány Árpád*, (1865—1936) Ady életének későbbi szakaszán is szerepet játszó újságró. 1910-ben Révész Bélával együtt ő szerkesztette a Renaissance c. folyóiratot, amelybe Ady a Petőfi nem alkuszik-ot adta.

Előzményekként ide iktatjuk a Habsburg—Hohenzollern — Báró Bánffy Dezső nyilatkozata c. írást. Valószínű, hogy az őt személyesen ismerő Ady interjuvulta meg Bánffyt. Ide iktatjuk továbbá a BN aug. 24., valamint szept. 10., 12. s 13.-i, híradását a Zeysig-ügyről: ezeknek megformálásában Ady keze is benne lehetett. — A szept. 15-i tudósításban az eszlári pör, de különösen a Dreyfus-ügy emlegetése még inkább valószínűsíti Ady szerzőségét. — A szept. 17-i tudósításban emlegetett br. *Fejérváry Géza* (1833—1914) a darabont-kormány miniszterelnöke — A szept. 20-i. tudósításnak stílusa ismét csak árulkodóan Adyé. — *Bérczi, Fekete József*: rendőrtisztek. — *Halmai*: az ügyben szintén gyanúsított, a MK szerkesztője; — *Rudnay Béla*, budapesti főkapitány — „... a *Papp Zoltán-féle ötezer forint esete az eset*: l. ehhez Panama és anarchia, AEÖPM IV. 133. — A szept. 21.-i tudósításban ismét feltör Bánffy-szimptátiája. — A szept. 22.-hez. l. Az Újság 1905. szept. 21.-i számában publikált levelet, — *Kristóffy József* (1857—1926) a Fejérváry-kormány belügyminisztere. A befejező három hír-kopfot is — az előzmények ismeretében — feltehetően Ady írta.

Habsburg — Hohenzollern — Báró Bánffy Dezső nyilatkozata.

Berlinben a napokban — mint említettük — Zeysig tanár tollából röpirat jelent meg, amely a magyar válsággal foglalkozik és a Hohenzollern-eket szólítja fel arra, üljenek a magyar trónra, alkossanak magyar nemzeti dinasztíát és vessenek így véget a hosszan húzódó és gyógyíthatatlan magyar válságnak. Ennek a röpiratnak a dolgával kapcsolatosan A Nap mai számában bécsi tudósítást közöl, amely azt a meglepő és híhetetlen értesülést tartalmazza, hogy *protestáns vallású, ellenzéki vezérek* a közelmúlt napokban Németországban jártak és bizalmas úton audienciát kértek a német császártól. Vilmos császár — a bécsi tudósítás szerint — fogadta lit-sorsosait, meghallgatta előterjesztésüket, amely szerint Magyarország alig várja a Hohenzollern-politikát és ennek az audienciának látható eredménye a Zeysig-féle röpirat.

A különös, valószínűtlen, rossziudulatú és odíózus bécsi tudósítás arra indította a Budapesti Napló egyik munkatársát, hogy felkeresse báró Bánffy Dezsőt és megkérdezze véleményét a híradásról. Báró Bánffy Dezső szíves volt tudósítónkat fogadni és kérdéseire válaszolni. A kétségtelenül általános érdeklődésre számot tartó beszélgetés lefolyása a következő volt:

— Olvasta-e nagyméltóságod a Zeysig tanár neve alatt megjelent röpiratot, amely a Hohenzollern-dinasztiát szólítja Magyarországra trónjára?

— Igenis, volt alkalmam átfutni a röpiratot. *Postán küldték meg nekem Berlinből*. Megvallom, ahogy végigtekintettem rajta, az első percben semmi politikai jelentőséget nem tulajdonítottam neki. Egy kalandos elme kalandos játékanak tartottam.

— Olvasta-e excellenciád egy helybeli esti lapnak azt a „leleplezését”, amely szerint magyar protestáns vezérfiak Berlinben ilyen irányú lépéseket tettek volna magánál Vilmos császárnál?

— Ezt is olvastam és mondhatom, a legnagyobb megdöbbenéssel. Belső meggyőződéselem ugyanis az, hogy az állítás nem egyéb *vakmerő és izléstelen ráfogásnál*. Magamról talán nem is kell beszélnem. Hivatkozhatom arra, hogy évek óta nem jártam Berlinben; de igazán szerénytelenség nélkül állíthatok annyit is, hogy minden ilyen inszINUACIÓVAL szemben hozzáférhetetlen magasságban állónak érzem magamat. Azonban itt sem állhatok meg. Biztosíthatom önt és az egész közvéleményt, hogy nem akadt, nem akadhott Magyarországon protestáns ember — akár vezérférfiú, akár közlegényi sorban levő —, aki ilyen vagy ehhez hasonló lépésre adta volna a fejét. Ez teljes mértékben ki van zárva. Elképzelhetetlen, hogy az illető újság honnan szedte értesülését. Vagy beugratták őt, vagy ugratni akar másokat. Mindenesetre *megfoghatatlan frivolságnak tartom azt, hogy valaki egy egész felekezettel szemben ilyen főbenjáró váddal merjen fellépni*.

— Tekintettel ezekre az utólag felmerült vádakra, nem volna-e szíves excellenciád most már behatóbban jelezni véleményét a röpirat érdemleges tartalma felől?

— Nagyon szívesen. Véleményemet összefoglalhatom ebben az alternatívában: *ha csakugyan német ember írta a röpiratot, akkor az örültek házába való, ha pedig magyar ember írta, akkor a fegyházba való*. A magam részéről hivatkozhatom arra, hogy újságcikkekben, de könyvemben is világosan fejtettem ki a magyar nemzeti politikának azt a sarkalatos elvét, hogy egyedül a Habsburg-házzal szoros lelki és politikai kapcsolatban oldhatók meg a magyar állam nemzeti feladatai. Ez a meggyőződés bennem oly sziklaszilárd, hogy még a legvégső esetet, az Ausztriától való elszakadás esetét is szemügyre véve, azt hirdetem és azt hirdetem ma is, hogy még akkor is egyedül a legitimitás alapján, kizárólag a Habsburg-házzal és a Habsburg-ház által érhetjük el nemzeti céljainkat.

Én természetesen nem beszélhetek a protestáns egyház nevében, még a protestáns vezérférfiak nevében sem, de ismerem felekezeteimet és ismerem egyházam oszlopos embereit. Kijelenthetem tehát azt, amit amúgy is tud mindenki Magyarországon — remélem, odaát Ausztriában is —, hogy minden magyar ember, bármely valláson legyen és bármely politikai párthoz tartozzék, nemzeti politikánk alapjának nem vallhat semmi egyebet, mint a feltétlen és korlátlan királyhűséget. Ebből kifolyólag tehát ismételten csak azt mondhatom, hogy ez a röpirat vagy egy örülten embernek a fantazmagóriája, vagy valami ismeretlen eredetű és ismeretlen célú politikai cselvétel, amely a magyar nemzetet a dinasztíával szemközt akarja állítani. Nemcsak felhatalmazom önt, de kérem is, hogy e nyilatkozatomat szó szerint tegeye közzé lapjában.

BN 1905. augusztus 16.

A Zeysig-ügy

A Zeysig-ügy rejtelmiei sokasodnak. Ki írta a furcsa röpiratot? Miért írta? És egy sereg ilyen kérdés. De a legnagyobb kérdés az, miért olyan bajos megtalálni Zeysig urat? Aki voltaképpen nincs is. Mivel mindenki gyanús, aki él, mindennap van egy főgyanúsított. Ez idő szerint *Baneth* Sándor. Sok okból. Először, mert ő nagyon s gyorsan látszott tudni, hogy a röpirat meg fog jelenni. Aztán *Baneth* Berlinben él, mint báró csetei *Herczog* Péter egyik vállalatának alkalmazottja. Aztán *Baneth* laptudósító. Szóval ő nagyon sokaknak, nagyon sok okból gyanús. *Baneth*et most védelmébe veszi *Margittay* Zoltán, a Politikai Híradó szerkesztője a következő nyilatkozatában.

BN 1905. augusztus 24.

A Zeysig-botrány

Politikai körökben feszült várakozással néznek a hírhedt Zeysig-botránynak legközelebb várható fejleményei elé. Ismeretes, hogy gróf Apponyi Albert levélben felkérte *Szógyény-Marich* Lászlót mint a király berlini meghatalmazottját, hogy egész tekintélyének latbavetésével iparkodjék a Zeysig-féle röpirat titkát földeríteni. Apponyi az ő megkeresésében hangsúlyozta, hogy az a röpirat kifejezetten hazaárulás és felségsértés, az a röpirat a mi dinasztíánk helyébe a Hohenzollerneket invitálja, az a röpirat a magyar koalíció pártjainak megrágalmazását is eredményezte s minden körülmények között szükségessé teszi, hogy eredete, célja és egész története tisztáztassék. Úgy tudjuk, hogy *Szógyény-Marich* Lászlótól már válasz is érkezett s berlini nagykövetünk készséggel vállalkozott a hozzá intézett felszólítás teljesítésére.

Közben *Weisz* Julián, a *Budapester Tagblatt* érdemes szerkesztője, akit a hírhedt röpirat szerzőségével próbáltak meggyanúsítani, a maga becsülete tisztázása érdekében mindent elkövetett, csakhogy a röpirat titkának végére járjon. Okmányokból, bizonyítékokból és levelekből hatalmas aktacsomó áll rendelkezésére. Alkalmunk volt ebbe az aktacsomóba beletekinteni s amit elsősorban kell hangsúlyoznunk, most már tisztán látjuk, hogy *Weisz* Juliánt vádolni a szerzőséggel örülség volt. Egészen más irányban kell a szerzőt s a forrást keresni. Abból a forrásból már *magyar röpiratok* is próbálták a nemzet szomjúságát oltani. Nem új forrás az. De most olyan röpiratról van szó, mely egyrészt azzal gyanúsítja meg az egész magyar nemzetet, mintha lelkéből gyűlölné a Habsburgokat, másrészt pedig a mi dinasztíánk helyébe egy idegen dinasztia valamelyik tagját hívja meg. Nemzetárulás ez és felségárulás, melynek megtorlatlanul nem szabad maradnia s azt hisszük, elsősorban a kormánynak volna kötelessége, hogy az egész ügyre világosságot derítsen s azt az embert, akiről *Bánffy Dezső* a *Budapesti Napló* hasábjain azt mondta, hogy „fegyházba való”, mentől előbb oda is juttassa.

BN 1905. szeptember 10.

Letartóztatás a Zeysig-ügyben

Lapunk zártakor kapjuk azt a szenzációs hírt, hogy a fővárosi rendőrség, miután *Gajári* Ödön följelentésére napokon át nyomozást folytatott a Zeysig-féle röpirat ismeretlen szerzője ellen, ma este letartóztatta *Dömsödön Zigány Árpádot* az alatt a gyanú alatt, hogy ő a nagy kavargást okozott német röpirat szerzője.

Zigány Árpádot még az éjszaka folyamán kihallgatta *Bérczy* Béla rendőrtanácos, aki eddig is a nyomozást vezette és *Zigány* beismerte, hogy csakugyan ő írta a röpiratot, de hozzátette, hogy társai is vannak e brosúra megírásában és kiadásában. Ezeket a társait azonban nem hajlandó megnevezni, a rendőrség tehát más úton kutat a társszerzők után.

A mai szenzációs letartóztatás megerősíti azt a véleményünket, amelyet a *Weisz* Julián által beadott sajtópanaszhoz csatolt aktacsomóba való betekintés után magunknak megalkottunk. Ezt a véleményünket kifejezésre is juttattuk lapunk vasárnapi számában, amikor hangsúlyoztuk, hogy olyan forrásban kell keresni a röpirat szerzőségét, amely forrásból „más magyar röpiratok is próbálták a nemzet szomjúságát oltani”.

Zigány Árpád a mostani válság folyamán több politikai röpiratot írt. Ő volt a 48–67 felírású röpiratnak, amely alá szerzőként a D. G. betűket írta, azzal a világos célzattal, hogy mindenki *Daniel Gáborra*, a *Lex-Dániel* betérjesztőjére gondoljon. Ugyancsak ő volt az, aki erre a röpiratra a választ is megírta *K. B.* jegy alatt, hogy mindenki *Komjáthy* Bélának, a független-

segi párt volt alelnökének nevét sejtse e két betű mögött. Állítólag a *Le az álarccal* című röpirat is az ő termékeny tolla alól került ki. És e sokoldalú irodalmi tevékenységből sok valószínűséggel azt következtették, hogy *Zigány* Árpád olyan ember, aki minden irányzatnak készséggel bocsátja rendelkezésére pennáját kellő díjazás ellenében.

Ez a feltevést vezethette nyomra a Zeysig-féle röpirat dolgában a nyomozókat is, annál is inkább, mert *Zigánynak* két keresztnéve van: *Árpád* és *Gyula*, ebben pedig benne van: a J. A. Z., a keresett szerzők nevének három kezdőbetűje. A gyanút még inkább erősítette az, hogy *Zigány* régebben álnevet használt, amikor *Zerdahelyi* Gyula néven a *Turris eburnea* című ismeretes regényét megírta, amelyben egy Olaszországban élt magyar művésznőn állott kegyetlen bosszút, tönkretéve vele egy fényesnek indult művészpályát és boldog családi életet.

Zigány Árpád egyébként rendkívül nagy tudású, intelligens ember, aki ügyesen forgatja a tollat, de minden erkölcsi támasz nélkül. Ismerősei azzal mentik, hogy erkölcsi tekintetben beszámíthatatlan és azt, hogy sok évvel ezelőtt mint állami hivatalnok összeütközésbe került a büntető igazságszolgáltatással, szintén a moral insanity rovására kell írni.

Most már az a kérdés merül föl, hogy *kik segítettek neki* a Zeysig-féle röpirat kiadásánál, mert kétségtelen, hogy *Zigány* pénzt kapott azért, hogy odakínálja a magyar koronát a Hohenzollerneknek. A társszerzőket csak sejtjük, tudni azonban majd csak akkor lehet, ha *Zigány* vall, vagy az illetők önként jelentkeznek.

A Zeysig-botrány

Budapest, szeptember 12.

A Zeysig-botrány hatalmasan belekurjantott a politikai válság zenebonájába. A misztikus, berlini röpirat nagy gyanakvásokat ébresztett a magyar politika mai csupa-gyanú világában. Keresett, kutatott mindenki.

Az első ludasig elérni nem volt nehéz. Sokan és régen tudták már, hogy ez a röpirat is a *Zigány* Árpád röpirat-gyárából került ki. Ez a titok most már nem titok. *Zigány* Árpád vizsgálati fogságban van s beismerte, hogy ő csalogatta a Hohenzollerneket Magyarországra.

Ki a legközelebbi társa *Zigánynak*? Sok hajlandósággal próbálták a politika egyik oldaláról ezt a legközelebbi társat az imparlamentáris kormány közelében megtalálni.

A Zeysig-botrány

Budapest, szeptember 14.

Ez az áradó piszkos Zeysig-botrány félelmesen kezd nőni, hasonlítani az eszlári pörhöz s a Dreyfus-ügyhöz. Valami csodálatos keveréke e kettőnek. Sötét szegletekből új és új szereplők állanak elő. Új és új epizódok dagasztják az áradatot. Vádlót és vádlottat egyelőre sehohsem látunk. Csak nő, bonyolódik az ügy. Monstruózus anyag gyűl-gyűl össze. Mintha titkos, dirigáló erők úgy működnének, hogy csak éppen világosság ne vetődhessek a sötét, nyüzsgő labirintusra.

A Zeysig-botrány szélesedik és rohan, mint a megáradt folyó tavaszi mocsokvíze.

Megírtuk, hogy a röpirat labirintusának egyik útja Berlinbe látszott vezetni. Megírtuk, hogy *Bérczi* rendőrtanácsos elutazik Berlinbe egy rendőrtisztalal. Ez az út hirtelen elmaradt. Nem lehet tudni, miért. Hamis volt a berlini úton vezető nyom? Avagy egyáltalában nem látja szükségesnek a további nyomozást a rendőrség?

Nevezetes a mai napon *Bánffy* Dezső nyilvánosságra jött felfogása, mely éppen az inkriminált és sokat emlegetett levéllel tudja bizonyítani, mennyire távol állott a botrányos ügytől *Bánffy* Dezső.

Új momentumokat hozott a botrányba *Lakatos* László pótló vallomása s a rendőrség hirtelen begombolkozása az egész *Zeysig*-botrányban.

Most, mikor már az ügyészség a soros vezetésében, földerítésében e szennyes botránynak, lehetetlen éppen ez új momentumok miatt a rendőrség viselkedésén keményen meg nem ütközni. A botrányban a rendőrség nyomozó módja rosszabb és több volt, mint muszka rendszerű. Előre kitűzni útirányát egy bűnügy fejleményének, ígérettel vagy fenyegetéssel dolgozni: ez félbarbár államokban szokás. De éppen azért, mert olyan bonyolódott ez a botrányos ügy, megütközésünk és megrovásunk — jóhiszeműsége mellett is — csak föltételes lehet. Szinte képtelenség ebben az ügyben valamit is egészen tisztán látni.

A *Zeysig*-botrány

Budapest, szeptember 15.

Ennek a csúnya *Zeysig*-botránynak nem árt semmi. Még olyan eseményes, lázas, más, nagy szenzációkkal terhes nap sem, mint a mai nap. Ma már egyebek közt újra egy egészen a *Dreyfus*-ügyre ütő szenzáció pattant ki. Titokzatos módon eltűnt a *bűnanyag egyik legjelesebb dokumentuma: az állítólagos Bánffy-levél*. E levelet nem küldte át az ügyészséghez a rendőrség. Vajon miért? Elveszett? Elsikkadt? Nem is volt meg soha? Mi van vele?

Új név és új sajtópör persze a mai napra is került. Ez az új *Eszlár* és *Dreyfus*-ügy bogozódik tovább gyönyörűen.

A *Zeysig*-botrány

Budapest, szeptember 16.

Talán rendes mederbe terelődik végre a *Zeysig*-botrány árvice. Az ügyészségen alaposan hozzáláttak a lavina-ügy megállításához. Mert mintha minden arra dolgozott volna, hogy ez a szennyes botrány nőjjon és egyre rejtelmesebbé váljék. Fontos mai esemény, hogy a *Bánffy* Dezső állítólagos levele megkerült. Jobban mondva: el sem vészett ez a levél. *Zigány* Árpádot a vizsgálat érdekében a vádtanács mai határozata szerint *tovább is fogságban fogják tartani*. És ugyancsak fontos eredménye a mai napnak az a hír, hogy a vizsgálóbíró legelső sorban báró *Fejérváry* Gézát és báró *Bánffy* Dezsőt fogja kihallgatni a *Zeysig*-ügyben kihallgatandó tanúk közül, ami azt jelenti, hogy a gyanú minden irányában megindul a nyomozás.

A *Zeysig*-botrány

Budapest, szeptember 19.

Rávall erre a csúnya *Zeysig*-botrányra, hogy hajszás, hosszú napok óta legkevesebb szó éppen arról esik, aki — *Zeysig*. Olyan mellékes személy a rab *Zigány* Árpád, hogy az csodás. Ellenben *Zigány*-ügy helyett van már egész csomó ügy. *Halmi*-ügy, *Bérczi*-ügy, *Fekete*-ügy stb. És e *Fekete*-ügyben ma ismét merült föl egy kis érdekesség. *Fekete* egy hitelezője lefogalta azt a pénzt, mellyel *Fekete* eldicsekedett s melyet egy pénzüintézet őrzött. Ha a pénz afféle vad pénz, gazdátlan kincs, akkor egészen a *Papp* Zoltán-féle ötezer forint esete az eset. És belekerült immár a csúnya pörbe véglegesen a rendőrség is, mint — fél. Érdekes dolog, hogy a rendőrség védekezik. Nem jó volna, ha a terhelték követnék. A rendőrség brutális a védekezésében. *Rudnay* főkapitány megint nyilatkozik. Mindenek előtt siet a maga bőrét menteni. Kidob a rendőrség léghajójából egy homok-zsákot.

Bérczit állítja bűnbakul. De egyébként nem okul. Tiltakozik, fenyegetőzik, fenegyerekeskedik.

Halmai Elemér ügyében azonban, bármit is tiltakozik a rendőrség, az ügyvédi kar erősen dolgozik megtorlásért és elégtételért. Mindenesetre szintén a közönségnek azt az új szencziót, mikor a rendőrség kénytelen delikvens-módjára viselkedni. Nyilatkozatok, sajtópör-bejelentések, új kalandos esetek még mindig egymást érik. A nyilatkozatok között szencziós a *Bánffy* Dezsőé. *Bánffy kijelentette, hogy holnap elmegy a vizsgálóbíróhoz s követeli, hozzák nyilvánosságra azt a bizonyos levelet vagy leveleket. Az ellene felhozott gyanúsításokért sajtópört indít Bánffy. Rudnay ellen pedig bűnvádi feljelentést tesz. Aztán nyilatkozik végre hős Bérczi is. Ő gavallérabb a főkapitánynál: védi Rudnajt is, akire a védelem nagyon-nagyon ráfér, de aki csak maga szeretne szabadulni. Viszont siet az új folyamán kissé késvé mégis, újra nyilatkozni Rudnay úr. Nyilatkozik mindenki. Boldog és boldogtalan. A magyar Dreyfus-ügy egészen csinosan viselkedik.*

A Zeysig-botrány

Budapest, szeptember 20.

Báró Bánffy Dezső jóvoltából talán végre közelebb jutottunk ahhoz, hogy egy kicsit belelássunk ebbe a szövevényes, sötét Zeysig-ügybe. Ahogy előre jeleztük: báró Bánffy Dezső ma megjelent a vizsgálóbírónál s az emlegett, híres Bánffy-levél ma már nem titok. Láttuk szövegét és most látjuk csak, micsoda felháborító léhasággal dolgozott a rendőrség. Ha Bánffy levelet mindjárt az első napon publikálják, a Bánffy-név emelkedett volna tiszteletben, nemhogy éretlen rendőrész gyakorolhatta volna rajta kritizálóképességét. Mert ez a levél nem Bánffy-t kompromittálja, hanem a Rudnay úr eszét. Egyébként pedig ma a törvényszéken lüktetett legerősebben a Zeysig-ügy izgalma. Az újságírókat főképpen Bánffy látogatása érdekelte. De érdeklődést keltett egy másik látogató is a törvényszéken. Szegény Zigány Árpádné ment fel ismét, hátha tehetne valamit az uráért. Sokat beszéltek arról, hogy Zigány Árpád még egy védőügyvédet keres, de mindjárt első kísérleténél kocsarat kapott dr. Baracs Marcelltól, a kamara ügyészétől. A botrány pedig a maga fiók-botrányaival mintha kezdene már hűlni. Legfőbb ideje is volna, hogy most már a bírák jussanak szóhoz.

A Zeysig-botrány

Budapest, szeptember 21.

Azt hittük, hogy a Zeysig-botrány elérkezett a jól megérdemelt dekadenciához s Bánffy Dezső levelének megismerése után vége a nagy gyanúnak és a nagy hűhónak. Az akták azonban nem zárulnak. Ma új bombát dob a botrányba egy új levél. A levelet Az Újság publikálja. Baneth Sándor írta e levelet valakinek. És a levél *nem* — apokrif. Baneth levele nagyon autentikus az bizonyítja, hogy a Zeysig-botránynak Baneth csakugyan keresett és talált strohmant. És hogy nem Fekete Józsefen át s azon Kristóffy felé vezetnek a nyomok. Baneth Dénes Józseffel érintkezett s Dénestől egy B.-hez vezetnek a nyomok. Hogy ki ez a B.? Ez még titok. Titok az is, mint jutott Az Újság e levél másolatához, holott a levelet a bűnügyi iratok között hivatalos titokban őrzik. Dehát mindennek ki kell derülnie. Egyelőre az a szomorú valóság, hogy a Zeysig-ügy él, nő és virágozik.

A Zeysig-botrány

Sekélyesedik és újra megárad a Zeysig-botrány. A mai nap a sekélyesedés napja. Zigány Árpád türelmetlenkedik s ilyenképpen

végre észreveszi a világ, hogy Zigánynak is volna egy kis köze a Zeysig-botrányhoz. Zigány sürgeti az ügyet, mert nyilván nem érzi jól magát a fogságban, ami nem is olyan érthetetlen. A mai napon Bánffy levele körül tört ki még egy új fiók-affér, mely egy új nevet szerepeltet, a gróf Szapáry Pálét.

A Zeysig-botrány

A Zeysig-botránynak ma újra sekélyes napja van. Kombinációk, erőszakos gyanúk, torzsalkodások még kerülnek bőven. Egyébként azonban nem fiadzott jelebb új botránnyt ez a csúnya, termékeny, nagy botrány. És ez már nagyon följegyezni való.

A Zeysig-botrány

A tábla holnap dönt abban, vajon szabadlábra helyezik-e Zigány Árpádot, a botránypör hőjét. Különben, mint értesülünk, ebben az ügyben a napokban szenzációs letartóztatás várható. Dr. Halmai Elemér ma nyújtotta be panaszát Bérczi kapitány ellen, amelyben *hivatalos hatalommal való visszaéléssel, személyes szabadság megsértésével* s a btk. 199. szakaszába-*ütköző házi jog megsértésének* vétségével vádolja az őt letartóztató rendőr kapitányt. Dr. Halmai ugyancsak ma nyújtotta be *Az Újság* ellen emelt sajtópöri feljelentését is. A vizsgálóbíró mára idézte be Csajthay Ferenc szerkesztőt, akit a Kristóffy József belügyminiszter által a Budapesti Hírlap ellen emelt sajtópörében hallgatott ki.

BN 1905. szeptember 26.

MUTATÓK

NÉVMUTATÓ

- Acker Hannó 49, 50
 Adam, Paul 47, 271, 343, 433
 Aiszoposz 40, 119, 356
 Alba Nevis 175, 176, 402
 Albert, monacoi fejedelem 349
 Alexander, Mr. 232, 233, 422
 Alexejev, Ivanovics Jenő 137, 391
 Alfonz spanyol király 197, 198, 217,
 237, 234, 259, 277, 409, 418, 422,
 435
 Alszeghy Irma Cs. 158, 397
 Alszeghy Kálmán 312, 444
 Altenteiler apó és anyó 203, 414
 Amadeus király 418
 Andrássy Gyula gr. 297, 329
 Andrejev, Leonyid 246, 425
 Andrejeva, Maria Fjodorovna 36,
 38, 354
 Angyal Pál 395
 Anna Monica 49, 50, 248, 342, 345,
 360, 361, 367, 403, 454
 Annunzio, Gabriele d' 14, 110, 277,
 355, 384, 435
 Antoine, André 137, 392
 Apáthy István 427
 Apponyi Albert gr. 20, 21, 22, 30,
 31, 146, 151, 298, 343, 345, 346,
 351, 367, 458
 Arany János 278
 Arany László 190
 Aranyi Dezső 112, 312, 385
 Attilius 449
 Augusztia főhercegnő 402
 Ábrányi Kornél 146, 393
 Áchim F. András 301, 302, 441,
 Ángyán dr. 419
 Árpád fejedelem 84

 Bach, Johann Sebastian 305
 Bacon, Francis 276
 Bakonyi Károly 61, 367, 396
 Bakó László 52, 136, 158, 363

 Baksay Sándor 87, 287, 379, 437
 Balassa Armin 159, 167, 397
 Balassa Jenő 79, 93, 117, 154, 354
 Ballagi Aladár dr. 71, 372
 Balzac, Honoré de 226, 420
 Baneth Sándor 457, 461
 Barabás Béla 31, 296, 351, 408
 Baracs Marcel dr. 461
 Barnum, circusztulajdonos 36, 38,
 354, 355
 Baros János dr. 365
 Barrère, Camille 394
 Barrier, Sir James Matthew 42, 356
 Bartholomé, Albert 151, 395
 Bartók Béla 385
 Bartet, Jeanne 228, 229, 421
 Bartha Miklós 121, 152, 198 345,
 387, 395, 410
 Baskircsev Mária 32, 353
 Bataille, Henry 96, 168, 171, 172,
 400, 401
 Battenberg, W. E. hgnő 409
 Batthyány Ervin gr. 59, 279, 280,
 365, 365, 436
 Batthyány Tivadar gr. 403
 Baudelaire, Charles 119, 208, 318,
 415, 447
 Bálos György 56, 57, 58, 364
 Bánffy Dezső, báró 329, 332, 337,
 345, 454, 455, 456, 488, 460, 461,
 462
 Báthory Elza 79, 376
 Behek István 326, 327, 454
 Bebel, Auguszta 237, 283, 368, 423
 Beck, tábornoszernagy 258, 428
 Beethoven, Ludwig van 150
 Bėjart, Armande 44, 357
 Benji, Hari 285, 436
 Bennicelli gr. 255
 Beöthy László író 388, 389
 Beöthy László színház igazgató 60,
 61, 128

- Beöthy Zsolt 204, 296, 414, 440
 Bercsényi Miklós gr. 310
 Berczik Árpád 60, 61, 62, 184, 367, 405
 Beregi Oszkár 184, 405
 Berényi János 363, 409
 Bernadotte, Jean Baptiste Jules (XIV. Károly) 190, 196, 407
 Bernadotte Oszkár 409
 Bernát István 364
 Bernhard, Sarah 72, 172, 216, 228, 229, 372 417, 447
 Bertelli, Nella 258
 Bertie, Sir Francis 207, 415
 Besant, Annie 321, 323, 449, 450
 Bethlen Gábor 278
 Bérczy Béla 458, 459, 461, 462
 Békássy Ferenc 382
 Bérenger, Henry 100, 383
 Bilhaud 34
 Bilsé hadnagy 92, 381
 Biot, Marie Elise 47, 48, 359
 Biró Lajos 336, 338, 454
 Bisson, Alexandre 275, 282, 435, 436
 Bizet, Georges 227
 Björnson, Björnstjerne 118, 191, 199, 200, 291, 428, 437
 Blaha Lujza 384
 Blanc, Luis 210, 238, 416
 Blavatsky asszony 322, 323, 450
 Blum, Ernest 179, 180, 404
 Bocskay István 278
 Bohnicsek Gyula 151, 395
 Bojta dr. 452
 Bokányi Dezső 207, 415
 Bonci. mester 241, 242, 288, 424
 Boni-Castellane 345
 Bonnefon, Jean de 224
 Booth, William 284, 436
 Born Frigyes br. 159, 398, 400
 Borostyány Sárka 181, 404
 Boticelli, Sandro 69, 371
 Bourbon, don Alfonso 215, 417
 Bourbon Alice 405
 Bourbon, don Jaime 215
 Bourbon Károly 227, 421
 Bourgeois, Léon 25, 270, 348, 433
 Bourget, Paul 415
 Böcklin, Arnold 112
 Bölöni György 336
 Brahm, Otto 454
 Brandes, Georg 256, 372, 428
 Briand, Aristide 308, 309, 443
 Brisson, E. H. 25, 26, 348
 Bródy Sándor 69, 108, 146, 199, 200, 201, 359, 372, 383, 454
 Browning, Elisabeth 191, 389, 407
 Browning, Robert 191, 389, 407
 Bruni 305
 Brüll Berta 335, 364
 Budenz József 175, 342, 402
 Bülow, Bernhard hg. 205, 208, 415
 Byron, George Gordon lord 110, 112, 191, 225, 327, 407, 447
 Bzsnemszky Livia 317
 Cagliostro, Alessandro 424
 Cambon, francia nagykövet 239, 423
 Cantacuzene 208, 209, 416
 Capus Alfred 404
 Carducci, Giosué 407
 Carlos spanyol hg 405
 Carmen Sylva (Erzsébet román kir.-né) 209, 416
 Carnegie, Andrew 161, 162, 398, 425
 Carré, Albert 145, 155, 395, 396
 Cartier, Jacques 223, 224, 419, 420
 Caruso, Enrico 281
 Caryll Ivan 129
 Casadeus asszony 305
 Catullus, Gajus Valerius 327
 Cecilia hercegnő 187, 188, 406
 Cervantes y Saavedra, Miguel de 406
 Chamberlein, Sir John Austin 64, 111, 368
 Chamberlain, Joseph 384
 Charpentier, Gustave 315, 316, 446
 Chavanne Lujza 16, 343, 344
 Chopin, Frédéric 420
 Cicero, Marcus Tullius 449
 Cirill nagyherceg 137, 391
 Clemenceau, Georges 24, 26, 348
 Collin, Raphael 143, 392
 Columbus, Christoforo 223
 Combes, Émile 24, 25, 26, 207, 335, 348, 383, 415
 Comte abbé 100, 383, 430
 Cook, James 37
 Coppée Francois 111, 387
 Cornawal kapitány 225, 226
 Crosnier 262, 279, 430
 Cumberland 322, 323
 Cunard Sámuel 397
 Czinka Panna 51, 363
 Czóbel István 364
 Csajkay Ferenc 464
 Csanády, képviselő 30, 351

- Csatai Janka 396
 Csátár Zsiga 351
 Császáz Imre 43, 128, 163, 276, 357, 399
 Csáth Géza 336
 Csepreghy Ferenc 399
 Cserei Ilona 89, 381
 Csiky Gergely 138, 204, 450
 Csillag Teréz 43, 276, 357
 Csizmadia Sándor 207, 288, 415
 Csokonai Vitéz Mihály 44, 156, 169, 296, 351
 Csompora III, 385
- Dániel Gábor 458
 Dante, Alighieri 37, 294, 327, 336
 Darányi Ignác 22, 345, 347
 Darmstädter Ferenc és György 81, 377, 378
 Darwin, Charles 41, 287, 356, 437
 Davies, Henry William 276, 435
 Deák Ferenc 352, 381
 Debussy, Claud 385
 De Gerando Antónia 325, 326
 Delcassé, Théophile 25, 237, 423
 Démokritosz 193, 194, 195, 408
 Dénes József 461
 Dénes Tibor 382
 Déroulède, Paul 25, 118, 177, 205, 208, 217, 237, 238, 348, 398, 404, 415, 417, 423
 Deschamps, Gaston 73, 372
 Dezső József 43, 96, 104, 123, 143, 149, 151, 152, 357, 394, 395
 Dickens, Charles 294, 439
 Dion, Mme de 409
 Diósi Ödönné (Léda) 384, 411, 438, 440, 450
 Disraeli, Lord Beaconsfield 420
 Dobó Katica 345
 Dobó Krisztina 345
 Dolmányos István 366, 367
 Don Carlos 182
 Don Juan d'Austria 406
 Dóra Szilárd 402
 Dosztojevskij F. M. 73, 353, 372
 Doumer, Paul 24, 25, 348
 Dózsa György 58
 Dreyfus, Alfred 40, 99, 183, 405
 Drumont, Eduard 183, 405
 Dumas, A. fils 52, 54, 190, 251, 363, 407, 426, 427
 Dumas, A. père 216, 251, 372, 426, 427
- Dumas, Alexander Davy de La Pailleterie 251, 426
 Duplessis, Lucile 357
 Duse, Eleonore 96, 110, 355, 384, 451
- Echegaray, José 217, 218, 417, 418
 Edison, Alva Thomas 277
 Edvard VII. angol király 207, 330, 455
 Egan Ede 83
 Eötvös József br. 278
 Eötvös Károly 297, 300, 345, 367, 398, 441
 Erdélyi Mariette 300, 301, 441
 Erdélyi Zoltán 128, 131, 185, 389
 Erzsébet román királyné 209
 Eszterházy Béla gr. 402
 Eugénie császárné 360, 419
- Fadd (Monsieur) 114, 393
 Fadrusz János 89, 380
 Faragó Zsigmond 169
 Farkas Géza dr. 365
 Farkas Imre 152, 395
 Farkas Pál 102, 103, 104, 106, 145, 383
 Fái J. Béla 72, 276, 372
 Fái Szeréna 136, 390
 Fáy András 40, 356
 Fedák Sári 62, 152, 367, 395, 396
 Fejérváry Géza br. 456, 460
 Fekete József 460, 464
 Fenyvesi Emil 13, 56, 79, 93, 154, 343, 364
 Ferdinánd, bolgár fejedelem 259, 428
 Ferdinánd, a garçon 108
 Ferenc, francia király 222, 223
 Ferenc József I. 244, 249, 250, 304, 327, 347, 426, 454, 455
 Ferenczy István 393, 400
 Ferenczy Károly, színész 129, 389
 Ferenczy Károly, festő 130, 144, 389
 Feydeau, Georges 115, 117, 121, 138, 282, 363, 386, 404, 436
 Fényes Adolf 144, 392
 Fényes Samu 347
 Flammarion, Camille 449
 Folchi, festő 181, 182, 405
 France, Anatole 37, 100, 111, 218, 233, 451
 Frank dr. 412, 413, 414
 Freycinet, Charles L. de S. 198, 410
 Frigyes Ágost, szász király 362

- Frigyes főherceg 435
 Frimm Jakab 399
 Fugger grófné 362
 Fujashi 189
 Fülöp herceg 224, 232
- Gabányi Árpád író és színész 52, 128,
 158, 331, 363
 Gabányi Miklós, képviselő 32, 33,
 296, 353
 Gajári Ödön 458
 Gajzágó 243
 Galdos, Perez 418
 Galeotto 217, 418
 Galiffet, Gaston 118, 387
 Galvini 110, 384
 Gambetta, Léon 237
 Gapon G. A. pápa 32, 36, 37, 46,
 47, 85, 270, 354, 358, 379
 Garami Ernő 365
 Gazsi Mariska 13, 56, 79, 181, 275,
 343
 Gábor József 312, 444
 Gál Gyula 104, 108, 123, 128, 142,
 331, 382
 Gálosi 276
 Gáspárdy Béla 402
 Geist Gáspár 385
 Geöcze Sarolta 59, 364, 365, 366
 Géczy István 140, 141, 142, 146,
 149, 185, 282, 392, 393, 394, 436
 Giesswein Sándor dr. 364
 Gimil Marduk 108, 109
 Giron 49, 182, 187, 240, 360, 362,
 405
 Gladstone, William E. 46, 358
 Goda Géza 154, 395
 Goethe, J. W. 68, 93, 112, 147, 148,
 150, 222, 327, 419
 Goluchowsky, A. 87, 150, 209, 379,
 394, 416
 Gorkij, Maxim 32, 36, 38, 140, 243,
 281, 288, 353, 355, 381, 416, 424,
 437
 Góth Sándor 34, 56, 79, 117, 172,
 181, 275, 354, 364
 Görgey Artur 263
 Gratz Gusztáv 59, 364, 365, 366
 Gracza György 198, 410
 Gringoire, Pierre 372
 Grisar, Albert 384
 Grósz Emil dr. 260 429
 Grósz Frigyes 261
 Grünwald Béla 146, 393
- Guicciardini gróf 49, 50, 361
 Guilbert, Yvette 304, 305, 442, 443
 Guillotin, Joseph-Ignace 113, 140
 Gulassa Andor 67, 371
 Gulyás Pál 337
 Gusztáv Adolf 190
 Guthi Soma dr. 12, 343, 433
 Gyenes László 52, 72, 136, 158, 372
 Győző Lajos 79, 117, 376
- Habert Marcel 398
 Habsburg József fhg. 194, 195
 Habsburg Lajos Szalvátor fhg. 244,
 245, 425
 Habsburg Rudolf 195, 408
 Haendel, G. F. 305
 Hajós Lajos dr. 365, 446
 Halmai Elemér dr. 337, 456, 461,
 462
 Halmos polgármester 288
 Halmy Margit T. 172, 402
 Hamilton, Henry 129
 Harahlcourt, Edmond 251, 426
 Haraszti Hermin 79, 181, 283, 376
 Harden, Max 107, 383
 Harrer Ferenc dr. 364
 Harte, Francis Bret 230, 231, 422
 Harte, Mary 231
 Hartleben, Otto Erich 68, 69, 309
 Hauptmann, Gerhardt 185
 Havas Ágoston 11, 342
 Hazafi Veray János 219, 220, 418
 Hám János 47, 358
 Hearne, Lafcadio 263, 431
 Hegedüs Gyula 13, 56, 79, 117, 140,
 141, 142, 146, 149, 154, 172, 181,
 185, 275, 283, 336, 343, 354, 393,
 394
 Hegedüsné 181
 Hegedüs István 315, 446
 Hegedüs Lóránt 365
 Hegedüs Sándor ifj. 94, 95, 97, 185,
 382
 Hegyesi Mari, K. 128
 Heine, Heinrich 45, 92, 112, 143,
 191, 317, 318, 327, 357, 380, 381,
 407, 447
 Heine, Matilde 45, 357
 Heinrich Gusztáv 295, 315, 440
 Heltai Jenő 40, 61, 356, 367, 382,
 384
 Helvecy Laura 128, 149, 276
 Hencz Károly 403
 Hennequin, A. 34, 354

- Herczeg Ferenc 130, 383
 Herczog Péter 457
 Herman Ferenc 403
 Hervay Frigyes 154
 Hervé, Gustave 392
 Hervieu, Paul 54, 363
 Hevesi Sándor 135, 390
 Hieronymi Károly 36, 354
 Hofer, Mme 242
 Hohenzollern-ház 188, 455
 Holló Lajos 121, 345, 387
 Holló Barnabás 387, 397
 Homérosz 327
 Horatius, Quintus Flaccus 190, 407, 424
 Hornyánszky Gyula 315, 446
 Horváth István 84, 128, 379, 389
 Horváth Zoltán 389
 Hoványi 288
 Huba vezér 327
 Hugo Victor 18, 44, 150, 344, 357, 394
 Hunyadi János 46, 354
 Hunyadi Margit 56, 93, 365
 Huss János 287, 437
 Huszka Jenő 396
 Hübscher Kata 129
 Hűvös Kornél dr. 127, 131, 185, 388, 393
 Ibsen, Henrik 46, 74, 111, 112, 178, 190, 191, 200, 218, 281, 353, 372, 407, 428
 Illésy dr. 419
 Ilosvay Selymes Péter 387
 Innocent Ferenc 193, 408
 Irwing, Washington 367
 Ivánfi Jenő 72, 108, 142, 372
 Iványi-Grünwald Béla 130, 389
 Izsáki Márta 128
 Jacobi Andor 365
 Jacobsen, Leus Peter 428
 Jakab, I. I. Iebaudy
 Jalusot 262
 Jaurès, Jean 25, 177, 206, 207, 208, 237, 286, 348, 404, 415
 Jáger Mari 318
 Jászai Mari 96, 145, 331, 452
 Jászi Oszkár 384
 Jeanne d'Arc 47, 183, 239
 Jókai Mór 72, 73, 74, 150, 236, 279, 313, 331, 366, 372, 374, 394, 439, 444, 450, 451, 455
 José páter 233
 József főherceg 193, 392, 408 60599.
 József Ágost fhg. 402
 József Ferenc fhg. 402
 József nádor 278
 Justh Zsigmond 157, 397
 Kaas Ivor 403
 Kabos Ede 335, 336
 Kacsóh Pongrác 61, 367
 Kadelburg Gusztáv 54, 55, 363
 Kaplony vezér 62, 367
 Kapatich Mihály 376
 Karagyorgyeics Péter 236, 423
 Karagyorgyeics Sándor 236, 423
 Karlowszky Bertalan 329, 454
 Kasbuya 109
 Katona Ferenc 382
 Katona József 131
 Katona Nándor 130, 389
 Kaufman, Mme. 22, 23, 24, 347
 Kautz Gyula 260, 429, 448, 449
 Kavamura 307, 443
 Kazaliczky Antal 93, 381
 Kazinczy Ferenc 113, 114, 175, 385
 Károlyi Gábor 62, 367, 376
 Károlyi György 368
 Károlyi István 31, 304, 351, 368
 Károlyi Sándor 258, 346, 347, 428
 Kecskeméti Győző 204, 414
 Keglevich István 403
 Kemechey Jenő 185, 405
 Kernstock Károly 144, 392, 448
 Kertész Ella G. 117, 172, 181, 275
 Key, Ellen 109, 384
 Kégl János 364
 Khuen-Héderváry Károly gr. 304, 442
 Kinizsi Pál 190, 411
 Kinsky grófnő 108, 447
 Kinsky Rudolf gróf 316
 Kipling, Rudyard 233, 267, 277, 281, 306, 383
 Kisfaludy Károly 364, 384
 Kiss Irén 275, 283, 435
 Kiss József 199
 Klapka György 367
 Klementine, belga hercegnő 48, 359, 360
 Kleopatra 244, 245
 Knutty Károly 403
 Knubenshue 221, 419
 Koburg herceg 224

- Kodály Zoltán 385
 Komjáthy Béla 458
 Komlós Aladár 428
 Komoróczy Géza 38r
 Komura, Jutaró gr. 239, 247, 248,
 263, 264, 287, 423, 426
 Kossuth Ferenc 20, 21, 22, 30, 31,
 121, 145, 146, 151, 198, 296, 298,
 345, 346, 347, 351, 353, 387, 393,
 410
 Kossuth Lajos 21, 22, 57, 150, 151,
 345, 346, 347, 363, 380, 381
 Kosztolányi Dezső 336
 Kovács Mihály 108, 384
 Kovács Péter 274
 Kovács Zoltánné 325
 Kőhalmi Béla 375
 Kölcsey Ferenc 120, 169, 381, 400
 Körner ig. ügyi tan. 361, 362
 Krammer Teréz 112, 312, 385
 Krausz Emil 26, 349
 Kruszszki, lengyel diák 424
 Krecsányi Ignác 152, 163, 167, 395,
 399
 Kristóf György dr. 386
 Kristóffy József 456, 461, 462
 Kulcsár István 342
 Kuroki 46, 307, 358, 443
 Kuropatkin, Alexej Nyikolajevics
 85, 137, 205, 246, 285, 306, 307,
 379, 391, 415, 443
 Kürthy Emil 172, 402
 Kürthyne Szemere Gizella 329
 Küry Klára 129, 144, 154, 155, 156,
 392, 395

 Lajos, I. magyar kir. 79
 Lajos XVI. 292, 329, 454
 Lakatos László 460
 Lampérth Géza 50, 51, 52, 53, 185,
 191, 199, 362, 363
 Lancaster gróf (= Edvárd király)
 330
 Iánczy Gyula 364
 Lángér István 342
 Lángh Ilona 451
 László, IV. magyar kir. 408
 La Tortajada 90, 91, 381
 Lebaudy, Jacques 196, 197, 202, 279,
 408, 409, 414
 Lecocq, Charles 226, 227
 Léda I. Diósi Ödönné
 Lehr Albert 295, 440
 Leitner Zsigmond 379

 Lenau, Nikolaus 150
 Lengyel Géza 336, 448
 Lengyel Zoltán 236, 364, 423
 Lenkei Hedvig B. 72, 104, 108, 372
 Leo, XIII. 47
 Leonidász 124
 Leopold Gusztáv 364
 Leopold Lajos ifj. 364
 Lesage, Alain, René 357
 Lessing, Gotthold Ephraim 93
 Lévy Ignác 401
 Liaojang 306, 443
 Liapopouló 224
 Ligeti Juliska 43, 52, 96, 128, 149,
 357, 363
 Lilla (Vajda Júlianna) 170
 Lima admirális 178
 Lindner hadnagy 246
 Linevics 264, 431
 Liorat, Armand 384
 Lipót belga kir. 48, 77, 197, 359,
 360, 376, 409
 Lombroso, Cesare 267, 268, 432
 Lorraine, Jean 27, 349
 Loubet, Emil 24, 48, 105, 207, 222,
 270, 291, 348, 358, 383, 415, 419,
 428
 Lóczy Lajos dr. 260, 430
 Lóga Lukács István 52
 Lővy dr. 412, 413
 Lujza, belga hercegnő 77, 224, 359,
 376
 Lujza, német császárné 406
 Luther Márton 288
 Lux Terka 168, 400
 Lüpke 315

 Madarász apó (M. József) 63, 368
 Madách Imre 147, 390, 393
 Mády Andor 364
 Maeterlinck, Maurice 240, 253, 254,
 423, 427, 448
 Mahler Gusztáv 389
 Mailáth József gr. 364
 Makkai Zsiga 39, 152, 356, 395
 Malonyai Dezső 185
 Manx, báró de 46, 358
 Marchand ezredes 387
 Margittai Tihamér 112
 Margittai Zoltán 457
 Mária Krisztina, spanyol királyné
 435
 Marius, Caius 424
 Maróczy Géza 432

- Marschal, Robert 42, 43, 356
 Martell grófnő (= Gabrielle de Ri-
 quetti Mirabeau) 20, 345
 Martillet, Adele Colin 44, 45, 357
 Mary, Nulli 221, 222
 Massard 87
 Mattasich-Keglevich Géza 48, 182
 359, 404
 Maupassant, Guy de 69
 Márkus Emilia 71, 96, 142, 145,
 372
 Márkus Géza 396
 Medgyaszay Vilma 396
 Mednyánszky László 130, 144, 389
 Melba, Nellie assz. 229, 421
 Menczer Lajos 304
 Menelik 248, 426
 Menzel, Adolf 68, 69, 371
 Mèrode, Cléo de 48, 359
 Metternich Kelemen hg. 63
 Mezei Ferenc dr. 83, 378
 Mezőfi Vilmos 58, 60, 301, 366, 367,
 403, 441
 Méray-Horváth Károly 46, 358,
 364
 Michel Lujza 7, 8, 32, 77, 340, 341,
 354, 376
 Michelet, Jules 421
 Mihályi 129, 389, 396
 Mihályfi Károly 25, 158, 363
 Miklós II. cár 65, 140, 165, 179,
 196, 209, 270, 292, 330, 409, 416,
 421, 438, 454
 Miklós Jutka 101, 383
 Mikszáth Kálmán 82, 100, 351
 Millerand, Alexandre 24, 207, 348,
 415
 Milton, John 225
 Minke Béla 97, 382
 Mirbeau, Octave 107, 138
 Mirabeau, Victor Riqueti 15
 Mistral, Frédéric 14, 218, 263, 343
 Mohácsi Jenő 191, 407
 Molière 44, 127, 169, 357, 427
 Molnár Ferenc 34, 117, 274, 434
 Molnár György 300
 Molnár János apát 367
 Molnár László 383
 Montignoso grófnő, Lujza hg.-
 asszony 248, 360, 361, 362, 426
 Moravcsik Ernő Emil dr. 445, 446
 Morawitz Henriette (Szemere A.-né)
 329
 Morgan, J. P. 14, 343
 Mougin hgy. 126, 127
 Móricz Pál (Palya) 198, 199, 410,
 411
 Munkácsy Mihály 452
 Munsch Antal dr. 26, 27, 349, 350,
 351
 Murger, Henry 44, 357
 Musset, Alfred de 29, 44, 100, 169,
 254, 351, 357, 400, 420, 427
 Nagelmackers György 210, 416
 Nagy Ferenc 23, 347
 Nagy Frigyes 227
 Nagy Ibolya 128, 389
 Nagy József 255
 Nagy II. József rendőr 378
 Nagy Péter 178, 179, 217, 404
 Napóleon I. 46, 87, 129, 196, 213,
 358, 388, 409, 420
 Napóleon, III. 190
 Napóleon Viktor 47, 359, 360
 Náday Ferenc 123, 128, 388
 Návay Aladár 86
 Návay Lajos 403
 Negroni hgnő 44, 357
 Nemes Bertalan 346
 Nessi Pál 414
 Neszmélyi 145
 Néró 266
 Nielsen, Kourad dr. 38, 39, 356
 Nietzsche, Friedrich 75, 82, 130, 285,
 309, 336, 351, 377, 380, 447
 Nikita montenegriói fejd. 197, 248,
 409, 426
 Niko Lina 56, 172, 364
 Nodzu 307, 443
 Nogi 124, 125, 285, 307, 388, 436,
 443
 Nordau, Max 451
 Nyemirovics-Dancsenko, Vladimir
 Ivánovics 76, 375
 Obrenovics Sándor 423
 Ódry Árpád 72, 123, 136, 149, 372
 Ohnet, Georges 122, 123, 131, 364,
 388
 Ohorn, Anton 92, 93, 98, 309, 381,
 382
 Ojama japán fővezér 85, 306, 307,
 379, 443
 Oku 307, 443
 Oláh Gusztáv 446
 Ond vezér 199, 410
 Orbán Balázs 30, 351

- Orlai Antal 82, 84, 378, 379
 Orosz László 338
 Osvát Ernő 337, 444
 Oszkár svéd kir. 190, 407
 Otero 137, 391
 Ottokár, II. 194, 408
- Pakots József 112, 121, 185, 385, 387
 Papp Ferenc 77, 376
 Papp Mihály 283
 Papp Zoltán 121, 198, 236, 387, 410, 423, 456, 460
 Patay Están 351
 Patti, Adelina 376
 Paulay Ede 135, 136, 390
 Paulay Erzsi 149, 164, 184, 383
 Paulayné Adorján Berta 96, 149, 382
 Páduay Antal 287
 Pál nagyherceg 74, 375
 Palatinus Jóska = Habsburg József 193, 194, 408
 Pálfi Antal 455
 Pálffy János 278
 Pálmai Henrik 113, 385²
 Pálmai Ilka (Kinszky Grófné) 108, 316, 317, 384, 446, 447
 Peartsbourg, James 179
 Perez Galdos Benito 218
 Perlmutter Izsák 122, 144, 388
 Pethes Imre 72, 96, 104, 108, 123, 136, 276, 331, 372, 383
 Petőfi Sándor 46, 170, 278, 327
 Petőfi Zoltán 190
 Petrarca, Francesco 66, 67, 327
 Petrás Sári 108
 Petri Mór dr. 190, 406
 Petz Vilmos 315, 446
 Péterfy Jenő 309
 Pfeifer Károly 413
 Phaedrus 40, 356
 Phrüné 419
 Pikler Gyula 365, 444, 445, 446
 Pilpai (v. Bilpay) 40, 356
 Pinson, Mimi 315, 316, 446
 Pintér Imre 108 384
 Pitrou 28, 351
 Pius, IX. 47
 Pius, X. 47, 91, 211, 212, 288, 381, 416
 Platon 360
 Plehve 358, 369
 Pobjedonoszcev, K. P 118, 205, 368, 386
- Polgár Csarnay András 424
 Polgár Csarnay Mariska 424
 Polónyi Géza 18, 19, 20, 344, 345
 Pougy, Liane de 16, 17 229, 343, 421
 Pozsgay Miklós 151, 199, 200, 214
 Pósa Lajos 111, 112, 191
 Prakszitelezs 112
 Prém József 185, 405
 Prévost, Marcel 54, 228, 363, 421
 Prielle Kornélia 236, 324, 423, 450, 451, 452, 453
 Prohászka Ottokár 364, 365
 Prochnov József dr. 260, 429
 Puccini, Giacomo 145
 Puskin, A. S. 32, 353, 404
- Radetzky, Joseph 150, 394
 Radics Béla 27
 Rainer fhg. 359
 Rajna Ferenc 97, 382
 Rakovszky István 21, 22, 30, 32, 345, 346, 347, 351, 367, 442
 Ranavalona 104, 105, 383
 Ranschburg Pál dr. 445, 446
 Rác Gyula 80
 Rác István dr. 329
 Rákosi Jenő 376
 Rákosi Szidi 158, 397
 Rákosi Viktor 185
 Rátkay László 198, 410
 Reitzenstein 400
 Renan, Ernest 198, 410
 Reviczky Gyula 455
 Révész Béla 456
 Ribáry F. 136
 Rigó Jancsi 242
 Rihász 221, 419
 Rimbaud, Arthur 318, 447
 Ritoók Zsigmond 317, 447
 Rochefort, Henri de 341
 Roda-Roda, Alexander 277, 435
 Rodin, August 28, 29, 112, 351, 451
 Romanov Miklós 85, 165, 178
 Romanov Vladimir Cyrill 354
 Roosevelt, Theodore 239, 263, 271, 343, 430
 Rostand, Edmunds 144, 145, 362
 Rothschild család 282
 Rouvier, Maurice 25, 26, 262, 349, 430
 Rozsnyai Kálmán (Van der Hoschke) 450, 451, 452, 453
 Róbert Károly 215

- Rónaszéky Gusztáv 93, 381
Rónay Jenő 256, 428
Rózsahegyi Kálmán 52, 96, 108, 128, 158, 363
Rudnay Béla 272, 433, 441, 456, 460, 461
- Sabel, Josephine 271, 272, 433
Sainte-Beuve, Charles-Auguste 67, 371
Salgó Jakab dr. 165, 399, 445, 446
Salisbury, Robert Arthur 225, 420
Sam-Sam 281
Sand, George 44, 357
Santos-Dumont, Alberto 97, 382
Sarbó Artur dr. 446
Sardon, Victorien 70, 71, 128, 141, 185, 372
Sava 285, 436
Sawade, cirkuszigazgató 252, 258, 427, 428
Schiller, Friedrich 54, 147, 185, 191, 382
Schoelcher, Victor 18, 232, 344, 345, 421
Sennyei Pál 351
Shakespeare, William 42, 84, 112, 204, 225, 276, 327, 336, 379, 380, 381
Sienkiewicz, Henryk 266
Silviac, Mlle 98, 99, 382
Simonyi Zsigmond 295, 440
Singer Vilmos 413
Soltan grófnő 424
Smith Élly 14
Smith papa 14, 343
Smith Jenő 365
Solymosi Márton 287
Somay Artur 154, 158, 159, 167, 185, 397, 400
Somló Bódog 255, 288, 337, 427, 437
Somló Sándor 97, 121, 131, 136, 147, 163, 183, 185, 186, 276, 382, 387, 389, 393, 399, 405
Spencer, Herbert 225, 336, 353, 420
Stendhal, Henri Beyle 130, 227, 389
Stetka, Gyula 454
Srösszel 46, 358
Stradinelli polgármester 409
Strauss, Richard 385
Strindberg, August 49, 50, 97, 265, 266, 360, 382, 431
Strossmayer József György 373, 375
Sudermann, Hermann 110
- Sue, Eugène 256
Sullivan, Arthur Seymour 108, 384
Syveton, Gabriel 20, 224, 345
Szabó Endre 353
Szabó Ervin 59, 364, 365, 366, 398
Szacs vay Imre 72, 142, 372
Szada Jakko 189, 285, 436, 451
Szaharov 137
Szalóky Elek 157, 158, 159, 167, 185, 397, 400
Szapáry, Pál gr. 462
Szapphó 101, 327
Szapolyai János 146
Szederkényi Nándor 345
Szemere Attila 328, 454
Szemere Bertalan 328, 329
Szemere György 121, 122, 123, 131, 185, 388, 389
Szemere Miklós 428
Szentimrei Gyula 346
Szepessy Zsigmond 346
Szerény Győző 121, 122, 123, 131, 185, 388, 389
Szerémi Zoltán 79, 154, 376
Szergiusz Alexandrovics nagyherceg 65, 302, 368, 369, 370
Széchenyi Ferenc gr. 400
Széchenyi István gr. 146, 278, 320, 380, 381, 417, 449
Szécsi Ferenc 78, 79, 309, 376
Szép Ernő 336
Szikla Adolf 312, 444
Szoyer Ilona 112, 312, 385
Szögyény Marich László 453
Szöllőssy Zsigmond 185, 405
Szumotlinov 307
Szücs Jenő 397
Szüllő Géza 46, 358
- Taine, Hippolyte 170
Takahira 263, 264
Takács Mihály 312, 385
Taliczki 178
Talma, Francois-Joseph 420
Tamburini százados 386
Tanai Frigyes 13, 79, 117, 275, 283, 343
Tapolczai Dezső 13, 56, 93, 117, 154, 181, 275, 343, 364
Tarcza Lajos 280, 436
Tegze Gyula dr. 365
Télessy Dalma 325
Teleki Blanka 453
Teleki László 331, 441

- Thaly Kálmán 121, 387
 Thèbes Mme. 349
 Thiers, Adolphe 226, 420
 Thorwaldsen Bertel 147, 393
 Ticher Zsigmond 342
 Tihanyi Irma 16, 344
 Timár Szaniszló 56, 364
 Tisza István gr. 39, 41, 342, 345, 347, 356
 Tisza Kálmán 320, 321, 441, 448, 449
 Tittoni 394
 Togo 206, 285, 415, 436
 Toldy László ifj. 382, 384
 Tompa Camil dr. 349
 Tolsztoj, Lev 37, 150, 178, 243, 278, 280 353, 355, 424, 425
 Torma Zsigmond 129, 389
 Tormay Cecil 168, 400
 Toszkánai Lujza 91, 381
 Tóth Kálmán 67
 Tóth Kálmán ónodi 66, 67, 68, 371
 Toulouse-Lautrec, Henry de 443
 Török Imre 53
 Török Irma 52, 123, 363
 Trepov, Dimitrij, Fjodorovics 308, 443
 Trescia Pavicica dr. 75, 375
 Turgenyev, Iván Szergejevics 32, 330, 331, 353, 455
 Turóczy-Trostler József 407
 Türr István 367
 Twain, Mark 119, 120
- Udvary Ferenc 403
 Ugron Gábor 21, 298, 346, 441
 Ujházi Ede 145, 164, 399
 Ursais 418
 Uzés-herceg 160
- Vajda János 156, 235, 336, 396
 Vajda Julianna 170, 401
 Vajda Pál 401
 Van der Hoschke I. Rozsnyai Kálmán
 Varga Ottó 136, 391
 Varsányi Irén 13, 34, 79, 93, 117, 343, 354
 Vasquezné, Krammer Teréz 112, 212, 385
 Vágó 129, 389
 Vámbéry Ármin 324, 342, 450, 454
 Várady Aranka 276, 435
- Vázsonyi Vilmos 36, 199, 204, 354, 411, 414
 Veigelsberg Leó 198, 410
 Vendome grófnő 48, 359
 Vendrei Ferrnc 13, 34, 79, 93, 117, 154, 181, 275, 283, 343, 354
 Verdi, Giuseppe 111
 Verne, Jules 338
 Vécsei Miklós 402
 Vécsey Tamás 448, 449
 Végh Mihály 401
 Vespucci, Amerigo 222
 Vészi József 335, 336, 347, 364, 365, 403
 Vilmos, II. német császár 118, 126, 186, 196, 197, 205, 206, 208, 227, 237, 238, 271, 330, 368, 388, 411, 415, 421, 454, 456
 Visontai Soma 298, 441
 Vitályos László 338
 Vivanti, Annie 101, 383
 Vízvári Boriska 128, 389
 Vízváriné Szigeti Jolán 52, 128, 362
 Vojnits István br. 41, 356
 Voltaire, François-Marie Arouet 89, 381
 Vood (Mr.) 262, 414
 Vörös László 430
 Vuskics Gyula 198, 410
 Wagner, Richard 112
 Waldeck-Rousseau René 26, 348
 Wallenstein Albrecht 137, 391
 Weisz Julián 458
 Weiszné 344
 Weltner Jakab 288, 437
 Wesselényi Miklós br. id. 381
 Wesselényi Miklós br. ifj. 89, 90, 113, 114, 120, 124, 380, 381, 388
 Wettin György 49
 Wilde, Oszkár 42, 97, 226, 265, 266, 281, 451
 Willy (Gauthier-Villars, Henri) 96
 Witte, Szergej Ludenics 32, 238, 239, 247, 248, 264, 287, 291, 354, 423, 426
 Witzoff 262, 430
 Wolfner Pál 83, 102, 103, 104, 106, 112, 168, 185, 364, 378, 383, 385
- Xerxész 85
- Zehme dr. ügyv. 361
 Zeysig (Zigány) Árpád 279, 331, 332, 455, 456, 458, 459, 460, 461

Zichy Aladár 303,442

Zichy Géza gr. 11, 112, 121, 198,
310, 311, 312, 384, 385, 387, 410,
444

Zichy János 346

Zichy Jenő gr. 20, 346

Ziehrer Károly 393

Zselénszky Róbert 212, 417

BETŰRENDES TARTALOMMUTATÓ

A dőlt számok a jegyzetre utalnak

(Zárójelben a cikk sorszáma)

„A béka kuruttyol (18)	38	336	A rettenetes angol meséje (II)	26	349
A Benjik és Savák (185) ..	285	436	A sötét szárnyak (99)	165	399
A bordeau-i szent gyüle- kezet (54)	99	383	A Strindberg-igazságok (170)	265	431
A boszorkány (36)	70	372	A szaharai konzul (4)	12	342
A dancigi hercegné (74)	129	389	A szegény Erich kopó- nyája (35)	69	371
A Farkasnyilatkozata (19)	40	356	A szent apaság (24)	49	360
A fekete macska (66)	119	387	A szentbernáti barátok (50)	92	381
A francia kutya (46) ...	86	379	A szerb diákok (63)	114	386
A grófné tévedése (164)	255	428	A szezon végén (III)	184	405
A halott hadsereg (152)	237	423	A színház ördöge (41) ..	78	376
A 3 Ajax (177)	275	435	A temető revíziója (142)	225	420
A hazafiság revíziója (125)	204	414	A vörös szűz (1) ..	7	340
A hét csoda (105)	175	402	Az alkohol (176)	274	434
A két Darmstädter (43)	81	377	Az aranypatkó (27)	54	363
A király (159)	249	426	Az árvízi hajós (67)	120	387
Akitől Berlinben félnék (127)	207	415	Az első pipás (140)	222	419
A leszerelt köztársaság (128)	208	416	Az ember tragédiája (78)	135	390
Alfonzó imádkozik (149)	233	422	Az idegenek (175)	273	434
A ló (62)	113	385	Az ő életük (5)	14	343
Altenteiler apó (124) ..	203	414	Az ördög bibliája (183) ..	282	436
A magyar Boshido (3) ..	10	342	A zsidó Gapon (22)	46	358
A magyar Kanada (131).	212	417	Barnum és Andrejeva lo- vagja (17)	36	354
A megfenyegetett tömeg (90)	152	395	Bartet asszony (145)	228	421
A mi kacagásunk (16) ..	34	354	Bejelentett disznóságok (141)	224	420
A mikádó diákjai (71) ..	124	388	Billiárd-akadémia (132) ..	214	417
Amit az automobil beszél (94)	159	397	Bródy Sándor tragédiája (122)	200	411
A moszkvai rekviem (32)	64	368	Charles Lecocq haldoklik (143)	226	420
A mukdeni lángok (45) ..	84	379	Chavanne Lujza naplójá- ból (6)	16	343
A nacionalizmus alkonya (65)	117	386	Chiméropolis (95)	161	398
A nemesi előnév, és a nagy betű (76) ..	132	389	Combes bukása (10)	24	348
A név (150)	234	422	Crescens (116)	191	407
A pápa durcáskodik (130)	211	416	Csokonai Vitéz Mihály (102)	169	400
A paradicsom (15)	33	354			
A ramlehi remete (156).	244	425			

Duse (60)	110	384	Kontra (77)	133	390
Egy értékes könyv (42) . .	79	376	Költőkirályból — finánc-		
Egy füstbe ment házasság			miniszter (135)	217	417
(120)	197	409	Költözök a Morgue (83) . .	142	392
Egy holttest (136)	219	418	La Tortajada a pápánál		
Egy kis ügy és egy nagy			(49)	90	381
ügy (121)	198	409	Laura férje nyilatkozik		
Egy költött útinaplóból			(33)	66	370
(106)	176	402	Lex-Folchi (109)	181	405
Egy könyv és egy ember			Lux Terka könyve (101) .	168	400
(29)	58	364	Madame Kaufmann pöre		
Egy lábnyom és egy szo-			(9)	22	347
bor (160)	251	426	Magyar apostolok (117) . .	192	407
Egy szál mirtusz (87) . . .	149	393	Magyar ciklus (85)	146	393
Egy tiszteletes úrhoz (47)	87	379	Magyarul is tudnak (39) .	75	375
Egy vándorgyűlés (167)	259	428	Margitsziget és Bártfa		
Emil? (108)	180	404	(146)	229	421
Enyészet (82)	140	392	Mary királynő szomorú-		
Erősek és gyengék (69) . . .	122	388	sága (139)	221	419
Ervin gróf iskolája (181) . .	279	436	Miklós Jutka költeményei		
Európa Kairója (80)	137	391	(55)	101	383
Finálé (110)	183	405	Mire hercegnek leszünk (38)	74	375
Harangzúgás után (169) . .	263	430	Miss Chipp (91)	153	395
Három szerelmi eset (21) . .	44	357	Mister Alexander esetéből		
Hazafi Veray (137)	219	418	(148)	232	422
Ikarosz (51)	94	381	Mister Vood monológia		
Jókai szobra (37)	72	372	(123)	202	414
József főherceg (118)	193	408	Mulatunk (97)	163	398
Jön a „Terület” (28)	56	364	Naftali—Naftália (44) . .	82	378
Jön-e a nagy gép? (138) . . .	220	419	Nagelmackers György		
Jegyzetek a napról (155) . .	241	424	(129)	210	416
Jegyzetek a napról (158) . .	247	426	Nagyon furcsa esetek (104)	173	402
Jegyzetek a napról (163) . .	253	427	Nagyon furcsa esetek (107)	178	404
Jegyzetek a napról (165) . .	256	428	Nagyon furcsa esetek (113)	187	406
Jegyzetek a napról (168) . .	262	430	Nagyon furcsa esetek (134)	216	417
Jegyzetek a napról (173) . .	270	432	Nagyon furcsa esetek (151)	235	423
Jegyzetek a napról (179) . .	277	435	Nagyon furcsa esetek (157)	245	425
Jegyzetek a napról (180) . .	278	435	Nagyon furcsa esetek (161)	252	427
Jegyzetek a napról (182) . .	281	436	Nagyon furcsa esetek (166)	258	428
Jegyzetek a napról (184) . .	283	436	Nagyon furcsa esetek (172)	268	432
Jegyzetek a napról (186) . .	286	436	Négyezeréves billet doux		
Jegyzetek a napról (187) . .	287	437	(59)	108	384
Károlyi Gábor — közbe-			Olga (56)	102	383
szólt (31)	62	367	Orfeumok tájáról (174) . .	271	433
Kata néni (178)	276	435	Ófelsége (119)	196	408
Két Bourbon (133)	215	417	Parasztzívék (93)	156	397
Két számár beszélget (72)	126	388	Parlament a föld alatt (81)	139	392
Kézről-kézre (64)	115	386	Péntek esti levél (52) . . .	96	382
Killicrankie herceg (20) . . .	42	356	Péntek esti levél (58)	106	383
Király az árokban (40)	77	376	Péntek esti levél (61)	111	384
Király-idillek (23)	47	358	Péntek esti levél (68)	121	387
Kolibri mama (103)	171	401	Péntek esti levél (75)	130	389
Kongresszusok Budapes-			Péntek esti levél (84)	143	392
ten (171)	267	431	Péntek esti levél (89)	150	394

Péntek esti levél (92).	155	395	Találkozás — Rakovszky-		
Péntek esti levél (100) ..	167	400	nál (13).....	30	351
Ranavalona (57)	104	383	Tarka este (73).....	127	388
Rodin, Pitrou és a szobrok			Turgenyev leányai (14).	32	353
(12)	28	351	Ujházi Ede (98).....	164	399
Sára és a korbács (26).	52	363	Ultimátum (126).....	205	415
Schiller (86)	147	393	Vadházasság a Vigadóban		
Short Story (147)	230	422	(7)	18	344
Silviac kisasszony (53)...	98	382	Vanda, Mariska, Dóra		
Somló Bódog egyetemi			(154)	240	423
tanár (162).....	253	427	Veér Judit rózsája (25)...	50	362
Spanyolok (112)	186	405	Vénusz és az álmok (34)..	68	371
Strófák a storthing-szen-			Világ-rulett (153)	238	423
zációról (115) ...	190	407	Vilmos császár revolvere		
Száz este öröme (30).....	60	367	(144)	227	421
Szerelem a harctéren (79)	136	391	Viribus unitis (8)	20	345
Szilágy vármegye mono-			Wesselényi (48)	89	380
gráfiája (114)	190	406	Wesselényi Miklós emléke		
Szobor-nagykövetek (88).	149	394	(70)	124	388
Szoknyás kortések (2)	9	341	Zarándokutak (96).....	162	398

TARTALOM

A dőlt számok a jegyzetekre utalnak

Cikkek, tanulmányok

1. A vörös szűz.....	7	340	33. Laura férje nyilatko- zik	66	370
2. Szoknyás kortesek.	9	341	34. Vénusz és az álmok..	68	371
3. A magyar Boshido.	10	342	35. A szegény Erich ko- ponyája	69	371
4. A szaharai konzul...	12	342	36. A boszorkány	70	372
5. Az ő életük.....	14	343	37. Jókai szobra	72	372
6. Chavanne Lujza nap- lójából	16	343	38. Mire hercegnők le- szünk	74	375
7. Vadházasság a Viga- dóban	18	344	39. Magyarul is tudnak..	75	375
8. Viribus unitis.....	20	345	40. Király az árokban..	77	376
9. Madame Kaufmann pöre.....	22	347	41. A színház ördöge....	78	376
10. Combes bukása.....	24	348	42. Egy értékes könyv..	79	376
11. A rettenetes angol meséje.....	26	349	43. A két Darmstädter..	81	377
12. Rodin, Pitrou és a szobrok	28	351	44. Naftali — Naftália..	82	378
13. Találkozás — Rakov- szkynál	30	351	45. A mukdeni lángok..	84	379
14. Turgenyev leányai	32	353	46. A francia kutya...	86	379
15. A paradicsom	33	354	47. Egy tiszteletes úrhoz	87	379
16. A mi kacagásunk..	34	354	48. Wesselényi	89	380
17. Barnum és Andrejeva lovagja	36	354	49. La Tortajada a papá- nál	90	381
18. „A béka kuruttyol...”	38	356	50. A szentbernáti bará- tok	92	381
19. A Farkas nyilatko- zata	40	356	51. Ikarosz	94	381
20. Killicrankie herceg..	42	356	52. Péntek esti levél....	96	382
21. Három szerelmi eset	44	357	53. Silviac kisasszony..	98	382
22. A zsidó Gapon	46	358	54. A bordeaux-i szent gyülekezet	99	383
23. Király-idillek...	47	358	55. Miklós Jutka költe- ményei	101	383
24. A szent apaság..	49	360	56. Olga	102	383
25. Veér Judit rózsája...	50	362	57. Ranavalona	104	383
26. Sára és a korbács.	52	363	58. Péntek esti levél..	106	383
27. Az aranypatkó	54	363	59. Négyezeréves billet doux .	108	384
28. Jön a „Terület” ...	56	364	60. Duse	110	384
29. Egy könyv és egy ember	58	364	61. Péntek esti levél.	111	384
30. Száz este öröme....	60	367	62. A ló	113	385
31. Károlyi Gábor — közbeszölt	62	367	63. A szerb diákok	114	386
32. A moszkvai rekviem	64	368	64. Kézről-kézre	115	386
			65. A nacionalizmus al- konya	117	386

66. A fekete macska	119	387	114. Szilágy vármegye monográfiája	190	406
67. Az árvízi hajós.	120	387	115. Strófák a storthing- szenzációról	190	407
68. Péntek esti levél.	121	387	116. Crescens	191	407
69. Erősek és gyengék.	122	388	117. Magyar apostolok	192	407
70. Wesselényi Miklós emléke	124	388	118. József főherceg	193	408
71. A mikádó diákjai.	124	388	119. Ófelsége	196	408
72. Két számar beszélget	126	388	120. Egy füstbe ment há- zasság	197	409
73. Tarka este	127	388	121. Egy kis ügy és egy nagy ügy	198	409
74. A dancigi hercegné.	129	389	122. Bródy Sándor tragé- diája	200	411
75. Péntek esti levél.	130	389	123. Mister Vood mono- lógja	202	414
76. A nemesi előnév, és a nagy betű	132	389	124. Altenteiler apó.	203	414
77. Kontra	133	390	125. A hazafiság revíziója	204	414
78. Az ember tragédiája	135	390	126. Ultimátum.	205	415
79. Szerelem a harctéren	136	391	127. Akitől Berlinben fél- nek	207	415
80. Európa Kairója.	137	391	128. A leszerelt köztársá- ság.	208	416
81. Parlament a föld alatt	139	392	129. Nagelmackers György	210	416
82. Enyészet	140	392	130. A pápa durcaskodik.	211	416
83. Költözik a Morgue.	142	392	131. A magyar Kanada.	212	417
84. Péntek esti levél.	143	392	132. Billiárd-akadémia	214	417
85. Magyar ciklus	146	393	133. Két Bourbon	215	417
86. Schiller	147	393	134. Nagyon furcsa esetek	216	417
87. Egy szál mirtusz.	149	393	135. Költőkirályból — fináncminiszter	217	417
88. Szobor-nagykövetek.	149	394	136. Egy holttest	219	418
89. Péntek esti levél.	150	394	137. Hazafi Veray	219	418
90. A megfenyegetett tö- meg	152	395	138. Jön-e a nagy gép?	220	419
91. Miss Chipp	153	395	139. Mary királynő szomo- rúsága	221	419
92. Péntek esti levél.	155	395	140. Az első pipás.	222	419
93. Parasztszívek	156	397	141. Bejelentett disznósá- gok	224	420
94. Amit az automobil beszél	159	397	142. A temető revíziója.	225	420
95. Chiméropolis	161	398	143. Charles Lecocq hal- doklik	226	420
96. Zarándokutak	162	398	144. Vilmos császár revol- vere	227	421
97. Mulatunk	163	398	145. Bartet asszony	228	421
98. Ujházi Ede	164	399	146. Margitsziget és Bárt- fa	229	421
99. A sötét szárnyak.	165	399	147. Short Story	230	422
100. Péntek esti levél.	167	400	148. Mister Alexander ese- téből	232	422
101. Lux Terka könyve.	168	400	149. Alfonzó imádkozik.	233	422
102. Csokonai Vitéz Mihály	169	400	150. A név	234	422
103. Kolibri mama	171	401	151. Nagyon furcsa esetek	235	423
104. Nagyon furcsa esetek	173	402	152. A halott hadsereg.	237	423
105. A hét csoda.	175	402			
106. Egy költött útinapló- ból	176	402			
107. Nagyon furcsa esetek	178	404			
108. Emil?	180	404			
109. Lex-Folchi	181	405			
110. Finálé	183	405			
111. A szezon végén.	184	405			
112. Spanyolok	186	405			
113. Nagyon furcsa esetek	187	406			

153. Világ-relett	238	423	170. A Strindberg-igazsá- gok	265	431
154. Vanda, Mariska, Dóra	240	423	171. Kongresszusok Buda- pesten	267	431
155. Jegyzetek a napról..	241	424	172. Nagyon furcsa esetek	268	432
156. A ramlehi remete... 244	425		173. Jegyzetek a napról..	270	432
157. Nagyon furcsa esetek	245	425	174. Orfeumok tájáról... 271	433	
158. Jegyzetek a napról.	247	426	175. Az idegenek.	273	434
159. A király	249	426	176. Az alkohol	274	434
160. Egy lábnyom és egy szobor	251	426	177. A 3 Ajax	275	435
161. Nagyon furcsa esetek	252	427	178. Kata néni	276	435
162. Somló Bódog egye- temi tanár	253	427	179. Jegyzetek a napról..	277	435
163. Jegyzetek a napról.	253	427	180. Jegyzetek a napról..	278	435
164. A grófné tévedése.	255	428	181. Ervin gróf iskolája..	279	436
165. Jegyzetek a napról.	256	428	182. Jegyzetek a napról..	281	436
166. Nagyon furcsa esetek	258	428	183. Az ördög bibliája.	282	436
167. Egy vándorgyűlés..	259	428	184. Jegyzetek a napról.	283	436
168. Jegyzetek a napról.	262	430	185. A Benjik és Savák... 285	436	
169. Harangzúgás után.	263	430	186. Jegyzetek a napról..	286	436
			187. Jegyzetek a napról.	287	437

FÜGGELÉK

(Kétes hitelű szövegek)

188. Björnsterne Björnson – a francia pénz- ről	291	437	205. Quo vadimus?	307	443
189. A pétervári ágyüme- rénylet	292	438	206. Magyarország és a francia kultúrharc.	308	443
190. A pétervári forrada- lom	293	439	207. Figyelő	309	443
191. Farsang és irodalom	293	439	208. Milyen legyen a kö- zépiskola?	309	444
192. A „tányi-tényi”	295	439	209. Nemo	310	444
193. Csokonai	296	440	210. Ballada a sok eszki- mőről	313	444
194. Mikor minden fölfor- dul	296	440	211. A jövő helye	314	444
195. Választási históriák.	298	441	212. Az Akadémia leg- újabb botránya..	315	446
196. A vajda Bécsben.	300	441	213. Mimi Pinson iskolája	315	446
197. Erdélyi Marietta – képügnök	300	441	214. Pálmay Ilka – válik	316	446
198. Áchim F. András.	301	441	215. Ritoók Zsigmond ha- lála	317	447
199. Az orosz pokol.	302	442	216. Amnesztia Heine Henriknek	317	447
200. A lóláb	303	442	217. Irodalmi bűvár	318	447
201. Felháborító hír	303	442	218. Egy portugál	318	448
202. A hivatalos lap sajtó- hibái	304	442	219. Az Akadémia dísz- ülése	320	448
203. Yvette Guilbert	304	442	220. India papnöje –	321	449
204. A mukdeni nagy csata	306	443	221. Vámbery Árnin ön- életrajza	324	450

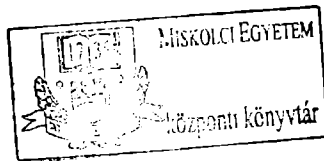
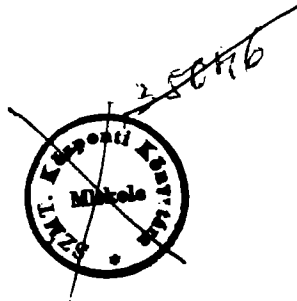
222. Prielle Kornélia	324	450	227. Az ischli találkozás..	329	454
223. Egy szomorú évkönyv	325	453	228. Az első este.....	330	455
224. Béhek István nemes- séget kér	326	454	229. Turgenyev Szergeje- jevics Iván	330	455
225. Versíróknak .	327	454	230. A kegyenc	331	455
226. Szemere Attila (1859—1905)	328	454	231. A Zeysig-botrány	331	455

JEGYZETEK

Rövidítések	334	A cikkek, tanulmányok	
Előszó a jegyzetekhez.	335	jegyzetei	340

MUTATÓK

Névmutató	465	Betűrendes tartalom- mutató	476
-----------	-----	--------------------------------	-----

A kiadásért felelős: az Akadémiai Kiadó igazgatója.
Szerkesztésért felelős: Dr. Dolmányos Istvánné. — Műszaki szerkesztő: Fülöp Antal.
Kézirat beérkezett: 1965. március 22. Példányszám 1200 — Terjedelem 30¹/₄ (A/5) ív.
65.60599 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György